

ЭРҮҮ ШҮҮЛТЭЭС УРЬДЧИЛАН СЭРГИЙЛЭХ
ҮНДЭСНИЙ АЖИЛЛАГАА

2023 ОНЫ ҮЙЛ АЖИЛЛАГААНЫ ТАЙЛАН

ЭРҮҮ ШҮҮЛТЭЭС УРЬДЧИЛАН СЭРГИЙЛЭХ ҮЙЛ АЖИЛЛАГААНЫ 2023 ОНЫ ТАЙЛАН

Улаанбаатар хот
2024 он

Хянан тохиолдуулсан:

ЯДАМЖАВЫН ЦЭЛМЭН
Эрүү шүүлтээс урьдчилан сэргийлэх асуудал эрхэлсэн
гишүүн, хууль зүйн доктор (Ph.D)

Тайланг боловсруулсан:

ШАГДАРЫН ҮНЭНТӨГС
ХЭҮК-ын Эрүү шүүлтээс урьдчилан сэргийлэх хэлтсийн
дарга, хууль зүйн доктор (Ph.D)

ДАЛХСҮРЭНГИЙН ТҮВШИНТӨР
ХЭҮК-ын Эрүү шүүлтээс урьдчилан сэргийлэх хэлтсийн
Хяналт шинжилгээ, үнэлгээ хариуцсан ахлах референт

РЕНЧИНИЙ НЭНСЭНДЭН
ХЭҮК-ын Эрүү шүүлтээс урьдчилан сэргийлэх хэлтсийн
Сургалт хариуцсан референт
(Тайлангийн боловсруулалт нэгтгэсэн)

ГИВААСАМБУУГИЙН ДЭЛГЭРБАЯР
ХЭҮК-ын Эрүү шүүлтээс урьдчилан сэргийлэх хэлтсийн
Хамтын ажиллагаа хариуцсан ахлах мэргэжилтэн

ДАВААНЯМЫН ОЮУ-ЭРДЭНЭ
ХЭҮК-ын Эрүү шүүлтээс урьдчилан сэргийлэх хэлтсийн
Хэвлэл мэдээлэл хариуцсан ахлах мэргэжилтэн

ГАНБОЛДЫН ХАЛИУН
ХЭҮК-ын Эрүү шүүлтээс урьдчилан сэргийлэх хэлтсийн
Тогтоол шийдвэр, бүртгэл мэдээлэл хариуцсан
ахлах мэргэжилтэн

Эх бэлтгэл, хэвлэсэн:

“Испро Плас” ХХК

АГУУЛГА

УДИРТГАЛ.....	7
---------------	---

НЭГДҮГЭЭР БҮЛЭГ

Эрүү шүүлтээс урьдчилан сэргийлэх үндэсний ажиллагааны хууль эрх зүйн орчны шинэтгэл.....	13
---	----

1.1.Монгол Улсын Хүний эрхийн Үндэсний Комиссын тухай хуулийн Эрүү шүүлтээс урьдчилан сэргийлэх үндэсний ажиллагаатай холбоотой зохицуулалт нь Эрүүдэн шүүх болон бусад хэлбэрээр хэрцгий, хүнлэг бусаар буюу хүний нэр төрийг доромжлон харьцаж шийтгэхийн эсрэг конвенц, түүний Нэмэлт протоколд нийцэж байгаа эсэх талаар хуулийн холбогдох зүйлийн хэрэгжилтийн үр дагаварт хийсэн үнэлгээ, дүн шинжилгээ.....	15
1.2.Эрүү шүүлтээс урьдчилан сэргийлэх нэгжийн удирдлага, зохион байгуулалт.....	80
1.3.Дүгнэлт.....	83

ХОЁРДУГААР БҮЛЭГ

Эрүү шүүлтээс урьдчилан сэргийлэх хяналт шинжилгээ.....	85
2.1.Шүүхийн шийдвэр гүйцэтгэх байгууллагад хийсэн хяналт шинжилгээ.....	88
2.2.Дүгнэлт.....	103
2.3.Цагдаагийн байгууллагад хийсэн хяналт шинжилгээ.....	106
2.4.Дүгнэлт.....	112
2.5.Ахмад настан, хөгжлийн бэрхшээлтэй хүмүүсийн асрамжийн газарт хийсэн хяналт шинжилгээ.....	113
2.6.Дүгнэлт.....	130
2.7.Сэтгэцийн эрүүл мэндийн үндэсний төвд хийсэн хяналт шинжилгээ.....	133
2.8.Дүгнэлт.....	160

ГУРАВДУГААР БҮЛЭГ

Эрүү шүүлтээс урьдчилан сэргийлэх сургалт, сурталчилгаа.....	163
3.1.Эрүү шүүлтээс урьдчилан сэргийлэх сургалт.....	165
3.2.Эрүү шүүлтээс урьдчилан сэргийлэх сурталчилгаа.....	176
3.3.Дүгнэлт.....	184

ДӨРӨВДҮГЭЭР БҮЛЭГ

Эрүү шүүлтээс урьдчилан сэргийлэх үндэсний ажиллагааг бэхжүүлэх чиглэлээр хийсэн ажил 187

4.1.Эрүү шүүлтээс урьдчилан сэргийлэх үндэсний ажиллагааны чадавхыг бэхжүүлэх чиглэлээр хийсэн ажил 189

4.2.Иргэний нийгмийн, ашгийн төлөө бус болон төрийн бусад байгууллага, албан тушаалтан, иргэнтэй хамтран ажилласан талаар 200

4.3.Дүгнэлт 202

ТАВДУГААР БҮЛЭГ

Иргэн, албан тушаалтнаас ирүүлсэн эрүү шүүлтээс ангид байх эрх зөрчигдсөн талаарх гомдол, мэдээллийг холбогдох нэгж, албан тушаалтанд хүргүүлсэн талаар 205

5.1.Иргэн, албан тушаалтнаас ирүүлсэн гомдол, мэдээллийг холбогдох нэгж, албан тушаалтанд шилжүүлсэн талаар 207

5.2.Эрүү шүүлт тулгах, хууль бусаар баривчлах, ялгаварлан гадуурхах гэмт хэргүүдийн тухай гомдол, мэдээлэл, түүний шийдвэрлэлт 208

5.3.Дүгнэлт 210

ДҮГНЭЛТ 213

ЭРҮҮ ШҮҮЛТЭЭС УРЬДЧИЛАН СЭРГИЙЛЭХ ҮНДЭСНИЙ АЖИЛЛАГААНД
ТУЛГАМДАЖ БУЙ АСУУДАЛ 222

САНАЛ 226

ХАВСРАЛТ

I ХЭСЭГ: 229

1.1.Эрүү шүүлтээс урьдчилан сэргийлэх хяналт шинжилгээ 2023 онд 229

1.2.Эрүү шүүлтээс урьдчилан сэргийлэх сургалт, хэлэлцүүлэг 2023 онд 231

1.3.Эрүү шүүлтээс урьдчилан сэргийлэх зөвлөмж 2023 онд 234

1.4.Эрүү шүүлтээс урьдчилан сэргийлэх үндэсний ажиллагаа тоон мэдээллээр (инфографик) 237

II ХЭСЭГ: 238

2.1.Эрүүдэн шүүх болон бусад хэлбэрээр хэрцгий, хүнлэг бусаар буюу хүний нэр төрийг доромжлон харьцаж шийтгэхийн эсрэг конвенцын тухай 238

2.2.Эрүүдэн шүүх болон бусад хэлбэрээр хэрцгий, хүнлэг бусаар буюу хүний нэр төрийг доромжлон харьцаж шийтгэхийн эсрэг конвенцын нэмэлт протоколын тухай.....	240
2.3.Эрүүдэн шүүх болон бусад хэлбэрээр хэрцгий, хүнлэг бусаар буюу хүний нэр төрийг доромжлон харьцаж шийтгэхийн эсрэг конвенц, түүний нэмэлт протоколд оролцогч улсуудын үндэсний урьдчилан сэргийлэх механизмуудын талаарх мэдээлэл.....	243
2.4.НҮБ-аас Монгол Улсад ирүүлсэн эрүү шүүлтээс урьдчилан сэргийлэх үндэсний ажиллагаатай холбоотой зөвлөмжүүд.....	246
2.5.НҮБ-ын дур зоргоор саатуулах асуудал хариуцсан ажлын хэсгийн монгол улсад хийсэн айлчлалын тайлан, зөвлөмж (монгол хэл дээр).....	250
2.6.НҮБ-ын дур зоргоор саатуулах асуудал хариуцсан ажлын хэсгийн монгол улсад хийсэн айлчлалын тайлан, зөвлөмж (англи хэл дээр)	278
2.7.Киев-Копенхагены үр дүнгийн тунхаглал (монгол хэл дээр)	301
2.8.Киев-Копенхагены үр дүнгийн тунхаглал (англи хэл дээр).....	309
 III ХЭСЭГ:.....	316
3.1.“Эрүү шүүлтээс урьдчилан сэргийлэх үндэсний ажиллагаа” бие даасан институтийн төсөв, санхүүгийн хараат бус байдалд Нээлттэй нийгэм форумас хийсэн дүн шинжилгээ.....	316
 IV ХЭСЭГ:.....	325
4.1.Монгол улсын хүний эрхийн үндэсний комиссын тухай хуульд нэмэлт, өөрчлөлт оруулах тухай хуулийн төсөл, дагалдах хуулийн төсөл, танилцуулга, үзэл баримтлалын төсөл.....	333
4.2.Эрүүгийн хуульд нэмэлт, өөрчлөлт оруулах тухай хуулийн төсөл, танилцуулга, үзэл баримтлалын төсөл.....	343
 V ХЭСЭГ:.....	351
5.1.Эрүү шүүлтээс урьдчилан сэргийлэх асуудал эрхэлсэн гишүүний зөвлөмж, түүний хэрэгжилт (2022-2024.04.01).....	351
 ТОВЧИЛСОН ҮГИЙН ЖАГСААЛТ	354

ЭРҮҮ ШҮҮЛТЭЭС УРЬДЧИЛАН СЭРГИЙЛЭХ ҮНДЭСНИЙ
АЖИЛЛАГААНЫ ҮР ДҮНД ҮЗҮҮЛЖ БУЙ ЭЕРЭГ НӨЛӨӨ,
АХИЦ ДЭВШИЛ

ЭРҮҮ ШҮҮЛТЭЭС УРЬДЧИЛАН СЭРГИЙЛЭХ ҮНДЭСНИЙ
АЖИЛЛАГААНААС АНХААРУУЛЖ БУЙ АСУУДАЛ

УДИРТГАЛ

Хүний эрх, эрх чөлөөг хангах, хамгаалах, эрх зүйт төрийг бэхжүүлэх, нийгмийн найрсал бүрдүүлэх, сайн засаглалыг тогтооход чөлөөт нийгмийн үндэс суурь болсон иргэдийн эрүү шүүлт болон хүнлэг бус, хэрцгий, доромж хандлагаас ангид байх эрхийг баталгаажуулах, түүнийг хангах, хамгаалах эрх зүйн таатай орчныг бүрдүүлэх нь туйлын чухал байна.

Хүн төрөлхтөн эрх, эрх чөлөө, шударга ёс, бүх нийтийн энх тайван байдлыг сахин хамгаалах үүднээс тэгш байдал, салшгүй эрхийг хүлээн зөвшөөрөх асуудлаар их олон гэрээ, конвенц, хууль тогтоомжийг батлан гаргасан¹. Гэвч эдгээр нь тухайн хүн хэмээн бодгальд заяасан “Нэр Төр”-өөс л урган гардаг² гэдгийг хатуу ойлгох учиртай. Хүний эрх бол таныг орон зай, аливаа хязгаарлалтаас үл хамааран хүний зэрэгтэй, нэр төртэй амьдрахад шаардагдах наад захын баталгаа юм.

Хэнийг ч эрүүдэн шүүх³, хэрцгий, хүнлэг бусаар буюу нэр төрийг нь доромжлон харьцаж шийтгэхгүй байх ёстой⁴, уг эрх зөрчигдсөн тохиолдолд түүнийг сэргээх энэ үүргийг төрөөс хангах⁵ тогтолцоог бүрдүүлэх, түүнд хяналт тавьж ажиллах механизмыг байгуулж⁶, хууль зүй, эдийн засгийн баталгаагаар хангаж ажиллуулах шаардлагатай.

Хүнийг эрүүдэн шүүх болон бусад хэлбэрээр хэрцгий, хүнлэг бусаар буюу нэр төрийг нь доромжлон харьцаж шийтгэхээс хамгаалах тухай тунхаглалыг Нэгдсэн Үндэстний Байгууллагын Ерөнхий Ассамблейгаас 1975 оны 12 дугаар сарын 9-ний өдөр баталснаар эрүү шүүлт болон хүнлэг бус, хэрцгий, доромж хандлагаас ангид байх эрхийг олон улсын түвшинд баталгаажуулах суурийг тавьсан.

Нэгдсэн Үндэстний Байгууллага Ерөнхий Ассамблейгаас 1984 онд Эрүүдэн шүүх болон бусад хэлбэрээр хүнлэг бусаар хүний нэр төрийг доромжлон харьцаж шийтгэхийн эсрэг конвенцыг⁷ баталсан бөгөөд Монгол Улс тус конвенцид 2000 онд

¹ Хүний эрхийн түгээмэл тунхаглалын 5 дугаар зүйл, Иргэний болон улс төрийн эрхийн тухай олон улсын пактын 7, 10 дугаар зүйл, Хүнийг эрүүдэн шүүх болон бусад хэлбэрээр хэрцгий, хүнлэг бусаар буюу нэр төрийг нь доромжлон харьцаж шийтгэхээс хамгаалах тухай Тунхаглал, Эрүүдэн шүүх болон бусад хэлбэрээр хэрцгий, хүнлэг бусаар буюу хүний нэр төрийг доромжлон харьцаж шийтгэхийн эсрэг конвенц, Эрүүдэн шүүх болон бусад хэлбэрээр хэрцгий, хүнлэг бусаар буюу хүний нэр төрийг доромжлон харьцаж, шийтгэхийн эсрэг Нэгдсэн Үндэстний Байгууллагын конвенцын Нэмэлт протокол зэрэг болно. <https://legalinfo.mn/mn/law?page=law&cate=29&active=1&page=1&sort=title&page=1>

² Эрүүдэн шүүх болон бусад хэлбэрээр хэрцгий, хүнлэг бусаар буюу хүний нэр төрийг доромжлон харьцаж шийтгэхийн эсрэг конвенцын Удиртгал хэсэг.

³ “Эрүүдэн шүүх” гэж хэн нэг хүн буюу гурав дахь этгээдээс мэдээ сэлт, мэдүүлэг авах, тухайн хүн буюу гурав дахь этгээдийн үйлдсэн буюу сэрдэгдсэн хэрэгт шийтгэх, айлган сүрдүүлэх, шахалт үзүүлэх, аливаа байдлаар алагчилах зорилгоор төрийн албан тушаалтан, албан үүрэг гүйцэтгэж буй бусад хүний өдөөн хатгалт, ил, далд зөвшөөрлөөр тухайн хүн буюу гурав дахь этгээдийн бие махбод, сэтгэл санааг хүчтэй шаналган зовоох аливаа санаатай үйлдлийг хэлнэ.” гэж томъёолсон. Эрүүдэн шүүх болон бусад хэлбэрээр хэрцгий, хүнлэг бусаар буюу хүний нэр төрийг доромжлон харьцаж шийтгэхийн эсрэг конвенцын 1 дүгээр зүйл.

⁴ Монгол Улсын Үндсэн хуулийн 16 дугаар зүйлийн 16.13 дахь хэсэг, мөн 19 дүгээр зүйлийн 19.2 дахь хэсэг.

⁵ “Оролцогч улсууд харьяа нутаг дэвсгэртээ эрүүдэн шүүх аливаа үйлдлээс урьдчилан сэргийлэх үр нөлөөтэй хууль тогтоох, захиргааны, шүүхийн болон бусад арга хэмжээг авна.” гэж заасан. Эрүүдэн шүүх болон бусад хэлбэрээр хэрцгий, хүнлэг бусаар буюу хүний нэр төрийг доромжлон харьцаж шийтгэхийн эсрэг конвенцын 2 дугаар зүйлийн 1 дэх хэсэг. <https://legalinfo.mn/mn/detail/1156>

⁶ Эрүүдэн шүүх болон бусад хэлбэрээр хэрцгий, хүнлэг бусаар буюу хүний нэр төрийг доромжлон харьцаж шийтгэхийн эсрэг конвенцын Нэмэлт протоколын 3 дугаар зүйл. <https://legalinfo.mn/mn/detail/10795>

⁷ НҮБ-ын Ерөнхий Ассамблейгаас 1984 оны 12 дугаар сарын 10-ны өдрийн 39/46 дугаар тогтоолоор Эрүүдэн шүүх болон бусад хэлбэрээр хэрцгий, хүнлэг бусаар буюу хүний нэр төрийг доромжлон харьцаж шийтгэхийн эсрэг конвенцыг баталж, 2001 оны 11 дүгээр сарын 2-ны өдөр тус конвенцыг Улсын Их Хурал соёрхон баталсан.

нэгдэн орж, соёрхон баталсан. Түүнчлэн 2002 онд Эрүүдэн шүүхийн эсрэг конвенцын Нэмэлт протокол⁸ батлагдаж, 2014 онд нэгдэн орж, соёрхон баталсан билээ.

Энэхүү конвенцуудын зорилго нь нэгдэн орсон гишүүн орнуудад олон улсын болон эрүү шүүлтээс урьдчилан сэргийлэх үндэсний бие даасан байгууллага хараат бусаар ажиллах боломжийг олгохыг үүрэг болгосон. Өөрөөр хэлбэл, гишүүн орнууд Эрүүдэн шүүх болон бусад хэлбэрээр хэрцгий, хүнлэг бусаар буюу хүний нэр төрийг доромжлон харьцаж шийтгэх явдлаас урьдчилан сэргийлэх үндэсний тогтолцоог бий болгоход оршино.

Эрүүдэн шүүхийн эсрэг конвенцын Нэмэлт протоколын 3 дугаар зүйлд зааснаар оролцогч улс бүр үндэсний түвшинд Эрүүдэн шүүх болон бусад хэлбэрээр хэрцгий, хүнлэг бусаар буюу хүний нэр төрийг доромжлон харьцаж шийтгэх явдлаас урьдчилан сэргийлэх зорилгоор эрх хязгаарласан газар тогтмол очиж байх нэг буюу хэд хэдэн байгууллага байгуулах, томилох, эсхүл ийм байгууллагад дэмжлэг үзүүлэх үүргийг хуулиараа хүлээхээр зохицуулсан байдаг.

Үүний дагуу Эрүүдэн шүүхийн эсрэг конвенцын Нэмэлт протоколд нэгдэн орсон улс бүр тус протокол хүчин төгөлдөр болсноос, түүнийг соёрхон баталснаас, эсхүл түүнд нэгдэж орсноос хойш нэг жилийн дотор үндэсний түвшинд эрүү шүүлтээс урьдчилан сэргийлэх байгууллагыг байгуулах, томилох ёстой бөгөөд Үндэсний урьдчилан сэргийлэх байгууллага, түүний ажилтан чиг үүргийнхээ хувьд хууль зүй, эдийн засгийн хувьд бие даасан, хараат бус байх нөхцөлөөр бүрэн хангагдсан байхаар заасан⁹.

Монгол Улс Нэгдсэн Үндэстний Байгууллагын Эрүүдэн шүүхийн эсрэг конвенц, түүний Нэмэлт протоколд нэгдэж орсноос хойш багагүй хугацаа өнгөрч байна. Нэгдсэн Үндэстний Байгууллагын Эрүү шүүлтээс урьдчилан сэргийлэх Дэд хороо¹⁰ болон бусад Хүний эрхийн гэрээний хороодоос Эрүүдэн шүүхийн эсрэг Үндэсний урьдчилан сэргийлэх хараат бус, бие даасан механизмыг байгуулж ажиллуулах талаар удаа дараа Монгол Улсад зөвлөмж өгч ирсэн юм¹¹.

⁸ Нэгдсэн Үндэстний Байгууллагын Ерөнхий Ассамблейн Тавин долдугаар чуулганы 2002 оны 12 дугаар сарын 18-ны өдрийн A/Res/57/199 дүгээр тогтоолоор Эрүүдэн шүүх болон бусад хэлбэрээр хэрцгий, хүнлэг бусаар буюу хүний нэр төрийг доромжлон харьцаж шийтгэхийн эсрэг конвенцын Нэмэлт Протоколыг баталж, 2014 оны 12 дугаар сарын 11-ний өдөр Улсын Их Хурал соёрхон баталсан.

⁹ Эрүүдэн шүүх болон бусад хэлбэрээр хэрцгий, хүнлэг бусаар буюу хүний нэр төрийг доромжлон харьцаж шийтгэхийн эсрэг конвенцын Нэмэлт протоколын 3 дугаар зүйл. <https://legalinfo.mn/mn/detail/10795>

¹⁰ НҮБ-ын Эрүүдэн шүүх болон бусад хэлбэрээр хэрцгий, хүнлэг бусаар буюу нэр төрийг доромжлон харьцаж шийтгэхээс урьдчилан сэргийлэх Дэд хороо. <https://www.ohchr.org/en/treaty-bodies/spt>
Эрүүдэн шүүх болон бусад хэрцгий, хүнлэг бус буюу нэр төрийг доромжлон харьцах, шийтгэхээс урьдчилан сэргийлэх дэд хороо (SPT) нь НҮБ-ын Хүний эрхийн тогтолцооны шинэ төрлийн гэрээний байгууллага юм. Энэ нь эрүүдэн шүүх, зүй бусаар харьцах аас урьдчилан сэргийлэх идэвхтэй арга барилд чиглэгдсэн урьдчилан сэргийлэх чиг үүрэгтэй. Эрүүдэн шүүхийн эсрэг конвенцын (OPCAT) Нэмэлт протоколыг соёрхон баталсан улсууд цагдан хорих газартаа очиж, тэнд хоригдож буй хүмүүст хэрхэн хандаж байгааг шалгах эрхийг SPT-д олгодог. Протоколд мөн хоригдож байгаа хүмүүсийн хэрхэн харьцаж буйг шалгах, эрүүдэн шүүхээс хамгаалах хамгаалалтыг бэхжүүлэх талаар улс орнуудын Засгийн газарт зөвлөмж өгөх, биелэлтийг шалгах, одоо байгаа болон санал болгож буй хууль тогтоомжийн талаар санал дүгнэлт гаргах зорилгоор бие даасан Үндэсний урьдчилан сэргийлэх механизм (NPM) байгуулахыг улс орнуудад үүрэг болгосон. SPT нь NPM-д үйл ажиллагаанд нь тусалж, зөвлөгөө өгдөг.

¹¹ "Өөрийн харьяаллын нутаг дэвсгэрт байгаа аливаа иргэний эрүүдэн шүүх болон бусад хэлбэрээр хэрцгий, хүнлэг бусаар буюу нэр төрийг доромжлон харьцаж шийтгэхээс ангид байх эрхийг хамгаалах, мөн эрүү шүүлтээс урьдчилан сэргийлэх үйл ажиллагаатай холбоотой олон тулгамдсан асуудал, тэдгээрийг шийдвэрлэх арга замыг "Монгол Улс дахь хүний эрх, эрх чөлөөний төлөв байдлын талаарх илтгэл"-үүд, "Эрүүдэн шүүхийн эсрэг конвенцын хэрэгжилтийн талаарх Монгол Улсын хоёрдугаар илтгэлийг хэлэлцээд НҮБ-ын Эрүүдэн шүүхийн эсрэг хорооноос Монгол Улсад өгсөн зөвлөмж" (2016), "НҮБ-ын Эрүү шүүлтээс урьдчилан сэргийлэх асуудал хариуцсан Дэд хороо Монгол Улсад 2017 оны 09 сарын 11-ээс 20-ны өдрүүдэд хийсэн айлчлал: ажиглалт болон оролцогч улсад хандсан зөвлөмжүүд" (2017), НҮБ-ын Хүний эрхийн зөвлөлийн Хүний эрхийн төлөв байдлыг хянан хэлэлцэх ээлжит нэгдсэн хэлэлцүүлгийн Ажлын хэсгийн 36 дугаар чуулганаар Монгол Улс дахь хүний эрхийн төлөв байдлын талаарх үндэсний гуравдугаар илтгэлийг хэлэлцүүлэх үеэр бусад улсаас өгсөн зөвлөмжүүд" зэрэг болно. Монгол Улсад өгсөн зөвлөмжүүдийн тухай Эрүү шүүлтээс урьдчилан сэргийлэх үндэсний ажиллагааны 2023 оны тайлангийн 2 дугаар бүлгээс үзнэ үү.

Тухайлбал, Нэгдсэн Үндэстний Байгууллагын Хүний эрхийн зөвлөлийн Хүний эрхийн төлөв байдлыг хянан хэлэлцэх нэгдсэн хэлэлцүүлэг (UPR)-ийн Ажлын хэсгийн ээлжит 36 дугаар чуулганаас Монгол Улсын эрүү шүүлтээс урьдчилан сэргийлэх үндэсний механизмын бүрэн эрхийн мандатыг бэхжүүлэх, дотоодын хууль тогтоомжийг холбогдох олон улсын гэрээнд нийцүүлэх талаар гишүүн 19 орноос тусгайлан зөвлөмж ирүүлсэн байдаг¹².

Монгол Улсын Засгийн газраас Нэгдсэн Үндэстний Байгууллагын Хүний эрхийн гэрээний хороодод тайлан хүргүүлэхдээ Эрүүдэн шүүхийн эсрэг конвенцод нэгдэж орсон үүргийнхээ дагуу Монгол Улсын Хүний эрхийн Үндэсний Комиссын тухай хуульд зааснаар Эрүү шүүлтээс урьдчилан сэргийлэх үндэсний механизм байгуулж, бие даасан хараат бусаар ажиллах нөхцөл боломжоор хангаж ажиллаж байгаа тухай тайлан мэдээлэл илгээж ирсэн байна¹³.

Монгол Улсын Их Хурлаас 2020 оны 01 дүгээр сарын 23-ны өдөр Монгол Улсын Хүний эрхийн Үндэсний Комиссын тухай хуулийн шинэчилсэн найруулгыг баталж, тус хуулийн 7 дугаар бүлэгт Эрүү шүүлтээс урьдчилан сэргийлэх үндэсний ажиллагааг тусгайлан зохицуулсан. Тус хуулиар Эрүүдэн шүүх болон бусад хэлбэрээр хэрцгий, хүнлэг бусаар буюу хүний нэр төрийг доромжлон харьцаж шийтгэх явдлаас урьдчилан сэргийлэх чиг үүргийг гагц Эрүү шүүлтээс урьдчилан сэргийлэх асуудал эрхэлсэн гишүүн хэрэгжүүлэхээр зааж, үйл ажиллагаанд нь байгууллага, албан тушаалтнууд хөндлөнгөөс нөлөөлөх, оролцохыг хориглосон. Түүнчлэн хууль тогтоомж, төрийн байгууллагын шийдвэрийн төсөл эрүү шүүлтээс урьдчилан сэргийлэх зарчимд нийцэж байгаа эсэх талаар санал, зөвлөмж гаргах зэрэг гишүүний бүрэн эрх, хараат бусаар ажиллах хууль зүйн болон эдийн засгийн баталгааг хангах, тус чиг үүргийг хэрэгжүүлэх нэгж, алба хаагчдын хараат бусаар ажиллах эрх зүйн зохицуулалтыг хуульчилсан¹⁴.

Монгол Улсын Их Хурлын 2022 оны 06 дугаар сарын 02-ны өдрийн 29 дүгээр тогтоолоор Эрүү шүүлтээс урьдчилан сэргийлэх асуудал эрхэлсэн гишүүнийг томилж, мөн түүнд туслах чиг үүрэг бүхий нэгжийн албан хаагчид томилогдсоноор Эрүү шүүлтээс урьдчилан сэргийлэх үндэсний ажиллагаа албан ёсоор үйл ажиллагаагаа явуулж эхэлсэн.

Эрүү шүүлтээс урьдчилан сэргийлэх үндэсний ажиллагааны 2022 оны анхны тайланг боловсруулж, Улсын Их Хурлын Хууль зүйн байнгын хорооны дарга, гишүүдэд хүргүүлсэн бөгөөд улмаар Хууль зүйн байнгын хорооны хуралдаан¹⁵, мөн Улсын Их Хурлын нэгдсэн чуулганаар уг тайланг 2023 оны 4 дүгээр сарын 26, 27-ны өдөр тус тус хэлэлцүүлсэн болно¹⁶.

¹² НҮБ-ын Хүний эрхийн зөвлөлийн Хүний эрхийн төлөв байдлыг хянан хэлэлцэх ээлжит нэгдсэн хэлэлцүүлэг (UPR)-ийн Ажлын хэсгийн 36 дугаар чуулганаар 11 дүгээр сарын 4-ний өдөр Монгол Улсын хүний эрхийн төлөв байдлын үндэсний гуравдугаар илтгэлийг хэлэлцээд Энэ удаагийн хэлэлцүүлгийн үеэр НҮБ-ын гишүүн 71 улсын төлөөлөл санал, асуулт тавьж, Монгол Улсын Эрүүдэн шүүхээс урьдчилан сэргийлэх үндэсний механизмын мандатыг бэхжүүлэх, дотоодын хууль тогтоомжийг холбогдох олон улсын гэрээнд нийцүүлэх талаар гишүүн 19 орноос тусгайлан зөвлөмж ирүүлсэн. <https://mfa.gov.mn/53087>

¹³ НҮБ-ын Хүний эрхийн зөвлөлийн Хүний эрхийн төлөв байдлыг хянан хэлэлцэх ээлжит нэгдсэн хэлэлцүүлэг (UPR)-ийн Ажлын хэсгийн 36 дугаар чуулганаар Женев хотноо 2020 оны 11 дүгээр сарын 4-ний өдөр Монгол Улсын хүний эрхийн төлөв байдлын үндэсний гуравдугаар илтгэлийг хэлэлцээд Монгол Улсын Хүний эрхийн төлөв байдлын талаарх үндэсний гуравдугаар илтгэлийг хэлэлцсэн тухай UPR-ийн Ажлын хэсгийн тайлангийн "Зөвлөмж"-ийн хэсгийг баталсан.

^{***} Хүний эрхийн төлөв байдлын ээлжит дүгнэлт хэлэлцүүлэг (UPR – Universal Periodic Review) нь НҮБ-ын гишүүн 193 орны хүний эрхийн төлөв байдлыг 4,5 жил тутам дүгнэн хэлэлцдэг механизм юм. Монгол Улс хүний эрхийн төлөв байдлын талаарх анхдугаар илтгэлээ 2010 оны 11 дүгээр сард, хоёрдугаар илтгэлээ 2015 оны 5 дугаар сард тус тус хэлэлцүүлсэн. <https://mfa.gov.mn/53087>

¹⁴ <https://legalinfo.mn/mn/detail/15152>

¹⁵ <https://www.parliament.mn/nn/29985/>

¹⁶ <https://www.parliament.mn/nn/29994/>

Монгол Улсын Их Хурлын 2023 оны 05 дугаар сарын 04-ний өдрийн “Монгол Улс дахь хүний эрх, эрх чөлөөний байдлын талаарх 22 дахь илтгэл, Эрүү шүүлтээс урьдчилан сэргийлэх асуудал эрхэлсэн гишүүний тайланг хэлэлцсэнтэй холбогдуулан авах зарим арга хэмжээний тухай” 35 дугаар тогтоол батлагдаж, түүний мөрөөр холбогдох арга хэмжээ авч хэрэгжүүлж байна.

Монгол Улсын Их Хурлын хяналт шалгалтын тухай хуулийн 16 дугаар зүйлд заасны дагуу Улсын Их Хурлын Тамгын газраас 2023 оны 4 дүгээр сард “Эрүү шүүлтээс урьдчилан сэргийлэх үйл ажиллагааны 2022 оны тайлан”-д хяналт шинжилгээ хийж, Улсын Их Хурлын Ерөнхий нарийн бичгийн даргын 2023 оны 4 дүгээр сарын 20-ны өдрийн ТГ-01/528 дугаар албан бичгээр Хууль зүйн байнгын хорооны даргад хяналт шинжилгээний дүнг, зөвлөмжийн хамт хүргүүлсэн¹⁷.

Тус хяналт дүн шинжилгээгээр Эрүү шүүлтээс урьдчилан сэргийлэх асуудал эрхэлсэн гишүүн, түүний нэгж хуульд заасан чиг үүргээ богино хугацаанд хэдий ч үр дүнтэй хэрэгжүүлсэн гэж дүгнэсэн.

Монгол Улсын Их Хурлын 12 дугаар сарын 22-ны өдрийн “Монгол Улсын Хүний эрхийн Үндэсний Комиссын тухай хуулийн хэрэгжилтийг хангах, Хүний эрхийн түгээмэл тунхаглал батлагдсаны 75 жилийн ойд зориулсан Улсын Их Хурлын хүндэтгэлийн хуралдаантай холбогдуулан авах арга хэмжээний тухай” 114 дүгээр тогтоол батлагдсан. Тус тогтоолын 1 дэх хэсгээр Монгол Улсын Хүний эрхийн Үндэсний Комиссын тухай хуулийн Эрүү шүүлтээс урьдчилан сэргийлэх үндэсний үйл ажиллагааны зохицуулалтууд Эрүүдэн шүүхийн эсрэг конвенц, түүний Нэмэлт протоколд нийцэж байгаа эсэх талаар болон хуулийн холбогдох зүйлийн хэрэгжилтийн үр дагаварт үнэлгээ хийж, танилцуулахыг Улсын Их Хурлын Хууль зүйн байнгын хороо, Хүний эрхийн дэд хороонд даалгасан. Улсын Их Хурлын Хууль зүйн байнгын хорооноос өгсөн чиглэлийн хүрээнд нээлттэй сонгон шалгаруулалтыг зарлан хараат бус шинжээчдийн багаар хуулийн хэрэгжилтийн үр дагаварт үнэлгээ, дүн шинжилгээ хийлгэлээ.

Үүнээс дүгнэхэд Монгол Улсын хувьд Үндсэн хууль, төрөлжсөн хууль, Монгол Улсын нэгдэн орсон олон улсын гэрээгээр иргэдийн эрүү шүүлт тулгах, бусад хэлбэрээр хэрцгий, хүнлэг бусаар буюу хүний нэр төрийг доромжлон харьцаж шийтгэхээс ангид байх эрхийг хууль тогтоомжийн хүрээнд баталгаажуулсан, түүнийг хангах, хамгаалах үйл ажиллагааг дэмжих бэхжүүлэхэд тодорхой ахиц гарсан байна.

Гэвч бодит нөхцөл байдалд Эрүү шүүлтээс урьдчилан сэргийлэх үндэсний үйл ажиллагаа нь олон улсын конвенц, үндэсний хууль тогтоомжоор хүний нөөц, санхүү болон үйл ажиллагааны бие даасан хараат бусаар ажиллах, хуулийг нэг мөр хэрэгжүүлэхэд хүндрэл учирч байна.

Тухайлбал, Эрүү шүүлтээс урьдчилан сэргийлэх үндэсний ажиллагааны хүрээнд Монгол Улсын нийт иргэд, гадаадын иргэн, харьяалалгүй хүн, хуулийн этгээд, төрийн албан хаагчдаас гадна нутаг дэвсгэрийн хэмжээнд эрүү шүүлт тулгах, хүнлэг бус харьцаа, ялгаварлан гадуурхалт байж болзошгүй аливаа хэлбэрээр хүний эрх, эрх чөлөөг хязгаарласан, эсхүл тухайн этгээд өөрийн хүсэлтээр гарч явах боломжгүй орон даяар тархан байрласан нийт 843 газарт байгаа 144,942 иргэнд шууд хүрч ажиллах шаардлагатай байдаг.

¹⁷ Улсын Их Хурлын Тамгын газраас 2023 оны 4 дүгээр сард “Эрүү шүүлтээс урьдчилан сэргийлэх үйл ажиллагааны 2022 оны тайлан”-д хяналт шинжилгээ хийсэн. Улсын Их Хурлын Ерөнхий нарийн бичгийн даргын 2023 оны 4 дүгээр сарын 20-ны өдрийн ТГ-01/528 дугаар албан бичгээр Хууль зүйн байнгын хорооны даргад хяналт шинжилгээний дүнг ирүүлсэн. <https://www.parliament.mn>

Энэ хүрээнд хяналт шинжилгээг тогтмол хийх, удирдлага, албан тушаалтан, алба хаагчид, иргэдэд эрүү шүүлт тулгах, хүнлэг бус харьцаа, ялгаварлан гадуурхалтаас ангид байх хүний эрхийн мэдлэг олгох, хүний эрхийг хүндэтгэх, хамгаалах хандлага төлөвшүүлэх, эрүү шүүлт тулгах, хүнлэг бус харьцаа, ялгаварлан гадуурхалтаас ангид байх хүний эрх зөрчигдөхөөс сэргийлэх, зөрчлийг арилгуулах сургалт, сурталчилгаа, нөлөөллийн үйл ажиллагааг тогтмол давтамжтай, тасралтгүй явуулахад хүний нөөц, санхүү, төсөв, тээвэр шатахуун хүрэлцэхгүй байгаа нь Хүний эрхийн Үндэсний Комиссын дарга, Төсвийн ерөнхийлөн захирагч, Комиссын Тамгын газрын дарга, Төсвийн шууд захирагчаас төсвийн зарцуулалтын хувьд нь хараат байдалтай, түүнээс үүдсэн хууль хэрэглээний маргаантай байдал үргэлжилж байна.

Монгол Улсын Хүний эрхийн Үндэсний Комиссын тухай хуулийн 31 дүгээр зүйлийн 31.2 дахь хэсэгт “Комиссын гишүүн болон бусад албан тушаалтан Эрүү шүүлтээс урьдчилан сэргийлэх асуудал эрхэлсэн гишүүний үйл ажиллагаанд хөндлөнгөөс нөлөөлөх, оролцохыг хориглоно”, мөн энэ зүйлийн 31.3 дахь хэсэгт “Эрүү шүүлтээс урьдчилан сэргийлэх ажиллагааны төсөв нь чиг үүргээ бүрэн, тасралтгүй, үр нөлөөтэй, хараат бусаар эрхлэн явуулахад хүрэлцэхүйц байна.” гэсэн баталгааг нэг мөр хангах шаардлагатай.

Өнгөрсөн нэг жилийн хугацаанд Эрүү шүүлтээс урьдчилан сэргийлэх үндэсний ажиллагааны тусгайлсан төсөв гэж байхгүй, хуульд заасан чиг үүргээ хэрэгжүүлэхэд зориулагдсан төсөв хуваарилагдан батлагдаагүйгээс тайлант хугацаанд төлөвлөгдсөн ажлууд бүрэн хэрэгжихгүй тасалдахад хүрч, түүнээс шалтгаалан ажил хэргийн түвшинд үл ойлголцох үндсэн шалтгаан болж ирлээ.

Иймд Монгол Улсын Хүний эрхийн Үндэсний Комиссын тухай хуульд нэмэлт, өөрчлөлт оруулах, эсхүл Эрүү шүүлтээс урьдчилан сэргийлэх үндэсний ажиллагааны бие даасан хуультай болох асуудлыг судлан, Эрүү шүүлтээс урьдчилан сэргийлэх үндэсний ажиллагааг Монгол Улсын Олон улсын гэрээнд заасны дагуу хараат бусаар хэрэгжүүлэх нөхцөлийг бүрэн хангах арга хэмжээг хууль, эрх зүйн хүрээнд авч, шийдвэрлэн зохицуулах, Нэгдсэн Үндэстний Байгууллагын гэрээний хороодоос Монгол Улсын Засгийн газарт ирүүлсэн Зөвлөмжүүдийн биелэлтийг хангах нь зүйтэй байна.

Нөгөөтэйгүүр төрөлжсөн хууль батлагдан гарсан боловч энэ нь хэт институтэжсэн, байгууллагын статусын тухай хууль болж хүний эрхийг хангах, хамгаалах тогтолцоог бүрдүүлж, зохицуулаагүй, хүний эрх, эрх чөлөөг хангах, хамгаалах үндэсний механизмуудыг бэхжүүлэх боломж олгохгүй, хөгжих боломжийг бүрдүүлж чадаагүй гэж Монгол Улсын Хүний эрхийн Үндэсний Комиссын тухай хуулийн хэрэгжилтийн үр дагаварт хийсэн үнэлгээ, хөндлөнгийн хараат бус судалгаа, дүн шинжилгээнүүдээс дүгнэсэн байна¹⁸.

Улсын Их Хурлын Тамгын газраас “Эрүү шүүлтээс урьдчилан сэргийлэх үйл ажиллагааны 2022 оны тайлан”-д хяналт шинжилгээ¹⁹ хийж, Хууль зүйн байнгын хорооны даргад зөвлөмж, дүгнэлт хүргүүлсэн. Тус хяналт шинжилгээний дүгнэлтэд

¹⁸ Улсын Их Хурлын 2023 оны 12 дугаар сарын 22-ны өдрийн 114 дүгээр тогтоолын дагуу хийсэн “Монгол Улсын Хүний эрхийн Үндэсний Комиссын тухай хуулийн Эрүү шүүлтээс урьдчилан сэргийлэх үндэсний үйл ажиллагааны зохицуулалтууд Эрүүдэн шүүх болон бусад хэлбэрээр хэрцгий, хүнлэг бусаар буюу хүний нэр төрийг доромжлон харьцаж шийтгэхийн эсрэг конвенц болон түүний нэмэлт протоколд нийцэж байгаа эсэх талаар хуулийн хэрэгжилтийн үр, дагаварт хийсэн үнэлгээ”. Хараат бус судлаачдын багийн тайлан. 2024 оны 3 дугаар сарын 10 өдөр. <https://nhrcm.gov.mn/>

¹⁹ Монгол Улсын Их Хурлын хяналт шалгалтын тухай хуулийн 16 дугаар зүйлд заасны дагуу Улсын Их Хурлын Тамгын газраас 2023 оны 4 дүгээр сард “Эрүү шүүлтээс урьдчилан сэргийлэх үйл ажиллагааны 2022 оны тайлан”-д хяналт шинжилгээ хийж, Улсын Их Хурлын Ерөнхий нарийн бичгийн даргын 2023 оны 4 дүгээр сарын 20-ны өдрийн ТГ-01/528 дугаар албан бичгээр Хууль зүйн байнгын хорооны даргад хяналт шинжилгээний дүнг ирүүлсэн. <https://www.parliament.mn>

дурдсаны дагуу Эрүү шүүлтээс урьдчилан сэргийлэх чиг үүргийг Монгол Улсын нэгдэн орсон Олон улсын гэрээ, конвенц, тэдгээрийг хэрэгжүүлэгч байгууллагуудаас гаргасан санал, зөвлөмжид нийцүүлэх нь зүйтэй гэж үзэж байна.

Мөн тус хяналт шинжилгээний үр дүнд тулгуурлан Эрүү шүүлтээс урьдчилан сэргийлэх асуудал эрхэлсэн гишүүний хуульд заасан чиг үүргийн хэрэгжилт, түүний үр дүнг дээшлүүлэхэд чиглэсэн арга хэмжээг авч хэрэгжүүлэх шаардлагатай. Тухайлбал, тус хяналт шинжилгээний зөвлөмжийн 1 дэх хэсэгт заасан “Эрүү шүүлтээс урьдчилан сэргийлэх үйл ажиллагааг үр дүнтэй хэрэгжүүлэхэд шаардлагатай хүний нөөцийн болон төсвийн тооцоо судалгааг нарийвчлан гаргаж, саналыг эрх бүхий байгууллагад танилцуулж, шийдвэрлүүлэх талаар зохих арга хэмжээг авч ажиллах”, “...хүний нөөц болон эдийн засгийн хувьд хараат бусаар хэрэгжүүлэх нөхцлийг бүрдүүлэхэд анхаарч ажиллах шаардлагатай” гэсэн зөвлөмжийг бүх түвшинд хэрэгжүүлэх нь чухал ач холбогдолтой байна.

Монгол Улс Эрүүдэн шүүхийн эсрэг конвенц болон түүний Нэмэлт протоколд нэгдэн орж, Улсын Их Хурал тус тус соёрхон баталсан. Иймд соёрхон баталсан олон улсын гэрээ конвенцод нэгдэн орсон үүргийнхээ дагуу дотоодын хууль тогтоомжийг нийцүүлэх үүрэгтэй.

Эрүү шүүлтээс урьдчилан сэргийлэх чиглэлээр батлагдсан хууль, Нэгдсэн Үндэстний Байгууллагын гэрээний хороодоос өгсөн зөвлөмжүүд, Улсын Их Хурлаас гарсан тогтоолуудын хэрэгжилтийг хангах, Улсын Их Хурлын Тамгын газраас “Эрүү шүүлтээс урьдчилан сэргийлэх үйл ажиллагааны 2022 оны тайлан”-д хяналт шинжилгээний дүгнэлт, зөвлөмжийг хэрэгжүүлэхэд Эрүү шүүлтээс урьдчилан сэргийлэх үндэсний үйл ажиллагааг дэмжих, бэхжүүлэх, эрх зүйн таатай орчныг бүрдүүлэх талаар шийдвэртэй арга хэмжээ авч хэрэгжүүлэх шаардлага тулгарч байгааг энэ удаагийн тайланд онцлон тэмдэглэж байна.

Монгол Улсын Хүний эрхийн Үндэсний Комиссын тухай хуулийн 31 дүгээр зүйлийн 31.4 дэх хэсэгт “Эрүү шүүлтээс урьдчилан сэргийлэх асуудал эрхэлсэн гишүүн Эрүү шүүлтээс урьдчилан сэргийлэх үйл ажиллагааны тайланг жил бүрийн эхний улиралд Хууль зүйн байнгын хороонд танилцуулж, хэвлэн нийтэлнэ.” гэж заасны дагуу Эрүү шүүлтээс урьдчилан сэргийлэх үндэсний үйл ажиллагааны 2023 оны тайланг боловсруулан хүргүүлж байна.

Эрүү шүүлтээс урьдчилан сэргийлэх үндэсний ажиллагааны хүрээнд 2023 оны 04 дүгээр сараас 2024 оны 04 дүгээр сарыг хүртэлх хугацаанд хийж гүйцэтгэсэн хяналт шинжилгээ, сургалт сурталчилгаа, Монгол Улсын Хүний эрхийн Үндэсний Комиссын тухай хууль болон холбогдох бусад хуулийн Эрүү шүүлтээс урьдчилан сэргийлэх үндэсний ажиллагаатай холбоотой зохицуулалт нь Эрүүдэн шүүхийн эсрэг конвенц, түүний Нэмэлт протоколд нийцэж байгаа эсэх талаар хуулийн холбогдох зүйлийн хэрэгжилтийн үр дагаварт хийсэн үнэлгээ, дүн шинжилгээ, төрийн байгууллагуудын албан ёсны мэдээлэл, олон улсын байгууллагаас хийсэн судалгаа, дүгнэлтэд үндэслэсэн болно.

Эрүү шүүлтээс урьдчилан сэргийлэх үйл ажиллагааны 2023 оны тайланг “Эрүү шүүлтээс урьдчилан сэргийлэх үндэсний ажиллагааны хууль эрх зүйн орчны шинэтгэл”, “Эрүү шүүлтээс урьдчилан сэргийлэх хяналт шинжилгээ”, “Эрүү шүүлтээс урьдчилан сэргийлэх сургалт, сурталчилгаа”, “Эрүү шүүлтээс урьдчилан сэргийлэх үндэсний ажиллагааг бэхжүүлэх чиглэлээр хийсэн ажил”, “Иргэн, албан тушаалтнаас ирүүлсэн эрүү шүүлтээс ангид байх эрх зөрчигдсөн талаарх гомдол, мэдээллийг холбогдох нэгж, албан тушаалтанд хүргүүлсэн талаар” гэсэн 5 бүлэгтэйгээр, дүгнэлт, саналын хамт боловсрууллаа.

ЭРҮҮ ШҮҮЛТЭЭС УРЬДЧИЛАН
СЭРГИЙЛЭХ ҮНДЭСНИЙ АЖИЛЛАГААНЫ
ХУУЛЬ ЭРХ ЗҮЙН ОРЧНЫ ШИНЭТГЭЛ

המסע המשותף של המדינה והחברה

ЭРҮҮ ШҮҮЛТЭЭС УРЬДЧИЛАН СЭРГИЙЛЭХ ҮНДЭСНИЙ АЖИЛЛАГААНЫ ХУУЛЬ ЭРХ ЗҮЙН ОРЧНЫ ШИНЭТГЭЛ

1.1. МОНГОЛ УЛСЫН ХҮНИЙ ЭРХИЙН ҮНДЭСНИЙ КОМИССЫН ТУХАЙ ХУУЛИЙН ЭРҮҮ ШҮҮЛТЭЭС УРЬДЧИЛАН СЭРГИЙЛЭХ ҮНДЭСНИЙ АЖИЛЛАГААТАЙ ХОЛБООТОЙ ЗОХИЦУУЛАЛТ НЬ ЭРҮҮДЭН ШҮҮХ БОЛОН БУСАД ХЭЛБЭРЭЭР ХЭРЦГИЙ, ХҮНЛЭГ БУСААР БҮЮУ ХҮНИЙ НЭР ТӨРИЙГ ДОРОМЖЛОН ХАРЬЦАЖ ШИЙТГЭХИЙН ЭСРЭГ КОНВЕНЦ БОЛОН ТҮҮНИЙ НЭМЭЛТ ПРОТОКОЛД НИЙЦЭЖ БАЙГАА ЭСЭХ ТАЛААР ХУУЛИЙН ХОЛБОГДОХ ЗҮЙЛИЙН ХЭРЭГЖИЛТИЙН ҮР ДАГАВАРТ ХИЙСЭН ҮНЭЛГЭЭ, ДҮН ШИНЖИЛГЭЭ

Удиртгал

Монгол Улсын Их Хурлын 2023 оны 12 дугаар сарын 22-ны өдрийн “Монгол Улсын Хүний эрхийн Үндэсний Комиссын тухай хуулийн хэрэгжилтийг хангах, Хүний эрхийн түгээмэл тунхаглал батлагдсаны 75 жилийн ойд зориулсан Улсын Их Хурлын хүндэтгэлийн хуралдаантай холбогдуулан авах арга хэмжээний тухай” 114 дүгээр тогтоол батлагдсан²⁰.

Тус тогтоолын 1 дэх хэсгээр ХЭҮКТХ-ийн ЭШУС үндэсний үйл ажиллагааны зохицуулалтууд Эрүүдэн шүүхийн эсрэг конвенц болон түүний Нэмэлт протоколд нийцэж байгаа эсэх талаар болон хуулийн холбогдох зүйлийн хэрэгжилтийн үр дагаварт үнэлгээ хийж, танилцуулахыг УИХ-ын ХЗБХ, Хүний эрхийн дэд хороонд даалгасан.

Уг тогтоолын хэрэгжилтийг хангах УИХ-ын ХЗБХ-ноос өгсөн чиглэлийн хүрээнд ХЭҮК-ын ЭШУС хэлтсээс хараас бус судлаачдын багаар хуулийн хэрэгжилтийн үр, дагаварт үнэлгээ, дүн шинжилгээ хийх нээлттэй сонгон шалгаруулалтыг зарлан, ХЭҮК-ын Тамгын газрын даргын шалгарсан судлаачдын багтай 2024 оны 02 дугаар сарын 05-ны өдөр байгуулсан “Ажил гүйцэтгэх гэрээ” (№ХЭҮК 2024,12)-ний дагуу хамтран ажиллалаа.

Судалгааны багийн Зөвлөх профессороор Академич, хууль зүйн шинжлэх ухааны доктор (Sc.D), профессор, Монгол Улсын Гавьяат хуульч Жүгнээгийн Амарсанаа, судалгааны багийн ахлагчаар Хууль зүйн доктор (Ph.D), профессор Чойжилын Нямсүрэн, гишүүдээр Хууль зүйн доктор (Ph.D) Батсайханы Эрдэнэбат,

²⁰ [Эрх зүйн акт дэлгэрэнгүй \(legalinfo.mn\)](http://legalinfo.mn)

Шинжлэн магадлахуйн доктор (Ph.D) Ширчингийн Номин-Эрдэнэ, докторант Занахүүгийн Сансарзолбоо, докторант Туяагийн Амарзаяа нар ажилласан.

Монгол Улсын Их Хурлаас 2020 оны 01 дүгээр сарын 23-ны өдөр баталсан ХЭҮКтХ-ийн ЭШУС үндэсний ажиллагаатай холбоотой зохицуулалт нь Эрүүдэн шүүхийн эсрэг конвенц, түүний Нэмэлт протоколд нийцэж байгаа эсэх талаар болон хуулийн холбогдох зүйлийн хэрэгжилтийн үр дагаварт Хууль тогтоомжийн тухай хууль болон Монгол Улсын Засгийн газрын 2016 оны 59 дүгээр “Аргачлал батлах тухай” тогтоолын 6 дугаар хавсралтад заасан “Хууль тогтоомжийн хэрэгжилтийн үр дагаварт үнэлгээ хийх аргачлал”²¹ (цаашид “Аргачлал” гэх)-ын дагуу үнэлгээ хийж гүйцэтгэлээ.

ХЭҮКтХ-ийн ЭШУС үндэсний ажиллагаатай холбоотой зохицуулалтын Эрүүдэн шүүхийн эсрэг конвенц, түүний Нэмэлт протоколтой нийцэж байгаа эсэх болон холбогдох зохицуулалтын хэрэгжилтийн үр дагаварт үнэлгээ хийх судалгаа нь хуулийн хэрэгжилтийн явц дахь ололтыг бататгахын зэрэгцээ хуулийг хэрэгжүүлснээр гарч буй хүндрэл, бэрхшээлтэй асуудал, нийгэмд үзүүлж буй эерэг, сөрөг байдлыг илрүүлэн, цаашид зохистой, үр дүнтэй хэрэгжүүлэх боломжит хувилбарыг тодорхойлж дүгнэлт, зөвлөмж өгөх зорилготой бөгөөд хэрэгжилтийн үр дагаварт үнэлгээ хийх ажил нь төлөвлөх, хэрэгжүүлэх, үнэлэх гэсэн үндсэн гурван үе шатаас бүрдсэн болно.

1.1.1. Төлөвлөх үе шат

Үнэлгээ хийх үндэслэл, хэрэгцээ шаардлага

НҮБ-ын Ерөнхий Ассамблейгаас 1984 оны 12 дугаар сарын 10-ны өдөр баталж, 1987 оны 06 дугаар сарын 26-ны өдөр хүчин төгөлдөр үйлчилж эхэлсэн Эрүүдэн шүүхийн эсрэг конвенц²²-д Монгол Улс 2000 оны 11 дүгээр сарын 02-ны өдөр нэгдэн орж, соёрхон баталсан²³.

Монгол Улсын Их Хурлаас Эрүүдэн шүүхийн эсрэг конвенцын Нэмэлт протокол²⁴-ыг батлах тухай хуулийг 2014 оны 12 дугаар сарын 11-ний өдөр баталснаар 2015 оны 03 дугаар сарын 14-ний өдрөөс эхлэн хүчин төгөлдөр үйлчилж эхэлсэн.

Монгол Улсын Их Хурлаас 2020 оны 01 дүгээр сарын 23-ны өдөр Монгол Улсын Хүний эрхийн Үндэсний Комиссын тухай хууль (цаашид “ХЭҮКтХ” гэх)-д нэмэлт өөрчлөлт оруулж, хуулийн 7 дугаар бүлэгт ЭШУС үндэсний ажиллагааны зохицуулалтыг хуульчилсан²⁵.

Эрүүдэн шүүхийн эсрэг конвенцын 1 дүгээр зүйлд “Энэхүү Конвенцын зорилгын дагуу “эрүүдэн шүүх” гэж хэн нэг хүн буюу гурав дахь этгээдээс

²¹ Эрх зүйн акт дэлгэрэнгүй (legalinfo.mn)

²² Эрүүдэн шүүх болон бусад хэлбэрээр хэрцгий, хүнлэг бусаар буюу хүний нэр төрийг доромжлон харьцаж шийтгэхийн эсрэг конвенц (legalinfo.mn)

²³ Конвенцод нэгдэн орох тухай /Эрүүдэн шүүх болон бусад хэлбэрээр хэрцгий, хүнлэг бусаар хүний нэр төрийг доромжлон харьцаж, шийтгэхийн эсрэг конвенц/ (legalinfo.mn)

²⁴ “Хүний эрхийн олон улсын билл” Монгол Улсын нэгдэн орсон хүний эрхийн олон улсын гэрээний эмхэтгэл. Эрүүдэн шүүх болон бусад хэлбэрээр хэрцгий, хүнлэг бусаар буюу хүний нэр төрийг доромжлон харьцаж шийтгэхийн эсрэг конвенцын Нэмэлт протокол. 411-440 дэх тал.

²⁵ Монгол Улсын Хүний эрхийн Үндэсний Комиссын тухай (legalinfo.mn)

мэдээ сэлт, мэдүүлэг авах, тухайн хүн буюу гурав дахь этгээдийн үйлдсэн буюу сэрдэгдсэн хэрэгт шийтгэх, айлган сүрдүүлэх, шахалт үзүүлэх, аливаа байдлаар алагчлах зорилгоор төрийн албан тушаалтан, албан үүрэг гүйцэтгэж буй бусад хүний өдөөн хатгалт, ил, далд зөвшөөрлөөр тухайн хүн буюу гурав дахь этгээдийн бие махбод, сэтгэл санааг хүчтэй шаналган зовоох аливаа санаатай үйлдлийг хэлнэ. Энэхүү тодорхойлолт нь хуулийн дагуу авах шийтгэл, арга хэмжээ, түүнээс үүдэн буюу холбогдон үүсэх зовлон, шаналалд хамаарахгүй²⁶ гэж “эрүүдэн шүүх” үйлдлийг тодорхойлоод,

- Эрүүдэн шүүхийн эсрэг конвенцын 2 дугаар зүйлийн “Оролцогч улсууд харьяа нутаг дэвсгэртээ эрүүдэн шүүх аливаа үйлдлээс урьдчилан сэргийлэх үр нөлөөтэй хууль тогтоох, захиргааны, шүүхийн болон бусад арга хэмжээг авна²⁷” гэсэн,
- 11 дүгээр зүйлийн “Оролцогч улсууд эрүүдэн шүүх явдлаас урьдчилан сэргийлэх зорилгоор түүний харьяа нутаг дэвсгэрт аливаа хэлбэрээр баривчлагдсан, саатуулагдсан, хоригдсон хүмүүсийг байцаахтай холбогдсон журам, заавар, арга хэрэгсэл, түүнчлэн тэднийг хянан харгалзах, тэдэнтэй харьцах талаар авч хэрэгжүүлж буй арга хэмжээнд шат дараалсан хяналт тавина²⁸” гэсэн,
- 16 дугаар зүйлийн “Оролцогч улсууд харьяа нутаг дэвсгэртээ 1 дүгээр зүйлд тодорхойлсон эрүү шүүлтэд тооцогдохгүй төрийн албан тушаалтан буюу албаны үүрэг гүйцэтгэж буй бусад этгээд, тэдгээрийн өдөөн хатгалт, ил, далд зөвшөөрлөөр үйлдэгдэх хэрцгий, хүнлэг бус, хүний нэр төрийг доромжлон харьцах, шийтгэх бусад үйлдлээс сэргийлэх үүрэг хүлээнэ²⁹” гэсэн заалтуудаар “эрүүдэн шүүх” үйлдлээс урьдчилан сэргийлэх үүргийг Оролцогч улсуудад хүлээлгэсэн.

Эрүүдэн шүүхийн эсрэг конвенцын Нэмэлт протоколын 3 дугаар зүйлийн “Оролцогч улс бүр үндэсний түвшинд эрүүдэн шүүх болон бусад хэлбэрээр хэрцгий, хүнлэг бусаар буюу хүний нэр төрийг доромжлон харьцаж шийтгэх явдлаас урьдчилан сэргийлэх зорилгоор хорих газар тогтмол очиж байх нэг буюу хэд хэдэн байгууллага (цаашид “үндэсний урьдчилан сэргийлэх байгууллага” гэнэ) байгуулах, томилох, эсхүл хэвээр ажиллуулах үүрэг хүлээнэ³⁰” гэсэн заалтаар Эрүү шүүлтээс урьдчилан сэргийлэх үндэсний байгууллага байгуулах үүргийг Оролцогч улсуудад хүлээлгэсэн.

²⁶ “Хүний эрхийн олон улсын билл” Монгол Улсын нэгдэн орсон хүний эрхийн олон улсын гэрээний эмхэтгэл. Эрүүдэн шүүх болон бусад хэлбэрээр хэрцгий, хүнлэг бусаар буюу хүний нэр төрийг доромжлон харьцаж шийтгэхийн эсрэг конвенц. 385 дугаар тал.

²⁷ “Хүний эрхийн олон улсын билл” Монгол Улсын нэгдэн орсон хүний эрхийн олон улсын гэрээний эмхэтгэл. Эрүүдэн шүүх болон бусад хэлбэрээр хэрцгий, хүнлэг бусаар буюу хүний нэр төрийг доромжлон харьцаж шийтгэхийн эсрэг конвенц. 386 дахь тал.

²⁸ “Хүний эрхийн олон улсын билл” Монгол Улсын нэгдэн орсон хүний эрхийн олон улсын гэрээний эмхэтгэл. Эрүүдэн шүүх болон бусад хэлбэрээр хэрцгий, хүнлэг бусаар буюу хүний нэр төрийг доромжлон харьцаж шийтгэхийн эсрэг конвенц. 391, 392 дахь тал.

²⁹ “Хүний эрхийн олон улсын билл” Монгол Улсын нэгдэн орсон хүний эрхийн олон улсын гэрээний эмхэтгэл. Эрүүдэн шүүх болон бусад хэлбэрээр хэрцгий, хүнлэг бусаар буюу хүний нэр төрийг доромжлон харьцаж шийтгэхийн эсрэг конвенц. 393 дахь тал.

³⁰ “Хүний эрхийн олон улсын билл” Монгол Улсын нэгдэн орсон хүний эрхийн олон улсын гэрээний эмхэтгэл. Эрүүдэн шүүх болон бусад хэлбэрээр хэрцгий, хүнлэг бусаар буюу хүний нэр төрийг доромжлон харьцаж шийтгэхийн эсрэг конвенцын Нэмэлт протокол. 415 дахь тал.

Оролцогч улсууд өөрсдийнхөө нөхцөл байдалд тохируулан шинээр бие даасан хараат бус хөндлөнгийн байгууллага байгуулах, хүний эрхийн үндэсний байгууллага дээрээ түшиглэн хавсарсан хэлбэртэйгээр ажиллуулах, парламентын Омбудсмeны эрхлэх ажлын хүрээнд хавсарган гүйцэтгүүлэх, олон талт төлөөллийг оролцуулсан хэлбэртэйгээр байгуулсан байдаг.

Аль ч хэлбэрээр байгуулсан конвенцын дагуу үндэсний урьдчилан сэргийлэх байгууллагын бүрэн эрхийг бүх хэлбэрээр хүлээн зөвшөөрч, хараат бус, бүрэн бие даасан байдлыг бэхжүүлэх үүргийг нэгдэн орсон улсууд шууд хүлээдэг.

Ийнхүү Үндэсний урьдчилан сэргийлэх байгууллагыг үүсгэн байгуулах болон түүний бүрэн эрхийн талаар Эрүүдэн шүүхийн эсрэг конвенцын Нэмэлт протоколын 3, 4, 17-23, 29 болон 35 дугаар зүйлд дэлгэрэнгүй заасан байна. Урьдчилан сэргийлэх байгууллагыг Нэмэлт протоколд заасан хэм хэмжээнд нийцүүлэн байгуулах нь Оролцогч улсын хүлээсэн үүрэг.

НҮБ-ын ЭШУС Дэд хороо нь Оролцогч улс урьдчилан сэргийлэх байгууллагыг Нэмэлт протоколд заасан хэм хэмжээнд нийцүүлэн байгуулсан эсэхийг тогтоодог.³¹ Энэ чиг үүргийнхээ дагуу Дэд хороо нь нэгдүгээр тайлан илтгэлдээ урьдчилан сэргийлэх байгууллагыг байгуулах үйл явцын талаар зааварчилсан “Урьдчилсан удирдамж”-ийг нийтэлж, дараа дараагийн тайлангууддаа илүү өргөн цар хүрээг хамруулж, өөрийнхөө хуримтлуулсан туршлагад үндэслэн, урьдчилан сэргийлэх байгууллагыг үүсгэн байгуулах, түүний чиг үүргийг тодорхойлох, үйл ажиллагааг хэрэгжүүлэхэд тулгардаг хэд хэдэн асуудлуудыг тодорхой болгох зорилгоор Оролцогч улсуудын Үндэсний урьдчилан сэргийлэх байгууллагуудад зориулсан удирдамжийг гаргажээ.

Уг удирдамж нь Урьдчилан сэргийлэх байгууллагын чиг үүрэг, үйл ажиллагааны талаарх “Суурь зарчмууд”, Оролцогч улсад чиглэсэн Үндэсний урьдчилан сэргийлэх байгууллагыг үүсгэн байгуулахтай холбоотой болон урьдчилан сэргийлэх байгууллагын чиг үүрэг, үйл ажиллагааны талаарх асуудлуудыг хамарсан байна.

Энэхүү дүн шинжилгээний зорилго нь Оролцогч улс буюу Монгол Улс нь ЭШУС үндэсний байгууллага (манай орны тухайд ЭШУС асуудал эрхэлсэн гишүүн, түүний нэгж)-ыг байгуулахдаа ЭШУС үндэсний ажиллагааг зохицуулах ХЭҮКТХ-ийн зорилт, хэм хэмжээг Эрүүдэн шүүхийн эсрэг конвенц, түүний Нэмэлт протоколын шаардлага болон НҮБ-ын ЭШУС Дэд хорооны “Үндэсний Урьдчилан сэргийлэх байгууллагуудад зориулсан удирдамж” (цаашид “Дэд хорооны удирдамж” гэх)-д заасан суурь зарчмуудыг хангаж, нийцүүлсэн эсэхийг тодорхойлох, Монгол Улс олон улсын гэрээ, конвенцоор хүлээсэн үүргээ шударгаар биелүүлэхэд хууль, эрх зүйн орчныг цаашид сайжруулан, нийцүүлэхэд оршино.

ХЭҮКТХ-ийн нийцэл, хэрэгжилтэд үнэлгээ хийснээр энэ хууль бодитой хэрэгжиж, зорилтоо хангаж байгаа эсэх, нийгэмд үйлдэгдэж байгаа эрүү шүүлт тулгах гэмт хэргээс урьдчилан сэргийлж чадаж байгаа эсэх, цаашид Монгол Улсын олон улсын өмнө холбогдох конвенц, Нэмэлт протоколоор хүлээсэн эрүү шүүлтээс үр дүнтэй урьдчилан сэргийлэх үр нөлөөг сайжруулахын тулд хуулийг хэрхэн боловсронгуй болгох, эс бөгөөс тухайлсан хууль шинээр боловсруулах хэрэгцээ шаардлагыг тодорхойлох юм.

³¹ “Үндэсний урьдчилан сэргийлэх байгууллагуудад зориулсан удирдамж. Эрүүдэн шүүх болон бусад хэлбэрээр хэрцгий, хүнлэг бусаар буюу хүний нэр төрийг доромжлон харьцаж шийтгэхээс Урьдчилан сэргийлэх Дэд хороо. 12 дугаар хуралдаан. Женев хот, 2010 оны 11 сарын 15-19 дэх тал.

Үнэлгээ хийх хүрээ

Хуулийн нийцэл, хэрэгжилтийн үр дагаварт хийх үнэлгээний хүрээг тогтоох ажиллагаа нь хууль тогтоомжийн хэрэгжилтийн үр дагаврыг судлах явцад агуулгын хувьд чухал ач холбогдолтой, нөлөөлөл үзүүлэх хамгийн гол зохицуулалтыг тодорхойлоход чиглэлээ.

Аргачлалын 3.3.1-д заасны дагуу ХЭҮКтХ-ийн нийцэл, хэрэгжилтийн үр дагаврыг үнэлэх хүрээг дараах байдлаар тогтоов:

1. Эрүүдэн шүүхийн эсрэг конвенц, түүний Нэмэлт протокол ба ХЭҮКтХ-ийн зорилт;
2. ЭШУС үндэсний ажиллагааны хараат бусын баталгаа;
3. ЭШУС үндэсний ажиллагааны чиг үүрэг, хамрах хүрээ;
4. ЭШУС үндэсний ажиллагааны бүрэн эрхийн баталгаа;
5. ЭШУС Зөвлөмж;
6. ЭШУС үндэсний ажиллагааны тайлан;
7. ЭШУС асуудал эрхэлсэн гишүүн ба түүний нэгжийн бусад этгээдтэй харьцах харилцааны зохицуулалт ба хэлмэгдэхээс хамгаалах асуудал;
8. ЭШУС асуудал эрхэлсэн гишүүнд хориглох зүйл зэрэг болно.

Үүнээс гадна дараах хуулиудын холбогдох зүйл, заалтууд нь Эрүүдэн шүүхийн эсрэг конвенц болон түүний Нэмэлт протоколтой нийцэж буй байдлыг тодорхойлох зорилгоор үнэлгээ хийлээ:

- Монгол Улсын Үндсэн хууль;
- Гэрч, хохирогчийг хамгаалах тухай хууль;
- Гамшгаас хамгаалах тухай хууль;
- Засгийн газрын тусгай сангийн тухай хууль;
- Зөрчил шалган шийдвэрлэх тухай хууль;
- Иргэний хууль;
- Коронавируст халдвар (Ковид-19)-ын цар тахлаас урьдчилан сэргийлэх, тэмцэх, нийгэм, эдийн засагт үзүүлэх сөрөг нөлөөллийг бууруулах тухай хууль;
- Онц байдлын тухай хууль;
- Өршөөл үзүүлэх тухай хууль;
- Сэжигтэн яллагдагчийг баривчлах, цагдан хорих шийдвэрийг биелүүлэх тухай хууль;
- Төрийн албаны тухай хууль;
- Төрийн албан хаагчийн ёс зүйн тухай хууль;
- Цагдаагийн албаны тухай хууль;
- Шүүхийн шийдвэр гүйцэтгэх тухай хууль;
- Шүүх шинжилгээний тухай хууль;
- Эрүүгийн хууль;
- Эрүүгийн хэрэг хянан шийдвэрлэх тухай хууль.

Үнэлгээний шалгуур үзүүлэлт

“Хууль тогтоомжийн хэрэгжилтийн үр дагаварт үнэлгээ хийх аргачлал”-ын дагуу ХЭҮКтХ-ийн ЭШУС үндэсний ажиллагааны зохицуулалт нь олон улсын конвенц, түүний Нэмэлт протоколтой нийцэж байгаа эсэхэд болон уг зохицуулалтын хэрэгжилтийг үнэлэхэд оновчтой, бодитой, хэмжиж болохуйц байдлыг баримталж, мөн үнэлгээний хүрээ, онцлогоос хамааран “Зорилгод хүрсэн түвшин” болон “Практикт нийцэж байгаа байдал” гэсэн хоёр шалгуур үзүүлэлтийг сонгосон болно.

Хүснэгт 1. Шалгуур үзүүлэлт

Үнэлэх бүлэг	Хуулийн зүйл, заалт	Шалгуур үзүүлэлт
Нэгдүгээр бүлэг. Нийтлэг үндэслэл (Эрүүдэн шүүхийн эсрэг конвенц, түүний Нэмэлт протокол ба ХЭҮКтХ-ийн холбогдох зохицуулалтын нийцэл)	1 дүгээр зүйл. Хуулийн зорилт 1.1. заалт	Зорилгод хүрсэн түвшин
	5 дугаар зүйл. Монгол Улсын Хүний эрхийг хамгаалах үндэсний тогтолцоо 5.1. заалт	
	3 дугаар зүйл. Хуулийн нэр томъёоны тодорхойлолт 3.1.2. заалт	Зорилгод хүрсэн түвшин
	7 дугаар бүлэг. ЭШУС үндэсний ажиллагаа	Практикт нийцэж байгаа байдал
	32 дугаар зүйл. ЭШУС асуудал эрхэлсэн гишүүн	
	19 дүгээр зүйл. Комиссын даргын бүрэн эрх 19.1.10 заалт	Практикт нийцэж байгаа байдал
	36 дугаар зүйл. ЭШУС нэгж 36.1 заалт	
	36 дугаар зүйл. ЭШУС нэгж 36.3 заалт	
	31 дүгээр зүйл. ЭШУС ажиллагаа 31.2. заалт	
	39 дүгээр зүйл. Хууль зүйн баталгаа 39.3. заалт	
	34 дүгээр зүйл. ЭШУС асуудал эрхэлсэн гишүүний бүрэн эрх	Зорилгод хүрсэн түвшин Практикт нийцэж байгаа байдал
	31 дүгээр зүйл. ЭШУС ажиллагаа 31.3. заалт	
	38 дугаар зүйл. Эдийн засаг, нийгмийн баталгаа 38.1. заалт	
	6 дугаар зүйл. Монгол Улсын Хүний эрхийн Үндэсний Комисс 6.2. заалт	
	33 дугаар зүйл. ЭШУС үйл ажиллагааны чиг үүрэг	

	33 дугаар зүйл. Тайлбар хэсэг	
	34 дугаар зүйл. ЭШУС асуудал эрхэлсэн гишүүний бүрэн эрх 34.1.8. заалт	
	8 дугаар бүлэг. Комиссын болон ЭШУС асуудал эрхэлсэн гишүүний бүрэн эрхийн баталгаа 39.1. заалт	
	35 дугаар зүйл. ЭШУС асуудал эрхэлсэн гишүүний зөвлөмж	
	31 дүгээр зүйл. ЭШУС ажиллагаа 31.4. заалт	
	7 дугаар бүлэг. ЭШУС үндэсний ажиллагаа	
	41 дүгээр зүйл. Комиссын болон ЭШУС асуудал эрхэлсэн гишүүнд хориглох зүйл 41.1.2. заалт	

[Үнэлгээний харьцуулах хэлбэр](#)

ХЭҮКтХ-ийн зорилт, хэм хэмжээ НҮБ-ын Эрүүдэн шүүхийн эсрэг конвенц болон түүний Нэмэлт протоколтой нийцэж буй эсэх болон хэрэгжилтийн нөхцөл байдлыг Аргачлалын харьцуулах хэлбэрүүдээс “Байх ёстой болон одоо байгаа”, “Тохиолдол судлах” гэсэн хоёр хэлбэрийг сонголоо.

[Мэдээлэл цуглуулах арга](#)

Энэхүү дүн шинжилгээний ажлын хүрээнд үнэлгээ хийх хуулийн зүйл заалтын зорилгодоо хүрсэн түвшин, практик хэрэгжилтийг илрүүлэх зорилгоор баримт бичиг, судалгааны тайлан, үйл ажиллагааны тайлан, илтгэлийг унших, судлах, харьцуулалт хийх, холбогдох албан хаагчидтай уулзаж ярилцлага хийх зэрэг ажлуудыг хийж гүйцэтгэсэн бөгөөд Аргачлалын 3.7.3-т мэдээлэл цуглуулах дөрвөн аргыг тодорхойлсноос “Байгаа мэдээллийг цуглуулж ашиглах”, “Холбогдох субъектээс судалгаа авах” аргыг хэрэгжүүлэв.

Байгаа мэдээллийг цуглуулж ашиглах хүрээнд: Эрүүдэн шүүхийн эсрэг конвенц, түүний Нэмэлт протокол, ХЭҮКтХ, эрүүдэн шүүхийн эсрэг Олон Улсын ном товхимол, гарын авлага, удирдамж, эмхэтгэл, өгүүлэл, судалгааны тайлан, илтгэлийг цуглуулж, үнэлгээ хийхэд ашигласан.

Холбогдох субъектээс судалгаа авах хүрээнд: Эрүүдэн шүүхийн эсрэг конвенц болон түүний Нэмэлт протоколоор олгосон ЭШУС чиг үүргийг ХЭҮКтХ-ийн зохицуулалтын хүрээнд хэрэгжүүлэх явцад тулгамдаж буй асуудлыг илрүүлэхийн тулд ЭШУС асуудал эрхэлсэн гишүүн болон, түүний нэгжийн 6 албан хаагчтай уулзаж, ярилцлага хийх аргаар судалгаа авсан. Мөн холбогдох байгууллагаас үйл ажиллагааны тайлан, судалгаа, дүн мэдээ мэдээллийг гаргуулан авч, үнэлгээ хийхэд ашиглав.

1.1.2. Хэрэгжүүлэх үе шат

Төлөвлөлтийн үе шатанд сонгосон мэдээлэл цуглуулах аргын дагуу хэрэгжилтийн үе шатыг хийж гүйцэтгэв. Ингэхдээ холбогдох байгууллагаас гаргуулсан баримт бичгийн судалгаа, албан хаагчидтай ганцаарчилсан ярилцлага хийх аргад тулгуурлаж энэхүү дүн шинжилгээний үнэлгээний ажлын хийж гүйцэтгэлээ.

Баримт бичгийн судалгаа

ХЭҮКТХ-ийн хэрэгжилтийн үр дагаварт үнэлгээ хийхдээ дор дурдсан хууль тогтоомж, журам, эрдэмтэн, судлаачдын бүтээл, илтгэл, судалгааны тайланг ашигласан болно:

Үндэсний хууль эрх зүйн акт

- Монгол Улсын Үндсэн хууль;³²
- ХЭҮКТХ;³³
- Гэрч, хохирогчийг хамгаалах тухай хууль;³⁴
- Гамшгаас хамгаалах тухай хууль;³⁵
- Засгийн газрын тусгай сангийн тухай хууль;³⁶
- Зөрчил шалган шийдвэрлэх тухай хууль;³⁷
- Иргэний хууль;³⁸
- Коронавируст халдвар (Ковид-19)-ын цар тахлаас урьдчилан сэргийлэх, тэмцэх, нийгэм, эдийн засагт үзүүлэх сөрөг нөлөөллийг бууруулах тухай хууль;³⁹
- Өршөөл үзүүлэх тухай хууль;⁴⁰
- Онц байдлын тухай хууль;⁴¹
- Сэжигтэн яллагдагчийг баривчлах, цагдан хорих шийдвэрийг биелүүлэх тухай хууль;⁴²
- Төрийн албаны тухай хууль;⁴³
- Төрийн албан хаагчийн ёс зүйн тухай хууль;⁴⁴
- Цагдаагийн албаны тухай хууль;⁴⁵

³² Монгол Улсын Үндсэн хууль (legalinfo.mn)

³³ Монгол Улсын Хүний эрхийн Үндэсний Комиссын тухай хууль (legalinfo.mn)

³⁴ Гэрч, хохирогчийг хамгаалах тухай хууль (legalinfo.mn)

³⁵ Гамшгаас хамгаалах тухай хууль (legalinfo.mn)

³⁶ Засгийн газрын тусгай сангийн тухай хууль (legalinfo.mn)

³⁷ Зөрчил шалган шийдвэрлэх тухай хууль (legalinfo.mn)

³⁸ Иргэний хууль (legalinfo.mn)

³⁹ Коронавируст халдвар /ковид-19/-ын цар тахлаас урьдчилан сэргийлэх, тэмцэх, нийгэм, эдийн засагт үзүүлэх сөрөг нөлөөллийг бууруулах тухай хууль (legalinfo.mn)

⁴⁰ Өршөөл үзүүлэх тухай хууль (legalinfo.mn)

⁴¹ Онц байдлын тухай хууль (legalinfo.mn)

⁴² Сэжигтэн, яллагдагчийг баривчлах, цагдан хорих шийдвэрийг биелүүлэх тухай (legalinfo.mn)

⁴³ Төрийн албаны тухай хууль (legalinfo.mn)

⁴⁴ Төрийн албан хаагчийн ёс зүйн тухай хууль (legalinfo.mn)

⁴⁵ Цагдаагийн албаны тухай (legalinfo.mn)

- Шүүхийн шийдвэр гүйцэтгэх тухай хууль;⁴⁶
- Шүүх шинжилгээний тухай хууль;⁴⁷
- Эрүүгийн хууль;⁴⁸
- Эрүүгийн хэрэг хянан шийдвэрлэх тухай хууль;⁴⁹

Олон улсын эрх зүйн акт:

- НҮБ-ын Эрүүдэн шүүх болон бусад хэлбэрээр хэрцгий, хүнлэг бусаар буюу хүний нэр төрийг доромжлон харьцаж шийтгэхийн эсрэг конвенц⁵⁰;
- НҮБ-ын Эрүүдэн шүүх болон бусад хэлбэрээр хэрцгий, хүнлэг бусаар буюу хүний нэр төрийг доромжлон харьцаж шийтгэхийн эсрэг конвенцын Нэмэлт протокол⁵¹;
- НҮБ-ын Хүний эрхийн Түгээмэл Тунхаглал⁵²;
- НҮБ-ын ЭШУС Дэд хорооноос Оролцогч улсын Урьдчилан сэргийлэх байгууллагад зориулсан удирдамж⁵³;

Олон улсын байгууллагын тайлан, зөвлөмж:

- НҮБ-ын Дур зоргоор саатуулах асуудал хариуцсан Ажлын хэсгийн Монгол Улсад хийсэн албан ёсны айлчлалын тайлан, зөвлөмж;
- НҮБ-ын ЭШУС Дэд хорооны Ажлын хэсгийн Монгол Улсад хийсэн албан ёсны айлчлалын тайлан, зөвлөмж.

Судалгааны тайлан, эмхэтгэл:

- Хүний эрхийн Олон улсын гэрээ ба Монгол Улс (Хүний эрхийн олон улсын гэрээний хэрэгжилтийн талаарх Монгол Улсын ээлжит илтгэлүүд, НҮБ-ын гэрээний хороод, хүний эрхийн төлөв байдлын ээлжит нэгдсэн хэлэлцүүлгээс Монгол Улсад өгсөн зөвлөмжийн эмхэтгэл. 1971-2020) Хоёрдугаар боть. 2021 он, Улаанбаатар хот;
- Монгол Улс дахь хүний эрхийн төлөв байдал: Тулгамдсан асуудал, шийдэл (Тойм судалгаа). О.Мөнхсайхан, Р.Очирбал. 2021 он, Улаанбаатар хот;
- Бие даасан институтын төсөв, санхүүгийн хараат бус байдалд хийх дүн шинжилгээ (Хүний эрхийн Үндэсний Комисс) 2022 он. Улаанбаатар хот;
- Хүний эрх. Онол, арга зүйн сэтгүүл. Монгол Улсын Хүний эрхийн Үндэсний Комисс. 2013 он.

⁴⁶ Шүүхийн шийдвэр гүйцэтгэх тухай (legalinfo.mn)

⁴⁷ шүүх шинжилгээний тухай (legalinfo.mn)

⁴⁸ Эрүүгийн хууль (legalinfo.mn)

⁴⁹ Эрүүгийн хэрэг хянан шийдвэрлэх тухай (legalinfo.mn)

⁵⁰ “Хүний эрхийн олон улсын билл” Монгол Улсын нэгдэн орсон хүний эрхийн олон улсын гэрээний эмхэтгэл. Эрүүдэн шүүх болон бусад хэлбэрээр хэрцгий, хүнлэг бусаар буюу хүний нэр төрийг доромжлон харьцаж шийтгэхийн эсрэг конвенц.

⁵¹ “Хүний эрхийн олон улсын билл” Монгол Улсын нэгдэн орсон хүний эрхийн олон улсын гэрээний эмхэтгэл. Эрүүдэн шүүх болон бусад хэлбэрээр хэрцгий, хүнлэг бусаар буюу хүний нэр төрийг доромжлон харьцаж шийтгэхийн эсрэг конвенцын Нэмэлт протокол.

⁵² “Хүний эрхийн олон улсын билл” Хүний эрхийн Түгээмэл тунхаглал.

⁵³ docstore.ohchr.org/SelfServices/FilesHandler.ashx?enc=60kG1d%2FPPRiCAqhKb7yhsquBIBCPFD%2BXLNadyD9hiZ4S-Gqsp7QTjY12aNwfqi3CFkvYEq%2BUSHT%2FCEAk5saRSeK0Q8FOnukzOhJM0206T%2FrttROW5qBoyJYZCbh7io7

Үйл ажиллагааны тайлан:

- ЭШУС үндэсний ажиллагааны 2022 оны тайлан. 2023 он. Улаанбаатар хот.

Ном, гарын авлага:

- ЭШУС үндэсний ажиллагаа. ЭШУС асуудал эрхэлсэн Гишүүн болон түүнд туслах чиг үүрэг бүхий нэгжид зориулсан гарын авлага. Нээлттэй нийгэм форум. Б.Хишигсайхан, ННФ-ын Хуулийн хөтөлбөрийн менежер. Г.Агар-Эрдэнэ, Хуульч, судлаач. 2021 он. Улаанбаатар хот;
- ХЭҮКтХ-ийн хэрэгжилтийн талаар ЭШУС асуудал эрхэлсэн гишүүн болон түүнд туслах чиг үүрэг бүхий нэгжийн 6 албан хаагчтай ганцаарчилсан ярилцлага хийж, хуулийн зүйл, заалтын хэрэгжилтийн бодит байдал, хууль хэрэглээнд тулгамдаж буй асуудал, эерэг, сөрөг нөлөөллийг тодрууллаа.

1.1.3. Үнэлэх үе шат

Эрүүдэн шүүхийн эсрэг конвенц, түүний Нэмэлт протокол ба ХЭҮКтХ-ийн зорилт

Шалгуур үзүүлэлтийн томьёолол 1. ХЭҮКтХ нь НҮБ-ын Эрүүдэн шүүхийн эсрэг конвенц, түүний Нэмэлт протоколын зорилттой нийцэх зорилгодоо хүрсэн эсэх?

Конвенцын 16 дугаар зүйлд “Оролцогч улсууд харьяа нутаг дэвсгэртээ 1 дүгээр зүйлд тодорхойлсон эрүү шүүлтэд тооцогдохгүй төрийн албан тушаалтан буюу албаны үүрэг гүйцэтгэж буй бусад этгээд, тэдгээрийн өдөөн хатгалт, ил, далд зөвшөөрлөөр үйлдэгдэх хэрцгий, хүнлэг бус, хүний нэр төрийг доромжлон харьцах, шийтгэх бусад үйлдлээс сэргийлэх үүрэг хүлээнэ⁵⁴” гэж заасан.

Нэмэлт протоколын 1 дүгээр зүйлд “Энэхүү Протоколын зорилго нь олон улсын болон үндэсний бие даасан байгууллага нь эрх чөлөөгөө хасуулсан хүмүүсийн хоригдож байгаа газарт эрүүдэн шүүх болон бусад хэлбэрээр хэрцгий, хүнлэг бусаар буюу хүний нэр төрийг доромжлон харьцаж, шийтгэх явдлаас урьдчилан сэргийлэх зорилгоор тогтмол эргэж очих тогтолцоог бий болгоход оршино⁵⁵” гэж заасан.

Монгол Улсын ХЭҮКтХ-ийн зорилтыг 1 дүгээр зүйлд “Энэ хуулийн зорилт Монгол Улсын ХЭҮК-ын үйл ажиллагааны зарчим, эрх зүйн үндсийг тодорхойлж, Монгол Улсад хүний эрх, эрх чөлөөг хамгаалах, зөрчигдөхөөс урьдчилан сэргийлэх, хүний эрхийн боловсролыг олон нийтэд түгээх, дэмжихтэй холбогдсон харилцааг зохицуулахад оршино” гэж томъёолсон.

ХЭҮКтХ-ийн зорилт, Монгол Улсын нэгдэн орсон НҮБ-ын Эрүүдэн шүүхийн эсрэг конвенц болон түүний Нэмэлт протоколын зорилгыг харьцуулан авч үзвэл эрүүдэн шүүх болон бусад хэлбэрээр хэрцгий, хүнлэг бусаар буюу хүний нэр төрийг доромжлон харьцаж шийтгэх үйлдлээс сэргийлэх Эрүүдэн шүүхийн эсрэг конвенцын зорилготой нийцэж байгаа боловч Нэмэлт протоколын “...тогтмол эргэж очих тогтолцоог бий болгох” гэж заасан зорилтыг агуулаагүй байна.

⁵⁴ “Хүний эрхийн олон улсын билл” Монгол Улсын нэгдэн орсон хүний эрхийн олон улсын гэрээний эмхэтгэл. Эрүүдэн шүүх болон бусад хэлбэрээр хэрцгий, хүнлэг бусаар буюу хүний нэр төрийг доромжлон харьцаж шийтгэхийн эсрэг конвенц. 385 дахь тал.

⁵⁵ “Хүний эрхийн олон улсын билл” Монгол Улсын нэгдэн орсон хүний эрхийн олон улсын гэрээний эмхэтгэл. Эрүүдэн шүүх болон бусад хэлбэрээр хэрцгий, хүнлэг бусаар буюу хүний нэр төрийг доромжлон харьцаж шийтгэхийн эсрэг конвенцын Нэмэлт протокол. 414 дэх тал.

Шалгуур үзүүлэлтийн томъёолол 2. Монгол Улсын хүний эрхийг хамгаалах үндэсний тогтолцооны одоогийн бүтэц оновчтой эсэх?

ХЭҮКтХ-ийн 2 дугаар бүлэгт Монгол Улсын Хүний эрхийг хамгаалах үндэсний тогтолцоо, түүний бүрэлдэхүүн, чиг үүрэг, бусад холбогдох харилцааг зохицуулсан.

Ингэхдээ 5 дугаар зүйлийн 5.1 дэх хэсэгт “Монгол Улсад хүний эрхийг хамгаалах үндэсний тогтолцоо нь Монгол Улсын Ерөнхийлөгч, Улсын Их Хурал, Засгийн газар, шүүх, прокурор, Үндсэн хуулийн цэц, төрийн болон нутгийн өөрөө удирдах ёсны байгууллага, Хүний эрхийн Үндэсний Комиссоос бүрдэнэ” гэж заажээ.

Хүн төрөлхтөн нийтээр хүлээн зөвшөөрсөн анхны баримт бичиг бол Хүний эрхийн түгээмэл тунхаглал юм. Хүний эрхийн түгээмэл тунхаглалыг баталснаас хойш эрүүдэн шүүхийг олон улсад хориглосон. Тодруулбал, Хүний эрхийн түгээмэл тунхаглалын 5 дугаар зүйлд “Хэнд ч эрүү шүүлт тулган эсхүл хэнтэй ч хэрцгийгээр, хүний ёсноос гадуур буюу нэр төрийг нь доромжлон харьцах, шийтгэх ёсгүй⁵⁶” гэж заасан байдаг. Энэ үүднээс “Эрүү шүүлтээс ангид байх эрх” нь хүний жам ёсны эрх бөгөөд ямар ч үед үл хязгаарлагдах, онцгой эрх юм.

Монгол Улсын хүний эрхийг хамгаалах үндэсний тогтолцоо нь иргэн бүрийн жам ёсны болоод бусад эрхийг хангах, хамгаалах үйл ажиллагааг хамтран хэрэгжүүлэх, хоорондоо харилцан уялдаатай тогтолцоо.

Энэ тогтолцоонд хүний эрүү шүүлтээс ангид байх жам ёсны, ямар ч үед үл хязгаарлагдах, онцгой эрхийг хамгаалах, хангах зорилгоор урьдчилан сэргийлэх үйл ажиллагаа эрхэлдэг тогтолцоо буюу Монгол Улсын Эрүү шүүлтээс урьдчилан сэргийлэх асуудал эрхэлсэн гишүүнийг багтаагаагүй нь Монгол Улсын хүний эрхийг хамгаалах тогтолцоо оновчтой бүрэлдээгүй болохыг харуулж байна.

Иймд ХЭҮКтХ-ийн 2 дугаар бүлгийн 5 дугаар зүйлийн 5.1 дэх заалтад Монгол Улсын хүний эрхийг хамгаалах үндэсний тогтолцооны бүрэлдэхүүнд Эрүү шүүлтээс урьдчилан сэргийлэх асуудал эрхэлсэн гишүүн байхаар тусгах нь зүйтэй юм.

Эрүү шүүлтээс урьдчилан сэргийлэх үндэсний ажиллагааны хараат бусын баталгаа

Нэмэлт протоколын 18 дугаар зүйлийн 1 дэх хэсгийн:

“Оролцогч улсууд үндэсний урьдчилан сэргийлэх байгууллага, түүний ажилтан чиг үүргийнхээ хувьд хараат бус байх баталгааг хангана⁵⁷”,

- мөн зүйлийн 2 дахь хэсгийн “Оролцогч улсууд үндэсний урьдчилан сэргийлэх байгууллагын шинжээчид шаардлагатай ур чадвар, мэргэжлийн мэдлэг эзэмшсэн байх явдлыг хангах арга хэмжээ авна⁵⁸”,

⁵⁶ Хүний эрхийн түгээмэл тунхаглал (legalinfo.mn)

⁵⁷ “Хүний эрхийн олон улсын билл” Монгол Улсын нэгдэн орсон хүний эрхийн олон улсын гэрээний эмхэтгэл. Эрүүдэн шүүх болон бусад хэлбэрээр хэрцгий, хүнлэг бусаар буюу хүний нэр төрийг доромжлон харьцаж шийтгэхийн эсрэг конвенцын Нэмэлт протокол. 429 дэх тал.

⁵⁸ “Хүний эрхийн олон улсын билл” Монгол Улсын нэгдэн орсон хүний эрхийн олон улсын гэрээний эмхэтгэл. Эрүүдэн шүүх болон бусад хэлбэрээр хэрцгий, хүнлэг бусаар буюу хүний нэр төрийг доромжлон харьцаж шийтгэхийн эсрэг конвенцын Нэмэлт протокол. 430 дахь тал.

- 3 дахь хэсгийн “Оролцогч улсууд үндэсний урьдчилан сэргийлэх байгууллага чиг үүргээ хэрэгжүүлэхэд шаардлагатай нөөц, хөрөнгөөр хангах үүрэг хүлээнэ⁵⁹” гэсэн заалтуудаар түүнчлэн,
- Урьдчилан сэргийлэх байгууллага нь чиг үүргийнхээ хувьд хараат бус байх байдлыг баталгаажуулсан байна,
- Урьдчилан сэргийлэх байгууллагын гишүүдийг улируулан томилж болох ба тэдний бүрэн эрхийн хугацааг урьдчилан сэргийлэх байгууллагын чиг үүргийн хувьд хараат бус байх зарчимтай уялдуулан тогтооно,
- Урьдчилан сэргийлэх байгууллага нь Нэмэлт протоколд заасан чиг үүргээ хэрэгжүүлэхдээ санхүүгийн болон үйл ажиллагааны хувьд хараат бус байна,
- Оролцогч улс нь сонирхлын зөрчил гаргаж болохуйц хүнийг томилохгүй байж урьдчилан сэргийлэх байгууллагын бие даасан байдлыг хангана⁶⁰ гэсэн Дэд хорооны удирдамжид тусгасан суурь зарчмуудаар Оролцогч улсууд ЭШУС үндэсний ажиллагааг байгуулахдаа хангаж, нийцүүлэх шаардлага, бие даасан, хараат бусын баталгааг тодорхойлсон.

Шалгуур үзүүлэлтийн томьёолол 1. ХЭҮКтХ-ийн ЭШУС үндэсний ажиллагааг томьёолсон тодорхойлолт болон үндэсний ажиллагааг зохицуулсан 7 дугаар бүлэг нь НҮБ-ын Эрүүдэн шүүхийн эсрэг конвенцын Нэмэлт протоколын зарчимд нийцэх зорилгодоо хүрсэн эсэх?

Монгол Улс нь Эрүүдэн шүүхийн эсрэг конвенцын Нэмэлт протокол болон Дэд хорооны удирдамжийн суурь зарчимд дурдсан “Урьдчилан сэргийлэх байгууллагын бүрэн эрхийг Үндсэн хууль, эсвэл бусад хуулиар тодорхойлон хуульчилсан байна” гэсэн заалтын дагуу ХЭҮКтХ-ийн 3 дугаар зүйл, хуулийн нэр томьёоны тодорхойлолтын 3.1.2 хэсэгт “эрүү шүүлтээс урьдчилан сэргийлэх” гэж эрүү шүүлт тулгах болон бусад хэлбэрээр хэрцгий, хүнлэг бусаар шийтгэх буюу хүний нэр төрийг доромжлон харьцахаас урьдчилан сэргийлэх хараат бус, бие даасан, цогц үйл ажиллагаа (г)” гэж ЭШУС үндэсний ажиллагааг томьёолж, мөн хуулийн 7 дугаар бүлэгт “Эрүү шүүлтээс урьдчилан сэргийлэх үндэсний ажиллагаа”-г зохицуулснаар Нэмэлт протоколын 3 дугаар зүйлээр хүлээсэн үүрэг, Дэд хорооны удирдамжийн суурь зарчмын шаардлагад нийцүүлжээ.

Шалгуур үзүүлэлтийн томьёолол 2. ХЭҮКтХ-ийн 32 дугаар зүйл нь Эрүүдэн шүүхийн эсрэг конвенцын Нэмэлт протоколын шаардлагад нийцүүлэн эрх зүйн зохицуулалт хийх зорилгодоо хүрсэн эсэх?

ЭШУС үндэсний ажиллагааны бүрэлдэхүүн ямар байх нь эрүү шүүдэн шүүх болон бусад хэлбэрээр хэрцгий, хүнлэг бусаар буюу хүний нэр төрийг доромжлон харьцаж шийтгэх үйлдлээс урьдчилан сэргийлэх үйл ажиллагаа хэр үр дүнтэй байхад нөлөөлөх гол хүчин зүйл юм.

Урьдчилан сэргийлэх байгууллага нь бүрэн эрхээ зохистой хэрэгжүүлэх үүднээс Нэмэлт Нэмэлт протоколын 18 дугаар зүйлийн 1, 2 дахь заалтын шаардлагын дагуу Оролцогч улс нь үндэсний урьдчилан сэргийлэх байгууллагын шинжээчид (Монгол Улсын тухайд ЭШУС асуудал эрхэлсэн гишүүн, түүний

⁵⁹ Мөн тэнд.

⁶⁰ docstore.ohchr.org/SelfServices/FilesHandler.ashx?enc=60kG1d%2FPPRiCAqhk7yhsquBIBCPFD%2BXLNadyD9hiZ4S-Gqsp7QTjY12aNwfqi3CFkvYEqp%2BUSHT%2FCEAk5saRSeK0Q8FOnukzOhJM0206T%2FrttROW5qBoyJYZCbh7io7

нэгжийн ажилтнууд) шаардлагатай ур чадвар, мэргэжлийн мэдлэг, туршлага байдлыг харгалзан олон талын төлөөлөлтэй, тухайлбал, бүрэлдэхүүнд хууль зүйн болон эрүүл мэндийн мэргэшсэн ажилтнууд байх явдлыг заавал хангасан байх үүрэг хүлээсэн.

ХЭҮКтХ-ийн 32 дугаар зүйлийн зохицуулалтаас харахад “ЭШУС асуудал эрхэлсэн гишүүнээр хууль зүй, эрүүгийн хэрэг хянан шийдвэрлэх ажиллагаа, хүний эрхийг хамгаалах чиглэлээр ажилласан туршлагатай” байх шаардлагыг хангасан байх ёстой бол ХЗБХ-ны 2020 оны 04 дүгээр сарын 15-ны өдрийн 02 дугаар тогтоолоор баталсан “ХЭҮК-ын болон ЭШУС асуудал эрхэлсэн гишүүнийг сонгон шалгаруулах журам”-д ЭШУС асуудал эрхэлсэн гишүүнийг сонгон шалгаруулахад:

- “хууль дээдлэх, шударга ёсыг баримтлах, аливаа нөлөөллөөс ангид, хараат бус байх, төвийг сахих, бодитой байх, ил тод байх, ашиг сонирхлын зөрчлөөс ангид байх” зарчмуудыг баримтлан,
- “хууль зүйн дээд боловсролтой, эрх зүйч мэргэжлээр арваас доошгүй жил ажилласан, хууль зүйн өндөр мэдлэг, чадвартай гэдгээ мэргэжлийн үйл ажиллагаагаар нотлон харуулсан, хүний эрхийг хөхиүлэн дэмжих, хамгаалах чиглэлээр таваас доошгүй жил ажилласан” зэрэг өндөр шаардлагыг хангасан,
- “хууль зүйн чиглэлээр, эрүүгийн хэрэг хянан шийдвэрлэх ажиллагааны чиглэлээр, хүний эрхийг хамгаалах чиглэл”-ээр ажилласан туршлагатай хүнийг томилохоор зохицуулсан нь Нэмэлт протоколын 18 дугаар зүйлийн 2 дахь заалтын “шаардлагатай ур чадвар, мэргэжлийн мэдлэгтэй байх” шаардлагад нийцэж байна⁶¹.

Эрүүдэн шүүхийн эсрэг конвенцоор Оролцогч улсууд НҮБ-ын Эрүүдэн шүүхийн эсрэг хороонд 4 жил тутамд конвенцын хэрэгжилтийн талаарх тайланг хүргүүлэх үүрэгтэй. Монгол Улсын Засгийн газар ээлжит гурав дахь удаагийн тайланг⁶² 2020 онд хүргүүлсэн ба түүнд ЭШУС үндэсний ажиллагаанд хамаарах хэрэгжилтийг тайлагнахдаа:

“148. ...ХЭҮКтХ-д эрүү шүүлтээс урьдчилан сэргийлэх механизмыг бий болгох талаар тусгасан...,”

150. ХЭҮКтХ батлагдсанаар Парисын зарчмуудын дагуу үйл ажиллагааг хараат бусаар, үр дүнтэй явуулах эрх хэмжээ бүхий хангалттай хүний нөөцөөр хангагдах эрх зүйн үндэслэл болсон...

155. Эрүү шүүлтийн эсрэг үндэсний механизмыг бий болгож, эрүү шүүлтээс урьдчилан сэргийлэх хараат бус үйл ажиллагаа явуулах гишүүн, нэгжийн чиг үүргийг дээрх хуульд тусгасан. Тус нэгжид 1 удирдах ажилтан буюу комиссараас гадна гүйцэтгэх 7 албан хаагч, үйлчлэх 3 ажилтны орон тоог баталсан.” гэж тайланд тусгажээ.

⁶¹ Хууль зүйн байнгын хорооны 2020 оны 04 дүгээр сарын 15-ны өдрийн 02 дугаар тогтоолоор баталсан “Хүний эрхийн Үндэсний Комиссын болон Эрүү шүүлтээс урьдчилан сэргийлэх асуудал эрхэлсэн гишүүнийг сонгон шалгаруулах журам”-аас.

⁶² Хүний эрхийн олон улсын гэрээ ба Монгол Улс. Хоёрдугаар боть. 7.6 Эрүүдэн шүүх болон бусад хэлбэрээр хэрцгий, хүнлэг бусаар буюу хүний нэр төрийг доромжлон харьцаж шийтгэхийн эсрэг асуудал хариуцсан хороонд Монгол Улсаас конвенцын хэрэгжилтийн талаар хүргүүлэх ээлжит гурав дахь удаагийн тайлан /2020/, 457-538 дахь тал.

Хэдий тийм боловч ХЭҮКтХ нь ЭШУС үндэсний ажиллагааны хүний нөөцийн зохицуулалтыг Эрүүдэн шүүхийн эсрэг конвенцын агуулгад нийцүүлээгүй байгаа нь анхаарал татаж байна.

Шалгуур үзүүлэлтийн томъёолол 3. ХЭҮКтХ-ийн 19, 29, 36 дугаар зүйлийн зохицуулалт нь практикт хэрхэн хэрэгжиж байна вэ? Хэрэгжүүлэхэд хүндрэл бэрхшээл тулгарч байгаа эсэх?

ХЭҮКтХ-ийн 19 дүгээр зүйлийн 19.1.10-т Комиссын даргын бүрэн эрхийг тусгахдаа “Эрүү шүүлтээс урьдчилан сэргийлэх асуудал эрхэлсэн гишүүний үйл ажиллагаанд дэмжлэг үзүүлэх” гэж хуульчилсан нь хууль хэрэглээний үл ойлгогдох байдал үүсгэжээ.

...хууль хэрэглээний явцад тодорхойгүй зарим асуудлууд гарч ирж байна. ХЭҮКтХ-иар хараат бус байхаар хуульчилсан боловч хэрэгжилт дээрээ зарим зүйл дээр тийм биш байгаа нь үнэн. Монгол Улсын холбогдох хуульд төрийн байгууллага хоорондын харилцааг зохицуулсан. Харин байгууллагын дотоод нэгжээ дэмжихийг хуулиар зохицуулдаггүй. Гэтэл ийм зохицуулалтыг ХЭҮКтХ-д тусгасан нь өөрөө ХЭҮК болон ЭШУС үндэсний ажиллагаа хоёр нь тусдаа, бие даасан механизмууд гэсэн ойлголтыг бататгаад байгаа юм.

ЭШУС асуудал эрхэлсэн гишүүнтэй хийсэн ярилцлагаас

Монгол Улс нь Эрүүдэн шүүхийн эсрэг конвенцын Нэмэлт протоколын 3 дугаар зүйлээр хүлээсэн үүргээ биелүүлэхдээ одоо байгаа байгууллагад нэмэлт үүрэг, бүтэц үүсгэх хэлбэрээр буюу ХЭҮК-ын бүтцэд ХЭҮКтХ-д нэмэлт өөрчлөлт оруулах замаар ЭШУС асуудал эрхэлсэн гишүүний бүрэн эрхийг шинээр үүсгэж, түүнд туслах чиг үүрэг бүхий орон тооны нэгжийг байгуулсан.

Ийнхүү байгуулагдсан ЭШУС асуудал эрхэлсэн гишүүн, түүнд туслах чиг үүрэг бүхий нэгж нь Эрүүдэн шүүхийн эсрэг конвенц, түүний Нэмэлт протоколд заасан нэршлийн дагуу Монгол Улсын Эрүү шүүлтээс урьдчилан сэргийлэх үндэсний ажиллагаа (механизм) юм.

ХЭҮКтХ-ийн 29 дүгээр зүйлд “Комисс Тамгын газартай байх бөгөөд Тамгын газар нь Комиссын гишүүнийг бүрэн эрхээ хэрэгжүүлэхэд нь мэргэжил арга зүйн дэмжлэг үзүүлж ажиллана”, “Тамгын газар нь Комиссын чиг үүргийг дагнан хэрэгжүүлэх газар, хэлтэстэй байх бөгөөд...” гэж 29.1 болон 29.2 дахь заалтуудад тусгаснаас үзэхэд ХЭҮК-ийн ажлын зохион байгуулалт нь “хэлтэс, тасаг” гэсэн бүтэцтэй байна.

ХЭҮК нь 7 хэлтэс, 1 тасгийн ажлын зохион байгуулалттайгаар Хүний эрхийн Үндэсний Комиссын тухай хууль, Жендерийн эрх тэгш байдлыг хангах тухай хууль, Хүний эрх хамгаалагчийн эрх зүйн байдлын тухай хууль, Хүний хувийн мэдээлэл хамгаалах тухай хуульд заасан чиг үүргийг хэрэгжүүлдэг⁶³.

⁶³ Хүний эрхийн Үндэсний Комисс (nhrcm.gov.mn)

ЭШУС асуудал эрхэлсэн гишүүнд туслах чиг үүрэг бүхий нэгж буюу ЭШУС үндэсний ажиллагааны ажилтнууд нь ХЭҮКтХ-ийн 36 дугаар зүйлийн 36.3-т зааснаар Комиссын Тамгын газарт харьяалагдаж, ХЭҮКтХ болон Эрүүдэн шүүхийн эсрэг конвенц, түүний Нэмэлт протоколд заасан чиг үүргийг хэрэгжүүлж байна.

Уг нэгж нь Комиссын ажлын зохион байгуулалтын бүтцэд “Эрүү шүүлтээс урьдчилан сэргийлэх хэлтэс” гэж томъёологддог⁶⁴.

Комиссын Тамгын газар нь ЭШУС асуудал эрхэлсэн гишүүнд үйл ажиллагаанд оролцох эрх зүйн зохицуулалтгүй байтал нэгжийн албан хаагчдыг харьяална гэсэн нь хараат бус байдалд нөлөөлөхүйц, хууль зүйн хувьд хоёрдмол агуулгатай зохицуулалт болсныг залруулж Эрүүдэн шүүхийн эсрэг конвенц, түүний нэмэлт протоколд нийцүүлэх шаардлагатай.

“Дэмжлэг үзүүлэх”⁶⁵ гэсэн ухагдахуун нь хоёр болон хэд хэдэн хуулийн этгээд, байгууллага хоорондын процессын харилцаанд үүсэх хамтын ажиллагааны хэлбэр юм.

ХЭҮКтХ-ийн 19.1.10 дахь заалт нь “Удирдлага нь” байгууллагынхаа нэг чиг үүргийг хэрэгжүүлж байгаа “дотоод дахь” бүтцээ дэмжиж ажиллахыг заасан буюу учир холбогдлын логик шинж чанараа алдсан, хуулийн хэрэглээг хоёрдуулсан, үл ойлгогдох байдал үүсгэсэн, ач холбогдолгүй заалт болжээ.

...ХЭҮКтХ-ийн холбогдох заалтууд практик дээр хэрхэн хэрэгжиж байгаа асуудал дээр зөвхөн нэг л жишээ дурдахад хангалттай болов уу. ЭШУС үндэсний ажиллагаа нь үйл ажиллагаагаа олон нийтэд сурталчлах, мэдээлэх зорилгоор “Эрүү шүүлтээс урьдчилан сэргийлэх үндэсний ажиллагаа” нэртэй цахим хуудсыг 2022 оны 10 дугаар сараас эхлэн хөтөлж байна. Гэвч шинэ тутамд байгуулагдсан механизм учраас илүү олон иргэнд эрүү шүүлтээс ангид байх эрхийнх нь тухай мэдлэг, ойлголтыг хүргэж, энэ чиглэлээр хэрэгжүүлж буй үйл ажиллагаагаа сурталчлах зорилгоор ХЭҮК-ын веб хуудаст мэдээллээ байршуулж байх талаар Комиссын холбогдох албан тушаалтанд удаа дараа хандсан боловч өнөөдрийг хүртэл (2024 оны 01 дүгээр сар) хоёр жилийн хугацаанд энэ асуудал шийдэгдээгүй л байна. Веб хуудсанд хандаж мэдээллээ оруулах эрхийг шалтгаангүй, урьдчилан мэдэгдэлгүй хааж, танайх фэйсбүүк хуудас нээж тэрэндээ л мэдээллээ оруулж бай гэх зэргээр хараат бус үндэсний ажиллагаанд хөндлөнгөөс оролцож байдаг нь үнэхээр бэрхшээлтэй..

ЭШУС үндэсний ажиллагааны албан хаагчтай хийсэн ярилцлагаас...

“Хуулийн хэрэглээг хоёрдуулсан” гэх нөхцөлийг тодруулах нь зүйтэй.

ЭШУС асуудал эрхэлсэн гишүүний үйл ажиллагааг дэмжих бүрэн эрхийг ХЭҮК-ын даргад олгосон уг заалтын агуулга нь “учир холбогдлын шинж чанараа алдаагүй”, “бүрэн төгс ойлгогдохуйц” гэж үзвэл ЭШУС асуудал эрхэлсэн гишүүний нэгэн адил тусгайлсан чиг үүргийг дагнан хэрэгжүүлдэг бусад хоёр гишүүн

⁶⁴ Бүтэц, зохион байгуулалт (nhrcm.gov.mn)

⁶⁵ Дэмжих үйлийн нэр; тусламж, тусалцаа, тулгуур; *дэмжлэг үзүүлэх; Я.Цэвэлийн толь.

болох Хүний хувийн мэдээллийн аюулгүй байдал эрхэлсэн гишүүн, Хүний эрх хамгаалагчийн асуудал эрхэлсэн гишүүний үйл ажиллагаанд дэмжлэг үзүүлэх тухай заалт уг хуульд агуулагдах ёстой болж байна.

Өөрөөр хэлбэл, ХЭҮК-ын Комиссын дарга нь бусад гишүүдийнхээ үйл ажиллагааг “дэмжиж ажиллах”-ыг мөн адил хуульчлах учиртай. Гэвч ХЭҮКхТ-ийн 19 дүгээр зүйлийн 19.1.10 заалтад Эрүү шүүлтээс урьдчилан сэргийлэх асуудал эрхэлсэн гишүүний үйл ажиллагаанд дэмжлэг үзүүлэх тухай тусгажээ.

Энэ хамаарлыг харахад, Монгол Улс нь Эрүүдэн шүүхийн эсрэг конвенцын Нэмэлт протоколын 3 дугаар зүйлд заасан “урьдчилан сэргийлэх үндэсний байгууллага”-ыг 18 дугаар зүйлийн 1 дэх заалтын “хараат бус байх баталгаа”-г хангаж байгуулсан болохыг ХЭҮКхТ-ийн уг заалт баталж байна гэж дүгнэхээр байна.

“Хуулийн хэрэглээг хоёрдуулсан” гэх нөхцөлийн нэг тал нь энэ юм. Хялбарчилбал, ЭШУС асуудал эрхэлсэн гишүүн нь чиг үүргээ ХЭҮК-ын үйл ажиллагаанаас хараат бусаар хэрэгжүүлдэг гэсэн ойлголтыг уг заалт илэрхийлж байна.

Нөгөө талаас, хэрэв ХЭҮКхТ нь ЭШУС асуудал эрхэлсэн гишүүн, түүнд туслах чиг үүрэг бүхий нэгжийн ХЭҮК-ийн үйл ажиллагаанаас хараат бус, бие даасан байдлыг 19.1.10 дахь заалтаар хангасан гэж үзвэл Нэмэлт протоколын 4 дүгээр хэсэг, Дэд хорооны удирдамжийн суурь зарчимд тусгасан “Үйл ажиллагаагаа үр дүнтэй явуулах нөөцтэй байх⁶⁶” гэсэн баталгааг ч мөн хангасан байх ёстой.

Хэдий тийм боловч уг хууль нь олон зүйл заалтаар Нэмэлт протокол, Дэд хорооны удирдамж тодорхойлсон хараат бусын зарчмыг зөрчсөн болохыг дараах хэсгүүдэд шинжиллээ.

Шалгуур үзүүлэлтийн томъёолол 4. ХЭҮКхТ-ийн 31, 39, 36 дугаар зүйлийн зохицуулалт нь практикт хэрхэн хэрэгжиж байна вэ? Хэрэгжүүлэхэд хүндрэл бэрхшээл тулгарч байгаа эсэх?

Монгол Улсын ЭШУС үндэсний ажиллагаа нь Нэмэлт протоколын 3 дугаар зүйлд заасан “үндэсний урьдчилан сэргийлэх байгууллага” болохынхоо тухайд 18 дугаар зүйлд тусгасан зарчим болон, Дэд хорооны удирдамжид тусгасан “Урьдчилан сэргийлэх байгууллага нь чиг үүргийнхээ хувьд хараат бус байх байдлыг баталгаажуулсан байна”, “Урьдчилан сэргийлэх байгууллагын гишүүдийг улируулан томилж болох ба тэдний бүрэн эрхийн хугацааг урьдчилан сэргийлэх байгууллагын чиг үүргийн хувьд хараат бус байх зарчимтай уялдуулан тогтооно⁶⁷” гэсэн хараат бус байх суурь зарчмуудад нийцсэн байх учиртай.

ХЭҮКхТ-ийн 31 дүгээр зүйлийн 31.2 хэсэгт:

- “Комиссын гишүүн болон бусад албан тушаалтан Эрүү шүүлтээс урьдчилан сэргийлэх асуудал эрхэлсэн гишүүний үйл ажиллагаанд хөндлөнгөөс нөлөөлөх, оролцохыг хориглоно”,

⁶⁶ “Хүний эрхийн олон улсын билл” Монгол Улсын нэгдэн орсон хүний эрхийн олон улсын гэрээний эмхэтгэл. Эрүүдэн шүүх болон бусад хэлбэрээр хэрцгий, хүнлэг бусаар буюу хүний нэр төрийг доромжлон харьцаж шийтгэхийн эсрэг конвенцын Нэмэлт протокол. 429 дэх тал.

⁶⁷ Microsoft Word - CAT.OP.12.6.DOC (un.org)

- 39 дүгээр зүйлийн 39.3 дахь хэсэгт “Комиссын болон Эрүү шүүлтээс урьдчилан сэргийлэх асуудал эрхэлсэн гишүүний бүрэн эрхээ хэрэгжүүлэх чиглэлээр захидал харилцааны мэдээллийг задруулахыг хориглоно” хэмээн хуульчилсан нь Нэмэлт протоколын 18 дугаар зүйлийн 1, -ийн “хараат бус байх” зарчимд нийцэж байгаа боловч;
- 36 дугаар зүйлийн 36.1 хэсгийн “Эрүү шүүлтээс урьдчилан сэргийлэх асуудал эрхэлсэн гишүүнд туслах чиг үүрэг бүхий орон тооны нэгж ажиллана”,
- 36 дугаар зүйлийн 36.3 хэсгийн “Эрүү шүүлтээс урьдчилан сэргийлэх нэгж нь Комиссын Тамгын газарт харьяалагдах ... ” гэсэн заалтуудаар ЭШУС үндэсний ажиллагааны хараат бус байдлын баталгааг бүрэн хангаагүй байна.

...ЭШУС үндэсний ажиллагаа нь Нэмэлт протокол болон ХЭҮКтХ-ийн заалтаар “бие даасан, хараат бус”-аар үйл ажиллагаагаа явуулах ёстой боловч амьдрал дээр энэ заалтууд хэрэгждэггүй. ХЭҮКтХ-д ЭШУС асуудал эрхэлсэн гишүүн нь түүнд туслах нэгжийн дотоод зохион байгуулалтыг шийдэх эрхтэй. Гэтэл ЭШУС асуудал эрхэлсэн гишүүний шийдвэрлэж, зохицуулалт хийсэн дотоод зохион байгуулалтын асуудлыг ХЭҮК-ын зүгээс хүлээн зөвшөөрдөггүй, үүнээс үүдэж албан хаагчид бидэнд өдөр тутмын үйл ажиллагаагаа саадгүй явуулахад төвөгтэй асуудал үүсдэг. ЭШУС хэлтсийн албан хаагчид зөвхөн ЭШУС асуудал эрхэлсэн гишүүнд туслах чиг үүргийг хүлээнэ, гишүүн нь тэдгээр албан хаагчдын харьяалагдах хэлтсийн дотоод зохион байгуулалтыг шийдэх эрхтэй гэж хуульчилсан атал бодит байдал дээр хуулийн энэ зохицуулалтыг комиссын зарим албан тушаалтнууд хүндэтгэхгүй, сахихгүй байдал нь Үндэсний урьдчилан сэргийлэх ажиллагааны албан хаагчдын өдөр тутмын үйл ажиллагаанд хүндрэл учруулж байна.

ЭШУС үндэсний ажиллагааны албан хаагчтай хийсэн ярилцлагаас

Хэдийгээр ХЭҮКтХ нь ЭШУС асуудал эрхэлсэн гишүүний үйл ажиллагаанд Комиссын гишүүд, албан хаагчид хөндлөнгөөс нөлөөлөх, оролцохыг хориглохыг 31.2 дахь заалтаар хуульчилсан боловч ЭШУС асуудал эрхэлсэн гишүүнд туслах чиг үүрэг бүхий нэгжийн ажилтнуудыг Тамгын газрын ажлын зохион байгуулалтад хамруулж, улмаар Монгол Улсын Хүний эрхийн Үндэсний Комиссын даргын 2023 оны 06 дугаар сарын 29-ний өдөр баталсан А/17 дугаартай “Хөдөлмөрийн дотоод журам”-ын 2.2 заалт⁶⁸-аар ЭШУС нэгжийн даргыг ЭШУС асуудал эрхэлсэн гишүүн, нэгжийн ажилтнуудыг Тамгын газрын даргын тушаалаар томилохоор зохицуулсан нь ЭШУС асуудал эрхэлсэн гишүүний үйл ажиллагаанд “хөндлөнгийн нөлөөлөл, оролцоо”-оос ангид байхыг хангасан 31.2 дахь заалтаа үгүйсгэсэн байна.

⁶⁸ Монгол Улсын Хүний эрхийн Үндэсний Комиссын даргын 2023 оны 06 дугаар сарын 29-ний өдөр баталсан А/17 дугаартай “Хөдөлмөрийн дотоод журам”

ХЭҮКтХ-ийн 31.2 дахь заалт ийнхүү ХЭҮК-ын Тамгын газрын “Хөдөлмөрийн дотоод журам”-аар үгүйсгэгдсэнээр нэгжийн хүний нөөцийг бүрдүүлэх, сонгох асуудалд ЭШУС асуудал эрхэлсэн гишүүний бүрэн эрх, ЭШУС үндэсний ажиллагааны хараат бус байдлын баталгаа зөрчигджээ.

Энэ тухай анхааруулга, зөвлөмжийг НҮБ-ын Дур зоргоор саатуулах асуудал хариуцсан Ажлын хэсэг 2022 оны 10 дугаар сарын 03-аас 14-ний өдрүүдэд Монгол Улсад албан ёсны айлчлал хийгээд Засгийн газарт хандаж гаргасан зөвлөмждөө дурдсаныг иш татваас:

“18.Мөн тус нэгжийн боловсон хүчнийг сонгон шалгаруулахад ТАЗ ямар үүрэг гүйцэтгэж байгаа, асуудал эрхэлсэн Гишүүн сонгон шалгаруулалтад хамгийн бага үүрэг гүйцэтгэдэг байдалд Ажлын хэсэг санаа зовж байна. Ажлын хэсэг тус механизмын бие даан ажиллах чадамжийн чухлыг онцолж, боловсон хүчнийг сонгохдоо бие даасан байдлыг нь хангахыг Засгийн газарт анхааруулж байна. Мөн Монгол Улсын газар зүйн байршил, зарим хорих ангиуд маш алслагдсан бүс нутагт оршдог тул тус нэгж аль болох түргэн хугацаанд 10 хүний бүрэлдэхүүнтэй ажиллаж эхлэх нь чухал юм” гэж анхааруулаад,

“88 (b) Боловсон хүчнийг сонгох асуудалд Үндэсний урьдчилан сэргийлэх механизмын бие даасан байдлыг хангах; Үндэсний урьдчилан сэргийлэх механизмын нэгжийг 10 хүний бүрэлдэхүүнтэй болгож, чиг үүргийг нь хангалттай нөөцийн хуваарилалттайгаар аль болох хурдан эхлүүлэх;⁶⁹” зөвлөмжийг Монгол Улсын Засгийн газарт өгчээ.

...Өнгөрсөн хугацаанд бид цөөн албан хаагч, бага зардлаар нэлээдгүй ажлыг амжуулж чадсан. Тухайлбал, бид 2023 онд нийт зургаан ахмад настан, хөгжлийн бэрхшээлтэй хүмүүсийн асрамжийн газарт хяналт шинжилгээ хийж ажилласан. Уг хяналт шинжилгээ, урьдчилан сэргийлэх үйл ажиллагааны хүрээнд тогтоогдсон нөхцөл байдлууд, тэдгээрийн шалтгаан, нөхцөлийг арилгуулах, цаашид эрүү шүүлт тулгах болон бусад хэлбэрээр хэрцгий, хүнлэг бусаар шийтгэх буюу хүний нэр төрийг доромжлон харьцах, ялгаварлан гадуурхахаас урьдчилан сэргийлэх зорилгоор ЭШУС асуудал эрхэлсэн гишүүний Зөвлөмжийг салбарын сайдад хүргүүлсэн. Уг Зөвлөмжийн биелэлтийг Монгол Улсын Засгийн газрын 2020 оны “Журам шинэчлэн батлах тухай” 206 дугаар тогтоолоор баталсан “Бодлогын баримт бичгийн хэрэгжилт, захиргааны байгууллагын үйл ажиллагаанд хяналт-шинжилгээ, үнэлгээ хийх нийтлэг журам” -ын 6 дугаар зүйлд заасны дагуу үнэлэн, 65,7 хувийн биелэлттэй гэж тооцож, тухайн байгууллагад эрүү шүүлт тулгах, хүнлэг бус харьцаа, ялгаварлан гадуурхалтаас ангид байх хүний эрх, эрх чөлөөг хангах, хамгаалах, хүндэтгэх, урьдчилан сэргийлэх нөхцөл боломж бодитойгоор бий болох үр дүнд хүрсэн гэж дүгнэсэн.

⁶⁹ g2312921.pdf (un.org)

ЭШУС үндэсний ажиллагааг бие даасан байдлыг бүрэн хангаж, хүний нөөцийг газар нутгийн тархмал байдал, хяналт шинжилгээний давтамжийн тоо зэрэг хүчин зүйлүүдтэй уялдуулан бүрэлдүүлснээр Монгол Улсын Үндсэн хууль, Олон улсын гэрээ, конвенц, холбогдох бусад хуулиар баталгаажуулсан эрүү шүүлт тулгах, бусад хэлбэрээр хэрцгий, хүнлэг бусаар буюу хүний нэр төрийг доромжлон харьцаж шийтгэх, ялгаварлан гадуурхалтаас ангид байх хүний эрх, эрх чөлөөг хангах, хамгаалах, хүндэтгэх, урьдчилан сэргийлэх үйл ажиллагаа илүү хүчирхэг, өргөн далайцтай явагдаж, илүү их үр дүнд хүрэх ач холбогдолтой гэж үзэж байна.

ЭШУС үндэсний ажиллагааны албан хаагчаас авсан ярилцлагаас...

Шалгуур үзүүлэлтийн томьёолол 5. ХЭҮКтХ-ийн 34 дүгээр зүйлийн зохицуулалт нь НҮБ-ын Эрүүдэн шүүхийн эсрэг конвенцын Нэмэлт протоколын ЭШУС үндэсний ажиллагааны хараат бус байх баталгааг хангах шаардлагад нийцсэн эсэх?

ХЭҮКтХ-ын 36.3 дахь заалт нь нэгжийн дарга, ажилтан төрийн захиргааны ажилтан байхаар зохицуулсан. Нөгөөтэйгөөр төрийн захиргааны ажилтныг томилох эрх бүхий албан тушаалтныг уг хуульд нэрлээгүй байна.

ХЭҮКтХ-ийн 34 дүгээр зүйлийн 34.1.9, 34.1.10, 34.1.11 дэх заалтууд нь “эрүү шүүлтээс урьдчилан сэргийлэх нэгжийн даргыг томилох, чөлөөлөх”, “эрүү шүүлтээс урьдчилан сэргийлэх нэгжийн дотоод зохион байгуулалтын асуудлыг шийдвэрлэх”, “эрүү шүүлтээс урьдчилан сэргийлэх нэгжийн дотоод үйл ажиллагаатай холбогдсон дүрэм, журам баталж мөрдүүлэх” бүрэн эрхүүдийг ЭШУС асуудал эрхэлсэн гишүүнд олгожээ.

ХЭҮКтХ-д төрийн захиргааны ажилтныг томилох эрх бүхий албан тушаалтныг нэрлээгүй, мөн 34.1.9, 34.1.10, 34.1.11 дэх заалтуудаар ЭШУС асуудал эрхэлсэн гишүүнд бүрэн эрх олгосон байгаа нь түүнд туслах чиг үүрэг бүхий нэгжийн албан хаагчийг томилох эрх зүйн байдлыг өөрт нь бүрдүүлсэн гэж дүгнэгдэнэ.

Иймд ЭШУС асуудал эрхэлсэн гишүүний хуулиар олгогдсон бүрэн эрхэд түүнд туслах чиг үүрэг бүхий нэгжийн албан хаагчийг сонгох, томилох эрхийг олгосноор Нэмэлт протоколын “хараат бусын баталгаа”⁷⁰-г хангах шаардлагад ХЭҮКтХ-ийг нийцүүлэх нь зүйтэй.

Шалгуур үзүүлэлтийн томьёолол 6. ХЭҮКтХ-ийн 31, 38, 6 дугаар зүйл нь Эрүүдэн шүүхийн эсрэг конвенцын Нэмэлт протоколын шаардлагад нийцүүлэн эрх зүйн зохицуулалт хийх зорилгодоо хүрсэн эсэх?

ЭШУС үндэсний ажиллагааны өөр нэгэн чухал баталгаа нь санхүүгийн хараат бус байдал юм. Урьдчилан сэргийлэх байгууллага нь Нэмэлт протоколд заасан чиг үүргээ хэрэгжүүлэхдээ санхүүгийн болон үйл ажиллагааны хувьд хараат бус байна гэсэн суурь зарчмыг Дэд хорооны удирдамжид дурдсан байна.

⁷⁰ “Хүний эрхийн олон улсын билл” Монгол Улсын нэгдэн орсон хүний эрхийн олон улсын гэрээний эмхэтгэл. Эрүүдэн шүүх болон бусад хэлбэрээр хэрцгий, хүнлэг бусаар буюу хүний нэр төрийг доромжлон харьцаж шийтгэхийн эсрэг конвенцын Нэмэлт протокол. 429 дэх тал.

НҮБ-ын ЭШУС Дэд хороо Монгол Улсад 2017 онд хийсэн айлчлалынхаа дагуу Засгийн газарт хандаж гаргасан зөвлөмждөө:

“Үндэсний урьдчилан сэргийлэх механизм үйл ажиллагаагаа үр дүнтэй явуулахад шаардагдах нөөцөөр хангагдахыг зөвшөөрөх ёстой. Нэмэлт протоколын дагуу чиг үүргээ хэрэгжүүлэхэд зориулж санхүүгийн болон үйл ажиллагааны хараат бус, бие даасан байдлаар бүрэн хангагдах шаардлагатай. Үндэсний урьдчилан сэргийлэх механизмын тухайн жилийн үйл ажиллагааны төлөвлөгөөг боловсруулахад, бусад байгууллагуудтай хамтран ажиллах төлөвлөгөөг гаргахад нөөцийг жилийн төсөвт тусгайлан нэг нэгж болгон оруулж, урьдчилан тооцоолох замаар баталгаажуулна.” гэж тусгажээ.

“ЭШУС асуудал эрхэлсэн гишүүнд өөрийн үйл ажиллагаанд зориулагдсан санхүүжилтийг бие даан хуваарилах боломжийг олгох замаар Үндэсний урьдчилан сэргийлэх механизмын санхүүгийн бие даасан байдлыг хангах” тухай зөвлөмжийг НҮБ-ын Дур зоргоор саатуулах асуудал хариуцсан Ажлын хэсэг Монгол Улсад өгсөн.

НҮБ-ын Хүний эрхийн Дээд Комиссарын Газраас гаргасан Төсвийн хяналт дахь хүний эрх, дүн шинжилгээ ба зөвлөгөө сургалтын удирдамжид хүний эрхийг хангах, хэрэгжүүлэх үйл ажиллагаа төсвөөс хамаарахын чухлыг тодорхойлохдоо:

“Бүх эрх төсвөөс хамаарч болно. Энэ утгаараа хүний ямар эрхүүд хэрэгжиж, хэнд зориулагдаж байгаа гэдэгтэй улсын төсөв шууд холбогддог. Төсөвт шинжилгээ хийх нь бодлого ба үйл ажиллагаа хоорондын зөрүүг хянах, хүний эрхийг дэвшилттэйгээр хэрэгжүүлэх явдлыг хангах, бодлогын өөр сонголт ба эрэмбийг дэмжих, эцэст нь хариуцлага хүлээгчдийн үүргээ биелүүлэх хариуцлагыг бэхжүүлэх чухал хэрэгсэл юм. Хүний эрхүүдийг үндэс болгон төсөвт хандах нь ил тод, хариуцлагатай, алагчлалгүй, оролцоонд тулгуурласан бодлогын сонголт хийхийг шаарддаг. Эдгээр зарчмуудыг төсвийн төсөл боловсруулах үе шатаас эхлээд төсвийн үйл ажиллагааны бүх шатанд хэрэгжүүлэх ёстой. Төсвийн төсөл боловсруулах үе шат нь парламентаар батлагддаг үндэсний хөгжлийн төлөвлөгөөтэй уялдаатай байх шаардлагатай бөгөөд парламент нь эргээд санал, хэрэгжилт, хяналтыг сайтар үнэлж, зохих өөрчлөлт оруулах эрх мэдэл, цаг хугацаатай байх ёстой”⁷¹ хэмээжээ.

...Монгол Улсад одоо хүчин төгөлдөр үйлчилж байгаа холбогдох хуулиудын зохицуулалтаар ЭШУС асуудал эрхэлсэн гишүүн нь үйл ажиллагаандаа зориулагдсан төсвийг захиран зарцуулах боломжгүй болж, үндэсний ажиллагааны санхүүгийн хараат бус байдал хангагдах нөхцөл бүрдээгүй гэж үзэж байна. Тухайлбал, хяналт шинжилгээ хийхэд холбогдох төсөв, томилолтын зардлыг Комиссын Тамгын газарт зайлшгүй танилцуулж, баталгаажуулдаг тул бидний гэнэтийн байдлаар хийхээр зорьж байгаа хяналт шинжилгээний маршрутын талаарх мэдээлэл түгэн тархах зэрэг саад тулгардаг. Мөн шөнийн цагаар ч, мөргөлдөөн, үймээн самууны үед ч, байгалийн гамшгийн үед ч

⁷¹ Төсвийн хяналт дахь хүний эрх, дүн шинжилгээ ба зөвлөгөө, сургалтын удирдамж, Женев, ХЭДКГ, 2010.

ялгаагүй хүний эрх чөлөөг хассан газруудад гэнэтийн хяналт шинжилгээ хийх шаардлагатай. Санхүүгийн болон техник хэрэгслийн хувьд хараат бус, бие даасан байдал хангагдсан үед л бид хүссэн цагтаа, хэнд ч мэдээллээ алдалгүйгээр Нэмэлт протоколын шаардлагыг бүрэн хангаж хяналт шинжилгээгээ хийнэ. Тэгж байж тогтолцоонд нуугдсан нөхцөл байдлыг илрүүлнэ.

ЭШУС үндэсний ажиллагааны албан хаагчтай хийсэн ярилцлагаас...

ХЭҮКТХ-д зааснаар ХЭҮК болон ЭШУС асуудал эрхэлсэн гишүүн нь хэн хэнээсээ хараат бус, бие даасан хоёр институт байхаар хуульчлагдсан. Энэ ч үүднээс ЭШУС үндэсний ажиллагааны санхүүжилт ХЭҮК-ын төсвөөс тусдаа байх үндэслэл гарч ирнэ.

ХЭҮКТХ-ийн 31 дүгээр зүйлийн 31.3-т “Эрүү шүүлтээс урьдчилан сэргийлэх ажиллагааны төсөв нь чиг үүргээ бүрэн, тасралтгүй, үр нөлөөтэй, хараат бусаар эрхлэн явуулахад хүрэлцэхүйц байна”, 38 дугаар зүйлийн 38.1-д “Комиссын болон Эрүү шүүлтээс урьдчилан сэргийлэх асуудал эрхэлсэн гишүүний үйл ажиллагааны зардлыг улсын төсвөөс санхүүжүүлж, үйл ажиллагаагаа явуулах эдийн засгийн баталгааг төр хангана” гэж заасан нь ЭШУС үндэсний ажиллагааны төсөв ХЭҮК-ын төсвөөс тусдаа байхыг илэрхийлсэн заалт юм.

Хэдий тийм боловч мөн хуулийн 6 дугаар зүйлийн 6.2 хэсэгт “Комиссын төсөв үйл ажиллагаагаа хараат бусаар хэрэгжүүлэх шаардлагыг хангасан байх бөгөөд хүний эрх, эрх чөлөөг хангах, хамгаалах, зөрчигдөхөөс урьдчилан сэргийлэх, хүний эрхийн боловсролыг олон нийтэд түгээх, эрүү шүүлтээс урьдчилан сэргийлэх ажиллагааг хэрэгжүүлэх, шинжээч томилох ажиллуулахад шаардагдах зардал болон бусад зардлыг санхүүжүүлэхэд зарцуулагдана” гэж зааснаар ЭШУС асуудал эрхэлсэн гишүүний үйл ажиллагааны төсвийг ХЭҮК-ын төсөвт хамаатуулж тусгажээ.

Монгол Улсын Төсвийн тухай хуулийн 16 дугаар зүйлийн 16.2 дахь заалтын дагуу ХЭҮК-ын Төсвийн шууд захирагчийг тодорхойлох боломжгүй. Комиссын даргын тушаалаар томилохоор эрх зүйн зохицуулалттай байна.

ХЭҮКТХ-д зааснаар ХЭҮК болон ЭШУС асуудал эрхэлсэн гишүүн нь бие даасан хоёр институт байхаар хуульчлагдсан ч санхүү, төсвийн хувьд нэгдмэл, комиссын төсвөөс үндэсний урьдчилан сэргийлэх ажиллагааны төсвийг ялган байршуулаагүй байна. Иймээс санхүүгийн гүйлгээ хийхэд нэг болон хоёрдугаар гарын үсэг зурах эрх бүхий албан тушаалтнууд нь ЭШУС асуудал эрхэлсэн гишүүний үйл ажиллагаанд оролцох, нөлөөлөх зэрэг нөхцөл байдал үүсгэх эрсдэлийг үүсгэсэн байна.

Энэ нь өргөн утгаараа Монгол Улс нэгдэн орсон гэрээгээ бүрэн биелүүлээгүй гэж дүгнэж болох бөгөөд, Эрүү шүүлтээс урьдчилан сэргийлэх үндэсний ажиллагаанд төсөв хуваарилаагүй, түүний сангийн яаман дахь данс нь өнөөдрийг хүртэл хоосон байгаа нь цаашид эрүү шүүлт, хүнлэг бус харьцаанаас ангид байх Үндсэн хуулиар хамгаалагдсан хүний эрхийн хамгаалал эрсдэлт нөхцөлд байгааг олон улсын шинжээч нар дүгнэлтдээ дурджээ.

...НҮБ-ын Хүний эрхийн Зөвлөлд илгээсэн өмнөх тайландаа Монгол Улсын Засгийн газар ЭШУС үндэсний ажиллагааны хүний нөөц, төсөв хөрөнгийг шийдэж, байгуулсан гэж танилцуулсан. Гэтэл бодит байдал өөр дүр зураглалтай байгаа нь харамсалтай. НҮБ-ын ЭШУС Дэд хороо 2024 онд манай улсад албан ёсны хоёр дахь айлчлалаа хийх гэж байна. Энэ айлчлалын мөрөөр манай Засгийн газарт өгөх зөвлөмж ямар байх нь ойлгомжтой. НҮБ-ын гэрээний хороод нэг л агуулга бүхий зөвлөмжийг удаа дараа өгч байгаад манай төр, засаг дүгнэлт хийж, дорвитой арга хэмжээ авах цаг хугацаа нь болсон гэж би үзэж байна. Гэхдээ гол асуудал нь ХЭҮК-ын удирдлагын зүгээс шийдвэрлэж болох асуудлыг хуулийн хүрээнд анхнаасаа зөв өнцгөөс харж, олон улсын гэрээ, дотоодын хууль тогтоомжид заасан хүний эрхийн хамгааллын шинэ механизмыг дэмжих үүргээ шударгаар биелүүлсэн бол бид өнөөдөр илүү бэхэжсэн, тулгараад буй хүндрэл бэрхшээлийг шийдвэрлэсэн байх боломжтой байсан гэж харж байна. Өнөөдөр ХЭҮК-ын удирдлагын зүгээс ЭШУС үндэсний ажиллагааны бүрэн эрхийг хүлээн зөвшөөрч, дэмжин бэхжүүлэх талаар тодорхой санал санаачилга гаргахгүй байгаад үнэхээр харамсдаг. Комиссын удирдлагыг үүргээ хангалтгүй биелүүлж байгаа талаар олон нийтийн шүүмж өрнөж, УИХ-аас түүнийг өөрчилж, дараагийн даргыг томилсон нь түүний баримталж ирсэн бодлого алдаатай байсны нотолгоо юм. Комиссын даргыг үндэсний механизмыг хариуцсан гишүүнийг дэмжих үүргийг хуульчилсан нь анхнаасаа буруу бөгөөд бүх талаар харилцан бие биеэсээ хараат бус байх гол зарчмыг баримтлах эрх зүйн зохицуулалтыг бий болгох нь зүйтэй байна.

ЭШУС асуудал эрхэлсэн гишүүнтэй хийсэн ярилцлагаас...

“Нээлттэй нийгэм форум” Төрийн бус байгууллагын ЭШУС үндэсний ажиллагааны төсвийн хараат бус байдалд хийсэн “Бие даасан институтийн төсөв, санхүүгийн хараат бус байдалд хийх дүн шинжилгээ” судалгааны тайлан⁷²-гаас энд хэсэгчлэн авав:

2.1. ХЭҮК-ын төсвийн захирагч нарт олгогдсон эрх хэмжээг шинжилбэл:

Төсвийн байгууллагын⁷³ төсвийн харилцааг зөвхөн Төсвийн тухай хуулиар зохицуулдаг⁷⁴. Төсвийн тухай хуулийн 14 дүгээр зүйлийн 14.1.3-т “Улсын Их Хуралд ажлаа шууд хариуцан тайлагнадаг байгууллагын дарга тухайн байгууллагын” төсвийн ерөнхийлөн захирагч байхаар заасан тул ХЭҮК-ын дарга нь тухайн байгууллагын төсвийн ерөнхийлөн захирагч болно. Мөн хуулийн 14 дүгээр зүйлийн 14.3 дахь хэсэгт “Төсвийн ерөнхийлөн захирагч өөрийн эрхлэх

⁷² Бие даасан институтийн төсөв, санхүүгийн хараат бус байдалд хийх дүн шинжилгээ. Нээлттэй нийгэм форум. 2022 оны 12 дугаар сарын 10. Улаанбаатар хот.

⁷³ Төсвийн тухай хуулийн 4 дүгээр зүйлийн 4.1.34-т “төсвийн байгууллага” гэж баталсан төсвийн дагуу төрийн чиг үүрэгт хамаарах ажил, үйлчилгээг хэрэгжүүлдэг, Хуулийн этгээдийн улсын бүртгэлийн тухай хуульд заасны дагуу улсын бүртгэлийн асуудал эрхэлсэн төрийн захиргааны байгууллагад бүргүүлсэн төрийн болон орон нутгийн өмчит, ашгийн төлөө бус хуулийн этгээдийг ойлгохоор хуульчилсан байдаг.

⁷⁴ Төсвийн тухай хуулийн 3 дугаар зүйлийн 3.4 дэх хэсэг.

асуудлын төсвийн орлого, зарлагын зүй зохистой, үр ашигтай байдал, үр дүнгийн гүйцэтгэлийг хангаж, өөрт хамаарах төсвийн гүйцэтгэлийн биелэлтийг санхүү, төсвийн асуудал эрхэлсэн төрийн захиргааны төв байгууллага, ... Засгийн газар, Улсын Их Хурлын өмнө бүрэн хариуцна” гэж заасан тул жил бүрийн төсөв нь ерөнхийлөн захирагчтай шууд хамааралтай байдаг.

Төсвийн тухай хуулийн 14 дүгээр зүйлийн 14.4 дэх хэсэгт “Төсвийн ерөнхийлөн захирагч нь төсөв хуваарилах, зарцуулахтай холбогдсон бүрэн эрхээ төсвийн төвлөрүүлэн захирагч, эсхүл харьяалах төсвийн шууд захирагчид шилжүүлж болох бөгөөд ийнхүү шилжүүлсэн нь түүнийг хариуцлагаас чөлөөлөх үндэслэл болохгүй” гэж, 14.5 дахь хэсэгт “Төсвийн ерөнхийлөн захирагч нь түүнд хамаарах төсвийн асуудлыг хариуцан гүйцэтгэх санхүүгийн нэгж, нягтлан бодогч, ажилтантай байна” гэж тус тус зохицуулсан. Үүний дагуу ХЭҮК-ын дарга нь төсвийн ерөнхийлөн захирагч болохын хувьд Төсвийн тухай хуулийн 16 дугаар зүйлийн 16.2-д “Улсын Их Хуралд ажлаа шууд хариуцан тайлагнадаг байгууллагын төсвийн шууд захирагчийг харьяалах төсвийн ерөнхийлөн захирагч тогтооно” гэж, 16.4.18-д “төсвийн бусад байгууллагын дарга (захирал, эрхлэгч) тухайн байгууллагын төсвийн” шууд захирагч байх зохицуулалтыг баримтлан ХЭҮК-ын Тамгын газрын дарга нь тухайн байгууллагын төсвийн шууд захирагч болно.

Төсвийн тухай хуулийн 16 дугаар зүйлийн 16.5.1, 16.5.5 дахь заалтаар төсвийн шууд захирагч нь төсвийн байгууллагын өдөр тутмын үйл ажиллагааг удирдах, батлагдсан төсвийг зориулалтын дагуу зарцуулах бүрэн эрхийг хэрэгжүүлж, мөн хуулийн 40 дүгээр зүйлийн 40.1 дэх хэсэгт зааснаар үр дүнгийн гэрээний дагуу төсвийн зарцуулалт, бүрдүүлэлтийн талаар харьяалагдах дээд шатныхаа төсвийн захирагчийн өмнө хариуцлага хүлээдэг.

Нэгэнт ҮУСБ-ыг ХЭҮК-ын дэргэд байгуулахдаа үйл ажиллагаа нь хараат бусаар байгуулсан ч Төсвийн тухай хуульд зааснаар төсвийг төлөвлөх, батлагдсан төсвийг зориулалтын дагуу зарцуулахад Төсвийн тухай хуульд заасан төсвийн ерөнхийлөн захирагч, шууд захирагч, ерөнхий болон ахлах нягтлан бодогч нарын хуульд заасан бүрэн эрх, чиг үүргийг өөрчлөх боломжгүй юм. Мөн ЭШУС асуудал эрхэлсэн гишүүнийг төсвийн шууд захирагч болгох боломжгүй буюу төсвийн шууд захирагч нь төсвийн ерөнхийлөн захирагчийн өмнө ажлаа хариуцаж, үүрэг хүлээдэг тул хараат бусаар үйл ажиллагаа явуулах бүрэн эрхийг зөрчихөөр байна.

Эрүүдэн шүүхийн эсрэг конвенц, түүний Нэмэлт протоколын оролцогч улсууд Эрүү шүүлтээс урьдчилан сэргийлэх үндэсний ажиллагааг үр дүнтэй, бие даасан байдлаар ажиллуулах, Эрүүдэн шүүхийн эсрэг конвенц, түүний нэмэлт протоколын дагуу чиг үүргээ хэрэгжүүлэхэд шаардлагатай нөөцийн хуваарилалтыг хуулийн зохицуулалтаар хийх үүрэгтэй. Санхүүгийн бие даасан байдал нь бие даасан байдлын үндсэн, урьдчилсан нөхцөл юм. Эрүү шүүлтээс урьдчилан сэргийлэх үндэсний ажиллагааг байгуулах тухай хууль тогтоомжид тэдгээрийн санхүүжилтийн эх үүсвэр, мөн чанарын тухай заалтуудыг тусгаж, Эрүү шүүлтээс урьдчилан сэргийлэх үндэсний ажиллагаанд жил бүрийн санхүүжилт олгох үйл явцыг тодорхой зааж өгөх ёстой.

Төсвийн хуваарилалтын үе шатууд дараах байдалтай байж болно.

1. ЭШУС үндэсний ажиллагаа нь өөрийн ажлын төлөвлөгөөний дагуу жилийн төсвөө гаргах.
2. Хэрэв Хүний эрхийн үндэсний байгууллагын дэргэд байгуулагдсан бол ЭШУС үндэсний ажиллагааны төсвийг уг байгууллагаас тусад нь боловсруулж, Улсын Их Хуралд өргөн мэдүүлэх ёстой.
3. ЭШУС асуудал эрхэлсэн гишүүн УИХ-д төсвөө танилцуулах.
4. ЭШУС үндэсний ажиллагаа нь нийт хуваарилсан төсвийн хүрээнд зардлын тэргүүлэх чиглэлээ өөрсдөө тодорхойлох эрхтэй.⁷⁵

Тиймээс төсвийн ерөнхийлөн захирагчаар ЭШУС асуудал эрхэлсэн гишүүнийг шууд томилох нь тулгараад буй бэрхшээл, цаашид үүсэх эрсдэлийг бий болгохгүй, гэрээний үүргийг бүрэн биелүүлэх хамгийн зөв шийдвэр гэж дүгнэж болно.

2.2.ХЭҮК-ын 2023 оны төсвийн санал, төсвийн хэмжээг дүгнэвэл:

ХЭҮК-ын 2022 оны 6 дугаар сарын 10-ны өдрийн 02/601 дугаартай албан бичгээр ХЭҮК-ын 2023 оны урсгал зардлыг 7,156.2 сая төгрөгөөр тооцоолж, төсвийн санал гаргасан. ХЭҮКтХ-ийн 6 дугаар зүйлийн 6.1 дэх хэсэгт зааснаар Монгол Улсын Их Хурлын ХЗБХ-ны 2022 оны 7 дугаар сарын 22-ны өдрийн УИХ-13/7378 дугаартай албан бичгээр дээрх төсвийг хянан 2,596.0 сая төгрөгөөр багасгаж, 4,560.2 сая төгрөгөөр зөвшөөрсөн байна.

Төсвийн тухай хуулийн 8 дугаар зүйлийн 8.3.3 дахь заалтын дагуу Монгол Улсын Засгийн газрын 2022 оны 6 дугаар сарын 29-ний өдрийн “Төсвийн ерөнхийлөн захирагч нарын 2023 оны төсвийн хязгаарыг батлах тухай” 258 дугаар тогтоолын хавсралтын ХХVI-д ХЭҮК-ын даргын 2023 оны төсвийн урсгал зардал 2,597.9 сая төгрөг, хөрөнгийн зардал 142.0 сая төгрөг, нийт 2,739.9 сая төгрөгийн суурь зарлагын дүнтэй байхаар тооцоолсон байдаг.

Харин Монгол Улсын 2023 оны төсвийн тухай хуулийн 6 дугаар зүйлийн 6.1.6-д зааснаар ХЭҮК-ын даргын зардлыг 4,480.5 сая төгрөгөөр баталж, анхны төсвийн саналыг 37 хувиар буюу 2,675.7 сая төгрөгөөр багасгаж баталсан байна. Ийнхүү багасгаж төсөвлөхдөө ЭШУС асуудал эрхэлсэн гишүүний төсөвт өөрчлөлт оруулсан эсэх нь нийтэд ил тод биш байна. Хэрэв ҮҮСБ-ын төсвийн саналыг төсвийн төсөл боловсруулагч, эрх бүхий төрийн захиргааны төв байгууллагаас багасгаж төсөвлөсөн бол Монгол Улсын Хүний эрхийн Үндэсний Комиссын тухай хуулийн 31 дүгээр зүйлийн 31.3 дахь хэсэг, 38 дугаар зүйлийн 38.1 дэх хэсэгт заасан зохицуулалттай зөрчилдөхөд хүргэнэ.

Хэдийгээр ХЭҮКтХ-ийн 6 дугаар зүйлийн 31.3 дахь хэсэгт “ЭШУС ажиллагааны төсөв нь чиг үүргээ бүрэн, тасралтгүй, үр нөлөөтэй, хараат бусаар эрхлэн явуулахад хүрэлцэхүйц байна.” гэж заасан боловч Төсвийн тухай хуульд асуудал эрхэлсэн гишүүний төсвийн ерөнхийлөн захирагч байх бүрэн эрхийн талаар нэмэлт оруулалгүй орхигдуулснаар төсвийн хараат бус байх байдлыг ХЭҮК-оос хараат мэтээр хоёрдмол утга үүсгэж, эрх зүйн хувьд тодорхойгүй байдал үүсгэжээ.

⁷⁵ NPM_Guide_EN.pdf (ohchr.org)

2.3. Гадаадын зээл, тусламж, хандивын хөрөнгийг захиран зарцуулахад анхаарах асуудал

Төсвийн тухай хуулийн 11 дүгээр зүйлийн 11.1.8-д заасан “зээл, тусламжийн санхүүжилт, зээл, тусламжийн нэгдсэн бодлого, зохицуулалтын удирдлагыг хэрэгжүүлэх, үйлчилгээ, бүртгэлийн үйл ажиллагаа эрхлэх” бүрэн эрхийг санхүү, төсвийн асуудал эрхэлсэн Засгийн газрын гишүүн хэрэгжүүлдэг. Мөн хуулийн 14 дүгээр зүйлийн 14.2.7-д зааснаар гадаадын зээл, тусламжаар хэрэгжсэн төслийн биелэлтийг төсвийн удирдлагаар хангаж ажиллах бүрэн эрхийг төсвийн ерөнхийлөн захирагчид олгосон байдаг.

Мөн төсвийн жилийн явцад шинээр бий болсон аливаа орлого, эх үүсвэр, зээл, хандив, тусламж, тэдгээрээр санхүүжүүлсэн үйл ажиллагааны зарлага нь төсвийн бүрэлдэхүүн байдаг нь Төсвийн тухай хуулийн 5 дугаар зүйлийн 5.1.2-т заасан төсвийн иж бүрэн, үнэн зөв байдлыг хангасан байх зарчмын хэрэгжилт болдог.

Эрүүдэн шүүхийн эсрэг конвенцын Нэмэлт протоколын 26 дугаар зүйлийн 1 дэх хэсэгт “НҮБ-ын Ерөнхий Ассамблейн зохих журмын дагуу Тусгай санг байгуулна. Энэ санг НҮБ-ын санхүүгийн дүрэм, журмын дагуу захиран зарцуулж, Урьдчилан сэргийлэх дэд хороо оролцогч улсад очсоны дараа гаргасан зөвлөмжийг хэрэгжүүлэх, үндэсний урьдчилан сэргийлэх байгууллагыг дэмжих, сургалтын хөтөлбөрт санхүүгийн дэмжлэг үзүүлэхэд зарцуулна” гэж заасан.

Тус зохицуулалтын хүрээнд ЭШУС асуудал эрхэлсэн гишүүн хандив, тусламж авахад дараах хүндрэлтэй нөхцөл байдлууд үүснэ. Тухайлбал, Төсвийн тухай хуулийн 25 дугаар зүйлийн 25.2 дахь хэсэгт зааснаар хуульд өөрөөр заагаагүй бол “эмнэлгийн үйлчилгээ, бүх шатны боловсролын үйлчилгээ, соёлын үйлчилгээ болон хууль зүйн туслалцааг үнэ төлбөргүй үзүүлэх”-д хандив, тусламж авч болохоор хязгаарлагдмал зохицуулалт үйлчилдэг. Мөн зүйлийн 25.12 дахь хэсэгт “Монгол Улсын олон улсын гэрээнд өөрөөр заагаагүй бол тусламжийн орлогыг төрийн сангийн нэгдсэн дансанд байршуулна” гэж заасан байдаг.

Монгол Улсын Засгийн газрын 2016 оны 176 дугаар тогтоолын хавсралтаар батлагдсан “Гадаадын тусламж авах, зарцуулах, удирдах, бүртгэх, тайлагнах журам”-д зааснаар Төрийн сангийн нэгдсэн санд тухайн орлого байршдаг нь Төлбөр тооцоог үндэсний мөнгөн тэмдэгтээр гүйцэтгэх тухай хуулийн үйлчлэлтэй шууд хамааралтай бөгөөд журамд зааснаар хандив, тусламжийн төрөл, хэлбэрээс хамаарч нийтлэг, тусгай шаардлага тавигддаг болно.

Иймд хуульд өөрөөр заагаагүй бол гадаадын болон дотоод төрийн өмчит бус хуулийн этгээдээс оруулах тусламж, хандивын орлогыг гагцхүү Төрийн сангийн нэгдсэн сангаар дамжуулж, төсвийн ерөнхийлөн захирагчийн тухайн жилийн батлагдсан төсвийн 50 хувиас хэтрэхгүй байх зэрэг журамд заасан шаардлагуудыг хангах эрх зүйн шаардлагатай. Мөн тухайн хандив, тусламжийн орлогыг захиран зарцуулахад төрийн сангийн үйл ажиллагааны журам үйлчлэх тул ХЭҮК болон ЭШУС асуудал эрхэлсэн гишүүний харилцан уялдаатай төсөвлөлт, төлөвлөгөө болон зарцуулалтын хэлбэр, төрлийг нарийвчлан тогтоох шаардлага үүсэхээр байна.”

Хэдийгээр ХЭҮКтХ-ийн 31.3; 38.1 дэх хэсгийн зохицуулалтууд ЭШУС асуудал эрхэлсэн гишүүний үйл ажиллагааны эдийн засгийн баталгааг хангасан боловч, “Нээлттэй нийгэм форум” Төрийн бус байгууллагын дээрх судалгааны дүнд тогтоогдсон Монгол Улсын Төсвийн тухай хуулиар зохицуулагдаж буй төсвийн байгууллагын төсвийн харилцаа, Гадаадын зээл, тусламж, хандивын хөрөнгийг захиран зарцуулалтын харилцаа болон ХЭҮКтХ-д ЭШУС асуудал эрхэлсэн гишүүн нь бие даасан төсөвтэй байх талаар зохицуулалтыг агуулаагүй зэрэг баримтууд нь Монгол Улсын Эрүүдэн шүүхийн эсрэг конвенц, түүний Нэмэлт протоколоор хүлээсэн Эрүү шүүлтээс урьдчилан сэргийлэх үндэсний ажиллагааны санхүүгийн хувьд хараат бус байх баталгааг хангах үүрэг хууль, эрх зүйн орчны оновчтой бус зохицуулалтын улмаас хангалтгүй хэрэгжиж байгааг илтгэж байна.

Эрүү шүүлтээс урьдчилан сэргийлэх үндэсний ажиллагааны чиг үүрэг, хамрах хүрээ

Нэмэлт протоколын 19 дүгээр зүйлийн:

(а) “4 дүгээр зүйлд заасан хорих газарт эрх чөлөөгөө хасуулсан хүмүүсийг эрүүдэн шүүх болон бусад хэлбэрээр хэрцгий, хүнлэг бусаар буюу хүний нэр төрийг доромжлон харьцаж, шийтгэхээс хамгаалах явдлыг шаардлагатай тохиолдолд бэхжүүлэх зорилгоор эдгээр хүнтэй хэрхэн харьцаж байгаа байдлыг тогтмол шалгах”,

(б) “НҮБ-ын холбогдох хэм хэмжээг харгалзан эрх чөлөөгөө хасуулсан хүмүүстэй харьцах, тэдний байгаа нөхцөлийг сайжруулах зорилгоор холбогдох байгууллагад зөвлөмж өгөх ба эрүүдэн шүүх болон бусад хэлбэрээр хэрцгий, хүнлэг бусаар буюу хүний нэр төрийг доромжлон харьцаж шийтгэх явдлаас урьдчилан сэргийлэх”,

(с) “Мөрдөж байгаа хууль болон боловсруулж байгаа хуулийн төсөлд санал, дүгнэлт өгөх” гэсэн заалтуудаар Оролцогч улсуудын ЭШУС үндэсний ажиллагааны чиг үүргийг тодорхойлоод,

4 дүгээр зүйлийн 1 дэх хэсэгт “Энэхүү протоколд заасны дагуу оролцогч улс бүр төрийн эрх бүхий байгууллага, албан тушаалтны шийдвэрийн дагуу, эсхүл түүний санаачилгаар, эсхүл түүний идэвхтэй буюу идэвхгүй зөвшөөрлөөр хүний эрх чөлөөг хассан эсхүл хассан байж болзошгүй өөрийн харьяа болон хяналтад байдаг нутаг дэвсгэрт хамаарах аль ч газар (цаашид “хорих газар” гэнэ)-т энэхүү протоколын 2 ба 3 дугаар зүйлд заасан байгууллагууд очихыг зөвшөөрөх үүрэгтэй...”⁷⁶ гэж чиг үүргийн хамрах хүрээг тогтоосон.

Харин 4 дүгээр зүйлийн 2 дахь заалтаар “Энэхүү протоколын зорилгод “эрх чөлөөгөө хасуулах” гэж хүнийг шүүхийн, захиргааны эсхүл эрх бүхий бусад байгууллага, албан тушаалтны шийдвэрээр тухайн хүн өөрийн хүслээр орхин явах боломжгүй цагдан хорих, хорих эсхүл харуул хамгаалалт бүхий нийтийн буюу хувийн газарт байлгахыг хэлнэ”⁷⁷ хэмээн хамрах хүрээний шинж чанарыг тодорхойлсон.

⁷⁶ “Хүний эрхийн олон улсын билл” Монгол Улсын нэгдэн орсон хүний эрхийн олон улсын гэрээний эмхэтгэл. Эрүүдэн шүүх болон бусад хэлбэрээр хэрцгий, хүнлэг бусаар буюу хүний нэр төрийг доромжлон харьцаж шийтгэхийн эсрэг конвенцын Нэмэлт протокол. 430-431 дэх тал.

⁷⁷ “Хүний эрхийн олон улсын билл” Монгол Улсын нэгдэн орсон хүний эрхийн олон улсын гэрээний эмхэтгэл. Эрүүдэн шүүх болон бусад хэлбэрээр хэрцгий, хүнлэг бусаар буюу хүний нэр төрийг доромжлон харьцаж шийтгэхийн эсрэг конвенцын Нэмэлт протокол. 416 дахь тал.

Шалгуур үзүүлэлтийн томьёолол 1. ХЭҮКтХ-ийн 33 дугаар зүйл нь НҮБ-ын Эрүүдэн шүүхийн эсрэг конвенцын Нэмэлт протоколын “бүх газар” гэсэн тодорхойлолтод нийцүүлэн ЭШУС үндэсний ажиллагааны хяналт шинжилгээ хийх газрыг оновчтой хуульчилсан эсэх?

Монгол Улсын ХЭҮКтХ-ийн 33 дугаар зүйлийн 33.1-д Эрүү шүүлтээс урьдчилан сэргийлэх асуудал эрхэлсэн гишүүний Монгол Улсын нутаг дэвсгэрт хэрэгжүүлэх эрүү шүүлтээс урьдчилан сэргийлэх үйл ажиллагааны чиг үүргийг хуульчилсан ба мөн зүйлийн:

33.1.1-д “аливаа хэлбэрээр хүний эрх, эрх чөлөөг хязгаарлах, эсхүл тухайн этгээд өөрийн хүсэлтээр гарч явах боломжгүй бүх газарт эрүү шүүлт гарч болзошгүй тогтолцооны шалтгаан, нөхцөлийг судлах зорилгоор тогтмол хяналт шинжилгээ хийх”,

33.1.2-т “олон нийтэд эрүү шүүлтийн хор аюулыг тайлбарлан таниулах, эрүү шүүлтээс ангид байх эрхийг төрийн албан тушаалтан, иргэдэд сурталчлах”,

33.1.3-т “ЭШУС асуудлаар судалгаа хийх, ном, сургалт, сурталчилгааны хэрэглэгдэхүүн, сургалтын хөтөлбөр, гарын авлага боловсруулах зэрэг ажлыг эрхлэн явуулах, ашгийн төлөө бус хуулийн этгээдийг оролцуулах”,

33.1.4-т “хэвлэл мэдээллийн хэрэгслээр ЭШУС чиглэлээр мэдээлэл, сурталчилгаа тогтмол явуулах” гэсэн заалтуудаар ЭШУС асуудал эрхэлсэн гишүүний чиг үүргийг томьёолсон нь Нэмэлт протоколын 19 дүгээр зүйлийн агуулгад нийцэж байна.

ХЭҮКтХ-ийн 33 дугаар зүйлийн Тайлбар хэсэг нь 33.1.1 заалтын “бүх газарт” гэх ойлголтод багтах байгууламж, газруудыг тодорхойлсон ба үүнд хорих байгууллага, цагдан хорих анги, түр болон албадан саатуулах газар, сэтгэцийн эрүүл мэндийн төв, хүүхдийн, хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэдийн болон ахмадын асрамжийн газар, сургуулийн байр, албадан эмчилгээний байр, дүрвэгсдийн байр, цэргийн сахилгын байр, хилийн шалган нэвтрүүлэх боомт дахь түр саатуулах болон хамгаалах байр багтаж байна.

Эрүүдэн шүүхийн эсрэг конвенцын 2 дугаар зүйлийн 1 дэх хэсгийн заалтаар Оролцогч улсуудад өөрийн харьяа нутаг дэвсгэртээ эрүүдэн шүүх аливаа үйлдлээс урьдчилан сэргийлэх үр нөлөөтэй арга хэмжээ авах үүрэг хүлээлгэсэн ба тус конвенцын 5 дугаар зүйлийн (а) хэсгийн “гэмт хэргийг тус улсын нутаг дэвсгэрт, эсхүл тус улсад бүртгэлтэй хөлөг онгоц буюу агаарын хөлөгт үйлдвэл”⁷⁸ гэсэн заалтаас тухайн улсын харьяаллын газар гэдэгт эдгээрийг багтааж ойлгох нь үндэслэлтэй болохыг илэрхийлж байна.

ХЭҮКтХ-ийн 33 дугаар зүйлийн Тайлбар хэсэгт “Монгол Улсад бүртгэлтэй хөлөг онгоц буюу агаарын хөлөг”-ийг хамааруулаагүй ба Нэмэлт протоколын 4 дүгээр зүйлийн 2 дахь хэсэгт заасан “...харуул хамгаалалт бүхий нийтийн буюу хувийн” гэх харьяаллыг орхигдуулсан нь эрүү шүүлт явагдах боломжтой, хүн өөрийн хүслээр орхин явах боломжгүй газар, байгууламжийн хүрээг бүрэн хамраагүйг илтгэнэ.

⁷⁸ “Хүний эрхийн олон улсын билл” Монгол Улсын нэгдэн орсон хүний эрхийн олон улсын гэрээний эмхэтгэл. Эрүүдэн шүүх болон бусад хэлбэрээр хэрцгий, хүнлэг бусаар буюу хүний нэр төрийг доромжлон харьцаж шийтгэхийн эсрэг конвенц. 387 дахь тал.

Мөн “бүх газар” гэсэн ойлголтод “цэргийн сахилгын байр” гэж заасан нь ЭШУС үндэсний ажиллагаа нь эрүүдэн шүүх болон бусад хэлбэрээр хэрцгий, хүнлэг бусаар буюу хүний нэр төрийг доромжлон харьцаж шийтгэхээс урьдчилан сэргийлэх тогтмол хяналт шинжилгээг цэргийн ангид бус зөвхөн цэргийн сахилгын байранд хийхээр хязгаарласан заалт болжээ.

ЭШУС асуудал эрхэлсэн гишүүн болон түүнд туслах чиг үүрэг бүхий нэгжийн хяналт шинжилгээ хийх газар, байгууламжууд зөвхөн ХЭҮКХ-ийн 33 дугаар зүйлд зааснаар хязгаарлагдахгүй бөгөөд Монгол Улсын нэгдэн орсон олон улсын гэрээг дагаж мөрдөх зарчмын дагуу Эрүү шүүлтээс урьдчилан сэргийлэх асуудал эрхэлсэн гишүүн, түүнд туслах чиг үүрэг бүхий нэгж өөрийн очих шаардлагатай гэж үзсэн бусад газар, байгууламжид нэвтрэх боломж нээлттэй юм.

Иймд “бүх газарт” гэсэн ойлголтод харуул хамгаалалт бүхий нийтийн буюу хувийн байгууламжийг хамруулахын хамт Монгол Улсын далбаа бүхий агаарын болон усан замын хөлөг онгоц, бусад улсад оршин буй бүрэн эрхт төлөөлөгчийн газар, элчин сайдын яам, консулын газар, цэргийн анги, нэгтгэлийг багтааж, Эрүүдэн шүүхийн эсрэг конвенц болон, түүний Нэмэлт протоколд нийцүүлэх нь зүйтэй.

Эрүү шүүлтээс урьдчилан сэргийлэх үндэсний ажиллагааны бүрэн эрхийн баталгаа

Үндэсний урьдчилан сэргийлэх байгууллага өөрийн бүрэн эрхээ хэрэгжүүлэх нөхцөлийг хангах үүднээс Оролцогч улсууд энэ байгууллагад олгох баталгааг Эрүүдэн шүүхийн эсрэг конвенцын Нэмэлт протоколын 20 дугаар зүйлд тусгасан. Үүнд:

- (a) 4 дүгээр зүйлд заасан хорих газарт хоригдож байгаа хүмүүсийн тоо, хорих газрын тоо болон байршлын талаарх бүх мэдээллийг авах,
- (b) Тэдгээр хүнтэй харьцаж байгаа байдлын талаар болон тэдний хоригдож байгаа нөхцөлийн талаарх бүх мэдээллийг авах,
- (c) Бүх хорих газар, барилга, байгууламжид нэвтрэх,
- (d) Эрх чөлөөгөө хасуулсан хүмүүстэй гэрч байлцуулалгүйгээр ганцаарчилсан эсхүл шаардлагатай гэж үзвэл хэлмэрчийн хамт, түүнчлэн үндэсний урьдчилан сэргийлэх байгууллагын үзэж байгаагаар холбогдох мэдээлэл өгч магадгүй гэж үзсэн аливаа бусад этгээдтэй уулзаж, биечлэн ярилцлага хийх боломжтой байх,
- (e) Очих хүсэлтэй газар болон уулзах хүсэлтэй хүнээ чөлөөтэй сонгох эрхтэй байх,
- (f) Урьдчилан сэргийлэх дэд хороотой холбоотой байх, түүнд мэдээлэл өгөх болон дэд хороотой уулзах эрхтэй байх⁷⁹ гэсэн заалтууд багтана.

Шалгуур үзүүлэлтийн томъёолол 1. ХЭҮКХ-ийн 34 дүгээр зүйл нь Эрүүдэн шүүхийн эсрэг конвенцын Нэмэлт протоколоор ЭШУС асуудал эрхэлсэн гишүүн, түүнд туслах чиг үүрэг бүхий нэгжид олгосон бүрэн эрхийн хэм хэмжээтэй нийцсэн эсэх?

⁷⁹ “Хүний эрхийн олон улсын билл” Монгол Улсын нэгдэн орсон хүний эрхийн олон улсын гэрээний эмхэтгэл. Эрүүдэн шүүх болон бусад хэлбэрээр хэрцгий, хүнлэг бусаар буюу хүний нэр төрийг доромжлон харьцаж шийтгэхийн эсрэг конвенцын Нэмэлт протокол. 431-432 дахь тал.

ХЭҮКТХ-ийн 34 дүгээр зүйлийн 34.1.1.-ээс 34.1.11. хүртэлх заалтуудаар ЭШУС асуудал эрхэлсэн гишүүний эрүүдэн шүүх болон бусад хэлбэрээр хэрцгий, хүнлэг бусаар буюу хүний нэр төрийг доромжлон харьцахаас урьдчилан сэргийлэх зорилгоор хэрэгжүүлэх бүрэн эрхийг хуульчилсан.

Хэдий тийм боловч Нэмэлт протоколын 20 дугаар зүйлийн (f) заалтад дурдсан бүрэн эрхийг мөн хуулийн 34 дүгээр зүйлд агуулаагүй байна.

ХЭҮКТХ-ийн 34 дүгээр зүйлийн 34.1.8. хэсгийн “ЭШУС үйл ажиллагааг дотоод, гадаад харилцаанд төлөөлөх” гэсэн заалтыг Эрүүдэн шүүхийн эсрэг конвенцын Нэмэлт протоколын уг заалттай нийцэж байна гэхэд учир дутагдалтай.

Эрүүдэн шүүхийн эсрэг конвенцын Нэмэлт протоколын 11 дүгээр зүйлээр НҮБ-ын ЭШУС Дэд хороонд ЭШУС зорилготой хэрэгжүүлэх бүрэн эрхийг олгосон ба

- 11 дүгээр зүйлийн 1-ийн (b) хэсгийн 2-т заасан “үндэсний урьдчилан сэргийлэх байгууллагатай шууд, шаардлагатай тохиолдолд нууц холбоотой байж тэдгээрийн чадавхыг дээшлүүлэх зорилгоор сургалт явуулж, техникийн туслалцаа үзүүлэх”,
- мөн хэсгийн 3-т заасан “эрх чөлөөгөө хасуулсан хүмүүсийг эрүүдэн шүүх болон бусад хэлбэрээр хэрцгий, хүнлэг бусаар буюу хүний нэр төрийг доромжлон харьцаж шийтгэхийн эсрэг хамгаалалтыг бэхжүүлэхэд шаардлагатай хэрэгцээ, арга замаа тодорхойлоход нь зөвлөгөө өгч, тусламж үзүүлэх”⁸⁰ гэж заасан бүрэн эрхийнх нь хүрээнд НҮБ-ын Эрүү шүүлтээс урьдчилан сэргийлэх Дэд хороотой шаардлагатай тохиолдолд эрх баригчдын хөндлөнгийн оролцоогүйгээр “нууцын зэрэглэлтэй” харьцах, мэдээлэл өгөх, уулзах эрхийг хуульчлах нь зүйтэй.

Энэ нь Нэмэлт протоколын 12 дугаар зүйлийн (c) хэсгийн “Урьдчилан сэргийлэх дэд хороо болон үндэсний урьдчилан сэргийлэх байгууллагын хоорондын харилцааг хөхиүлэн дэмжиж, түүнд дэмжлэг үзүүлэх”⁸¹ гэсэн заалтаар Оролцогч улсуудад хүлээлгэсэн үүргийг давхар нөхөх ач холбогдолтой.

Шалгуур үзүүлэлтийн томьёолол 2. ХЭҮКТХ-ийн 8 дугаар бүлгийн зохицуулалт нь Эрүүдэн шүүхийн эсрэг конвенцын Нэмэлт протоколоор ЭШУС асуудал эрхэлсэн гишүүн, түүний нэгжид олгосон дархан эрхийн хэм хэмжээтэй нийцсэн эсэх?

Эрүүдэн шүүхийн эсрэг конвенцын Нэмэлт протоколын 35 дугаар зүйлд “...үндэсний урьдчилан сэргийлэх байгууллагын гишүүд өөрсдийн чиг үүргийг хэрэгжүүлэхэд шаардагдах эрх ямба, дархан эрх эдэлнэ. Урьдчилан сэргийлэх дэд хорооны гишүүд 1946 оны 02 дугаар сарын 13-ны өдөр батлагдсан НҮБ-ын эрх ямба, дархан эрхийн тухай конвенцын 22 дугаар зүйлд заасан дархан эрх, ямбыг уг конвенцын 23 дугаар зүйлд заасан нөхцөлийг хангасны үндсэн дээр эдэлнэ”⁸² гэж заасан.

⁸⁰ “Хүний эрхийн олон улсын билл” Монгол Улсын нэгдэн орсон хүний эрхийн олон улсын гэрээний эмхэтгэл. Эрүүдэн шүүх болон бусад хэлбэрээр хэрцгий, хүнлэг бусаар буюу хүний нэр төрийг доромжлон харьцаж шийтгэхийн эсрэг конвенцын Нэмэлт протокол. 423 дахь тал.

⁸¹ “Хүний эрхийн олон улсын билл” Монгол Улсын нэгдэн орсон хүний эрхийн олон улсын гэрээний эмхэтгэл. Эрүүдэн шүүх болон бусад хэлбэрээр хэрцгий, хүнлэг бусаар буюу хүний нэр төрийг доромжлон харьцаж шийтгэхийн эсрэг конвенцын Нэмэлт протокол. 425 дахь тал.

⁸² “Хүний эрхийн олон улсын билл” Монгол Улсын нэгдэн орсон хүний эрхийн олон улсын гэрээний эмхэтгэл. Эрүүдэн шүүх болон бусад хэлбэрээр хэрцгий, хүнлэг бусаар буюу хүний нэр төрийг доромжлон харьцаж шийтгэхийн эсрэг конвенцын Нэмэлт протокол. 439-440 дэх тал.

Дэд хороо энэ тухай Оролцогч улсуудад зориулан гаргасан удирдамждаа “Оролцогч улс нь урьдчилан сэргийлэх байгууллагын чиг үүргээ бие даан хэрэгжүүлэх боломжоор хангаж, гишүүд, ажилтнуудын халдашгүй байдал, дархан эрх, эрх ямба эдлэх нөхцөлөөр хангана”⁸³ гэж тусгажээ.

Үндэсний урьдчилан сэргийлэх байгууллагын гишүүд гэж Монгол Улсын ЭШУС асуудал эрхэлсэн гишүүн, түүнд туслах чиг үүрэг бүхий нэгжийн ажилтнуудыг хэлэх ба эдгээр нь чиг үүргээ хэрэгжүүлэх явцдаа болон дараа үүргээ бие даан хэрэгжүүлэхэд шаардлагатай хууль ёсны дархан эрх эдлэх ёстой.

Гэвч ХЭҮКтХ нь Эрүүдэн шүүхийн эсрэг конвенцын Нэмэлт протоколын 35 дугаар зүйлд заасан дархан эрхийг ЭШУС нэгжийн ажилтнуудад олгох зохицуулалт агуулаагүй байна.

ХЭҮКтХ-ийн 8 дугаар бүлэгт Эрүү шүүлтээс урьдчилан сэргийлэх асуудал эрхэлсэн гишүүний “албадан саатуулах, цагдан хорих болон зөрчлийн баривчлах шийтгэл ногдуулах, гэр, албан өрөө, биед нь үзлэг, нэгжлэг хийх” арга хэмжээ авахаас хамгаалагдах дархан эрхийг тусгасан боловч НҮБ-ын эрх ямба, дархан эрхийн тухай конвенцын 22 дугаар зүйлд заасан “бичиг баримтыг хураах, хянаж шалгах”, “харилцаанд саад учруулах”-аас хамгаалагдах бусад дархан эрхийг орхигдуулжээ.

Мөн хуулийн 8 дугаар бүлгийн 39 дүгээр зүйлийн 39.1 заалтад ЭШУС асуудал эрхэлсэн гишүүний хамааралд нэгжлэг хийхийг хориглохдоо “тээврийн хэрэгсэл”, “дотоод болон гадаад албан томилолтоор ажиллах үед байрлах түр орон сууц”, “мэдээлэл агуулж байгаа хувийн болон албаны техник хэрэгсэл”-ийг тусгаагүй байна.

Дэд хорооны удирдамжид зааснаар “ЭШУС үндэсний ажиллагаа нь Дэд хорооноос оролцогч улсад хандаж гаргасан санал, зөвлөмжийн хэрэгжилтийг хянаж, энэ талаар Дэд хороотой хамтарч ажиллах”⁸⁴ бүрэн эрхийг эдэлнэ.

ХЭҮКтХ-ийн ЭШУС үндэсний ажиллагааг зохицуулах бүлэгт энэ тухай зохицуулалт тусгагдаагүй байгаа нь НҮБ-ын ЭШУС Дэд хорооны зөвлөмжийн хэрэгжилтийг хянах субъектийн эрх зүйн чадамжийг бүрдүүлээгүй гэсэн дүгнэлтэд хүргэж байна.

Эрүү шүүлтээс урьдчилан сэргийлэх Зөвлөмж

Эрүүдэн шүүхийн эсрэг конвенцын Нэмэлт протоколын 19 дүгээр зүйлийн (b) хэсэгт “НҮБ-ын холбогдох хэм хэмжээг харгалзан эрх чөлөөгөө хасуулсан хүмүүстэй харьцах, тэдний байгаа нөхцөлийг сайжруулах зорилгоор холбогдох байгууллагад зөвлөмж өгөх”⁸⁵ ...” гэж Үндэсний урьдчилан сэргийлэх байгууллагын чиг үүргийг тодорхойлсон ба 22 дугаар зүйлд “Оролцогч улсын холбогдох эрх бүхий байгууллага үндэсний урьдчилан сэргийлэх байгууллагын зөвлөмжийг

⁸³ docstore.ohchr.org/SelfServices/FilesHandler.ashx?enc=60kG1d%2FPPRiCAqhKb7yhsquBIBCPFD%2BXLNadyD9hiZ4S-Gqsp7QTjY12aNwfqi3CFkvYEq%2BUSHT%2FCEAk5saRSeK0Q8FOnukzOhJM02O6T%2FrttROW5qBoyJYZCbh7io7

⁸⁴ docstore.ohchr.org/SelfServices/FilesHandler.ashx?enc=60kG1d%2FPPRiCAqhKb7yhsquBIBCPFD%2BXLNadyD9hiZ4S-Gqsp7QTjY12aNwfqi3CFkvYEq%2BUSHT%2FCEAk5saRSeK0Q8FOnukzOhJM02O6T%2FrttROW5qBoyJYZCbh7io7

⁸⁵ “Хүний эрхийн олон улсын билл” Монгол Улсын нэгдэн орсон хүний эрхийн олон улсын гэрээний эмхэтгэл. Эрүүдэн шүүх болон бусад хэлбэрээр хэрцгий, хүнлэг бусаар буюу хүний нэр төрийг доромжлон харьцаж шийтгэхийн эсрэг конвенцын Нэмэлт протокол. 431 дэх тал.

судалж, зөвлөмжийг хэрэгжүүлэх талаар авч болох арга хэмжээний талаар түүнтэй яриа хэлэлцээ хийнэ⁸⁶ хэмээн Зөвлөмжийг хүлээн авсан холбогдох байгууллагын үүргийг заасан.

Шалгуур үзүүлэлтийн томьёолол 1. ХЭҮКтХ-ийн 35 дугаар зүйлийн зохицуулалт нь НҮБ-ын Эрүүдэн шүүхийн эсрэг конвенцын Нэмэлт протоколын шаардлагад нийцэх зорилгодоо хүрсэн эсэх?

ХЭҮКтХ-ийн 35 дугаар зүйлд ЭШУС асуудал эрхэлсэн гишүүний Зөвлөмжид холбогдох харилцааны зохицуулалтыг хуульчилсан нь Эрүүдэн шүүхийн эсрэг конвенцын Нэмэлт протоколын 19 болон 22 дугаар зүйлтэй нийцэж байгаа боловч Дэд хорооны удирдамжид дурдсанчлан “Урьдчилан сэргийлэх байгууллагын гаргасан зөвлөмжийг Дэд хорооноос гаргасан санал, зөвлөмжүүд ба эрүүдэн шүүх болон бусад хэлбэрээр хэрцгий, хүнлэг бусаар буюу хүний нэр төрийг доромжлон харьцаж шийтгэхийн эсрэг НҮБ-ын бусад баримт бичигтэй нэгэн адил хүчинтэй гэж үз(нэ)эх⁸⁷” агуулга хангагдаагүй байгаа тул хуулийн холбогдох хэсэгт энэхүү үзэл баримтлалыг тусгах нь зүйтэй.

Эрүү шүүлтээс урьдчилан сэргийлэх үндэсний ажиллагааны тайлан

ЭШУС үндэсний ажиллагааны ил тод байдал нь хараат бусын нэг баталгаа болдог бөгөөд Эрүүдэн шүүхийн эсрэг конвенцын Нэмэлт протоколын 23 дугаар зүйлээр “Энэхүү протоколд оролцогч улсууд үндэсний урьдчилан сэргийлэх байгууллагын жил бүрийн тайланг хэвлэн нийтэлж, нийтэд түгээх үүрэг хүлээнэ” гэж заасан.

Шалгуур үзүүлэлтийн томьёолол 1. ХЭҮКтХ-ийн 31 дүгээр зүйлийн зохицуулалт нь НҮБ-ын Эрүүдэн шүүхийн эсрэг конвенцын Нэмэлт протоколын шаардлагад нийцэх зорилгодоо хүрсэн эсэх?

ХЭҮКтХ-ийн 31 дүгээр зүйлийн 31.4 хэсэгт “Эрүү шүүлтээс урьдчилан сэргийлэх асуудал эрхэлсэн гишүүн Эрүү шүүлтээс урьдчилан сэргийлэх үйл ажиллагааны тайланг жил бүрийн эхний улиралд Хууль зүйн байнгын хороонд танилцуулж, хэвлэн нийтэлнэ” хэмээн зохицуулсан нь Эрүүдэн шүүхийн эсрэг конвенцын Нэмэлт протоколын 23 дугаар зүйлийн баталгааг хангах чухал заалт болжээ.

Эрүү шүүлтээс урьдчилан сэргийлэх асуудал эрхэлсэн гишүүн ба түүнд туслах чиг үүрэг бүхий нэгжийн бусад этгээдтэй харьцах харилцааны зохицуулалт

Эрүүдэн шүүхийн эсрэг конвенцын Нэмэлт протоколын 11, 12, 13, 14, 15, 16, 17, 19, 20, 21, 22, 23 дугаар зүйлүүдийн хүрээнд ЭШУС асуудал эрхэлсэн гишүүн, түүнд туслах чиг үүрэг бүхий нэгж нь эрүүдэн шүүх болон бусад хэлбэрээр хэрцгий, хүнлэг бусаар буюу хүний нэр төрийг доромжлон харьцаж шийтгэхээс урьдчилан сэргийлэх үйл ажиллагааг эрхлэхдээ үндэсний төрийн байгууллага, иргэний нийгэм, НҮБ-ын Эрүү шүүлтээс урьдчилан сэргийлэх Дэд

⁸⁶ “Хүний эрхийн олон улсын билл” Монгол Улсын нэгдэн орсон хүний эрхийн олон улсын гэрээний эмхэтгэл. Эрүүдэн шүүх болон бусад хэлбэрээр хэрцгий, хүнлэг бусаар буюу хүний нэр төрийг доромжлон харьцаж шийтгэхийн эсрэг конвенцын Нэмэлт протокол. 433 дахь тал.

⁸⁷ docstore.ohchr.org/SelfServices/FilesHandler.ashx?enc=60Kd1d%2FPPRiCAqhKb7yhsquBIBCPFD%2BXLNadyD9hiZ4S-Gqsp7QTjY12aNwfqj3CFkvYEq%2BUSHT%2FCEAk5saRSeK0Q8FOnukzOhJM0206T%2FrtROW5qBoyJYZCbh7io7

хороо, холбогдох олон улсын байгууллага болон бусад улсын ЭШУС үндэсний ажиллагаатай нягт уялдаатай, байнгын харилцаатай ажиллах шаардлагатай.

Шалгуур үзүүлэлтийн томьёолол 1. ХЭҮКтХ-ийн 7 дугаар бүлэг нь НҮБ-ын Эрүүдэн шүүхийн эсрэг конвенцын Нэмэлт протоколын дээрх шаардлагад нийцүүлэн эрх зүйн зохицуулалт хийх зорилгодоо хүрсэн эсэх?

ХЭҮКтХ-ийн:

- 11 дүгээр зүйлийн “Комиссын болон Эрүү шүүлтээс урьдчилан сэргийлэх асуудал эрхэлсэн гишүүн энэ хуульд заасан чиг үүргээ хэрэгжүүлэхэд гэмт хэргийн нөхцөл байдал, түүний шалтгаан, нөхцөлийн талаар статистик мэдээллийг прокурорын байгууллагаас гаргуулах болон бусад хэлбэрээр хамтран ажиллана”,
- 26 дугаар зүйлийн 26.1.7 дахь хэсгийн “эрүү шүүлт явуулсан байж болзошгүй албан хаагчийг албан тушаалаас нь түдгэлзүүлэх асуудлыг Улсын ерөнхий прокурорт уламжлах”,
- 31 дүгээр зүйлийн 31.4 дэх хэсгийн “Эрүү шүүлтээс урьдчилан сэргийлэх асуудал эрхэлсэн гишүүн Эрүү шүүлтээс урьдчилан сэргийлэх үйл ажиллагааны тайланг жил бүрийн эхний улиралд Хууль зүйн байнгын хороонд танилцуулж, хэвлэн нийтэлнэ”,
- 33 дугаар зүйлийн 33.1.3 дахь хэсгийн “эрүү шүүлтээс урьдчилан сэргийлэх асуудлаар судалгаа хийх, ном, сургалт, сурталчилгааны хэрэглэгдэхүүн, сургалтын хөтөлбөр, гарын авлага боловсруулах зэрэг ажлыг эрхлэн явуулах, ашгийн төлөө бус хуулийн этгээдийг оролцуулах”,
- 33.1.4 дэх хэсгийн “хэвлэл мэдээллийн хэрэгслээр эрүү шүүлтээс урьдчилан сэргийлэх чиглэлээр мэдээлсэн сурталчилгаа тогтмол явуулах” гэсэн заалтуудаар ЭШУС асуудал эрхэлсэн гишүүн, түүнд туслах чиг үүрэг бүхий нэгж нь урьдчилан сэргийлэх чиг үүргээ хэрэгжүүлэхдээ,
- түүнчлэн 34 дүгээр зүйлээр олгосон бүрэн эрхүүдээ эдлэхдээ,
- 35 дугаар зүйлээр зохицуулсан Зөвлөмж, түүний хэрэгжилтийг хангах харилцаанд,
- 38 дугаар зүйлд тусгасан эдийн засаг, нийгмийн,
- 39 дүгээр зүйлд тусгасан хууль зүйн,
- 40 дүгээр зүйлд тусгасан аюулгүй байдлын баталгааг эдлэхдээ дээр дурдсан байгууллага, этгээдтэй тус бүрд холбогдох процессын харилцаа үүсгэж, хамтран ажилладаг.

Хэдий тийм боловч ХЭҮКтХ-ийн ЭШУС үндэсний ажиллагаанд холбогдох бүлэгт түүний бусад байгууллага, этгээдтэй харилцах, хамтран ажиллах зохицуулалт огт тусгагдаагүй байгаа нь анхаарал татаж байна.

Эрүүдэн шүүх болон бусад хэлбэрээр хэрцгий, хүнлэг бусаар буюу хүний нэр төрийг доромжлон харьцаж шийтгэхээс урьдчилан сэргийлэх чиг үүргийг хэрэгжүүлэхдээ хийж буй тогтмол хяналт шинжилгээ болон бусад үйл ажиллагааны үр дүнд үндэслэн цаашид бодлогын болон зохион байгуулалтын ямар арга хэмжээ авах талаар үндэсний болон олон улсын хэмжээнд үр дүнтэй яриа хэлэлцээрийг бүх шатанд хийх нь ЭШУС үндэсний ажиллагааны Эрүүдэн шүүхийн эсрэг конвенцын Нэмэлт протоколоор хүлээсэн чухал үүрэг юм.

Иймд хуульд шинэ зүйл нэмэх замаар ЭШУС асуудал эрхэлсэн гишүүн, түүнд туслах чиг үүрэг бүхий нэгжийн бусад этгээдтэй харилцах харилцааг зохицуулах нь зүйтэй.

Шалгуур үзүүлэлтийн томьёолол 2. ХЭҮКТХ-ийн 7 дугаар бүлэг нь НҮБ-ын Эрүүдэн шүүхийн эсрэг конвенцын 13, Эрүүдэн шүүхийн эсрэг конвенцын Нэмэлт протоколын 21 дүгээр зүйлүүдэд дурдсан эрүү шүүлтэд өртсөн тухай гомдол, мэдээлэл өгсөн, ЭШУС үндэсний ажиллагаатай хамтран ажилласныхаа төлөө хэлмэгдэхээс хамгаалагдах хувь хүн, байгууллагын баталгааг хангах шаардлагад нийцсэн эсэх?

Эрүүдэн шүүхийн эсрэг конвенцын 13 дугаар зүйл "... Гомдол гаргасан этгээд болон гэрчүүдийг гомдол гаргасан болон нотлох баримт гаргаж өгсөнтэй холбогдуулан зүй бусаар харьцах, айлган сүрдүүлэхээс хамгаалах арга хэмжээ авна", Нэмэлт протоколын 21 дүгээр зүйлийн 1 ба 2 дахь хэсэг "Үндэсний урьдчилан сэргийлэх байгууллагад мэдээлэл өгсөн хувь хүн, байгууллагад тэр мэдээлэл нь үнэн, худлыг эс харгалзан ямар ч эрх бүхий байгууллага, албан тушаалтан ямарваа шийтгэл ногдуулахыг тушаах, эдлүүлэх, зөвшөөрөх, хүлээн тэвчих ёсгүй бөгөөд тухайн хувь хүн, байгууллагыг ямарваа бусад байдлаар хавчих ёсгүй", "Үндэсний урьдчилан сэргийлэх байгууллагын цуглуулсан нууц мэдээллийг ил тод болгох ёсгүй. Хувь хүний тухай мэдээллийг тухайн хүний шууд илэрхийлсэн зөвшөөрөлгүйгээр нийтлэх ёсгүй" гэсэн заалтуудаар эрүү шүүлтэд өртсөн тухай гомдол, мэдээлэл өгсөн, ЭШУС үндэсний ажиллагаатай хамтран ажилласныхаа төлөө хэлмэгдэхээс хамгаалагдах хувь хүн, байгууллагын баталгааг хангахыг Оролцогч улсуудад үүрэг болгосон.

ХЭҮКТХ-д ЭШУС үндэсний ажиллагаатай хамтран ажилласныхаа төлөө хэлмэгдэхээс хамгаалагдах хувь хүн, байгууллагын баталгааг хангах ямарваа заалт тусгагдаагүй байгаа нь "ноцтой" гэж дүгнэгдэж байна.

Иймд ЭШУС асуудал эрхэлсэн гишүүн, түүнд туслах чиг үүрэг бүхий нэгжийн бусад этгээдтэй харилцах харилцааг шинэ бүлэгт зохицуулахдаа хэлмэгдэхээс хамгаалах асуудлыг тусгах нь зүйтэй байна.

[Эрүү шүүлтээс урьдчилан сэргийлэх асуудал эрхэлсэн гишүүнд хориглох зүйл](#)

Шалгуур үзүүлэлтийн томьёолол 1. ХЭҮКТХ-ийн 41 дүгээр зүйл нь НҮБ-ын Эрүүдэн шүүхийн эсрэг конвенцын Нэмэлт протоколын шаардлагад нийцүүлэн эрх зүйн зохицуулалт хийх зорилгодоо хүрсэн эсэх?

Эрүү шүүлтээс урьдчилан сэргийлэх асуудал эрхэлсэн гишүүнд хориглох зүйлийг ХЭҮКТХ-ийн 41 дүгээр зүйлд хуульчилсан ба 41.1.2 дахь хэсгийн "энэ хуульд заасан өөрийн бүрэн эрхээ урвуулан ашиглах" гэсэн заалт нь ЭШУС үндэсний ажиллагааны эсрэг урвуулан ашиглагдах эрсдэлтэй байж болзошгүй тул уг заалтын хууль хэрэглээний үл ойлгогдох байдалд дахин дүн шинжилгээ хийх нь зүйтэй.

1.1.4. Дүгнэлт

Нэг. ЭШУС үндэсний ажиллагааг зохицуулах ХЭҮКтХ-ийн зорилт, хэм хэмжээ нь Эрүүдэн шүүхийн эсрэг конвенц болон Эрүүдэн шүүхийн эсрэг конвенцын Нэмэлт протоколын шаардлагыг хангаж, нийцүүлсэн эсэхэд хийсэн дүн шинжилгээний хүрээнд дараах дүгнэлтийг хийж байна.

ХЭҮКтХ-ийг 1, 3, 6, 7, 8 дугаар бүлгийн 22 заалтаар үнэлбэл Зорилгод хүрсэн байдал нь 50 хувь, Практикт нийцэж буй байдал нь 22.7 хувь байна.

Хүснэгт 2. Үнэлгээний хураангуй

№	Үнэлэх бүлэг	Зорилгод хүрсэн байдал	Практикт нийцэж байгаа байдал
<i>Нэгдүгээр бүлэг. Нийтлэг үндэслэл (Эрүүдэн шүүхийн эсрэг конвенц, Эрүүдэн шүүхийн эсрэг конвенцын Нэмэлт протокол ба ХЭҮКтХ-ийн холбогдох зохицуулалтын нийцэл)</i>			
1	1 дүгээр зүйл. Хуулийн зорилт 1.1. заалт	Үгүй	Үгүй
2	5 дугаар зүйл. Монгол Улсын Хүний эрхийг хамгаалах үндэсний тогтолцоо 5.1. заалт	Үгүй	Үгүй
3	3 дугаар зүйл. Хуулийн нэр томъёоны тодорхойлолт 3.1.2. заалт	Тийм	Тийм
4	7 дугаар бүлэг. ЭШУС үндэсний ажиллагаа	Тийм	Тийм
5	32 дугаар зүйл. ЭШУС асуудал эрхэлсэн гишүүн	Тийм	Үгүй
6	19 дүгээр зүйл. Комиссын даргын бүрэн эрх 19.1.10 заалт	Үгүй	Үгүй
7	36 дугаар зүйл. ЭШУС нэгж 36.1 заалт	Үгүй	Үгүй
8	36 дугаар зүйл. ЭШУС нэгж 36.3 заалт	Үгүй	Үгүй
9	31 дүгээр зүйл. ЭШУС ажиллагаа 31.2. заалт	Тийм	Үгүй
10	39 дүгээр зүйл. Хууль зүйн баталгаа 39.3. заалт	Тийм	Үгүй
11	34 дүгээр зүйл. ЭШУС асуудал эрхэлсэн гишүүний бүрэн эрх	Тийм	Үгүй
12	31 дүгээр зүйл. ЭШУС ажиллагаа 31.3. заалт	Тийм	Үгүй
13	38 дугаар зүйл. Эдийн засаг, нийгмийн баталгаа 38.1. заалт	Тийм	Үгүй

14	6 дугаар зүйл. Монгол Улсын Хүний эрхийн Үндэсний Комисс 6.2. заалт	Үгүй	Үгүй
15	33 дугаар зүйл. ЭШУС үйл ажиллагааны чиг үүрэг	Тийм	Тийм
16	33 дугаар зүйл. Тайлбар хэсэг	Үгүй	Үгүй
17	34 дугаар зүйл. ЭШУС асуудал эрхэлсэн гишүүний бүрэн эрх 34.1.8. заалт	Үгүй	Үгүй
18	8 дугаар бүлэг. Комиссын болон ЭШУС асуудал эрхэлсэн гишүүний бүрэн эрхийн баталгаа 39.1. заалт	Үгүй	Үгүй
19	35 дугаар зүйл. ЭШУС асуудал эрхэлсэн гишүүний зөвлөмж	Тийм	Тийм
20	31 дүгээр зүйл. ЭШУС ажиллагаа 31.4. заалт	Тийм	Тийм
21	7 дугаар бүлэг. ЭШУС үндэсний ажиллагаа	Үгүй	Үгүй
22	41 дүгээр зүйл. Комиссын болон ЭШУС асуудал эрхэлсэн гишүүнд хориглох зүйл 41.1.2. заалт	Үгүй	Үгүй
Нийт/хувь		11/11	5/17
		50%	22.7%

НҮБ-ын Эрүүдэн шүүхийн эсрэг конвенцод Монгол Улс 2000 оны 11 дүгээр сарын 02-ны өдөр нэгдэн орж, түүний Нэмэлт протоколын 2014 оны 12 дугаар сарын 11-ний өдөр соёрхон баталж, 2015 оны 03 дугаар сарын 14-ний өдрөөс хүчин төгөлдөр үйлчилж эхэлжээ. Хэдий тийм боловч Монгол Улсын нэгдэж орсон тус конвенцыг албан ёсоор Төрийн мэдээлэл сэтгүүл⁸⁸, Эрүүдэн шүүхийн эсрэг конвенцын Нэмэлт протоколыг Төрийн мэдээлэл сэтгүүл⁸⁹ болон эрх зүйн мэдээллийн нэгдсэн системд нийтлээгүй байгаа нь Хууль тогтоомжийн тухай хуулийн 43.2 дахь заалт⁹⁰-ыг зөрчсөн байх тул энэ асуудлыг анхааралдаа авч, хуулийн дагуу хэвлэн нийтэлж, иргэдийг мэдээлэл авах боломжоор бүрэн хангах нь зүйтэй юм.

ХЭҮКтХ нь Монгол Улсын нэгдэн орсон Эрүүдэн шүүхийн эсрэг конвенц түүний Нэмэлт протоколоор хүлээсэн “ЭШУС” зорилгоор тогтмол хяналтын тогтолцоог бий болгох, үүний тулд Комисст нэмэлт чиг үүрэг оноон, шинэ бүтэц үүсгэх замаар ЭШУС үндэсний ажиллагааг байгуулах, түүний үйл ажиллагааг зохицуулах ач холбогдолтой хууль юм.

Гэвч уг хуулийн эрх зүйн зохицуулалтын хэм хэмжээ нь холбогдох конвенц болон Эрүүдэн шүүхийн эсрэг конвенцын Нэмэлт протоколын шаардлагад бүрэн

⁸⁸ Төрийн мэдээлэл №42(179) (parliament.mn)

⁸⁹ Төрийн мэдээлэл №47(860) (parliament.mn)

⁹⁰ Хууль тогтоомжийн тухай хуулийн 43 дугаар зүйл. 43.2 дахь заалт “Монгол Улсын олон улсын гэрээ соёрхон батлах тухай хуулийг соёрхон баталсан гэрээний хамт “Төрийн мэдээлэл” эмхэтгэлд нийтэлнэ.”

нийцээгүй төдийгүй, ЭШУС үндэсний ажиллагаа чиг үүргээ олон улсын эрх зүйн актад тусгагдсаны дагуу хараат бусаар, үр дүнтэй хэрэгжүүлэхэд хүндрэл, үл ойлгогдох байдал үүсгэхүйц байгаа нь энэхүү дүн шинжилгээгээр тогтоогдож байна.

НҮБ-ын Эрүүдэн шүүхийн эсрэг конвенц болон түүний Нэмэлт протокол нь Оролцогч улсууд үр дүнтэй урьдчилан сэргийлэх үндэсний байгууллага байгуулах, ингэхдээ түүний үйл ажиллагааны болон санхүүгийн хараат бус байдлыг хангахыг холбогдох заалтууд, зөвлөмж, удирдамжууддаа дурджээ.

Хэдийгээр Монгол Улсын ХЭҮКтХ-д “ЭШУС” гэж эрүү шүүлт тулгах болон бусад хэлбэрээр хэрцгий, хүнлэг бусаар шийтгэх буюу хүний нэр төрийг доромжлон харьцахаас урьдчилан сэргийлэх хараат бус, бие даасан, цогц үйл ажиллагаа (г)“ ойлгоно” хэмээн ЭШУС үндэсний ажиллагааг Эрүүдэн шүүхийн эсрэг конвенцын Нэмэлт протоколын суурь зарчмын агуулгад нийцүүлэн томъёолоод, 7 дугаар бүлгээр энэхүү хараат бус, бие даасан, цогц үйл ажиллагааг зохицуулсан боловч 1 дүгээр бүлгийн 1 дүгээр зүйлийн “Хуулийн зорилт” хэсэгт хуулийн уг зохицуулалтын агуулга тусгагдаагүй байгаа нь ХЭҮКтХ-ийн нэг заалт нөгөө заалтаа хангаагүй, нөхөөгүй, орлоогүй, тусгахгүй орхигдуулсан ба үгүйсгэсэн, сулруулсан, зөрчсөн шинжтэй хэд хэдэн зүйл заалтуудын нэг илрэл болж байна.

ХЭҮКтХ-д Монгол Улсын хүний эрхийг хамгаалах тогтолцоог зохицуулах 2 дугаар бүлгийн 5 дугаар зүйлд түүний бүрэлдэхүүнийг хэрхэн тодорхойлсон нь оновчтой бус хэмээн дүгнэлээ.

Хүн төрөлхтөн нийтээр хүлээн зөвшөөрсөн анхны баримт бичиг бол Хүний эрхийн түгээмэл тунхаглал юм. НҮБ-д элссэн цаг мөчөөс Оролцогч улс бүр Хүний эрхийн түгээмэл тунхаглалд тусгасны дагуу хүний эрүү шүүлтээс ангид байх жам ёсны эрхийг үл хязгаарлах үүргийг хүлээдэг. Энэ утгаар Монгол Улсын Хүний эрхийг хамгаалах тогтолцоонд хүний эрүү шүүлтээс ангид байх жам ёсны, ямар ч үед үл хязгаарлагдах, онцгой эрхийг хамгаалах, хангах зорилгоор урьдчилан сэргийлэх үйл ажиллагаа эрхэлдэг тогтолцоо буюу Монгол Улсын Эрүү шүүлтээс урьдчилан сэргийлэх асуудал эрхэлсэн гишүүнийг багтаах нь зүй ёсны асуудал болов уу.

НҮБ-ын Эрүүдэн шүүхийн эсрэг конвенцын Нэмэлт протокол нь урьдчилан сэргийлэх үндэсний байгууллагын буюу Монгол Улсын тухайд ЭШУС асуудал эрхэлсэн гишүүн болон түүнд туслах чиг үүрэг бүхий нэгжийн албан хаагчдын мэргэжлийн ур чадвар, үндэсний ажиллагааны хүний нөөцийн бүрдүүлэлтэд баримталбал зохих хэм хэмжээ, шаардлагыг тодорхой тусгасан.

Эрүүдэн шүүхийн эсрэг конвенцын Нэмэлт протоколд хэрэглэж байгаа “Урьдчилан сэргийлэх үндэсний байгууллага”-ын шинжээчид, гишүүд гэсэн нэр томъёо нь Монгол Улсын ЭШУС үндэсний ажиллагааны тухайд ЭШУС асуудал эрхэлсэн гишүүн ба түүнд туслах чиг үүрэг бүхий нэгжийн албан хаагчид юм. Гэтэл ХЭҮКтХ-ийн холбогдох зохицуулалтууд нь нэг талаас ЭШУС асуудал эрхэлсэн гишүүнд тавигдах боловсрол, ажил, мэргэжлийн ур чадвар, туршлага зэрэг олон шалгууруудыг заасан боловч үндэсний ажиллагааны бүрэлдэхүүнд хамаарах албан хаагчид буюу нэгжийн хүний нөөцийн бүрдүүлэлтийн зохицуулалтыг агуулаагүй байгаа нь дээр дурдсанчлан нэгдмэл агуулгын нэг талыг тусгасан боловч нөгөө талыг хуульд заалгүй орхигдуулсан тохиолдлын нэг жишээ юм.

ХЭҮКТХ-д хууль хэрэглээнд үл ойлгогдох байдал үүсгэсэн хэд хэдэн заалт тусгагджээ. Тухайлбал, 19 дүгээр зүйлийн 19.1.10-т “Эрүү шүүлтээс урьдчилан сэргийлэх асуудал эрхэлсэн гишүүний үйл ажиллагаанд дэмжлэг үзүүлэх” гэж Комиссын даргын бүрэн эрх хэсэгт заасан нь хуулийн нэг заалт нөгөөхөө үгүйсгэх шинжийг агуулжээ гэж дүгнэж болохоор байна.

ЭШУС асуудал эрхэлсэн гишүүнд Эрүү шүүлтээс урьдчилан сэргийлэх нэгжийн дотоод зохион байгуулалтын асуудлыг шийдвэрлэх, эрүү шүүлтээс урьдчилан сэргийлэх нэгжийн дотоод үйл ажиллагаатай холбогдсон дүрэм, журам баталж мөрдүүлэх бүрэн эрхийг хуулиар олгосон боловч хуулийн энэхүү заалтаа даган гарах зохицуулалтыг хийхдээ түүнд туслах чиг үүрэг бүхий нэгжийн албан хаагчдыг Комиссын Тамгын газарт харьяалуулж, Хөдөлмөрийн дотоод журмаар бусад дагаж мөрдөх хэм хэмжээг тогтоосон нь хуулийн 31.2 хэсгийн “хөндлөнгийн нөлөөлөл, оролцоо”-оос ангид байхыг хангасан заалтаа үгүйсгэж, энэ нь практик дээр хүндрэл бэрхшээл, үл ойлгогдох байдал үүсгэж байгааг алба хаагчидтай хийсэн ярилцлагаас харж болно.

ЭШУС үндэсний ажиллагааны албан хаагч ярилцлагадаа “...ЭШУС асуудал эрхэлсэн гишүүний шийдвэрлэж, зохицуулалт хийсэн дотоод зохион байгуулалтын асуудлыг ХЭҮК-ын зүгээс хүлээн зөвшөөрдөггүй, үүнээс үүдэж албан хаагчид бидэнд өдөр тутмын үйл ажиллагаагаа саадгүй явуулахад төвөгтэй асуудал үүсдэг” гэж дурдсан.

ЭШУС үндэсний ажиллагааны чухал баталгаа нь санхүүгийн хараат бус байдал юм.

“ЭШУС асуудал эрхэлсэн гишүүнд өөрийн үйл ажиллагаанд зориулагдсан санхүүжилтийг бие даан хуваарилах боломжийг олгох замаар Үндэсний урьдчилан сэргийлэх механизмын санхүүгийн бие даасан байдлыг хангах” тухай зөвлөмжийг НҮБ-ын ЭШУС Дэд хороо болон Дур зоргоор саатуулах асуудал хариуцсан Ажлын хэсэг Монгол Улсад хийсэн айлчлалуудынхаа мөрөөр Засгийн газарт хүргүүлсэн 3 удаагийн зөвлөмжүүдэд удаа дараа дурдсан байгаатай энэхүү дүн шинжилгээг хийх явцдаа танилцлаа.

Эдгээр зөвлөмжүүд нь 2017, 2022 онуудад хийсэн айлчлалуудын мөрөөр ирсэн байгаа нь анхаарал татаж байна. Айлчлалууд хооронд 5 жилийн хугацаа өнгөрсөн байхад ЭШУС үндэсний ажиллагааны үйл ажиллагааны болон санхүүгийн хараат бус байдал хангагдаагүй, ЭШУС асуудал эрхэлсэн гишүүнд туслах чиг үүрэг бүхий нэгжийн албан хаагчдаа сонгох, хүний нөөцийн бүрдүүлэлтэд бага эрх мэдэлтэй байгаа асуудал шийдэгдээгүй, ямар нэг байдлаар дээрдээгүй байгаа нь анхаарал татаж байна.

ХЭҮКТХ-д зааснаар ХЭҮК болон ЭШУС асуудал эрхэлсэн гишүүн нь хэн алинаасаа хараат бус, бие даасан хоёр институт байхаар хуульчлагдсан ба хуулийн “Эрүү шүүлтээс урьдчилан сэргийлэх ажиллагааны төсөв нь чиг үүргээ бүрэн, тасралтгүй, үр нөлөөтэй, хараат бусаар эрхлэн явуулахад хүрэлцэхүйц байна”, “Комиссын болон Эрүү шүүлтээс урьдчилан сэргийлэх асуудал эрхэлсэн гишүүний үйл ажиллагааны зардлыг улсын төсвөөс санхүүжүүлж, үйл ажиллагаагаа явуулах эдийн засгийн баталгааг төр хангана” гэх заалтууд ЭШУС үндэсний ажиллагааны төсөв ХЭҮК-ийн төсвөөс тусдаа байхыг илэрхийлнэ.

ХЭҮКтХ-д зааснаар ХЭҮК болон ЭШУС асуудал эрхэлсэн гишүүн нь санхүү, төсвийн хувьд нэгдмэл нэг төрийн сантай байдаг. Нэг төрийн сантай учраас санхүүгийн гүйлгээ хийхэд нэг болон хоёрдугаар гарын үсэг зурах эрх бүхий албан тушаалтнууд нь ЭШУС асуудал эрхэлсэн гишүүний үйл ажиллагаанд оролцох, нөлөөлөх зэрэг нөхцөл байдал үүсгэх боломжтой байна.

Хэдийгээр ХЭҮКтХ-ийн 31.3; 38.1 дэх хэсгийн зохицуулалтууд ЭШУС асуудал эрхэлсэн гишүүний үйл ажиллагааны эдийн засгийн баталгааг хангасан боловч, “Нээлттэй нийгэм форум” Төрийн бус байгууллагын дээрх судалгааны дүнд тогтоогдсон Монгол Улсын Төсвийн тухай хуулиар зохицуулагдаж буй төсвийн байгууллагын төсвийн харилцаа, Гадаадын зээл, тусламж, хандивын хөрөнгийг захиран зарцуулалтын харилцаа болон ХЭҮКтХ-д ЭШУС асуудал эрхэлсэн гишүүн нь бие даасан төсөвтэй байх талаар зохицуулалтыг агуулаагүй зэрэг баримтууд нь Монгол Улсын Эрүүдэн шүүхийн эсрэг конвенц, түүний Нэмэлт протоколоор хүлээсэн Эрүү шүүлтээс урьдчилан сэргийлэх үндэсний ажиллагааны санхүүгийн хувьд хараат бус байх баталгааг хангах үүрэг хууль, эрх зүйн орчны оновчтой бус зохицуулалтын улмаас хангалтгүй хэрэгжиж байгааг илтгэж байна.

ХЭҮКтХ-ийн 33 дугаар зүйлийн Тайлбар хэсэгт “Монгол Улсад бүртгэлтэй хөлөг онгоц буюу агаарын хөлөг”-ийг хамааруулаагүй ба Нэмэлт протоколын 4 дүгээр зүйлийн 2 дахь хэсэгт заасан “...харуул хамгаалалт бүхий нийтийн буюу хувийн” гэх харьяаллыг орхигдуулсан, Эрүүдэн шүүхийн эсрэг конвенцын Нэмэлт протоколын 35 дугаар зүйлд заасан ЭШУС асуудал эрхэлсэн гишүүнд хамаарах дархан эрхийг хуулийн холбогдох хэсэгт бүрэн тодотгоогүй, нэгжийн ажилтнуудад Эрүүдэн шүүхийн эсрэг конвенцын Нэмэлт протоколоор олгосон зохих эрхүүдийг олгох зохицуулалтыг агуулаагүй, НҮБ-ын ЭШУС Дэд хороотой шууд, нууцын зэрэглэлтэй харилцах болон бусад олон улсын болон холбогдох этгээдүүдтэй харилцах харилцааны зохицуулалтыг орхигдуулсан, ЭШУС асуудал эрхэлсэн гишүүний зөвлөмжийг НҮБ-ын ЭШУС Дэд хорооноос гаргасан санал, зөвлөмжүүд ба эрүүдэн шүүх болон бусад хэлбэрээр хэрцгий, хүнлэг бусаар буюу хүний нэр төрийг доромжлон харьцаж шийтгэхийн эсрэг НҮБ-ын бусад баримт бичигтэй нэгэн адил хүчинтэй гэж үзэх зарчмыг тусгаагүй зэрэг нөхцөл байдлууд энэхүү шинжилгээгээр илрээд байна.

Эрүүдэн шүүхийн эсрэг конвенцоор эрүү шүүлтэд өртсөн тухай гомдол, мэдээлэл өгсөн, ЭШУС үндэсний ажиллагаатай хамтран ажилласныхаа төлөө хэлмэгдэхээс хамгаалагдах хувь хүн, байгууллагын баталгааг хангах үүргийг Монгол Улс хүлээсэн. Гэтэл ХЭҮКтХ-д ЭШУС үндэсний ажиллагаатай хамтран ажилласныхаа төлөө хэлмэгдэхээс хамгаалагдах хувь хүн, байгууллагын баталгааг хангах ямарваа заалт тусгаагүй байгаа нь “ноцтой” юм.

Монгол Улс ХЭҮК-ын олон жилийн туршлага дээр үндэслэн улсын харьяаллын нутаг дэвсгэрт хүний эрхийг хязгаарласан газруудад байнгын хяналт шинжилгээ хийх тогтолцоог шинэ бүтэц бий болгох замаар байгуулсан нь анхлан байгуулагдсан ЭШУС үндэсний ажиллагаа төрийн байгууллага, иргэдэд танигдах, бүрэн эрхээ тэднээр зөвшөөрүүлэх давуу талтай байсан нь гарцаагүй юм. Ийм бүтцээр байгуулагдахад ХЭҮК нь цагдан хорих газруудад хяналт тавих хуулиар олгогдсон эрхийнхээ хүрээнд тодорхой туршлага хуримтлуулсан байдал нь давуу тал болдог боловч олон сорилтыг бий болгож байгаа ажиглагдлаа.

Хуулийн хэрэгжилтийн явцад практикт үл нийцэх зохицуулалтууд сөрөг үр дагавраа гаргаж байгааг албан хаагчдын ярилцлагууд гэрчилж байна.

“Монгол Улсад одоо хүчин төгөлдөр үйлчилж байгаа холбогдох хуулиудын зохицуулалтаар ЭШУС асуудал эрхэлсэн гишүүн нь үйл ажиллагаандаа зориулагдсан төсвийг захиран зарцуулах боломжгүй болж, үндэсний ажиллагааны санхүүгийн хараат бус байдал хангагдах нөхцөл бүрдээгүй” хэмээн нэгжийн албан хаагч яриад, үндэсний ажиллагааны Нэмэлт протоколоор хүлээсэн тогтмол хяналт шинжилгээ хийх чиг үүргийн хэрэгжилтэд санхүүгийн хувьд хараат байгаа байдал саад учруулдаг тухай дурдсан.

Зарим Оролцогч улс ЭШУС үндэсний ажиллагааныхаа хууль, эрх зүйн орчинд шинэчлэл хийж, ХЭҮК-ын дэргэд байгуулагдсан хуучин бүтцээ бие даасан байгууллагын хэлбэрт шилжүүлэн байгуулсан жишээг ЭШУС үндэсний ажиллагааны бэлтгэсэн мэдээллээс⁹¹ авлаа. Тухайлбал, Бүгд Найрамдах Маврикий улс нь Хүний эрхийн Үндэсний Байгууллагынхаа хууль эрх зүйн үндэслэлийг дахин хянаж үзээд, 2007 онд энэ статусыг өөрчилж, бие даасан байгууллага хэлбэрээр 2014 онд шинэчлэн байгуулж байжээ. Мөн Мексикийн Нэгдсэн Улс нь 2007 онд Хүний эрхийн Үндэсний Байгууллагынхаа дэргэд байгуулсан боловч, 2017 онд бие даасан статусаар шинэчлэн байгуулсан гэх зэргээр хэд хэдэн Оролцогч улс Эрүү шүүлтээс урьдчилан сэргийлэх үндэсний ажиллагааныхаа бие даасан, хараат бус байдлыг бүрэн хангаж, урьдчилан сэргийлэх чиг үүргээ илүү үр дүнтэй, хүртээмжтэй явуулах аргыг сонгож байна.

Монгол Улс нь ЭШУС үндэсний ажиллагааг ХЭҮК-ын дэргэд байгуулсан нь уг механизмын НҮБ-ын Эрүүдэн шүүхийн эсрэг конвенц болон түүний Нэмэлт протоколоор олгосон тусгай бүрэн эрхүүд болон ХЭҮК-ын өргөн хүрээний бүрэн эрхийн хооронд төөрөгдөл, харилцан уялдахгүй байдал үүсгэж, улмаар Эрүү шүүлтээс урьдчилан сэргийлэх асуудал эрхэлсэн гишүүний үйл ажиллагааны болон санхүүгийн хараат бус байх бүрэн эрхийн баталгааг Комиссын удирдлагын зүгээс хангахгүй байх зэрэг олон бэрхшээлийг үүсгэж, эрүү шүүлтээс урьдчилан сэргийлэх чиг үүргийн хэрэгжилтэд саад учруулж байж болзошгүй гэх дүгнэлтэд хүргэж байна.

Иймд ЭШУС ажиллагааг улсын харьяаллын бүхий л нутаг дэвсгэрт үр дүнтэйгээр хараат бусаар явуулах чадамжтай, өөрийн гэсэн захиргаа, санхүүгийн удирдлага бүхий, НҮБ-ын эрүү шүүлтээс урьдчилан сэргийлэх баримт бичгүүдийн шаардлагад нийцсэн, үйл ажиллагааны болон санхүүгийн бүхий л нөөцөөр бүрэн хангагдсан эрүү шүүлтээс урьдчилан сэргийлэх бие даасан байгууллага байгуулах замаар НҮБ-ын гэрээний хороодоос удаа дараа Монгол Улсад хүргүүлж байгаа зөвлөмжүүдийг хэрэгжүүлэх, ингэснээр Монгол Улсын иргэн бүрийн эрүү шүүлтээс ангид байх эрх төрийн аль ч шатанд үл зөрчигдөх, хязгаарлагдахгүй байх, цаашлаад Монгол Улс нэгдэн орсон олон улсын гэрээг шударгаар сахин биелүүлэх амлалтаа биелүүлэх стратегийн чухал алхам болох билээ.

⁹¹ Монгол Улсын ЭШУС үндэсний ажиллагаанаас ирүүлсэн мэдээллээс

1.1.5. Зөвлөмж

1. Монгол Улсын нэгдсэн орсон НҮБ-ын Эрүүдэн шүүхийн эсрэг конвенцыг Хууль тогтоомжийн тухай хуулийн 43 дугаар зүйлийн 43.2-т заасны дагуу “Төрийн мэдээлэл” сэтгүүлд нийтлэхийг, НҮБ-ын Эрүүдэн шүүхийн эсрэг конвенцын Нэмэлт протоколыг “Төрийн мэдээлэл” сэтгүүлд нийтлэхийг Улсын Их Хурлын Тамгын газарт, мөн тус хуулийн 45 дугаар зүйлийн 45.3-д заасны дагуу Эрх зүйн мэдээллийн системд байршуулахаар ХЗДХЯ-нд тус тус хандах;
2. ЭШУС бие даасан байгууллага байгуулах тухай хуулийн төсөл боловсруулж, Улсын Их Хурлын Хууль зүйн байнгын хороонд хүргүүлэх;

Дараах олон улсын эрх зүйн хэм хэмжээг хуулийн төслийн эрх зүйн зохицуулалтыг боловсруулахдаа баримтлах. Үүнд:

- ЭШУС бие даасан үндэсний ажиллагаа (цаашид “Бие даасан байгууллага” гэх)-г байгуулах тухай хуулийн үндэслэлийг НҮБ-ын Эрүүдэн шүүхийн эсрэг конвенц, түүний Нэмэлт протоколын хэм хэмжээтэй уялдуулан тодорхойлох;
- Бие даасан байгууллагын үйл ажиллагааны хараат бус байдлыг бүрэн хангах;
- Бие даасан байгууллагын санхүүгийн хараат бус байдлыг бүрэн хангах;

Бие даасан байгууллагын үйл ажиллагаагаа явуулах бүхий л нөөцийг төрөөс бүрэн хангах. Үүнд:

- Хүний нөөц;
- Үйл ажиллагаагаа эрхлэн явуулах оффис;
- Тогтмол, хэдийд ч хяналт шинжилгээгээр явахад хүрэлцэхүйц, техникийн хүчин чадал бүхий өөрөө явагч техник, хэрэгсэл;
- Хяналт шинжилгээний хүрээнд нөхцөл байдлын баримтжуулалт хийх болон олон нийтэд мэдээлэл түгээх техник, хэрэгсэл;

Бие даасан байгууллагын хяналт шинжилгээ хийх бүхий л газрыг хамруулан оновчтой тодорхойлох. Үүнд одоогийн ХЭҮКтХ-д нэрлэсэн газруудаас гадна:

- Харуул хамгаалалт бүхий нийтийн буу хувийн байгууламж;
- Монгол Улсын далбаа бүхий агаарын хөлөг онгоц;
- Монгол Улсын далбаа бүхий усан замын хөлөг онгоц;
- Бусад улсад оршин буй бүрэн эрхт төлөөлөгчийн газар;
- Бусад улс дахь Монгол Улсын Элчин сайдын яам, консулын газар;
- Цэргийн анги, нэгтгэл.
- Бие даасан байгууллагын бүрэн эрх, дархан эрхийг Эрүүдэн шүүхийн эсрэг конвенц, түүний Нэмэлт протоколын хэмжээнд нийцүүлэн олгох;
- Бие даасан байгууллагын Зөвлөмжийн заавал биелэгдэх шинж, түүнийг НҮБ-ын эрүүдэн шүүх болон бусад хэлбэрээр хэрцгий, хүнлэг бусаар буюу хүний нэр төрийг доромжлон харьцаж шийтгэхийн эсрэг баримт бичиг болон НҮБ-ын Эрүү шүүлтээс урьдчилан сэргийлэх Дэд хорооны Зөвлөмжийн нэгэн адил хүчинтэй гэж үзэх агуулгыг тусгах;

- Бие даасан байгууллагын бусад этгээдтэй харилцах харилцааг зохицуулах;
- Монгол Улсын Эрүү шүүлтээс урьдчилан сэргийлэх байгууллагатай хамтран ажилласныхаа төлөө хэлмэгдэхээс хамгаалагдах хувь хүн, байгууллагын баталгааг хангах зэрэг болно.

Монгол Улсын холбогдох хууль ба Эрүүдэн шүүхийн эсрэг конвенц, түүний Нэмэлт протоколын нийцэлд хийсэн судалгаанд үндэслэн дараах дүгнэлтийг хийж байна.

Улс орнууд НҮБ-ын гишүүнээр элссэнээрээ Хүний эрхийн түгээмэл тунхаглалын дагуу “Хэнд ч эрүү шүүлт тулган эсхүл хэнтэй ч хэрцгийгээр, хүний ёсноос гадуур буюу нэр төрийг нь доромжлон харьцах, шийтгэх ёсгүй” (5 дугаар зүйл) гэсэн заалтыг биелүүлэх амлалтыг дэлхий нийтийн өмнө авдаг. 1984 оны НҮБ-ын Эрүүдэн шүүхийн эсрэг конвенц нь Оролцогч улсуудад энэхүү амлалтаа биелүүлэхийн тулд эрүү шүүлтийг үр дүнтэй хориглох, урьдчилан сэргийлэх чухал үүргүүдийг нарийвчилсан заалтууддаа тусгасан.

Монгол Улс нь нэгдэн орсон олон улсын гэрээ, конвенцоор хүлээсэн үүргээ шударгаар биелүүлэхээ Монгол Улсын Үндсэн хуулийн 10.2, 10.3 заалтад тусган хуульчилжээ. Улмаар Монгол Улс нь Эрүүдэн шүүхийн эсрэг конвенц, түүний Нэмэлт протоколоор хүлээсэн үүргээ хэрэгжүүлэх зохицуулалтыг холбогдох хууль, эрх зүйн орчинд нэмэлт өөрчлөлт хийх замаар тусгасан ба эдгээр зохицуулалт нь Эрүүдэн шүүхийн эсрэг конвенц, түүний Нэмэлт протоколд хэрхэн нийцэж байгаа эсэхэд дүн шинжилгээ хийлээ.

Эрүүдэн шүүхийн эсрэг конвенц нь эрүүдэн шүүхийг туйлын хориглох; түүнээс үр дүнтэй урьдчилан сэргийлэх; эрүүдэн шүүсэн бүх үйлдлийг орхигдуулалгүй шалгаж, ял шийтгэл оногдуулах; эрүү шүүлтийн хохирогчдод шударга, хангалттай нөхөн төлбөр олгох; конвенцоор хүлээсэн үүргээ биелүүлэх зорилгоор авсан алхмуудаа тодорхойлсон тайланг гаргаж байх гэсэн үндсэн таван үүргийг Оролцогч улсуудад хүлээлгэжээ.

Монгол Улс нь Үндсэн хууль, Монгол Улсын ХЭҮКтХ, ЭХ, ЭХХШтХ, Онц байдлын тухай хууль, Төрийн албаны тухай хууль, ШШГтХ, Цагдаагийн албаны тухай хууль, Төрийн албан хаагчийн ёс зүйн тухай хууль, Сэжигтэн, яллагдагчийг баривчлах, цагдан хорих шийдвэрийг биелүүлэх тухай хууль, Өршөөл үзүүлэх тухай хууль, Шүүх шинжилгээний тухай хууль, Засгийн газрын тусгай сангийн тухай хууль, Зөрчил шалган шийдвэрлэх тухай хууль, Гэрч, хохирогчийг хамгаалах тухай хууль, Гамшгаас хамгаалах тухай хууль, Коронавируст халдвар (Ковид-19)-ын цар тахлаас урьдчилан сэргийлэх, тэмцэх, нийгэм, эдийн засагт үзүүлэх сөрөг нөлөөллийг бууруулах тухай хууль, Иргэний хуулиудын зүйл, заалтуудаар Эрүүдэн шүүхийн эсрэг конвенцоор хүлээлгэсэн дээрх таван үүргүүдийн хэрэгжилтийг хангах эрх зүйн зохицуулалтыг хуульчилсан байна.

Үнэлгээний шалгуур үзүүлэлт

“Хууль тогтоомжийн хэрэгжилтийн үр дагаварт үнэлгээ хийх аргачлал”-ын дагуу Монгол Улсын холбогдох хууль тогтоомжийн зүйл, заалтууд нь НҮБ-ын Эрүүдэн шүүхийн эсрэг конвенцтой нийцэж байгаа эсэхийг үнэлэхэд оновчтой, бодитой, хэмжиж болохуйц байдлыг харгалзан, мөн үнэлгээний хүрээ, онцлогоос хамааран “Зорилгод хүрсэн түвшин” гэсэн шалгуур үзүүлэлтийг сонгосон болно.

Үнэлэх хүрээ	Хуулийн зүйл, заалт	Шалгуур үзүүлэлт
Монгол Улсын холбогдох хуулиуд болон Эрүүдэн шүүхийн эсрэг конвенц, түүний Нэмэлт протоколын нийцэл	Монгол Улсын Үндсэн Хууль - 16.13	Зорилгод хүрсэн түвшин
	Монгол Улсын Үндсэн Хууль - 19.2	
	Онц байдлын тухай хууль - 18	
	ЭХХШтХ - 1.9.1	
	ЭХХШтХ - 1.9.2	
	ЭХХШтХ - 16.14.4	
	ЭХХШтХ - 29.5.1.1	
	Шүүхийн шийдвэр гүйцэтгэх тухай хууль - 7.3	
	Шүүхийн шийдвэр гүйцэтгэх тухай хууль - 273.2.2	
	Шүүхийн шийдвэр гүйцэтгэх тухай хууль - 273.2.7	
	Шүүхийн шийдвэр гүйцэтгэх тухай хууль - 273.2.12	
	Цагдаагийн албаны тухай хууль - 22.4	
	Цагдаагийн албаны тухай хууль - 69.1.2	
	Цагдаагийн албаны тухай хууль - 69.1.7	
	Цагдаагийн албаны тухай хууль - 69.1.12	
	Сэжигтэн, яллагдагчийг баривчлах, цагдан хорих шийдвэрийг биелүүлэх тухай хууль - 3.2	
	Зөрчил шалган шийдвэрлэх тухай хууль - 4.8.7	
	Гамшгаас хамгаалах тухай хууль - 10.9.4	
	Коронавируст халдвар (Ковид-19)-ын цар тахлаас урьдчилан сэргийлэх, тэмцэх, нийгэм, эдийн засагт үзүүлэх сөрөг нөлөөллийг бууруулах тухай хууль - 11.1.4	
	Гэрч хохирогчийг хамгаалах тухай хууль - 3.2	
	Төрийн албаны хаагчийн ёс зүйн тухай хууль - 7.1.7	
	Эрүүгийн хууль - 1.7.3	
	ЭХХШтХ - 43.3.1.6	
	ЭХХШтХ - 16.12.1	
	ЭХХШтХ - 16.12.2	
	Эрүүгийн хууль - 21.12	
	Эрүүгийн хууль - 6.6.1.1	
	Эрүүгийн хуулийн Ерөнхий анги -1.5	

Эрүүгийн хуулийн Ерөнхий анги - 1.6	
Монгол Улсын Үндсэн хууль - 16.14	
ЭХХШтХ - 15.1.2	
ЭХХШтХ - 31.8.1.8	
Өршөөл үзүүлэх тухай хууль - 9 дүгээр зүйл	
Монгол Улсын Үндсэн хууль - 16.14	
ЭХХШтХ - 45.1	
ЭХХШтХ - 45.2.1	
ЭХХШтХ - 45.2.2.5	
Засгийн газрын тусгай сангийн тухай хууль- 10.3	
Шүүх шинжилгээний тухай хууль - 40.1	
ЭХХШтХ - 45.4	
Иргэний хууль - 228	
Иргэний хууль - 229	
Иргэний хууль - 230	

“ТУЙЛЫН ХОРИГЛОХ”: Эрүүдэн шүүх болон бусад хэлбэрээр хэрцгий, хүнлэг бусаар буюу хүний нэр төрийг доромжлон харьцаж шийтгэхийг туйлын хориглосон статус нь олон улсын эрх зүйн үл хязгаарлах зарчим юм. Энэ хориг нь Оролцогч улсуудад “эрүүдэн шүүх болон бусад хэлбэрээр хэрцгий, хүнлэг бусаар буюу хүний нэр төрийг доромжлон харьцаж шийтгэхгүй байх” (1 дүгээр зүйл), хүнийг эрүүдэн шүүх болон бусад хэлбэрээр хэрцгий, хүнлэг бусаар буюу хүний нэр төрийг доромжлон харьцаж шийтгэж болзошгүй газар руу явуулахгүй байх (3 дугаар зүйл), түүнчлэн эрүү шүүлт тулгаж авсан мэдүүлгийг нотлох баримт болгохгүй байх үүргийг багтаасан болно (15 дугаар зүйл). Мөн Оролцогч улсууд эрүүдэн шүүх болон бусад хэлбэрээр хэрцгий, хүнлэг бусаар буюу хүний нэр төрийг доромжлон харьцаж шийтгэхийг туйлын хориглохыг дотоодын хууль тогтоомждоо зохих ёсоор тусгаж, холбогдох төрийн албан тушаалтны сургалтын хэрэглэгдэхүүнд тусгах ёстой болохыг 10 дугаар зүйлд тусгасан.

Шалгуур үзүүлэлтийн томьёолол 1. Монгол Улсын Үндсэн хуулийн 16.13, 19.2, Онц байдлын тухай хуулийн 18, ЭХХШтХ-ийн 1.9.1; 1.9.2, 16.14.4, 29.5.1.1, ШШГТХ-ийн 7.3, 273.2.2, 273.2.7, 273.2.12, Цагдаагийн албаны тухай хуулийн 22.4, 69.1.2, 69.1.7, 69.1.12, Сэжигтэн, яллагдагчийг баривчлах, цагдан хорих шийдвэрийг биелүүлэх тухай хуулийн 3.2, Зөрчил шалган шийдвэрлэх тухай хуулийн 4.8.7, Гамшгаас хамгаалах тухай хуулийн 10.9.4, Коронавируст халдвар (Ковид-19)-ын цар тахлаас урьдчилан сэргийлэх, тэмцэх, нийгэм, эдийг засагт үзүүлэх сөрөг нөлөөллийг бууруулах тухай хуулийн 11.1.4, Гэрч, хохирогчийг хамгаалах тухай хуулийн 3.2 заалтууд нь НҮБ-ын Эрүүдэн шүүхийн эсрэг конвенцын 1 дүгээр зүйлийн “эрүүдэн шүүхийг туйлын хориглох зарчимд” нийцүүлэн эрх зүйн зохицуулалт хийх зорилгодоо хүрсэн эсэх?

Монгол Улс нь Үндсэн хуулийн 16.13 заалтаар эрүү шүүлт тулгах, хүнлэг бус, хэрцгий хандах, нэр төрийг доромжлохыг туйлын хориглосон ба мөн хуулийн 19.2;

Онц байдлын тухай хуулийн 18 дахь заалтуудад энэ хориг нь онц болон дайны байдал зарласан тохиолдолд ч үл хөндөгдөхийг хуульчилсан.

Түүнчлэн, ЭХХШТХ-ийн 1.9.1; 1.9.2 заалтуудаар “Эрүүгийн хэрэг хянан шийдвэрлэх ажиллагаанд оролцогчид эрүү шүүлт тулгаж, хүнлэг бус, хэрцгий хандаж, нэр төрийг нь доромжлох”-ыг,

- “Сэжигтэн, яллагдагч, шүүгдэгч, хохирогч, гэрчээс мэдүүлэг авахдаа тэдэнтэй хүнлэг бусаар харьцаж, нэр төр, алдар хүнд, бие махбод, сэтгэл санаанд хохирол учруулах арга хэрэглэх”-ийг;
- 16.14.4 заалтаар “нотлох баримт цуглуулж, бэхжүүлэхдээ иргэний нэр төрийг гутаан доромжлох, хүнлэг бус, хэрцгий харьцах, айлган сүрдүүлэх, мэдүүлэг, тайлбар, дүгнэлт гаргуулахаар тулган шаардах, хуурч мэхлэх зэрэг бусад арга хэрэглэх”-ийг;
- 29.5.1.1 заалтаар хэрэг бүртгэлт, мөрдөн байцаалтын явцад “хүний нэр төр, алдар хүндийг гутаах, амь нас, эрүүл мэндэд хохирол учруулах, эрүүдэн шүүх”-ийг;
- ШШГТХ-ийн 7.3 заалтаар “Шүүхийн шийдвэр гүйцэтгэх байгууллага, алба хаагч бусдад эрүү шүүлт тулгах, хүнлэг бус, хэрцгий хандах, нэр төрийг нь доромжлох”-ыг;
- 273.2.2 заалтаар “албан тушаал, байгууллагын нэрээр бусдыг эрхшээлдээ оруулах, дарамтлах”-ыг;
- 273.2.7 заалтаар “бусдыг хууль бус үйлдэл, эс үйлдэхүй хийхийг уриалах, чиглүүлэх, шууд болон шууд бус хэлбэрээр өдөөн хатгах, оролцох”-ыг;
- 273.2.12 заалтаар “гэмт хэрэг, зөрчлийн талаар хүнээс мэдээлэл, тайлбар авах зорилгоор эрүүдэн шүүх, эсхүл ийм үйлдлийг аливаа хэлбэрээр зөвтгөх”-ийг;
- Цагдаагийн албаны тухай хуулийн 22.4 заалтаар “Цагдаагийн албан хаагч бусдад эрүү шүүлт тулгаж, хүнлэг бус, хэрцгий хандаж, нэр төрийг нь доромжлох”-ыг;
- 69.1.2 заалтаар “албан тушаал, байгууллагын нэрээр бусдыг эрхшээлдээ оруулах, дарамтлах”-ыг;
- 69.1.7 заалтаар “бусдыг хууль бус үйлдэл, эс үйлдэхүй хийхийг тулгах, уриалах, чиглүүлэх, шууд болон шууд бус хэлбэрээр өдөөн хатгах, оролцох”-ыг;
- 69.1.12 заалтаар “гэмт хэрэг зөрчлийн талаар хүнээс мэдээлэл, тайлбар авах зорилгоор эрүүдэн шүүх, эсхүл ийм үйлдлийг аливаа хэлбэрээр зөвтгөх”-ийг
- Сэжигтэн, яллагдагчийг баривчлах, цагдан хорих шийдвэрийг биелүүлэх тухай хуулийн 3.2 заалтаар “Баривчлагдсан, цагдан хоригдсон этгээдэд эрүү шүүлт тулгах, эсхүл бусад арга хэрэглэн түүнийг бие махбодыг тарчлаан зовоох буюу сэтгэл санааны дарамтад оруулахыг”
- Зөрчил шалган шийдвэрлэх тухай хуулийн 4.8.7 заалтаар “Эрүүдэн шүүх болон бусад хэлбэрээр хэрцгий, хүнлэг бусаар, эсхүл хүний нэр төрийг гутаан доромжлон харьцаж мэдүүлэг авахыг” тус тус хориглож,

- Гамшгаас хамгаалах тухай хуулийн 10.9.4 заалтаар гамшгаас хамгаалах үйл ажиллагааг төлөвлөхдөө “хэнд боловч эрүү шүүлт тулгах, хүнлэг бус, хэрцгий хандахыг хориглосон Монгол Улсын Үндсэн хуулийн заалтыг хөндөөгүй байх”-ыг хангахыг,
- Коронавируст халдвар (Ковид-19)-ын цар тахлаас урьдчилан сэргийлэх, тэмцэх, нийгэм, эдийг засагт үзүүлэх сөрөг нөлөөллийг бууруулах тухай хуулийн 11.1.4 заалтаар эрх бүхий байгууллага, албан тушаалтан шийдвэр гаргах, арга хэмжээ хэрэгжүүлэхдээ “хэнд боловч эрүү шүүлт тулгах, хүнлэг бус, хэрцгий хандахыг хориглосон Монгол Улсын Үндсэн хуулийн заалтыг хөндөөгүй байх”-ыг хангахыг,
- Гэрч, хохирогчийг хамгаалах тухай хуулийн 3.2 заалтаар “Гэрч хохирогчийг хамгаалах үйл ажиллагаа нь хамгаалалтад байгаа хүний амьд явах эрх, итгэл үнэмшилтэй байх, шашин шүтэх, эс шүтэх эрх чөлөө, түүнчлэн эрүү шүүлт тулгах болон хүнлэг бус, хэрцгий хандах явдлаас ангид байх ... эрхийг хязгаарлахгүй” гэж хуульчилсан нь Эрүүдэн шүүхийн эсрэг конвенцын 1 дүгээр зүйлийн “эрүүдэн шүүхийг туйлын хориглох зарчимд” бүрэн нийцжээ.

Шалгуур үзүүлэлтийн томъёолол 2. Монгол Улсын Төрийн албан хаагчийн ёс зүйн тухай хуулийн 7.1.7, заалт нь НҮБ-ын Эрүүдэн шүүхийн эсрэг конвенцын “эрүүдэн шүүхийг туйлын хориглох зарчимд” нийцүүлэн эрх зүйн зохицуулалт хийх зорилгодоо хүрсэн эсэх?

Конвенцод тодорхойлсноор “эрүүдэн шүүх” үйлдэлд төрийн албан тушаалтан шууд ба шууд бусаар оролцсон байх шинжийг агуулсан нь энэ хэргийн субъект нь зөвхөн шүүх эрх мэдлийн, хууль сахиулах, шүүхийн шийдвэр гүйцэтгэх байгууллагын албан тушаалтнуудаар хязгаарлагдахгүй, хүний эрх чөлөөг хассан, тухайн этгээд өөрийн дураар орхин гарч явах боломжгүй, эрүүдэн шүүх болон бусад хэлбэрээр хэрцгий, хүнлэг бусаар буюу хүний нэр төрийг доромжлон харьцаж шийтгэх үйлдэл явагдаж болзошгүй бусад төрийн болон хувийн хэвшлийн байгууллага, байгууламж, газруудын албан хаагч, ажилтан ч энэ үйлдлийн субъект болж болохыг конвенцын 1,4 болон Нэмэлт протоколын 4 дүгээр зүйлд заасан.

Монгол Улс нь эрүү шүүлт тулгах, бусад хэлбэрээр хэрцгий, хүнлэг бусаар буюу хүний нэр төрийг доромжлон харьцаж шийтгэх, ялгаварлан гадуурхалтаас ангид байх хүний эрх, эрх чөлөөг зөрчихийг шүүх эрх мэдлийн, хууль сахиулах, шүүхийн шийдвэр гүйцэтгэх байгууллагын албан тушаалтнуудад ЭХХШТХ, ШШГТХ, Цагдаагийн албаны тухай хуулиудаар хориглосон боловч төрийн болон хувийн хэвшлийн байгууллагын албан хаагч, ажилтан, хуулийн этгээдэд хориглох зохицуулалтыг бусад холбогдох хуулиудад тусгаагүй байна.

Төрийн албан хаагчийн ёс зүйн тухай хуулийн 7.1.7 заалтад “албан үүргээ гүйцэтгэхдээ бусдад аливаа хэлбэрээр дарамт үзүүлэхгүй байх, ялгаварлан гадуурхахгүй байх”-ыг төрийн албан хаагчийн баримтлах ёс зүйн хэм хэмжээнд багтаасан нь “эрүүдэн шүүх” үйлдэлд тооцогдохгүй, бусад хэлбэрээр хэрцгий, хүнлэг бусаар буюу хүний нэр төрийг доромжлон харьцах үйлдэлд зарим талаар хамаарч байгаа боловч бүхэлд нь туйлын хориглох Эрүүдэн шүүхийн эсрэг конвенцын зарчмыг хангахгүй байна.

Иймд Төрийн албан хаагчийн ёс зүйн тухай хууль болон Зөрчлийн тухай хуулиудад нэмэлт бүлэг, зүйлчлэл тусгах замаар төрийн бусад байгууллагын болон хувийн хэвшлийн албан хаагч, ажилтан, иргэнд эрүүдэн шүүх үйлдэлд тооцогдохгүй, бусад хэлбэрээр хэрцгий, хүнлэг бусаар буюу хүний нэр төрийг доромжлон харьцах үйлдлийг хориглох хуулийн зохицуулалтыг бий болгох нь зүйтэй.

Шалгуур үзүүлэлтийн томьёолол 3. Монгол Улсын ЭХ-ийн 1.7.3, ЭХХШТХ-ийн 43.3.1.6 заалтууд нь НҮБ-ын Эрүүдэн шүүхийн эсрэг конвенцын “эрүүдэн шүүх аюул тулгарна гэж үзэх хангалттай үндэслэл байвал” тухайн хүнийг буцаах буюу шилжүүлэн өгөхгүй байх зарчимд нийцүүлэн эрх зүйн зохицуулалт хийх зорилгодоо хүрсэн эсэх?

Эрүүдэн шүүхийн эсрэг конвенцын “туйлын хориглох” зарчмын нэг нь 3 дугаар зүйлд тусгасан “эрүүдэн шүүх аюул тулгарна гэж үзэх хангалттай үндэслэл байвал” тухайн хүнийг буцаах буюу шилжүүлэн өгөхгүй байх хориг юм. Монгол Улсын ЭХ-ийн 1.7.3; ЭХХШТХ-ийн 43.3.1.6 заалтууд нь конвенцын уг зарчмыг бүрэн хангаж нийцжээ.

Шалгуур үзүүлэлтийн томьёолол 4. Монгол Улсын ЭХХШТХ-ийн 16.12.1, 16.12.2 заалтууд нь НҮБ-ын Эрүүдэн шүүхийн эсрэг конвенцын “туйлын хориглох зарчим”-д нийцүүлэн эрх зүйн зохицуулалт хийх зорилгодоо хүрсэн эсэх?

Эрүүдэн шүүхийн эсрэг конвенцын 15 дугаар зүйл нь эрүү шүүлтийн улмаас хийсэн гэж тогтоогдсон мэдэгдлийг шүүн таслах аливаа ажиллагаанд нотлох баримт болгохгүй байх хоригийг Оролцогч улсуудад хүлээлгэсэн байна.

Монгол Улсын ЭХХШТХ-ийн 16.12.1 заалт нь уг хоригийг хангахаар зохицуулахдаа зөвхөн эрүү шүүлт тулгаж авсан мэдүүлгийг нотлох баримтад тооцохгүй байхаар тусгасан нь мэдүүлгээс бусад нотлох баримтыг эрүү шүүлт тулгаж авсан ч нотлох баримтын хэмжээнд үнэлж болох агуулгыг илэрхийлж, Эрүүдэн шүүхийн эсрэг конвенцын “туйлын хориглох” зарчмыг зөрчжээ.

Иймд ЭХХШТХ-ийн 16.12.1, 16.12.2 заалтуудыг Эрүүдэн шүүхийн эсрэг конвенцын зарчимд нийцүүлэн хуульд нэмэлт, өөрчлөлт оруулах замаар өөрчлөх зүй ёсны шаардлага үүсэж байна.

Эрүүдэн шүүхийн эсрэг конвенцын 15 дугаар зүйлд төрийн албан тушаалтны сургалтын хэрэглэгдэхүүнд эрүүдэн шүүхийг хориглох тухай сургалт, мэдээллийг бүрэн тусгахыг заасан нь туйлын хориглох зарчмын нэг хэсэг юм.

Монгол Улсын ЭШУС асуудал эрхэлсэн гишүүн нь Эрүүдэн шүүхийн эсрэг конвенц, түүний Нэмэлт протокол болон ХЭҮКтХ-аар олгогдсон ЭШУС бүрэн эрхийг хэрэгжүүлэхдээ конвенцын 15 дугаар зүйл болон хуулийн 33.1.2; 33.1.3 заалтуудын дагуу олон нийтэд эрүү шүүлтийн хор аюулыг тайлбарлан таниулах, эрүү шүүлтээс ангид байх эрхийг төрийн албан тушаалтан, иргэдэд сурталчлах; эрүү шүүлтээс урьдчилан сэргийлэх асуудлаар судалгаа хийх, ном, сургалт, сурталчилгааны хэрэглэгдэхүүн, сургалтын хөтөлбөр, гарын авлага боловсруулах зэрэг ажлыг эрхлэн явуулах үүрэг хүлээсэн тул конвенцын уг зорилго хангагдсан гэж үзэж байна.

“ҮР ДҮНТЭЙ УРЬДЧИЛАН СЭРГИЙЛЭХ”: Эрүүдэн шүүхийн эсрэг конвенц нь Оролцогч улсуудад ЭШУС үр дүнтэй арга хэмжээ авах, үүний тулд үндэсний хэмжээнд хараат бусаар тогтмол хяналт шинжилгээ хийх бүрэн эрхтэй Үндэсний урьдчилан сэргийлэх байгууллага байгуулж, Эрүүдэн шүүхийн эсрэг конвенцын Нэмэлт протоколын дагуу ажиллуулахыг үүрэг болгосон. Эрүүдэн шүүхийн эсрэг конвенц нь Оролцогч улсын авах ёстой арга хэмжээг нэг бүрчлэн жагсаадаггүй бөгөөд зөвхөн арга хэмжээ нь бодитой, үр дүнтэй байхыг шаарддаг.

Монгол Улсын ХЭҮКТХ-ийн 31.1 дэх заалтад “Эрүүдэн шүүх болон бусад хэлбэрээр хэрцгий, хүнлэг бусаар буюу хүний нэр төрийг доромжлон харьцахаас урьдчилан сэргийлэх чиг үүргийг Эрүү шүүлтээс урьдчилан сэргийлэх асуудал эрхэлсэн гишүүн хэрэгжүүлнэ” гэж заасан бол ТАТХ-ийн 13 дугаар зүйлийн 13.1.3 дахь хэсэгт Монгол Улсын Үндсэн хууль, бусад хуульд заасан журмын дагуу үндэсний болон хүн амын аюулгүй байдлыг хангах, нийгмийн хэв журам болон хууль дээдлэх үндсэн зарчмыг сахиулахтай холбоотой төрийн тусгай чиг үүргийг хэрэгжүүлэх албан тушаалд ЭШУС асуудал эрхэлсэн гишүүнийг хамруулжээ.

Нэгдүгээр бүлэгт: Монгол Улсын ХЭҮКТХ болон Эрүүдэн шүүхийн эсрэг конвенц, түүний Нэмэлт протоколын нийцэлд дүн шинжилгээ хийсэн ба Монгол Улсын конвенцоор хүлээсэн “урьдчилан сэргийлэх” үүргийн хуулийн зохицуулалт уг бүлэгт агуулагдсан.

“ЭРҮҮДЭН ШҮҮСЭН БҮХ ҮЙЛДЛИЙГ ОРХИГДУУЛАЛГҮЙ ШАЛГАЖ, ЯЛ ШИЙТГЭЛ ОНОГДУУЛАХ”: Эрүүдэн шүүсэн бүх үйлдлийг шалгаж, шийтгэл оноох ёстой. Оролцогч улс эрүүдэн шүүхтэй холбоотой бүх үйлдлийг гэмт хэрэг хэмээн үзэж, дотоодын хууль тогтоомждоо тусгах (4 дүгээр зүйл), бүх гомдлыг шалгах ёстой (5-9, 12-13 дугаар зүйл). Эрүүдэн шүүсэн гэж үзэх үндэслэлтэй бол гэмт этгээдийг эрүүгийн хариуцлагад татах ёстой.

Шалгуур үзүүлэлтийн томьёолол 1. Монгол Улсын ЭХ-ийн 21.12, 6.6.1.1, 10.1.2.12, 11.1.2.3, 12.1.2.8, 16.7.1 заалтууд нь НҮБ-ын Эрүүдэн шүүхийн эсрэг конвенцын “Эрүүдэн шүүсэн бүх үйлдлийг орхигдуулахгүй шалгаж, ял шийтгэл оногдуулах” зарчимд нийцүүлэн эрх зүйн зохицуулалт хийх зорилгодоо хүрсэн эсэх?

Монгол Улс нь ЭХ-ийн 21.12 дугаар зүйлд Эрүү шүүлт тулгах үйлдлийг гэмт хэрэгт тооцож тодорхойлохдоо “Төрийн албан хаагч тайлбар, мэдүүлэг авах, хэрэг хүлээлгэх, ял, шийтгэл оногдуулах, ялгаварлах зорилгоор өөрөө, эсхүл бусад этгээдийг хатгаж, зөвшөөрөл олгож, эсхүл бусад байдлаар тухайн үйлдлийг хийхийг зөвшөөрч байгаагаа илэрхийлж бусдын бие махбод, сэтгэл санааг шаналган зовоосон бол...” гэсэн нь Эрүүдэн шүүхийн эсрэг конвенцын 1 дүгээр зүйлд нийцсэн боловч, төрийн албан тушаалтан, албаны үүрэг гүйцэтгэж буй бусад этгээд, тэдгээрийн өдөөн хатгалт, ил, далд зөвшөөрлөөр үйлдэгдэх, эрүү шүүлтэд тооцогдохгүй хэрцгий, хүнлэг бус, хүний нэр төрийг доромжлон харьцах, шийтгэх үйлдлийг орхигдуулснаар 16 дугаар зүйлийн дагуу эдгээр үйлдлийг “эрүүдэн шүүх” гэмт хэргийн нэгэн адил тооцох зарчмыг хангаагүй байна. Ийнхүү “эрүүдэн шүүх” гэмт хэргийн бусад элементүүдийг орхигдуулан тодорхойлсон нь Эрүүдэн шүүхийн эсрэг конвенцын 4 дүгээр зүйлээр хүлээсэн “эрүүдэн шүүх бүх үйлдлийг эрүүгийн хуулийн дагуу гэмт хэрэг хэмээн үзэж, ял шийтгэл оногдуулах”

үүргээ Монгол Улс шударгаар биелүүлэх “амлалт”-аа зөрчсөн гэх дүгнэлтэд хүргэж байна.

Эрүүдэн шүүхийн эсрэг конвенцын 4 дүгээр зүйл нь эрүүдэн шүүх гэмт хэрэгт хамаатай хэнийг ч ял шийтгэлгүй орхигдуулахгүй байх зарчмыг агуулжээ. Уг зүйлийн дагуу эрүүдэн шүүхийг завдах, түүнд оролцох, хамтран оролцох үйлдэл ч гэмт хэрэгт тооцогдох учиртай.

ЭХ-ийн 21.12 дугаар зүйл нь эрүүдэн шүүх гэмт хэрэгт хамаатай хэнийг ч ял шийтгэлгүй орхигдуулахгүй байх энэ зарчмыг хангаагүйн дээр, эрүүдэн шүүхийг завдах үйлдлийг гэмт хэргийн зүйлчлэлд тусгаагүй байгаа нь анхаарал татаж байна.

Эрүүдэн шүүхийн эсрэг конвенцын 4 дүгээр зүйлийн 2 дахь хэсэгт “ийм гэмт хэрэг үйлдэгчид хэргийн нөхцөл байдлыг нь харгалзан зохих шийтгэл ногдуулна” гэсэн нь эрүүдэн шүүсэн, эрүүдэн шүүхийг завдсан, хэрцгий, хүнлэг бус, хүний нэр төрийг доромжлон харьцсан, шийтгэсэн, эдгээр гэмт хэргүүдийг хийхэд оролцсон, хамтран оролцсон хэнийг ч болов орхигдуулалгүй, гэмт хэргийн шинж чанарт нь тохирсон ял, шийтгэл оногдуулах агуулгыг илэрхийлжээ.

Гэтэл Монгол Улсын ЭХ-ийн 21.12 дугаар зүйл нь эрүүдэн шүүх гэмт хэргийн бүх элементийг агуулалгүй тодорхойлсноороо зөвхөн “эрүүдэн шүүсэн” гэмт хэрэгт, түүнийг үйлдсэн төрийн албан хаагчид торгох болон хорих ял оноохоор хуульчилсан нь Эрүүдэн шүүхийн эсрэг конвенцоор хүлээлгэсэн дээрх үүрэг, зарчим, шаардлагуудад нийцээгүй эрх зүйн зохицуулалт болсныг илтгэж байна.

Монгол Улсын ЭХ-д “эрүүдэн шүүх” үйлдлийг 6.6.1.1 заалтаар эрүүгийн хариуцлагын хүндрүүлэх нөхцөлд тооцсон ба 10.1.2.12 заалтаар хүний амьд явах эрхийн эсрэг, 11.1.2.3 заалтаар хүний эрүүл мэндийн халдашгүй байдлын эсрэг, 12.1.2.8 заалтаар хүний бэлгийн эрх чөлөө, халдашгүй байдлын эсрэг, 16.7.1 заалтаар хүүхдийн эсрэг гэмт хэргүүдийн хүндрүүлэх нөхцөл байхаар тусгажээ.

Хуулийн энэ зохицуулалт нь Эрүүдэн шүүхийн эсрэг конвенцоор тодорхойлсон “бие даасан” гэмт хэргийн зүйлчлэлийн ач холбогдлыг алдагдуулж, тодорхойгүй байдал үүсгэсэн байна.

Иймд ЭХ-д “Эрүү шүүлт тулгах гэмт хэрэг” гэх бие даасан бүлэг нэмэх замаар Эрүүдэн шүүхийн эсрэг конвенцын 1, 16, 4 дүгээр зүйлүүдэд бүрэн нийцүүлэн “эрүүдэн шүүх” гэмт хэргийг оновчтой тодорхойлж, гэмт хэрэг үйлдсэн хэнийг ч болов ял шийтгэлгүй орхихгүй байх зарчмыг ханган, ял шийтгэлийг чангатгах, хуульд зүйлчилсэн бусад гэмт хэргүүд нь “Эрүү шүүлт тулгах гэмт хэрэг” бүлэгт хамаарах хэргийн хүндрүүлэх нөхцөл байхаар тусгах нь зүйтэй.

Шалгуур үзүүлэлтийн томъёолол 2. Монгол Улсын ЭХ-ийн Ерөнхий ангийн 1.5, 1.6, Тусгай ангийн 251, 251.2, 251.3, Монгол Улсын Үндсэн хуулийн 16.14, ЭХХШТХ-ийн 15.1.2, 31.8.1.8, Өршөөл үзүүлэх тухай хуулийн 9 заалтууд нь НҮБ-ын Эрүүдэн шүүхийн эсрэг конвенцын холбогдох зарчимд нийцүүлэн эрх зүйн зохицуулалт хийх зорилгодоо хүрсэн эсэх?

Эрүүдэн шүүхийн эсрэг конвенцын 5, 6, 9, 12 дугаар зүйл нь эрүүдэн шүүх гэмт хэргийг шүүн таслах ажиллагааг зохицуулсан бол 13 дугаар зүйл нь “...эрүүдэн шүүгдсэн хэмээн мэдүүлж буй этгээд эрх бүхий байгууллагад гомдол гаргах, хэргээ шуурхай, шударгаар хянан шалгуулах явдлыг хангана. Гомдол гаргасан

этгээд болон гэрчүүдийг гомдол гаргасан болон нотлох баримт гаргаж өгсөнтэй холбогдуулан зүй бусаар харьцах, айлган сүрдүүлэхээс хамгаалах арга хэмжээ” авахыг Оролцогч улсуудад үүрэг болгосон.

ЭХ-ийн Ерөнхий ангийн 1.5; 1.6 дугаар зүйлүүдэд ЭХ-ийн Монгол Улсын нутаг дэвсгэрт болон гадна үйлчлэх зохицуулалтыг хуульчилсан нь Эрүүдэн шүүхийн эсрэг конвенцын 5, 6, 9, 12 дугаар зүйлүүдэд бүрэн нийцжээ.

Монгол Улс нь Эрүүдэн шүүхийн эсрэг конвенцын 13 дугаар зүйлийн “гомдол гаргах, хэргээ шуурхай, шударгаар хянан шалгуулах” эрхийн хэрэгжилтийг хангах хуулийн зохицуулалтыг Монгол Улсын Үндсэн хуулийн 16.14; ЭХХШТХ-ийн 15.1.2 болон 31.8.1.8 заалтуудад тусгасан боловч “гомдол гаргасан болон нотлох баримт гаргаж өгсөнтэй холбогдуулан зүй бусаар харьцах, айлган сүрдүүлэхээс хамгаалах арга хэмжээ” авах үүргийн зохицуулалтыг орхигдуулжээ.

Ийнхүү орхигдуулсан нь “эрүүдэн шүүх” гэмт хэргийн илрүүлэлтэд сөргөөр нөлөөлөх, удаашрах, тогтолцооны түвшинд оршсоор байх нөхцөл болжээ. Иймд ЭХ-д “Эрүү шүүлт тулгах гэмт хэрэг” хэмээх бүлгийг хуульчлахдаа Эрүүдэн шүүхийн эсрэг конвенцын 13 дугаар зүйлийн заалтуудад бүрэн нийцүүлэх нь чухал юм.

Өршөөл үзүүлэх тухай хуулийн 9 дүгээр зүйлээр “Өршөөл хамааруулахгүй гэмт хэрэг, эрүүгийн хариуцлагын төрөл”-д 2002 оны ЭХ-ийн 251, 251.2, 251.3-т заасан “Эрүү шүүлт тулгах” гэмт хэргийг хамруулсан бол 2015 оны шинэчлэн найруулсан ЭХ-ийн 21.12 заалтыг уг зүйлд тусгаагүй тул өршөөлд хамрагдах боломжтой гэмт хэргийн төрөл болсон байна.

ЭРҮҮ ШҮҮЛТИЙН ХОХИРОГЧДОД ШУДАРГА, ХАНГАЛТТАЙ НӨХӨН ТӨЛБӨР

ОЛГОХ: Эрүү шүүлтийн хохирогчид хохирлоо арилгуулах боломжтой байх ёстой бөгөөд эрүүл мэндээ бүрэн сэргээх хэлбэрийг оролцуулан шударга, хангалттай нөхөн төлбөр авах эрх эдлэх ёстой (14 дүгээр зүйл). Эрүүдэн шүүгдсэний улмаар хохирогч нас барвал асран халамжлагч нөхөн төлбөр авах эрхтэй.

Шалгуур үзүүлэлтийн томъёолол 1. Монгол Улсын Үндсэн хуулийн 16.14, ЭХХШТХ-ийн 45.1, 45.2.1, 45.2.2.5, Засгийн газрын тусгай сангийн тухай хуулийн 10.3 заалтууд нь НҮБ-ын Эрүүдэн шүүхийн эсрэг конвенцын холбогдох зарчимд нийцүүлэн эрх зүйн зохицуулалт хийх зорилгодоо хүрсэн эсэх?

Монгол Улсын Үндсэн хуулийн 16.14 дүгээр зүйлээр “бусдын хууль бусаар учруулсан хохирлыг нөхөн төлүүлэх”, ЭХХШТХ-ийн 45.1 дүгээр зүйлээр “Монгол Улсын иргэн, гадаадын иргэн, харьяалалгүй хүн, хуулийн этгээд нь мөрдөгч, прокурор, шүүгчийн хууль зөрчсөн ажиллагааны улмаас учирсан эд хөрөнгийн хохирлыг нөхөн төлүүлэх, нэр төр, алдар хүнд, ажил хэргийн нэр хүнд, эрүүл мэндийн хохирол, сэтгэцэд учирсан хор уршгийг нөхөн төлүүлэх болон тэтгэвэр, тэтгэмж авах, орон сууц эзэмших болон бусад эрхээ нөхөн сэргээлгэх” эрхийн баталгааг хангаж, ЭХХШТХ-ийн 45.2.1 заалтаар “эрүүдэн шүүсний улмаас учирсан хохирлыг мөрдөгч, прокурор, шүүгчийн гэм бурууг үл харгалзан”, 45.2.2.5-д зааснаар “яллагдагчийг эрүүдэн шүүсэн болох нь нотлогдсон тохиолдолд” төр хариуцан арилгахаар тусгаж, ингэхдээ Засгийн газрын тусгай сангийн тухай хуулийн 10.3 заалтаар “Гэмт хэргийн хохирогчид нөхөн төлбөр олгох сангийн хөрөнгийг ЭХ-ийн ... 21.12 (Эрүү шүүлт тулгах)-д заасан гэмт хэргийн улмаас

амь насаа алдсан этгээдийн гэр бүлийн гишүүн, түүнчлэн хүнд гэмтэл учирсан хохирогчийн хүчин төгөлдөр шийдвэрт заасан ... хохиролд нөхөн төлбөр олгоход зарцуулна” хэмээн хуулийн зохицуулалт хийсэн нь Эрүүдэн шүүхийн эсрэг конвенцын 14 дүгээр зүйлд нийцжээ.

Мөн Шүүх шинжилгээний тухай хуулийн 40.1 заалтаар “Шинжилгээний байгууллага ЭХ-ийн 21.12 дугаар зүйл (Эрүү шүүлт тулгах)-д заасан гэмт хэргийн улмаар хүний сэтгэцэд учирсан хор уршгийн зэрэглэлийг тогтоож, дүгнэлт гаргана” гэж заажээ.

Шалгуур үзүүлэлтийн томьёолол 2. Монгол Улсын ЭХХШТХ-ийн 45.4, Иргэний хуулийн 228, 229, 230 заалтууд нь НҮБ-ын Эрүүдэн шүүхийн эсрэг конвенцын холбогдох зарчимд нийцүүлэн эрх зүйн зохицуулалт хийх зорилгодоо хүрсэн эсэх?

Харин ЭХХШТХ-ийн 45.4 дүгээр зүйлд эрүүгийн хэрэг хянан шийдвэрлэх ажиллагааны явцад сэтгэцэд учирсан хор уршгийг арилгуулах, нөхөн төлүүлэх талаар нэхэмжлэл гаргаагүй, эсвэл ... иргэний нэхэмжлэлийн тооцоо гаргах бололцоогүй тохиолдолд нөхөн төлүүлэх төлбөрийг тогтоохдоо Иргэний хууль, шүүхийн шийдвэр, практикт үндэслэн жишиг хэмжээгээр тогтоох тухай заасан байна.

Иргэний хуулийн 228 дугаар зүйл нь гэм хорыг арилгуулах эрхийг, 229 дүгээр зүйл нь гэм хорыг арилгах хэмжээг, 230 дугаар зүйл нь эдийн бус гэм хорыг арилгах ажиллагааг тус тус зохицуулсан нь эрүүдэн шүүх болон бусад хэлбэрээр хэрцгий, хүнлэг бусаар буюу хүний нэр төрийг доромжлон харьцсан, шийтгэсэн гэмт хэргийн хохирогчдод шударга, хангалттай нөхөн төлбөр авах эрх зүйн орчныг Эрүүдэн шүүхийн эсрэг конвенцод нийцүүлэн бүрдүүлжээ.

Хэдий тийм боловч сэтгэл ханамжийг хангах, дахин давтагдахгүй байх баталгаагаар хангах зарчим энд тусаагүй байна. Сэтгэл ханамж гэдэг нь хохирогчийн нэр төрийг сэргээх тухай албан ёсны мэдэгдэл, олон нийтийн өмнө уучлалт гуйх, хохирогчдын дурсгалыг хүндэтгэх, хүндэтгэл үзүүлэх зэрэг бусад арга хэмжээг багтааснаар хангагдах тул ЭХ, ЭХХШТХ, Иргэний хууль болон бусад холбогдох эрх зүйн актад хохирогчдод сэтгэл ханамжийн баталгааг хангах эдгээр арга хэлбэрийг тусгах нь зүйтэй.

КОНВЕНЦООР ХҮЛЭЭСЭН ҮҮРГЭЭ БИЕЛҮҮЛЭХ ЗОРИЛГООР АВСАН АЛХМУУДАА ТОДОРХОЙЛСОН ТАЙЛАНГ ГАРГАЖ БАЙХ: Оролцогч бүх улс Эрүүдэн шүүхийн эсрэг конвенцоор хүлээсэн үүргээ биелүүлэх зорилгоор авсан алхмуудаа тодорхойлсон тайланг гаргаж, НҮБ-ын Эрүүдэн шүүхийн эсрэг хороонд хүргүүлдэг байх ёстой. Эрүүдэн шүүхийн эсрэг конвенцын 19 дүгээр зүйлд заасны дагуу Оролцогч улс соёрхон баталснаас хойш нэг жилийн дотор Эрүүдэн шүүхийн эсрэг хороонд анхны тайлангаа өгөх ёстой. Үүнээс цааш тогтмол тайлангуудыг дөрвөн жил тутамд гаргана.

Монгол Улс нь Эрүүдэн шүүхийн эсрэг конвенцын оролцогч болохынхоо хувьд 2000 оны 11 дүгээр сарын 02-ны өдөр соёрхон баталснаасаа хойш нэг жилийн дотор НҮБ-ын Эрүүдэн шүүхийн эсрэг хороонд уг конвенцоор хүлээсэн үүргийн хэрэгжилтийн анхдугаар илтгэлийг тавих ёстой байсан боловч 2009 онд хүргүүлжээ. Улмаар 2 дахь илтгэлийг 2015, 3 дахь илтгэлийг 2020 онд Эрүүдэн шүүхийн эсрэг хороонд уламжилсан байна.

Эрүүдэн шүүхийн эсрэг конвенц, түүний Нэмэлт протоколд дотоодын хууль, тогтоомжийг яагаад нийцүүлэх ёстой вэ?

Монгол Улсын Үндсэн хууль

Монгол Улсын Үндсэн хуулийн 10 дугаар зүйлийн 2 дахь хэсэгт: “Монгол Улс олон улсын гэрээгээр хүлээсэн үүргээ шударгаар сахин биелүүлнэ”, мөн хуулийн 10 дугаар зүйлийн 3 дахь хэсэгт: “Монгол Улсын олон улсын гэрээ нь соёрхон баталсан буюу нэгдэн орсон тухай хууль хүчин төгөлдөр болмогц дотоодын хууль тогтоомжийн нэгэн адил үйлчилнэ.”

Монгол Улс Эрүүдэн шүүх болон бусад хэлбэрээр хэрцгий, хүнлэг бусаар буюу хүний нэр төрийг доромжлон харьцаж шийтгэхийн эсрэг конвенц болон түүний Нэмэлт протоколд нэгдэн орж, Улсын Их Хурал тус тус соёрхон баталсан.

Иймд соёрхон баталсан олон улсын гэрээ конвенцод нэгдэн орсон үүргийнхээ дагуу дотоодын хууль тогтоомжийг нийцүүлэх үүрэгтэй.

Монгол Улсын Хүний эрхийн үндэсний комиссын тухай хууль

Монгол Улсын ХЭҮКТХ-ийн 2 дугаар зүйлийн 2.2 дахь хэсэгт: “Монгол Улсын олон улсын гэрээнд энэ хуульд зааснаас өөрөөр заасан бол олон улсын гэрээний заалтыг дагаж мөрдөнө” гэж заасан тул Эрүүдэн шүүх болон бусад хэлбэрээр хэрцгий, хүнлэг бусаар буюу хүний нэр төрийг доромжлон харьцаж шийтгэхийн эсрэг конвенцын Нэмэлт протокол дотоодын хууль тогтоомжтой адил үйлчилнэ.

“ЭРҮҮ ШҮҮЛТ ТУЛГАХ” ГЭМТ ХЭРГИЙН ТОДОРХОЙЛОЛТ ОЛОН УЛСЫН ХҮНИЙ ЭРХИЙН ЭРХ ЗҮЙД ТУСГАГДСАН НЬ⁹²

НҮБ-ын Эрүүдэн шүүх болон бусад хэлбэрээр хэрцгий, хүнлэг бусаар буюу хүний нэр төрийг доромжлон харьцаж шийтгэхийн эсрэг конвенц

1 дүгээр зүйл

1. Энэхүү Эрүүдэн шүүхийн эсрэг конвенцын зорилгын дагуу “эрүүдэн шүүх” гэж хэн нэг хүн буюу гурав дахь этгээдээс мэдээ сэлт, мэдүүлэг авах, тухайн хүн буюу гурав дахь этгээдийн үйлдсэн буюу сэрдэгдсэн хэрэгт шийтгэх, айлган сүрдүүлэх, шахалт үзүүлэх, аливаа байдлаар алагчилах зорилгоор төрийн албан тушаалтан, албан үүрэг гүйцэтгэж буй бусад хүний өдөөн хатгалт, ил, далд зөвшөөрлөөр тухайн хүн буюу гурав дахь этгээдийн бие махбодь, сэтгэл санааг хүчтэй шаналган зовоох аливаа санаатай үйлдлийг хэлнэ. Энэхүү тодорхойлолт нь хуулийн дагуу авах шийтгэл, арга хэмжээ, түүнээс үүдэн буюу холбогдон үүсэх зовлон, шаналалд хамаарахгүй.

16 дугаар зүйл

1. Оролцогч улсууд харьяа нутаг дэвсгэртээ 1 дүгээр зүйлд тодорхойлсон эрүү шүүлтэд тооцогдохгүй төрийн албан тушаалтан буюу албаны үүрэг гүйцэтгэж буй бусад этгээд, тэдгээрийн өдөөн хатгалт, ил, далд зөвшөөрлөөр үйлдэгдэх хэрцгий, хүнлэг бус, хүний нэр төрийг доромжлон харьцах, шийтгэх бусад үйлдлээс сэргийлэх үүрэг хүлээнэ. Түүнчлэн 10, 11, 12, 13 дугаар зүйлд заасан үүргүүдийг бусад хэлбэрээр хэрцгий, хүнлэг бус, хүний нэр төрийг доромжлон харьцаж шийтгэх тохиолдолд орлуулан хэрэглэнэ.

⁹² <https://www.apt.ch/sites/default/files/publications/opcat-briefing-on-npm-designation-en.pdf>

Гол элементүүд

НҮБ-ын Эрүүдэн шүүхийн эсрэг конвенц нь ЭРҮҮ ШҮҮЛТ ТУЛГАХ⁹³ үйлдлийг дараах 3 шинж чанарыг агуулсан гэж тодорхойлсон.

- Сэтгэцийн болон бие махбодын хүнд дарамтыг санаатайгаар учруулсан
- Төрийн албан тушаалтан шууд болон шууд бусаар холбогдсон
- Тодорхой зорилго агуулсан

Зарим бүс нутгийн конвенцод эрүү шүүлт тулгах үйлдлийг илүү өргөн хүрээтэй тодорхойлсон байдаг. Жишээлбэл, Америк хоорондын конвенцод эрүү шүүлтийн тодорхойлолт нь хохирогчид учруулсан өвдөлт, зовлонг «хүнд» гэж тодотгоогүй, мөн тодорхой зорилго агуулсан гэхээсээ илүү «өөр ямар нэгэн зорилгын тулд» гэж, «хохирогчийн хувийн шинж чанарыг доройтуулах, түүний бие бялдар, оюун санааны чадавхыг бууруулах зорилготой» аргууд нь өвдөлт, зовлон зүдүүр үүсгэж байгаагаас үл үл хамааран “эрүү шүүлт тулгах” үйлдэл болно гэж тодорхойлсон байдаг.

Эрүү шүүлт тулгах нь хүний нэр төрд халдсан ноцтой гэмт хэрэг бөгөөд хэзээ ч зөвтгөгдөх ёсгүй үйлдэл юм. Дайн, онц байдал болон улс орны тогтвортой байдалд заналхийлсэн бусад нөхцөлд ч эрүү шүүлт тулгах, хэрцгий, хүнлэг бус харьцах, шийтгэхийг хориглодог. Энэ хориг нь туйлын бөгөөд ямар ч үед үгүйсгэгдэх ёсгүй эрх зүйн зарчим юм.

Эрүү шүүлт тулгах, хэрцгий⁹⁴, хүнлэг бус харьцах⁹⁵, шийтгэх⁹⁶ үйлдэл нь хүний бие махбодь болон сэтгэл санааг хүчтэй шаналган зовоох шинжтэй бөгөөд санаатай, тодорхой зорилгын үүднээс үйлдэгддэг. Үүнд эрх чөлөөгөө хасуулсан этгээдийг заналхийлэх, зодох, хүч хэрэглэх зэрэг үйлдлүүд хамаарахаас гадна хууль ёсны, эрх чөлөөг хасуулснаас бусад эрхийг эдлүүлэхгүй байх тухайлбал хоол, уух зүйлээр хангахгүй байх, ариун цэвэр сахиах нөхцөлийг хаан боогдуулах зэрэг үйлдлүүд нь хамаарна.

Зарим үйлдлүүд дангаараа эрүү шүүлт тулгах гэмт хэрэгт тооцогддог. Тухайлбал, өлсгөж цангаах, даралттай хүйтэн усаар шүрших, цахилгаанаар цохиулах, гарыг нь ар нуруунд нь гавлаж дүүжлэх болон хүчиндэх зэрэг үйлдлүүд.

Эрүү шүүлт тулгах, хэрцгий, зүй бус харьцах, шийтгэх гэмт хэрэг нь цаг хугацааны явцад өөрчлөгддөг ойлголтууд юм: урьд нь хэрцгий, хүнлэг бус харьцсан гэж үзэж байсан үйлдэл эрүү шүүлт тулгах гэмт хэрэгт шинээр тооцогдож болно.

⁹³ Torture

⁹⁴ Cruel

⁹⁵ Inhuman treatment

⁹⁶ Punishment

“ХЭРЦГИЙ, ХҮНЛЭГ БУС, ХҮНИЙ НЭР ТӨРИЙГ ДОРОМЖЛОН ХАРЬЦАХ, ШИЙТГЭХ” ГЭМТ ХЭРГИЙН ТОДОРХОЙЛОЛТ ОЛОН УЛСЫН ХҮНИЙ ЭРХИЙН ЭРХ ЗҮЙД ТУСГАГДСАН НЬ

Эрүү шүүлт тулгахаас ялгаатай нь хэрцгий, хүнлэг бус, хүний нэр төрийг доромжлон харьцах, шийтгэх гэмт хэргийн тодорхойлолтыг олон улсын ямар ч гэрээнд тусгаагүй. Тиймээс ч олон улсын шүүх болон гэрээний байгууллагууд энэ гэмт хэргийн тухайд баримтлах үзэл баримтлалыг тодруулахыг оролдсон. Юуны өмнө «хэрцгий» ба «хүнлэг бус» гэсэн ойлголтууд ижил утгатай юм.

Олон улсын хүний эрхийн эрх зүйд хэрцгий, хүнлэг бусаар харьцах нь санаатай болон хайхрамжгүй байдлаас болж сэтгэл санааны болон бие махбодид ноцтой хохирол учруулах, төрийн албан тушаалтан шууд болон шууд бусаар холбогдох гэмт хэрэг хэмээн тодорхойлдог.

Аливаа үйлдлийг хэрцгий, хүнлэг бус гэж үзэхийн тулд зорилтот элемент шаардлагагүй. Энэ нь нэг үйлдэл, эс үйлдэхүйн үр дүнд үйлдэгдсэн байж болно, эсвэл хэд хэдэн үйлдэл/эс үйлдэхүйн хослолын үр дүнд үүсч болно. Үйлдлийг тусад нь хэрцгий, хүнлэг бус шинжтэй гэж авч үзэх боломжгүй.

Хэрцгий буюу хүнлэг бус харьцах арга хэлбэр нь: Хүчээр алга болсон хохирогчдын гэр бүлийн гишүүдийн сэтгэл санааны зовлон шаналал; эмнэлгийн тусламж үйлчилгээ үзүүлэхгүй байх, эсвэл эмчилгээг буруугаар ашиглах; зохисгүй нөхцөлд цагдан хорих, саатуулах; бие махбодийн хүчирхийллийг санаатайгаар ашиглах гэх зэрэг.

Хүний нэр төрийг доромжлох нь хэрцгий, хүнлэг бусаар харьцах, шийтгэх гэсэн ойлголтоос ялгаатай. Хүний нэр төрийг доромжлох гэмт хэргийн үзэл баримтлалд нэн чухал зүйл бол хүчтэй шаналал үүсгэх байдал биш, харин хүнийг доромжлох, гутаах зорилго юм.

Хүний нэр төрийг доромжлох нь: бусдын өмнө хувь хүнийг бүдүүлгээр доромжлох, хоригдолд бохирдсон хувцсаа солихыг зөвшөөрөхгүй байх, зохисгүй нөхцөлд цагдан хорих, саатуулах гэх мэт.

[Эрүү шүүлтээс урьдчилан сэргийлэх үндэсний ажиллагааны хараат бус байдлын тодорхойлолт олон улсын хүний эрхийн эрх зүйд тусгагдсан нь⁹⁷](#)

Юуны өмнө ЭШУС үндэсний ажиллагааны гишүүд, ажилтнууд, мэргэжилтнүүд биечлэн болон байгууллагын хувьд төрийн эрх мэдлээс хараат бус байх шаардлагатай.

Эрүүдэн шүүхийн эсрэг конвенцын Нэмэлт протокол нь Оролцогч улсууд ЭШУС үндэсний ажиллагааны үйл ажиллагааны бие даасан байдлыг бүхэлд нь баталгаажуулж, бие даасан ажилтнуудаас бүрдүүлэхийг шаарддаг (Нэмэлт протоколын 18 дугаар зүйл. 1 дүгээр хэсэг). Практикт хараат бус байдал гэдэг нь ЭШУС үндэсний ажиллагаа нь төрийн эрх баригчдын хөндлөнгийн оролцоогүйгээр ажиллах чадвартай байх ёстой гэсэн үг юм.

⁹⁷ NPM_Guide_EN.pdf (ohchr.org)

ЭШУС үндэсний ажиллагааны хараат бус байдалд улс төрийн намуудын хөндлөнгийн оролцоог ч үл тэвчих ёстой. Мөн шүүх болон эрүүгийн эрх зүйн тогтолцооны бусад оролцогчдоос хараат бус байх шаардлагатай.

Бүрэн эрх

ЭШУС үндэсний ажиллагааны үйл ажиллагааны хараат бус байдал болон ажилтнуудын бие даасан байдлыг баталгаажуулах нь Эрүүдэн шүүхийн эсрэг конвенцын Нэмэлт протоколд оролцогч улсуудын хүлээсэн үүрэг⁹⁸ юм. Нэмэлт протоколд оролцогч улсууд Парисын зарчмуудыг зохих ёсоор анхаарч, ЭШУС үндэсний ажиллагааг байгуулахдаа Дэд хорооноос ЭШУС үндэсний ажиллагаанд зориулан гаргасан Удирдамжийг мөрдлөг болгохыг зөвлөдөг. Бие даасан байдал нь хуулиар олгогдсон бүрэн эрх, үйл ажиллагааны болон санхүүгийн хараат бус байдлыг багтаадаг.

Хуулиар олгогдсон бүрэн эрх нь Үндсэн хууль болон бусад хууль, тогтоомжийн бичвэрт тусгагдсан байх ёстой. Энэ бүрэн эрхэд ЭШУС үндэсний ажиллагааны гишүүдийн эрх мэдэл, сонгон шалгаруулах үйл явц, бүрэн эрхийн хугацаа, санхүүжилт, хэрэгжүүлэх чиг үүрэг, үүрэх хариуцлагын чиглэлийг зааж өгөх ёстой. Мөн хяналт шинжилгээ хийх, мэдээлэл авах, Зөвлөмж өгөх, Дэд хороотой харилцах зэрэг эрх мэдлийг олгох ёстой.

Үйл ажиллагааны бие даасан байдал

ЭШУС үндэсний ажиллагааны чиг үүргийн хэрэгжилт бие даасан байдалтай байх ёстой. Төрийн гүйцэтгэх засаглалын байгууллагын хяналтаас гадуур байх учиртай. Мөн байгуулагдсан бүтцээс шалтгаалан харьяа байгууллагаас ЭШУС үндэсний ажиллагаанд түүний бүрэн эрх, үйл ажиллагаанд тухайлбал, ажилтнуудад нь үүрэг даалгавар өгөх, бүрэн эрхийг нь өөрчлөх гэх зэргээр хөндлөнгөөс оролцохгүй байх ёстой ба энэ тухай хуульд тодорхой зааж өгөх ёстой.

ЭШУС үндэсний ажиллагаанаас гомдол шалган шийдвэрлэх, захиргааны бусад чиг үүрэг зэрэг Эрүүдэн шүүхийн эсрэг конвенцын Нэмэлт протоколоор олгосон бүрэн эрхтэй зөрчилдөж болзошгүй нэмэлт үүрэг даалгавар хэрэгжүүлэхийг шаардах ёсгүй.

ЭШУС үндэсний ажиллагаа нь үйл ажиллагааныхаа бие даасан байдлыг хангахын тулд дотоод дүрэм, журмыг боловсруулах, мөрдөх онцгой эрхтэй байх ёстой.

Санхүүгийн бие даасан байдал

Оролцогч улсууд ЭШУС үндэсний ажиллагааг үр дүнтэй, бие даасан байдлаар ажиллуулах, Эрүүдэн шүүхийн эсрэг конвенцын Нэмэлт протоколын дагуу чиг үүргээ хэрэгжүүлэхэд шаардлагатай нөөцийн хуваарилалтыг хуулийн

⁹⁸ НҮБ-ын Эрүүдэн шүүх болон бусад хэлбэрээр хэрцгий, хүнлэг бусаар буюу хүний нэр төрийг доромжлон харьцаж шийтгэхийн эсрэг конвенцын Нэмэлт протоколын 18.1-р заалт

зохицуулалтаар хийх үүрэгтэй. Санхүүгийн бие даасан байдал нь бие даасан байдлын үндсэн, урьдчилсан нөхцөл юм. ЭШУС үндэсний ажиллагааг байгуулах тухай хууль тогтоомжид тэдгээрийн санхүүжилтийн эх үүсвэр, мөн чанарын тухай заалтуудыг тусгаж, ЭШУС үндэсний ажиллагаанд жил бүрийн санхүүжилт олгох үйл явцыг тодорхой зааж өгөх ёстой.

Төсвийн хуваарилалтын үе шатууд дараах байдалтай байж болно.

- ЭШУС үндэсний ажиллагаа нь өөрийн ажлын төлөвлөгөөний дагуу жилийн төсвөө гаргах.
- Хэрэв ХЭҮБ-ын дэргэд байгуулагдсан бол ЭШУС үндэсний ажиллагааны төсвийг уг байгууллагаас тусад нь боловсруулж, УИХ-д өргөн мэдүүлэх ёстой.
- ЭШУС үндэсний ажиллагааны дарга/гишүүн УИХ-д төсвөө танилцуулах.
- ЭШУС үндэсний ажиллагаа нь нийт хуваарилсан төсвийн хүрээнд зардлын тэргүүлэх чиглэлээ өөрсдөө тодорхойлох эрхтэй.

Хүний нөөцийн бие даасан байдал

ЭШУС үндэсний ажиллагаа нь гадны оролцоогүйгээр хүний нөөцөө өөрсдөө сонгох ёстой. Албан хаагч нь хууль эрх зүй, эрүүл мэндийн болон бусад холбогдох чиглэлээр мэргэшсэн байх, бүрэн эрхээ хэрэгжүүлэхэд шаардлагатай олон талын мэдлэг, чадвар, мэргэжлийн мэдлэгтэй байх ёстой.

Эрүү шүүлтээс урьдчилан сэргийлэх үндэсний ажиллагаа ба Хүний эрхийн Үндэсний Байгууллага хоорондын харилцаа

ХЭҮБ-д нэмэлт үүрэг олгож, ЭШУС үндэсний ажиллагааны чиг үүрэг хэрэгжүүлэхээр томилсон тохиолдолд НҮБ-ын ЭШУС Дэд хороо энэ хоёр байгууллагыг тусдаа зохион байгуулалтын нэгж болгон, уг нэгжийг үйл ажиллагааны хувьд бие даасан, хараат бус эрх бүхий дарга (манай улсын тухайд ЭШУС асуудал эрхэлсэн гишүүн) удирдан ажиллахыг зөвлөдөг.

Эцсийн дүндээ ХЭҮБ-ын бүтэц нь Эрүүдэн шүүхийн эсрэг конвенцын Нэмэлт протоколын шаардлагыг тусгах ёстой бөгөөд үүнд ЭШУС үндэсний ажиллагааны үйл ажиллагааны, санхүүгийн, хүний нөөц, ажлын удирдлага, зохион байгуулалт, дүгнэлт, зөвлөмж, Дэд хороотой шууд (шаардлагатай бол нууц) харилцах зэрэг үйл ажиллагааны бие даасан байдал багтсан байх ёстой.

Монгол Улсын холбогдох хуулиуд нь нэгдэн орсон Эрүүдэн шүүхийн эсрэг конвенцоор хүлээсэн үүргийн хэм хэмжээг хангаж, түүнд нийцсэн эсэхэд судалгаа хийж дараах дүгнэлтэд хүрлээ.

Хүснэгт 4. Үнэлгээний хураангуй

№	Үнэлэх хууль, түүний зүйл, заалт	Зорилгод хүрсэн байдал
1	Монгол Улсын Үндсэн Хууль - 16.13	Тийм
2	Монгол Улсын Үндсэн Хууль - 19.2	Тийм
3	Онц байдлын тухай хууль - 18	Тийм
4	ЭХХШтХ - 1.9.1	Тийм
5	ЭХХШтХ - 1.9.2	Тийм
6	ЭХХШтХ - 16.14.4	Тийм
7	ЭХХШтХ - 29.5.1.1	Тийм
8	Шүүхийн шийдвэр гүйцэтгэх тухай хууль - 7.3	Тийм
9	Шүүхийн шийдвэр гүйцэтгэх тухай хууль - 273.2.2	Тийм
10	Шүүхийн шийдвэр гүйцэтгэх тухай хууль - 273.2.7	Тийм
11	Шүүхийн шийдвэр гүйцэтгэх тухай хууль - 273.2.12	Тийм
12	Цагдаагийн албаны тухай хууль - 22.4	Тийм
13	Цагдаагийн албаны тухай хууль - 69.1.2	Тийм
14	Цагдаагийн албаны тухай хууль - 69.1.7	Тийм
15	Цагдаагийн албаны тухай хууль - 69.1.12	Тийм
16	Сэжигтэн, яллагдагчийг баривчлах, цагдан хорих шийдвэрийг биелүүлэх тухай хууль - 3.2	Тийм
17	Зөрчил шалган шийдвэрлэх тухай хууль - 4.8.7	Тийм
18	Гамшгаас хамгаалах тухай хууль - 10.9.4	Тийм
19	Коронавируст халдвар (Ковид-19)-ын цар тахлаас урьдчилан сэргийлэх, тэмцэх, нийгэм, эдийн засагт үзүүлэх сөрөг нөлөөллийг бууруулах тухай хууль - 11.1.4	Тийм
20	Гэрч хохирогчийг хамгаалах тухай хууль - 3.2	Тийм
21	Төрийн албаны хаагчийн ёс зүйн тухай хууль - 7.1.7	Үгүй
22	Эрүүгийн хууль - 1.7.3	Тийм
23	ЭХХШтХ - 43.3.1.6	Тийм
24	ЭХХШтХ - 16.12.1	Үгүй

25	ЭХХШтХ - 16.12.2	Үгүй
26	Эрүүгийн хууль - 21.12	Үгүй
27	Эрүүгийн хууль - 6.6.1.1	Үгүй
28	Эрүүгийн хуулийн Ерөнхий анги -1.5	Тийм
29	Эрүүгийн хуулийн Ерөнхий анги - 1.6	Тийм
30	Монгол Улсын Үндсэн хууль - 16.14	Тийм
31	ЭХХШтХ - 15.1.2	Тийм
32	ЭХХШтХ - 31.8.1.8	Тийм
33	Өршөөл үзүүлэх тухай хууль - 9 дүгээр зүйл	Тийм
34	Монгол Улсын Үндсэн хууль - 16.14	Тийм
35	ЭХХШтХ - 45.1	Тийм
36	ЭХХШтХ - 45.2.1	Тийм
37	ЭХХШтХ - 45.2.2.5	Тийм
38	Засгийн газрын тусгай сангийн тухай хууль - 10.3	Тийм
39	Шүүх шинжилгээний тухай хууль - 40.1	Тийм
40	Эрүүгийн хэрэг хянан шийдвэрлэх тухай хууль - 45.4	Тийм
41	Иргэний хууль - 228	Тийм
42	Иргэний хууль - 229	Тийм
43	Иргэний хууль - 230	Тийм
НИЙТ/ХУВЬ		38/5
		88,3%

Монгол Улс нь НҮБ-ын Эрүүдэн шүүхийн эсрэг конвенцод нэгдэн орсноор түүгээр хүлээсэн эрүүдэн шүүхийг хориглох, урьдчилан сэргийлэх, энэ үйлдлийг гэмт хэрэгт тооцон шийтгэх, энэ үйлдлийн хохирогчдод нөхөн төлбөр олгох үүргийг холбогдох хуулиудад тусгахдаа Эрүүдэн шүүхийн эсрэг конвенцын хэм хэмжээний шаардлагад хэрхэн нийцүүлсэн байдалд дүн шинжилгээ хийж, нийт 16 хуулийн 43 заалтаар үнэлэхэд Зорилгод хүрсэн байдал нь 88,3 хувь байна.

Монгол Улс Үндсэн хууль болон бусад 9 бие даасан хуулийн 20 заалтаар эрүү шүүлт тулгах, хүнлэг бус, хэрцгий хандах, нэр төрийг доромжлохыг хориглосон нь НҮБ-ын Эрүүдэн шүүхийн эсрэг конвенцын “туйлын хориглох” зарчмыг хангажээ.

Гэвч ийнхүү эрүүдэн шүүх үйлдлийн туйлын хориглолтыг ЭХХШтХ, ШШГтХ, Цагдаагийн албаны тухай хуулиудаар шүүх эрх мэдлийн, хууль сахиулах, ШШГ байгууллагын албан тушаалтнуудад хамаатуулсан боловч бусад чиг үүргийн төрийн болон хувийн хэвшлийн бусад байгууллагын албан хаагч, ажилтан, хуулийн этгээдэд хориглох зохицуулалтыг холбогдох хуулиудад тусгаагүй байна.

Энэхүү дүн шинжилгээний хүрээнд анхаарал татсан хуулийн заалт нь ЭХХШТХ-ийн 16.12.1 байлаа. Уг заалт нь мөрдөн шалгах ажиллагааны үед эрүү шүүлт тулгаж мэдүүлэг авсан бол нотлох баримтад тооцохгүй байхаар тусгасан. Мөрдөн шалгах ажиллагаанд мэдүүлэг авахаас гадна баримт, мэдээлэл цуглуулах бусад 20 гаруй ажиллагааны гүйцэтгэл явагддаг. Гэтэл хуулийн уг заалтад мэдүүлэг авах процессыг хамаатуулснаар бусад ажиллагааны үед эрүү шүүлт тулгаж авсан баримт, нотолгоо нь нотлох баримтын хэмжээнд үнэлэгдэх “хуулийн цоорхой”-г бий болгожээ.

Өөр нэгэн анхаарах хуулийн заалт нь ЭХ-ийн 21.12 юм.

Энэхүү заалт нь эрүү шүүлт тулгах гэмт хэргийг тодорхойлохдоо эрүү шүүлтэд тооцогдохгүй бусад үйлдлийг, тухайлбал хэрцгий, хүнлэг бус, хүний нэр төрийг доромжлон харьцах, шийтгэх үйлдлийг нэрлэлгүй орхигдуулсан нь Эрүүдэн шүүхийн эсрэг конвенцын “эрүүдэн шүүх бүх үйлдлийг эрүүгийн хуулийн дагуу гэмт хэрэг хэмээн үзэж, ял шийтгэх оногдуулах” зарчимд нийцээгүй байна.

Мөн заалт нь гэмт хэрэгт тооцох уг үйлдлийг үйлдсэн этгээдэд үйлчлэхээр байгаа боловч эрүүдэн шүүхийг завдсан, түүнд оролцсон, хамтран оролцсон үйлдлийг нэрлээгүй байгааг Эрүүдэн шүүхийн эсрэг конвенцын “эрүүдэн шүүх гэмт хэрэгт хамаатай хэнийг ч ял шийтгэлгүй орхигдуулахгүй байх” зарчим хангагдаагүй гэж дүгнэгдэж байна.

Эрүүдэн шүүхийн эсрэг конвенцын Оролцогч улсуудад хүлээлгэж байгаа гол үүрэг нь эрүүдэн шүүх үйлдлийг “бие даасан” эрүүгийн хэрэгт тооцож, түүнийг үйлдсэн этгээдийг эрүүгийн хуулиар шийтгэх явдал юм.

Гэтэл Монгол Улсын ЭХ-д “эрүүдэн шүүх” үйлдлийг бусад 5 төрлийн гэмт хэргийн хүндрүүлэх нөхцөлд тооцсон нь “бие даасан” эрүүгийн хэргийн мөн чанарыг алдагдуулсан зохицуулалт болжээ.

Угтаа, бусад 5 төрлийн гэмт хэргийг үйлдсэнээр эрүүдэн шүүсэн бол хүндрүүлэх нөхцөлд тооцохоор зохицуулах нь Эрүүдэн шүүхийн эсрэг конвенцын зарчимд нийцэх учиртай.

Монгол Улсын холбогдох хуулиуд Эрүүдэн шүүхийн эсрэг конвенцын 13 дугаар зүйлээр хүлээсэн “гомдол гаргах, хэргээ шуурхай, шударгаар хянан шалгуулах” эрхийг хангасан боловч гомдол гаргасан, нотлох баримт гаргасныхаа төлөө зүй бусаар харьцах, айлган сүрдүүлэлтээс хамгаалагдах хуулийн хамгаалалтыг хийгээгүй орхигдуулсан нь дараагийн анхаарах том асуудал юм.

Нэгдэн орсон Эрүүдэн шүүхийн эсрэг конвенцоор хүлээсэн үүргийн хэм хэмжээ Монгол Улсын хууль, эрх зүйн орчинд хангалттай тусгалаа олсон нь сайшаалтай боловч ялангуяа “эрүүдэн шүүх” гэмт хэргийг конвенцын зарчимд нийцүүлэн оновчтой тодорхойлох, энэ гэмт хэргийн “бие даасан” зүйлчлэлд гэмт хэргийн бүхий л элемент, оролцооны шинж чанар, субъект гээд конвенцод агуулж буй зарчмуудыг хангаж, нийцүүлэх зүй ёсны шаардлага үүссэнийг энэхүү дүн шинжилгээ харуулж байна.

1.1.6. Зөвлөмж

1. ЭХ-д “Эрүү шүүлт тулгах” гэмт хэргийг “бие даасан” бүлэг болгон зүйлчлэх. Ингэхдээ хуульд зүйлчилсэн бусад гэмт хэргүүд нь “Эрүү шүүлт тулгах” гэмт хэрэг бүлэгт хамаарах хэргийн хүндрүүлэх нөхцөлд тооцохоор тусгах;
2. Мөн хуулийн “Эрүү шүүлт тулгах” гэмт хэргийн тодорхойлолтыг НҮБ-ын Эрүүдэн шүүхийн эсрэг конвенцод бүрэн нийцүүлэх. Ингэхдээ:
 - a. Энэ эрүүдэн шүүхийг завдах, үйлдэхэд оролцох, хамтран оролцох үйлдлүүдийг гэмт хэрэгт тооцох;
 - b. Эрүүдэн шүүх гэмт хэргийн бүхий л элементийг “эрүү шүүлт тулгах” гэмт хэргийн нэгэн адил гэмт хэрэгт тооцох;
 - c. Одоогийн зохицуулалтаар төрийн албан хаагч нь “эрүү шүүлт тулгах” гэмт хэргийн субъект болохоор заасан байгааг өөрчилж, хүний эрх чөлөөг хасах, хязгаарлах бусад чиг үүргийн төрийн байгууллага, хувийн хэвшлийн албан тушаалтан, ажилтан, хуулийн этгээдийг тухайн гэмт хэргийн субъектэд тооцох;
3. ЭХХШТХ-ийн 16.12.1, 16.12.2 заалтуудыг нэмэлт өөрчлөлт оруулах замаар Эрүүдэн шүүхийн эсрэг конвенцын зарчимд нийцүүлэн мөрдөн шалгах ажиллагааны бүхий л процесст эрүү шүүлт тулгаж олж авсан тайлбар, мэдүүлгийг нотлох баримтаар тооцохгүй байхаар хуульчлах;
4. ЭХХШТХ-д эрүүдэн шүүгдсэн гэх гомдол гаргасан болон энэ гэмт хэргийн талаарх нотлох баримт гаргаж өгсөнтэй холбогдуулан зүй бусаар харьцах, айлган сүрдүүлэхээс хамгаалах эрх зүйн зохицуулалтыг тусгах;
5. ЭХ, ЭХХШТХ, Төрийн албан хаагчийн ёс зүйн тухай хууль, Иргэний хуулиудад эрүү шүүлт тулгах гэмт хэргийн хохирогчийн сэтгэл ханамжийг хангах, дахин давтагдахгүй байх баталгаагаар хангах зохицуулалтыг хийх. Ингэхдээ:
 - a. Хохирогчийн нэр төрийг сэргээх тухай албан ёсны мэдэгдэл хийх
 - b. Олон нийтийн өмнө уучлалт гуйх
 - c. Хохирогчдын дурсгалыг хүндэтгэх
 - d. Хүндэтгэл үзүүлэх бусад арга хэмжээг багтаах зэрэг.

Монгол Улсын холбогдох хууль ба Эрүүдэн шүүх болон бусад хэлбэрээр хэрцгий, хүнлэг бусаар буюу хүний нэр төрийг доромжлон харьцаж шийтгэхийн эсрэг конвенц, түүний Нэмэлт протоколын нийцэл

Хүснэгт 5

	ХОРИГЛОХ		УРЬДЧИЛАН СЭРГИЙЛЭХ		ШИЙТГЭХ		ХОХИРЛЫГ АРИЛГАХ		ТАЙЛАГНАХ	
	Нийцэл	Үл нийцэл	Нийцэл	Үл нийцэл	Нийцэл	Үл нийцэл	Нийцэл	Үл нийцэл	Нийцэл	Үл нийцэл
	Конвенцын 1, 3, 15, 10 дугаар зүйл		Конвенцын 2, 11, 16 Нэмэлт протоколын 3, 4, 17 дугаар зүйл		Конвенцын 4, 5-9, 12-13 дугаар зүйл		Конвенцын 14 дүгээр зүйл		Конвенцын 19 дүгээр зүйл Нэмэлт протоколын 23 дугаар зүйл	
Монгол Улсын Үндсэн Хууль	10.2 10.3 16.13 19.2				16.14		16.14			
Монгол Улсын Хүний эрхийн Үндэсний Комиссын тухай хууль	33.1.2 33.1.3		НЭГ дүгээр бүлгээр дүн шинжилгээ хийсэн							
Эрүүгийн хууль	1.7.3				21.12 1.5 1.6	6.6.1.1 10.1.2.12 11.1.2.3 12.1.2.8 16.7.1				
Эрүүгийн хэрэг хянан шийдвэрлэх тухай хууль	1.9.1 1.9.2 16.14.4 29.5.1.1 43.3.1.6	16.12.1 16.12.2			15.1.2 31.8.1.8		45.1 45.2.1 45.2.2.5 45.4.1 45.4.2			
Сэжигтэн, яллагдагчийг баривчлах, цагдан хорих шийдвэрийг биелүүлэх тухай хууль	3.2									
Өршөөл үзүүлэх тухай хууль					9.1 7.1					
Онц байдлын тухай хууль	18									
Төрийн албаны тухай хууль			13.1.3							

Шүүхийн шийдвэр гүйцэтгэх тухай хууль	7.3 273.2.2 273.2.7 273.2.12									
Шүүх шинжилгээний тухай хууль								40.1		
Засгийн газрын тусгай сангийн тухай хууль							10.3			
Цагдаагийн албаны тухай хууль	22.4 69.1.2 69.1.7 69.1.12									
Зөрчил шалган шийдвэрлэх тухай хууль	4.8.7									
Гэрч, хохирогчийг хамгаалах тухай хууль	3.2									
Гамшгаас хамгаалах тухай хууль	10.9.4									
Коронавируст халдвар /Ковид- 19/-ын цар тахлаас урьдчилан сэргийлэх, тэмцэх, нийгэм, эдийн засагт үзүүлэх сөрөг нөлөөллийг бууруулах тухай хууль	11.1.4									
Төрийн албан хаагчийн ёс зүйн тухай хууль	6.1.1 7.1.2 7.1.7									
Иргэний хууль							228 229 230			

Монгол Улсын нэгдэн орсон НҮБ-ын гэрээгээр эрүүдэн шүүх болон бусад хэлбэрээр хэрцгий, хүнлэг бусаар буюу хүний нэр төрийг доромжлон харьцаж шийтгэхийн эсрэг хүлээсэн үүргүүд

Хүснэгт 6

д/д	Гэрээ, конвенц	Эрүү шүүлт тулгах, бусад хэлбэрээр хэрцгий, хүнлэг бусаар буюу хүний нэр төрийг доромжлон харьцаж шийтгэхээс ангид байх хүний эрх, эрх чөлөөг зөрчихийг хориглосон заалт
1	Хүний эрхийн түгээмэл тунхаглал ⁹⁹	5 дугаар зүйл. Хэнд ч эрүү шүүлт тулган эсхүл хэнтэй ч хэрцгийгээр, хүний ёсноос гадуур буюу нэр төрийг нь доромжлон харьцаж, шийтгэх ёсгүй.
2	Хүүхдийн эрхийн тухай конвенц ¹⁰⁰	37 дугаар зүйл. (а) хүүхдэд эрүү шүүлт тулгах, хэрцгий, хүнлэг бусаар, нэр төрийг нь доромжлон харьцах буюу шийтгэхгүй байх, 39 дүгээр зүйл. Оролцогч улсууд хүүхдийг үл хайхрах, мөлжих, зүй бусаар ашиглах, эрүү шүүлт тулгах, хэрцгий, хүнлэг бус, нэр төрийг нь доромжилсон харьцаа, хандлага, зэвсэгт мөргөлдөөний хохирогч хүүхдийг бие бялдар, сэтгэл зүйн хувьд нөхөн сэргээх, нийгмийн амьдралд буцаан оруулахад тус дөхөм болох шаардлагатай бүх арга хэмжээг авна.
3	Иргэний болон улс төрийн эрхийн олон улсын пакт ¹⁰¹	7 дугаар зүйл. Хэнд ч эрүү шүүлт тулгах, хэрцгий, хүнлэг бусаар, нэр төрийг нь доромжлон харьцах буюу шийтгэхийг хориглоно.
4	Апартеидын гэмт хэргийг таслан зогсоох, тийм гэмт хэрэг үйлдэгчдийг шийтгэх тухай олон улсын конвенц ¹⁰²	2 дугаар зүйл. ... “апартеидын гэмт хэрэг” гэсэн нэр томъёо нь ... дараах үйлдлийг хэлнэ: ii) арьс үндэстний нэг буюу хэд хэдэн бүлгийн гишүүдийн бие махбодод ноцтой гэмтэл учруулах буюу сэтгэцэд нь согог суулгах, тэдний эрх чөлөө, нэр төрд халдах, эрүү шүүлт тулгах болон хэрцгий, хүмүүнлэг бусаар хандаж харьцах, нэр төрийг нь доромжлох, шийтгэх;

⁹⁹ Хүний эрхийн түгээмэл тунхаглал (legalinfo.mn)

¹⁰⁰ Хүүхдийн эрхийн тухай конвенц (legalinfo.mn)

¹⁰¹ Иргэний болон улс төрийн эрхийн тухай олон улсын пакт (legalinfo.mn)

¹⁰² Апартеидын гэмт хэргийг таслан зогсоох, тийм гэмт хэрэг үйлдэгчдийг шийтгэх тухай олон улсын конвенц (legalinfo.mn)

5	Дайны талбарт байгаа зэвсэгт хүчний шархтан болон өвчтөний нөхцөл байдлыг сайжруулах тухай Женевийн (I) конвенц¹⁰³	<u>12 дугаар зүйл.</u> Тэдний амь насанд халдахыг завдах, эсхүл бие махбодод халдахыг хатуу хориглоно; ялангуяа тэдний амь насыг хөнөөх буюу устгах, эрүүдэн шүүх буюу биологийн туршилт хийх; <u>50 дугаар зүйл.</u> Өмнөх зүйлд дурдсан ноцтой зөрчил нь энэхүү конвенцоор хамгаалагдаж байгаа этгээд буюу эд хөрөнгийн эсрэг үйлдсэн дараах аливаа үйлдлийг оролцуулсан зөрчил байна: ... эрүүдэн шүүх буюу хүнлэг бусаар харьцах, ... бие махбод буюу эрүүл мэндэд үлэмж шаналал буюу ноцтой гэмтэл санаатайгаар учруулах, <u>1 дүгээр бүлэг. 3 дугаар зүйлийн 1</u> Энэ үүднээс дараах үйлдлийг дээр дурдсан этгээдийн хувьд хэзээ ч, хаана ч хийхийг хориглоно: (а) ... харгис хэрцгийгээр харьцах, эрүүдэн шүүх; (с) хүний нэр төр, алдар хүндэд халдах, тухайлбал, доромжлон гутаах
6	Тэнгисийн зэвсэгт хүчний шархтан, өвчтөн болон хөлөг онгоцны сүйрэлд өртөгсдийн нөхцөл байдлыг сайжруулах тухай Женевийн (II) конвенц¹⁰⁴	<u>12 дугаар зүйл.</u> ...Эдгээр этгээд мэдэлд нь байж болох мөргөлдөөнд оролцогч тал хүйс, арьс үндэс, үндэс угсаа, шашин шүтлэг, улс төрийн үзэл бодол болон бусад төсөөтэй шалгуурт үндэслэн ялгаварлан гадуурхалгүйгээр тэдэнтэй хүнлэг харьцан асран хамгаална. Тэдний амь насанд халдахыг завдах, эсхүл бие махбодод халдахыг хатуу хориглоно; ялангуяа тэдний амийг хөнөөх буюу хороох, эрүүдэн шүүх ... хориглоно. <u>51 дүгээр зүйл.</u> Өмнөх зүйлд дурдсан ноцтой зөрчил нь энэхүү конвенцоор хамгаалагдаж байгаа этгээд буюу эд хөрөнгийн эсрэг үйлдсэн дараах аливаа үйлдлийг оролцуулсан зөрчил байна: санаатайгаар амийг нь хөнөөх, эрүүдэн шүүх буюу хүнлэг бусаар харьцах... <u>1 дүгээр бүлэг. 3 дугаар зүйл 1.</u> Энэ үүднээс дараах үйлдлийг дээр дурдсан этгээдийн хувьд хийхийг хэзээ ч, хаана ч хориглоно: а) ... харгис хэрцгийгээр харьцах, эрүүдэн шүүх; с) хүний нэр төр, алдар хүндэд халдах, тухайлбал, доромжлон гутаах;

¹⁰³ 88. Дайны талбарт байгаа зэвсэгт хүчний шархтан болон өвчтөний нөхцөл байдлыг сайжруулах тухай Женевийн (i) конвенц (legalinfo.mn)

¹⁰⁴ 89. Тэнгисийн зэвсэгт хүчний шархтан, өвчтөн болон хөлөг онгоцны сүйрэлд өртөгдөгсдийн нөхцөл байдлыг сайжруулах тухай Женевийн (ii) конвенц (legalinfo.mn)

7	Дайнд олзлогчидтой харьцах тухай Женевийн (III) конвенц ¹⁰⁵	3 дугаар зүйл. Энэ үүднээс дараах үйлдлийг дээр дурдсан этгээдийн хувьд хийхийг хэзээ ч, хаана ч хориглоно: а) ... харгис хэрцгийгээр харьцах, эрүүдэн шүүх; с) хүний нэр төр, алдар хүндэд халдах, тухайлбал, доромжлон гутаах; III анги, I хэсэг. 17 дугаар зүйл. Олзлогдогчоос ямар нэгэн мэдээлэл олж авахын тулд тэдэнд хүч хэрэглэх буюу сэтгэл санааны дарамт, эрүү шүүлт тулгаж болохгүй. Дайнд олзлогдогчид асуултад хариулахаас татгалзах тохиолдолд тэднийг айлган сүрдүүлж, доромжлон гутааж, ямар нэг хэлбэрээр мөрдөн мөшгөж, хязгаарлалт тогтоож болохгүй. 87 дугаар зүйл. Ганцаараа үйлдсэн хэргийн төлөө хамтаар нь шийтгэх, бие махбодыг тарчлаах аливаа ял, нар салхи үзэхгүй харанхуй байранд хорих болон өөр ямар нэгэн хэлбэрийн эрүү шүүлт тулгах, харгис хэрцгий хандахыг хориглоно. 130 дугаар зүйл. Өмнөх зүйлд дурдсан ноцтой зөрчил гэж энэхүү конвенцын ивээлд байгаа этгээд болон түүний эд хөрөнгийн эсрэг чиглэсэн дараах үйлдлийн аль нэгийг үйлдсэнийг хэлнэ: ... эрүү шүүлт тулгах, биологийн туршилт үйлдэх зэргээр хүнлэг бус харьцах, тухайлбал хүнд гэмтэл, зовуурь санаатай учруулах,
8	Дайны үед энгийн иргэдийг хамгаалах тухай Женевийн (IV) конвенц ¹⁰⁶	147 дугаар зүйл. Өмнөх зүйлд дурдсан ноцтой зөрчил нь энэхүү конвенцоор хамгаалагдаж байгаа хүмүүс буюу эд хөрөнгийн эсрэг үйлдсэн дараах аливаа үйлдлийг оролцуулсан зөрчил байх бөгөөд тэдгээрт санаатайгаар амийг нь хөнөөх, эрүүдэн шүүх буюу хүнлэг бусаар харьцах, түүний дотор биологийн туршилт хийх, бие махбод буюу эрүүл мэндэд үлэмж шаналал буюу хүнд гэмтэл санаатайгаар учруулах, I анги. 3 дугаар зүйл. Энэ үүднээс дараах үйлдлийг дээр дурдсан этгээдийн хувьд хийхийг хэзээ ч, хаана ч хориглоно: (а) ... хүнд гэмтэл учруулах, харгис хэрцгийгээр харьцах, эрүүдэн шүүх; (с) хүний нэр төр, алдар хүндэд халдах, тухайлбал, доромжлон гутаах; 32 дугаар зүйл. Хэлэлцэн тохирогч эрхэм дээд талууд эрх мэдэлдээ байгаа хамгаалагдсан хүмүүсийн бие махбодод хохирол учруулах буюу тэдний амийг хөнөөхөд хүргэх аливаа арга хэмжээ авахыг хориглох талаар тусгайлан хэлэлцэн тохирно. Эдгээр хориглолтод амийг хөнөөх, эрүү шүүлт тулгах, бие махбодыг зовоон тарчлаах бүх төрлийн хүчирхийлэл хамаарагдана.

¹⁰⁵ 90. Дайнд олзлогчидтой харьцах тухай Женевийн (iii) конвенц (legalinfo.mn)

¹⁰⁶ 91. Дайны үед энгийн иргэдийг хамгаалах тухай Женевийн (iv) конвенц (legalinfo.mn)

9	Олон улсын зэвсэгт мөргөлдөөнд хэлмэгдэгсдийг хамгаалах тухай 1949 оны 08 дугаар сарын 12-ны өдрийн Женевийн конвенцуудын Нэмэлт I протокол ¹⁰⁷	<u>75 дугаар зүйл.</u> 2. Иргэний, эсхүл цэргийн байгууллагын төлөөлөгчийн хэн ч дараах үйлдлийг хийхийг хэзээ ч, хаана ч хориглоно: (a) хүмүүсийн амь нас, эрүүл мэнд, бие махбод болон сэтгэл санаанд хүч хэрэглэх, тухайлбал: (ii) бие махбод болон сэтгэл санаанд аливаа төрлийн эрүү шүүлт тулгах; (iii) бие махбодыг зовоон тарчлаах ял ногдуулах; (b) хувь хүний нэр хүндийг доромжлон гутаах, тухайлбал дайрч доромжлох, биеэ үнэлэхийг албадах буюу аливаа хэлбэрээр эвгүй, зүй зохисгүй халдах; (e) дээр дурдсан аливаа үйлдлийг хийхээр заналхийлэх.
10	Олон улсын бус шинж чанартай зэвсэгт мөргөлдөөнд хэлмэгдэгсдийг хамгаалах тухай 1949 оны 08 дугаар сарын 12-ны өдрийн Женевийн конвенцуудын Нэмэлт II протокол ¹⁰⁸	<u>II анги. 4 дүгээр зүйл.</u> 2. Дээр заасан нийтлэг заалтыг зөрчихгүйгээр 1 дэх хэсэгт дурдсан хүмүүсийн эсрэг дараах үйлдлийг хэзээ ч, хаана ч хийхийг хориглох бөгөөд цаашид ч хориглох болно: (a) хүмүүсийн амь нас, эрүүл мэнд, бие махбодын болон сэтгэл зүйн байдалд халдах, ... эрүүдэн шүүх зэрэг хүнлэг бус харьцах, гэмтээх, эсхүл бие махбодыг зовоон тарчлаах аливаа бусад үйлдэл; (e) хүний нэр төрийг гутаах, ялангуяа басамжлан доромжлох, хүчиндэх, биеэ үнэлэхийг албадах болон бусад аливаа хэлбэрээр зүй бусаар халдах; (h) дээр дурдсан аливаа үйлдлийг хийлгэхээр сүрдүүлэх.

¹⁰⁷ Олон улсын зэвсэгт мөргөлдөөнд хэлмэгдэгсдийг хамгаалах тухай 1949 оны 8 дугаар сарын 12-ны өдрийн Женевийн конвенцуудын нэмэлт I протокол (legalinfo.mn)

¹⁰⁸ Олон улсын бус шинж чанартай зэвсэгт мөргөлдөөнд хэлмэгдэгсдийг хамгаалах тухай 1949 оны 8 дугаар сарын 12-ны өдрийн Женевийн конвенцуудын нэмэлт II протокол (legalinfo.mn)

1.2. ЭРҮҮ ШҮҮЛТЭЭС УРЬДЧИЛАН СЭРГИЙЛЭХ НЭГЖИЙН УДИРДЛАГА, ЗОХИОН БАЙГУУЛАЛТ

ЭШУС нэгж нь ЭШУС асуудал эрхэлсэн гишүүний 2023 оны 01 дүгээр сарын 02-ны өдрийн А/01 дүгээр тушаалаар “Эрүү шүүлтээс урьдчилан сэргийлэх нэгжийн 2023-2026 оны үйл ажиллагааны стратеги төлөвлөгөө”, 01 дүгээр сарын 02-ны өдрийн А/02 дугаар тушаалаар “ЭШУС хэлтсийн дүрэм”-ийг, 01 дүгээр сарын 30-ны өдрийн А/03 дугаар тушаалаар “ЭШУС үндэсний ажиллагааны бэлгэдлийн загвар, түүний тодорхойлолт, хэрэглэх журам”-ыг тус тус батлан, үйл ажиллагаандаа мөрдлөг болгон ажиллаж байна.

ЭШУС асуудал эрхэлсэн гишүүн бүрэн эрхийнхээ хүрээнд нэгжийг 10 албан хаагчтай ажиллахаар зохион байгуулсан бөгөөд албан хаагчдын Албан тушаалын тодорхойлолтуудыг ТАЗ-ийн 2022 оны 07 дугаар сарын 07-ны өдрийн хуралдаанаар батлуулсан боловч Ковид 19 цар тахлын дараах эдийн засгийн сэргэлтийг эрчимжүүлэх зорилгоор Төрийн хэмнэлтийн хуулийг батлан хэрэгжүүлж байгаатай холбоотой 2023 онд 5 албан хаагчтайгаар, 2024 оны 01 дүгээр сараас 6 албан хаагчтайгаар үйл ажиллагаагаа явуулж байна.

2023 оны 01 дүгээр сард удирдах албан тушаалын сул орон тоог нөхөх сонгон шалгаруулалтад ЭШУС хэлтсийн даргын албан үүргийг түр орлон гүйцэтгэгч, гүйцэтгэх албан тушаалын сул орон тоог нөхөх сонгон шалгаруулалтад хэлтсийн Хяналт шинжилгээ, үнэлгээ хариуцсан ахлах референтийн албан үүргийг түр орлон гүйцэтгэгч, Сургалт хариуцсан референтийн албан үүргийг түр орлон гүйцэтгэгч, Хамтын ажиллагаа хариуцсан ахлах мэргэжилтний албан үүргийг түр орлон гүйцэтгэгч нар оролцож, болзлыг тус тус хангасан. Улмаар ЭШУС асуудал эрхэлсэн гишүүний 2023 оны 02 дугаар сарын 14-ний өдрийн Б/01 дүгээр тушаалаар ЭШУС хэлтсийн даргыг, ТАЗ-ийн 03 дугаар сарын 14-ний өдрийн 85 дугаар тогтоол болон холбогдох хууль, журмыг үндэслэн Комиссын Тамгын газрын даргын тушаалаар хэлтсийн Хяналт шинжилгээ, үнэлгээ хариуцсан ахлах референт, Сургалт хариуцсан референт, Хамтын ажиллагаа хариуцсан ахлах мэргэжилтэн нарыг тус тус томилсон.

ЭШУС хэлтэс нь хуульч, эрх зүйч, сэтгэл зүйч, сэтгүүлч мэргэжилтэй, хууль эрх зүйн чиглэлээр болон хүүхэд, ахмад настан, хөгжлийн бэрхшээлтэй хүмүүстэй ажиллаж байсан туршлага, ур чадвартай, мэргэшсэн албан хаагчдаар хүний нөөцөө бүрдүүлэн чиг үүргээ хэрэгжүүлэн ажиллаж байна.

Төрийн албаны хууль тогтоомжид заасан шалгуур, болзол шаардлага болон Эрүүдэн шүүхийн эсрэг конвенцын Нэмэлт протоколд дурдсан мэдлэг, мэргэшил, ур чадварыг дээшлүүлэх хүрээнд ЭШУС хэлтсийн албан хаагчид дараах сургалт, арга хэмжээнд хамрагдсан. Үүнд:

Дотоодын сургалт:

- ХЭҮК-ын Тамгын газрын албан хаагчдыг чиглүүлэх дотоодын сургалт. Уг сургалтад ХЭҮК-ын дарга Д.Сүнжид "Хууль тогтоомжийн төсөлд хүний эрхийн шалгуураар дүн шинжилгээ хийх журмын төсөл боловсруулах аргачлал", гишүүн Б.Энхболд "Халдашгүй чөлөөтэй байх эрх" сэдвээр тус тус мэдээлэл өгсөн;
- ЗГХЭГ-ын Хүний эрхийг хангах Үндэсний хорооны Ажлын албанаас зохион байгуулсан "Хүний эрхийн боловсрол, сургалтын арга зүйн семинар";
- Азийн хөгжлийн сангаас зохион байгуулсан "Хүн худалдаалах гэмт хэргийн ойлголт" сэдэвт сургалт;
- "Чанарын менежментийн тогтолцоо нэвтрүүлэх" цогц арга хэмжээний хүрээнд нэгжийн албан хаагчид сургалтад хамрагдсан;
- ЭШУС хэлтсээс УЕПГ-ын дэргэдэх Сургалт, судалгааны хүрээлэнтэй хамтран зохион байгуулсан Эрүү шүүлт тулгах, хүнлэг бус харьцаа, ялгаварлан гадуурхалтаас ангид байх хүний эрхийн сургагч багшийн сургалтад нэгжийн нийт албан хаагчид хамрагдан сургагч багшаар бэлтгэгдэн Гэрчилгээ авсан;
- "Монгол Улсын нэгдэн орсон Хүний эрхийн олон улсын гэрээ, конвенц" сэдэвт сургалт;
- ЗГХЭГ-ын дэргэдэх Удирдлагын академийн төрийн албаны мэргэшүүлэх дунд хугацааны сургалт;

Олон улсын сургалт:

- Японы Олон улсын хамтын ажиллагааны байгууллагаас Япон Улсад зохион байгуулсан "Жендерт суурилсан хүчирхийллийг устгах нь" сэдэвт мэдлэгийг хамтран бүтээх хөтөлбөр¹⁰⁹;
- Ази Номхон далайн форум болон ЭШУС нийгэмлэг байгууллагуудын хамтран зохион байгуулсан "ЭШУС нь" сэдэвт 4 бүлэг бүхий цахим сургалт;
- НҮБ-ын Хүний эрхийн дээд комиссарын газраас 2023 оны 06 дугаар сарын 23-ны өдөр цахимаар зохион байгуулсан "Хүний эрхийн олон улсын гэрээний хэрэгжилт, тайлагналт, хяналтын үндэсний механизм"-ын талаарх нэг өдрийн семинар;
- НҮБ-ын ЭШУС дэд хорооноос цахим хэлбэрээр зохион байгуулсан Ази Номхон далайн бүсийн урьдчилан сэргийлэх уулзалтад хэлтсийн төлөөлөл тус тус хамрагдсан;
- Эрүүдэн шүүхийн эсрэг конвенцын Нэмэлт протокол болон НҮБ-ын ЭШУС Дэд хорооноос Оролцогч улсуудын ЭШУС үндэсний ажиллагаанд зориулсан удирдамжид заасан "Урьдчилан сэргийлэх байгууллага нь үйл ажиллагааны үр нөлөөгөө бэхжүүлэх, туршлага солилцох үүднээс бусад

¹⁰⁹ FY2022 Knowledge Co-Creation Program "Eradicating Sexual and Gender-Based Violence (SGBV)" | National Women's Education Center of Japan (nwec.go.jp)

орны урьдчилан сэргийлэх байгууллагуудтай холбоо тогтоож, хамтран ажиллах¹¹⁰ зарчмын дагуу ЭШУС үндэсний ажиллагааны хүрээнд хамтран ажиллах боломжтой олон улсын байгууллагуудын мэдээллийн сан бий болгон, хамтын ажиллагааны чиглэлээ тодорхойлон, харилцан туршлага солилцох, урьдчилан сэргийлэх цогц арга хэмжээг үр дүнтэй хэрэгжүүлэх шинэлэг арга барилаас судлах, нутагшуулах зорилгоор Бүгд Найрамдах Польш Улс, Бүгд Найрамдах Словени Улс, Бүгд Найрамдах Хорват Улсуудын ЭШУС үндэсний ажиллагаатай хамтын ажиллагаа тогтоон ажиллаж байна. Энэ хүрээнд ЭШУС хэлтсийн албан хаагчид Бүгд Найрамдах Словени Улсын ЭШУС үндэсний ажиллагааны Эрүүдэн шүүхийн эсрэг конвенцын Нэмэлт протоколоор хүлээсэн ЭШУС үүргээ хэрэгжүүлж буй амжилт, ололтоос туршлага судлан тус улсын Любляна хотод энэ оны 03 дугаар сарын 04-өөс 07-ны өдрүүдэд ажилласан;

- Монгол Улсын ХЭҮКтХ-ийн 34 дүгээр зүйлийн 34.1.7 дахь заалтад “эрүү шүүлтээс урьдчилан сэргийлэх зорилгоор ашгийн төлөө бус хуулийн этгээд болон бусад байгууллагатай хамтран ажиллах, харилцан мэдээлэл солилцох, олон нийтэд тогтмол мэдээлэх” гэж заасны дагуу ЭШУС Нийгэмлэг, Данийн Хүний Эрхийн Үндэсний Хүрээлэн, Европын Аюулгүй Байдлын Хамтын Ажиллагааны Байгууллагын Ардчилсан институт, Хүний эрхийн алба, Японы Олон улсын хамтын ажиллагааны байгууллага, Бүгд Найрамдах Солонгос Улсын Олон улсын хамтын ажиллагааны байгууллагатай хамтын ажиллагаагаа эхлүүлээд байна.

¹¹⁰ docstore.ohchr.org/SelfServices/FilesHandler.ashx?enc=60kG1d%2FPPRiCAqhKb7yhsquBIBCpFD%2BXLNadyD9hiZ4S-Gqsp7QTyjY12aNwfqi3CFkvYEqp%2BUSHT%2FCEAk5saRSeK0Q8FOnukzOhJM02O6T%2FrttROW5qBoyJYZCbh7io7

1.3. ДҮГНЭЛТ

Монгол Улсын Их хурлаас “Монгол Улс дахь хүний эрх, эрх чөлөөний байдлын талаарх 22 дахь илтгэл, Эрүү шүүлтээс урьдчилан сэргийлэх асуудал эрхэлсэн гишүүний тайланг хэлэлцсэнтэй холбогдуулан авах зарим арга хэмжээний тухай” 2023 оны 05 дугаар сарын 04-ний өдрийн 35 дугаар тогтоол болон “Монгол Улсын Хүний эрхийн Үндэсний Комиссын тухай хуулийн хэрэгжилтийг хангах, Хүний эрхийн түгээмэл тунхаглал батлагдсаны 75 жилийн ойд зориулсан Улсын Их Хурлын хүндэтгэлийн хуралдаантай холбогдуулан авах арга хэмжээний тухай” 2023 оны 12 дугаар сарын 22-ны өдрийн 114 дүгээр тогтоолыг баталж, Монгол Улсын ХЭҮКтХ-ийн ЭШУС үндэсний ажиллагаатай холбоотой зохицуулалт нь Эрүүдэн шүүхийн эсрэг конвенцод нийцэж байгаа эсэх талаар болон хуулийн холбогдох зүйлийн хэрэгжилтийн үр дагаварт үнэлгээ хийж, танилцуулахыг Улсын Их Хурлын ХЗБХ болон Хүний эрхийн дэд хороонд даалгасан нь Монгол Улсын Үндсэн хууль болон бусад хууль, Монгол Улсын нэгдэн орсон олон улсын гэрээ, конвенцоор баталгаажуулсан эрүү шүүлт тулгах, бусад хэлбэрээр хэрцгий, хүнлэг бусаар буюу хүний нэр төрийг доромжлон харьцаж, шийтгэх явдлаас урьдчилан сэргийлэх үйл ажиллагааг бэхжүүлэхэд дэмжлэг үзүүлсэн томоохон арга хэмжээ болсон.

МОНГОЛ УЛСЫН ИХ ХУРЛЫН ТОГТООЛ

2023 оны 05 сарын 04-ний өдөр Дугаар 35 Төрийн ордон, Улаанбаатар хот

**МОНГОЛ УЛС ДАХЬ ХҮНИЙ ЭРХ, ЭРХ ЧӨЛӨӨНИЙ БАЙДЛЫН
ТАЛААРХ 22 ДАХЬ ИЛТГЭЛ, ЭРҮҮ ШҮҮЛТЭЭС УРЬДЧИЛАН
СЭРГИЙЛЭХ АСУУДАЛ ЭРХЭЛСЭН ГИШҮҮНИЙ ТАЙЛАНГ
ХЭЛЭЛЦСЭНТЭЙ ХОЛБОГДУУЛАН АВАХ ЗАРИМ АРГА
ХЭМЖЭЭНИЙ ТУХАЙ**

4/Эрүү шүүлтээс урьдчилан сэргийлэх асуудлаар:

а/Эрүүгийн хуульд заасан зарим гэмт хэргийн зүйлчлэлд эрүү шүүлт тулгах гэмт хэрэг үйлдсэн нь хүндрүүлэх нөхцөл байдалд тооцохоор зааж тодорхойгүй байдал үүсгэж байгаа зохицуулалтыг өөрчлөх талаар болон эрүү шүүлт тулгаж авсан мэдүүлгээс бусад нотлох баримтыг нотлох баримтын хэмжээнд үнэлэх агуулга хэвээр байгааг залруулах талаар хуулийн төсөл боловсруулах;

б/эрүү шүүлт тулгах гэмт хэргийг хараат бусаар мөрдөн шалгах бие даасан бүтэц байгуулах асуудлыг судлан танилцуулах.

Энэ хүрээнд судлаачдын багтай хамтран хийсэн үнэлгээ, дүн шинжилгээний үр дүнд Монгол Улсын ХЭҮКтХ-ийн эрх зүйн зохицуулалтын хэм хэмжээ нь холбогдох конвенц болон Эрүүдэн шүүхийн эсрэг конвенцын Нэмэлт протоколын шаардлагад бүрэн нийцээгүй төдийгүй ЭШУС үндэсний ажиллагаа чиг үүргээ олон улсын эрх зүйн актад тусгагдсаны дагуу хараат бусаар, үр дүнтэй хэрэгжүүлэхэд хүндрэлтэй, үл ойлгогдох байдал үүсгэхүйц байгаа нь тогтоогдсон.

НҮБ-аас Эрүүдэн шүүхийн эсрэг конвенц, түүний Нэмэлт протоколын Оролцогч улсууд эрүү шүүлтээс үр дүнтэй урьдчилан сэргийлэх үндэсний байгууллага байгуулах, ингэхдээ түүний үйл ажиллагааны болон санхүүгийн хараат бус байдлыг хангахыг холбогдох Зөвлөмж, удирдамжуудад тусгажээ.

Иймд Монгол Улсын Хүний эрхийн Үндэсний Комиссын тухай хуульд нэмэлт, өөрчлөлт оруулах асуудлыг судлан үзэж, Эрүү шүүлтээс урьдчилан сэргийлэх үндэсний ажиллагааг хууль, Монгол Улсын Олон улсын гэрээнд заасны дагуу хараат бусаар хэрэгжүүлэх нөхцөл бололцоог хангах арга хэмжээг авч, шийдвэрлэх, НҮБ-ын гэрээний хороодоос удаа дараа Монгол Улсад хүргүүлж байгаа Зөвлөмжүүдийг хэрэгжүүлэн, Монгол Улсын иргэн бүрийн эрүү шүүлтээс ангид байх эрх төрийн аль ч шатанд үл зөрчигдөх, хязгаарлагдахгүй байх, цаашлаад Монгол Улс нэгдэн орсон Олон улсын гэрээг шударгаар сахин биелүүлэх амлалтдаа хүрэх шаардлага тулгарч байгаа юм.

ХОЁРДУГААР БҮЛЭГ

ЭРҮҮ ШҮҮЛТЭЭС УРЬДЧИЛАН
СЭРГИЙЛЭХ ХЯНАЛТ ШИНЖИЛГЭЭ

ᠬᠣᠶᠢᠷᠳᠤᠭᠠᠷ ᠪᠦᠯᠭᠠ
ᠡᠷᠦᠭᠦ ᠰᠡᠭᠦᠯᠲᠡᠭᠦ ᠤᠷᠦᠳᠴᠢᠯᠠᠨ
ᠰᠡᠷᠭᠢᠶᠢᠯᠡᠬᠡ ᠬᠡᠨᠠᠯᠲᠤ ᠰᠢᠨᠵᠢᠯᠢᠭᠡᠭᠡ

MECHANISM OF TORTURE IN MONGOLIA

ЭРҮҮ ШҮҮЛТЭЭС УРЬДЧИЛАН СЭРГИЙЛЭХ ХЯНАЛТ ШИНЖИЛГЭЭ

НҮБ-ын ЭШУС Дэд хороо Монгол Улсад 2017 онд хийсэн айлчлал: ажиглалт болон оролцогч улсад хандсан зөвлөмжид ... (g) Оролцогч улс үндэсний урьдчилан сэргийлэх механизмаас тодорхойлсон хугацаанд уулзалтуудыг зохион байгуулах боломжоор тус механизмыг хангах шаардлагатай. Үүнд эрх чөлөөгөө хязгаарлуулсан хүмүүстэй хувийн ярилцлага хийх, мөн Нэмэлт протоколд заасны дагуу эрх чөлөөг хязгаарлаж буй газруудад хэдийд ч урьдчилан мэдэгдэлгүй очих эрх орно.” гэж заасан.

Монгол Улсын ХЭҮКтХ-ийн 33 дугаар зүйлийн 33.1.1 дэх заалт, 34 дүгээр зүйлийн 34.1 дэх хэсэг, ЭШУС асуудал эрхэлсэн гишүүний баталсан “ЭШУС нэгжийн 2023-2026 оны үйл ажиллагааны стратеги төлөвлөгөө”-ний 2.1. буюу “Эрүүдэн шүүхийн эсрэг конвенцоор баталгаажуулсан аливаа хэлбэрээр хүний эрх, эрх чөлөөг хязгаарлах, эсхүл тухайн этгээд өөрийн хүсэлтээр гарч явах боломжгүй бүх газарт эрүү шүүлт гарч болзошгүй тогтолцооны шалтгаан, нөхцөлийг судлах зорилгоор тогтмол хяналт шинжилгээ хийх;” заалтыг тус тус үндэслэн Эрүүдэн шүүхийн эсрэг конвенцын Нэмэлт протоколын зарчим болон олон улсын хүний эрхийн стандартад нийцүүлэн хүнлэг бус харьцаа, ялгаварлан гадуурхалт, хүний эрх, эрх чөлөөг хязгаарлаж болзошгүй тогтолцооны шалтгаан, нөхцөл, түүнд нөлөөлж буй хүчин зүйлийг илрүүлэх, урьдчилан сэргийлэх зорилгоор ШШГЕГ-ын хорих анги, цагдан хорих байр, баривчлах байр, Цагдаагийн байгууллагын төв, орон нутгийн газар, хэлтсийн Эрүүлжүүлэх, саатуулах байр, баривчлах байруудад хяналт шинжилгээ хийж, нөхцөл байдалтай танилцаж, удирдлага, холбогдох албан тушаалтан, хорих ангид хорих ял эдэлж байгаа, цагдан хоригдсон, баривчлагдсан, саатуулагдсан хүмүүстэй ярилцлага хийх, түүврийн аргаар асуумж бөглүүлэх, холбогдох баримт бичигтэй танилцах, шаардлагатай бол хуулбарлан авах, хорих анги, цагдан хорих, саатуулах, баривчлах байрны нөхцөлийг техник хэрэгсэл ашиглан баримтжуулах аргачлалыг ашиглаж ажилласан.

2.1. ШҮҮХИЙН ШИЙДВЭР ГҮЙЦЭТГЭХ БАЙГУУЛЛАГАД ХИЙСЭН ХЯНАЛТ ШИНЖИЛГЭЭ

ШШГ байгууллага нь Монгол Улсын Засгийн газрын 2017 оны 204 дүгээр тогтоолоор баталсан “Хорих байгууллага, түүний нутаг дэвсгэрийн байршил, хорих ангийн дэглэм”-ийн дагуу хаалттай 5, нээлттэй 7, нээлттэй, хаалттай 5 хорих анги, сургалт хүмүүжлийн тусгай байгууллага 1, нэгдсэн болон төрөлжсөн мэргэшлийн хорих эмнэлэг 2, эмэгтэйчүүдийн хорих анги 1, нийт 21 хорих анги, Баривчлах төв, байр тус бүр 1, Нийслэлд цагдан хорих төв 1, орон нутагт 28 цагдан хорих байр, 5 баривчлах байртайгаар ял эдлүүлэх ажиллагаанд холбогдох хууль, журмын хэрэгжилтийг ханган ажиллаж байна.

ШШГЕГ-ын харьяа нийслэлийн Багануур дүүрэг дэх 427 дугаар нээлттэй хорих анги, Төв аймгийн ШШГ газрын Мөнгөнморьт сум дахь 417 дугаар нээлттэй, хаалттай анги, Хэнтий аймаг дахь ШШГ газрын Цагдан хорих байр, 419 дүгээр нээлттэй хорих анги, нийслэлийн Баянзүрх дүүрэг дэх 407 дугаар нээлттэй, хаалттай хорих анги, Хөвсгөл аймаг дахь ШШГ газрын Цагдан хорих байр, Булган аймаг дахь ШШГ газрын Цагдан хорих байр, баривчлах байр, 439 дүгээр хаалттай хорих анги, Орхон аймаг дахь ШШГ газрын Цагдан хорих байр, баривчлах байр, 437 дугаар нээлттэй хорих анги, Дархан-Уул аймаг дахь ШШГ газрын Цагдан хорих байр, 445 дугаар нээлттэй хорих анги, Сэлэнгэ аймгийн ШШГ газрын Цагдан хорих байр, Сэлэнгэ аймгийн Сайхан сум дахь ШШГ хэлтсийн 435 дугаар хаалттай хорих анги, Ховд аймаг дахь ШШГ газрын Цагдан хорих байр, 457 дугаар нээлттэй, хаалттай хорих анги, Баян-Өлгий аймаг дахь ШШГ газрын Цагдан хорих байр, Увс аймаг дахь ШШГ газрын Цагдан хорих байр, баривчлах байр, Сэлэнгэ аймгийн Мандал сум дахь ШШГ хэлтсийн Цагдан хорих байр, 413 дугаар нээлттэй, хаалттай хорих анги, 433 дугаар хаалттай хорих анги, Өвөрхангай аймгийн Хархорин сум дахь ШШГ хэлтсийн Цагдан хорих байр, 423 дугаар нээлттэй, хаалттай хорих анги, нийслэлийн Баянзүрх дүүрэг дэх Баривчлах

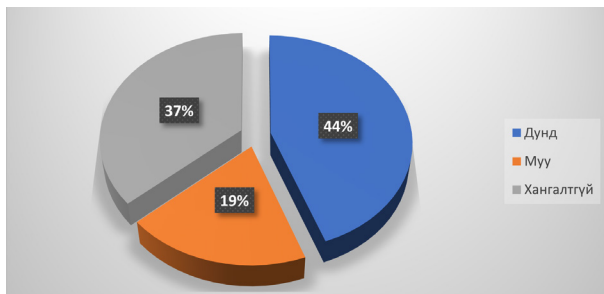

төв, 421 дүгээр нээлттэй хорих анги, 441 дүгээр нээлттэй хорих анги, 409 дүгээр хаалттай хорих анги, 405 дугаар хаалттай (тусгай нэгж) хорих анги, Төв аймаг дахь ШШГ газрын Цагдан хорих байруудад батлагдсан удирдамжийн дагуу хяналт шинжилгээ хийсэн.

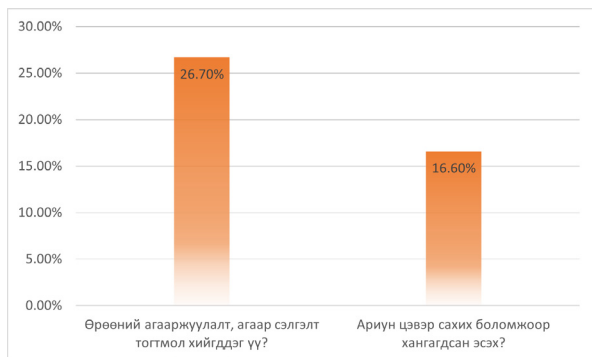
НҮБ-ын “Хоригдлуудтай харьцах үндсэн зарчмууд”-ын 2 дугаар зүйлд “Хоригдлууд хорих газар байгаагаас үүдэж гарсан шаардлагатай хязгаарлалтаас бусад Хүний Эрхийн Түгээмэл Тунхаглалд тухайн улс оролцогч болсон тохиолдолд Эдийн засаг, нийгэм, соёлын эрхийн тухай олон улсын Пакт, Иргэний болон улс төрийн эрхийн тухай олон улсын пакт, түүний нэмэлт протокол зэрэгт заасан хүний эрх, эрх чөлөөг, түүнчлэн НҮБ-ын бусад Пактад дурдсан эрх, эрх чөлөөг эдэлнэ” гэж заасан.

Хяналт шинжилгээний хүрээнд хорих ангид хорих ял эдэлж байгаа, цагдан хорих байранд цагдан хоригдож буй 239 хүнтэй ганцаарчлан уулзаж, 2,552 хүнээс хуульд заасан эрхийн хэрэгжилтийн талаар асуумж авахад дараах байдлаар хариулсан байна. Үүнд:

1. ШШГТХ-ийн 231 дүгээр зүйлийн 231.1 дэх хэсэгт “Хоригдлыг эрүүл ахуй, ариун цэврийн шаардлага хангасан байр, ахуй нөхцөл, энэ хуулийн 231.6-д заасан хэмжээний илчлэгтэй хоол, хүнсний бүтээгдэхүүнээр хангана.” НҮБ-ын “Хоригдлуудтай харьцах наад захын жишиг дүрмүүд”-ийн 20.1-д “Шоронгийн захиргаа ердийн тогтоосон цагт хоригдол бүрийг эрүүл мэнд, хүч тамирыг хэвийн хадгалагдах хангалттай тэжээллэг, сайн чанарын сайтар бэлтгэж өгсөн хоол, ундаар хангах ёстой” гэж заасны дагуу бэлтгэсэн “Хорих ангийн нөхцөл ямар вэ?” гэсэн асуултад 43.5 хувь нь “Дунд”, 18.9 хувь нь “Муу”,

“Өрөөний агааржуулалт, агаар сэлгэлт тогтмол хийгддэг үү?” гэсэн асуултад 26.7 хувь нь “Үгүй”, “Ариун цэвэр сахиx боломжоор хангагдсан эсэх?” гэсэн асуултад 16.6 хувь нь “Үгүй”,

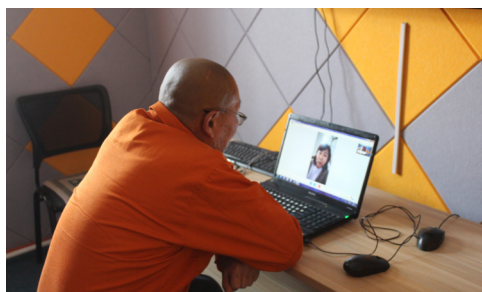
“Хорих ангийн хоолны амт, чанар ямар вэ?” гэсэн асуултад 39.5 хувь нь “Дунд”, 18.5 хувь нь “Муу” гэж хариулжээ.

Хяналт шинжилгээгээр Баянзүрх дүүрэг дэх 407 дугаар нээлттэй, хаалттай хорих ангийн удаан хугацааны уулзалтын хоногийн байр маш хүйтэн, тухгүй, хөргөгч хүрэлцээгүй, сандалгүй, гудас нь хиртэй, бие засах газрын өрөөнд хаалт, хаалга байхгүй, суултуур, угаалтуурын крант хүрэлцээгүй, 100 гаруй хүнд ердөө 2 тосгууртай, бие засах 3 өрөөтэй, 7 хоногт нэг удаа ус халааж усанд ордог нөхцөл байдал тогтоогдсон.

Мөн халуун усны байр мөөгөнцөртсөн, угаалгын машингүй бөгөөд хувцсаа хувинд

хийн хүйтэн усаар угаадаг¹¹¹, Орхон аймаг дахь ШШГ газрын 437 дугаар нээлттэй хорих ангийн сахилгын 3 хорих өрөө нь зохих стандартын шаардлага хангаагүй¹¹², Сэлэнгэ аймгийн Сайхан сум дахь ШШГ хэлтсийн 435 дугаар хаалттай хорих ангийн ахуй нөхцөл муу, бие засах газар эрүүл ахуйн стандартад тэнцэхгүй, өвчин гарах эрсдэлтэй түвшинд хүрсэн, дусаал гоожсон, чийгтэй, усны хангамж болон угаалга маш муу¹¹³, Сэлэнгэ аймаг дахь Мандал сум дахь ШШГ хэлтсийн 413 дугаар нээлттэй, хаалттай хорих ангийн хоригдлын нийтийн хоолны газар болон халуун усны газартай хамт байрласан, ... бие засах газар эрүүл ахуйн стандартад нийцээгүй, халдварт өвчин гарах эрсдэлт түвшинд хүрсэн¹¹⁴, Өвөрхангай аймгийн Хархорин сум дахь ШШГ хэлтэс-423 дугаар нээлттэй, хаалттай хорих ангийн ахуй нөхцөл маш муу, бохир. Бие засах газар цөөн бөгөөд маш бохир¹¹⁵, 421 дүгээр нээлттэй хорих ангийн нийтийн бие засах газрыг шөнийн цагаар хаадаг¹¹⁶, 441 дүгээр нээлттэй хорих ангийн удаан хугацааны уулзалтын байрны тохижилт, үйлчилгээ стандартад нийцээгүй¹¹⁷, Төв аймаг дахь ШШГ газрын Цагдан хорих байр нь хүйтэн, мөөгөнцөртэй, хорих өрөөний агааржуулалт маш их чимээтэй байдаг тул шөнийн цагаар агааржуулалтыг унтраадаг бөгөөд энэ үед хоригдогч нар байрлах хэсгийн үнэр амьсгалж болохооргүй болдог, хоригдогч байрлаж буй 2 давхрын хэсгийн халаалт маш муу, халаалт муугаас болж чийгшил ихтэй¹¹⁸, 409 дүгээр хаалттай хорих ангийн хоригдлын сахилгын

¹¹¹ ЭШУС асуудал эрхэлсэн гишүүний 2023 оны 07 дугаар сарын 03-ны өдрийн 08/06 дугаартай Зөвлөмж.

¹¹² ЭШУС асуудал эрхэлсэн гишүүний 2023 оны 07 дугаар сарын 03-ны өдрийн 08/08 дугаартай Зөвлөмж.

¹¹³ ЭШУС асуудал эрхэлсэн гишүүний 2023 оны 08 дугаар сарын 16-ны өдрийн 08/10 дугаартай Зөвлөмж.

¹¹⁴ ЭШУС асуудал эрхэлсэн гишүүний 2023 оны 10 дугаар сарын 04-ний өдрийн 08/14 дугаартай Зөвлөмж.

¹¹⁵ ЭШУС асуудал эрхэлсэн гишүүний 2023 оны 10 дугаар сарын 12-ны өдрийн 08/16 дугаартай Зөвлөмж.

¹¹⁶ ЭШУС асуудал эрхэлсэн гишүүний 2023 оны 12 дугаар сарын 04-ний өдрийн 08/19 дугаартай Зөвлөмж.

¹¹⁷ ЭШУС асуудал эрхэлсэн гишүүний 2023 оны 12 дугаар сарын 04-ний өдрийн 08/20 дугаартай Зөвлөмж.

¹¹⁸ ЭШУС асуудал эрхэлсэн гишүүний 2024 оны 02 дугаар сарын 05-ны өдрийн 08/03 дугаартай Зөвлөмж.

болон тусгаарлах өрөөний чийгшил болон дулааныг тусгай хэмжигч багажаар хэмжихэд тус өрөөний дулаан стандартад нийцэхгүй буюу 16.7 хэм дулааныг заасан¹¹⁹, 405 дугаар хаалттай (тусгай нэгж) хорих ангийн түр болон удаан хугацааны уулзалтын байрны өрөөнд иргэний аюулгүй байдлыг хангах дуут хонх байрлуулаагүй, түр болон удаан хугацааны уулзалтын байранд бие засах газаргүй, гадна талбайд байрлах бие засах газрын хана цуурч, шалны мод хугарсан¹²⁰ зөрчлүүд тус тус тогтоогдсон.

2. ШШГТХ-ийн 243 дугаар зүйлийн 243.3 дахь хэсэгт “Хоригдол, хорих ангийн алба хаагчийн аюулгүй байдлыг хангах зорилгоор хорих өрөө, хорих анги дотор хоригдол зорчих бусад хэсгийг хамарсан дуу-дүрсний бичлэгийн хяналтыг шүүхийн шийдвэр гүйцэтгэх байгууллага зохион байгуулна.” гэж заасан.

Хяналт шинжилгээгээр Орхон аймаг дахь ШШГ газрын 437 дугаар нээлттэй хорих ангийн сахилгын 3 хорих өрөөний гадна хэсгийн коридорт хяналтын камергүй¹²¹, Сэлэнгэ аймгийн Мандал сум дахь ШШГ хэлтэс-413 дугаар нээлттэй, хаалттай хорих ангийн уурын зуухны 60 м² байшин, гал тогооны ногоо хадгалах хэсэг, хоригдлын амьдралын бүсийн 2 байрны үүдний хэсэгт камерын хяналтгүй, ерөнхий хяналтын 360 градус эргэдэг камер ажиллагаагүй болсон, гадна талын бие засах газрыг хянах хяналтын камер дүрсийг ойртуулж хянах боломжгүй, холоос хянадаг, хоригдлын царай зүс танигдах боломжгүй¹²², Сэлэнгэ аймгийн Мандал сум дахь ШШГ хэлтэс-433 дугаар хаалттай хорих ангийн хоригдлын амьдралын бүсийн А байрны төлөөлөгч нарын өрөө рүү орох хэсгийн 8 метрийн урттай коридор болон тус коридорт байрлах бие засах газрын хэсэг хяналтын камергүй¹²³, ШШГ газрын 441 дүгээр нээлттэй хорих ангийн амьдралын бүсэд цахим уулзалтын өрөө рүү орох хэсгийн 6 м² талбайтай хэсэг нь камерын хяналтгүй¹²⁴, ШШГЕГ-ын 409 дүгээр хаалттай хорих ангийн модны цехийн өрөө рүү орох 5 м² хэмжээтэй коридор камерын хяналтгүй¹²⁵, ШШГ газрын 405 дугаар хаалттай (тусгай нэгж) хорих ангийн тусгай нэгжийн 2А корпусын хонгилын хэсэгт 1 хяналтын камертай, уг хяналтын камерын тусгал хязгаарлагдмал, 2А корпусын аркны хэсэг, коридорын 8 м² талбайд камерын хяналтгүй, мөн 1А, 1В, 2В, 2D корпусын коридорт байрлах хяналтын камерын чанар муу, үзэгдэх орчин хязгаарлагдмал, шинээр ашиглалтад оруулсан харуулын цамхгийн 2, 3 дугаар давхарт камерын хяналтгүй, хорих ангийн гадна талбайн урд хэсэгт байрлах уурын зуухны орох, гарах хэсэг рүү харсан хяналтын камерын тусгал хязгаарлагдмал, үзэгдэх орчин муу, нээлттэй дэглэмд хорих ял эдэлж буй хоригдлын байрны В1 давхар руу буух хэсэгт камерын хяналтгүй, В1 давхрын хоригдлын үйлдвэрлэл хийх хэсэг, 1 дүгээр давхрын коридорыг хянах камерын хяналтын тусгал муу, тус хяналтын камерт хянагдах өөрийгөө хөгжүүлэх өрөөний үзэгдэх орчин хязгаарлагдмал нөхцөл байдалтай байв.¹²⁶

¹¹⁹ ЭШУС асуудал эрхэлсэн гишүүний 2024 оны 02 дугаар сарын 16-ны өдрийн 08/04 дугаартай Зөвлөмж.

¹²⁰ ЭШУС асуудал эрхэлсэн гишүүний 2024 оны 02 дугаар сарын 28-ны өдрийн 08/08 дугаартай Зөвлөмж.

¹²¹ ЭШУС асуудал эрхэлсэн гишүүний 2023 оны 07 дугаар сарын 03-ны өдрийн 08/08 дугаартай Зөвлөмж.

¹²² ЭШУС асуудал эрхэлсэн гишүүний 2023 оны 10 дугаар сарын 04-ний өдрийн 08/14 дугаартай Зөвлөмж.

¹²³ ЭШУС асуудал эрхэлсэн гишүүний 2023 оны 10 дугаар сарын 12-ний өдрийн 08/15 дугаартай Зөвлөмж.

¹²⁴ ЭШУС асуудал эрхэлсэн гишүүний 2023 оны 12 дугаар сарын 04-ний өдрийн 08/20 дугаартай Зөвлөмж.

¹²⁵ ЭШУС асуудал эрхэлсэн гишүүний 2024 оны 02 дугаар сарын 16-ний өдрийн 08/04 дугаартай Зөвлөмж.

¹²⁶ ЭШУС асуудал эрхэлсэн гишүүний 2024 оны 02 дугаар сарын 28-ний өдрийн 08/05 дугаартай Зөвлөмж.

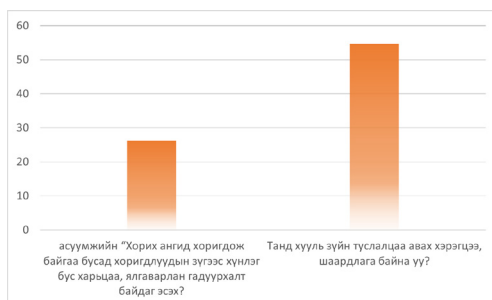
3. ШШГТХ-ийн 203 дугаар зүйлийн нэгдсэн болон төрөлжсөн мэргэшлийн хорих эмнэлгийн чиг үүрэгт энэ зүйлийн 203.8 дахь хэсэгт “Хоригдолд эмнэлгийн анхан шатны тусламж, үйлчилгээ үзүүлэх хэсэг нь эмчлэх эрх бүхий эмнэлгийн мэргэжилтэнтэй байх ба эмнэлгийн үзлэг хийх, анхан шатны болон амь тэнссэн үеийн тусламж, үйлчилгээ үзүүлэх...” гэж, мөн хуулийн 210 дугаар зүйлийн 210.1.5 дахь заалтад “эмнэлгийн тусламж авах” гэж тус тус заасан.

Хяналт шинжилгээгээр “Та эмнэлгийн тусламж, үйлчилгээ авч чаддаг уу?” гэсэн асуултад 24.7 хувь нь “Үгүй”, “Танд төрөлжсөн мэргэжлийн эмнэлэгт үзүүлэх, эмчлүүлэх боломж олддог уу?” гэсэн асуултад 44.2 хувь нь “Үгүй” гэж хариулжээ.

4. ШШГТХ-ийн 218 дугаар зүйлийн 218.1 дэх хэсэг “Хорих байгууллагад явуулах нийгэмшүүлэх ажлын хүрээнд хоригдол хорих ангид ял эдлэх бүхий л хугацааг хамарсан, хоригдолд нийгмийн харилцаанд ухамсартайгаар бие даан оролцоход дэмжлэг үзүүлэх, чадавхжуулах, хөгжүүлэх, хууль дээдлэх төлөвшлийг бий болгоход чиглэсэн нийгэмшүүлэх мэргэжлийн үйлчилгээ үзүүлнэ.”, 219 дүгээр зүйлийн 219.1-д “Хоригдлыг эрх зүйн мэдээллээр хангах, хөдөлмөрийн дадлага, мэргэжлийн баримжаа олгох, ур чадвар, мэдлэг боловсролоо дээшлүүлэхэд нь туслалцаа үзүүлэх, ардын уламжлалт зан үйлд сургах болон хүсэл, сонирхолд нь үндэслэн эерэг зан үйлд төлөвшүүлэх бусад хэлбэрээр нийгэмшүүлэх ажлыг зохион байгуулна”, 219.3-д “Нийгэмшүүлэх ажлыг хоригдлын үйлдсэн гэмт хэргийн болон түүний хувийн байдал, нас, хүйс, ял эдлүүлэх нөхцөлийг харгалзан ганцаарчилсан, бүлгийн, эсхүл нийтэд чиглэсэн хэлбэрээр тусгай хөтөлбөр боловсруулж үе шаттай, ялгамжтай зохион байгуулна.” гэж заасан.

Хяналт шинжилгээний хүрээнд авсан асуумжийн “Хорих ангид хоригдож байгаа бусад хоригдлуудын зүгээс хүнлэг бус харьцаа, ялгаварлан гадуурхалт байдаг эсэх?” гэсэн асуултад 26.2 хувь нь “Тийм”, “Танд хууль зүйн туслалцаа авах хэрэгцээ, шаардлага байна уу?” гэсэн асуумжид 54.7 хувь нь “Тийм” гэж хариулсан.

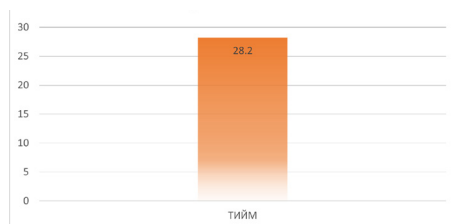
5. ШШГТХ-ийн 273 дугаар зүйлийн 273.2 дахь хэсэгт “Шүүхийн шийдвэр гүйцэтгэх байгууллагын алба хаагчид Төрийн албаны тухай хууль, Нийтийн албанд нийтийн болон хувийн ашиг сонирхлыг зохицуулах, ашиг сонирхлын зөрчлөөс урьдчилан сэргийлэх тухай хууль, Авлигын эсрэг хуулиар хориглосон үйл ажиллагаанаас гадна дараах зүйлийг хориглоно:”, алба хаагч нь энэ зүйлийн 273.2.1 дэх заалт “хүний эрх, эрх чөлөөнд хууль бусаар халдах;”, 273.2.2 дахь заалт “албан тушаал, байгууллагын нэрээр бусдыг эрхшээлдээ оруулах, дарамтлах,”-ыг тус тус хориглосон.

ТАТХ-ийн 39 дүгээр зүйлийн 39.1.4 дэх заалтад “албан тушаалын бүрэн эрхээ урвуулан ашиглах, хувийн ашиг сонирхолдоо нийцүүлэн бусдыг аливаа хэлбэрээр хавчин гадуурхах, эрхшээлдээ байлгах, түүнчлэн дарамт, хүчирхийлэл,...ийг хориглоно” гэж заасан.

НҮБ-ын Ерөнхий Ассамблейн 1948 онд баталсан Хүний эрхийн түгээмэл тунхаглалын 5 дугаар зүйлд “Хэнд ч эрүү шүүлт тулган эсхүл хэнтэй ч хэрцгийгээр, хүний ёсноос гадуур буюу нэр төрийг нь доромжлон харьцах, шийтгэх ёсгүй”, Монгол Улсын Үндсэн хуулийн 2 дугаар бүлгийн 16 дугаар зүйлийн 13 дахь хэсэгт Монгол Улсын иргэн “халдашгүй, ... байх эрхтэй. ... Хэнд боловч эрүү шүүлт тулгаж, хүнлэг бус, хэрцгий хандаж, нэр төрийг нь доромжилж болохгүй...” гэж тунхагласан.

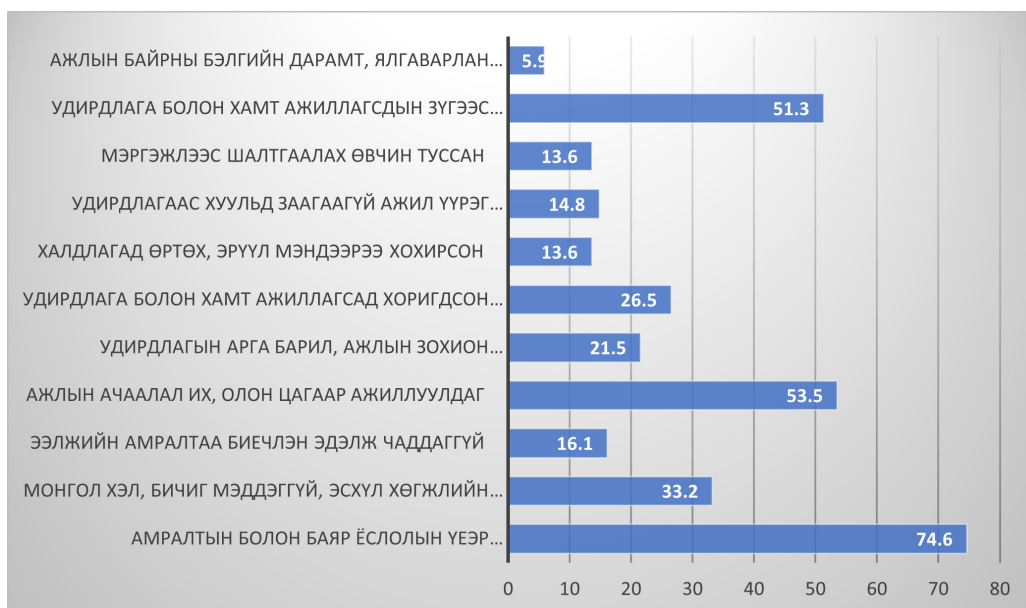
ШШГТХ-ийн 210 дугаар зүйлийн хоригдлын эрхэд энэ зүйлийн 210.9 дэх заалт “Хорих байгууллагын алба хаагч, эрх бүхий албан тушаалтны зүгээс хүнлэг харьцах, эсхүл хэрцгий, хүнлэг бус, нэр төрийг нь доромжилж харьцахгүй байхыг шаардах” гэж заасан.

Гэвч “Хорих ангид алба хаагч зүй бусаар харьцаж байсан уу?” гэсэн асуултад 28.2 хувь нь “Тийм” гэж хариулжээ.

6. Хяналт шинжилгээний хүрээнд ШШГ байгууллагын алба хаагчдад хүнлэг бус харьцаа, ялгаварлан гадуурхалтын талаар сургалт, мэдээллийг өгч, зарим алба хаагчидтай ганцаарчилсан болон бүлгийн ярилцлагыг явуулж, 477 алба хаагчаас асуумж авахад “Албан үүргээ гүйцэтгэхэд гардаг хүндрэл, бэрхшээл”-ийн талаар дараах байдлаар хариулжээ. Үүнд:

- амралтын болон баяр ёслолын үеэр амардаггүй, ажлын илүү цаг, нөхөн олговор авдаггүй гэж 74.6 хувь;
- монгол хэл, бичиг мэддэггүй, эсхүл хөгжлийн бэрхшээлтэй хоригдлуудад хорих байрны дотоод журам, цагийн хуваарь, сахилгын шийтгэл ногдуулах журам, эрх үүргийг тайлбарлахад бэрхшээл тулгардаг гэж 33.2 хувь;
- ээлжийн амралтаа биечлэн эдэлж чаддаггүй гэж 16.1 хувь;
- ажлын ачаалал их, олон цагаар ажиллуулдаг гэж 53.5 хувь;
- удирдлагын арга барил, ажлын зохион байгуулалт муу гэж 21.5 хувь;
- удирдлага болон хамт ажиллагсад хоригдсон этгээдүүдийн зүгээс хэл амаар доромжлох, гүтгэх, ялгаварлан гадуурхдаг гэж 26.5 хувь;
- халдлагад өртөх, эрүүл мэндээрээ хохирсон гэж 13.6 хувь;
- удирдлагаас хуульд заагаагүй ажил үүрэг гүйцэтгүүлдэг гэж 14.8 хувь;
- мэргэжлээс шалтгаалах өвчин туссан гэж 13.6 хувь;
- удирдлага болон хамт ажиллагсдын зүгээс ялгаварлан гадуурхалт, ажлын байрны дарамт гэж 51.3 хувь;
- ажлын байрны бэлгийн дарамт, ялгаварлан гадуурхалт гэж 5.9 хувь.

Хяналт шинжилгээгээр тогтоогдсон нөхцөл байдалд анхаарал хандуулж, шийдвэрлэх шаардлагатай асуудлуудын хүрээнд Монгол Улсын ХЭҮКтХ-ийн 35 дугаар зүйлийн 35.1 дэх хэсэгт заасны дагуу ЭШУС асуудал эрхэлсэн гишүүн Төв аймгийн ШШГ газрын Мөнгөнморьт сум дахь 417 дугаар нээлттэй хорих ангийн дарга, хурандаа П.Ууганбаярт 13 заалт бүхий Зөвлөмжийг 2023 оны 05 дугаар сарын 19-ний өдрийн 08/02 дугаартай албан бичгээр, Нийслэлийн Багануур дүүрэг дэх 427 дугаар нээлттэй, хаалттай ангийн дарга, хурандаа С.Батсайханд 13 заалт бүхий Зөвлөмжийг 2023 оны 05 дугаар сарын 19-ний өдрийн 08/03 дугаартай албан бичгээр, Хэнтий аймаг дахь ШШГ газрын 419 дүгээр нээлттэй хорих ангийн дарга, хурандаа Д.Хатанбаатарт 11 заалт бүхий Зөвлөмжийг 2023 оны 06 дугаар сарын 02-ны өдрийн 08/05 дугаартай албан бичгээр, нийслэлийн Баянзүрх дүүрэг дэх 407 дугаар нээлттэй, хаалттай хорих ангийн дарга, хурандаа Ц.Очгэрэлд 12 заалт бүхий Зөвлөмжийг 2023 оны 07 дугаар сарын 03-ны өдрийн 08/06 дугаартай албан бичгээр, Булган аймаг дахь ШШГ газрын 439 дүгээр хаалттай хорих ангийн дарга, хурандаа Д.Батгэрэлд 12 заалт бүхий Зөвлөмжийг 2023 оны 07 дугаар сарын 03-ны өдрийн 08/07 дугаартай албан бичгээр, Орхон аймаг дахь ШШГ газрын 437 дугаар нээлттэй хорих ангийн дарга, хошууч Р.Ууганбаярт 14 заалт бүхий Зөвлөмжийг 2023 оны 07 дугаар сарын 03-ны өдрийн 08/08 дугаартай албан бичгээр, Дархан-Уул аймаг дахь ШШГ газрын 445 дугаар нээлттэй хорих ангийн дарга, дэд хурандаа С.Лхагвасүрэнд 13 заалт бүхий Зөвлөмжийг 2023 оны 08 дугаар сарын 16-ны өдрийн 08/09 дугаартай албан бичгээр, Сэлэнгэ аймгийн Сайхан сум дахь ШШГ хэлтсийн 435 дугаар хаалттай хорих ангийн дарга, хурандаа Д.Өлзийбатад 13 заалт бүхий Зөвлөмжийг 2023 оны 08 дугаар сарын 16-ны өдрийн 08/10 дугаартай албан бичгээр, Увс аймаг дахь ШШГ газрын дарга, хошууч З.Ариунбаярт 7 заалт бүхий Зөвлөмжийг 2023 оны 09 дүгээр сарын 18-ны өдрийн 08/12 дугаартай албан бичгээр, Сэлэнгэ аймгийн Мандал сум дахь ШШГ хэлтсийн 413 дугаар нээлттэй, хаалттай хорих ангийн дарга, хурандаа А.Батхуягт

22 заалт бүхий Зөвлөмжийг 2023 оны 10 дугаар сарын 04-ний өдрийн 08/14 дугаартай албан бичгээр, Сэлэнгэ аймгийн Мандал сум дахь ШШГ хэлтсийн 433 дугаар хаалттай хорих ангийн дарга, хурандаа Л.Эрдэнэбатад 16 заалт бүхий Зөвлөмжийг 2023 оны 10 дугаар сарын 12-ны өдрийн 08/15 дугаартай албан бичгээр, Өвөрхангай аймгийн Хархорин сум дахь ШШГ хэлтсийн 423 дугаар нээлттэй, хаалттай хорих ангийн дарга, хурандаа Б.Түвшинтөгсөд 14 заалт бүхий Зөвлөмжийг 2023 оны 10 дугаар сарын 12-ны өдрийн 08/16 дугаартай албан бичгээр, ШШГЕГ-ын Баривчлах төвийн дарга, хурандаа Д.Чинзоригт 10 заалт бүхий Зөвлөмжийг 2023 оны 11 дүгээр сарын 30-ны өдрийн 08/18 дугаартай албан бичгээр, нийслэлийн Баянзүрх дүүрэг дэх 421 дүгээр нээлттэй хорих ангийн дарга, хурандаа Б.Юмчинбаганад 22 заалт бүхий Зөвлөмжийг 2023 оны 12 дугаар сарын 04-ний өдрийн 08/19 дугаартай албан бичгээр, нийслэлийн Баянзүрх дүүрэг дэх 441 дүгээр нээлттэй хорих ангийн дарга, хурандаа Ч.Мөнх-Эрдэнэд 15 заалт бүхий Зөвлөмжийг 2023 оны 12 дугаар сарын 04-ний өдрийн 08/20 дугаартай албан бичгээр, Төв аймаг дахь ШШГ газрын дарга, хурандаа С.Өлзийбатад 13 заалт бүхий Зөвлөмжийг 2024 оны 02 дугаар сарын 05-ны өдрийн 08/03 дугаартай албан бичгээр, нийслэлийн Баянзүрх дүүрэг дэх 409 дүгээр хаалттай хорих ангийн дарга, хурандаа Б.Батбаярт 2024 оны 02 дугаар сарын 16-ны өдрийн 08/04 дугаартай албан бичгээр, ШШГЕГ-ын 405 дугаар хаалттай (тусгай нэгж) хорих ангийн дарга, хурандаа Г.Амгаланбаатарт 2024 оны 02 дугаар сарын 28-ны өдрийн 08/05 дугаартай албан бичгээр, ЭШУС асуудал эрхэлсэн гишүүний 1 заалт бүхий Зөвлөмжийг ЦЕГ-ын дарга, дотоодын цэргийн командлагч, цагдаагийн хурандаа Т.Сүхболдод 2024 оны 03 дугаар сарын 21-ний өдрийн 08/06 дугаартай албан бичгээр тус тус хүргүүлсэн.

Хяналт шинжилгээний явцад хорих анги, цагдан хорих болон баривчлах байр, төвүүдэд нийтлэг байдлаар төсөв, санхүүгийн хүндрэл, бэрхшээлтэй нөхцөл байдал дурдагдаж байсан тул Монгол Улсын ХЭҮКТХ-д заасны дагуу ШШГЕГ-аас холбогдох мэдээллийг гаргуулан судлан үзэхэд ШШГ байгууллагын шүүхийн шийдвэр гүйцэтгэх үйл ажиллагааг хуульд заасан бүрэн эрхийн хүрээнд хэрэгжүүлэх тусгайлсан чиг үүргээ биелүүлэхэд төсөв, санхүүгийн хүндрэл, болзошгүй эрсдэлийг дараах байдлаар дурджээ¹²⁷. Үүнд:

- Цалингийн зардал: ШШГ байгууллагын 2023 оны урсгал төсвийн үндсэн цалинд 53,8 тэрбум төгрөг батлагдсан. Засгийн газрын 2022 оны 488, Хууль зүй дотоод хэргийн сайдын 2023 оны А/22 дугаар тогтоолын дагуу үндсэн цалинг тооцоход нийт алба хаагчдын цалин 59.1 тэрбум төгрөг буюу зөрүү 4.7 тэрбум төгрөгийн нэмэлт санхүүжилт шаардлагатай болсон;
- Тээвэр шатахууны зардал: ШШГ газрын нээлттэй болон нээлттэй, хаалттай хорих ангид хоригдож байгаа хоригдлын тоо өмнөх оны мөн үеэс 2023 оны 02 дугаар сарын байдлаар 1,152 буюу 28 хувиар өссөн тул хуяглан хүргэлт, харуул хамгаалалтын үйл ажиллагааг хэвийн явуулах, эмнэлгийн тусламж, үйлчилгээ үзүүлэхэд шатахууны зардал хүрэлцдэггүй байна. Шатахууны үнэ өмнөх оны мөн үеэс литр тутамд 150 төгрөгөөр буюу 6,7 хувиар өссөн нь тээвэр шатахууны зардал хүрэлцэхгүй байх тооцоолол гарч байна. Иймд тээвэр, шатахууны зардал дээр 699.2 сая төгрөг нэмж шийдвэрлүүлэх;
- Хоол, хүнсний зардал: Шийдвэр гүйцэтгэх газар, хэлтэс, хорих анги салбар нэгжийн хүрээнд гол нэр төрлийн хүнсний бүтээгдэхүүн болох мах, махан бүтээгдэхүүн, гурил, будааг худалдан авахдаа чанарын шаардлага хангасан бүтээгдэхүүнийг сонгон, гэрээ байгуулан гэрээний дагуу нийлүүлэлт хийгддэг боловч хүнс бараа материал, шатахууны үнийн өсөлт болон бусад хүчин зүйлсээс шалтгаалан өргөн хэрэглээний бараа бүтээгдэхүүний үнэ тогтмол өсөж байгаа бөгөөд хоригдлын хоолны хэрэгцээг нормативаар тооцоход 2023 онд 11.6 тэрбум төгрөг шаардлагатай байгаа боловч хоол хүнсний зардалд 2022 онд 6.1 тэрбум төгрөг, 2023 онд 3.5 тэрбум төгрөг батлагдсан нь хоригдлын өдөрт авах хоолны илчлэг хүрэхгүй болоод байна. Мөн хоригдогчийн тоо 2022 оны мөн үеэс өнөөдрийн байдлаар 1152 орчмоор өссөн нь хоол, хүнсний зардалд зайлшгүй 3.2 тэрбум төгрөг нэмэлтээр шийдвэрлүүлэх шаардлага үүсжээ;
- Нормын хувцасны зардал: ШШГ байгууллагын нормын хувцасны зардал 2022 онд 2,709.4 сая төгрөгөөр батлагдсан бөгөөд төсвийн тодотголоор 19,2 хувь нь буюу 522.7 сая төгрөгөөр хасагдаж 2,186.7 сая төгрөг болж буурсан ба уг зардалд цэргийн алба хаагчдаас гадна хоригдлын хувцасны хангалтын зардал давхар батлагддаг. Зөвхөн 2023 онд гэхэд алба хаагчийн дүрэмт хувцас, хэрэглэлд шинээр томилогдох алба хаагчдад 1,812.7 сая төгрөг, элэгдлийн хугацаа дуусаж байгаа 1,144.1 сая төгрөг, хоригдлын хувцас, хэрэглэлд 763.6 сая төгрөг, нийт 4,071.7 сая төгрөгийн төсөв шаардлагатай байгаа боловч батлагдсан төсөв 1,093.0 сая төгрөг байна. Иймд нормын хувцасны зардалд зайлшгүй шаардлагатай төсөв 2,843.2 сая төгрөг байна;

¹²⁷ ШШГЕГ-ын даргын 2023 оны 03 дугаар сарын 17-ны өдрийн 01/605 дугаартай албан бичиг.

- Түлш халаалтын зардал: Улаанбаатар хотын агаарын бохирдлыг бууруулах ажлын хүрээнд утаагүй түлш хэрэглэх шаардлага тавигдаж, түлш халаалтын зардал огцом өсөж өмнөх оноос 2 дахин нэмэгдсэн. Нүүрсний үндсэн үнэ өсөхөөс гадна нүүрс тээвэрлэх шатахууны үнэ болох дизель түлш мөн нэмэгдэж, батлагдсан төсвөөр 2023 оны 3 дугаар сараас гал алдах нөхцөл үүсээд байгаа тул түлш халаалтын зардалд 1.060.7 сая төгрөг тус тус нэмж тусгуулах шаардлагатай байна;
- Гэрэл цахилгааны зардал: 2022 оны гүйцэтгэлээр 2,513.3 сая төгрөг гарсан. 2023 онд 2628.7 сая төгрөг батлагдсан бөгөөд төсөвт байгууллагуудын эрчим хүчний тариф бүсчлэн нэмэгдсэн тул гэрэл цахилгааны зардал 1-3 сарын хугацаанд өр үүсээд байна. Иймд гэрэл цахилгааны зардалд 429.2 сая төгрөг нэмж шийдвэрлүүлэх;
- Бусад зардал: Бусад зардлын хувьд өмнөх оны гүйцэтгэлээс бууруулж батлагдсан нь бараа бүтээгдэхүүний үнийн өсөлттэй энэ үед төлбөр үүсэх эрсдэлтэй гэж тус тус дурджээ.

Монгол Улсын Үндсэн хуулийн хоёрдугаар бүлгийн арван зургадугаар зүйлийн 4 дэх хэсэгт Монгол Улсын иргэн "... хөдөлмөрийн аятай нөхцөлөөр хангуулах, цалин хөлс авах, ... эрхтэй.", арван есдүгээр зүйлийн 1 дэх хэсэгт "Төрөөс хүний эрх, эрх чөлөөг хангахуйц эдийн засаг, нийгэм, хууль зүйн болон бусад баталгааг бүрдүүлэх ... үүргийг иргэнийхээ өмнө хариуцна."¹²⁸ гэж хуульчилсан.

НҮБ-ын Хоригдлуудтай харьцах наад захын жишиг дүрмүүдийн 20.1-д "Шоронгийн захиргаа ердийн тогтоосон цагт хоригдол бүрийг эрүүл мэнд, хүч тамирыг хэвийн хадгалагдах хангалттай тэжээллэг, сайн чанарын сайтар бэлтгэж өгсөн хоол, ундаар хангах ёстой" гэж заажээ.

ШШГТХ-ийн 287 дугаар зүйлийн 287.1 дэх хэсэгт "Засгийн газар шүүхийн шийдвэр гүйцэтгэх байгууллагын алба хаагчийн хэвийн ажиллах нөхцөлийг бүрдүүлнэ.", мөн хуулийн 231 дүгээр зүйлийн 231.1 дэх хэсэгт "Хоригдлыг эрүүл ахуй, ариун цэврийн шаардлага хангасан байр, ахуйн нөхцөл, 231.6-д заасан хэмжээний илчлэгтэй хоол, хүнсний бүтээгдэхүүнээр хангана." гэж тус тус зохицуулсан.

Монгол Улсын ХЭҮКтХ-ийн 35 дугаар зүйлийн 35.1 дэх хэсэгт заасныг үндэслэн ЭШУС асуудал эрхэлсэн гишүүн Я.Цэлмэн Монгол Улсын Их Хурал, Засгийн газрын гишүүн, Сангийн сайд Б.Жавхланд "Шүүхийн шийдвэр гүйцэтгэх байгууллагын хуулийн хүчин төгөлдөр шүүхийн шийдвэр гүйцэтгэх үйл ажиллагааг хуульд заасан бүрэн эрхийн хүрээнд хэрэгжүүлэх тусгайлсан чиг үүргээ биелүүлэхэд төсвөөс шалтгаалж болзошгүй эрсдэлийг судлан, холбогдох арга хэмжээг авах"¹²⁹ талаарх Зөвлөмжийг 2023 оны 06 дугаар сарын 02-ны өдрийн 08/04 дугаартай албан бичгээр хүргүүлсэн бөгөөд Монгол Улсын Сангийн яамны Төрийн нарийн бичгийн дарга Ж.Ганбатаас "Шүүхийн шийдвэр гүйцэтгэх байгууллагын шүүхийн шийдвэр гүйцэтгэх үйл ажиллагааг хэрэгжүүлэх тусгайлсан чиг үүргээ биелүүлэхэд шаардагдах зардал буюу цалин хөлс, тээвэр шатахуун, хоол, хүнс, нормын хувцас, түлш халаалт, гэрэл цахилгааны зардал болон бусад үйл ажиллагааг хэрэгжүүлэх зардлыг Төсвийн тухай хуулийн

¹²⁸ Монгол Улсын Үндсэн хууль. <https://legalinfo.mn/mn/detail?lawid=367>.

¹²⁹ ЭШУС асуудал эрхэлсэн гишүүний 2023 оны 6 дугаар сарын 02-ны өдрийн 08/04 дугаартай Зөвлөмж

хүрээнд тооцон хянаж, 38.2 тэрбум төгрөгөөр нэмэгдүүлэхээр 2024 оны улсын төсвийн төсөлд тусгасан¹³⁰ гэж 2023 оны 10 дугаар сарын 06-ны өдрийн 03/7360 дугаартай албан бичгээр хариу мэдэгдсэн.

ШШГЕГ-ын 407 дугаар нээлттэй, хаалттай хорих ангийн дарга, хурандаа Ц.Очгэрэлээс ирүүлсэн танилцуулгад хорих ял эдэлж байгаа Ё.Ц-ийн хорих ял эдэлсэн хугацаанд хорих ялыг эдэлж байхдаа цагдан хоригдсон хугацааг оруулан тооцвол 2024 оны 01 дүгээр сарын 26-ны өдрийн байдлаар биеэр эдэлсэн 06 жил 06 сар 12 хоног, шагналын хоног 00 жил 05 сар 16 хоног, үлдэгдэл 02 хоног гэсэн тооцоолол гаргаж, хорих ял эдэлж буй Ё.Ц-ээс гаргасан өөр гэмт хэрэгт шалгагдаж, цагдан хоригдсон хугацааг хорих ял эдэлсэн хугацаанд оруулан тооцуулах тухай хүсэлтийг¹³¹ Баянгол дүүргийн эрүүгийн хэргийн анхан шатны шүүхийн шүүгч М.Далайхүүд 2024 оны 01 дүгээр сарын 25-ны өдрийн 01/80 дугаартай албан бичгээр хүргүүлэхэд Баянгол дүүргийн эрүүгийн хэргийн анхан шатны шүүхийн шүүгч М.Далайхүүгийн 2024 оны 01 дүгээр сарын 25-ны өдрийн 2/259 дугаартай албан бичгээр "Шүүх ЭХХШТХ-ийн 14.13 дугаар зүйлийн 11 дэх хэсэгт зааснаар Нийслэлийн прокурорын газрын хяналтын прокурорын саналыг үндэслэн яллагдагчийн цагдан хорих байрыг өөрчилж, өөр цагдан хорих байранд шилжүүлэх тухай шүүгчийн захирамж гаргасан байна. Иймд ялтан Ё.Ц-ийн эрүүгийн 201701000083 дугаартай хэрэгт цагдан хоригдсон хоногийг түүний урьд эдэлж байсан хорих ялд нь оруулан тооцох эсэх талаар ял эдлүүлэх ажиллагаанд нь хяналт тавьж байгаа эрх бүхий байгууллагаас тодруулах нь зүйтэй."¹³² гэсэн хариуг ирүүлжээ.

Иргэн Г.А-аас ЭШУС асуудал эрхэлсэн гишүүн Я.Цэлмэнд хандан, 2024 оны 01 дүгээр сарын 26-ны өдөр ээж Ё.Ц-д шүүхээс оногдуулсан хорих ялыг биечлэн эдэлж дуусаж байгаа боловч Нийслэлийн прокурорын газраас иргэн Ё.Ц-г өөр эрүүгийн хэрэгт шалгагдан цагдан хоригдсон хугацааг хорих ял эдэлсэн хугацаанд оруулан тооцохгүй гэж шийдвэрлэн, ЭХ-ийн 6.10 дугаар зүйлд заасан "Шүүх баривчлагдсан, цагдан хоригдсон хугацааг ялтны эдлэх ялд оруулан тооцно." гэсэн заалтыг зөрчин, түүний эрхийг ноцтойгоор зөрчиж байгаа¹³³ талаарх гомдлыг ирүүлсэн. Гомдлыг хүлээн авч, Монгол Улсын ХЭҮКтХ-ийн 34 дүгээр зүйлийн 34.1.6-д заасны дагуу ЭШУС асуудал эрхэлсэн гишүүн Я.Цэлмэнгийн 2024 оны 01 дүгээр сарын 29-ний өдрийн 08/151 дугаартай албан бичгээр Нийслэлийн прокурорын газрын ял эдлүүлэх ажиллагаанд хяналт тавих хэлтсийн дарга, хууль цаазын итгэмжит зөвлөх Т.Мөнхбаярт гомдлыг шилжүүлсэн.¹³⁴

Нийслэлийн прокурорын газрын хяналтын прокурор, хууль цаазын ахлах зөвлөх Т.Амарзаяа иргэн Г.А-д 2024 оны 02 дугаар сарын 13-ны өдрийн 4/591 дугаартай хариу мэдэгдэх хуудсаар хариуг өгчээ. Уг хариу мэдэгдэх хуудсанд:

¹³⁰ Монгол Улсын Сангийн яамны Төрийн нарийн бичгийн даргын 2023 оны 10 дугаар сарын 06-ны өдрийн 03/7360 дугаартай албан бичиг.

¹³¹ ШШГЕГ-ын 407 дугаар нээлттэй, хаалттай хорих ангийн даргын 2024 оны 01 дүгээр сарын 25-ны өдрийн 01/80 дугаартай албан бичиг.

¹³² Баянгол дүүргийн Эрүүгийн хэргийн анхан шатны шүүхийн шүүгчийн 2024 оны 01 дүгээр сарын 25-ны өдрийн 01/80 дугаартай албан бичиг.

¹³³ Иргэн Г.А-аас ЭШУС асуудал эрхэлсэн гишүүнд ирүүлсэн гомдол, Бүртгэлийн дугаар 2024-94.

¹³⁴ ЭШУС асуудал эрхэлсэн гишүүний 2024 оны 01 дүгээр сарын 29-ний өдрийн 08/151 дугаартай албан бичиг.

Монгол Улсын ХЭҮК-оос таны гаргасан гомдлыг харьяаллаар шилжүүлж ирсний дагуу Ё.Ц-д холбогдох хувийн хэрэг, материалтай танилцлаа.

Сонгинохайрхан дүүргийн Эрүүгийн хэргийн анхан шатны шүүхийн 2019 оны 11 дүгээр сарын 01-ний өдрийн 2019/ШЦТ/1149 дугаартай шийтгэх тогтоолоор Ё.Ц-д ЭХ-ийн тусгай ангийн 17.3 дугаар зүйлийн 3 дахь хэсгийн 2.2-т зааснаар 7 жилийн хорих ял оногдуулж шийдвэрлэжээ.

Ё.Ц-г дээрх шийдвэрээр хорих ял эдэлж байх хугацаанд нь эрүүгийн 1805060870372 дугаартай хэрэгт холбогдуулан ЭХ-ийн тусгай ангийн 17.3 дугаар зүйлийн 3 дахь хэсгийн 2.2-т зааснаар эрүүгийн хэрэг үүсгэн, яллагдагчаар татаж, Баянгол дүүргийн Эрүүгийн хэргийн анхан шатны шүүхийн 2020 оны 11 дүгээр сарын 04-ний өдрийн 253 дугаартай шүүгчийн захирамжаар цагдан хорих таслан сэргийлэх арга хэмжээ авч, 461 дүгээр хаалттай ангид шилжүүлэн цагдан хорьж, тус шүүхийн шүүгчийн 2022 оны 07 дугаар сарын 01-ний өдрийн 180 дугаартай захирамжаар түүнд авсан цагдан хорих таслан сэргийлэх арга хэмжээг хүчингүй болгож, ял эдэлж байсан хорих ангид нь буцаан шилжүүлсэн байна.

Өөрөөр хэлбэл Ё.Ц нь шүүхээс оногдуулсан 7 жилийн хорих ялаас 5 жил 08 сар 16 хоногийн ял эдэлсэн бөгөөд хорих ялын үндсэн хугацаа дуусаагүй байна. Харин 1 жил 03 сар 14 хоног нь түүнийг хорих ял эдэлж байх хугацаанд эрүүгийн 1805060870372 дугаартай хэрэгт яллагдагчаар цагдан хорьсон хугацаа юм.

Баянгол дүүргийн прокурорын газраас эрүүгийн 1805060870372 дугаартай хэрэгт хяналт тавьж байгаа бөгөөд эрүүгийн хэрэг эцэслэн шийдвэрлэгдээгүй, цагдан хоригдсон хугацааг хорих ялын хугацаанд оруулан тооцуулах талаар Ё.Ц-ийн гаргасан ижил утга бүхий хүсэлтэд эрүүгийн хэрэгт нь хяналт тавьж буй прокуророос 2024 оны 01 дүгээр сарын 31-ны өдрийн 168 дугаартай албан бичгээр хариу мэдэгдсэн байна.

Хорих ял эдлүүлэх ажиллагааны явцад хүний эрх зөрчигдсөн асуудал гараагүй байх тул гомдлыг хүлээн авахаас татгалзаж шийдвэрлэлээ.

Дээрх шийдвэрийг эс зөвшөөрвөл 7 хоногийн дотор дээд шатны прокурорт гомдол гаргах эрхтэй гэжээ¹³⁵.

Баянгол дүүргийн прокурорын газрын хяналтын прокурор, хууль цаазын ахлах зөвлөх М.Эрдэнэзаяагийн иргэн Ё.Ц-д өгсөн 2024 оны 01 дүгээр сарын 31-ний өдрийн 168 дугаартай хариу мэдэгдэх хуудсанд "... Ял нэмж нэгтгэх асуудал нь ЭХ-д заасан үндэслэл журмын дагуу явагдах бөгөөд ЭХ-ийн ерөнхий ангийн 6.9 дүгээр зүйлийн 1 дэх хэсэгт "Ялтан оногдуулсан ялыг эдэлж дуусахаас өмнө шинээр гэмт хэрэг үйлдсэн, эсхүл шүүхээр ял шийтгүүлэхийн өмнө өөр гэмт хэрэг үйлдсэн нь шүүхийн шийтгэх тогтоол гарсны дараа тогтоогдсон бол тухайн гэмт хэрэгт нь ял оногдуулж, өмнөх шийтгэх тогтоолоор оногдуулсан ялаас эдлээгүй үлдсэн ялыг нэмж нэгтгэн нийт эдлэх ялын хэмжээг тогтооно." гэж хуульчилжээ. Өөрөөр хэлбэл эрүүгийн 1805060870372 дугаартай эрүүгийн хэрэгт мөрдөн шалгах ажиллагаа явагдаж байгаа бөгөөд шалгавал зохих ажиллагаанууд хийгдэж дуусаагүй, мөрдөгчийн зүгээс хэргийг шүүхэд шилжүүлэх тухай санал гаргаагүй, прокуророос яллах дүгнэлт үйлдээгүй, харьяалах шүүхээс шийтгэх тогтоол гараагүй байгаад дээрх хэргийг шүүхэд шилжүүлж

¹³⁵ Нийслэлийн прокурорын газрын хяналтын прокурор, хууль цаазын ахлах зөвлөхийн 2024 оны 02 дугаар сарын 13-ны өдрийн 4/591 дугаартай хариу мэдэгдэх хуудас.

шийтгэх тогтоол гарснаар таны урьд энэ хэрэгт цагдан хорих таслан сэргийлэх арга хэмжээ авагдсан 1 жил 03 сар 14 хоногийг ялыг нэмж нэгтгэх асуудлыг шийдвэрлүүлэхээр байх тул таны хүсэлтийг хангахаас татгалзаж шийдвэрлэлээ...” гэжээ¹³⁶.

ТОХИОЛДОЛ 2

ШШГЕГ-ын тэргүүн дэд дарга, хурандаа Б.Нандинболороос ирүүлсэн 2024 оны 2 дугаар сарын 06-ны өдрийн 02/306 дугаартай албан бичигт “Шүүхийн шийдвэр гүйцэтгэх байгууллагын хэмжээнд 2024 оны 2 дугаар сарын 05-ны өдрийн байдлаар Шүүхээс хорих ял оногдуулсан шүүхийн шийтгэх тогтоолд заасан нийт хугацаанаас өөр гэмт хэрэгт шалгагдаж, цагдан хорих байр, Цагдан хорих 461 дүгээр хаалттай ангид тус тус хоригдсон хугацааг хасаж тооцон, хорих ялыг бүрэн эдлүүлж байгаа нэр бүхий 9 хоригдол байна” гэжээ¹³⁷.

ТОХИОЛДОЛ 3

ШШГЕГ-ын Цагдан хорих 461 дүгээр хаалттай ангийн дарга, хурандаа Б.Нямгомбоос ирүүлсэн танилцуулгад 2024 оны 3 дугаар сарын 14-ны байдлаар шүүхийн шийдвэрээр цагдан хорих таслан сэргийлэх арга хэмжээ авагдсан нэр бүхий 17 хүн 10 сар 27 хоногоос 2 жил 4 сар 27 хоног цагдан хоригдож байгаа тухай дурджээ¹³⁸.

НҮБ-ын 1966 онд баталсан Иргэний болон улс төрийн эрхийн тухай Олон улсын пактын 9 дүгээр зүйлийн 1 дэх хэсэгт “Хүн бүр эрх чөлөөтэй, халдашгүй дархан байх эрхтэй. Хэнийг ч дур мэдэн баривчлах буюу цагдан хорьж болохгүй. Хуульд заасан үндэслэл, журмаас гадуур хэний ч эрх чөлөөг хасаж болохгүй.”¹³⁹, Монгол Улсын Үндсэн хуулийн Арван зургадугаар зүйлийн 13 дахь хэсэгт “халдашгүй, чөлөөтэй байх эрхтэй. Хуульд заасан үндэслэл, журмаас гадуур дур мэдэн хэнийг ч ... эрх чөлөөг нь хязгаарлахыг хориглоно”¹⁴⁰, ЭХ-ийн 6.10 дугаар зүйлийн 1 дэх хэсэгт “Шүүх баривчлагдсан, цагдан хоригдсон хугацааг ялтны эдлэх ялд оруулан тооцно.”¹⁴¹ гэж тус тус заасан.

Гэвч Шүүхээс хорих ял оногдуулсан Шүүхийн шийтгэх тогтоолд заасан нийт хугацаанаас өөр гэмт хэрэгт шалгагдаж, цагдан хоригдсон хугацааг хасаж тооцон, хорих ялыг эдлүүлж байгаа нь Монгол Улсын нэгдэн орсон олон улсын гэрээ, конвенц, Монгол Улсын Үндсэн хууль, иргэний үндсэн эрх, халдашгүй чөлөөтэй байх эрх зөрчигдөхөд хүргэж байна.

Иймд Шүүхийн шийтгэх тогтоолд заасан нийт хугацаанаас өөр гэмт хэрэгт шалгагдаж, цагдан хоригдсон хугацааг ялтны эдлэх ялд оруулан тооцох талаарх

¹³⁶ Баянгол дүүргийн прокурорын газрын хяналтын прокурор, хууль цаазын ахлах зөвлөхийн 2024 оны 01 дүгээр сарын 31-ний өдрийн 168 дугаартай хариу мэдэгдэх хуудас.

¹³⁷ ШШГЕГ-ын тэргүүн дэд даргын 2024 оны 02 дугаар сарын 06-ны өдрийн 02/306 дугаартай албан бичиг.

¹³⁸ ШШГЕГ-ын Цагдан хорих 461 дүгээр хаалттай ангийн даргын 2024 оны 03 дугаар сарын 14-ны өдөр ирүүлсэн танилцуулга.

¹³⁹ Хүний эрхийн Олон улсын билл. 31 дэх тал. 2019 он.

¹⁴⁰ Монгол Улсын Үндсэн хууль. <https://legalinfo.mn/mn/detail?lawId=367>.

¹⁴¹ Эрүүгийн хууль <https://legalinfo.mn/mn/detail?lawId=11634>.

ЭХ-ийн 6.10 дугаар зүйлийн 1 дэх хэсэгт заасан “Шүүх баривчлагдсан, цагдан хоригдсон хугацааг ялтны эдлэх ялд оруулан тооцно.” гэсэн зохицуулалтыг Монгол Улсын нэгдэн орсон олон улсын гэрээ, конвенцод нийцүүлэн боловсронгуй болгох талаар санал боловсруулах шаардлагатай байна. Үүнээс үүсэж болох эрсдэл нь хорих ял эдэлж буй хүнийг өөр гэмт хэрэгт цагдан хорьж шалгах бүрд хорих ялын хугацаа тасарч, тухайн хүнийг ямар ч хугацаагаар өөр өөр төрлийн хэрэгт холбогдуулан шалгаж хүний үндсэн эрх зөрчигдөх эрсдэлийг хууль тогтоогчид тооцож урьдчилан сэргийлэх арга хэмжээг хэрэгжүүлсэн байх нь зүйтэй.

Төрийн байгууллага алба хаагчийн буруутай үйл ажиллагааны улмаас иргэн, хуулийн этгээдэд учруулсан хохирол, төлбөрийг барагдуулах ажлын хүрээнд Эрүүгийн хэрэг хянан шийдвэрлэх ажиллагааны улмаас учруулсан хохиролд 2023 онд Хууль зүй, дотоод хэргийн сайдын тушаалаар хуваарилсан хөрөнгөнөөс 15 иргэнд 167.9 сая төгрөгийг олгох гүйцэтгэх баримт бичигт шийдвэр гүйцэтгэх ажиллагааг явуулжээ.¹⁴² Энэ нь төрийн эрх бүхий алба хаагч ЭХ-ийг нэг мөр ойлгож, хэрэглэхдээ ЭХХШтХ-д заасан үндэслэл, журмын дагуу мөрдөн шалгах ажиллагааг явуулах шаардлагатайг харуулж байна.

¹⁴² ШШГЕГ-ын Шийдвэр гүйцэтгэх албаны даргын 2024 оны 02 дугаар сарын 07-ны өдрийн 03/483 дугаартай албан бичиг.

2.2. ДҮГНЭЛТ

Хяналт шинжилгээгээр тогтоогдсон нөхцөл, зөрчлийг арилгуулахаар ЭШУС асуудал эрхэлсэн гишүүний Зөвлөмжийн дагуу ШШГЕГ-аас ШШГ байгууллагын алба хаагчдын эдэлбэл зохих эрхийн эрхийг хангах чиглэлээр дараах ажлуудыг хийжээ. Үүнд:

Алба хаагчдын нийгмийн хамгааллыг бэхжүүлэх чиглэлээр:

Засгийн газрын 2023 оны 06 дугаар сарын 21-ний өдрийн 241 дүгээр тогтоолоор төрийн албан хаагчдын цалинг нэмсэнтэй холбогдуулан алба хаагчдын албан тушаалын ангилал, цолны зэрэглэлийг шинэчилснээр офицер бүрэлдэхүүний үндсэн цалин 44 хувь, ахлагч бүрэлдэхүүний үндсэн цалин 48 хувиар тус тус нэмэгдүүлснээр төрийн цэргийн болон хууль сахиулах байгууллагуудын алба хаагчдын цалинтай дүйцүүлсэн.

Хүний нөөцийн удирдлагын үйл ажиллагааг оновчтой болгох, алба хаагчдын ажлын ачааллыг тэнцвэржүүлэх, хүний нөөцийн нөхөн хангалтыг шуурхай, үр дүнтэй зохион байгуулах зорилгоор ШШГ байгууллагын ахлагч бүрэлдэхүүнийг албан тушаалд томилох, чөлөөлөх, түр чөлөөлөх, халах, хууль тогтоомжид заасан үндэслэл, журмын дагуу цэргийн цол олгох, сэргээх, бууруулах, хураан авах эрхийг харьяа алба, хорих анги, шүүхийн шийдвэр гүйцэтгэх газар, хэлтэс, салбар нэгжийн дарга нарт шилжүүлэх ШШГЕГ-ын даргын 2023 оны А/10 дугаар тушаалаар ШШГ байгууллагын “Ахлагч бүрэлдэхүүний томилгоо, шилжилт хөдөлгөөнийг зохицуулах журам”-ыг батлан мөрдөж байна.

ХтХ, ТАтХ-д заасны дагуу ШШГЕГ-ын даргын 2023 оны А/85 дугаар тушаалаар “Шүүхийн шийдвэр гүйцэтгэх байгууллагын хөдөлмөрийн дотоод журам”-д нэмэлт өөрчлөлт оруулж, шинээр томилогдсон алба хаагч 6 сар ажилласны дараа ээлжийн амралт авах, ээлжийн амралт хоорондын хугацаа 6 сараас багагүй байх, ажлын зайлшгүй шаардлагаар ээлжийн амралтаа биеэр эдэлж чадаагүй алба хаагчид ээлжийн амралтын цалинг нэг аравны тав дахин нэмэгдүүлж олгох, алба хаагчийг ээлжийн амралттай байх хугацаанд ажлын зайлшгүй шаардлагаар ажиллуулсан бол нөхөн амраах, алба хаагч өөрийн хүсэлтээр ээлжийн амралтыг тухайн ажлын жилдээ багтаан хэсэгчлэн эдлэх, алба хаагч гадаад улсад хувийн зорилгоор аялах тохиолдолд ажил байдлын тодорхойлолтыг тус байгууллагад 1-ээс дээш жил ажилласан алба хаагчид олгох, алба хаагчдын албан тушаалын цалингийн шатлал, бусад нэмэгдлийг тухайн байгууллагын даргын тушаалаар сард нэг удаа

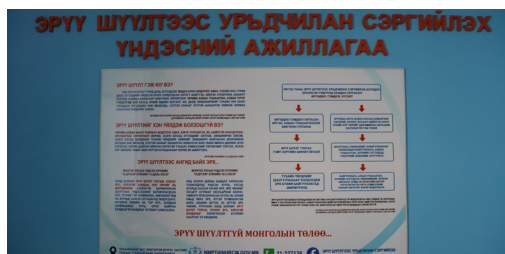
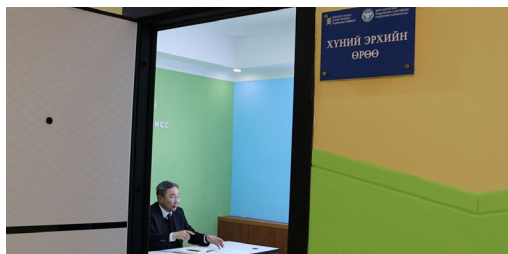
тогтмол шийдвэрлэх, ээлжээр ажилладаг алба хаагчдаас бусад алба хаагчийг ажлын зайлшгүй шаардлагаар нийтээр амрах баярын өдөр амруулаагүй бол түүний дундаж цалин хөлсийг хоёр дахин, түүнээс дээш хэмжээгээр нэмэгдүүлж олгох, тэднийг шөнийн цагт ажиллуулбал шөнийн цагийн нэмэгдэл хөлсийг нэмж олгох, салбар нэгжийн даргын тушаалаар алба хаагч, ахмад настны нийгмийн баталгааг хангах, ажиллах урам зоригийг нэмэгдүүлэх зорилгоор тухайн байгууллагын мал аж ахуй, газар тариалан, дотоод орлогын бүтээгдэхүүн болон дотоод орлогоос тэдэнд урамшуулал, тусламж хэлбэрээр олгож болох тухай зэрэг зохицуулалтуудыг тусгаж, ХтХ-д нийцүүлэн алба хаагчдын нийгмийн баталгааг хангах эрх зүйн орчныг бүрдүүлжээ.

Хоригдол, хоригдогсдын эрхийг хангах чиглэлээр:

ШШГТХ-ийг дагаж мөрдөх журмын тухай хуульд “Баривчлах шийдвэр оногдуулсан шүүхийн шийдвэрийг 2025 оны 01 дүгээр сарын 01-ний өдрийг хүртэл хугацаанд нийслэлд ШШГ байгууллага, аймаг, суманд цагдаагийн байгууллага гүйцэтгэнэ. Цагдаагийн байгууллага баривчлах шийтгэл оногдуулсан шүүхийн шийдвэрийг биелүүлэх чиг үүргийг энэ зүйлд заасан хугацааны дотор үе шаттайгаар шүүхийн шийдвэр биелүүлэх байгууллагад шилжүүлнэ.”¹⁴³ гэж заасны дагуу орон нутаг дахь цагдан хорих, баривчлах байрыг үе шаттайгаар шинэчлэх ажлын хүрээнд энэ жил Хэнтий болон Төв аймгуудад Цагдан хорих байрны барилга барих ажлыг эхлүүлсэн бөгөөд барилгын ажил 80-88 хувьтай явагдаж байна.

“Дохионы хэлний хэлмэрч, орчуулагчдын холбоо” төрийн бус байгууллагатай хамтран дохионы хэлний хэлмэрч, хөтчийн сургалтад ШШГ байгууллагын хэмжээнд 12 алба хаагчийг хамруулж, дохионы хэлмэрч шаардлагатай хоригдлын эрхийг хангажээ.

¹⁴³ Шүүхийн шийдвэр гүйцэтгэх тухай хуулийг дагаж мөрдөх журмын тухай хууль. <https://legalinfo.mn/mn/detail?law-id=12703>

ШШГЕГ-ын даргын 2023 оны 11 дүгээр сарын 29-ний өдрийн А/218 дугаар тушаалаар “Цахим уулзалт зохион байгуулах журам”-ыг баталж, хорих ангид ял эдэлж байгаа хоригдлын эргэлт уулзалт авах эрхийг цаг хугацаа, орон зайнаас үл хамаарч цахим хэлбэрээр зохион байгуулах үйл ажиллагааг зохицуулсан нь тэдний эрхийг хангах нөхцөлийг бүрдүүлжээ.

407 дугаар нээлттэй, хаалттай хорих анги алба хаагчид болон хүмүүжигчдийн орчин нөхцөлийг сайжруулах зорилгоор Швейцарын хамтын ажиллагааны газрын санхүүжилтээр эрүүл ахуй, ариун цэврийн шаардлагад нийцүүлэн эмэгтэй хүмүүжигчдийн хувцас угаалга, хатаалга, халуун усны өрөө зэргийг шинэчлэн засварлаж, хэрэгцээт техник, тоног төхөөрөмжийг суурилуулснаас гадна нярай хүүхэдтэй хүмүүжигчдийн байр, удаан хугацааны эргэлт, уулзалтын байрыг шинэчлэн засварлан тохижуулжээ.¹⁴⁴

Гэвч Хүний эрхийн түгээмэл тунхаглалын 23 дугаар зүйлд заасан “Хүн бүр хөдөлмөрлөх, ажлаа чөлөөтэй сонгох, хөдөлмөрийн шударга, аятай нөхцөлөөр хангуулах ...”¹⁴⁵, Монгол Улсын Үндсэн хуулийн арван зургадугаар зүйлд заасан “ажил мэргэжлээ чөлөөтэй сонгох, ... цалин хөлс авах, амрах...”¹⁴⁶ иргэний үндсэн эрх, эрх чөлөө бүрэн эдлэгдэхгүй, ХтХ-ийн хэрэгжилт бүрэн хангагдахгүй байна.

ЭШУС үндэсний үйл ажиллагааны 2022 оны тайланд хорих ангиуд өөрийн онцлогт тохируулан зохих тэмдэглэгээг хийж, тухайн аюулгүйн тойрогт цагийн хуваарьт үйл ажиллагаа нэрийдлээр “хоригдлуудыг удаан хугацааны турш нэг газар суулган, шингэн зүйл уух, бие засах, биеийн чилээ гаргах хөдөлгөөн үйлдэх боломжгүйгээр хязгаарлаж байна” гэсэн нь хүний хөдөлгөөнийг удаан хугацаагаар хязгаарлаж байгаа хүнлэг бус харьцааны хэлбэр гэж дүгнэж, мөн НҮБ-ын Дур зоргоор саатуулах асуудал хариуцсан Ажлын хэсэг¹⁴⁷ Монгол Улсад хийсэн айлчлалын хүрээнд хийсэн хяналт шинжилгээний урьдчилсан дүгнэлтэд “... Түүгээр ч барахгүй хоригдлууд маш хатуу дэглэмд захирагддаг ба зарим шаардлагыг нь доромжлол, хүнлэг бус хандлага гэж ойлгож байна. ... Хоригдлуудад энэхүү улаан шугам дээр гишгэхийг хориглодог Хоригдлуудад улаан шугамыг давж гарахыг хориглодог практикийг нэн даруй халах ёстой...” гэж дурдсан.

Хяналт шинжилгээний хүрээнд ШШГЕГ-ын дарга, хорих ангийн дарга нарт удаа дараа хүргүүлсэн ЭШУС асуудал эрхэлсэн гишүүний Зөвлөмжийн дагуу хорих ангид хоригдлуудыг удаан хугацааны турш нэг газар суулгах (улаан шугамд суулгах)-ыг таслан зогсоосон байна.

¹⁴⁴ ШШГЕГ-ын 2024 оны 02 дугаар сарын 27-ны өдрийн танилцуулга.

¹⁴⁵ Хүний эрхийн Олон улсын билл. 18 дугаар тал. 2019 он.

¹⁴⁶ Монгол Улсын Үндсэн хууль. <https://legalinfo.mn/mn/detail?lawId=367>.

¹⁴⁷ Монгол Улсын Засгийн газрын урилгаар НҮБ-ын Дур зоргоор саатуулах асуудал хариуцсан Ажлын хэсгийн 2022 оны 10 дугаар сарын 3-14-ний өдрүүдэд Монгол Улсад хийсэн албан ёсны айлчлалын урьдчилсан тайлан.

2.3. ЦАГДААГИЙН БАЙГУУЛЛАГАД ХИЙСЭН ХЯНАЛТ ШИНЖИЛГЭЭ

2023 онд ЭХ-ийн тусгай ангид заасан 13.9 (Хууль бусаар баривчлах), 14.1 (Ялгаварлан гадуурхах), 21.12 (Эрүү шүүлт тулгах) гэмт хэргийн шинжтэй бүртгэгдсэн 87 гомдол мэдээллийн 64 гомдол, мэдээлэлд хэрэг бүртгэлтийн хэрэг нээхээс татгалзсан, 20 гомдол, мэдээлэлд хэрэг бүртгэлтийн хэрэг нээсэн, 3 гомдол, мэдээлэлд Эрүүгийн хэрэг үүсгэн яллагдагчаар татжээ.

Нийт 87 гомдол мэдээллийн ЭХ-ийн тусгай ангийн 13.9 дүгээр зүйл (Хууль бусаар баривчлах, саатуулах) гэмт хэрэгт 5 цагдаагийн алба хаагчид холбогдох 5 гомдол мэдээлэл шалгагдсанаас, 5 цагдаагийн алба хаагчдад холбогдох 4 гомдол мэдээлэлд хэрэг бүртгэлтийн хэрэг нээхээс татгалзаж, 1 хэрэг бүртгэлтийн хэрэг нээж, мөрдөн шалгах ажиллагаа явуулж байгаа ба ЭХ-ийн тусгай ангийн 21.12 дугаар зүйл (Эрүү шүүлт тулгах) гэмт хэрэгт 16 цагдаагийн алба хаагч, бусад 2 төрийн алба хаагчтай холбогдуулан 82 гомдол мэдээлэл шалгагдсанаас, 15 цагдаагийн алба хаагчдад холбогдох 64 гомдол мэдээллийг хэрэг бүртгэлтийн хэрэг нээхээс татгалзаж, 15 хэрэг бэлтгэлтийн хэрэг нээж, 3 алба хаагчид эрүүгийн хэрэг үүсгэн яллагдагчаар татаж, 2 алба хаагчид холбогдох хэргийг яллах дүгнэлт үйлдэн шүүхэд шилжүүлэн, 1 алба хаагчид холбогдох эрүүгийн хэрэгт мөрдөн шалгах ажиллагаа явуулж байна.

ЭХ-ийн тусгай ангийн 14.1 дүгээр зүйл (Ялгаварлан гадуурхах) гэмт хэрэгт албан хаагчтай холбоотой гомдол мэдээлэл ирээгүй¹⁴⁸.

АТГ-ын Мөрдөн шалгах хэлтсийн 3 дугаар албаны даргын 2024 оны 02 дугаар сарын 14-ны өдрийн 06/2846 дугаартай албан бичигт "...Иргэнээс гаргасан гомдлын дагуу Баянгол дүүргийн Цагдаагийн газрын нэгдүгээр хэлтсийн мэдүүлэг авах өрөөний камерын бичлэгийг гаргуулан авахаар очих үед тус хэлтсийн Эрүүгийн цагдаагийн тасаг байрлах 2 дугаар давхрын зүүн хэсэгт байрлах 1 ширхэг камерын чиглэлийг зориуд өөрчилсөн, эрүүгийн мөрдөгч нар суух өрөөнд дүрс бичлэгийн камер байршуулаагүй, хэлтсийн дотоод орчныг хянах хяналтын камерууд бүрэн ажиллагаагүй байсан. Дүүргийн цагдаагийн хэлтсийн байрны Эрүүгийн цагдаагийн тасгийн мөрдөгч нарын байрлах хэсэг болон албаны үйл ажиллагаа явуулах албан өрөөнд дүрс бичлэгийн камер суурилуулаагүй нөхцөл байдал нь Монгол Улсын Үндсэн хуулийн Арван зургадугаар зүйлийн 13 дахь хэсэгт заасан "Халдашгүй чөлөөтэй байх" эрхийг зөрчсөн, гэмт хэрэгт сэрдэгдэн шалгагдаж буй этгээдэд эрүү шүүлт тулгах, түүний бие махбод, сэтгэл санааг шаналган зовоох үйлдлийг хийх орчныг бүрдүүлсэн, камергүй учир эрүү шүүлт тулгах, бие мах бодид хүч хэрэглэх үйлдэл нотлогдохгүй гэх сэтгэлгээг мөрдөгч нарт бий болгосон гэж үзэх нөхцөл байдал илэрсэн¹⁴⁹" гэж тус тус дурджээ.

Тайлант хугацаанд Нийслэлийн цагдаагийн удирдах газрын харьяа Багануур дүүрэг дэх Цагдаагийн газрын Эрүүлжүүлэх, саатуулах байр, Хэнтий аймаг дахь Цагдаагийн газрын Эрүүлжүүлэх, саатуулах байр, Сүхбаатар аймаг дахь Цагдаагийн

¹⁴⁸ УЕП-ын орлогч прокурор, төрийн хууль цаазын шадар зөвлөхийн 2024 оны 02 дугаар сарын 28-ны өдрийн 1/1783 дугаартай албан бичиг.

¹⁴⁹ Авлигатай тэмцэх газрын мөрдөн шалгах хэлтсийн 3 дугаар албаны даргын 2024 оны 02 дугаар сарын 14-ны өдрийн 06/2846 дугаартай албан бичиг

газрын Эрүүлжүүлэх, саатуулах байр, Хөвсгөл аймаг дахь Цагдаагийн газрын Эрүүлжүүлэх, саатуулах байр, Булган аймаг дахь Цагдаагийн газрын Эрүүлжүүлэх, саатуулах байр, Орхон аймаг дахь Цагдаагийн газрын Эрүүлжүүлэх байр, Сэлэнгэ аймаг дахь Цагдаагийн газрын Эрүүлжүүлэх, саатуулах байр, Дархан-Уул аймаг дахь Цагдаагийн газрын Эрүүлжүүлэх, саатуулах байр, Ховд аймаг дахь Цагдаагийн газрын Эрүүлжүүлэх, саатуулах байр, Баян-Өлгий аймаг дахь Цагдаагийн газрын Эрүүлжүүлэх, саатуулах байр, Увс аймаг дахь Цагдаагийн газрын Эрүүлжүүлэх байр, Сэлэнгэ аймгийн Мандал сумын Сум дундын Цагдаагийн хэлтсийн Эрүүлжүүлэх, саатуулах байр, Төв аймаг дахь Цагдаагийн газрын Эрүүлжүүлэх, саатуулах байр, нийт 13 байршилд хяналт шинжилгээ хийлээ.

2.3.1. Цагдаагийн байгууллагын эрүүлжүүлэх, түр саатуулах байрны өнөөгийн нөхцөл байдал

ЦЕГ-ын харьяа Нийтийн хэв журам хамгаалах, олон нийтийн аюулгүй байдлыг хангах алба, төв, орон нутгийн цагдаагийн байгууллагын Эрүүлжүүлэх, саатуулах төв, байрны үйл ажиллагааг холбогдох хууль, журмаар зохицуулж, согтууруулах ундаа хэтрүүлэн хэрэглэсэн этгээдийн амь нас, эрүүл мэндийг хамгаалах, гэмт хэрэг, зөрчилд өртөж, хохирохоос урьдчилан сэргийлэх зорилгоор цагдаагийн байгууллагын хяналтад авч, албадан эрүүлжүүлэх үйлчилгээ үзүүлдэг.

Монгол Улсын Цагдаагийн байгууллагууд нь 1984-2020 онуудад ашиглалтад орсон, 3-45 өрөөтэй (Эрүүлжүүлэх байр 1-12 өрөө, Саатуулах байр 1-5 өрөө, Баривчлах шийтгэл эдлүүлэх 2-9 өрөө) байруудад үйл ажиллагаа явуулж байна. Нийслэлд 7, орон нутагт 28 цагдаагийн байгууллага байгаагаас Сум дундын Цагдаагийн хэлтэс 7, 35 эрүүлжүүлэх, саатуулах байр байна.¹⁵⁰

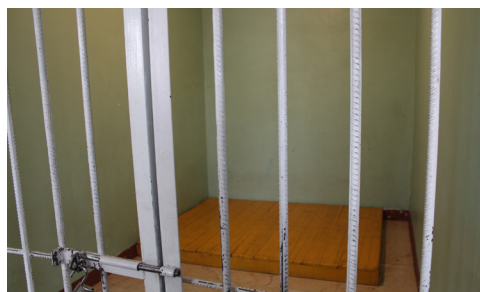
Цагдаагийн газар, хэлтсийн байранд 16, байрны 1 дүгээр давхарт байрладаг 9, барилгын

¹⁵⁰ ЦЕГ-ын Нийтийн хэв журам хамгаалах, олон нийтийн аюулгүй байдлыг хангах албаны даргын 2024 оны 02 дугаар сарын 09-ний өдрийн 12/474 дугаартай албан бичиг.

доод давхарт хонгилд байрлалтай 7, тусдаа байр (өргөтгөл)-тай 19 байгууллага байна.

Хяналт шинжилгээгээр Стандарт, хэмжил зүйн газрын даргын 2019 оны 05 дугаар сарын 20-ны өдрийн С/18 дугаар тушаалаар баталсан "Эрүүлжүүлэх байрны ариун цэвэр, эрүүл ахуйн нөхцөл, эмнэлгийн үйлчилгээ. Ерөнхий шаардлага (MNS 5527:2019)"-д заасан согтууруулах ундаа хэтрүүлэн хэрэглэсэн үндэслэлээр албадан эрүүлжүүлэгдсэн хүмүүст үйлчлэх эрүүлжүүлэх байрны нөхцөл, түүнд тавигдах ариун цэвэр, эрүүл ахуйн шаардлага, үйлчлүүлэгчид үзүүлэх эмнэлгийн тусламж, үйлчилгээнд тавих шаардлагыг хангаагүй Цагдаагийн газар, хэлтсийн Эрүүлжүүлэх, саатуулах байрууд байсан. Тухайлбал:

- Архангай, Өмнөговь аймгийн Цогтцэций сум дахь сум дундын Цагдаагийн хэлтэс, Сэлэнгэ аймгийн Мандал сум дахь Сум дундын Цагдаагийн хэлтэс, Увс аймгийн Цагдаагийн газар эмчийн үзлэгийн өрөөгүй;
- Нийслэлийн Налайх дүүргийн Цагдаагийн хэлтэс, Архангай, Баянхонгор, Говь-Алтай, Говьсүмбэр, Дорноговь, Завхан, Завхан аймгийн Тосонцэнгэл сум дахь сум дундын Цагдаагийн хэлтэс, Өмнөговь аймгийн Цогтцэций сум дахь сум дундын Цагдаагийн хэлтэс, Сэлэнгэ аймгийн Мандал сум дахь Сум дундын Цагдаагийн хэлтэс, Увс аймгийн Цагдаагийн газар иргэдийн эд зүйлсийг хадгалах өрөөгүй;
- Архангай, Баян-Өлгий, Баянхонгор, Дархан-Уул аймгийн Шарын гол сум дахь сум дундын Цагдаагийн хэлтэс, Дундговь, Завхан, Өмнөговь, Сэлэнгэ, Сэлэнгэ аймгийн Мандал сум дахь Сум дундын Цагдаагийн хэлтэс, Сэлэнгэ аймгийн Сайхан сум дахь Сум дундын Цагдаагийн хэлтэс, Увс, Хэнтий аймгийн Цагдаагийн газар үүрэг гүйцэтгэж буй алба хаагчид зориулсан бие засах газаргүй;
- Говьсүмбэр, Сэлэнгэ аймгийн Мандал сум дахь Сум дундын Цагдаагийн

хэлтэс, Хэнтий аймгийн Цагдаагийн газар эрэгтэй хүний бие засах өрөөгүй;

- Нийслэлийн Багахангай дүүрэг дэх Цагдаагийн хэлтэс, Архангай, Баян-Өлгий, Баянхонгор, Булган, Говь-Алтай, Говьсүмбэр, Дундговь, Завхан аймгийн Тосонцэнгэл сум дахь сум дундын Цагдаагийн хэлтэс, Өвөрхангай, Өмнөговь аймгийн Цогтцэций сум дахь сум дундын Цагдаагийн хэлтэс, Сүхбаатар, Сэлэнгэ, Сэлэнгэ аймгийн Мандал сум дахь Сум дундын Цагдаагийн хэлтэс, Сэлэнгэ аймгийн Сайхан сум дахь Сум дундын Цагдаагийн хэлтэс, Увс, Ховд, Хэнтий аймгийн Цагдаагийн газар эмэгтэй хүний бие засах өрөөгүй;
- Нийслэлийн Багануур дүүрэг, Багахангай дүүрэг, Налайх дүүрэг, Архангай, Баянхонгор, Говьсүмбэр, Дархан-Уул, Дархан-Уул аймгийн Шарын гол сум дахь сум дундын Цагдаагийн хэлтэс, Дорноговь, Дорноговь аймгийн Замын-Үүд сум дахь сум дундын Цагдаагийн хэлтэс, Дундговь, Завхан аймгийн Тосонцэнгэл сум дахь сум дундын Цагдаагийн хэлтэс, Орхон, Өмнөговь аймгийн Цогтцэций сум дахь сум дундын Цагдаагийн хэлтэс, Сүхбаатар, Төв, Увс, Хэнтий аймгийн Цагдаагийн газар сургалтын өрөөгүй;
- Нийслэлийн Багахангай дүүрэг, Налайх дүүрэг, Архангай Баянхонгор, Булган, Говь-Алтай, Дархан-Уул аймгийн Шарын гол сум дахь сум дундын Цагдаагийн хэлтэс, Дорноговь, Дорноговь аймгийн Замын-Үүд сум дахь сум дундын Цагдаагийн хэлтэс, Дорнод, Дундговь, Орхон, Өмнөговь аймгийн Цогтцэций сум дахь сум дундын Цагдаагийн хэлтэс, Төв аймгийн Цагдаагийн газар гал тогооны өрөөгүй;
- Нийслэлийн Налайх дүүрэг, Булган, Говь-Алтай, Дархан-Уул аймгийн Шарын гол сум дахь сум дундын Цагдаагийн хэлтэс, Дорноговь аймгийн Замын-Үүд сум дахь сум дундын Цагдаагийн

хэлтэс, Өмнөговь аймгийн Цогтцэций сум дахь сум дундын Цагдаагийн хэлтэс, Ховд, Хэнтий аймгийн Цагдаагийн газар усанд орох өрөөгүй;

- Нийслэлийн Налайх дүүрэг, Дорноговь аймгийн Замын-Үүд сум дахь сум дундын Цагдаагийн хэлтэс, Өмнөговь аймгийн Цогтцэций сум дахь сум дундын Цагдаагийн хэлтэс, Ховд, Хэнтий аймгийн Цагдаагийн газар агааржуулалтын системгүй;
- Баян-Өлгий, Дорноговь аймгийн Замын-Үүд сум дахь сум дундын Цагдаагийн хэлтэс, Өмнөговь аймаг болон тус аймгийн Цогтцэций сум дахь сум дундын Цагдаагийн хэлтэс, Ховд аймгийн Цагдаагийн газар агаар цэвэршүүлэгчгүй;
- Архангай, Дорноговь, Өмнөговь аймгийн Цогтцэций сум дахь сум дундын Цагдаагийн хэлтэс, Сэлэнгэ аймгийн Мандал сум дахь Сум дундын Цагдаагийн хэлтэс үнэт эдлэл, бичиг баримт хадгалах шүүгээгүй;
- Завхан аймгийн Тосонцэнгэл сум дахь сум дундын Цагдаагийн хэлтэс, Өмнөговь аймгийн Цогтцэций сум дахь сум дундын Цагдаагийн хэлтэс, Сэлэнгэ аймгийн Мандал сум дахь Сум дундын Цагдаагийн хэлтэс цагаан хэрэглэл хадгалах шүүгээгүй;
- Орхон, Өмнөговь аймгийн Цогтцэций сум дахь сум дундын Цагдаагийн хэлтэс хувцас хадгалах шүүгээгүй;
- Завхан аймгийн Тосонцэнгэл сум дахь сум дундын Цагдаагийн хэлтэс, Өмнөговь аймгийн Цогтцэций сум дахь сум дундын Цагдаагийн хэлтэс, Өвөрхангай аймгийн Хархорин сум дахь Сум дундын Цагдаагийн хэлтэс хүний согтолтын зэрэг шалгах төхөөрөмжгүй;
- Өмнөговь аймгийн Цогтцэций сум дахь сум дундын Цагдаагийн хэлтэс теле хяналтын камергүй;
- Нийслэлийн Эрүүлжүүлэх саатуулах төв, Ховд, Хэнтий аймгийн Цагдаагийн газар цэвэр, бохир усны төвийн нэгдсэн холболтгүй байна.

Цагдаагийн байгууллагын Эрүүлжүүлэх байранд Согтууруулах ундаа хэрэглэсэн этгээдийг албадан эрүүлжүүлэх тухай хууль, холбогдох журмын дагуу согтууруулах ундаа хэтрүүлэн хэрэглэсэн этгээдийн өөрийн үйлдлээ удирдан хянах чадварыг нь сэргээх, зөрчил үйлдсэн холбогдогчийн согтуурсан, мансуурсан байдлыг тогтоох зорилгоор 24 цаг хүртэлх хугацаагаар 2023 онд 33,490 хүнийг хүлээн авч, түр саатуулан албадан эрүүлжүүлжээ.

ЭХХШТХ-д заасан үндэслэл, эрх бүхий албан тушаалтны шийдвэрээр 48 цагийн хугацаагаар орон нутгийн Цагдаагийн газар, хэлтсийн саатуулах байранд 7,660 иргэнийг саатуулж, шүүхээс оноосон баривчлах шийтгэлийг 8225 хүнд эдлүүлсэн байна.

ШШГТХ-ийг дагаж мөрдөх журмын тухай хуульд “Баривчлах шийдвэр оногдуулсан шүүхийн шийдвэрийг 2025 оны 01 дүгээр сарын 01-ний өдрийг хүртэл хугацаанд нийслэлд шүүхийн шийдвэр гүйцэтгэх байгууллага, аймаг, суманд цагдаагийн байгууллага гүйцэтгэнэ. Цагдаагийн байгууллага баривчлах шийтгэл оногдуулсан шүүхийн шийдвэрийг биелүүлэх чиг үүргийг энэ зүйлд заасан хугацааны дотор үе шаттайгаар шүүхийн шийдвэр биелүүлэх байгууллагад шилжүүлнэ.” гэж заасны дагуу Булган, Дорнод, Дундговь, Увс аймагт баривчлах чиг үүргийг 2022 оны 01 дүгээр сарын 01-ний өдрөөс ШШГ байгууллагад шилжүүлсэн байна.

2.3.2. Эрүү шүүлтээс урьдчилан сэргийлэх асуудал эрхэлсэн гишүүний Зөвлөмж

Сэлэнгэ аймгийн Мандал сум дахь сум дундын цагдаагийн хэлтсийн эрүүлжүүлэх, саатуулах байранд 2023 оны 09 дүгээр сарын 20-ны өдөр хийсэн хяналт шинжилгээгээр тогтоогдсон зөрчлийг арилгах, Стандарт, хэмжил зүйн газрын даргын 2019 оны 05 дугаар сарын 20-ны өдрийн С/18 дугаар тушаалаар батлагдсан “Эрүүлжүүлэх байрны ариун цэвэр, эрүүл ахуйн нөхцөл, эмнэлгийн үйлчилгээ. Ерөнхий шаардлага (MNS 5527:2019)”-д заасан согтууруулах ундаа хэтрүүлэн хэрэглэсэн үндэслэлээр албадан эрүүлжүүлэгдсэн хүмүүст үйлчлэх эрүүлжүүлэх байрны нөхцөл, түүнд тавигдах ариун цэвэр, эрүүл ахуйн нөхцөл, үйлчлүүлэгчид үзүүлэх эмнэлгийн үйлчилгээнд тавих шаардлагыг хангах, ЦЕГ-ын даргын 2018 оны А/29 дүгээр тушаалаар батлагдсан “Албадан эрүүлжүүлэх” журам (код 629)-ын хэрэгжилтийг хангуулахаар ЭШУС асуудал эрхэлсэн гишүүний Зөвлөмжийг 2023 оны 09 дүгээр сарын 29-ний өдрийн 08/13 дугаартай албан бичгээр Сэлэнгэ аймгийн Мандал сум дахь сум дундын Цагдаагийн хэлтсийн дарга, цагдаагийн хурандаа Ч.Атарбаярт хүргүүлж, Сэлэнгэ аймгийн Мандал сум дахь сум дундын Цагдаагийн хэлтсийн нийтийн хэв журам хамгаалах хэсгийн дарга, цагдаагийн дэд хурандаа Б.Энхмандахын 2023 оны 10 дугаар сарын 27-ны өдрийн 44/2-1984 дугаартай албан бичгээр биелэлтийг тооцсон тухай хариуг ирүүлсэн.

Монгол Улсын ХЭҮК-ын ЭШУС асуудал эрхэлсэн гишүүний 2023 оны 02 дугаар сарын 28-ны өдрийн 08/01 дугаартай албан бичгээр “...Эрүүгийн хуулийн тусгай ангид заасан 13.9 (Хууль бусаар баривчлах), 14.1 (Ялгаварлан гадуурхах), 21.12 (Эрүү шүүлт тулгах) гэмт хэргүүдэд цагдаагийн алба хаагч холбогдохоос урьдчилан сэргийлэх арга хэмжээг 2023 онд цагдаагийн байгууллагын хэмжээнд төлөвлөн, хэрэгжилтэд хяналт тавьж ажиллах” зөвлөмжийг хүргүүлсэн боловч энэ төрлийн гэмт хэрэгт цагдаагийн 2 алба хаагч шүүхээр шийтгүүлж, 1 алба хаагчид холбогдуулан, эрх бүхий байгууллагаас эрүүгийн хэрэгт мөрдөн шалгах ажиллагаа явуулж байгаа¹⁵¹ тул алба хаагчдад эрүү шүүлт тулгах, бусад хэлбэрээр хэрцгий, хүнлэг бусаар буюу хүний нэр төрийг доромжлон харьцаж шийтгэх, ялгаварлан гадуурхалтаас ангид байх хүний эрхтэй холбоотой сургалт, сурталчилгаа, энэхүү гэмт хэрэг, зөрчлөөс урьдчилан сэргийлэх үр нөлөөтэй арга хэмжээг тогтмолжуулж, хэрэгжилтэд хяналт тавьж ажиллах талаар ЭШУС асуудал эрхэлсэн гишүүний Зөвлөмжийг 2024 оны 03 дугаар сарын 21-ний өдрийн 08/06 дугаартай албан бичгээр ЦЕГ-ын дарга, дотоодын цэргийн командлагч, цагдаагийн хурандаа Т.Сүхболдод хүргүүлсэн.

¹⁵¹ ШЕЗ-ийн Мэдээллийн технологийн газрын даргын 2024 оны 02 дугаар сарын 06-ны өдрийн 04/215 дугаартай албан бичиг.

2.4. ДҮГНЭЛТ

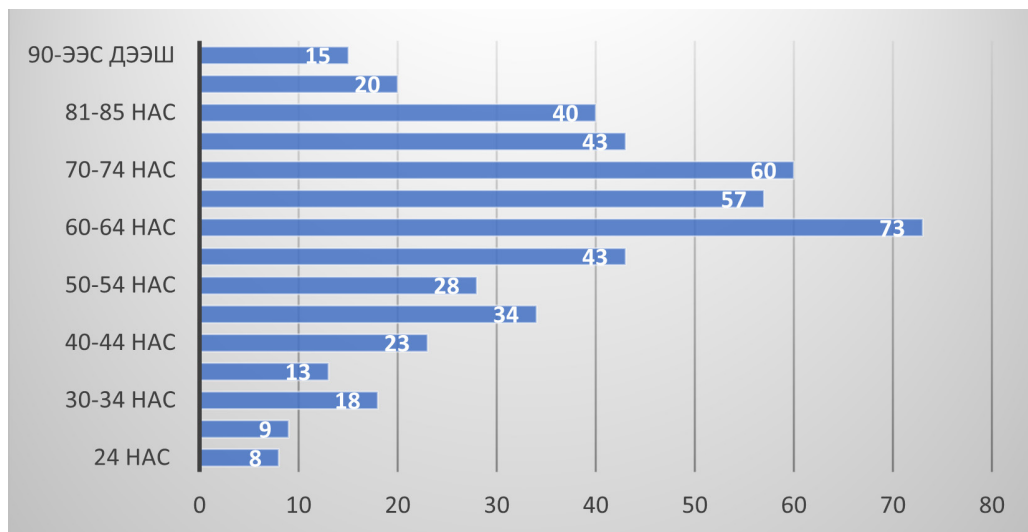
Хяналт шинжилгээгээр согтууруулах ундаа хэрэглэсэн этгээдийг албадан эрүүлжүүлэх тухай хууль, Стандарт, хэмжил зүйн газрын даргын 2019 оны 05 дугаар сарын 20-ны өдрийн С/18 дугаар тушаалаар батлагдсан “Эрүүлжүүлэх байрны ариун цэвэр, эрүүл ахуйн нөхцөл, эмнэлгийн үйлчилгээ. Ерөнхий шаардлага (MNS 5527:2019)”, холбогдох журамд заасан Согтууруулах ундаа хэтрүүлэн хэрэглэсэн этгээдийг **албадан эрүүлжүүлэхдээ хүний эрх, эрх чөлөөг хүндэтгэх, хууль дээдлэх, хүнлэг энэрэнгүй ёсыг эрхэмлэн нийгмийн аюулгүй байдлыг хангах, хүн амын эрүүл мэндийг хамгаалах зарчим, эрүүлжүүлэх байранд үйлчлүүлж байгаа этгээдийн эрхийг эдлүүлэх, Цагдаагийн байгууллагын Эрүүлжүүлэх байр, түүний ажилтны эрх, үүрэг, эрүүлжүүлэх байрны нөхцөл, журмыг хангаагүй** зөрчлүүд тогтоогдсон.

Цагдаагийн байгууллага согтууруулах ундаа хэтрүүлэн хэрэглэсэн этгээдийг албадан эрүүлжүүлэхдээ хүний эрх, эрх чөлөөг хүндэтгэх, хууль дээдлэх, хүнлэг энэрэнгүй ёсыг эрхэмлэн нийгмийн аюулгүй байдлыг хангах, хүн амын эрүүл мэндийг хамгаалах зарчимд нийцүүлэн, эрүүлжүүлэх байранд үйлчлүүлж байгаа этгээдийн эрхийг эдлүүлэх, Стандарт, хэмжил зүйн газрын даргын 2019 оны 05 дугаар сарын 20-ны өдрийн С/18 дугаар тушаалаар батлагдсан “Эрүүлжүүлэх байрны ариун цэвэр, эрүүл ахуйн нөхцөл, эмнэлгийн үйлчилгээ. Ерөнхий шаардлага (MNS 5527:2019)”, Цагдаагийн байгууллагын Эрүүлжүүлэх байр, түүний ажилтны эрх, үүрэг, эрүүлжүүлэх байрны нөхцөл, журмыг мөрдөж ажиллах, мөн ШШГТХ-ийг дагаж мөрдөх журмын тухай хуульд “Баривчлах шийдвэр оногдуулсан шүүхийн шийдвэрийг 2025 оны 01 дүгээр сарын 01-ний өдрийг хүртэл хугацаанд нийслэлд шүүхийн шийдвэр гүйцэтгэх байгууллага, аймаг, суманд цагдаагийн байгууллага гүйцэтгэнэ. Цагдаагийн байгууллага баривчлах шийтгэл оногдуулсан шүүхийн шийдвэрийг биелүүлэх чиг үүргийг энэ зүйлд заасан хугацааны дотор үе шаттайгаар шүүхийн шийдвэр биелүүлэх байгууллагад шилжүүлнэ.” гэж заасны дагуу ШШГ байгууллагын зүгээс баривчлах шийдвэрийг хэрэгжүүлэх чиг үүргийг хэрэгжүүлэхэд шаардлагатай барилга, байгууламж, хүний нөөцийн орон тоог нөхөх хэрэгцээ, шаардлагыг тодорхойлж, эрх бүхий албан тушаалтанд уламжлан шийдвэрлүүлэх шаардлагатай байна.

2.5. АХМАД НАСТАН, ХӨГЖЛИЙН БЭРХШЭЭЛТЭЙ ХҮМҮҮСИЙН АСРАМЖИЙН ГАЗАРТ ХИЙСЭН ХЯНАЛТ ШИНЖИЛГЭЭ

Монгол Улсад ахмад настан, хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэний төрөлжсөн асрамжийн чиглэлээр үйл ажиллагаа явуулж байгаа улсын болон орон нутгийн төсвөөс санхүүждэг 8, зардлыг хэсэгчлэн санхүүжүүлдэг хувийн хэвшлийн 2, шашны байгууллагын санхүүжилттэй 2, нийт 12 асрамжийн төв үйл ажиллагаа явуулдаг бөгөөд эдгээр асрамжийн газруудад 24 хүртэлх насны 8, 25-29 насны 9, 30-34 насны 18, 35-39 насны 13, 40-44 насны 23, 45-49 насны 34, 50-54 насны 28, 55-59 насны 43, 60-64 насны 73, 65-69 насны 57, 70-74 насны 60, 75-80 насны 43, 81-85 насны 40, 86-90 насны 20, 90-ээс дээш насны 15, нийт 484 хүн үйлчлүүлж байна. Тэдгээрийн 326 нь ахмад настан, 158 нь хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэд байна.

Асрамжийн үйлчилгээнд хамрагдаж буй ахмад настан, хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэдийн 311 (үүнээс 99 нь эмэгтэй) нь нийгмийн даатгалын сангаас тэтгэвэр авч байгаагийн 224 (үүнээс 81 нь эмэгтэй) нь ахмад настны тэтгэвэр, 87 (үүнээс 18 нь эмэгтэй) нь хөдөлмөрийн чадвар алдсаны тэтгэвэр авч байна. Нийгмийн халамжийн тэтгэврийг нийт 164 (үүнээс 79 нь эмэгтэй) хүн авч байгаагаас 93 (үүнээс 42 нь эмэгтэй) нь ахмад настны тэтгэвэр, 71 (үүнээс 37 нь эмэгтэй) нь хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэний тэтгэвэр авч байна.

Монгол Улсын ХЭҮКтХ-ийн 33 дугаар зүйлийн 33.1.1 дэх заалт, 34 дүгээр зүйлийн 34.1 дэх хэсэг, ЭШУС асуудал эрхэлсэн гишүүний баталсан “ЭШУС нэгжийн 2023-2026 оны үйл ажиллагааны стратеги төлөвлөгөө”-ний 2.1. буюу “Эрүүдэн шүүхийн эсрэг конвенцоор баталгаажуулсан аливаа хэлбэрээр хүний эрх, эрх чөлөөг хязгаарлах, эсхүл тухайн этгээд өөрийн хүсэлтээр гарч явах боломжгүй бүх газарт эрүү шүүлт гарч болзошгүй тогтолцооны шалтгаан, нөхцөлийг судлах зорилгоор тогтмол хяналт шинжилгээ хийх,” заалтыг тус тус үндэслэн Эрүүдэн шүүхийн эсрэг конвенцын Нэмэлт протоколын зарчим болон

олон улсын хүний эрхийн стандартад нийцүүлэн хүнлэг бус харьцаа, ялгаварлан гадуурхалт, хүний эрх, эрх чөлөөг хязгаарлаж болзошгүй тогтолцооны шалтгаан, нөхцөл, түүнд нөлөөлж буй хүчин зүйлийг илрүүлэх, урьдчилан сэргийлэх зорилгоор Төв аймгийн Батсүмбэр сум дахь АНҮТ-д 2023 оны 09 дүгээр сарын 30-ны өдөр, Дорнод аймгийн ХХҮГ-ын харьяа Зүүн бүсийн ахмад настны асрамж, үйлчилгээний төв, Дорноговь аймгийн ХХҮГ-ын харьяа Говийн бүсийн ахмад настны төрөлжсөн асрамжийн газарт 2023 оны 04 дүгээр сарын 11-14-ний өдрүүдэд, Ховд аймгийн ХХҮГ-ын харьяа Баруун бүсийн хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэдийн нөхөн сэргээх төв, Баян-Өлгий аймгийн ХХҮГ-ын харьяа Ахмад настны асрамжийн төв, Увс аймгийн ХХҮГ-ын харьяа Баруун бүсийн ахмадын асрамж, үйлчилгээний төвд 2023 оны 08 дугаар сарын 19-28-ны өдрүүдэд тус тус хяналт шинжилгээ хийсэн^{152 153}.

2.5.1. Ахмад настан, хөгжлийн бэрхшээлтэй хүмүүсийн асрамжийн газрууд

Дорнод аймгийн ХХҮГ-ын харьяа Зүүн бүсийн ахмад настны асрамж, үйлчилгээний төв

Зүүн бүсийн ахмад настны асрамж, үйлчилгээний төвийг байгуулах шийдвэрийг тухайн үеийн эрх бүхий албан тушаалтан 1989 онд гаргаж, 1990 оны 07 дугаар сард н.Дорж даргатай эмч, сувилагч, нягтлан бодогч, тогооч, асрагч, сантехникийн ажилчин, оёдолчин, жолооч, сахиул нийт 12 хүний бүрэлдэхүүнтэй, 6 үйлчлүүлэгчтэйгээр үйл ажиллагаа явуулж эхэлжээ. Байгуулагдсан цагаасаа эхлэн зүүн бүсийн буюу Дорнод, Хэнтий, Сүхбаатар аймгийн харьяат асран хамгаалах, харгалзан дэмжих төрөл садангүй бөгөөд бие даан амьдрах чадваргүй, ганц бие, байнгын эмчилгээ, асаргаа шаардагдах ахмад настныг байрлуулах, хооллох, хувцаслах, эмнэлэг, соёл, асаргаа сувилахуйн үйлчилгээ үзүүлэн ажилладаг.

Зүүн бүсийн ахмад настны асрамж, үйлчилгээний төв нь 2019 оны 10 дугаар сард ашиглалтад орсон 445.1 м² талбайтай, 24 хүн хүлээн авах хүчин чадалтай шинэ байранд үйл ажиллагаа явуулдаг бөгөөд байр нь асруулагчдын 7 өрөө, хөгжлийн 1 өрөө, чийрэгжүүлэлтийн 1 өрөө, асрагч нарын амралтын 1 өрөө, хоол бэлтгэх 1 өрөө, гал тогоо, хоолны танхим болон хүнсний агуулахын 1 өрөөтэй. Чийрэгжүүлэлтийн буюу эмчилгээний өрөөнд бумба, цахилгаан эмчилгээний тоног төхөөрөмжтэй. Асрамжийн төвийн гадна талбайд жимсний болон гоёлын

¹⁵² Дорнод, Дорноговь, Дундговь аймгуудын төрийн болон төрийн бус байгууллагуудад хийгдэх эрүү шүүлтээс урьдчилан сэргийлэх хяналт шинжилгээний удирдамж, №1

¹⁵³ Ховд аймаг дахь ШШГ газрын 457 дугаар нээлттэй, хаалттай хорих анги, цагдан хорих байр, Баян-Өлгий аймаг дахь ШШГ газрын цагдан хорих байр, Увс аймаг дахь ШШГ газрын цагдан хорих байранд хяналт шинжилгээ хийх удирдамж, №10

зуу гаруй мод суулгасан бөгөөд ургасан жимс жимсгэнийг намрын улиралд хураан авч, хүнсэнд хэрэглэдэг. Мөн хүлэмжид хүнсний нарийн ногоо тарьж ургуулан хоол хүнсэндээ хэрэглэдэг.

Тус төв нь улсын төсвөөс санхүүждэг бөгөөд асрамжийн төв хариуцсан менежер 1, бага эмч 1, нийгмийн ажилтан 1, тогооч 2, асрагч 3, нийт 8 хүний бүрэлдэхүүнтэй ажиллаж байна.

Дорноговь аймгийн ХХҮГ-ын харьяа Говийн бүсийн ахмад настны төрөлжсөн асрамжийн газар

Говийн бүсийн ахмад настны төрөлжсөн асрамжийн газар нь тухайн үеийн Ардын депутатын хурлын 1990 оны 06 дугаар сарын 01-ний өдрийн шийдвэрээр Эрүүл мэндийн газрын харьяа “Асрамжийн газар” нэртэйгээр анхлан байгуулагдаж, 20 гаруй үйлчлүүлэгч, 10 ажилтантайгаар үйл ажиллагаагаа эхлүүлсэн байна.

1998 онд Нийгмийн халамжийн багц хууль шинээр батлагдсантай холбоотойгоор “Халамж, үйлчилгээний төв” нэртэй болсон. Улмаар 2006 онд Говийн бүсийн ахмад настны асрамжийн газар болж, үйл ажиллагаа нь өргөжин, говийн бүс буюу Дорноговь, Өмнөговь, Дундговь, Говьсүмбэр аймгийн харьяалалтай харж хандах хүнгүй, тэжээн тэтгэх үр хүүхэдгүй асрамж халамжийн үйлчилгээ зайлшгүй шаардлагатай ганц бие ахмад настнуудад төрөлжсөн асрамжийн үйлчилгээ үзүүлж байна.

Тус байгууллага нь улсын төсвөөс санхүүждэг бөгөөд ХХҮЕГ-ын даргын 2023 оны 01 дүгээр сарын 23-ны өдрийн “Аймгийн Хөдөлмөр, халамжийн үйлчилгээний газрын зохион байгуулалтын бүтэц, орон тоог шинэчлэн батлах тухай” А/15 дугаар тушаалын дагуу нийт 12 ажилтан (ахлах мэргэжилтэн 1, нийгмийн ажилтан 1, эмч 1, нярав 1, ахлах тогооч 1, тогооч 1, чиглүүлэгч 4, галч 2, 2 галчийг гэрээгээр ажиллуулж байгаа)-тай ажиллаж байна.

Ховд аймгийн ХХҮГ-ын харьяа Баруун бүсийн хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэдийн нөхөн сэргээх төв

Ховд аймгийн Яамны ерөнхий хэлтсээс 1930 онд тус аймаг дахь Сангийн хэрмийн баруун өнцөгт гэр оронгүй 3 хүнийг нэг гэрт байлгаж хоол, хүнс, түлээ түлшийг сар тутам, хувцсыг нь улирал тутамд олгож байжээ.

Улмаар 1952 оны арван нэгдүгээр сараас 11 өрөө бүхий байшинтай, шавар гэртэй, мөн үхэр тэрэгнүүдтэй “Тэтгэврийн хороо” нэртэй байгууллага бий болж, 5 аймгийн нийт 10 асруулагч, 5 ажилтантайгаар аймгийн Ардын Депутатын Хурлын гүйцэтгэх захиргааны ерөнхий хэлтсийн харьяанд бие даан ажиллаж эхэлсэн бөгөөд 1960 оноос Эрүүлийг хамгаалах газар, 1961 оноос Улсын нийгмийн халамжийн байгууллага, 1988 оноос Эрүүлийг хамгаалах, нийгмийн халамжийн яам, 1998 оноос тус аймгийн Нийгмийн халамжийн хэлтсийн харьяанд тус тус үйл ажиллагаа явуулсан. Нийгмийн хамгаалал, хөдөлмөрийн сайдын 2008 оны 76 дугаар тушаалаар тус асрамжийн газрыг “Баруун бүсийн хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэдийн нөхөн сэргээх төв” болгон өөрчлөн зохион байгуулсан байна. 2016 оноос ХНХЯ-ны харьяа Ховд аймаг дахь ХХҮГ-ын харьяанд үйл ажиллагаагаа явуулж байна.

Тус төв нь 1990 оны 12 дугаар сард 100 ортой, 2 давхар асрамжийн газрын зориулалттай байр, 2 айлын сууц, 5 авто машины дулаан зогсоол, цагаан хэрэглэлийн угаалгын газар, хүнсний болон аж ахуйн агуулах бүхий иж бүрэн объектыг хүлээн авч, үйл ажиллагаагаа явуулж эхэлсэн боловч орон нутгийн холбогдох байгууллагын шийдвэрээр төрийн албаны бусад байгууллагууд тус байранд үйл ажиллагаа явуулах болсноор Хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэдийн нөхөн сэргээх төв нь уг байрны зөвхөн нэг жигүүрт үйл ажиллагаа явуулж баруун бүсийг хамарсан үйл ажиллагаа явуулах боломжгүй байгаа тухай хяналт шинжилгээний явцад ажлын хэсэгт танилцуулсан.

Төв нь төрөлжсөн асрамжийн газрын үйлчилгээний хөтөлбөрийн дагуу үйлчлүүлэгчдийг бие даан амьдрахад чадавхжуулах, олон нийтийн оролцоонд түшиглэн нийгэмшүүлэх, тусгай асаргаа, сувилгаа зайлшгүй шаардлагатай иргэдэд холбогдох стандартын дагуу чанартай мэргэжлийн үйлчилгээг хүргэх, эрх ашгийг нь хууль тогтоомжид заагдсаны дагуу хамгаалж нийгмийн үйлчилгээ үзүүлэх зорилго тавин хоол хүнс, хувцас хэрэглэлээр хангах, хэвтрийн асруулагчийн асаргаа, сувилгаа, эрүүл мэнд, нөхөн сэргээх үйлчилгээ, хөгжлийн үйлчилгээ гэсэн 4 үндсэн үйлчилгээг үзүүлэн ажиллаж байна.

Орон нутгийн төсвөөс хоол хүнс, хувцас зөөлөн эдлэл, эм тариа, хангамж бараа материал, шуудан холбоо, цалин хөлс, тогтмол зардал, бусад гэсэн зардлаар санхүүждэг.

Тус төв нь 30 хүртэлх үйлчлүүлэгч хүлээн авах боломжтой 1 дүгээр зэргийн асрамжийн газрын статустайгаар ажиллаж байгаа бөгөөд төвийн захирал 1, зохион байгуулагч 1, нийгмийн ажилтан 1, нягтлан бодогч 1, их эмч 1, нярав 1, асрагч 4, тогооч 2, техникийн ажилтан 1, харуул 3, нийт 16 ажилтантай.

Тус асрамжийн газар нь жил бүрийн 7, 8 дугаар сард Буянт голын ойролцоо монгол гэр барин асрамжийн үйлчилгээг монгол гэрт үзүүлж байна.

Баян-Өлгий аймгийн ХХҮГ-ын харьяа Ахмад настны асрамжийн төв

Баян-Өлгий аймгийн ХХҮГ-ын харьяа Ахмад настны асрамжийн төв нь 1958 онд анх Баян-Өлгий аймгийн Бугат сумын нутаг дэвсгэрт байгуулагдсан.

Аймгийн Нийгмийн даатгалын хэлтэст харьяалагдаж байсан тус Асрамжийн төв нь 1997 онд аймгийн Мал эмнэлгийн байгууллагын хуучин байранд нүүн орж, нийт 20 үйлчлүүлэгчтэй, 6 ажилтантайгаар үйл ажиллагаагаа үргэлжлүүлсэн.

Мөн онд тус аймагт шинээр байгуулагдсан Нийгмийн халамжийн төвийн харьяанд Асрамжийн төвийг шилжүүлэх шийдвэр гарснаар одоог хүртэл ХХҮГ-ын харьяанд үйл ажиллагаа явуулж байна.

Уг Асрамжийн төв нь асран хамгаалах, харгалзан дэмжих төрөл садангүй ганц бие ахмад настан, хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэн, тэжээн тэтгэх төрөл садангүй, харгалзан дэмжигчгүй бүтэн өнчин хүүхэд, өрх толгойлсон эрэгтэй, эмэгтэй болон амьдралын хүнд нөхцөлд байгаа иргэдийг асрамжид хамруулан үйл ажиллагаа явуулдаг.

Орон нутгийн төсвөөс санхүүждэг бөгөөд 2023 оны батлагдсан төсөв нь 165,912,900 төгрөг байна.

Асрамжийн төвийн шинэ барилгыг барих ажлын гүйцэтгэгчээр шалгарсан “Ганбарс” ХХК нь 2016 онд орон нутгийн хөгжлийн сангийн хөрөнгөөр 450,9 сая төгрөг, 2017 онд орон нутгийн хөгжлийн сангаас нэмж олгосон 41,2 сая төгрөгийн хөрөнгөөр барилгын ажлыг хийж гүйцэтгэсэн боловч санхүүжилт хүрэлцээгүйн улмаас барилгын ажил бүрэн дуусаагүй, гүйцэтгэл 60 хувьтайгаар зогссон байсныг 2021 онд ХНХЯ-наас Бүгд Найрамдах Турк Улсын хамтын ажиллагаа, зохицуулах агентлаг “Тика”-гийн Улаанбаатар дахь төлөөлөгчийн газарт хүсэлт тавьснаар 170 мянган ам доллар буюу 510 сая төгрөгийн санхүүжилт шийдвэрлэгдэж, барилгын ажлыг үргэлжлүүлэн, 2022 оны 10 дугаар сард бүрэн дуусгаж ашиглалтад оруулсан байна.

Түүнчлэн “Тика” төслийн багт 2022 онд Асрамжийн төвийн эд хогшил, тавилга, тоног төхөөрөмж олон жил ашиглаж элэгдэж хуучирсан, эрүүл ахуйн стандарт, шаардлагыг хангахгүй нөхцөл байдлыг газар дээр нь танилцуулан хүсэлт тавьснаар санхүүжилтийн асуудал шийдвэрлэгдэж, дахин 45 мянган ам доллар буюу 135 сая төгрөгийн эд хогшил, тавилга, цахилгаан бараа, чийрэгжүүлэх танхимын тоног төхөөрөмжийг нийлүүлэн суурилуулж өгчээ. Ингэснээр Асрамжийн төв нь орчин үеийн шинэ барилгатай болж, үйлчлүүлэгчид ая тухтай орчинд амьдрах боломж бүрджээ.

Асрамжийн төвийн гадаад орчныг зүлэгжүүлэн, жимс, жимсгэнийн мод тарьж, эко бие засах өрөө барих 6*10 харьцаатай талбайг тохижуулах зэрэг ажлыг хийсэн байна.

Асрамжийн төв нь нийт 18 хүн хүлээж авах хүчин чадалтай бөгөөд бүтэц орон тооны хувьд нийгмийн ажилтан 1, нягтлан бодогч 1, нярав 1, тогооч 2, асрагч-жижүүр 4, угаагч 1, нийт 10 хүн ажиллаж байна.

Увс аймгийн ХХҮГ-ын харьяа Баруун бүсийн ахмадын асрамж, үйлчилгээний төв

Баруун бүсийн ахмадын асрамж, үйлчилгээний төв нь 1939 оноос “Өнчин ядуусыг асрах газар” нэртэйгээр үйл ажиллагаа явуулж эхэлсэн бөгөөд 2006 оноос төрөлжсөн асрамж үйлчилгээний хөтөлбөр хэрэгжсэнээр Баруун бүсийн ахмадын асрамж, үйлчилгээний төв болж, үйл ажиллагаа нь өргөжсөн.

Төв нь асран хамгаалах, харгалзан дэмжих төрөл садангүй бөгөөд бие даан амьдрах чадваргүй, ганц бие, байнгын эмчилгээ, асаргаа шаардагдах ахмад настныг байрлуулах, хооллох, хувцаслах, эмнэлэг, соёл, асаргаа сувилахуйн үйлчилгээ үзүүлэх, тэдний амьдралын хэвийн нөхцөлийг бүрдүүлэх, хууль ёсны эрх ашгийг нь хууль тогтоомжид заасны дагуу хамгаалан ажилладаг.

Тус асрамжийн төв нь улсын төсвөөс санхүүжин, зохион байгуулагч 1, нярав 1, нийгмийн ажилтан 1, эмч 1, тогооч 2, асрах ажилтан 4, үйлчлэгч 1, харуул 4, нийт 14 ажилтантайгаар үйл ажиллагаа явуулж байна.

Баруун бүсийн ахмадын асрамж үйлчилгээний төв нь 1978 онд ашиглалтад орсон, 200 м² талбайтай хоёр давхар барилгад үйл ажиллагаа явуулдаг ба орчин нөхцөлийг сайжруулах ажлын хүрээнд байрны сангийн засварыг 2018 онд улсын төсвийн 50 сая, 2019 онд 150 сая төгрөгийн хөрөнгө оруулалтаар хийлгэсэн.

Үйлчлүүлэгчдийн өрөө тус бүрд тольтой хувцасны өлгүүр, 4 сандалтай ширээ, модон ортой бөгөөд шалны гадаргууг халтирдаггүй материалаар өнгөлсөн байна. Сонсгол, хэл ярианы бэрхшээлтэй үйлчлүүлэгчдийн өрөөнд дохионы гэрэл суурилуулсан байна.

Дээр дурдсан асрамжийн газруудад 20-98 насны нийт 284 хүн үйлчлүүлж байгаагийн 100 гаруй нь хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэд байна. Түүний дотор хүнд хэлбэрийн буюу байнгын асаргаа шаардлагатай 71, харааны бэрхшээлтэй 21, сонсголын бэрхшээлтэй 19, хэл ярианы бэрхшээлтэй 21, сэтгэц, оюун ухааны бэрхшээл нь бусад эмгэг, хөгжлийн бэрхшээлтэй хавсарсан 100 орчим (давхардсан тоогоор) хүн байна.

Асрамжийн үйлчилгээнд хамрагдаж буй ахмад настан, хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэдийн 168 (үүнээс 56 нь эмэгтэй) нь нийгмийн даатгалын сангаас тэтгэвэр

авч байгаагийн 54 нь ахмад настны тэтгэвэр, 16 нь хөдөлмөрийн чадвар алдсаны тэтгэвэр авч байна. Нийгмийн халамжийн тэтгэврийг нийт 102 (үүнээс 53 нь эмэгтэй) хүн авч байгаагаас 64 (үүнээс 35 нь эмэгтэй) нь ахмад настны тэтгэвэр, 38 (үүнээс 18 нь эмэгтэй) нь хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэний тэтгэвэр авч байна.

2.5.2. Хууль, эрх зүйн орчин

Монгол Улсад үйл ажиллагаа явуулж байгаа ахмад настан, хөгжлийн бэрхшээлтэй хүмүүсийн асрамжийн газрууд нь Нийгмийн халамжийн тухай хууль, Ахмад настны тухай хууль, ХтХ, Хөгжлийн бэрхшээлтэй хүний эрхийн тухай хууль, Нийгмийн даатгалын ерөнхий хууль, Хүн амын хөгжил, нийгмийн хамгааллын сайдын 2013 оны А/97 дугаар тушаалаар баталсан “Төрөлжсөн асрамжийн газарт асруулагчийг хүлээн авах, шилжүүлэх, гаргах журам”, Асрамжийн газрын төсвийг бүрдүүлэх, зарцуулах, түүнд хяналт тавих журам”, “Төрөлжсөн асрамжийн газрыг магадлан итгэмжлэх, ажил, үйлчилгээ явуулах эрх олгох журам”, Хүн амын хөгжил, нийгмийн хамгааллын сайдын А/156 дугаар тушаалаар баталсан “Төрөлжсөн асрамжийн үйлчилгээнд хамрагдаж байгаа ахмад настан, 18 ба түүнээс дээш насны хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэнд тэтгэвэр олгох журам”, Хөдөлмөр, нийгмийн хамгааллын сайдын 2021 оны “Зардлын норматив шинэчлэн батлах тухай” А/188 дугаар тушаал, Стандартчиллын үндэсний зөвлөлийн 2016 оны 51 дүгээр тогтоолоор баталсан “Ахмад настны асрамжийн үйлчилгээнд тавигдах нийтлэг шаардлага MNS 5823:2016” стандарт болон холбогдох бусад баримт бичгийг үйл ажиллагаандаа мөрдөн ажиллаж байна.

2.5.3. Ахмад настан, хөгжлийн бэрхшээлтэй хүмүүсийн асрамжийн газруудад хийсэн хяналт шинжилгээгээр тогтоогдсон нөхцөл байдал

Хяналт шинжилгээг холбогдох албан тушаалтнаас тодруулга авах, шаардлагатай баримт бичигтэй танилцах, хуулбарлан авах, орчин нөхцөлд ажиглалт хийх, техник хэрэгсэл ашиглан баримтжуулах зэрэг аргачлалаар явуулж, тус асрамжийн газруудын ажилтнууд болон асрамжийн газраар үйлчлүүлж буй асуумж, ярилцлагад оролцох боломжтой гэж үзсэн ахмад настан, хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэдтэй ярилцлага хийх, асуумж бөглүүлэх зэрэг аргачлалаар явуулсан.

ХНХЯ-наас “Шинэ сэргэлт: Ахмадын оролцоо” үндэсний чуулганыг Монгол Улсын Ерөнхий сайд Лувсаннамсрайн Оюун-Эрдэнийн ивээл дор зохион байгуулж, Шинэ сэргэлтийн бодлогыг хэрэгжүүлэхэд ахмад настуудын оролцоог дэмжих, тэдний хөгжил, хамгааллын асуудлаар Монгол Улсын төрийн бодлого, хууль, тогтоомжийн хэрэгжилтийг эрчимжүүлэхэд чиглэсэн Зөвлөмж гаргасан нь сайшаалтай хэдий ч хяналт шинжилгээгээр асрамжийн газруудад дараах нөхцөл байдал тогтоогдсон. Үүнд:

- Монгол Улсын ХЭҮК-ын ЭШУС асуудал эрхэлсэн гишүүний 2022 оны 10 дугаар сарын 13-ны өдрийн 08/04 тоот албан бичгээр Хөдөлмөр, нийгмийн хамгааллын дэд сайдад хүргүүлсэн Зөвлөмжид дурдсаны дагуу Нийгмийн халамжийн тухай хуулийн 19 дүгээр зүйлд заасан асрамжийн үйлчилгээг төрөлжүүлэн явуулахгүй, ихэнх асрамжийн газар нь ахмад настан, хөгжлийн бэрхшээлтэй, байнгын асаргаа шаардлагатай иргэн, хүүхдэд асрамжийн

үйлчилгээг хамтад нь үзүүлж байгаагаас асрамжийн газраар үйлчлүүлэгчид болон ажилтан, албан хаагчдын эрүү шүүлт тулгах, хүнлэг бус харьцаа, хүний нэр төрийг доромжлон харьцах, ялгаварлан гадуурхалтаас ангид байх эрх зөрчигдөж байна. Тухайлбал АНУТ-ийн асрагч Д.М-ийг (Д.М нь жирэмсэн) ажлын байран дээрээ байхад нь тус төвөөр үйлчлүүлэгч сэтгэцийн эмгэгтэй иргэн Н.Б нь 2023 оны 09 дүгээр сарын 20-ны өдөр хэл амаар гутаан доромжилж, цохиж авсан. Асрамжийн газрууд ахмад настан, хөгжлийн бэрхшээлтэй сэтгэцийн эмгэгтэй иргэдэд асрамжийн үйлчилгээг хамтатган үзүүлж байгаа нь тухайн байгууллагын хэвийн үйл ажиллагаа, үйлчлүүлэгчдийн амгалан тайван байдалд хүндрэл бэрхшээл үүсгэн, улмаар эмч, ажилтнууд, үйлчлүүлэгчдийн хооронд болон үйлчлүүлэгчид өөр хоорондоо хүнлэг бус харьцах, дарамтлах, дээрэлхэх, ялгаварлан гадуурхах явдал гаргадаг;

- Ахмад настан, хөгжлийн бэрхшээлтэй хүмүүсийн асрамжийн газруудын үйл ажиллагаа холбогдох стандартын шаардлагыг бүрэн хангаагүйн зэрэгцээ хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэдэд асрамжийн үйлчилгээ үзүүлэхэд мөрдлөг болгох стандарт, бусад эрх зүйн баримт бичиг хангалтгүй, улсын, орон нутгийн гэсэн хоёрдмол эх үүсвэрээс санхүүжиж байгаагаас зарим асрамжийн газарт санхүүгийн гүйлгээ удаашрах, улмаар өдөр тутмын хэвийн үйл ажиллагаа доголдох эрсдэл үүссэн. Ахмад настан, хөгжлийн бэрхшээлтэй хүмүүсийн эрүүл мэндийн тусламж, үйлчилгээ авах, хөгжих, чөлөөт цагийг үр ашигтай өнгөрүүлэх, ялгаварлан гадуурхалтад өртөхгүй байх нөхцөл боломжийг бодитойгоор бий болгох хэрэгцээ шаардлага үүссэн;

- Санхүү, төсвийн хүрэлцээгүй байдлаас шалтгаалан ахмад настан, хөгжлийн бэрхшээлтэй хүмүүсийн хэрэгцээ, шаардлагад нийцсэн эрүүл мэндийн тусламж, үйлчилгээ доголдсон. Асрамжийн газруудад эм, эмнэлгийн хэрэгслийг Хөдөлмөр, нийгмийн хамгааллын сайдын 2021 оны “Зардлын норматив шинэчлэн батлах тухай” А/188 дугаар тушаалаар баталсан “Төрөлжсөн асрамжийн газарт зайлшгүй байх эмийн жагсаалт”-д нийцүүлэн бэлтгэх боломжгүй байна. Түүнчлэн эдийн засгийн тогтворгүй байдал, барааны үнийн өсөлт нь салбарын яамнаас батлан мөрдүүлдэг төрөлжсөн асрамжийн үйлчилгээнд хамрагдаж байгаа иргэдийн хоол хүнс, нормын хувцас, зөөлөн эдлэлийн зардлын дундаж нормативтай огт уялддаггүй бөгөөд асрамжийн газруудын жил бүрийн төсвийн төслийг нийт зардлын өртгийг өргөн хэрэглээний барааны үнийн өсөлттэй уялдуулан тооцож салбарын яаманд хүргүүлдэг ч санхүүжилт нэмэгддэггүй байна. Тухайлбал асрамжийн газарт үйлчлүүлж буй иргэнд өвлийн хүрэм худалдан авахад Хөдөлмөр, нийгмийн хамгааллын сайдын 2021 оны “Зардлын норматив шинэчлэн батлах тухай” А/188 дугаар тушаалаар баталсан “Төрөлжсөн асрамжийн үйлчилгээнд хамрагдаж байгаа иргэний хувцас, ариун цэврийн хэрэглэлийн зардлын дундаж норматив, эдэлгээний хугацаа”-нд заасан жишиг үнээс даруй хоёр дахин их үнээр худалдан авч байна;

- Асрамжийн газраар үйлчлүүлэгч ахмад настан, хөгжлийн бэрхшээлтэй хүмүүсийн дийлэнх олонх нь банкны картаа өөрөө эзэмшдэггүй бөгөөд зарим ахмад настан нийгмийн даатгал, нийгмийн халамжийн тэтгэвэр, тэтгэмж, “насны хишиг”-ийн мөнгийг захиран зарцуулах эрхээ бүрэн эдэлж чадахгүй байна. Асрамжийн газраар үйлчлүүлэгчдийн хүнс, ахуйн эд хэрэглэлийг нийгмийн халамжийн ажилтан худалдан авч, авчирч өгдөг ч олон хоног хүлээлгэдэг, авчирсан зүйлс нь тэдний хэрэгцээ, хүсэл сонирхол, шаардлагад нийцдэггүй талаар асуумж, ярилцлагад оролцсон ахмад настан, хөгжлийн бэрхшээлтэй хүмүүс дурдсан;

... асрамжийн газрын ойролцоо байдаг хүнс, барааны дэлгүүрт би өөрөө явж очоод хэрэгцээтэй зүйлсээ худалдаж авах бүрэн чадвартай. Гэвч халамжийн ажилтан худалдан авч, авчирч өгдөг. Яг миний захисан зүйлсийг авчрах нь маш ховор, мөн ойролцоох дэлгүүрүүдтэй харьцуулахад илүү үнэтэй худалдаж авсан баримт үзүүлдэг. Зарим үед хугацаа нь дууссан хүнс авчирч өгдөг. ... шашин шүтэх эрхээ эдэлж лам урин ирүүлж ном уншуулж, буян хиймээр байдаг, гэвч гар дээр бэлэн мөнгө байдаггүй, халамжийн мөнгийг минь надад бэлэн авч өгдөггүй..."

(Дорноговь аймаг дахь Говийн бүсийн ахмад настны төрөлжсөн асрамжийн газраар үйлчлүүлэгч ахмад настантай хийсэн ярилцлагаас)

- Монгол Улсын Засгийн газрын "Тогтоолд нэмэлт оруулж, журам батлах тухай" 2021 оны 140 дүгээр тогтоолоор баталсан "Хөгжлийн бэрхшээлтэй хүн, ахмад настанд тусламж, үйлчилгээ үзүүлж байгаа төрийн үйлчилгээний зарим албан хаагчид хөдөлмөрийн нөхцөлийн нэмэгдэл олгох журам"-ын хэрэгжилт хангалтгүйгээс асрамжийн газрын холбогдох албан хаагчид уг журмын дагуу хөдөлмөрийн нөхцөлийн нэмэгдэлд хамрагдахгүй байна. Үүнээс улбаалан энэ салбарт ажиллах хүний нөөц хомсдох эрсдэл үүссэн;

- Асрамжийн газраар үйлчлүүлж буй бие даан амьдрах чадваргүй, байнгын асаргаа сувилгаа шаардлагатай, сэтгэцийн эмгэгтэй, хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэдийг асардаг асрагч нарын ажлын байр, хөдөлмөрлөх эрхийн нөхцөл байдалд дүн шинжилгээ хийж, түүний үр дүнд үндэслэн холбогдох арга хэмжээ авах шаардлагатай байна. Тухайлбал Ховд аймгийн ХХҮГ-ын харьяа Баруун бүсийн хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэдийн нөхөн сэргээх төвийн удирдлага Нийгмийн хамгаалал, хөдөлмөрийн сайдын 2004 оны 77 дугаар тушаалаар баталсан "Тэтгэврийг хөнгөлөлттэй тогтоох, газрын дор болон хөдөлмөрийн хортой, халуун, хүнд нөхцөлд хамаарах ажил мэргэжлийн жагсаалт"-д төрөлжсөн асрамжийн газрын асрагчийг оруулахтай холбоотой ажлын байрны хөдөлмөрийн нөхцөлийн үнэлгээ хийлгэх зардлын төслийг удаа дараа хүргүүлсэн ч шийдэгдээгүй байна;

- Ховд аймгийн ХХҮГ-ын харьяа Баруун бүсийн хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэдийн нөхөн сэргээх төв нь орон нутгийн төсвөөс санхүүждэг бөгөөд санхүүгийн гүйлгээ нь ХХҮГ-ын байгууллагын бүртгэлийн дугаараар хийгдэж байгаа нь нөхөн сэргээх төвийн өдөр тутмын үйл ажиллагааг хэвийн явуулахад бэрхшээл үүсгэж байна. Түүнчлэн төвийн байрны зарим хэсгийг төрийн болон орон нутгийн өмчид шилжүүлснээс тус нөхөн сэргээх төв баруун бүсийг хамруулсан үйл ажиллагаа явуулах боломжгүй болсон, мөн 1990 онд ашиглалтад орсон цагаасаа хойш хэрэглээний халуун усанд холбогдоогүй гэх асуудлуудыг шийдвэрлүүлэхээр харьяалах дээд шатны байгууллагуудад удаа дараа хандсан ч дорвитой арга хэмжээ авагдаагүй байна.

Дээрх нөхцөл байдлууд нь Монгол Улсын Үндсэн хууль, Олон улсын гэрээ, конвенц, холбогдох бусад хуулиар баталгаажуулсан эрүү шүүлт тулгах, бусад хэлбэрээр хэрцгий, хүнлэг бусаар буюу хүний нэр төрийг доромжлон харьцаж шийтгэх, ялгаварлан гадуурхалтаас ангид байх хүний эрх, эрх чөлөөг хангах нөхцөл боломжийг бодитойгоор бий болгох хэрэгцээ, шаардлага үүссэнийг илтгэхийн зэрэгцээ Монгол Улсын Үндсэн хуульд заасан эрүүл мэндээ хамгаалуулах, шаардлагатай эрүүл мэндийн тусламж авах эрх, НҮБ-ын Хүний эрхийн түгээмэл тунхаглалын 22 дугаар зүйл "Хүн бүр нийгмийн гишүүний хувьд нийгмийн хангамж эдлэх, түүнчлэн нэр төрөө хадгалах,

биеэ боловсруулж хөгжүүлэхэд зайлшгүй шаардлагатай эдийн засаг, нийгэм, соёлын эрхээ улс бүрийн бүтэц, нөөц бололцоотой уялдуулан үндэсний хүч чармайлт хийгээд олон улсын хамтын ажиллагааны замаар хэрэгжүүлэх эрхтэй”, Хүний эрхийн түгээмэл тунхаглал болон Иргэний болон улс төрийн эрхийн тухай олон улсын пактын 18 дугаар зүйл “Хүн бүр чөлөөтэй бодож сэтгэх, шашин шүтэх, ... эрхтэй...”, “... шашны хийгээд зан үйлийн ёслол үйлдэх зэргээр шашин буюу шүтлэгээ номлох эрх чөлөө багтана.”, Хүний эрхийн түгээмэл тунхаглалын 23 дугаар зүйл “Хүн бүр хөдөлмөрлөх, хөдөлмөрийн шударга, аятай нөхцлөөр хангуулах...”, “...хийсэндээ таарсан, хүртээмжтэй шан хөлс авах эрхтэй...”, Монгол Улс 1974 онд соёрхон баталсан “Эдийн засаг, нийгэм, соёлын эрхийн тухай олон улсын пакт”-ын 7 дугаар зүйл “Энэхүү пактад оролцогч улсууд хүн бүр хөдөлмөрийн шударга, таатай нөхцөлөөр хангагдах эрхийг хүлээн зөвшөөрөх ...”, Монгол Улс 2008 онд соёрхон баталсан Хөгжлийн бэрхшээлтэй хүмүүсийн эрхийн тухай конвенцын 3 дугаар зүйл “...хүний бие даасан байдлыг оролцуулан хүний нэр төр, ...хувийн хараат бус байдлыг хүндэтгэх”, 5 дугаар зүйл “Хүн бүр хуулийн өмнө адил тэгш бөгөөд хуулиар ямарваа нэгэн алагчилалгүйгээр тэгш хамгаалуулж, адил ашиг хүртэх эрхтэй болохыг оролцогч улсууд хүлээн зөвшөөрнө”, “Оролцогч улсууд нь хүнийг хөгжлийн бэрхшээлийн улмаас бүх хэлбэрээр алагчилах явдлыг хориглох бөгөөд хөгжлийн бэрхшээлтэй хүмүүсийг ямарваа хэлбэрийн алагчилалд өртөхөөс хамгаалах адил тэгш, үр дүнтэй хууль зүйн хамгаалалтыг бий болгоно”, НҮБ-ын Ерөнхий Ассамблейн 1991 оны 12 дугаар сарын 16-ны өдрийн 46/91 дүгээр тогтоолоор баталсан Ахмад настай хүмүүсийн талаарх зарчмуудын “Нийгмийн оролцоо” хэсгийн 7 буюу “Ахмад настан нийгмийнхээ нэг хэсэг байж, өөрсдийн ахуйд шууд нөлөөлөх аливаа бодлогыг тодорхойлох, хэрэгжүүлэх ямарваа ажилд идэвхтэй оролцож, залуу үеийнхэнтэй мэдлэг чадвараа хуваалцах эрхтэй.”, “Халамж, асаргаа” хэсгийн 13 буюу “Ахмад настан хүнлэг аюулгүй орчинд, таатай нөхцөлд асрамж сувилалд хэвтэж, хамгаалуулж, сувилуулж, ... эрхтэй.”, 14 буюу “Ахмад настан толгой хорогдох, халамжийн буюу эмчилгээ үйлчилгээ авах үедээ өөрийн нэр төр, үзэл бодол, хэрэгцээ шаардлага, хувийн нууцлалын эрх, мөн өөрсдийн асаргаа, амьдрал ахуйн нөхцөл байдлын талаар шийдвэр гаргах эрх гэхчлэн бүхий л хүний эрх, суурь эрх чөлөөг эдлэх боломжтой байх ёстой.” болон Монгол Улсын Хөгжлийн бэрхшээлтэй хүний эрхийн тухай хуулийн 8 дугаар зүйлийн 8.4 дэх хэсэгт заасан “... шаардлага хангасан хоол хүнс, хувцас, орон байр, ахуйн хэрэгслээр хангах арга хэмжээг авч, зардлыг ... нийгмийн хамгаалал, хөдөлмөр эрхлэлтийн асуудал эрхэлсэн төрийн захиргааны төв байгууллага, ...төсөвт тусган шийдвэрлэнэ.”, Монгол Улсын ХтХ-ийн 105 дугаар зүйлийн 1 дэх хэсэгт “... ажилтны үндсэн цалин, ээлжийн амралтын цалин, нэмэгдэл, нэмэгдэл хөлс, олговрыг ... олгоно.” гэсэн заалтууд зөрчигдөж байна гэсэн дүгнэлтэд хүргэсэн.

Түүнчлэн НҮБ-ын Дур зоргоор саатуулах асуудал хариуцсан Ажлын хэсэг 2022 оны 10 дугаар сарын 3-14-ний өдрүүдэд Монгол Улсад албан ёсны айлчлал хийн, уг айлчлалын хугацаанд АНҮТ-д ажилласан бөгөөд энэ хүрээнд Монгол Улсад 2023 оны 07 дугаар сарын 05-ны өдөр Зөвлөмж ирүүлсэн. Уг Зөвлөмжид “... ахмад настануудыг цөөн тоогоор, цомхон хэмжээтэй байранд байрлуулж, нийгмийн халамжийн үйлчилгээ, тусламж дэмжлэгийг үзүүлэх”, мөн “... Монгол Улсын холбогдох хууль, тогтоомжид заасан ажлын байрны хөдөлмөрийн нөхцөлийг үнэлэх зохицуулалтын дагуу асрамжийн байгууллагын ажилтнуудын гүйцэтгэж буй ажлыг “хүнд” нөхцөлд тооцох” гэж зөвлөсөн¹⁵⁴.

¹⁵⁴ НҮБ-ын Дур зоргоор саатуулах асуудал хариуцсан Ажлын хэсгийн Монгол Улсад 2022 онд хийсэн айлчлалын урьдчилсан тайланг Ерөнхий ассамблейн Хүний эрхийн Зөвлөлийн 2023 оны 54 дүгээр хуралдаанаар хэлэлцэн, батлаад Монгол Улсын Засгийн газарт ирүүлсэн Зөвлөмж.

2.5.4. Эрүү шүүлтээс урьдчилан сэргийлэх асуудал эрхэлсэн гишүүний Монгол Улсын Их Хурал, Засгийн газрын гишүүн, Хөдөлмөр, нийгмийн хамгааллын сайдад хүргүүлсэн Зөвлөмж

Монгол Улсын ХЭҮКтХ-ийн 35 дугаар зүйлийн 35.1 дэх хэсэгт заасан ЭШУС асуудал эрхэлсэн гишүүний бүрэн эрхийн дагуу АНУТ, Дорнод аймгийн ХХҮГ-ын харьяа Зүүн бүсийн ахмад настны асрамж, үйлчилгээний төв, Дорноговь аймгийн ХХҮГ-ын харьяа Говийн бүсийн ахмад настны төрөлжсөн асрамжийн газар, Ховд аймгийн ХХҮГ-ын харьяа Баруун бүсийн хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэдийн нөхөн сэргээх төв, Баян-Өлгий аймгийн ХХҮГ-ын харьяа Ахмад настны асрамжийн төв, Увс аймгийн ХХҮГ-ын харьяа Баруун бүсийн ахмадын асрамж, үйлчилгээний төвд тус тус хийсэн хяналт шинжилгээгээр тогтоогдсон нөхцөл байдалд үндэслэн хүний эрхийн зөрчлүүдийг арилгах, засаж залруулах, цаашид хүнлэг бус харьцаа, ялгаварлан гадуурхалтаас урьдчилан сэргийлэх зорилгоор ЭШУС асуудал эрхэлсэн гишүүний 2023 оны 10 дугаар сарын 23-ны өдрийн 08/17 дугаартай Зөвлөмжийг¹⁵⁵ Монгол Улсын Их Хурал, Засгийн газрын гишүүн, Хөдөлмөр, нийгмийн хамгааллын сайд Х.Булгантуяад хүргүүлсэн.

Уг Зөвлөмжид Олон улсын гэрээ, конвенц, Монгол Улсын Үндсэн хуулиар баталгаажуулсан эрүү шүүлт тулгах, бусад хэлбэрээр хэрцгий, хүнлэг бусаар буюу хүний нэр төрийг доромжлон харьцаж шийтгэх, ялгаварлан гадуурхалтаас ангид байх, эрүүл аюулгүй орчинд амьдрах хүний эрх болон холбогдох бусад эрхийг хангаж асрамжийн үйлчилгээг төрөлжүүлэн явуулах бодлогын шийдвэрийг хуульд нийцүүлэн гаргах, ахмад настан, хөгжлийн бэрхшээлтэй хүмүүсийн асрамжийн газруудын статус болон санхүүжилтийн бодлогод холбогдох дүн шинжилгээ хийж, шаардлагатай арга хэмжээг авч хэрэгжүүлэх, асрамжийн үйлчилгээнд хамрагдаж байгаа иргэдийн хоол хүнс, хувцас, зөөлөн эдлэл, ариун цэврийн хэрэглэл, зайлшгүй байх эмийн жагсаалт, эмнэлгийн хэрэгслийн зардлын дундаж нормативыг эдийн засгийн өсөлт, инфляцын түвшинтэй уялдуулан шинэчлэн баталж, мөрдүүлэх, ахмад настан, хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэдийн нийгмийн даатгал, нийгмийн халамжийн тэтгэвэр, тэтгэмж, "насны хишиг"-ийн мөнгийг өөрөө захиран зарцуулах эрхийг бодитоор хангаж, зохих удирдлага, зохион байгуулалтын шийдвэр гаргах, асрамжийн газарт ажиллаж байгаа "асрагч"-ийн хөдөлмөрийн нөхцөлийн нэмэгдэлд хамрагдах хууль, тогтоомжоор баталгаажсан

¹⁵⁵ Эрүү шүүлтээс урьдчилан сэргийлэх асуудал эрхэлсэн гишүүний 2023 оны 10 дугаар сарын 23-ны өдрийн 08/17 дугаартай Зөвлөмж.

эрхийг хангуулах, асрамжийн үйл ажиллагааны хүний нөөцийн одоогийн нөхцөл байдалд дүн шинжилгээ хийн, хүний нөөцийн тогтвортой байдалд сөргөөр нөлөөлж буй үндэслэл, шалтгааныг тогтоож, эрсдэлээс урьдчилан сэргийлэх арга хэмжээ авах, асрамжийн газарт ажиллаж буй “асрагч”-ийг “Тэтгэврийг хөнгөлөлттэй тогтоох, газрын дор болон хөдөлмөрийн хортой, халуун, хүнд нөхцөлд хамаарах ажил мэргэжлийн жагсаалт”-д оруулахад ажлын байрны хөдөлмөрийн нөхцөлийн үнэлгээ хийлгэх шаардлагатай төсвийг шийдвэрлэх, Ховд аймгийн ХХҮГ-ын харьяа Баруун бүсийн хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэдийн нөхөн сэргээх төвийн үйл ажиллагаанд тулгамдаж буй асуудлуудыг хуулийн хүрээнд шийдвэрлэх зэрэг нийт 7 асуудлыг тусгасан.

2.5.5. Эрүү шүүлтээс урьдчилан сэргийлэх асуудал эрхэлсэн гишүүний Монгол Улсын Их Хурал, Засгийн газрын гишүүн, Хөдөлмөр, нийгмийн хамгааллын сайдад хүргүүлсэн Зөвлөмжийн биелэлт

Зөвлөмжийн биелэлтийг Хөдөлмөр, нийгмийн хамгааллын дэд сайд С.Зулпхарын 2023 оны 12 дугаар сарын 08-ны өдрийн 02/3212 дугаартай албан бичгээр ирүүлсэн бөгөөд Зөвлөмжөөр өгсөн 7 асуудлаар өнөөгийн хууль эрх зүйн зохицуулалт, хэрэгжилтийн байдал, авч хэрэгжүүлсэн арга хэмжээ, цаашид нийгмийн халамжийн шинэчлэл, салбарын бодлогын хүрээнд шийдвэрлэх асуудлын талаарх мэдээллийг ирүүлсэн¹⁵⁶. Үүнд:

Зөвлөмжид тусгасан асрамжийн үйлчилгээг төрөлжүүлэн явуулах бодлогын шийдвэрийг хуульд нийцүүлэн гаргах асуудлын хүрээнд тус яамнаас Нийгмийн халамжийн тухай хуулийн шинэчилсэн найруулгын төслийг боловсруулан УИХ-д өргөн мэдүүлэхээр ажиллаж байгаа бөгөөд хуулийн шинэчлэлд асрамжийн үйлчилгээг үйлчлүүлэгчийн онцлог хэрэгцээ, нас, бие даах чадвар, хэрэгцээ шаардлага, эрүүл мэндийн байдлыг харгалзан ангилж, төрөлжүүлэхээс гадна төлбөртэй үйлчилгээг бий болгон түр эсхүл урт хугацаагаар үзүүлэх эрх зүйн орчныг бүрдүүлэхээр тусгасан. Мөн хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэн, ахмад настнууд гэрийн асрамжийн үйлчилгээ, явуулын үйлчилгээ, асаргаа, сувилгааг мэргэжлийн байгууллагаар дамжуулан авах боломжийг бүрдүүлэх аж. Эдгээр үйлчилгээг хэрэгжүүлэх иргэн, төрийн бус байгууллагад төрөөс дэмжлэг үзүүлэх, хувьсах зардал, үйлчилгээний зардлыг санхүүжүүлэх зохицуулалтыг тусгасан байна. Түүнчлэн асрамжийн үйлчилгээг төрөлжүүлэх бодлогын хүрээнд нийслэл, орон нутагт 40 хүн хүлээн авах хүчин чадалтай, 2 давхар 550 м2 талбайтай хөгжлийн бэрхшээлтэй хүний асрамжийн газрын барилгын жишиг зураг төслийг боловсруулахад шаардагдах 20,9 сая төгрөгийг 2024 оны төсвөөс шийдвэрлүүлэх саналыг Эдийн засаг, хөгжлийн яаманд хүргүүлсэн байна;

- Монгол Улсад үйл ажиллагаа явуулж байгаа асрамжийн газруудын статус болон санхүүжилтийн бодлогод холбогдох дүн шинжилгээ хийж, шаардлагатай арга хэмжээг авч хэрэгжүүлэх асуудлын хүрээнд “Алсын хараа-2050” Монгол Улсын урт хугацааны хөгжлийн бодлогын баримт бичиг, Монгол Улсын Засгийн газрын 2020-2024 оны үйл ажиллагааны хөтөлбөр, Шинэ сэргэлтийн бодлого, төрийн байгууллагын үйл ажиллагааны шинэтгэлийн хүрээнд Засгийн газрын Хяналт хэрэгжүүлэх газар, Шинэ сэргэлтийн бодлогын Хурдасгуур төвтэй

¹⁵⁶ Хөдөлмөр, нийгмийн хамгааллын дэд сайдын “Зөвлөмжийн тайлан хүргүүлэх тухай” 2023 оны 12 дугаар сарын 08-ны өдрийн 02/3212 дугаартай албан бичиг.

хөдөлмөр, нийгмийн хамгааллын салбарт процессын дахин инженерчлэл хийх ажлыг хэрэгжүүлж үр дүнг Засгийн газрын хуралдаанд танилцуулсан. Процессын дахин инженерчлэлийн үр дүнд төрийн байгууллагын оновчтой, үр ашигтай засаглалыг бэхжүүлэх зорилгоор Хөдөлмөр, нийгмийн хамгааллын яам, түүний харьяа байгууллага, салбарын орон нутгийн байгууллагын бүтэц, орон тооны өөрчлөлтийг үе шаттай хийх үүрэг чиглэлийг өгсөн. Үүнтэй уялдуулан Засгийн газраас нийгмийн халамжийн үйлчилгээний бүх шатны байгууллага, түүний харьяанд үйл ажиллагаа явуулдаг асрамжийн газруудын статус, хүний нөөц, санхүүжилтийн өнөөгийн тогтолцоог бодлогын түвшинд илүү оновчтой болгон өөрчлөх, тэнцвэртэй байдлыг бий болгоход шаардлагатай арга хэмжээг үе шаттай хэрэгжүүлэхээр төлөвлөж байгаа тухай мэдэгджээ;

- Асрамжийн үйлчилгээнд хамрагдаж байгаа иргэний хоол хүнс, хувцас, ариун цэврийн хэрэгсэл, эмийн зардлын норм, нормативын хэмжээг инфляцын түвшин, зах зээлийн бодит үнэ ханш, асрамжийн газруудын өөрсдийн хэрэгцээ шаардлага, саналд нийцүүлэн шинэчлэн баталсан бөгөөд 2024 оны 01 дүгээр сарын 01-ний өдрөөс эхлэн дагаж мөрдөнө. Уг тушаалыг Захиргааны хэм, хэмжээний актын улсын нэгдсэн сангийн 6448 дугаарт бүртгүүлсэн байна;

- Ахмад настнуудын нийгмийн даатгал, нийгмийн халамжийн тэтгэвэр тэтгэмж, “насны хишиг”-ийн мөнгийг өөрөө захиран зарцуулах эрхийг бодитоор хангаж, зохих удирдлага зохион байгуулалтын шийдвэр гаргах асуудлын хүрээнд “Асрамжийн үйлчилгээнд хамрагдаж байгаа ахмад настан, 18 ба түүнээс дээш насны хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэнд тэтгэвэр олгох журам”-ыг шинэчлэн боловсруулж, асрамжийн газрууд, нийгмийн халамжийн үйлчилгээний байгууллагад хэлэлцүүлээд, иргэд, олон нийтэд танилцуулах, саналыг авахаар тус яамны цахим хуудсанд байршуулжээ.¹⁵⁷ Журмын төсөлд үйлчлүүлэгчийн асрамжийн газарт өгөх тэтгэврийн 30 хувийн зарцуулалтын зохицуулалтаас гадна ахмад настны өөрийнх нь зөвшөөрөлгүйгээр тэтгэврийн мөнгийг барьцаалах, өөр этгээдэд шилжүүлэх, түүний өмнөөс захиран зарцуулахыг хориглох, заалтыг нэмж, үйлчлүүлэгчийн гомдол санал их гарсан байгууллагад хяналт шалгалт хийх, хариуцлага хүлээлгэх асуудлыг тусгасан тухай мэдэгдсэн байна;

- Зөвлөмжид тусгагдсан асрамжийн газарт ажиллаж байгаа “асрагч”-ийн хөдөлмөрийн нөхцөлийн нэмэгдэлд хамруулах хууль, тогтоомжоор баталгаажсан эрхийг хангуулах. Асрамжийн үйл ажиллагааны хүний нөөцийн одоогийн нөхцөл байдалд дүн шинжилгээ хийн, хүний нөөцийн тогтвортой байдалд сөргөөр нөлөөлж буй үндэслэл, шалтгааныг тогтоож, эрсдэлээс урьдчилан сэргийлэх арга хэмжээ авах асуудлын хүрээнд тус яамны зүгээс асрамжийн газруудын нийт ажилтны цалин хөлсний судалгааг хийсэн байна. Ахмад настан, хөгжлийн бэрхшээлтэй хүмүүсийн асрамжийн газрын ажилтнуудад үндсэн цалингаас гадна төрийн алба хаасан хугацааны, ур чадварын, мэргэшлийн зэрэг, дэвийн, хөдөлмөрийн нөхцөлийн, орон нутгийн нэмэгдэл гэсэн 4 төрлийн нэмэгдлийг олгож байгаа боловч Ховд, Баян-Өлгий, Хөвсгөл, Увс аймаг дахь асрамжийн газрууд Засгийн газрын 2021 оны 140 дүгээр тогтоолоор батлагдсан “Хөгжлийн бэрхшээлтэй хүн, ахмад настанд тусламж, үйлчилгээ үзүүлж байгаа төрийн үйлчилгээний зарим албан хаагчид хөдөлмөрийн нөхцөлийн нэмэгдэл олгох журам”-ын дагуу асрагч нарт 20 хувийн нэмэгдлийг олгоогүй байсан зөрчлийг уг судалгаагаар илрүүлжээ.

¹⁵⁷ <https://mlsp.gov.mn/content/detail/3086>

Энэ нь орон нутгийн төсөвт асрамжийн газрууд дараагийн санхүүгийн жилийн төсвийн саналд батлагдсан орон тоо, цалингийн шатлал, цалин хөлс нэмэгдүүлэх чиглэлээр гарсан холбогдох тогтоол шийдвэрт үндэслэн цалингийн сангийн хөрөнгийг төлөвлөн харьяалах аймаг, нийслэлийн төрийн санд хүргүүлдэг боловч саналын дагуу батлагддаггүйтэй холбоотой. Харин Засгийн газрын 2023 оны 6 дугаар сарын 21-ний өдрийн “Төрийн албаны зарим албан тушаалын цалингийн хэмжээ, доод хэмжээг шинэчлэн тогтоох тухай” 241 дүгээр тогтоол гарсантай уялдуулан 2023 оны төсвийн тодотгол хийснээр уг нэмэгдлийг байгууллагууд цалингийн санд багтаан олгох боломжтой болсон.

АНУТ-д батлагдсан бүтцийн дагуу захиргааны болон үйлчилгээний ажилтнууд харьцангуй тогтвор суурьшилтай ажиллаж байгаа ч эрүүл мэндийн тусламж, үйлчилгээ үзүүлэх төрөлжсөн мэргэшлийн эмч, эмнэлгийн мэргэжилтнүүд дутагдалтай байгаа нь тус төвийн алслагдмал байдал, цалин хөлс бага, орон байрны асуудлаас хамааралтай байна. Иймд төрөлжсөн асрамжийн газрын харьяа сэргээн засах эмнэлгийн дарга, орлогч дарга, сэргээн засахын эмч, сувилагч, хөдөлмөр засалч, хөдөлгөөн засалч, техникч нарыг “Эрүүл мэндийн салбарын төрийн үйлчилгээний албан тушаалын зэрэглэл, түүнд хамаарах албан тушаалын жагсаалт”-ын холбогдох хэсэгт дүйцүүлэн нэмж оруулан Засгийн газрын 2023 оны 240 дүгээр тогтоолоор батлуулан мөрдөж байна. Мөн Засгийн газрын 2023 оны “Төрийн албаны зарим албан тушаалын цалингийн хэмжээ, доод хэмжээг шинэчлэн тогтоох тухай” 241 дүгээр тогтоолоор асрамжийн газарт ажиллаж байгаа ажилтнуудын цалингийн хэмжээ нэмэгдүүлсэн талаар дурджээ.

ЭШУС асуудал эрхэлсэн гишүүний Хөдөлмөр, нийгмийн хамгааллын дэд сайд С.Зулпхарт хүргүүлсэн 2022 оны 08/04, АНУТ-ийн дарга Л.Эрдэнэхүүд хүргүүлсэн 08/03 дугаартай Зөвлөмжийн мөрөөр Хөдөлмөр, нийгмийн хамгааллын сайдын Төв аймгийн Засаг даргатай 2023 оны нэгдүгээр сард байгуулсан гэрээний 3.41-д АНУТ-ийн үйл ажиллагааг сайжруулахад орон нутгийн зүгээс анхаарах, сум, орон нутгийн залуучуудыг их, дээд сургуульд суралцахад дэмжлэг үзүүлэх, тус төвд тогтвор суурьшилтай ажиллуулах бодлого, нийгмийн хамгааллын хөтөлбөр боловсруулах (орон байр, газар олгох, малжуулах зэрэг) дэмжлэг үзүүлэх арга хэмжээ авахаар тусгасан байна;

- Асрамжийн газарт ажиллаж буй “асрагч”-ийг “Тэтгэврийг хөнгөлөлттэй тогтоох, газрын дор болон хөдөлмөрийн хортой, халуун нөхцөлд хамаарах ажил мэргэжлийн жагсаалт”-д оруулахад ажлын байрны хөдөлмөрийн нөхцөлийн үнэлгээ хийлгэх шаардлагатай төсвийг шийдвэрлүүлэх асуудлын хүрээнд Хөдөлмөр, нийгмийн хамгааллын сайдын “Журам шинэчлэн батлах тухай” 2023 оны 11 дүгээр сарын 10-ны өдрийн А/155 дугаар тушаалаар “Ажлын байрны үнэлгээ хийх журам”, “Үнэлгээ хийх жишиг үнэ”-ийг баталсан байна.

Ажлын байрны үнэлгээ хийх журмын 3.5-д “Шаардлагатай тохиолдолд дээрх хугацаанаас өмнө ажил олгогч, ажилтны хүсэлт, эрх бүхий байгууллагын шийдвэрээр хөдөлмөрийн нөхцөлийн үнэлгээ хийлгэж болно” гэж зааснаар улс, орон нутгийн бүх асрамжийн газруудад ажлын байрны үнэлгээ хийлгэх арга хэмжээ, шаардагдах төсвийг 2024 оны төсөвт тусган хэрэгжүүлэхээр болжээ;

- Зөвлөмжид тусгагдсан Ховд аймаг дахь Баруун бүсийн хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэдийн нөхөн сэргээх төвийн үйл ажиллагаанд тулгамдаж буй асуудлуудыг хуулийн хүрээнд шийдвэрлэх хүрээнд ХХҮЕГ-аар дамжуулан одоо

хэрэгжиж буй хууль, эрх зүйн орчны хүрээнд нийцүүлэн шийдвэрлэх боломж байгаа эсэхийг судлах, дүгнэлт гаргах, цаашид авч хэрэгжүүлэх арга хэмжээний санал боловсруулахаар хамтран ажиллаж байгаа талаар мэдэгдсэн байна. Түүнчлэн улс, орон нутгийн төсвөөс санхүүждэг асрамжийн газруудын бүтэц зохион байгуулалт, санхүүжилтийн тогтолцоо, ажилтнуудын цалин, урамшууллын бодлогын асуудлыг дээр дурдсан Нийгмийн халамжийн тухай хуулийн шинэчлэлийн хүрээнд авч үзэх, шаардлагатай бол хуулийг дагаж нэмэлт, өөрчлөлт оруулах хуулийн төсөлд тусгах, харин асрамжийн үйл ажиллагаанд орон нутгийн зүгээс дэмжлэг үзүүлэх, шаардлагатай хөрөнгө оруулалтын асуудлыг асрамжийн газар бүхий аймгуудын Засаг дарга нартай 2024 онд байгуулах гэрээнд тусган, хэрэгжилтэд хяналт тавьж ажиллах боломжтой талаар дурдан Зөвлөмжийн хариуг ирүүлсэн.

№	Зөвлөмжийн мөрөөр 2023 онд Хөдөлмөр, нийгмийн хамгааллын салбарт шинээр болон шинэчлэгдэн батлагдсан эрх зүйн баримт бичиг, дугаар	Батлагдсан огноо
1	"Асрамжийн үйлчилгээнд хамрагдаж байгаа ахмад настан, хөгжлийн бэрхшээлтэй хүмүүсийн хоол хүнс, хувцас, ариун цэврийн хэрэгсэл, эмийн зардлын норм, норматив", ХНХ-ын сайдын А/130 дугаар тушаал ¹⁵⁸	2023.09.29
2	"Ажлын байрны үнэлгээ хийх журам", "Үнэлгээ хийх жишиг үнэ", ХНХ-ын сайдын А/155 дугаар тушаал ¹⁵⁹	2023.11.10
3	"Төрөлжсөн асрамжийн газарт ахмад настан, хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэнийг хүлээн авах, шилжүүлэх, гаргах журам", ХНХ-ын сайдын А/188 дугаар тушаал ¹⁶⁰	2023.12.15
4	"Төрөлжсөн асрамжийн газрыг магадлан итгэмжлэх журам", ХНХ-ын сайдын А/191 дүгээр тушаал ¹⁶¹	2023.12.15

ЭШУС асуудал эрхэлсэн гишүүний Хөдөлмөр, нийгмийн хамгааллын сайдад хүргүүлсэн Зөвлөмжийн биелэлтийг Монгол Улсын Засгийн газрын "Журам шинэчлэн батлах тухай" 2020 оны 206 дугаар тогтоолоор баталсан "Бодлогын баримт бичгийн хэрэгжилт, захиргааны байгууллагын үйл ажиллагаанд хяналт-шинжилгээ, үнэлгээ хийх нийтлэг журам"¹⁶²-ын 6 дугаар зүйлд заасны дагуу үнэлэхэд дараах үр дүнтэй байна.

¹⁵⁸ <https://mlsp.gov.mn/content/detail/3086>

¹⁵⁹ <https://legalinfo.mn/mn/detail?lawId=16960729445451>

¹⁶⁰ <https://legalinfo.mn/mn/detail?lawId=17048033815241>

¹⁶¹ <https://legalinfo.mn/mn/detail?lawId=16959981483321>

¹⁶² Монгол Улсын Засгийн газрын "Журам шинэчлэн батлах тухай" 2020 оны 206 дугаар тогтоолоор баталсан Бодлогын баримт бичгийн хэрэгжилт, захиргааны байгууллагын үйл ажиллагаанд хяналт-шинжилгээ, үнэлгээ хийх нийтлэг журмын 6 дугаар зүйлийн 6.3. дахь хэсэг

- 6.3.1. "бүрэн хэрэгжсэн"-холбогдох шийдвэр гарч тавьсан зорилтдоо бүрэн хүрсэн, үр дүн гарсан бол 100 хувь (90-100 хүртэл хувь);
- 6.3.2. "хэрэгжих шатанд"-тавьсан зорилтдоо бүрэн хүрээгүй боловч төсөв, санхүүгийн асуудлыг шийдсэн, зохион байгуулалтын арга хэмжээ авсан, дээд шатны байгууллагад өргөн барьсан, холбогдох байгууллагын шийдвэр гарсан, гол үр дүн нь гарч байгаа бол 70 хувь (50-90 хүртэл хувь); (Засгийн газрын 2021 оны 374 дүгээр тогтоолоор өөрчлөлт орсон бөгөөд үүнийг 2022 оны 6 дугаар сарын 1-ний өдрөөс эхлэн дагаж мөрдөнө)
- 6.3.3. "хэрэгжилт хангалтгүй"-тухайн зорилтыг хэрэгжүүлэх бэлтгэл ажил болон боловсруулалт хийгдэж дууссан боловч зохион байгуулалт, төсөв, санхүүгийн асуудал шийдэгдээгүй бол 30 хувь (10-50 хүртэл хувь); (Засгийн газрын 2021 оны 374 дүгээр тогтоолоор өөрчлөлт орсон бөгөөд үүнийг 2022 оны 6 дугаар сарын 1-ний өдрөөс эхлэн дагаж мөрдөнө)
- 6.3.4. "хэрэгжээгүй"-тухайн зорилтыг хэрэгжүүлэхэд шаардлагатай тооцоо судалгаа, бэлтгэл ажил хийгдэж боловсруулалтын шатанд байгаа болон тухайн зорилтыг хэрэгжүүлэх талаар ямар нэгэн ажил зохион байгуулаагүй бол 0 хувь (0-10 хүртэл хувь);
- 6.3.5. "хэрэгжилтийг тооцох хугацаа болоогүй".

Зөвлөмжид тусгагдсан арга хэмжээ	Хэрэгжилтийн хувь
1. Олон улсын гэрээ, конвенц, Монгол Улсын Үндсэн хуулиар баталгаажуулсан эрүү шүүлт тулгах, хүнлэг бус харьцаа, ялгаварлан гадуурхалтаас ангид байх, эрүүл аюулгүй орчинд амьдрах хүний эрхийг хангаж, асрамжийн үйлчилгээг төрөлжүүлэн явуулах бодлогын шийдвэрийг хуульд нийцүүлэн гаргах	70 хувь
2. Монгол Улсад үйл ажиллагаа явуулж буй асрамжийн газруудын статус болон санхүүжилтийн бодлогод холбогдох дүн шинжилгээ хийж, шаардлагатай арга хэмжээг авч хэрэгжүүлэх	60 хувь
3. Асрамжийн үйлчилгээнд хамрагдаж байгаа иргэдийн хоол хүнс, хувцас, зөөлөн эдлэл, ариун цэврийн хэрэглэл, зайлшгүй байх эмийн жагсаалт, эмнэлгийн хэрэгслийн зардлын дундаж нормативыг эдийн засгийн өсөлт, инфляцын түвшинтэй уялдуулан шинэчлэн баталж, мөрдүүлэх	100 хувь
4. Ахмад настнуудын нийгмийн даатгал, нийгмийн халамжийн тэтгэвэр, тэтгэмж, “насны хишиг”-ийн мөнгийг өөрөө захиран зарцуулах эрхийг бодитоор хангаж, зохих удирдлага, зохион байгуулалтын шийдвэр гаргах	50 хувь
5. Асрамжийн газарт ажиллаж байгаа “асрагч”-ийн хөдөлмөрийн нөхцөлийн нэмэгдэлд хамрагдах хууль, тогтоомжоор баталгаажсан эрхийг хангуулах. Асрамжийн үйл ажиллагааны хүний нөөцийн одоогийн нөхцөл байдалд дүн шинжилгээ хийн, хүний нөөцийн тогтвортой байдалд сөргөөр нөлөөлж буй үндэслэл, шалтгааныг тогтоож, эрсдэлээс урьдчилан сэргийлэх арга хэмжээ авах	90 хувь
6. Асрамжийн газарт ажиллаж буй “асрагч”-ийг “Тэтгэврийг хөнгөлөлттэй тогтоох, газрын дор болон хөдөлмөрийн хортой, халуун, хүнд нөхцөлд хамаарах ажил мэргэжлийн жагсаалт”-д оруулахад ажлын байрны хөдөлмөрийн нөхцөлийн үнэлгээ хийлгэх шаардлагатай төсвийг шийдвэрлэх	50 хувь
7. Ховд аймгийн Хөдөлмөр, халамжийн үйлчилгээний газрын харьяа Баруун бүсийн хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэдийн нөхөн сэргээх төвийн үйл ажиллагаанд тулгамдаж буй асуудлуудыг хуулийн хүрээнд шийдвэрлэх	40 хувь
Биелэлтийн ерөнхий хувь	65,7 хувь

2.6. ДҮГНЭЛТ

ЭШУС үндэсний ажиллагааны хүрээнд 2023 онд нийт зургаан ахмад настан, хөгжлийн бэрхшээлтэй хүмүүсийн асрамжийн газарт хяналт шинжилгээ хийж, холбогдох албан тушаалтнуудтай уулзан тодруулга авч, шаардлагатай баримт бичигтэй танилцан, ахмад настан, хөгжлийн бэрхшээлтэй хүмүүсийн амьдарч буй орчин нөхцөлтэй газар дээр нь танилцан, асрамжийн газруудын эмч, ажилтнууд болон асрамжийн газраар үйлчлүүлж буй асуумж, ярилцлагад оролцох боломжтой гэж үзсэн ахмад настан, хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэдээс асуумж авч, ганцаарчилсан болон бүлгийн уулзалт ярилцлага хийж ажиллалаа.

Түүнчлэн холбогдох төрийн албан хаагч нар, шүүх эрх мэдлийн болон хууль сахиулах, шүүхийн шийдвэр гүйцэтгэх байгууллагуудын удирдлага, алба хаагч нарт зохион байгуулсан эрүү шүүлт тулгах, бусад хэлбэрээр хэрцгий, хүнлэг бусаар буюу хүний нэр төрийг доромжлон харьцаж шийтгэх, ялгаварлан гадуурхалтаас ангид байх хүний эрх, эрх чөлөөг дэмжих, хамгаалах хүний эрхийн сургалтад ахмад настны асрамжийн газрын удирдлага, ажилтнуудыг хамруулсан.

Уг хяналт шинжилгээ, урьдчилан сэргийлэх үйл ажиллагааны хүрээнд тогтоогдсон нөхцөл байдлууд, тэдгээрийн шалтгаан, нөхцөлийг арилгуулах, цаашид эрүү шүүлт тулгах болон бусад хэлбэрээр хэрцгий, хүнлэг бусаар шийтгэх буюу хүний нэр төрийг доромжлон харьцах, ялгаварлан гадуурхах аас урьдчилан сэргийлэх зорилгоор ЭШУС асуудал эрхэлсэн гишүүний Зөвлөмжийг салбарын сайдад хүргүүлэн, уг Зөвлөмжийг 65,7 хувийн биелэлттэй гэж тооцсон бөгөөд Монгол Улсын Үндсэн хууль, Олон улсын гэрээ, конвенц, холбогдох бусад хуулиар баталгаажуулсан эрүү шүүлт тулгах, хүнлэг бус харьцаа, ялгаварлан гадуурхалтаас ангид байх хүний эрх, эрх чөлөөг хангах, хамгаалах, хүндэтгэх, урьдчилан сэргийлэх нөхцөл боломж бодитойгоор бий болох дараах үр дүнд хүрсэн гэж дүгнэж байна. Үүнд:

- ХНХЯ-наас Нийгмийн халамжийн тухай хуулийн шинэчилсэн найруулгын төслийг дагалдах хуулиудын төслийн хамт боловсруулан, холбогдох яамдын саналыг авч, УИХ-д өргөн барихад бэлэн болжээ. Уг хуулийн шинэчлэлд асрамжийн үйлчилгээг үйлчлүүлэгчийн онцлог хэрэгцээ, нас, бие даах чадвар, хэрэгцээ шаардлага, эрүүл мэндийн байдлыг харгалзан төрөлжүүлэн зохион байгуулахаар тусгасан байна. Мөн асрамжийн төлбөртэй үйлчилгээг бий болгон түр эсхүл урт хугацаагаар үзүүлэх эрх зүйн орчныг бүрдүүлэхээр тусгажээ. Түүнчлэн төрөлжсөн асрамжийн үйлчилгээнээс гадна ахмад настан, хөгжлийн бэрхшээлтэй хүмүүс гэрийн асрамжийн үйлчилгээ, явуулын үйлчилгээ, асаргаа, сувилгааг мэргэжлийн байгууллагаар дамжуулан авах зэрэг асрамжийн олон хувилбарт үйлчилгээг нэвтрүүлэх, эдгээр үйлчилгээг хэрэгжүүлэх иргэн болон төрийн бус байгууллагад төрөөс дэмжлэг үзүүлэх, хувьсах зардал, үйлчилгээний зардлыг санхүүжүүлэх зохицуулалтуудыг хуулийн шинэчилсэн найруулгын төсөлд тусгасан;
- Хөдөлмөр, нийгмийн хамгааллын сайдын “Журам шинэчлэн батлах тухай” 2023 оны А/188 дугаар тушаалаар “Төрөлжсөн асрамжийн газарт ахмад

настан, хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэнийг хүлээн авах, шилжүүлэх, гаргах журам"-ыг шинэчлэн баталсан бөгөөд тушаалыг 2024 оны 01 дүгээр сарын 01-ний өдрөөс эхлэн дагаж мөрдөж байна;

- Хөдөлмөр, нийгмийн хамгааллын сайдын "Журам шинэчлэн батлах тухай" 2023 оны А/191 дүгээр тушаалаар "Төрөлжсөн асрамжийн газрыг магадлан итгэмжлэх журам"-ыг баталсан. Уг тушаалыг 2024 оны 01 дүгээр сарын 01-ний өдрөөс эхлэн дагаж мөрдөж байна;

- Асрамжийн үйлчилгээнд хамрагдаж байгаа ахмад настан, хөгжлийн бэрхшээлтэй хүмүүсийн хоол хүнс, хувцас, ариун цэврийн хэрэгсэл, эмийн зардлын норм, нормативын хэмжээг инфляцын түвшин, зах зээлийн бодит үнэ ханш, асрамжийн газруудын саналд нийцүүлэн шинэчлэн боловсруулж Хөдөлмөр, нийгмийн хамгааллын сайдын 2023 оны А/130 дугаар тушаалаар баталсан бөгөөд уг тушаалыг 2024 оны 01 дүгээр сарын 01-ний өдрөөс эхлэн дагаж мөрдөж байна. Зардлын норм, норматив шинэчлэгдэн батлагдсанаар асрамжийн газруудад улс, орон нутгийн төсвөөс олгогдох санхүүжилт нэмэгдэж, ахмад настан, хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэдэд үзүүлэх үйлчилгээний чанар, хүртээмж дээшлэх ач холбогдолтой;

- Ахмад настан, хөгжлийн бэрхшээлтэй хүмүүсийн нийгмийн даатгал, нийгмийн халамжийн тэтгэвэр тэтгэмж, "насны хишиг"-ийн мөнгийг өөрөө захиран зарцуулах эрхийг бодитоор хангах хүрээнд Нийгмийн халамжийн тухай хуулийн 19 дүгээр зүйлийн 19.8 дахь хэсэгт заасан "Асрамжийн үйлчилгээнд хамрагдаж байгаа ахмад настан, 18 ба түүнээс дээш насны хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэнд тэтгэвэр олгох журам"-ыг шинэчлэн боловсруулсан. Уг журмын төсөлд үйлчлүүлэгчийн асрамжийн газарт өгөх тэтгэврийн 30 хувийн зарцуулалттай холбоотой нарийвчилсан зохицуулалтыг тусгахаас гадна ахмад настны өөрийнх нь зөвшөөрөлгүйгээр тэтгэврийн мөнгийг барьцаалах, өөр этгээдэд шилжүүлэх, түүний өмнөөс захиран зарцуулахыг хориглосон зохицуулалтыг мөн нэмсэн байна. Түүнчлэн асрамжийн газраар үйлчлүүлэгч гомдол санал гаргасан тохиолдолд холбогдох хяналт шалгалт хийх, хариуцлага хүлээлгэх асуудлыг мөн тусгасан байна;

- ХНХЯ-ны зүгээс асрамжийн газруудын нийт ажилтан, албан хаагчдын цалин хөлсний судалгааг хийж, уг судалгаагаар Ховд, Баян-Өлгий, Хөвсгөл, Увс аймаг дахь асрамжийн газрууд Засгийн газрын 2021 оны 140 дүгээр тогтоолоор батлагдсан "Хөгжлийн бэрхшээлтэй хүн, ахмад настанд тусламж, үйлчилгээ үзүүлж байгаа төрийн үйлчилгээний зарим албан хаагчид хөдөлмөрийн нөхцөлийн нэмэгдэл олгох журам"-ын дагуу асрагч нарт 20 хувийн нэмэгдлийг олгоогүй байсныг тогтоосон. Улмаар Засгийн газрын 2023 оны 6 дугаар сарын 21-ний өдрийн "Төрийн албаны зарим албан тушаалын цалингийн хэмжээ, доод хэмжээг шинэчлэн тогтоох тухай" 241 дүгээр тогтоол батлагдсантай уялдуулан 2023 оны төсвийн тодотгол хийснээр уг нэмэгдлийг байгууллагуудын цалингийн санд багтаан олгох боломжийг бүрдүүлсэн;

- Хөдөлмөр, нийгмийн хамгааллын сайдын "Журам шинэчлэн батлах тухай" 2023 оны 11 дүгээр сарын 10-ны өдрийн А/155 дугаар тушаалаар "Ажлын байрны үнэлгээ хийх журам", "Үнэлгээ хийх жишиг үнэ"-ийг баталсан.

“Ажлын байрны үнэлгээ хийх журам”-д “Шаардлагатай тохиолдолд ... ажил олгогч, ажилтны хүсэлт, эрх бүхий байгууллагын шийдвэрээр хөдөлмөрийн нөхцөлийн үнэлгээ хийлгэж болно” гэж зааснаар Монгол Улсад үйл ажиллагаа явуулж буй бүх асрамжийн газруудад ажлын байрны үнэлгээ хийлгэхэд шаардагдах төсвийг 2024 оны төсөвт тусгасан байна.

ЭШУС үндэсний ажиллагааны хүрээнд цаашид холбогдох байгууллага, хувь хүн, судлаачидтай хамтран “Ахмад настны эрхийн хэрэгжилт, үйл ажиллагаанд хийх мониторинг” сэдэвт гарын авлагыг боловсруулан хэвлүүлж, үйл ажиллагаандаа ашиглахаар төлөвлөн ажиллаж байна.

Мөн ахмад настан, хөгжлийн бэрхшээлтэй хүмүүсийн дээр дурдсан улсын болон орон нутгийн төсөвт асрамжийн газруудад тогтмол давтамжтай ажиллан, хяналт шинжилгээ хийн, урьдчилан сэргийлэх үйл ажиллагаа явуулахын зэрэгцээ ахмад настан, хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэний төрөлжсөн асрамжийн чиглэлээр үйл ажиллагаа явуулж байгаа зардлыг улсын төсвөөс хэсэгчлэн санхүүжүүлдэг болон хувийн хэвшлийн асрамжийн газар, шашны байгууллагын санхүүжилттэй асрамжийн газруудад хяналт шинжилгээ, урьдчилан сэргийлэх үйл ажиллагаа явуулахаар төлөвлөж байна.

Санал

1. Монгол Улсын Үндсэн хууль, олон улсын гэрээ, конвенцоор баталгаажуулсан эрүү шүүлт тулгах, бусад хэлбэрээр хэрцгий, хүнлэг бусаар буюу хүний нэр төрийг доромжлон харьцаж шийтгэх, ялгаварлан гадуурхалтаас ангид байх хүний эрх, эрх чөлөөг хангах нөхцөл боломжийг бодитоор бий болгоход төрөлжсөн асрамжийн үйлчилгээг үйлчлүүлэгчийн онцлог хэрэгцээ, нас, бие даах чадвар, хэрэгцээ шаардлага, эрүүл мэндийн байдлыг харгалзан ангилж, төрөлжүүлэн үзүүлэх, удирдлага, зохион байгуулалт, санхүүжилтийн тогтолцоог боловсронгуй болгох, үйлчилгээний нэр төрөл, хамрах хүрээг нэмэгдүүлэх, төрөлжүүлэх, цаашид салбар хоорондын уялдааг хангах зохицуулалтыг нарийвчлан тусгасан Нийгмийн халамжийн тухай хуулийн шинэчилсэн найруулгын төслийг яаралтай батлах;
2. Нийгмийн халамжийн асуудал эрхэлсэн Засгийн газрын гишүүн нь асрамжийн үйлчилгээнд хамрагдагч ахмад настан, хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэдийн хоол хүнс, хувцас, ариун цэврийн хэрэглэл, зайлшгүй байх эмийн зардлын норм, нормативын хэмжээг инфляцын түвшин, зах зээлийн бодит үнэ ханш өөрчлөгдсөн тухай бүрд асрамжийн газруудын хэрэгцээ шаардлага, саналд нийцүүлэн түргэн шуурхай баталж, мөрдүүлэх.

2.7. СЭТГЭЦИЙН ЭРҮҮЛ МЭНДИЙН ҮНДЭСНИЙ ТӨВД ХИЙСЭН ХЯНАЛТ ШИНЖИЛГЭЭ

ЭШУС асуудал эрхэлсэн гишүүн Я.Цэлмэнгээр ахлуулсан ажлын хэсэг Монгол Улсын ХЭҮКтХ-ийн 33 дугаар зүйлийн 33.1.1, 34 дүгээр зүйлийн 34.1. дэх хэсэг, ЭШУС асуудал эрхэлсэн гишүүний баталсан “ЭШУС нэгжийн 2023-2026 оны үйл ажиллагааны стратеги төлөвлөгөө”-ний 2.1. буюу “Эрүүдэн шүүхийн эсрэг конвенцоор баталгаажуулсан аливаа хэлбэрээр хүний эрх, эрх чөлөөг хязгаарлах, эсхүл тухайн этгээд өөрийн хүсэлтээр гарч явах боломжгүй бүх газарт эрүү шүүлт гарч болзошгүй тогтолцооны шалтгаан, нөхцөлийг судлах зорилгоор тогтмол хяналт шинжилгээ хийх,” заалтыг тус тус үндэслэн ЭМЯ-ны харьяа СЭМҮТ-д 2023 оны 11-12 дугаар сард хяналт шинжилгээ хийсэн¹⁶³.

СЭМҮТ-д эмчлүүлэгч, асруулагч сэтгэцийн эмгэгтэй хүмүүсийн Монгол Улсын Үндсэн хууль болон бусад хууль, Олон улсын гэрээ, конвенцоор баталгаажсан эрүү шүүлт тулгах, бусад хэлбэрээр хэрцгий, хүнлэг бусаар буюу хүний нэр төрийг доромжлон харьцаж шийтгэх, ялгаварлан гадуурхалтаас ангид байх хүний эрх, эрх чөлөө зөрчигдөхөөс урьдчилан сэргийлэхэд юуны өмнө тус төвд ажиллаж буй эмч, ажилтнуудын эрхийг хангах явдал чухал ач холбогдолтой тул СЭМҮТ-д 2023 онд хийсэн ээлжит хяналт шинжилгээгээр тус төвийн эмч, эмнэлгийн мэргэжилтэн, ажилтнуудын холбогдох эрхүүдийн хэрэгжилтэд түлхүү анхаарсан.

Хяналт шинжилгээг холбогдох албан тушаалтнаас тодруулга авах, шаардлагатай баримт бичигтэй танилцах, хуулбарлан авах, орчин нөхцөлд ажиглалт хийх, техник хэрэгсэл ашиглан баримтжуулах зэрэг аргачлалаар явуулж, нийт 222 эмч, эмнэлгийн мэргэжилтэн, ажилтнуудаас асуумж авч, 34 эмч, эмнэлгийн мэргэжилтэн, ажилтантай ганцаарчилсан ярилцлага хийсэн.

Тус төвд 18-65 насны нийт 430 эмч, эмнэлгийн мэргэжилтэн, ажилтан ажиллаж байгаагийн 89 нь их эмч, 104 нь сувилагч, 124 нь туслах сувилагч, бусад ажилтан 113 байна.

Сэтгэцийн эмгэг судлалын зургаан клиник, төрөлжсөн мэргэшлийн дөрвөн клиник, асрамжийн хоёр клиник, яаралтай тусламжийн нэг клиник, сүрьеэгийн хэвтүүлэн эмчлэх тасагт хяналт шинжилгээний хугацаанд сэтгэцийн эмгэгтэй нийт 530 орчим хүн эмчлүүлж байсан бөгөөд сэтгэцийн эмгэгтэй 232 хүнийг тус төвд байнга байрлуулан сэтгэцийн эрүүл мэндийн тусламж, үйлчилгээг асрамжийн үйлчилгээтэй хамтатган үзүүлж байна.

2.7.1. Хууль, эрх зүйн орчин

СЭМҮТ нь Монгол Улсын Эрүүл мэндийн тухай хууль, Сэтгэцийн эрүүл мэндийн тухай хууль, Эмнэлгийн тусламж, үйлчилгээний тухай хууль, Эм, эмнэлгийн хэрэгслийн тухай хууль, ХтХ, Нийгмийн даатгалын ерөнхий хууль, Эрүүл мэндийн даатгалын тухай хууль, Төсвийн тухай хууль, Хөдөлмөрийн аюулгүй байдал, эрүүл ахуйн тухай хууль, Хөгжлийн бэрхшээлтэй хүний эрхийн тухай хууль,

¹⁶³ СЭМҮТ-д хяналт шинжилгээ хийх удирдамж, №15

Эрүүл мэндийн даатгалын үндэсний зөвлөлийн тогтоолууд, Эрүүл мэндийн сайдын “Сэтгэцийн эрүүл мэндийн тусламж, үйлчилгээ үзүүлэх тухай” 2014 оны 180 дугаар тушаал, Хууль зүй, дотоод хэргийн сайд, Эрүүл мэндийн сайдын “Журам батлах тухай” 2017 оны А-240/А-369 дүгээр хамтарсан тушаал (Албадан эмчилгээний журам), Эрүүл мэндийн сайдын “Дүрэм батлах тухай” 2017 оны А/256 дугаар тушаал (Ёс зүйн салбар хорооны дүрэм), Төрөлжсөн мэргэшлийн эмнэлгийн бүтэц, үйл ажиллагаа MNS 6330:2017 стандарт зэрэг эрх зүйн баримт бичгийг үйл ажиллагаандаа мөрдлөг болгон ажиллаж байна.

Мөн тус төвийн захирлын тушаалаар “СЭМҮТ-ийн хөдөлмөрийн дотоод журам”, “Аюулгүй ажиллагааны зааварчилгаа”, “Үйлдвэрлэлийн осол, хурц хордлогыг судлан бүртгэх комиссын бүрэлдэхүүн”, “Хөдөлмөрийн аюулгүй байдал, эрүүл ахуйн зөвлөлийн ажиллах журам, чиг үүрэг, бүрэлдэхүүн”, “Хөдөлмөрийн аюулгүй байдал, эрүүл ахуйн эрсдэлийн үнэлгээ хийх журам”, “Хөдөлмөрийн аюулгүй байдал, эрүүл ахуйн мөрдөх журам”, “СЭМҮТ-ийн аюулгүй байдалтай холбоотой алдаанаас хохирсон ажилтан, үйлчлүүлэгч нарт дэмжлэг үзүүлэх журам”, “Ажлын тусгай хувцас, хамгаалах хэрэгслийн жагсаалт гаргах, хангах, ашиглах журам”, “Төвийн дотоод бүтэц, ажлын үндсэн чиглэл, ажиллах ор, орон тоо” зэргийг батлан үйл ажиллагаандаа мөрдөж байна.

2.7.2. Сэтгэцийн эрүүл мэндийн үндэсний төвд хийсэн хяналт шинжилгээгээр тогтоогдсон нөхцөл байдал

СЭМҮТ нь 2014 онд “Хаус дизайн” компанитай хамтран ажиллаж “Брэнд бүүк” буюу байгууллагын цогц дүр төрхийг тодорхойлон, клиник тасаг тус бүрийн өнгө төрх, дотоод засал, хаягжилт зэргийг хийж бүтээн, төвийн шинэ байрны амбулаторийн хэсгийг бүрэн тохижуулсан, 2023 онд хуучны барилгад байрладаг хүйтэн байсан клиник тасгуудын бүх цонхыг сольж, дулаалгын ажлуудыг хийснээр байрууд дулаахан болсон,

холбогдох сантехникийн засвар хийж халуун усны асуудлыг бүрэн шийдэж, төвд эмчлүүлэгч нар болон төвийн ажилтнуудын ариун цэврийн өрөөнүүдийг ашиглалтад оруулсан, тамхины тусгайлсан өрөөнүүд болон агааржуулалтын системийг бүрэн шинэчилж байгаа, мөн төвийн эмч, ажилтнуудыг аливаа хурал, уулзалтад идэвхтэй хамруулан, 3 сар тутамд сүрьеэгийн урьдчилан сэргийлэх шинжилгээ, гепатитийн В, С вирус илрүүлэх, идэвхжлийг тодорхойлох шинжилгээ болон холбогдох бусад үзлэг шинжилгээнд хамруулж, эмч, ажилтнуудын гэр бүлийн хоёр хүнд жилдээ эрүүл мэндийн тусламж, үйлчилгээг 50 хувийн хөнгөлөлттэйгөөр үзүүлдэг зэрэг нь сайшаалтай ч анхаарал хандуулж, шийдвэрлэх шаардлагатай дараах асуудлууд тогтоогдсон. Үүнд:

- ЭШУС асуудал эрхэлсэн гишүүний СЭМҮТ-ийн захирал В.Баярмаад хүргүүлсэн 2022 оны 10 дугаар сарын 13-ны өдрийн 08/02 дугаартай Зөвлөмжийн мөрөөр тус төвд нийгмийн ажилтныг орон тоогоор ажиллуулан, төвд байнга хэвтэн эмчлүүлэгчдийн нийгмийн даатгал, нийгмийн халамжийн тэтгэвэр, тэтгэмжтэй холбоотой судалгаа хийсэн байна. Уг судалгаанаас үзвэл тус төвд байнга байрлан эмчлүүлдэг нийт 232 орчим сэтгэцийн эмгэгтэй хүн байгаагийн 199 орчим нь нийгмийн даатгал, нийгмийн халамжийн тэтгэвэр, тэтгэмжид хамрагддаг, 100 орчим хүний нийгмийн даатгал, нийгмийн халамжийн тэтгэвэр, тэтгэмжийн мөнгийг тухайн иргэдийн ар гэр нь авч, зарцуулдаг боловч эмнэлэгт байгаа сэтгэцийн эмгэгтэй хүнийг эргэж ирдэггүй, ямар нэгэн байдлаар санаа тавьдаггүй байна. Түүнчлэн тус төвд байнга байрлан эмчлүүлж буй сэтгэцийн эмгэгтэй 17 иргэн нийгмийн даатгал, нийгмийн халамжийн тэтгэвэр, тэтгэмжид хамрагддаг эсэх нь тодорхойгүй бөгөөд тэдгээр иргэдийн ар гэр, садан, төрлийг олж тогтоох боломжгүй, мөн 7 иргэн бичиг баримтгүй байна;

- Эрүүл мэндийн даатгалын сангаас зардлын төлбөрийг нь хариуцах эрүүл мэндийн тусламж, үйлчилгээний санхүүжилт нэмж авах зорилгоор тус төвд хэвтэн эмчлүүлж

буй сэтгэцийн эмгэгтэй иргэдийн өвчний түүхийг хааж, тухайн өвчтөнийг тасагт өвчний түүхгүй, өөрөөр хэлбэл хяналтгүйгээр тодорхой хугацаанд байлган, өвчний түүхийг дахин шинээр нээдэг талаар ганцаарчилсан ярилцлагад оролцсон эмч, мэргэжилтнүүд ажлын хэсэгт танилцуулсан. Мөн тус төвийн захирал В.Баярмаа нь ЭШУС асуудал эрхэлсэн гишүүнд хандан 2023 оны 12 дугаар сарын 20-ны өдрийн 1/1239 дугаартай албан бичгээр "...Иргэний үнэмлэхгүй 6 эмчлүүлэгч, гадаадын иргэн харьяат 1 эмчлүүлэгчдийн асуудлыг бичиг баримттай болоход нь хууль зүйн зөвлөгөө, дэмжлэг үзүүлэх", "Сэтгэцийн архаг, урт хугацааны эмчлүүлэгчдийн сүрьеэ болон бусад өвчнөөр өвчилсөн тохиолдолд эрүүл мэндийн тусламж, үйлчилгээний зардал дээр нэмэлтээр, сэтгэцийн ба зан төрхийн эмгэгийн үзлэг, оношилгоо (ОХБ-41300018), өдрийн эмийн эмчилгээ (41330011)-ний зардлыг тус тус Эрүүл мэндийн даатгалын сангаас олгодог болгох" зэрэг асуудалд дэмжлэг үзүүлэх хүсэлтийг ирүүлсэн¹⁶⁴.

- Өвчний түүхгүй буюу хяналтгүй үед эрүүл мэндийн байгууллагын зүгээс тухайн өвчтөнд ямар нэгэн эмчилгээ, үйлчилгээ үзүүлэх болон хоол, цайгаар үйлчлэх зохицуулалт байдаггүй бөгөөд энэ үед тухайн сэтгэцийн эмгэгтэй иргэн өөртөө болон бусдад аюултай үйлдэл хийх эрсдэлтэй, энэ тохиолдолд тасагт ажиллаж буй ажилтан хариуцлагыг хүлээдэг зэрэг нөхцөл байдал нь Олон улсын гэрээ, конвенц болон Монгол Улсын холбогдох хуулиар баталгаажсан хүний эрхийг зөрчих эрсдэл, шалтгаан нөхцөл болж болзошгүй байна;

- Тус төвийн клиникүүдэд эмчлүүлж буй эрэгтэй, эмэгтэй эмчлүүлэгчдэд тус тусын ариун цэврийн өрөө хангалтгүй. Зарим клиникт ариун цэврийн өрөө байрлах хэсэгт тамхи татах өрөө бий болгон агааржуулалтын системийг шинэчилж, хаалт хийж тусгаарлах арга хэмжээ авч байгаа ч тамхи үнэртсэн хэвээр байх ба үүнээс үүдэн тамхи татдаггүй эмчлүүлэгч болон эмч, ажилтнууд дам тамхидалтад өртөх эрсдэлтэй. Мөн зарим клиникийн усны шугам муудсан учир хэдийгээр урсгал засвар хийсэн ч хананы цаана байрлах шугамаас ус алдсаны улмаас эмчлүүлэгчдийн байрлах хэсгийн хананд хуруугаа хүргэх төдийд ханын будаг, шохой нь үйрэн унаж байв. Үйрч унаж буй будаг, шохойг сэтгэцийн эмгэгтэй хүмүүс идэж хордох зэрэг болзошгүй эрсдэл ажиглагдсан. Эрэгтэй, эмэгтэй эмч, ажилтнууд тус тусын хувцас солих өрөөгүй, шөнийн ээлжид буюу 18 цагаар ажиллах ажилтнуудад хоолоо идэх зориулалтын өрөө, хоол халаах төхөөрөмж хангалтгүй;

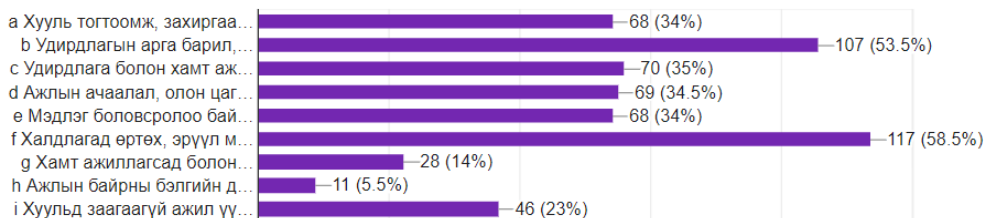
¹⁶⁴ СЭМҮТ-ийн захирлын 2023 оны 12 дугаар сарын 20-ны өдрийн "Хүсэлт гаргах тухай" 1/1239 дугаартай албан бичиг

• Төвийн эмч, эмнэлгийн мэргэжилтэн, ажилтнууд хүнд нөхцөлтэй хөдөлмөр эрхэлдэг тул сэтгэл түгшилт, нойргүйдэл, айдастай болох нь түгээмэл бөгөөд эмч, ажилтнуудын сэтгэцийн эрүүл мэндийн тулгамдсан асуудалд эмчлүүлэгчдийн нэгэн адил анхаарч холбогдох тусламж, үйлчилгээг тогтмол үзүүлэх шаардлага тулгардгийг эмч, ажилтнууд ажлын хэсэгт танилцуулсан. Хяналт шинжилгээний хүрээнд тус төвийн удирдлагын багтай уулзан, зарим асуудлын хүрээнд тодруулга ярилцлага хийхэд төвийн эмч, ажилтнуудын олонход ажлаас халшрах хам шинж илэрдэг талаар мөн хэлсэн;

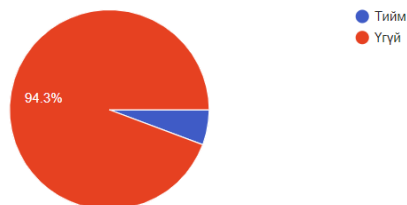
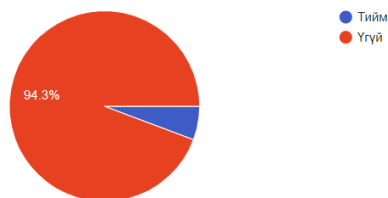

• Хяналт шинжилгээний хүрээнд нийт 222 эмч, эмнэлгийн мэргэжилтэн, ажилтнаас асуумж авахад дараах байдлаар хариулсан. Үүнд:

- “Ажил үүргээ биелүүлэхтэй холбоотой ямар хүндрэл, бэрхшээл байдаг вэ?” гэсэн асуултад нийт оролцогчдын 58.5 хувь нь “халдлагад өртөж, эрүүл мэндээрээ хохирдог”;
- “удирдлагын удирдах арга барил, ажлын зохион байгуулалт муу” гэж 53.5 хувь;
- “хууль тогтоомж, захиргааны хэм хэмжээний актууд боловсронгуй бус” гэж 34 хувь;
- “ажлын ачаалал их, илүү цагаар ажилладаг” гэж 34.5 хувь;
- “мэдлэг боловсролоо дээшлүүлэх боломжгүй байдаг” гэж 34 хувь;
- “удирдлага болон хамт ажиллагсдын зүгээс ялгаварлан гадуурхалт, ажлын байрны дарамт их байдаг” гэж 35 хувь;
- “ажлын чиг үүрэгт заагаагүй ажил үүрэг гүйцэтгүүлдэг” гэж 23 хувь;
- “хамт ажиллагсад, удирдлагын зүгээс хэл амаар доромжлон харьцаж, заналхийлдэг” гэж 14 хувь;
- “ажлын байрны бэлгийн дарамт үзүүлдэг” гэж 5.5 хувь нь хариулсан байна.

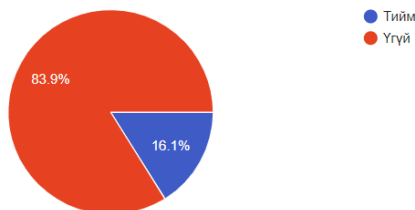
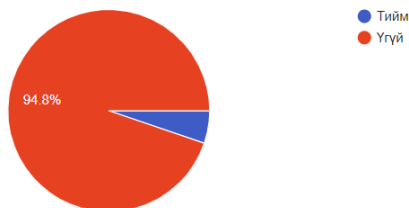
“Асуумжид оролцогчдын 5.7 хувь нь дээр дурдсан хүндрэл бэрхшээлтэй холбоотой зохих байгууллага, албан тушаалтанд гомдол гаргасан бөгөөд “хэсэг хугацаанд тэсээд байж бай гэдэг”, “гомдол гаргахаар эргээд хүндрэл үүсгэдэг”, “ямар нэгэн арга хэмжээ аваагүй”, “санал гомдол хүлээж авдаггүй, шийдвэрлэдэггүй”, “олон удаа хэлж ярьж байж өөрийн хүсэлтийг зөвшөөрүүлсэн”, “гомдол гаргавал дарамт ирдэг”, “хариу мэдэгддэггүй” гэж хариулжээ.

“Эрүүдэн шүүхийн эсрэг конвенцод заасныг зөрчин Тантай хүнлэг бус, хэрцгий хандан, нэр төрийг тань гутаан доромжилж харьцан сахилга, ёс зүйн шийтгэл ногдуулж байсан уу? Тийм бол ямар хэлбэрээр?” гэсэн асуултад “тийм, цалингийн хувиар арга хэмжээ авсан”, “олон нийтийн сүлжээнд нэртэй нь тавьсан”, “хурлаар оруулсан”, “энд

ажиллаж байгаа нь их юм, чамайг хаана ч тоож авахгүй гэдэг” гэж 5.7 хувь;

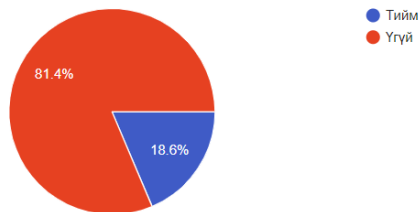
“Сахилга, ёс зүйн зөрчилтэй холбогдуулан өөрийн тань хүсэл зоригийг үл харгалзан албадан тайлбар, мэдүүлэг авч байсан уу? Хэрэв тийм бол ямар хэлбэрээр?” гэсэн асуултад “тийм, цагдаад дуудагдсан”, мөн “гэмт хэрэгтэн шиг шууд тулгадаг”, “сонсох ажиллагаа хийсэн”, “цагдаагийн газарт байцаагдаж байгаа юм шиг байцаадаг” гэж 5.2 хувь;

“Та ажлын байран дээрээ бусдын зүгээс ялгаварлан гадуурхалтад өртөж байсан уу? Хэрэв тийм бол ямар хэлбэрээр?” гэсэн асуултад “тийм, цалин, шагнал хасдаг”, “ажилтай холбоотой тулгамдсан асуудлыг хурал дээр ил тод ярихад хувь хүн рүү чиглэн үг хэлээр болон биеийн хэлэмжээр илтэд дургүйцэж буйгаа илэрхийлдэг”, “эмчлүүлэгчдийн ар гэрийнхний зүгээс

хэл амаар доромжилдог”, “ажилтнуудыг хамгаалсан үг хэлбэл өөр тасаг руу шилжүүлдэг”, “гүтгэдэг”, “үл ойшоодог”, “мэндлэхэд үл ойшоон хариу мэндэлдэггүй” гэж 16.1 хувь;

“Та ажлын байран дээрээ бусдын зүгээс хүнлэг бус харьцаанд өртөж байсан уу? Тийм бол ямар хэлбэрээр?” гэсэн асуултад “эмчлүүлэгч болон тэдний ар гэр дайрч давшилж байсан”, “эмчлүүлэгчийн ар гэрт хэл амаар доромжлуулах, загнуулах, цохиулах тохиолдол гардаг”, “ажлын бус цагаар үүрэг даалгавар өгдөг”, “тасгийн эрхлэгч нар миний өгсөн даалгаврыг хийдэггүй зэргээр мэргэжил нэгтний өмнө доромжилдог” гэж 18.6 хувь нь тус тус хариулсан.

Асуумжид оролцсон эмч, эмнэлгийн мэргэжилтэн, ажилтнууд цалин хөлстэй холбоотой дараах асуудлуудыг хөндсөн байна. Үүнд:

- Төрөлжсөн мэргэжлийн эмч болоход бараг 10 жилийг зарцуулдаг ч эмч нарын хөдөлмөрийн үнэлэмж бага байна. Ер нь эмч, ажилтнуудын цалин амьдралд хүрэлцэх нь муу;
- Монгол Улсын Засгийн газрын 2023 оны “Төрийн албаны зарим албан тушаалын цалингийн хэмжээ, доод хэмжээг шинэчлэн тогтоох тухай” 241 дүгээр тогтоолын дагуу 27 жил ажилласан туслах сувилагч болон дөнгөж ажилд орсон туслах сувилагчийн үндсэн цалин ижил байгаад гомдолтой байна;
- Туслах сувилагч нар “төрийн үйлчилгээ”-ний зэрэглэл, шатлалаар цалинждаг ч “эрүүл мэндийн салбарын төрийн үйлчилгээ” зэрэглэлийн албан хаагчийн хариуцлага хүлээдэг;
- Төвийн эмч, ажилтнуудын цалинг зохих хугацаанд олгодоггүй, дутуу бодож олгодог, сард хоёр удаа татвар авдаг, илүү цагаар ажилласны хөлсийг зарим тохиолдолд олгодоггүй бөгөөд эдгээр асуудлаар байгууллагын нягтлангаас асууж лавлахаар тодорхой хариу өгдөггүй.

Асуумжид оролцогчид тус төвийн удирдлага болон ажлын орчин нөхцөлтэй холбоотой дараах асуудлуудыг хөндсөн байна. Үүнд:

- Төв нь олон даргатай боловч дорвитой шийдвэр гаргадаггүй, асуудлыг бие бие рүүгээ түлхэх хандлагатай байдаг. Удирдлагын зүгээс эмч, ажилтнуудад тулгамдаж буй асуудлыг сонсдоггүй;
- Ажлын удирдлага, зохион байгуулалт муу, ажлын ачааллыг жигд хуваарилдаггүй. Тухайлбал сувилагч, ахлах сувилагч нарын ажлын ачаалал их, мөн үндсэн тасаг, төрөлжсөн тасгийн ачаалал маш их байдаг. Зарим үед өөр чиг үүргийн ажил гүйцэтгүүлдэг. Ажилтнуудын хүлээх үүргийг их хэлж ярьдаг боловч эрхийн асуудлыг анхаардаггүй;
- Нэг эмч, сувилагчид оногдох эмчлүүлэгчдийн тоо холбогдох стандарттай нийцдэггүй, эмчийн үзлэгт орсон өвчтөний тоог олон байлгахын тулд эмчийн үзлэг хийх хугацааг багасгах шийдвэр гаргаж байгаа нь эрүүл мэндийн тусламж, үйлчилгээний чанарт сөргөөр нөлөөлдөг. Сувилагч нар ачаалал ихтэй ажилладаг;
- Удирдлагууд авлига авч албан тушаалд томилдог, өөрсдийн хамаарал бүхий хүмүүсийг ямар нэгэн сонгон шалгаруулалтгүйгээр захиргаа, хүний нөөцийн албанд ихээр томилсон;

- Удирдлагуудын удирдах чадвар, харилцааны соёл муу. Ажлаас хална, цалин хасна гэх зэргээр үргэлж айлган сүрдүүлж, ажлын байранд дарамталдаг. Үгээ хэлсний төлөө дуудагдаж, сануулга авдаг, доод шатны ажилчдын үгийг сонсдоггүй. Тасгийн эрхлэгч нар болон бусад удирдлага хамт олны дунд хүний нэр хүндэд халддаг;
- Саяхан гадаадын улс, оронд болсон арга хэмжээнд эмч нарыг биш ерөнхий нягтлан бодогчийг явуулсан;
- Байгууллагын нягтлан, санхүүгийн ажилтнуудыг сайн шалгах хэрэгтэй;
- Үйлдвэрчний эвлэлийн дарга хуулиар хүлээсэн үүргээ биелүүлж ажилладаггүй;
- Холбогдох эрх зүйн баримт, бичгүүдийг илүү сайжруулах, тодорхой болгох шаардлагатай;
- Хөдөлмөрийн аюулгүй байдал хангалтгүй;
- Эмч, ажилтнууд түр амсхийж цай, кофе уух орчин нөхцөл, амрах өрөө байхгүй. Бид иог, фитнесийн өрөөтэй байх эрхтэй;
- Боломжит дотоод зохион байгуулалтын саналыг дэмждэггүй. Тухайлбал оройн ээлжид ажиллахдаа байгууллагаас олгодог хоолны мөнгийг авахгүйгээр байгууллагын гал тогоонд хоол хийлгэж байх саналыг удаа дараа тавьсан ч дэмжигдээгүй;
- Эрэгтэй, эмэгтэй эмч, ажилтнуудад тус тусын ариун цэврийн өрөө, хувцасны өрөөгүй;
- Байгууллагаас олгодог ажлын хувцас нь хүйтний улиралд өмсөхөд тохиромжгүй, дааруулдаг;
- Оройн ээлжид ажиллаж буй ажилтнуудад хоол, цайны цаг байдаггүй;
- Эмч, ажилтнуудад зориулсан сургалтын үйл ажиллагаа хангалтгүй;
- Үйлчлүүлэгчдийн халдлагад тогтмол өртдөг, хэл амаар доромжлуулан эрх зөрчигддөг. Үйлчлүүлэгчид, тэдгээрийн ар гэрийнхэнд хэл амаар доромжлуулах, зодуулах зэрэгт ажилтнуудын эрх ашгийг хамгаалах арга хэмжээ хангалтгүй, зөвхөн нэг талын эрх ашгийг илүүд авч үзэх хандлагатай байдаг. Үйлчлүүлэгч урьдчилан захиалсан цагтаа ирж үзүүлээгүй тохиолдолд ирсэн үед нь нөхөж үзлэг хийхийг удирдлагын зүгээс шаарддаг. Үйлчлүүлэгчдийн эрх ашгийн нэгэн адил эмч, ажилтнуудын эрх ашгийг авч үзэх хэрэгтэй байна. Цагдаагийн байгууллагад бичлэг, өргөдөл өгөхөд хэрэг үүсгэх боломжгүй гээд буцаасан тохиолдол байдаг. Хүнд нөхцөлтэй хөдөлмөр эрхэлдэг тул төвийн эмч, ажилтнууд сэтгэл түгшилт, нойргүйдэл, айдастай болж, ажлаас халшрах хам шинж түгээмэл байдаг тул ажлаас гарах нь ихэссэн. Ажилтнуудын сэтгэцийн эрүүл мэндийн тулгамдсан асуудалд анхаарал хандуулдаггүй;
- Үйлчлүүлэгчдийн дарамт, хүчирхийллийг баримтжуулах хууль, эрх зүйн орчныг бүрдүүлэх. Үйлчлүүлэгчийг ар гэр нь зодох зэргээр бэртээдэг боловч туслах сувилагч гэмтээсэн гэж гүжирдэн, айлган сүрдүүлдэг;
- Даатгал гэх мэт эмч, ажилтнуудыг ажил үүргээ гүйцэтгэхтэй холбоотой аливаа эрсдэлээс хамгаалах арга хэмжээ байдаггүй;
- Чиглүүлэх сургалт хийхдээ 96,000 (ерэн зургаан мянган) төгрөгийн төлбөр авдаг;

- Ажилтан, албан хаагчдыг шагнах, урамшуулах үйл ажиллагаа шударга бус явагддаг;
- Тэтгэвэрт гарсан хүмүүсийг ажиллуулдаг бөгөөд тэдгээр хүмүүс заримдаа ирдэггүй;
- Ажлын багаж, цэвэрлэгээний бодис зэргээр маш муу хангадаг боловч өндөр шаардлага тавьдаг.

Үйлчлүүлэгчдийн ахуй, орчин нөхцөлтэй холбоотой дараах асуудлуудыг хөндсөн байна. Үүнд:

- Зарим клиник (өвчин нь хурцадмал байдалтай өвчтөнүүдийн тасаг)-т эрэгтэй, эмэгтэй өвчтөнүүд зориулсан тус тусын ариун цэврийн өрөө, усанд орох өрөөгүй, мөн агааржуулалт муутай;
- Сэтгэцийн эрүүл мэндийн үндэсний төв нь онцгой объект учир төвийн гадна хашааг бүрэн бүтэн болгож, орох гарах ганц хаалгатай болгох. Нэг өвчтөнд ногдох талбайн хэмжээг нэмэгдүүлэх арга хэмжээ авах.

Асуумжид дурдагдсан асуудлуудыг ганцаарчлан ярилцсан 34 эмч, эмнэлгийн мэргэжилтэн, ажилтнаас тодруулахад дараах хариултуудыг нийтлэгээр өгсөн байна. Үүнд:

- Удирдлагууд өөрт нь таалагдахгүй зан байдал, үг хэлсэн ажилтнуудыг үр дүнгээс чинь хасна гэдэг, өөр тасагт шилжүүлдэг, загнах дарамтлах хэлбэрээр удирддаг, яасан ханаж цаддаггүй юм бэ гэж байнга хэлдэг. Ажлын байрны дарамт ихтэй;
- Цалинг зохих хугацаанд олгодоггүй, 2-3 хувааж, дутуу бодож олгодог, цалингаас нийгмийн даатгалын болон холбогдох бусад татварыг авахдаа хууль журам зөрчиж сард хоёр удаа татвар авдаг, илүү цагаар ажилласны хөлсийг зарим тохиолдолд олгодоггүй бөгөөд эдгээр асуудлаар байгууллагын нягтлангаас асууж лавлахаар тодорхой хариу өгдөггүй. Цалинг зохих хугацаанд нь олгоогүйгээс банкны зээл төлөлт хойшлогдож, найдваргүй зээлдэгч гэсэн ангилалд орох болон бусад асуудлаар банкнаас мэдэгдэх хуудас ирүүлдэг;
- Ерөнхийдөө энэ эмнэлэгт өвчтөнүүдийн бөөгнөрөл их, холбогдох стандартуудыг мөрддөггүй, удирдлага, зохион байгуулалт муу. Ялангуяа Сүрьеэгийн тасагт ачааллыг бодитоор тооцож нэг ээлжид ажиллах хүн хүчийг хуваарилдаггүй, харин ямар нэгэн асуудал гарахад сувилагчид бурууг өгдөг. Сүрьеэ өвчинтэй нэг хүний биеийн байдал муудахад бусад өвчтөнүүд дагаж мууддаг онцлогтой. Хүний нөөц дутмаг, ээлжид гарч байгаа ажилтан өөр хэсэгт ажиллаж байх зуурт нөгөө хэсэгт өвчтөнүүдийн ойролцоо хүчилтөрөгчийн баллоны таг онгойсон тохиолдол гарсан. Шаардлагатай тасаг, хэлтэст хүний нөөц байнга дутагдалтай байдаг боловч захиргаанд ялангуяа хүний нөөцийн албанд олон хүн ажилладаг. Олон даргатай боловч дорвитой шийдвэр гаргадаг дарга байдаггүй, бие бие рүүгээ шилжүүлдэг. Авлига авч хүнийг ажил, албан тушаалд томилдог гэж бид харддаг. Мөн хамаатан садны хүмүүс ихээр ажилладаг. Үүнийг шалгах шаардлагатай;
- Өвчтөнүүдэд шаардлагатай эд материалын хангамж муу тул өвчтөнийг номхотгоход хэрэглэдэг бүсний материалыг эмч, ажилтнууд өөрсдийн

мөнгөөр худалдан авч, оёулдаг бөгөөд тэдгээр оёулсан бүс нь зориулалтын дагуу үйлдвэрлэгдээгүй тул өвчтөний гар, хөлийг холгож шархлуулдаг;

- Халдвар, хамгааллын үйл ажиллагаа маш муу;
- Ажилтнууд мөн өөрсдийн мөнгөөр будаг зэргийг худалдан авч, зарим тасгийг өөрсдөө будсан. Иймэрхүү байдал байнга давтагддаг;
- Эмч, ажилтнуудын хөдөлмөрлөх таатай орчин бүрдүүлэхэд анхаардаггүй, сэтгэл зүйн тусламж, үйлчилгээ бараг үзүүлдэггүй, үл ойшоодог;
- Үйлдвэрчний эвлэл ажилтнуудын эрх ашгийг хамгаалах үүргээ биелүүлдэггүй. Үйлдвэрчний эвлэлийн дарга нь төвийн захиралтай хамаарал бүхий этгээд гэж харддаг;
- Төвийн удирдлагад хандан эмч, ажилтнуудаас тулгамдаж буй асуудлуудыг шийдвэрлүүлэх санал хүсэлт, шаардлага хүргүүлдэг ч хүлээж авдаггүй, авсан ч албан ёсны хариу өгдөггүй талаар хэлсэн байна.

Тус төвийн Үйлдвэрчний эвлэлд эмч, ажилтнуудаас 2023 оны 03 дугаар сард тус тус хүргүүлсэн хоёр шаардлагын хуулбарыг, мөн Сүрьеэгийн тасгийн ажилтнуудаас тус тасагт тулгамдаж буй асуудлуудыг шийдвэрлүүлэхээр төвийн захирал В.Баярмаад хандаж өргөдөл гарган, гарын үсэг зуран баталгаажуулаад 2023 оны 11 дүгээр сард хүргүүлэх гэтэл Асрамжийн клиникийн эрхлэгч бөгөөд Үйлдвэрчний эвлэлийн дарга Э.Амгалан хориглосны улмаас өгөх бололцоо олдоогүй хэмээн уг өргөдлийг эх хувиар нь хяналт шинжилгээний ажлын хэсэгт ирүүлсэн.

Ажлын хэсэг тус төвийн өргөдөл, гомдол, санал хүсэлтийн бүртгэлтэй танилцахад уг бүртгэлд дээр дурдсан албан хаагчдаас хүргүүлсэн санал хүсэлт, шаардлага бүртгэгдээгүй байв.

Эмчлүүлэгчдэд зориулсан иог, фитнесийн танхимд эмч, эмнэлгийн мэргэжилтэн, ажилтнууд үйлчлүүлэх боломжтойг ажлын хэсэгт танилцуулсан хэдий ч эмч нарт зохион байгуулах хэлэлцүүлгийн хуваарь, эмч, мэргэжилтэн, ажилтнуудад зохион байгуулах сургалтын хуваарь, чанарын өдөрлөгийн хуваарь (Сэтгэл засал эмчилгээний багийн чанарын өдөрлөгийн удирдамж), сургалтын тайлан зэрэгтэй танилцахад тус төвийн эмч, эмнэлгийн мэргэжилтэн, ажилтнуудад зориулсан сэтгэл зүйн тусламж, үйлчилгээ болон энэ чиглэлийн бусад арга хэмжээ хангалтгүй.

Сургалтын тайланд дурдсанаар 2022 оны 11 дүгээр сарын 8, 9-ний өдрүүдэд “Эрүү шүүлтийн тухай ерөнхий ойлголт, хүнлэг бус харьцаа, ялгаварлан гадуурхалтаас урьдчилан сэргийлэх” сэдэвт өдөрлөг зохион байгуулсан, мөн төвийн дэргэдэх Эмнэлгийн мэргэжилтний ёс зүйн салбар хорооны 2022 болон 2023 оны үйл ажиллагааны тайланд дурдсанаар тус салбар хорооноос “Эмнэлгийн мэргэжилтний ёс зүй”, “Ёс зүй”, “Эмнэлгийн мэргэжилтний ёс зүйн дүрэм”, Төрийн албан хаагчийн ёс зүйн тухай хуулийн талаар мэдээлэл өгөх сургалт зохион байгуулж төвийн эмч, эрүүл мэндийн ажилтнуудыг хамруулсан байх боловч хяналт шинжилгээний хүрээнд төвийн эмч, эмнэлгийн мэргэжилтэн, ажилтнуудын асуумж, ярилцлагад хариулсан байдлыг дүгнэхэд тус арга хэмжээнүүдийн агуулга, үр дүн хангалтгүй байгааг илэрхийлж байна. Тиймээс Монгол Улсын ХЭҮК-ын ЭШУС асуудал эрхэлсэн гишүүний 2022 оны 10 дугаар сарын 13-ны өдрийн 08/02

дугаартай албан бичгээр СЭМҮТ-ийн захирал В.Баярмаад хүргүүлсэн Зөвлөмжид дурдсан тус төвийн эмч, ажилтнуудад сэтгэл зүйн тусламж, үйлчилгээг бий болгох; эрүү шүүлт тулгах, бусад хэлбэрээр хэрцгий, хүнлэг бусаар буюу хүний нэр төрийг доромжлон харьцаж шийтгэх, ялгаварлан гадуурхалтаас ангид байх хүний эрх, эрх чөлөө зөрчигдөхөөс урьдчилан сэргийлэх мэдлэг, мэдээллийг олгох сургалт зохион байгуулах ажлын биелэлт хангалтгүй байна;

ЭШУС асуудал эрхэлсэн гишүүнээр ахлуулсан ажлын хэсэг 2022 онд СЭМҮТ-д хяналт шинжилгээ хийн, уг хяналт шинжилгээгээр тогтоогдсон нөхцөл байдалд үндэслэн цаашид хүнлэг бус харьцаа, ялгаварлан гадуурхалтаас урьдчилан сэргийлэх зорилгоор ЭШУС асуудал эрхэлсэн гишүүний 2022 оны 10 дугаар сарын 13-ны өдрийн 08/02 дугаартай Зөвлөмжийг СЭМҮТ-ийн захирал В.Баярмаад, мөн өдрийн 08/05 дугаартай Зөвлөмжийг Эрүүл мэндийн сайд С.Энхболдод тус тус хүргүүлсэн.

Хууль зүй, дотоод хэргийн сайд, Эрүүл мэндийн сайдын 2017 оны А-240/А-369 дүгээр хамтарсан тушаалаар баталсан “Эмнэлгийн чанартай албадлагын арга хэмжээ хэрэглэх тухай шүүхийн шийдвэрийг гүйцэтгэх, түүнд хяналт тавих журам”-ын 5.1-д “Хамгаалалтын нэг ээлжид 3-аас доошгүй хамгаалалтын ажилтан үүрэг гүйцэтгэхээр зохион байгуулна” гэснийг зөрчин нэг хамгаалалтын алба хаагч үүрэг гүйцэтгэж байснаас дээр дурдсан Зөвлөмжийн мөрөөр хэрэгжүүлсэн арга хэмжээний талаар бичгээр хариу ирүүлэх хуульд заасан хугацааны дотор буюу 2022 оны 11 дүгээр сарын 07-ны өдөр СЭМҮТ-ийн Шүүхийн сэтгэцийн эмгэг судлалын клиникт албадан эмчлүүлэгч Ө.Х усанд орох өрөөний дулааны шугамаас боомилсон байдалтай нас барсан тохиолдол гарсан.

Иймд ЭШУС асуудал эрхэлсэн гишүүний 2022 оны 12 дугаар сарын 28-ны өдрийн 08/08 дугаартай Зөвлөмжийг ШШГЕГ-ын дарга, хурандаа О.Амарсанаад хүргүүлж, уг Зөвлөмжид “Эмнэлгийн чанартай албадлагын арга хэмжээ хэрэглэх тухай шүүхийн шийдвэрийг гүйцэтгэх, түүнд хяналт тавих журам”-ын 5.1-д заасны дагуу СЭМҮТ-ийн Шүүхийн сэтгэцийн эмгэг судлалын клиникт нэг ээлжид 3 алба хаагчийг ажиллуулах болон холбогдох бусад асуудлыг тусгасан. Зөвлөмжийн мөрөөр хэрэгжүүлсэн арга хэмжээний талаар ШШГЕГ-аас ирүүлсэн албан бичигт Баривчлах төвөөс 3 алба хаагчийг шилжүүлэн нийт 6 хамгаалалтын ажилтныг зохих хуваариар ажиллуулан журмын хэрэгжилтийг ханган ажиллаж байгааг мэдэгдсэн¹⁶⁵.

¹⁶⁵ ШШГЕГ-ын даргын “Хариу хүргүүлэх тухай” 2023 оны 01 дүгээр сарын 30-ны өдрийн 01/226 дугаартай албан бичиг.

Гэвч СЭМҮТ-ийн Асрамжийн нэгдүгээр клиникт 2023 оны 10 дугаар сарын 28-ны өдөр эмнэлгийн чанартай албадлагын арга хэмжээ авагдсан албадан эмчлүүлэгч П.Б өөрийгөө боомилон нас барсан харамсалтай тохиолдол дахин гарсан нь тус төвийн удирдлагын дотоод ажлын зохион байгуулалт хангалтгүй байгааг илэрхийлж байна.

Эдгээр нөхцөл байдал нь Монгол Улсын Үндсэн хууль, НҮБ-ын Хүний эрхийн түгээмэл тунхаглал, Монгол Улс 2014 онд соёрхон баталсан Эрүүдэн шүүхийн эсрэг конвенцын Нэмэлт протокол, Монгол Улс 2008 онд соёрхон баталсан Хөгжлийн бэрхшээлтэй хүмүүсийн эрхийн тухай конвенц, Монгол Улс 1974 онд соёрхон баталсан Эдийн засаг, нийгэм, соёлын эрхийн тухай олон улсын пакт зэрэг олон улсын гэрээ, конвенцоор тус тус баталгаажуулсан эрүү шүүлт тулгах, бусад хэлбэрээр хэрцгий, хүнлэг бусаар буюу хүний нэр төрийг доромжлон харьцаж шийтгэх, ялгаварлан гадуурхалтаас ангид байх хүний эрх, эрх чөлөө, эрүүл мэндээ хамгаалуулах, нийгмийн халамж, шаардлагатай эрүүл мэндийн тусламж, тэгш, хүртээмжтэй авах эрх, хөдөлмөрийн шударга, таатай нөхцөлөөр хангуулах, хийсэндээ таарсан, хүртээмжтэй хөлс авах эрх, аюулгүй байдал, эрүүл ахуйн шаардлагад тохирсон ажлын нөхцөлөөр хангагдах эрх болон холбогдох бусад эрх зөрчигдөж байж болзошгүйг илтгэж байна.

Түүнчлэн хөдөлмөрийн харилцааг зохицуулсан хууль, тогтоомжоор ажил олгогчид хүлээлгэсэн үүргийн хэрэгжилт туйлын хангалтгүй байна гэж хяналт шинжилгээгээр дүгнэгдсэн.

Мөн Нийгмийн халамжийн тухай хууль болон бусад хуулийн холбогдох заалт зөрчигдөн, нийгмийн халамжийн сангийн хөрөнгийг зориулалтын бусаар, үр ашиггүй зарцуулж байна.

Сэтгэцийн эрүүл мэндийн тухай хуулийн 3 дугаар зүйлийн 3.1.11. дэх заалтад “сэтгэцийн эмгэгтэй хүний асрамжийн үйлчилгээ” гэж гэр оронгүй, тэжээн тэтгэх хүүхэд, төрөл садангүй, бие даан амьдрах чадваргүй ганц бие сэтгэцийн эмгэгтэй хүнийг амьдралын туршид байрлуулан эмчлэх, сувилах, сэргээн засах үйлчилгээ явуулах эрүүл мэнд, нийгмийн хамгааллын үйлчилгээг;” мөн хуулийн 14 дүгээр зүйлийн 14.1. дэх хэсэгт “Мэргэжлийн байгууллагын тодорхойлолтыг үндэслэн сэтгэцийн эмгэгтэй хүнд нийгмийн халамжийн тэтгэвэр, тэтгэмж олгох, асрамж, үйлчилгээнд хамруулах асуудлыг эрх бүхий байгууллага холбогдох хууль тогтоомжийн дагуу шийдвэрлэнэ” гэж зохицуулсныг хэрэгжүүлэх шаардлагатай байна гэж хяналт шинжилгээгээр дүгнэгдсэн.

2.7.3. Эрүү шүүлтээс урьдчилан сэргийлэх асуудал эрхэлсэн гишүүний Монгол Улсын Их Хурал, Засгийн газрын гишүүн, Эрүүл мэндийн сайдад хүргүүлсэн Зөвлөмж

Монгол Улсын ХЭҮКтХ-ийн 35 дугаар зүйлийн 35.1 дэх хэсэгт заасан ЭШУС асуудал эрхэлсэн гишүүний бүрэн эрхийн дагуу СЭМҮТ-д хийсэн хяналт шинжилгээгээр тогтоогдсон нөхцөл байдалд үндэслэн хүний эрхийн зөрчлүүдийг

арилгах, цаашид хүнлэг бус харьцаа, ялгаварлан гадуурхалтаас урьдчилан сэргийлэх зорилгоор ЭШУС асуудал эрхэлсэн гишүүний Зөвлөмжийг Монгол Улсын Их Хурал, Засгийн газрын гишүүн, Эрүүл мэндийн сайд С.Чинзоригт хүргүүлсэн¹⁶⁶.

Зөвлөмжид Монгол Улсын Үндсэн хууль, Олон улсын гэрээ, конвенцоор баталгаажуулсан эрүү шүүлт тулгах, бусад хэлбэрээр хэрцгий, хүнлэг бусаар буюу хүний нэр төрийг доромжлон харьцаж шийтгэх, ялгаварлан гадуурхалтаас ангид байх, хөдөлмөрийн шударга, аятай, таатай нөхцөлөөр хангагдах хүний эрх болон бусад эрхийг хангаж СЭМҮТ-д байнга хэвтэн эмчлүүлж, асруулж байгаа нийгмийн даатгал, нийгмийн халамжийн тэтгэвэр, тэтгэмжид хамрагдагч сэтгэцийн эмгэгтэй иргэдийн тогтоогдсон тэтгэвэр, тэтгэмжийн 70 хувийг өөрт нь, 30 хувийг асрамжийн үйлчилгээ үзүүлэгч байгууллага нь тухайн иргэнд шаардлагатай өөр төрлийн эмчилгээ, үйлчилгээ, эрүүл мэндийн өндөр өртөг бүхий тусламж, үйлчилгээний зардалд болон наад захын хэрэгцээт бусад зардалд зориулан зарцуулах боломжийг нээсэн эрх зүйн орчныг хууль, журамд нийцүүлэн бүрдүүлэх, хяналт шинжилгээний явцад ЭШУС асуудал эрхэлсэн гишүүнд хандан СЭМҮТ-ийн захирал В.Баярмаагаас албан бичгээр ирүүлсэн эрүүл мэндийн зарим тусламж, үйлчилгээний зардлыг нэмэгдүүлэх болон Эрүүл мэндийн даатгалын сангаас олгуулахтай холбоотой хүсэлтийг судлан хариу өгөх, эмч, эмнэлгийн мэргэжилтэн, ажилтнуудын эрхүүдийг зөрчсөн байж болзошгүй удирдлагын багийн үйл ажиллагаанд болон хөдөлмөрийн харилцааг зохицуулсан хууль, тогтоомжоор хүлээлгэсэн үүргийн хэрэгжилтэд холбогдох хяналт шалгалтыг даруй зохион байгуулах, тус төвд байнга байрлан эмчлүүлж буй сэтгэцийн эмгэгтэй гадаадын харьяат болон иргэний үнэмлэхгүй 7 иргэний асуудлыг холбогдох хууль, олон улсын гэрээний хүрээнд шийдвэрлэх, эмч, эмнэлгийн мэргэжилтэн, ажилтнуудын мэдээлсэн тус төвийн удирдлагын авлига авч хүнийг ажил, албан тушаалд томилдог гэх асуудлыг гэмт хэргийн шинжтэй бол шалган шийдвэрлэх эрх бүхий байгууллага, албан тушаалтанд шилжүүлэн шалгуулах, тус төвд албадан эмчлүүлэгчдийн болзошгүй эрсдэл, зөрчил гарахаас урьдчилан сэргийлж удирдлага, зохион байгуулалтын арга хэмжээ авч, хэрэгжүүлэх зэрэг 6 асуудлыг тусгасан.

¹⁶⁶ ЭШУС асуудал эрхэлсэн гишүүний 2024 оны 01 дүгээр сарын 04-ний өдрийн 08/01 дугаартай Зөвлөмж.

2.7.4. Эрүү шүүлтээс урьдчилан сэргийлэх асуудал эрхэлсэн гишүүний Монгол Улсын Их Хурал, Засгийн газрын гишүүн, Эрүүл мэндийн сайдад хүргүүлсэн Зөвлөмжийн биелэлт

Эрүүл мэндийн сайд С.Чинзоригийн 2024 оны 03 дугаар сарын 12-ны өдрийн 1а/1045 дугаартай албан бичгээр Зөвлөмжийн дагуу хийж хэрэгжүүлсэн ажлын биелэлтийг ирүүлсэн¹⁶⁷. Үүнд:

1. СЭМҮТ нь Эрүүл мэндийн тухай хуулийн 16.16-д зааснаар “Төрөлжсөн мэргэшлийн эмнэлэг улсын болон бүсийн хэмжээнд төрөлжсөн мэргэшлээр эмнэлгийн лавлагаа шатлалын мэргэшсэн тусламж, үйлчилгээг амбулаторийн болон хэвтүүлэн эмчлэх хэлбэрээр үзүүлэх, сургалт судалгаа, эрдэм шинжилгээний ажил эрхлэх, бусад эрүүл мэндийн байгууллагыг мэргэжил, арга зүйгээр ханган ажиллах чиг үүрэг бүхий эмнэлгийн байгууллага” юм.

Тус төвд байнга хэвтэн эмчлүүлэгч нийт 232 хүний 181 иргэний нийгмийн даатгал, нийгмийн халамжийн тэтгэвэр, тэтгэмжийн мөнгийг тухайн иргэдийн ар гэр нь авч зарцуулдаг, харин 53 эмчлүүлэгчийн нийгмийн халамжийн тэтгэвэр, тэтгэмжийн мөнгөний зарцуулалтад СЭМҮТ-ийн нийгмийн ажилтан хяналт тавин ажиллаж байна.

Хүн амын хөгжил, нийгмийн хамгааллын сайдын “Журам шинэчлэн батлах тухай” А/156 дугаар тушаалаар батлагдсан “Төрөлжсөн асрамжийн үйлчилгээнд хамрагдаж байгаа ахмад настан, 18 ба түүнээс дээш насны хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэнд олгох журам”-ын 1.1 “Төрөлжсөн асрамжийн үйлчилгээнд хамрагдаж байгаа ахмад настан, 18 ба түүнээс дээш насны хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэний тогтоогдсон тэтгэврийнх нь 70 хувийг асруулж байгаа иргэнд, 30 хувийг тухайн асрамжийн үйлчилгээ үзүүлж байгаа байгууллагад олгохтой холбогдсон харилцааг зохицуулахад энэхүү журмыг баримтална.” гэж байгаа боловч СЭМҮТ нь Эрүүл мэндийн яамны харьяа төрөлжсөн мэргэшлийн лавлагаа эмнэлгийн байгууллага тул хэвтэн эмчлүүлэгчдийн нийгмийн халамжийн тэтгэмжийн мөнгийг зөвлөмжид дурдсанаар захиран зарцуулах эрх зүйн зохицуулалт одоогоор байхгүй байна.

Харин дээрх журмын 1.1-д заасны дагуу 70 хувийг тухайн уг тэтгэмжийг авч байгаа иргэнд зарцуулагдах хуультай тул өвчтөний ар гэрийнхэнтэй холбогдон өөрт (өвчтөнд) нь зарцуулах эрх зүйн зохицуулалтыг эрэлхийлэх ажиллагааг хуульчдын багийг ажиллуулахаар болсон.

2. СЭМҮТ-д урт хугацааны тусламж, үйлчилгээнд хамрагдаж байгаа 7, иргэний үнэмлэхгүйн улмаас нийгмийн халамжийн тэтгэвэр, тэтгэмжид хамрагдаагүй нэр бүхий 4 эмчлүүлэгчдийг бичиг баримттай (регистрийн дугаартай) болгоход нь анхаарч Баянзүрх дүүргийн иргэний хэргийн анхан шатны шүүхэд 2021 оны 09 дүгээр сарын 21-нд нэхэмжлэл гаргасан боловч харьяа дүүргийн Засаг даргаас тухайн иргэдэд асран хамгаалагч, харгалзан дэмжигч томилсон эрх бүхий этгээдийн шийдвэр баримт үгүй байна гэсэн шалтгаанаар нэхэмжлэлийг хүлээн авахаас татгалзсан.

СЭМҮТ-өөс Баянзүрх дүүргийн Засаг даргаар дээр дурдсан иргэдэд асран хамгаалагч, харгалзан дэмжигч томилуулах хүсэлтийг албан бичгээр хүргүүлсэн боловч одоог хүртэл хариу өгөөгүй байна.

¹⁶⁷ Эрүүл мэндийн сайдын 2024 оны 03 дугаар сарын 12-ны өдрийн 1а/1045 дугаартай албан бичиг.

Иргэний хэрэг шүүхэд хянан шийдвэрлэх тухай хуулийн 32.3 дугаар зүйлийн “Иргэний эрх зүйн чадамжгүй, зарим буюу бүрэн бус чадамжтай, түүнчлэн сураггүй алга болсонд тооцогдсон, нас барсан гэж зарлагдсан хүнийг Иргэний хуульд заасан төлөөлөгч нь бүрэн төлөөлнө.” гэж зааснаар СЭМҮТ нь албан ёсны асран хамгаалагч, харгалзан дэмжигч биш тул хүндрэл гараад байна.

Мөн “Сэтгэцийн архаг, урт хугацааны эмчлүүлэгчдийн сүрьеэ болон бусад өвчнөөр өвчилсөн тохиолдолд эрүүл мэндийн тусламж, үйлчилгээний зардал дээр нэмэлтээр, сэтгэцийн ба зан төрхийн эмгэгийн үзлэг, оношилгоо (ОХБ-41300018), өдрийн эмийн эмчилгээ (41330011)-ний зардлыг Эрүүл мэндийн даатгалын сангаас олгох боломжтой эсэхийг Эрүүл мэндийн яам судалж байна.

3. ХЭҮК-ын ЭШУС гишүүний хяналт шинжилгээний хүрээнд СЭМҮТ-ийн 222 эмч, эмнэлгийн мэргэжилтэн, ажилтнаас асуумж авсан судалгааны үр дүнгийн мөрөөр тус төвийн хийсэн ажлуудыг Эрүүл мэндийн яамнаас 2024 оны 01 дүгээр сард 11 хүний бүрэлдэхүүнтэй ажлын хэсэг очиж ажилласан. СЭМҮТ дараах ажлуудыг хийсэн байна. Үүнд:

- Монгол Улсын Сэтгэцийн эрүүл мэндийн тухай хуульд зааснаар сэтгэцийн эмгэгтэй хүнд тусламж, үйлчилгээ үзүүлдэг эмч, эрүүл мэндийн ажилтнуудын хөдөлмөр нь нарийн мэргэшил, мэдлэг, мэргэжил шаардах, хүнд нөхцөлтэй хөдөлмөрт хамаарах тул тус төвд байгууллагын сэтгэл зүйчийн орон тоог бий болгож 2024 оны 02 дугаар сарын 15-аас сэтгэл зүйч Э. Х-г томилон ажиллуулж эхлээд байна;
- Эмнэлгийн тусламж үйлчилгээ, чанар аюулгүй байдлын албанаас Эрүүл мэндийн сайдын 2022 оны 01 дүгээр сарын 25-ны өдрийн “Иргэдээс ирүүлсэн өргөдөл гомдлыг хүлээн авах, шийдвэрлэх, тайлагнах журам шинэчлэн батлах тухай” А/50 дугаар тушаалын дагуу иргэдээс ирүүлсэн өргөдөл, гомдлыг СЭМҮТ-ийн санал хүсэлтийн нийт 17 хайрцаг, байгууллагын фейсбүүк дэх цахим хуудас (<https://www.facebook.com/MentalHealth MGL>) болон веб сайт (<http://ncmh.gov.mn>), Засгийн газрын 11-11 төв, цахим бүртгэлийн санал, гомдол хүлээн авах 70150520 дугаартай утсаар, төвийн бичиг хэрэг хариуцсан ажилтны 70150510 дугаартай утсаар болон биечлэн хүлээн авч, улирал тутам нэгтгэн тайлагнаж ажиллаж байна. Ирүүлсэн өргөдөл, гомдлыг харьяалагдах албадад танилцуулан хэлэлцүүлж, гарсан шийдвэрийн дагуу сургалт зохион байгуулж, зөвлөмж боловсруулан хэрэгжилтийг хангуулан, дахин санал, гомдол гаргахгүй байхад анхаарч ажиллаж байна. Хүний нөөцийн хөгжлийн албаны мэргэжилтэн М.Д-г тус ажилд тусгайлан томилж, уг мэргэжилтэнтэй холбогдох утасны дугаар зэрэг мэдээллийг нийт ажилтанд харагдахуйц газар, цаг бүртгэлийн хэсгүүдэд байршуулсан байна;
- Эмч, эмнэлгийн мэргэжилтэн, ажилтнуудад зориулан түр амрах, хооллох зориулалтын өрөө тасалгааг бий болгосон байна. Тухайлбал “Ази-фарма” ХХК-ны хандивын 20 сая төгрөгийн дэмжлэгээр Сэтгэц нөлөөт эм зүйн тасагт, байгууллагын төсвөөр Донтох эмгэг судлалын клиникийн өдрийн эмчилгээний хэсэгт, Сэтгэцийн эмгэг судлалын 2, 3 дугаар клиникт, Яаралтай тусламжийн клиникт тус тус түр амрах, хооллох зориулалтын өрөөг бий болгожээ. 2024 онд бусад клиник, тасаг, нэгжид түр амрах, хооллох зориулалтын өрөөг тохижуулахаар төлөвлөн ажиллаж байна;

- Эмч, эмнэлгийн мэргэжилтэн, ажилтнуудын цалин хөлсийг хөдөлмөрийн дотоод журмаараа зохицуулж, сар бүр урьдчилгаа цалин ба сүүлийн хагасын цалинг хугацаанд нь олгодог болсон. Төвийн цалин хөлс хариуцсан нягтлан бодогчийн ажлын байрыг захирлын тушаалаар өөрчилж, нягтлан бодогч П.Э-г томилон ажиллуулж байна;
- Төвийн дэргэдэх Үйлдвэрчний эвлэлийн даргыг сонгох хурал 2024 оны 02 дугаар сарын 02-нд болсон бөгөөд Үйлдвэрчний эвлэлийн даргад 3 эмчийн нэрийг дэвшүүлснээс нийт гишүүдийн 41 хувийн саналаар Сэтгэцийн 2 дугаар клиникийн эрхлэгч, их эмч Б.А сонгогдсон. Улмаар төвийн Удирдлагын зөвлөлийн 2024 оны 02 дугаар сарын 15-ны өдрийн хурлаар Сэтгэцийн 2 дугаар клиникийн эрхлэгч, их эмч Б.А-г Үйлдвэрчний эвлэлийн даргаар батламжилсан. Үйлдвэрчний эвлэлийн даргыг сонгох хурал нь эмч, эмнэлгийн мэргэжилтэн, ажилтнуудын эрх, хууль ёсны эрх ашгийг төлөөлөн хамгаалах хуулиар хүлээсэн үүрэг бүхий Үйлдвэрчний эвлэлийн үйл ажиллагаанд хөндлөнгөөс оролцохгүй байх гэсэн зарчмыг баримтлан явагдсан;
- Хөдөлмөрийн харилцаанд дарамт, хүчирхийлэл, сэтгэл зүйн болон бэлгийн дарамтаас урьдчилан сэргийлэх, таслан зогсоох, гарсан гомдлыг шийдвэрлэх, дарамт үзүүлсэн албан хаагчдад хүлээлгэх хариуцлага, авах арга хэмжээ, дарамт, хүчирхийлэл, хүнлэг бус харьцаа, ялгаварлан гадуурхалт, бэлгийн дарамтыг үл тэвчих орчныг бүрдүүлэх талаар төвийн Хөдөлмөрийн дотоод журмын “Ажил эрхлэлт, хөдөлмөрийн харилцаанд хориглох асуудлууд” хэмээх дөрөвдүгээр бүлгийн 4.1-д “ажил эрхлэлт, хөдөлмөрийн харилцаанд ялгаварлан гадуурхалтыг хориглоно”, 4.2-т “ажил эрхлэлт, хөдөлмөрийн харилцаанд дарамт, хүчирхийлэл, бэлгийн дарамтыг хориглоно”, 4.3-т “гомдол, маргааныг хянан шалгах, шийдвэрлэх ажиллагаа”-г тус тус тусгасан;
- ХЭҮК-той хамтран “Эрүү шүүлтийн тухай ерөнхий ойлголт, хүнлэг бус харьцаа, ялгаварлан гадуурхалтаас урьдчилан сэргийлэх”, “Хүний эрхийн ерөнхий ойлголт”, “Ажлын байрны дарамт” сэдэвт сургалтыг 2023 оны 12 дугаар сард зохион байгуулж, төвийн 150 гаруй эмч, ажилтнуудыг хамруулсан;
- 2024 оныг “Туслах сувилагчийг дэмжих жил” болгон зарлаж, 2024 оны 01 сарын 17, 18-ны өдрүүдэд нийт клиник, тасгийн туслах сувилагч нарыг хүлээн авч, ажиллах нөхцөл болон тулгамдаж буй асуудлын талаар хэлэлцүүлэг зохион байгуулсан ба 60 гаруй туслах сувилагч хамрагдлаа. Хэлэлцүүлгээс гарсан асуудлуудыг эрэмбэлэн шийдвэрлэхээр туслах сувилагчийг дэмжих жилийн ажлын төлөвлөгөөг хийж хэрэгжүүлж байна;
- Нийгмийн даатгалын багц хууль болох Нийгмийн даатгалын ерөнхий хууль, Нийгмийн даатгалын сангаас олгох тэтгэврийн тухай хууль, Нийгмийн даатгалын сангаас олгох тэтгэмжийн тухай хууль, Нийгмийн даатгалын сангаас олгох үйлдвэрийн осол, мэргэжлээс шалтгаалсан өвчний тэтгэвэр, тэтгэмж, төлбөрийн тухай хуулийн эрх зүйн зохицуулалтын талаар Баянзүрх дүүргийн Нийгмийн даатгалын хэлтэстэй хамтран сургалт зохион байгуулсан байх ба 97 эмч, ажилтан хамрагджээ.

4. Монгол Улсын хэмжээнд гэмт хэрэг үйлдсэн этгээдэд эмнэлгийн чанартай албадлагын арга хэмжээг СЭМҮТ-ийн Шүүхийн сэтгэцийн эмгэг судлалын клиник хэрэгжүүлэн ажилладаг. Тус клиникт ШШГЕГ-ын Хорихоос өөр төрлийн ял эдлүүлэх албаны алба хаагчид хяналт тавьж, хамгаалалтын чиг үүргийг гүйцэтгэдэг. Одоогоор тус клиникт нийт 37 хүн эмчлэгдэж байгаагаас 12 нь эмэгтэй, 25 нь эрэгтэй байна.

Шүүхийн сэтгэцийн эмгэг судлалын клиникт “Эмнэлгийн чанартай албадлагын арга хэмжээ хэрэглэх тухай шүүхийн шийдвэрийг гүйцэтгэх, түүнд хяналт тавих журам”-ын 5.1-д заасныг зөрчсөнөөс 2022, 2023 онд тус бүр нэг албадан эмчлүүлэгч нас барсан тохиолдол гарсан тул СЭМҮТ-өөс дараах арга хэмжээг авч хэрэгжүүлсэн байна.Үүнд:

- “Эмнэлгийн чанартай албадлагын арга хэмжээ хэрэглэх тухай шүүхийн шийдвэрийг гүйцэтгэх, түүнд хяналт тавих журам”-ын 5.1-д заасны дагуу ШШГЕГ-т хандаж Шүүхийн сэтгэцийн эмгэг судлалын клиникт 24/48 цагийн хамгаалалтын алба хаагчийг нэмэгдүүлсэн;
- Шүүхийн сэтгэцийн эмгэг судлалын клиникийн эрхлэгчийн ажлын байрыг өөрчилж 2023 оны 10 дугаар сараас олон жилийн туршлагатай, тэргүүлэх зэрэгтэй эмчийг эрхлэгчээр томилсон;
- 2023 оны 11 дүгээр сард Эмнэл зүй хариуцсан дэд захирал, Үйл ажиллагаа хариуцсан дэд захирал, Сувилахуй хариуцсан дэд захирлуудын үндсэн цалинг 20 хувиар хасах арга хэмжээг авсан;
- Албадан эмчлүүлэгч нарыг дулаан хувцаслан өвлийн улиралд өдөр бүр 1 цагийн хугацаатайгаар агаарт гаргаж хэвшсэн;
- Албадан эмчилгээ хийж байгаа клиникийн хяналтын камерын тоо, нягтаршил үзүүлэлтийг нэмж ШШГЕГ-ын Хорихоос өөр төрлийн ял эдлүүлэх албанаас шууд хяналт тавьж ажиллаж байна;
- Тус клиникийн эмч, эмнэлгийн ажилтан, хамгаалалтын алба хаагчдад 2023 оны 12 дугаар сар, 2024 оны 01 дүгээр сард “Нийгэмд аюултай үйлдэл хийж болзошгүй сэтгэцийн эмгэгтэй хүнд хэрэглэх тусгаарлах болон номхотгох аргын жагсаалт, тэдгээрийг хэрэглэх журам”-ын ажлын байран дахь сургалтыг тус тус явуулсан.

ЭШУС асуудал эрхэлсэн гишүүний Монгол Улсын Их Хурал, Засгийн газрын гишүүн, Эрүүл мэндийн сайд С.Чинзоригт хүргүүлсэн Зөвлөмжийн биелэлтийг Монгол Улсын Засгийн газрын “Журам шинэчлэн батлах тухай” 2020 оны 206 дугаар тогтоолоор баталсан “Бодлогын баримт бичгийн хэрэгжилт, захиргааны байгууллагын үйл ажиллагаанд хяналт-шинжилгээ, үнэлгээ хийх нийтлэг журам”-ын 6 дугаар зүйлд заасны дагуу үнэлэхэд дараах үр дүнтэй байна.

Зөвлөмжид тусгагдсан арга хэмжээ	Хэрэгжилтийн хувь
1. Монгол Улсын Үндсэн хууль, Олон улсын гэрээ, конвенцоор баталгаажуулсан сэтгэцийн эрүүл мэндийн төвд байнга хэвтэн эмчлүүлж, асруулж байгаа хүний эрхийг хангаж нийгмийн даатгал, нийгмийн халамжийн тэтгэвэр, тэтгэмжид хамрагдагч сэтгэцийн эмгэгтэй иргэдийн тэтгэвэр, тэтгэмжийн мөнгөний зарцуулалтад дүн шинжилгээ хийж, тэтгэвэр, тэтгэмж авагч сэтгэцийн эмгэгтэй иргэдийн тогтоогдсон тэтгэвэр, тэтгэмжийн 70 хувийг өөрт нь, 30 хувийг тухайн иргэнд шаардлагатай өөр төрлийн эмчилгээ, үйлчилгээ, эрүүл мэндийн өндөр өртөг бүхий тусламж, үйлчилгээний зардалд болон наад захын хэрэгцээт бусад зардалд зориулан зарцуулах боломжийг нээсэн эрх зүйн орчныг хууль, журамд нийцүүлэн бүрдүүлэх	30 хувь
2. Монгол Улсын Хүний эрхийн Үндэсний Комиссын Эрүү шүүлтээс урьдчилан сэргийлэх асуудал эрхэлсэн гишүүнд хандан Сэтгэцийн эрүүл мэндийн үндэсний төвийн захирал В.Баярмаагаас 2023 оны 12 дугаар сарын 20-ны өдрийн 1/1239 дугаартай албан бичгээр ирүүлсэн "Урт хугацааны сэтгэцийн тодорхойгүй эмгэг (41234521) оношны хамааралтай бүлэгт хамаарах F99 өвчнийг хэвтүүлэн эмчлэх эмийн эмчилгээний тусламж, үйлчилгээний зардлыг эдийн засгийн инфляцтай уялдуулж жилд нэг хүний зардал 22 сая төгрөг байхаар нэмэгдүүлсэн байдлаар улсын төсвөөс санхүүжүүлэхэд дэмжлэг үзүүлэх", "Сэтгэцийн архаг, урт хугацааны эмчлүүлэгчид сүрьеэ болон бусад өвчнөөр өвчилсөн тохиолдолд эрүүл мэндийн тусламж, үйлчилгээний зардал дээр нэмэлтээр Эрүүл мэндийн даатгалын сангаас олгодог болгох", "Сэтгэцийн ба зан төрхийн эмгэгийн үзлэг, оношилгоо (ОХБ-41300018), өдрийн эмийн эмчилгээ (41330011)-ний зардлыг тус тус Эрүүл мэндийн даатгалын сангаас олгодог болгох" хүсэлтийг хуульд заасан бүрэн эрхийн хүрээнд судлан, хариуг түүгээрээ хүргүүлэх	30 хувь
3. Хяналт шинжилгээгээр Сэтгэцийн эрүүл мэндийн үндэсний төвийн эмч, эмнэлгийн мэргэжилтэн, ажилтнуудын Монгол Улсын Үндсэн хууль болон бусад хууль, Олон улсын гэрээ, конвенцоор баталгаажсан эрүү шүүлт тулгах, бусад хэлбэрээр хэрцгий, хүнлэг бусаар буюу хүний нэр төрийг доромжлон харьцаж шийтгэх, ялгаварлан гадуурхалтаас ангид байх, хөдөлмөрийн шударга, аятай, таатай нөхцөлөөр хангагдах хүний эрх болон бусад эрх ноцтой зөрчигдөж байж болзошгүй нөхцөл байдал тогтоогдсон бөгөөд энэ нь асуумж, ганцаарчилсан ярилцлага, бусад баримтуудаар тус тус нотлогдох үндэслэлтэй байна. Эмч, эмнэлгийн мэргэжилтэн, ажилтнуудын эрхийг хангаснаар тус төвд эмчлүүлэгч сэтгэцийн эмгэгтэй хүмүүсийн Монгол Улсын Үндсэн хууль болон бусад хууль, Олон улсын гэрээ, конвенцоор баталгаажсан эрүү шүүлт тулгах, бусад хэлбэрээр хэрцгий, хүнлэг бусаар буюу хүний нэр төрийг доромжлон харьцаж шийтгэх, ялгаварлан гадуурхалтаас ангид байх хүний эрх, эрх чөлөө зөрчигдөхөөс урьдчилан сэргийлэх боломжтой юм. Иймд дараах арга хэмжээг тус тус авч хэрэгжүүлэх. Үүнд: - Тус байгууллагын эмч, эмнэлгийн мэргэжилтэн, ажилтнуудын эрхүүдийг зөрчсөн байж болзошгүй удирдлагын багийн үйл ажиллагаанд болон хөдөлмөрийн харилцааг зохицуулсан хууль, тогтоомжоор хүлээлгэсэн үүргийн хэрэгжилтэд холбогдох хяналт шалгалтыг даруй зохион байгуулж, үр дүн болон түүний мөрөөр авч хэрэгжүүлсэн арга хэмжээний талаар эргэн мэдэгдэх	70 хувь

- Сэтгэцийн эрүүл мэндийн үндэсний төвийн шийдвэрлээгүй тус төвд байнга байрлан эмчлүүлж буй сэтгэцийн эмгэгтэй гадаадын харьяат болон иргэний үнэмлэхгүй 7 иргэний асуудлыг холбогдох хууль, олон улсын гэрээний хүрээнд шийдвэрлэх	30 хувь
- Монгол Улсын Авлигын эсрэг хуулийн 8 дугаар зүйлийн 8.1. дэх хэсэгт “Энэ хуулийн 4.1-д заасан этгээд албан үүрэг гүйцэтгэх явцдаа олж мэдсэн авлигын талаарх мэдээллийг Авлигатай тэмцэх газарт нэн даруй мэдээлэх үүрэгтэй.” гэж заасан. Хяналт шинжилгээний хүрээнд ганцаарчлан ярилцсан Сэтгэцийн эрүүл мэндийн үндэсний төвийн эмч, эмнэлгийн мэргэжилтэн, ажилтнууд “төвийн удирдлага авлига авч хүнийг ажил, албан тушаалд томилдог, үүнийг шалгах шаардлагатай” гэсэн байх тул зохих арга хэмжээг авч хэрэгжүүлэх. Хэрэв гэмт хэргийн шинжтэй бол шалган шийдвэрлэх эрх бүхий байгууллага, албан тушаалтанд асуудлыг шилжүүлэн шалгуулах	0 хувь
4. Сэтгэцийн эрүүл мэндийн үндэсний төвд албадан эмчлүүлэгчдийн хүний эрхийг ханган болзошгүй эрсдэл, зөрчил гарахаас урьдчилан сэргийлж удирдлага, зохион байгуулалтын арга хэмжээ авч, хэрэгжүүлэх	70 хувь
Биелэлтийн ерөнхий хувь	57.5 хувь

2.7.5. Эрүү шүүлтээс урьдчилан сэргийлэх асуудал эрхэлсэн гишүүний Эрүүл мэндийн яамны харьяа Сэтгэцийн эрүүл мэндийн үндэсний төвийн захиралд хүргүүлсэн Зөвлөмж

Монгол Улсын ХЭҮКтХ-ийн 35 дугаар зүйлийн 35.1 дэх хэсэгт заасан ЭШУС асуудал эрхэлсэн гишүүний бүрэн эрхийн дагуу СЭМҮТ-д хийсэн хяналт шинжилгээгээр тогтоогдсон нөхцөл байдалд үндэслэн хүний эрхийн зөрчлүүдийг арилгах, цаашид хүнлэг бус харьцаа, ялгаварлан гадуурхалтаас урьдчилан сэргийлэх зорилгоор ЭШУС асуудал эрхэлсэн гишүүний Зөвлөмжийг ЭМЯ-ны харьяа СЭМҮТ-ийн захирал В.Баярмаад хүргүүлсэн¹⁶⁸.

¹⁶⁸ ЭШУС асуудал эрхэлсэн гишүүний 2024 оны 01 дүгээр сарын 15-ны өдрийн 08/02 дугаартай Зөвлөмж.

Зөвлөмжид эмч, эмнэлгийн мэргэжилтэн, ажилтнуудын Монгол Улсын Үндсэн хууль, бусад хууль, Олон улсын гэрээ, конвенцоор баталгаажуулсан эрүү шүүлт тулгах, бусад хэлбэрээр хэрцгий, хүнлэг бусаар буюу хүний нэр төрийг доромжлон харьцаж шийтгэх, ялгаварлан гадуурхалтаас ангид байх, хөдөлмөрийн аятай, таатай нөхцөлөөр хангуулах эрхийг хангах болон тус төвд албадан эмчлүүлэгчдийн болзошгүй эрсдэл, зөрчил гарах, хүний амь нас дахин хохирохоос урьдчилан сэргийлж, оновчтой удирдлага, зохион байгуулалтын арга хэмжээг авч хэрэгжүүлэх гэсэн үндсэн хоёр агуулгын хүрээнд дараах асуудлуудыг тусгасан. Үүнд:

- Монгол Улсын ХтХ-ийн 7 дугаар зүйл, ЖЭТБХтХ-ийн 11 дүгээр зүйлийн 11.4.1-д заасны дагуу ажил эрхлэлт, хөдөлмөрийн харилцаанд дарамт, хүчирхийлэл, сэтгэл зүйн болон бэлгийн дарамтаас урьдчилан сэргийлэх, таслан зогсоох, гарсан гомдлыг шийдвэрлэх, дарамт үзүүлсэн албан хаагчдад хүлээлгэх хариуцлага, авах арга хэмжээг байгууллагын хөдөлмөрийн дотоод журамд нарийвчлан тусгаж дарамт, хүчирхийлэл, хүнлэг бус харьцаа, ялгаварлан гадуурхалт, бэлгийн дарамтыг үл тэвчих орчныг бүрдүүлэх;

- Монгол Улсын ХтХ-ийн 7 дугаар зүйл, ЖЭТБХтХ-ийн 11 дүгээр зүйлийн 11.4.1-д заасны дагуу ажил эрхлэлт, хөдөлмөрийн харилцаанд дарамт, хүчирхийлэл, сэтгэл зүйн болон бэлгийн дарамтаас урьдчилан сэргийлэх, таслан зогсоох, гарсан гомдлыг шийдвэрлэх, дарамт үзүүлсэн албан хаагчдад хүлээлгэх хариуцлага, авах арга хэмжээг байгууллагын хөдөлмөрийн дотоод журамд нарийвчлан тусгаж дарамт, хүчирхийлэл, хүнлэг бус харьцаа, ялгаварлан гадуурхалт, бэлгийн дарамтыг үл тэвчих орчныг бүрдүүлэх;

- Хөдөлмөрийн харилцаан дахь ялгаварлан гадуурхалт, эрүү шүүлт тулгах, хүнлэг бус харьцаанаас ангид байх хүний эрхийн талаар болон эрүү шүүлт, ялгаварлан гадуурхалтаас урьдчилан сэргийлэх талаар сургалтын хөтөлбөр боловсруулан, төвийн удирдлага, нийт эмч, эмнэлгийн мэргэжилтэн, ажилтнуудын дунд зохион байгуулах;

- Эрүүл мэндийн сайдын 2019 оны А/406 дугаар тушаалаар баталсан “Эмнэлгийн мэргэжилтний ёс зүйн дүрэм”-д заасан эрүүл мэндийн байгууллагын удирдах ажилтны ёс зүйн хэм хэмжээг чанд мөрдөж ажиллах. Эмнэлгийн мэргэжилтний ёс зүйн зөрчлөөс урьдчилан сэргийлэх, соён гэгээрүүлэх, ёс зүйн хэм хэмжээг сурталчлах үйл ажиллагааг үр дүнтэй зохион байгуулах;

- Иргэдээс төрийн байгууллага, албан тушаалтанд гаргасан өргөдөл, гомдлыг шийдвэрлэх тухай хуулиар хүлээлгэсэн үүргийг хэрэгжүүлж төвийн эмч, эмнэлгийн мэргэжилтэн, ажилтнуудын хүнлэг бус харьцаа, ялгаварлан гадуурхалтаас ангид байх эрх, хөдөлмөрлөх эрх, бусад эрх зөрчигдсөн талаар өргөдөл, гомдол гаргах эрхээ хэрэгжүүлэх нөхцөлийг бүрэн хангах. Өргөдөл, гомдол, санал, хүсэлтийг заавал хүлээн авч, шуурхай шийдвэрлэж, хуулийн хугацаанд хариу өгч хэвших;

- ХтХ-ийн 6 дугаар зүйлийн 6.6 дахь хэсэгт заасны дагуу ажил эрхлэлт, хөдөлмөрийн харилцаанд ялгаварлан гадуурхагдсан болон бусад хүний эрх нь зөрчигдсөн, зөрчигдөж болзошгүй гэж үзсэн эмч, эмнэлгийн мэргэжилтэн, ажилтан, ажилтны төлөөлөгчийн гомдлыг хүлээн авах байгууллага, албан тушаалтны нэр, хаяг, харилцах утас, цахим шуудангийн хаягийг нийт ажилтанд харагдахуйц газар байршуулах;

- Хөдөлмөрийн аюулгүй байдал, эрүүл ахуйн тухай хуулийн 3 дугаар зүйлийн 3.1.15. дахь заалтын дагуу эмч, эмнэлгийн мэргэжилтэн, ажилтны хөдөлмөрлөх хэвийн үйл ажиллагааг хангасан түр амрах, хооллох зориулалтын өрөө тасалгааг бий болгох;

- Эмч, эмнэлгийн мэргэжилтэн, ажилтнууд болон тус төвд байнга байрлан эмчлүүлж буй сэтгэцийн эмгэгтэй хүмүүсийн санал, хүсэлт өгөх, мэдээлэл, зөвлөгөө авах боломжийг бүрдүүлж санал, хүсэлтийн хайрцгийг хүртээмжтэй газарт байршуулах;

- ХтХ-ийн 104 дүгээр зүйлийн 104.1., 104.3. дахь хэсэгт заасныг тус тус хэрэгжүүлж төвийн эмч, эмнэлгийн мэргэжилтэн, ажилтнуудын цалин хөлсийг хөдөлмөрийн дотоод хэм хэмжээнд тусгасны дагуу тогтсон өдөр олгож, өөрчлөлт орох тохиолдолд урьдчилан бичгээр, эсхүл цахим хэлбэрээр эмч, эмнэлгийн мэргэжилтэн, ажилтнуудад мэдэгдэж хэвших;

- ХтХ-ийн 11.1. дэх хэсэгт заасныг хэрэгжүүлж удирдлагын зүгээс эмч, эмнэлгийн мэргэжилтэн, ажилтнуудын эвлэлдэн нэгдэх, үзэл бодлоо чөлөөтэй илэрхийлэх, үг хэлэх эрхээ хэрэгжүүлэхэд нь саад учруулахгүй байх, эмч, эмнэлгийн мэргэжилтэн, ажилтнуудын эрх, хууль ёсны эрх ашгийг төлөөлөн хамгаалах хуулиар хүлээсэн үүрэг бүхий Үйлдвэрчний эвлэлийн үйл ажиллагаанд хөндлөнгөөс оролцохгүй байх, үр дүнтэй ажиллах нөхцлийг бүрдүүлэх;

- Сэтгэцийн эрүүл мэндийн тухай хуульд зааснаар сэтгэцийн эмгэгтэй хүнд тусламж үйлчилгээ үзүүлдэг эмч, эрүүл мэндийн ажилтнуудын хөдөлмөр нь нарийн мэргэшил, мэдлэг, мэргэжил шаардах, хүнд нөхцөлтэй хөдөлмөрт хамаарах тул тус төвд байгууллагын сэтгэл зүйчийн орон тоог бий болгох, эсхүл төвийн эмч, эмнэлгийн мэргэжилтэн, ажилтнуудад сэтгэл зүйн тусламж, үйлчилгээг тогтмол давтамжтай үзүүлэх асуудлыг шийдвэрлэх;

- Сэтгэцийн эрүүл мэндийн тусламж, үйлчилгээ үзүүлэхэд төвийн эмч, эмнэлгийн мэргэжилтэн, ажилтнууд зарим хэрэгцээт материал, хэрэгсэл, ариутгалын бодис зэргийг өөрийн мөнгөөр худалдан авдаг гэж мэдээлсэн байгаад анхаарал хандуулж, бодит байдлыг тогтоон, сэтгэцийн эрүүл мэндийн тусламж, үйлчилгээг чанартай, үр дүнтэй явуулахад байгууллагын төсөв, нөөцийг оновчтой хуваарилан, шаардлагатай материал, хэрэгсэл, ахуйн болон ариутгалын бодис зэргийн чанар, хүртээмжид байнгын хяналт тавьж хэвших;

- Эмч, эмнэлгийн мэргэжилтэн, ажилтнуудыг эрхэлж буй ажлын нөхцөл, ажил үүргийн болон улирлын онцлогт тохирсон ажлын гадуур хувцсаар хангах боломжийг судлан шийдвэрлэх зэрэг тус тус болно.

2.7.6. Эрүү шүүлтээс урьдчилан сэргийлэх асуудал эрхэлсэн гишүүний Эрүүл мэндийн яамны харьяа Сэтгэцийн эрүүл мэндийн үндэсний төвийн захиралд хүргүүлсэн Зөвлөмжийн биелэлт

СЭМҮТ-ийн захирал В.Баярмаагийн 2024 оны 02 дугаар сарын 15-ны өдрийн 1/130 дугаартай албан бичгээр Зөвлөмжийн дагуу хийж хэрэгжүүлсэн ажлын биелэлтийг ирүүлсэн¹⁶⁹. Үүнд:

1. СЭМҮТ-ийн Хөдөлмөрийн дотоод журмын төслийг боловсруулан, төвийн бүтцийн нэгжүүдэд дотоод албан бичгээр хүргүүлж, саналыг авч тусган, төвийн захирлын 2023 оны 12 дугаар сарын 08-ны өдрийн А/258 дугаар тушаалаар 12 бүлэг бүхий Хөдөлмөрийн дотоод журмыг баталсан¹⁷⁰.

СЭМҮТ-д хөдөлмөрийн харилцаанд дарамт, хүчирхийлэл, сэтгэл зүйн болон бэлгийн дарамтаас урьдчилан сэргийлэх, таслан зогсоох, гарсан гомдлыг шийдвэрлэх, дарамт үзүүлсэн албан хаагчдад хүлээлгэх хариуцлага, авах арга хэмжээ, дарамт, хүчирхийлэл, хүнлэг бус харьцаа, ялгаварлан гадуурхалт, бэлгийн дарамтыг үл тэвчих орчныг бүрдүүлэх талаар төвийн Хөдөлмөрийн дотоод журмын 4 дүгээр бүлэг “Ажил эрхлэлт, хөдөлмөрийн харилцаанд хориглох асуудлууд”-д тусгасан. Дөрөвдүгээр бүлгийн 4.1-д “ажил эрхлэлт, хөдөлмөрийн харилцаанд ялгаварлан гадуурхалтыг хориглоно”, 4.2-т “ажил эрхлэлт, хөдөлмөрийн харилцаанд дарамт, хүчирхийлэл, бэлгийн дарамтыг хориглоно”, 4.3-т “гомдол, маргааныг хянан шалгах, шийдвэрлэх ажиллагаа”-г тус тус тусгасан болно.

2. Тус төвийн Хүний нөөц хөгжлийн албанаас хөдөлмөрийн харилцаан дахь ялгаварлан гадуурхалт, эрүү шүүлт тулгах, бусад хэлбэрээр хэрцгий, хүнлэг бусаар буюу хүний нэр төрийг доромжлон харьцаж шийтгэх, ялгаварлан гадуурхалтаас ангид байх хүний эрхийн талаар болон эрүү шүүлт, ялгаварлан гадуурхалтаас урьдчилан сэргийлэх талаар дараах сургалтуудыг зохион байгуулсан. Үүнд:

- Шинээр томилогдсон ажилтнуудад зориулсан танилцуулах сургалтын хөтөлбөрт хөдөлмөрийн харилцаан дахь ялгаварлан гадуурхалт, эрүү шүүлт тулгах, бусад хэлбэрээр хэрцгий, хүнлэг бусаар буюу хүний нэр төрийг доромжлон харьцаж шийтгэх, ялгаварлан гадуурхалтаас ангид байх хүний эрх, эрх чөлөө зөрчигдөхөөс урьдчилан сэргийлэх тухай агуулгыг тусгасан;
- ХЭҮК-той хамтран “Хүний эрхийн ерөнхий ойлголт”, “Ажлын байрны дарамт” сэдэвт сургалтыг 2023 оны 12 дугаар сарын 08-ны өдөр зохион байгуулсан бөгөөд уг сургалтад төвийн 150 гаруй эмч, ажилтнуудыг хамруулсан;
- Төв нь 2024 оныг “Туслах сувилагчийг дэмжих жил” болгон зарлаж, энэ хүрээнд 2024 оны 01 дүгээр сарын 17, 18-ны өдрүүдэд нийт клиник, тасгийн туслах сувилагч нарыг хүлээн авч, ажиллах нөхцөл болон тулгамдаж буй асуудлын талаар хэлэлцүүлэг зохион байгуулан, уг арга хэмжээнд төвд ажиллаж буй 60 гаруй туслах сувилагчийг хамруулсан. Хэлэлцүүлгээс гарсан асуудлуудыг эрэмбэлэн, туслах сувилагчийг дэмжих жилийн ажлын төлөвлөгөөнд тусгасан;

¹⁶⁹ СЭМҮТ-ийн захирлын 2024 оны 02 дугаар сарын 15-ны өдрийн 1/130 дугаартай албан бичиг.

¹⁷⁰ “СЭМҮТ-ийн захирлын “Хөдөлмөрийн дотоод журмыг шинэчлэн батлах тухай” 2023 оны 12 дугаар сарын 08-ны өдрийн А/250 дугаар тушаал.

- УИХ-ын 2023 оны 07 дугаар сарын 07-ны өдрийн нэгдсэн хуралдаанаар Нийгмийн даатгалын багц хууль болох Нийгмийн даатгалын ерөнхий хууль, Нийгмийн даатгалын сангаас олгох тэтгэврийн тухай хууль, Нийгмийн даатгалын сангаас олгох тэтгэмжийн тухай хууль, Нийгмийн даатгалын сангаас олгох үйлдвэрлэлийн осол, мэргэжлээс шалтгаалсан өвчний тэтгэвэр, тэтгэмж, төлбөрийн тухай хуулийг батлан, 2024 оны 01 дүгээр сарын 01-ний өдрөөс эхлэн хэрэгжүүлж буйтай холбоотойгоор Баянзүрх дүүргийн Нийгмийн даатгалын хэлтэстэй хамтран холбогдох сургалтыг зохион байгуулж 97 эмч, ажилтныг хамруулсан.

3. СЭМҮТ-ийн дэргэдэх эмнэлгийн мэргэжилтний ёс зүйн салбар хороо нь эмнэлгийн мэргэжилтний ёс зүйн зөрчлөөс урьдчилан сэргийлэх, соён гэгээрүүлэх, ёс зүйн хэм хэмжээг сурталчлах чиглэлээр байгууллагын 2024 оны гүйцэтгэлийн төлөвлөгөө болон төвийн Ёс зүйн салбар хорооны үйл ажиллагааны төлөвлөгөөнд тусган 2024 оны 2 болон 4 дүгээр улиралд сургалт зохион байгуулахаар төлөвлөн ажиллаж байна. Эмч, сувилагч эмнэлгийн мэргэжилтний ёс зүй харилцаа хандлагыг сайжруулж соён гэгээрүүлэх зорилгоор дараах сургалтуудыг хийсэн. Үүнд:

- Баянзүрх дүүргийн Цагдаагийн III хэлтэстэй хамтран “Авлига, ашиг сонирхлын зөрчлөөс урьдчилан сэргийлэх нь” сэдэвт сургалтыг зохион байгуулж, төвийн клиник, тасгийн эрхлэгч, багийн ахлагч, ахлах сувилагч нийт 38 хүнийг хамруулсан;
- ЭМЯ-тай хамтран авлигын эсрэг цахим сургалтыг зохион байгуулж, хөрөнгө орлогын мэдүүлэг гаргадаг 30 албан тушаалтныг хамруулсан;
- Засгийн газрын хэрэг эрхлэх газрын дэргэдэх Удирдлагын академиас зохион байгуулж буй төрийн албан хаагчдад зориулсан ёс зүйн цахим сургалтад төвийн 170 эмч, эрүүл мэндийн ажилтан хамрагдсан;
- СЭМҮТ-ийн дэргэдэх Эмнэлгийн мэргэжилтний ёс зүйн салбар хороо нь мэдээллийн самбар, цахим хуудсаараа дамжуулан үйл ажиллагаагаа иргэд, үйлчлүүлэгч болон эмч, эрүүл мэндийн ажилтнуудыг мэдээллээр ханган ажиллаж байгаа бөгөөд өөрсдийн санаачлан боловсруулсан 5 төрлийн гарын авлагыг тогтмол байршуулан, тарааж, үйлчлүүлэгч, тэдгээрийн ар гэрийнхэн, иргэд, эмч, эрүүл мэндийн ажилтнуудыг мэдээллээр ханган ажиллаж байна;
- Эмнэлгийн мэргэжилтний ёс зүйн салбар хороо нь Хүний нөөцийн хөгжлийн албатай хамтран Эрүүл мэндийн сайдын 2013 оны 446 дугаар тушаалаар батлагдсан “Эмнэлгийн мэргэжилтний ёс зүйн хэм хэмжээ”-г бүрэн эхээр нь оруулсан “Шинэ ажилтны гарын авлага”-ыг гаргасан бөгөөд шинээр ажилд томилогдож байгаа болон урт хугацааны чөлөө, жирэмсний, хүүхдээ асрах чөлөө нь дуусаж ажилдаа эргэн томилогдож байгаа эмч, эрүүл мэндийн ажилтнуудад Шинэ ажилтны гарын авлагыг танилцуулан, мэдлэгийг нь бататган ажиллаж хэвшлээ.

4. Эмнэлгийн тусламж үйлчилгээ, чанар аюулгүй байдлын албанаас Эрүүл мэндийн сайдын 2022 оны 01 дүгээр сарын 25-ны өдрийн “Иргэдээс ирүүлсэн өргөдөл гомдлыг хүлээн авах, шийдвэрлэх, тайлагнах журам шинэчлэн батлах тухай” А/50 дугаар тушаалын дагуу иргэдээс ирүүлсэн өргөдөл, гомдлыг СЭМҮТ-ийн санал хүсэлтийн нийт 17 хайрцаг, байгууллагын фэйсбүүк дэх цахим хуудас

(https://www.facebook.com/MentalHealth_MGL) болон веб сайт (<http://ncmh.gov.mn>), Засгийн газрын 11-11 төв, цахим бүртгэлийн санал, гомдол хүлээн авах 70150520 дугаартай утсаар, төвийн бичиг хэрэг хариуцсан ажилтны 70150510 дугаартай утсаар болон биечлэн хүлээн авч, улирал тутам нэгтгэн тайлагнаж ажиллаж байна. Ирүүлсэн өргөдөл, гомдлыг харьяалагдах албадад танилцуулан хэлэлцүүлж, гарсан шийдвэрийн дагуу сургалт зохион байгуулж, зөвлөмж боловсруулан хэрэгжилтийг хангуулан, дахин санал, гомдол гаргахгүй байхад анхаарч ажиллаж байна;

5. Эмч, эмнэлгийн мэргэжилтэн, ажилтан, ажилтны төлөөлөгчийн гомдлыг хүлээн авах албан тушаалтнаар Хүний нөөцийн хөгжлийн албаны мэргэжилтэн М.Д-г томилон, ХтХ-ийн 6 дугаар зүйлийн 6.6 дахь хэсэгт заасны дагуу ажил эрхлэлт, хөдөлмөрийн харилцаанд ялгаварлан гадуурхагдсан болон бусад хүний эрх нь зөрчигдсөн, зөрчигдөж болзошгүй гэж үзсэн эмч, эмнэлгийн мэргэжилтэн, ажилтан, ажилтны төлөөлөгчийн гомдлыг хүлээн авах байгууллага, албан тушаалтны нэр, хаяг, харилцах утас, цахим шуудангийн хаягийг нийт ажилтанд харагдахуйц газар буюу цаг бүртгэлийн хэсгүүдэд байршуулсан;

6. Сэтгэц нөлөөт эм зүйн тасагт “Ази-фарма” ХХК-ны хандивласан 20 сая төгрөгөөр, Донтох эмгэг судлалын клиникийн өдрийн эмчилгээний хэсэг, Сэтгэцийн эмгэг судлалын 2, 3 дугаар клиник, Яаралтай тусламжийн клиникт байгууллагын төсвөөр засвар хийж, эмч, эмнэлгийн мэргэжилтэн, ажилтнуудын хөдөлмөрлөх хэвийн үйл ажиллагааг хангасан түр амрах, хооллох зориулалтын өрөөг тус тус тохижууллаа. 2024 онд багтаан бусад клиник, тасаг, нэгжид түр амрах, хооллох зориулалтын өрөөг тохижуулахаар төлөвлөн ажиллаж байна;

7. Дээр дурдсанчлан төвийн эмч, эмнэлгийн мэргэжилтэн, ажилтан, ажилтны төлөөлөгчийн гомдлыг хүлээн авах, албан тушаалтнаар Хүний нөөцийн хөгжлийн албаны мэргэжилтэн мэргэжилтэн М.Д-г томилон эмч, эмнэлгийн мэргэжилтэн, ажилтнууд болон тус төвд байнга байрлан эмчлүүлж буй сэтгэцийн эмгэгтэй хүмүүсийн санал, хүсэлт өгөх, мэдээлэл, зөвлөгөө авах боломжийг бүрдүүлэн ажиллаж байна;

8. Төвийн эмч, эмнэлгийн мэргэжилтэн, ажилтнуудын урьдчилгаа ба сарын сүүлийн хагасын цалин хөлсийг хөдөлмөрийн дотоод хэм хэмжээнд тусгасны дагуу сар бүр тогтсон өдөр илгээж хэвшсэн. Цалин хөлс хариуцсан нягтлан бодогч Д.Э-ийн ажлын байрыг төвийн захирлын тушаалаар өөрчилж нягтлан бодогч П.Э-г томилон ажиллуулснаар эмч, эмнэлгийн мэргэжилтэн, ажилтнуудын цалин хөлс олголттой холбоотой гомдол, мэдээлэл ирүүлээгүй байна;

9. Төвийн дэргэдэх Үйлдвэрчний эвлэлийн даргыг сонгох хурал 2024 оны 02 дугаар сарын 02-нд болсон бөгөөд Үйлдвэрчний эвлэлийн даргад 3 эмчийн нэрийг дэвшүүлснээс нийт гишүүдийн 41 хувийн саналаар Сэтгэцийн 2 дугаар клиникийн эрхлэгч, их эмч Б.А сонгогдсон. Улмаар төвийн Удирдлагын зөвлөлийн 2024 оны 02 дугаар сарын 15-ны өдрийн хурлаар Сэтгэцийн 2 дугаар клиникийн эрхлэгч, их эмч Б.А-г Үйлдвэрчний эвлэлийн даргаар батламжилсан. Үйлдвэрчний эвлэлийн даргыг сонгох хурал нь эмч, эмнэлгийн мэргэжилтэн, ажилтнуудын эрх, хууль ёсны эрх ашгийг төлөөлөн хамгаалах хуулиар хүлээсэн үүрэг бүхий Үйлдвэрчний эвлэлийн үйл ажиллагаанд хөндлөнгөөс оролцохгүй байх гэсэн зарчмыг баримтлан явагдсан;

10. Сэтгэцийн эрүүл мэндийн тухай хуульд зааснаар сэтгэцийн эмгэгтэй хүнд тусламж, үйлчилгээ үзүүлдэг эмч, эрүүл мэндийн ажилтнуудын хөдөлмөр нь нарийн мэргэшил, мэдлэг, мэргэжил шаардах, хүнд нөхцөлтэй хөдөлмөрт хамаарах тул тус төвд байгууллагын сэтгэл зүйчийн орон тоог бий болгон, уг орон тоонд сэтгэл зүйч Э.Х-г томилон 2024 оны 02 дугаар сарын 15-ны өдрөөс эхлэн ажиллуулж байна¹⁷¹;

11. Төвийн Халдвараас сэргийлэх хяналтын тасгаас судалгаа хийж, хэрэгцээт материал, хэрэгсэл, ариутгалын бодисын тооцооллыг гарган Санхүү бүртгэлийн албанд хүргүүлсэн. Цэвэрлэгээний бараа материал, хог хаягдлын уут, аюулгүйн хайрцаг худалдан авах тендерийн хөрөнгө 2023 онд 20 сая төгрөг байсныг 2024 онд 85 сая төгрөг болгон нэмэгдүүлж¹⁷², тендерийг зарлахаар бэлтгэл ажлыг хангаж байна. Уг тендерийн ажлын даалгаварт төвийн хэмжээнд шаардлагатай материал, хэрэгсэл, ахуйн болон ариутгалын бодис зэргийн чанар, хүртээмжийг тооцож оруулсан;

12. Эмч, сувилагч, ажилтнуудын нормын хувцас, зөөлөн эдлэл худалдан авах тендерийн төсөв 2023 онд 69 сая төгрөг байсныг 2024 онд 90 сая төгрөг болгон нэмэгдүүлсэн¹⁷³ бөгөөд тендерийг зарлахаар бэлтгэж байна. Тендерийн ажлын даалгаварт төвийн эмч, эмнэлгийн мэргэжилтэн, ажилтнуудын эрхэлж буй ажлын нөхцөл, ажил үүргийн болон улирлын онцлогт тохирсон ажлын гадуур хувцсаар хангах талаар оруулсныг дурдан Зөвлөмжийн хариуг ирүүлсэн байна.

ЭШУС асуудал эрхэлсэн гишүүний ЭМЯ-ны харьяа СЭМҮТ-ийн захиралд хүргүүлсэн Зөвлөмжийн биелэлтийг Монгол Улсын Засгийн газрын “Журам шинэчлэн батлах тухай” 2020 оны 206 дугаар тогтоолоор баталсан “Бодлогын баримт бичгийн хэрэгжилт, захиргааны байгууллагын үйл ажиллагаанд хяналт-шинжилгээ, үнэлгээ хийх нийтлэг журам”-ын 6 дугаар зүйлд заасны дагуу үнэлэхэд дараах үр дүнтэй байна.

¹⁷¹ СЭМҮТ-ийн захирлын “Э.Х-г хавсруулан ажиллуулах тухай” 2024 оны 02 дугаар сарын 15-ны өдрийн Б/72 дугаар тушаал.

¹⁷² СЭМҮТ-ийн захирлын баталсан “СЭМҮТ-ийн 2024 оны бараа, ажил, үйлчилгээ худалдан авах төлөвлөгөө”.

¹⁷³ СЭМҮТ-ийн захирлын баталсан “СЭМҮТ-ийн 2024 оны бараа, ажил, үйлчилгээ худалдан авах төлөвлөгөө”.

Зөвлөмжид тусгагдсан арга хэмжээ	Хэрэгжилтийн хувь
1. Монгол Улсын ХтХ-ийн 7 дугаар зүйл, ЖЭТБХтХ-ийн 11 дүгээр зүйлийн 11.4.1-д заасны дагуу ажил эрхлэлт, хөдөлмөрийн харилцаанд дарамт, хүчирхийлэл, сэтгэл зүйн болон бэлгийн дарамтаас урьдчилан сэргийлэх, таслан зогсоох, гарсан гомдлыг шийдвэрлэх, дарамт үзүүлсэн албан хаагчдад хүлээлгэх хариуцлага, авах арга хэмжээг байгууллагын хөдөлмөрийн дотоод журамд нарийвчлан тусгаж дарамт, хүчирхийлэл, хүнлэг бус харьцаа, ялгаварлан гадуурхалт, бэлгийн дарамтыг үл тэвчих орчныг бүрдүүлэх	70 хувь
2. Хөдөлмөрийн харилцаан дахь ялгаварлан гадуурхалт, эрүү шүүлт тулгах, бусад хэлбэрээр хэрцгий, хүнлэг бусаар буюу хүний нэр төрийг доромжлон харьцаж шийтгэх, ялгаварлан гадуурхалтаас ангид байх хүний эрх, эрх чөлөөг зөрчигдөхөөс урьдчилан сэргийлэх талаар сургалтын хөтөлбөр боловсруулан, төвийн удирдлага, нийт эмч, эмнэлгийн мэргэжилтэн, ажилтнуудын дунд зохион байгуулах	60 хувь
3. Эрүүл мэндийн сайдын 2019 оны А/406 дугаар тушаалаар баталсан “Эмнэлгийн мэргэжилтний ёс зүйн дүрэм”-д заасан эрүүл мэндийн байгууллагын удирдах ажилтны ёс зүйн хэм хэмжээг чанд мөрдөж ажиллах. Эмнэлгийн мэргэжилтний ёс зүйн зөрчлөөс урьдчилан сэргийлэх, соён гэгээрүүлэх, ёс зүйн хэм хэмжээг сурталчлах үйл ажиллагааг үр дүнтэй зохион байгуулах	50 хувь
4. Монгол Улсын Иргэдээс төрийн байгууллага, албан тушаалтанд гаргасан өргөдөл, гомдлыг шийдвэрлэх тухай хуулиар хүлээлгэсэн үүргийг хэрэгжүүлж төвийн эмч, эмнэлгийн мэргэжилтэн, ажилтнуудын хүнлэг бус харьцаа, ялгаварлан гадуурхалтаас ангид байх эрх, хөдөлмөрлөх эрх, бусад эрх зөрчигдсөн талаар өргөдөл, гомдол гаргах эрхээ хэрэгжүүлэх нөхцөлийг бүрэн хангах. Өргөдөл, гомдол, санал, хүсэлтийг заавал хүлээн авч, шуурхай шийдвэрлэж, хуулийн хугацаанд хариу өгч хэвших	80 хувь
5. Монгол Улсын ХтХ-ийн 6 дугаар зүйлийн 6.6 дахь хэсэгт заасны дагуу ажил эрхлэлт, хөдөлмөрийн харилцаанд ялгаварлан гадуурхагдсан болон бусад хүний эрх нь зөрчигдсөн, зөрчигдөж болзошгүй гэж үзсэн эмч, эмнэлгийн мэргэжилтэн, ажилтан, ажилтны төлөөлөгчийн гомдлыг хүлээн авах байгууллага, албан тушаалтны нэр, хаяг, харилцах утас, цахим шуудангийн хаягийг нийт ажилтанд харагдахуйц газар байршуулах	50 хувь
6. Монгол Улсын Хөдөлмөрийн аюулгүй байдал, эрүүл ахуйн тухай хуулийн 3 дугаар зүйлийн 3.1.15. дахь заалтын дагуу эмч, эмнэлгийн мэргэжилтэн, ажилтны хөдөлмөрлөх хэвийн үйл ажиллагааг хангасан түр амрах, хооллох зориулалтын өрөө тасалгааг бий болгох	90 хувь
7. Эмч, эмнэлгийн мэргэжилтэн, ажилтнууд болон тус төвд байнга байрлан эмчлүүлж буй сэтгэцийн эмгэгтэй хүмүүсийн санал, хүсэлт өгөх, мэдээлэл, зөвлөгөө авах боломжийг бүрдүүлж санал, хүсэлтийн хайрцгийг хүртээмжтэй газарт байршуулах	60 хувь

8. Монгол Улсын ХтХ-ийн 104 дүгээр зүйлийн 104.1., 104.3. дахь хэсэгт заасныг тус тус хэрэгжүүлж төвийн эмч, эмнэлгийн мэргэжилтэн, ажилтнуудын цалин хөлсийг хөдөлмөрийн дотоод хэм хэмжээнд тусгасны дагуу тогтсон өдөр олгож, өөрчлөлт орох тохиолдолд урьдчилан бичгээр, эсхүл цахим хэлбэрээр эмч, эмнэлгийн мэргэжилтэн, ажилтнуудад мэдэгдэж хэвших	80 хувь
9. Монгол Улсын ХтХ-ийн 11.1. дэх хэсэгт заасныг хэрэгжүүлж удирдлагын зүгээс эмч, эмнэлгийн мэргэжилтэн, ажилтнуудын эвлэлдэн нэгдэх, үзэл бодлоо чөлөөтэй илэрхийлэх, үг хэлэх эрхээ хэрэгжүүлэхэд нь саад учруулахгүй байх, эмч, эмнэлгийн мэргэжилтэн, ажилтнуудын эрх, хууль ёсны эрх ашгийг төлөөлөн хамгаалах хуулиар хүлээсэн үүрэг бүхий Үйлдвэрчний эвлэлийн үйл ажиллагаанд хөндлөнгөөс оролцохгүй байх, үр дүнтэй ажиллах нөхцлийг бүрдүүлэх	80 хувь
10. Монгол Улсын Сэтгэцийн эрүүл мэндийн тухай хуульд зааснаар сэтгэцийн эмгэгтэй хүнд тусламж үйлчилгээ үзүүлдэг эмч, эрүүл мэндийн ажилтнуудын хөдөлмөр нь нарийн мэргэшил, мэдлэг, мэргэжил шаардах, хүнд нөхцөлтэй хөдөлмөрт хамаарах тул тус төвд байгууллагын сэтгэл зүйчийн орон тоог бий болгох, эсхүл төвийн эмч, эмнэлгийн мэргэжилтэн, ажилтнуудад сэтгэл зүйн тусламж, үйлчилгээг тогтмол давтамжтай үзүүлэх асуудлыг шийдвэрлэх	70 хувь
11. Сэтгэцийн эрүүл мэндийн тусламж, үйлчилгээ үзүүлэхэд төвийн эмч, эмнэлгийн мэргэжилтэн, ажилтнууд зарим хэрэгцээт материал, хэрэгсэл, ариутгалын бодис зэргийг өөрийн мөнгөөр худалдан авдаг гэж мэдээлсэн байгаад анхаарал хандуулж, бодит байдлыг тогтоон, сэтгэцийн эрүүл мэндийн тусламж, үйлчилгээг чанартай, үр дүнтэй явуулахад байгууллагын төсөв, нөөцийг оновчтой хуваарилан, шаардлагатай материал, хэрэгсэл, ахуйн болон ариутгалын бодис зэргийн чанар, хүртээмжид байнгын хяналт тавьж хэвших	60 хувь
12. Эмч, эмнэлгийн мэргэжилтэн, ажилтнуудыг эрхэлж буй ажлын нөхцөл, ажил үүргийн болон улирлын онцлогт тохирсон ажлын гадуур хувцсаар хангах боломжийг судлан шийдвэрлэх	60 хувь
Биелэлтийн ерөнхий хувь	67.5 хувь

2.8. ДҮГНЭЛТ

СЭМҮТ-д эмчлүүлэгч, асруулагч сэтгэцийн эмгэгтэй хүмүүсийн Монгол Улсын Үндсэн хууль болон бусад хууль, Олон улсын гэрээ, конвенцоор баталгаажсан эрүү шүүлт тулгах, бусад хэлбэрээр хэрцгий, хүнлэг бусаар буюу хүний нэр төрийг доромжлон харьцаж шийтгэх, ялгаварлан гадуурхалтаас ангид байх хүний эрх, эрх чөлөө зөрчигдөхөөс урьдчилан сэргийлэхэд юуны өмнө тус төвд ажиллаж буй эмч, ажилтнуудын эрхийг хангах явдал чухал ач холбогдолтой тул ЭШУС үндэсний ажиллагааны хүрээнд СЭМҮТ-д 2023 онд хийсэн ээлжит хяналт шинжилгээгээр тус төвийн эмч, эмнэлгийн мэргэжилтэн, ажилтнуудын холбогдох эрхүүдийн хэрэгжилтэд түлхүү анхаарсан.

Ээлжит хяналт шинжилгээг холбогдох албан тушаалтнаас тодруулга авах, шаардлагатай баримт бичигтэй танилцах, хуулбарлан авах, орчин нөхцөлд ажиглалт хийх, техник хэрэгсэл ашиглан баримтжуулах зэрэг аргачлалаар явуулж, нийт 222 эмч, эмнэлгийн мэргэжилтэн, ажилтнуудаас асуумж авч, 34 эмч, эмнэлгийн мэргэжилтэн, ажилтантай ганцаарчилсан ярилцлага хийсэн.

Тус төвд 18-65 насны нийт 430 эмч, эмнэлгийн мэргэжилтэн, ажилтан ажиллаж байгаагийн 89 нь их эмч, 104 нь сувилагч, 124 нь туслах сувилагч, бусад ажилтан 113 байна.

Сэтгэцийн эмгэг судлалын зургаан клиник, төрөлжсөн мэргэшлийн дөрвөн клиник, асрамжийн хоёр клиник, яаралтай тусламжийн нэг клиник, сүрьеэгийн хэвтүүлэн эмчлэх тасагт хяналт шинжилгээний хугацаанд сэтгэцийн эмгэгтэй нийт 530 орчим хүн эмчлүүлж байсан бөгөөд сэтгэцийн эмгэгтэй 232 хүнийг тус төвд байнга байрлуулан сэтгэцийн эрүүл мэндийн тусламж, үйлчилгээг асрамжийн үйлчилгээтэй хамтатган үзүүлж байна.

Уг хяналт шинжилгээ, урьдчилан сэргийлэх үйл ажиллагааны хүрээнд тогтоогдсон нөхцөл байдлууд, тэдгээрийн шалтгаан, нөхцөлийг арилгуулах, цаашид эрүү шүүлт тулгах болон бусад хэлбэрээр хэрцгий, хүнлэг бусаар шийтгэх буюу хүний нэр төрийг доромжлон харьцах, ялгаварлан гадуурхахаас урьдчилан сэргийлэх зорилгоор ЭШУС асуудал эрхэлсэн гишүүний Зөвлөмжийг Монгол Улсын Их Хурал, Засгийн газрын гишүүн, Эрүүл мэндийн сайдад болон СЭМҮТ-ийн захиралд хүргүүлсэн бөгөөд Зөвлөмжийн биелэлтийг албан бичгээр тус тус ирүүлсэн.

Монгол Улсын Их Хурал, Засгийн газрын гишүүн, Эрүүл мэндийн сайд С.Чинзоригт хүргүүлсэн Зөвлөмжийн биелэлтийг Монгол Улсын Засгийн газрын “Журам шинэчлэн батлах тухай” 2020 оны 206 дугаар тогтоолоор баталсан “Бодлогын баримт бичгийн хэрэгжилт, захиргааны байгууллагын үйл ажиллагаанд хяналт-шинжилгээ, үнэлгээ хийх нийтлэг журам”-ын дагуу үнэлэн 26,6 хувийн биелэлттэй гэж тооцсон.

СЭМҮТ-ийн захирал В.Баярмаад хүргүүлсэн Зөвлөмжийн биелэлтийг дээр дурдсан журмын дагуу үнэлэн 67,5 хувийн биелэлттэй гэж тооцсон бөгөөд Монгол Улсын Үндсэн хууль, Олон улсын гэрээ, конвенц, холбогдох бусад хуулиар баталгаажуулсан эрүү шүүлт тулгах, бусад хэлбэрээр хэрцгий, хүнлэг бусаар буюу хүний нэр төрийг доромжлон харьцаж шийтгэх, ялгаварлан гадуурхалтаас ангид байх хүний эрх, эрх чөлөөг хангах, хамгаалах, хүндэтгэх, урьдчилан сэргийлэх нөхцөл боломж бодитойгоор бий болох дараах үр дүнд хүрсэн гэж дүгнэсэн. Үүнд:

1. Зөвлөмжийн дагуу СЭМҮТ-ийн Хөдөлмөрийн дотоод журмыг шинэчлэн боловсруулахдаа ХтХ-ийн 7 дугаар зүйл, ЖЭТБХтХ-ийн 11 дүгээр зүйлийн 11.4.1-д заасны дагуу ажил эрхлэлт, хөдөлмөрийн харилцаанд дарамт, хүчирхийлэл, сэтгэл зүйн болон бэлгийн дарамтаас урьдчилан сэргийлэх, таслан зогсоох, гарсан гомдлыг шийдвэрлэх, дарамт үзүүлсэн албан хаагчдад хүлээлгэх хариуцлага, авах арга хэмжээг нарийвчлан тусгаж, төвийн захирлын 2023 оны 12 дугаар сарын 08-ны өдрийн А/258 дугаар тушаалаар батлан, мөрдөж байна;
2. Хөдөлмөрийн харилцаан дахь ялгаварлан гадуурхалт, хүнлэг бус харьцаанаас ангид байх хүний эрхийг хангах хүрээнд шинээр томилогдсон ажилтнуудад зориулсан танилцуулах сургалтын хөтөлбөрт эрүү шүүлт тулгах, бусад хэлбэрээр хэрцгий, хүнлэг бусаар буюу хүний нэр төрийг доромжлон харьцаж шийтгэх, ялгаварлан гадуурхалтаас ангид байх хүний эрх, эрх чөлөө зөрчигдөхөөс урьдчилан сэргийлэхтэй холбоотой агуулгыг тусгаж, ХЭҮК болон Баянзүрх дүүргийн Нийгмийн даатгалын хэлтэстэй хамтран “Хүний эрхийн ерөнхий ойлголт”, “Ажлын байрны дарамт, хүчирхийллээс урьдчилан сэргийлэх нь” сэдвээр сургалт явуулж Нийгмийн даатгалын багц хуулиудыг танилцуулсан байна. Мөн 2024 оныг “Туслах сувилагчийг дэмжих жил” болгон зарлаж, энэ хүрээнд төвийн клиник, тасгуудын туслах сувилагч нарыг хүлээн авч, ажиллах нөхцөл болон тулгамдаж буй асуудлын талаар хэлэлцүүлэг зохион байгуулан, уг хэлэлцүүлгээс гарсан асуудлуудыг эрэмбэлэн, туслах сувилагчийг дэмжих жилийн ажлын төлөвлөгөөнд тусгасан;
3. Эмнэлгийн мэргэжилтний ёс зүйн зөрчлөөс урьдчилан сэргийлэх, соён гэгээрүүлэх, ёс зүйн хэм хэмжээг сурталчлах арга хэмжээг байгууллагын 2024 оны гүйцэтгэлийн төлөвлөгөө болон Ёс зүйн салбар хорооны үйл ажиллагааны төлөвлөгөөнд тусгасан бөгөөд ЭМЯ, Засгийн газрын хэрэг эрхлэх газрын дэргэдэх Удирдлагын академи, Баянзүрх дүүргийн Цагдаагийн III хэлтсээс зохион байгуулсан авлига, ашиг сонирхлын зөрчлөөс урьдчилан сэргийлэх болон төрийн албан хаагчийн ёс зүйн сургалтуудад эмч, эрүүл мэндийн ажилтнуудыг хамруулсан;
4. Эмч, эмнэлгийн мэргэжилтэн, ажилтан, ажилтны төлөөлөгч болон төвд байнга байрлан эмчлүүлж буй сэтгэцийн эмгэгтэй хүмүүсийн санал, хүсэлт, гомдлыг хүлээн авах албан тушаалтныг томилон, түүний нэр, харилцах утас, цахим шуудангийн хаягийг нийт ажилтанд харагдахуйц газар буюу цаг бүртгэлийн хэсгүүдэд байршуулсан;
5. Сэтгэц нөлөөт эм зүйн тасаг, Донтох эмгэг судлалын клиникийн өдрийн эмчилгээний хэсэг, Сэтгэцийн эмгэг судлалын 2, 3 дугаар клиник, Яаралтай тусламжийн клиникт “Ази-фарма” ХХК-ны хандивласан хөрөнгө болон байгууллагын төсвөөр засвар хийж, эмч, эмнэлгийн мэргэжилтэн, ажилтнуудын хөдөлмөрлөх хэвийн үйл ажиллагааг хангасан түр амрах, хооллох зориулалтын өрөөг тус тус тохижуулсан;
6. Цалин хөлс хариуцсан нягтлан бодогчийн албан тушаалд өөр хүнийг томилон ажиллуулж, эмч, эмнэлгийн мэргэжилтэн, ажилтнуудын цалин хөлсийг хөдөлмөрийн дотоод хэм хэмжээнд тусгасны дагуу сар бүр тогтсон өдөр олгож хэвшсэн;
7. Төвийн дэргэдэх Үйлдвэрчний эвлэлийн даргыг сонгох хурлаар сонгогдсон Үйлдвэрчний эвлэлийн шинэ даргыг Удирдлагын зөвлөлийн хурлаар батламжилсан;

8. СЭМҮТ-д “Байгууллагын сэтгэл зүйч”-ийн албан тушаалыг бий болгон, уг албан тушаалд мэргэжлийн сэтгэл зүйчийг томилон ажиллуулж эхэлсэн;
9. Сэтгэцийн эрүүл мэндийн тусламж, үйлчилгээг чанартай, үр дүнтэй явуулахад цэвэрлэгээний бараа материал, хог хаягдлын уут, аюулгүйн хайрцаг худалдан авах тендерийн хөрөнгө 2023 онд 20 сая төгрөг байсныг 2024 онд 85 сая төгрөг болгон нэмэгдүүлсэн;
10. Төвийн эмч, эмнэлгийн мэргэжилтэн, ажилтнуудын нормын хувцас, зөөлөн эдлэл худалдан авах тендерийн төсөв 2023 онд 69 сая төгрөг байсныг 2024 онд 90 сая төгрөг болгон нэмэгдүүлэн, тендерийн ажлын даалгаварт эмч, ажилтнуудын эрхэлж буй ажлын нөхцөл, ажил үүргийн болон улирлын онцлогт тохирсон ажлын гадуур хувцсаар хангах талаар оруулсан байна.

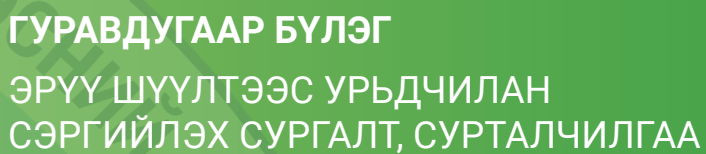
Харин СЭМҮТ-ийн захирал В.Баярмаагийн ирүүлсэн Зөвлөмжийн биелэлтэд Эрүүл мэндийн сайдын 2013 оны 446 дугаар тушаалаар баталсан “Эмнэлгийн мэргэжилтний ёс зүйн хэм хэмжээ”-г бүрэн эхээр нь оруулсан “Шинэ ажилтны гарын авлага” гарган эмч, эрүүл мэндийн ажилтнуудад түгээн ажиллаж байгаа тухай дурджээ. Гэвч Эрүүл мэндийн сайдын “Эмнэлгийн мэргэжилтний ёс зүйн дүрэм батлах тухай” 2019 оны 09 дүгээр сарын 04-ний өдрийн 406 дугаар тушаалаар дээр дурдсан Эрүүл мэндийн сайдын 2013 оны 11 дүгээр сарын 25-ны өдрийн “Эмнэлгийн мэргэжилтний ёс зүйн хэм хэмжээг шинэчлэн батлах тухай” 446 дугаар тушаалыг хүчингүйд тооцсон байна¹⁷⁴. Энэ нь тус төвийн удирдлага хүчин төгөлдөр бус баримт бичгийг эх сурвалж болгон үйл ажиллагаандаа мөрдөж буйг илэрхийлж байна.

ЭШУС үндэсний ажиллагааны хүрээнд “Эрүү шүүлт тулгах, хэрцгий, хүнлэг бусаар буюу нэр төрийг доромжлон харьцаж шийтгэхээс ангид байх сэтгэцийн тулгамдсан асуудалтай болон сэтгэцийн эмгэгтэй хүний эрхийг хамгаалах төрийн албан хаагч, хуулийн этгээд, сэтгэцийн эрүүл мэндийн тусламж, үйлчилгээ үзүүлдэг байгууллага, эмнэлгийн мэргэжилтний үүрэг, гүйцэтгэх үйл ажиллагаанд хийх мониторинг” сэдэвт гарын авлагыг боловсруулж, 500 ширхгийг хэвлүүлсэн бөгөөд үйл ажиллагаандаа ашиглаж байна.

Цаашид холбогдох байгууллага, мэргэжилтнүүдтэй хамтран аливаа хэлбэрээр хүний эрх, эрх чөлөөг хязгаарласан, эсхүл тухайн хүн өөрийн хүсэлтээр гарч явах боломжгүй газруудын нэг болох сэтгэцийн эрүүл мэндийн төвд олон улсын гэрээ болон хуулиар олгогдсон эрх, үүргийн хүрээнд эрүү шүүлт, хүнлэг бус харьцаа, ялгаварлан гадуурхалт гарч болзошгүй тогтолцооны шалтгаан, нөхцөлийг судлах, урьдчилан сэргийлэх төлөвлөгөөт болон төлөвлөгөөт бус хяналт шинжилгээг тогтмол явуулна.

Түүнчлэн эрүү шүүлт тулгах, бусад хэлбэрээр хэрцгий, хүнлэг бусаар буюу хүний нэр төрийг доромжлон харьцаж шийтгэх, ялгаварлан гадуурхалтаас ангид байх хүний эрх, эрх чөлөө зөрчигдөхөөс урьдчилан сэргийлэх чиглэлээр сэтгэцийн эрүүл мэндийн төвд үүрэг гүйцэтгэж буй алба хаагч нар, эмч, мэргэжилтнүүдэд сургалт зохион байгуулах ажлыг эрчимжүүлж ШШГЕГ-ын дэд дарга бөгөөд Хорихоос өөр төрлийн ял эдлүүлэх албаны дарга, хурандаа Х.Ариунболдын баталсан “СЭМҮТ-ийн Шүүхийн сэтгэцийн эмгэг судлалын клиникт үүрэг гүйцэтгэж байгаа алба хаагчдад 2024 онд сургалт зохион байгуулах төлөвлөгөө”-нд “Олон улсын гэрээ конвенцод тусгагдсан эрүү шүүлт тулгах, хүнлэг бус харьцаа, ялгаварлан гадуурхалтаас ангид байх хүний эрхийг хангах нь” болон холбогдох бусад сэдвээр сургалт зохион байгуулахаар тусгасан.

¹⁷⁴ <https://legalinfo.mn/mn/detail?lawId=14656>

המסמך נמצא בבעלות משרד המשפטים

ЭРҮҮ ШҮҮЛТЭЭС УРЬДЧИЛАН СЭРГИЙЛЭХ СУРГАЛТ, СУРТАЛЧИЛГАА

3.1. ЭРҮҮ ШҮҮЛТЭЭС УРЬДЧИЛАН СЭРГИЙЛЭХ СУРГАЛТ

Монгол Улсын ХЭҮКтХ-ийн 33 дугаар зүйлийн 33.1.2-т “Олон нийтэд эрүү шүүлтийн хор аюулыг тайлбарлан таниулах, эрүү шүүлтээс ангид байх эрхийг төрийн албан тушаалтан, иргэдэд сурталчлах;” 33.1.3-т “Эрүү шүүлтээс урьдчилан сэргийлэх асуудлаар судалгаа хийх, ном, сургалт, сурталчилгааны хэрэглэгдэхүүн, сургалтын хөтөлбөр, гарын авлага боловсруулах зэрэг ажлыг эрхлэн явуулах, ашгийн төлөө бус хуулийн этгээдийг оролцуулах;”, ЭШУС асуудал эрхэлсэн гишүүний баталсан “ЭШУС нэгжийн 2023-2026 оны үйл ажиллагааны стратеги төлөвлөгөө”-ний 3.1.-д “Эрүү шүүлт тулгах, хүнлэг бус харьцаа ялгаварлан гадуурхалтаас ангид байх эрхийн талаар холбогдох байгууллага, албан тушаалтан, олон нийтэд сургалт, сурталчилгаа хийх” гэж тус тус заасны дагуу эрүү шүүлт тулгах, бусад хэлбэрээр хэрцгий, хүнлэг бусаар буюу хүний нэр төрийг доромжлон харьцаж шийтгэх, ялгаварлан гадуурхалтаас ангид байх хүний эрх, эрх чөлөө зөрчигдөхөөс урьдчилан сэргийлэх сургалт, сурталчилгааны хүрээнд дараах үйл ажиллагааг хэрэгжүүлжээ.

Монгол Улсын ХЭҮКтХ-ийн шинэчилсэн найруулга болон Эрүүдэн шүүхийн эсрэг конвенцын Нэмэлт протоколд заасан эрүү шүүлт тулгах, бусад хэлбэрээр хэрцгий, хүнлэг бусаар буюу хүний нэр төрийг доромжлон харьцаж шийтгэх, ялгаварлан гадуурхалтаас ангид байх хүний эрхийн мэдлэг олгох, ЭШУС үндэсний ажиллагааг сурталчлах, хүний эрхийг хүндэтгэх, хамгаалах хандлага төлөвшүүлэх 30 удаагийн сургалт, уулзалт, хэлэлцүүлгийг 12 аймаг (Дорнод, Дорноговь, Дундговь, Орхон, Дархан-Уул, Хөвсгөл, Булган, Ховд, Баян-Өлгий, Увс, Хэнтий, Сүхбаатар), 4 сум (Төв аймгийн Мөнгөнморьт, Ховд аймгийн Булган, Сэлэнгэ аймгийн Мандал, Өвөрхангай аймгийн Хархорин), алслагдсан нэг дүүрэг, нийслэлийн 3 дүүргийн төрийн албан хаагч нар, шүүх эрх мэдлийн болон хууль сахиулах, ШШГ байгууллагуудын удирдлага, алба хаагч нар, холбогдох мэргэжилтнүүд, ахмад настны асрамжийн газрын болон Түр хамгаалах байрны ажилтнууд, нийгмийн хамгааллын салбарын төрөлжсөн асрамжийн үйлчилгээ үзүүлдэг ажилтнууд, СЭМҮТ-ийн удирдлага, эмч, ажилтнууд, хууль зүйн сургуулийн

оюутнууд, иргэний нийгмийн байгууллагын төлөөлөл нийт 3,554 хүнийг хамруулан зохион байгуулсан^{175 176 177 178}.

Түүнчлэн УЕПГ-ын дэргэдэх Сургалт, судалгааны хүрээлэнтэй хамтран ХЭҮК-ын орон нутгийн ажилтнууд, төрийн тусгай чиг үүрэг бүхий байгууллагын алба хаагч нар, Дотоод хэргийн их сургууль болон Их засаг Чингис Соосэ олон улсын харилцааны дээд сургуулийн эрдэмтэн, багш нарт 2 өдрийн сургалт зохион байгуулж, эрүү шүүлт тулгах, бусад хэлбэрээр хэрцгий, хүнлэг бусаар буюу хүний нэр төрийг доромжлон харьцаж шийтгэх, ялгаварлан гадуурхалтаас ангид байх хүний эрх, эрх чөлөөг дэмжих, хамгаалах хүний эрхийн нийт 73 сургагч багшийг бэлтгэн Гэрчилгээ олгосон¹⁷⁹. ХЭҮК-ын Орхон, Увс, Говьсүмбэр, Сэлэнгэ аймаг дахь ажилтнууд, АТГ, ШШГ байгууллага, Дотоод хэргийн их сургуулиас бэлтгэгдсэн сургагч багш нар эрүү шүүлт тулгах, бусад хэлбэрээр хэрцгий, хүнлэг бусаар буюу хүний нэр төрийг доромжлон харьцаж шийтгэх, ялгаварлан гадуурхалтаас ангид байх хүний эрх, эрх чөлөө зөрчигдөхөөс урьдчилан сэргийлэх сургалтыг тус тус зохион байгуулж нийт 1,304 хүнийг хамруулсан байна¹⁸⁰.

ЭШУС асуудал эрхэлсэн гишүүн Я.Цэлмэн ЦЕГ-ын Мөрдөн байцаах албаны дарга, цагдаагийн хурандаа Н.Мишигдорж болон даргын зөвлөлийн гишүүдтэй уулзаж, цагдаагийн байгууллагад шалгагдсан зарим хэргүүдэд хүний эрх, эрх чөлөө зөрчигдсөн эсэх асуудлаар холбогдох мэдээллийг авч, эрүү шүүлттэй холбоотой гэмт хэрэг, зөрчлийн өнөөгийн нөхцөл байдал, эрүү шүүлт тулгах гэмт хэрэгтэй тэмцэхэд тус албаны удирдлага, алба хаагчдын манлайлал, үүрэг, хариуцлага, олны анхаарал татаж буй зарим хэргийн талаарх мэдээллийг хууль, журмын хүрээнд иргэд, олон нийтэд хүргэх, олон улсын гэрээ, үндэсний хууль

¹⁷⁵ ХЭҮК-ын ЭШУС хэлтсийн дарга, ЦЕГ-ын Захиргааны удирдлагын газрын дарга нарын 2023 оны 05 дугаар сарын 03-ны өдөр хамтран баталсан хөтөлбөрийн дагуу зохион байгуулсан Цагдаагийн алба хаагчдыг хүний эрхийн сургагч багшаар чадавхжуулах сургалт.

¹⁷⁶ Баянгол дүүргийн Прокурорын газрын ерөнхий прокурор, хууль цаазын шадар зөвлөхийн 2023 оны 05 дугаар сарын 25-ны өдөр баталсан “Эрүү шүүлт болон эрүү шүүлт тулгах аливаа хэлбэрээс урьдчилан сэргийлэх, ангид байх” сэдэвт уулзалт.

¹⁷⁷ ХЭҮК-ын Тамгын газрын даргын баталсан Монгол Улсын Хүний эрхийн Үндэсний Комиссын тухай хуулийн шинэчилсэн найруулга, Хүний эрх хамгаалагчийн эрх зүйн байдлын тухай хууль, Эрүүдэн шүүхийн эсрэг конвенцын Нэмэлт протоколын үзэл баримтлал болон хүний эрхийг хамгаалах мэдлэг олгох, практик хэрэгжилтийг хангах чадвар олох, хүний эрхийг хүндэтгэх хандлага төлөвшүүлэх сургалт.

¹⁷⁸ Монгол Улсын ХЭҮК-ын даргын 2023 оны 04 дүгээр сарын 05-ны өдөр баталсан Иргэний нийгмийн зөвлөл, хүний эрхийн хамгаалагчийн хорооны гишүүдийг чадавхжуулах, сургагч багшаар бэлтгэх сургалтын хөтөлбөр

¹⁷⁹ Монгол Улсын Хүний эрхийн Үндэсний Комиссын ЭШУС асуудал эрхэлсэн гишүүн, УЕПГ-ын Ерөнхий Прокурорын туслах прокурор, Сургалт, судалгааны хүрээлэнгийн захирлын 2023 оны 10 дугаар сарын 27-ны өдөр хамтран баталсан хөтөлбөрийн дагуу зохион байгуулсан Эрүү шүүлт тулгах, хүнлэг бус харьцаа, ялгаварлан гадуурхалтаас ангид байх хүний эрхийн сургагч багш бэлтгэх сургалт.

¹⁸⁰ Сургагч багш нарын ирүүлсэн сургалтын тайлан.

тогтоомжид заасан эрүү шүүлт тулгах, бусад хэлбэрээр хэрцгий, хүнлэг бусаар буюу хүний нэр төрийг доромжлон харьцаж шийтгэх, ялгаварлан гадуурхалтаас ангид байх хүний эрх, эрх чөлөөг хангахад мөрдөгчдийн мэдлэг, мэргэшлийн ур чадвар, харилцааны соёлыг дээшлүүлэх хэрэгцээ, шаардлагын талаар санал солилцсон;

Баянгол дүүргийн Прокурорын газраас зохион байгуулсан “Эрүү шүүлт болон эрүү шүүлт тулгах аливаа хэлбэрээс урьдчилан сэргийлэх, ангид байх” сэдэвт уулзалтад¹⁸¹ хэлтсийн төлөөлөл оролцон “ЭШУС үндэсний ажиллагааны танилцуулга”, “Хүний халдашгүй, чөлөөтэй байх эрхийн хэрэгжилт” сэдвүүдээр сургалт явуулсан. Уг арга хэмжээнд оролцогчид ЭШУС үндэсний ажиллагааны “Эрүү шүүлтгүй Монголын төлөө” уриалгад нэгдэн үйл ажиллагаандаа хэвшүүлэн ажиллахаа илэрхийлсэн;

ЭШУС асуудал эрхэлсэн гишүүний санаачилгаар Олон улсын ахмадын өдрийг тохиолдуулан Төв аймгийн Батсүмбэр сум дахь АНУТ-өөр үйлчлүүлэгч ахмад настан, хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэдэд хүндэтгэл үзүүлэн, өдөрлөг зохион байгуулсан. Уг арга хэмжээнд ЭШУС үндэсний ажиллагааны албан хаагчид оролцож, ЭШУС асуудал эрхэлсэн гишүүн, хууль зүйн доктор

Я.Цэлмэнгийн ахмад настануудад илгээсэн мэндчилгээг уламжлан, ахмад настан, хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэд болон төвийн ажилтан, албан хаагчдын санал, сэтгэгдлийг сонсон, цаашид хүнлэг бус харьцаа, ялгаварлан гадуурхалтаас ангид байх хүний эрхийг хамгаалах, амьдрах орчин нөхцөлийг сайжруулах үйл хэрэгт хэзээ ямагт бэлэн байна гэдгээ илэрхийлсэн;

НҮБ-ын Хүний эрхийн Түгээмэл Тунхаглалын 75 жилийн ойг тохиолдуулан ЭШУС асуудал эрхэлсэн гишүүн, хууль зүйн доктор Я.Цэлмэн Их засаг Чингис Соосэ олон улсын харилцааны сургуулийн удирдлага, багш, оюутнуудын урилгаар тус сургуульд зочилж, “Эрүү шүүлтээс урьдчилан сэргийлэх үндэсний ажиллагаа”, “Эрүүгийн хуулийн тусгай ангийн 21.12 дугаар зүйл. Эрүү шүүлт тулгах” сэдвүүдийн хүрээнд эрүү шүүлтээс урьдчилан сэргийлэх үндэсний ажиллагааг танилцуулан, эрүү шүүлт тулгах гэмт хэргийн ойлголт, урьдчилан сэргийлэх асуудлаар сургалт

¹⁸¹ Баянгол дүүргийн Прокурорын газрын ерөнхий прокурор, хууль цаазын шадар зөвлөхийн 2023 оны 05 дугаар сарын 25-ны өдөр баталсан “Эрүү шүүлт болон эрүү шүүлт тулгах аливаа хэлбэрээс урьдчилан сэргийлэх, ангид байх” сэдэвт уулзалт.

явуулан, эрүү шүүлт тулгах, бусад хэлбэрээр хэрцгий, хүнлэг бусаар буюу хүний нэр төрийг доромжлон харьцаж шийтгэх, ялгаварлан гадуурхалтаас ангид байх хүний эрх, эрх чөлөө зөрчигдөхөөс урьдчилан сэргийлэх чиглэлээр хэлэлцүүлэг өрнүүлсэн;

ЭШУС үндэсний ажиллагааны хүрээнд зохион байгуулсан сургалтуудыг “Монгол Улсын ХЭҮК-ийн шинэчилсэн найруулга”, “ЭШУС үндэсний ажиллагааны танилцуулга”, “Эрүүгийн хуулийн тусгай ангийн 21.12 дугаар зүйл. Эрүү шүүлт тулгах гэмт хэрэг, түүнээс урьдчилан сэргийлэхэд анхаарах зарим асуудал”, “Эрүү шүүлт тулгах, хүнлэг бус харьцаа, ялгаварлан гадуурхалтаас ангид байх хүний эрхийг хангах асуудал”, “Олон улсын гэрээ конвенцод тусгагдсан эрүү шүүлт тулгах, хүнлэг бус харьцаа, ялгаварлан гадуурхалтаас ангид байх хүний эрхийг хангах нь”, “Мөрдөн шалгах, мэдээлэл цуглуулах ажиллагаанд үр дүнтэй ярилцлага хийх зарчмууд (Мендезийн зарчмууд)”, “Цагдаагийн байгууллагын эрүүлжүүлэх, түр саатуулах байранд хүний эрхийг хангах асуудал”, “Зөрчил шалган шийдвэрлэх ажиллагаа дахь хүний эрх”, “Цагдаагийн алба хаагч хүний эрхийг хамгаалах нь”, “Цагдаагийн алба хаагч, шүүхийн шийдвэр гүйцэтгэх байгууллагын алба хаагчийн хууль зүйн болон нийгмийн баталгааны зарим асуудал”, “Эрүү шүүлт тулгах гэмт хэргийг хянан шийдвэрлэж буй шүүхийн практик”, “Эрүү шүүлт тулгах гэмт хэргийг шалгах, шийдвэрлэхэд анхаарах асуудал, процессын зөрчил”, “Эрүү шүүлт тулгах гэмт хэргийг мөрдөн шалгах, нотлох ажиллагаа”, “Харилцаа ба сэтгэл хөдлөл” сэдвүүдээр явуулсан бөгөөд сургалтад дараах албан тушаалтан, алба хаагчид, иргэд хамрагдсан. Үүнд:

- ШШГЕГ-ын 407 дугаар нээлттэй, хаалттай хорих ангийн алба хаагчид;
- ШШГЕГ-ын Цагдан хорих 461 дүгээр хаалттай ангийн алба хаагчид;
- ХЭҮК-ын дэргэдэх Иргэний нийгмийн зөвлөлийн гишүүд, Хүний эрх хамгаалагчийн хорооны гишүүд;
- Нийслэлийн цагдаагийн удирдах газрын албадан саатуулах, баривчлах төвийн алба хаагчид;
- Хүний эрхийг хангах үндэсний хорооны хоёрдугаар хуралдааны оролцогчид;
- Дорнод, Дорноговь, Дундговь аймгийн төрийн албан хаагчид болон төрийн бус байгууллагын төлөөлөл, шүүх эрх мэдлийн болон хууль сахиулах байгууллагуудын алба хаагч, холбогдох мэргэжилтнүүд, Зэвсэгт хүчний дугаар ангийн бие бүрэлдэхүүн;
- Дорноговь аймагт зохион байгуулсан “Хэрэг хянан шийдвэрлэх болон ял эдлүүлэх ажиллагаанд хүний эрх, эрх чөлөөг хангах нь” сэдэвт хэлэлцүүлгийн оролцогчид;
- Төв аймгийн Мөнгөнморьт сум дахь ШШГ газрын 417 дугаар нээлттэй хорих ангийн алба хаагчид;
- Багануур дүүргийн ШШГ газрын нээлттэй, хаалттай 427 дугаар хорих ангийн алба хаагчид болон прокурорууд, Цагдаагийн алба хаагчид;
- ХЭҮК-т шинээр томилогдсон албан хаагчид болон бусад албан хаагчид;
- ЦЕГ-тай хамтран зохион байгуулсан цагдаагийн алба хаагчдыг хүний эрхийн сургагч багшаар чадавхжуулах сургалтын оролцогчид;
- Нийслэлийн цагдаагийн удирдах газрын газар, хэлтсийн дарга нар;

- Хэнтий аймгийн Цагдаагийн газрын болон ШШГ газрын алба хаагчид;
- Сүхбаатар аймгийн ШШГ газрын алба хаагчид;
- Баянгол дүүргийн Прокурорын газраас зохион байгуулсан “Эрүү шүүлт болон эрүү шүүлт тулгах аливаа хэлбэрээс урьдчилан сэргийлэх, ангид байх” сэдэвт уулзалтын хүрээнд прокурор, мөрдөгчид;
- Хөвсгөл аймгийн Прокурорын газар, Цагдаагийн газар болон ШШГ газрын алба хаагчид;
- Булган аймгийн ШШГ газрын алба хаагчид;
- Дархан-Уул аймаг дахь хорих ангиудын алба хаагчид;
- Сэлэнгэ аймгийн Цагдаагийн газар, Цагдан хорих байрны алба хаагчид, Мандал сум дахь ШШГ хэлтсийн 413, 433 дугаар, хаалттай хорих ангийн удирдлага, алба хаагчид;
- Ховд аймаг дахь шүүх эрх мэдлийн болон хууль сахиулах байгууллагын алба хаагчид, Онцгой байдлын байгууллагын алба хаагчид, Булган сум дахь Цагдаагийн хэлтсийн алба хаагчид;
- Баян-Өлгий аймаг дахь шүүх эрх мэдлийн болон хууль сахиулах байгууллагын алба хаагчид;
- Увс аймаг дахь шүүх эрх мэдлийн болон хууль сахиулах байгууллагын алба хаагчид, Ахмадын асрамжийн газар, Түр хамгаалах байрны ажилтнууд, Зэвсэгт хүчний дугаар ангийн удирдлага, цэргүүд;
- ШШГЕГ-ын 421 дүгээр нээлттэй хорих ангийн алба хаагчид;
- СЭМҮТ-ийн удирдлага, эмч, эмнэлгийн мэргэжилтэн, ажилтнууд;
- Их засаг Чингис Соосэ олон улсын харилцааны сургуулийн удирдлага, багш, оюутнууд;
- АТГ-ын Мөрдөн шалгах хэлтсийн алба хаагчид;

- ШШГЕГ-ын харьяа 401, 415, 427, 429 дүгээр хорих анги-Төрөлжсөн мэргэшлийн эмнэлэг, Сургалт-хүмүүжлийн тусгай байгууллагын алба хаагчид;
- Орхон, Баянхонгор аймаг дахь ШШГ гүйцэтгэх газар, Өмнөговь аймгийн Ханбогд сум дахь ШШГ хэлтэс, “Хэрэмт цамхаг” улсын төсөвт үйлдвэрийн газрын ажилтан, алба хаагч нар;
- Дотоод хэргийн их сургуулийн Сургалт сурталчилгаа 403 дугаар анги-Шүүхийн шийдвэр гүйцэтгэх албан сургуулийн багш, албан хаагчид болон Сургалт сурталчилгаа 403 дугаар анги-Шүүхийн шийдвэр гүйцэтгэх албан сургуулийн 5331, 5511, 5512 дугаар дамжааны суралцагчид;
- Увс аймгийн Улаангом сумын ЗДТГ-ын албан хаагчид, 12 багийн төрийн албан хаагчид, Эрүүл мэндийн газрын албан хаагчид, Нийгмийн даатгалын хэлтсийн албан хаагчид, ЕБС-ийн ахлах ангийн сурагчид болон тус аймгийн Тэс, Зүүнговь, Хяргас, Малчин, Улаангом сумын ЕБС-ийн ахлах ангийн сурагчид зэрэг болно.

Эрүү шүүлтийн хохирогчдод дэмжлэг үзүүлэх олон улсын өдрийг тохиолдуулан “Эрүү шүүлтгүй Монголын төлөө” сэдэвт зөвлөлдөх уулзалт зохион байгуулж НҮБ, ХЭҮК, ХЭХҮХ, ШЕЗ, ЗХЖШ, ХХЕГ, АТГ, ТЕГ, УЕПГ, ЦЕГ, ШШГЕГ, ГИХГ, ШШЕГ, ХНХЯ, АНҮТ, СЭМҮТ, Монгол Улсын Их сургууль, Дотоод хэргийн их сургууль, Монголын Хуульчдын холбоо, Монголын Өмгөөлөгчдийн холбоо, “Эмнести интернэшнл” олон улсын байгууллагын төлөөлөл 50 хүн болон эрх чөлөөгөө хязгаарлуулж, хорих ял эдэлж байсан хоёр иргэнийг хамруулсан¹⁸².

Түүнчлэн эрүү шүүлтээс ангид байх эрхийн чиглэлээр төрийн албан хаагч нар, шүүх эрх мэдлийн болон хууль сахиулах, шүүхийн шийдвэр гүйцэтгэх байгууллагуудын алба хаагч нар, холбогдох мэргэжилтнүүд, ахмад настны

¹⁸² ХЭҮК-ын ЭШУС асуудал эрхэлсэн гишүүний 2023 оны 06 дугаар сарын 19-ний өдөр баталсан Эрүү шүүлтийн хохирогчдод дэмжлэг үзүүлэх олон улсын өдрийг тохиолдуулан зохион байгуулах арга хэмжээний удирдамж, №08

асрамжийн газрын болон Түр хамгаалах байрны үйлчлүүлэгч, ажилтнууд, дотуур байрны хүүхдүүд, эрх чөлөөгөө хязгаарлуулсан иргэд, иргэний нийгмийн байгууллагын төлөөлөл нийт 675 иргэн, хуулийн этгээд, тэр дундаа эрүү шүүлт тулгах гэмт хэргийн хохирогч болж болзошгүй эмзэг бүлгийн иргэдтэй ганцаарчилсан уулзалт ярилцлага хийж, хууль эрх зүйн зөвлөгөө, мэдээлэл өгч ажилласан. Тухайлбал:

- ШШГЕГ-ын 407 дугаар нээлттэй, хаалттай хорих ангид хүмүүжигч өвдөгний үений яс ургалт оноштойгоор байнгын хэвтрийн дэглэм сахидаг Д.А-гийн эрүүл мэндийн тулгамдсан асуудалд дэмжлэг үзүүлэн Бриллиант эмнэлэгт шинжилгээнд хамрагдан өвдөгний үений MRI зураг авахуулж, мэс засал эмчилгээ хийлгэх бүхий л нөхцөлийг бүрдүүлэн, эмчилгээг хийлгэсэн;
- 2022 оны 12 дугаар сард эхлүүлсэн иргэдийн жагсаал, цуглааны үеэр Сүхбаатарын талбайд жагсагчдын төлөөлөл болох иргэн н.Б-ийн жагсаал цуглааны үед хүний эрх хангагдахгүй байгаа асуудлаар уулзах хүсэлтийг хүлээн авч, ЭШУС асуудал эрхэлсэн гишүүн өөрийн биеэр уулзалт хийсэн;
- ШШГЕГ-ын Цагдан хорих 461 дүгээр хаалттай ангид цагдан хоригдож буй н.М, Ц.Х, Г.М, Х.Х нарын 7 иргэний хүсэлтийг мөн хүлээн авч ганцаарчилсан уулзалт, ярилцлага хийсэн;
- Ерөнхий боловсролын 29 дүгээр сургуулийн суралцагчид болон дотуур байрны багш, ажилтнууд нийт 40 хүнтэй бүлгийн болон ганцаарчилсан ярилцлага хийсэн;
- ШШГЕГ-ын Цагдан хорих 461 дүгээр хаалттай ангид цагдан хоригдож буй иргэн Д.М-ийн хүсэлтээр түүний ирүүлсэн хүсэлтийн шийдвэрлэлтийн талаар иргэн Д.М-тэй болон түүний эгч Д.А-тай уулзалт хийсэн;
- Комиссын дэргэдэх Иргэний нийгмийн зөвлөлийн 2023 оны анхны хуралдаанд ЭШУС үндэсний ажиллагааны төлөвлөгөө, баримтлах зарчмын талаар мэдээлэл өгсөн;
- Монголын өмгөөлөгчдийн холбооны ерөнхийлөгч Б.Оюу-Эрдэнэтэй уулзалт зохион байгуулж гэмт хэрэг, зөрчилд шалгагдсан хүний хууль зүйн туслалцаа авах эрх болон эрүү шүүлтээс ангид байх эрхийн хэрэгжилтийг хангах талаар ярилцсан;
- “ЛГБТ төв” ТББ-ын төлөөлөлтэй уулзалт хийж, хамтын ажиллагааны талаар санал солилцсон;
- Засан хүмүүжүүлэх “Сүлд нийгэмлэг” ТББ-ын тэргүүн С.Баяраатай уулзалт хийсэн;
- Монгол Улсад хорих ял эдэлж буй гадаадын 6 (Австрали улсын 2, Нигери улсын 1, Хятад болон Тайван улсын 3) иргэнтэй ганцаарчилсан уулзалт хийсэн;
- Төрийн ордны гадаа 5 сар орчмын хугацаанд суулт зарласан иргэн Б.М-тэй уулзаж, ярилцсан;
- Зэвсэгт хүчний дугаар ангийн Цэргийн сахилгын байрны нөхцөл байдалтай танилцан, удирдлага, алба хаагчидтай уулзаж, эрүү шүүлт

тулгах, бусад хэлбэрээр хэрцгий, хүнлэг бусаар буюу хүний нэр төрийг доромжлон харьцаж шийтгэх, ялгаварлан гадуурхалтаас ангид байх хүний эрх, эрх чөлөө зөрчигдөхөөс урьдчилан сэргийлж ажиллах талаар зөвлөгөө өгсөн;

- ЭШУС асуудал эрхэлсэн гишүүн УИХ-ын дарга Г.Занданшатар болон албаны бусад хүмүүсийн хамт хүний эрхийн зөрчил байгаа эсэхэд дүн шинжилгээ хийх зорилгоор ШШГЕГ-ын харьяа 441 дүгээр нээлттэй хорих ангид ажиллаж, тус ангид хорих ял эдэлж буй иргэн Д.М-тэй биечлэн уулзаж ярилцан, нөхцөл байдалтай газар дээр нь танилцсан;

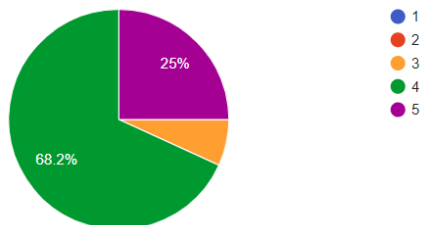
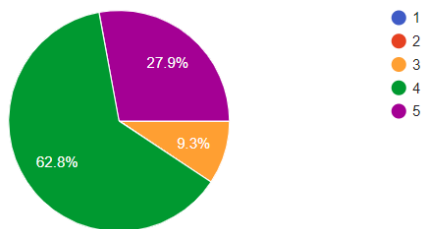
- СЭМҮТ-д хийсэн хяналт шинжилгээний хүрээнд 34 эмч, эмнэлгийн мэргэжилтэн, ажилтантай ганцаарчлан уулзсан зэрэг тус тус болно.

ЭШУС хэлтсийн албан өрөөнд 28 (давхардсан тоогоор) иргэн өөрийн биеэр хүрэлцэн ирж уулзалт хийн, зөвлөгөө авсан тухай “Уулзалтын бүртгэл”-д тэмдэглэгджээ¹⁸³.

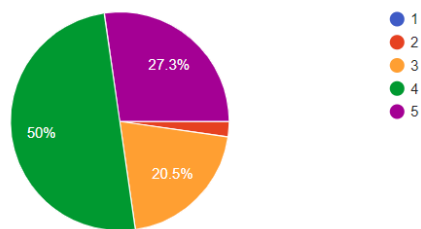
Эрүү шүүлт тулгах, бусад хэлбэрээр хэрцгий, хүнлэг бусаар буюу хүний нэр төрийг доромжлон харьцаж шийтгэх, ялгаварлан гадуурхалтаас ангид байх хүний эрх, эрх чөлөөг дэмжих, хамгаалах хүний эрхийн сургагч багш бэлтгэх сургалтын чанар, үр өгөөжийг үнэлэх, цаашид сайжруулах зүйлсийг тодорхойлох зорилгоор сургалтад оролцогч 45 төрийн албан хаагчаас асуумж авахад дараах байдлаар хариулсан. Үүнд:

¹⁸³ ЭШУС үндэсний ажиллагааны хүрээнд иргэд, байгууллагуудтай уулзсан (хууль зүйн зөвлөгөө өгсөн) уулзалт, ярилцлагын бүртгэл

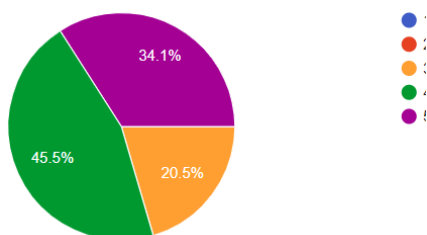
“Сургалтаас хүлээсэн үр дүндээ хүрсэн үү?” гэсэн асуултад асуумжид оролцогчдын 27,9 хувь нь маш сайн, 62,8 хувь нь сайн, 9,3 хувь нь дунд;

“Сургалтад оролцсоноор Таны мэргэшлийн мэдлэг, ур чадвар дээшилсэн үү?” гэсэн асуултад оролцогчдын 25 хувь нь маш сайн, 68,2 хувь нь сайн, 6,8 хувь нь дунд;

“Сэдэв сонголт хэр оновчтой байсан бэ?” гэсэн асуултад 27,3 хувь нь маш сайн, 50 хувь нь сайн, 20,5 хувь нь дунд;

нь дунд гэж тус тус хариулсан.

“Сургалтын гарын авлага, тараах материал, хэрэглэгдэхүүн хангалттай байж чадсан уу?” гэсэн асуултад оролцогчдын 34,1 хувь нь маш сайн, 45,5 хувь нь сайн, 20,5 хувь нь дунд гэж тус тус хариулсан.

Эрүү шүүлт тулгах, хүнлэг бус харьцаа, ялгаварлан гадуурхалтаас ангид байх хүний эрхийн чиглэлээр мэдлэг олгосон, сонирхолтой, үр өгөөжтэй сургалт зохион байгуулсанд талархал илэрхийлээд сургалтын үйл ажиллагаатай холбоотой цаашид анхаарах дараах саналуудыг асуумжид оролцогчид нийтлэг байдлаар өгсөн. Үүнд:

- Цаашид энэ чиглэлийн сургалтыг тогтмол зохион байгуулах;
- Сургагч багш нарт зориулсан гарын авлага, сургалтын модуль боловсруулах;
- Дараагийн сургалтыг онол, практик хослуулан зохион байгуулах. Ялангуяа цагдаагийн алба хаагчдад урьдчилан сэргийлэх чиглэлийн сургалтыг түлхүү орох;
- Эрүү шүүлт тулгах, хүнлэг бус харьцаа, ялгаварлан гадуурхалтаас ангид байх хүний эрхийг зөрчсөн бодит тохиолдлыг сургалтад ашиглах;
- Насанд хүрэгчдэд зориулсан сургалтын арга зүй, олон улсын холбогдох конвенцуудын талаар, мөн төрийн албан хаагчдын эрх ашгийн талаарх сургалтын цагийг хөтөлбөрт нэмж тусгах;
- Нийтийн эрх зүй дэх хүний эрхийг иргэдэд сурталчлан таниулах;

“Хүлээлтэд нийцээгүй зүйл юу байсан бэ?” гэсэн асуултад дараах хариулыг өгсөн байна. Үүнд:

Сургалтын агуулга, практик ашиг тустай холбоотой:

- Цагдаагийн болон цагдан хорих, хорих ангийн алба хаагчдад нэн шаардлагатай сургалт байна;
- Илтгэх урлагтай холбоотой цагийг нэмж оруулах хэрэгтэй;
- Шийдвэрлэсэн хэргийн талаарх мэдээлэл оруулж байх;
- Сургалтын сэдвийн хүрээ бага зэрэг хязгаарлагдмал байлаа;
- Нэг сэдэв давтагдах байдал ажиглагдсан;

Сургалтын арга зүйтэй холбоотой:

- Сургалтад оролцогчдыг аль болох танхимаар хамруулах;
- Оролцооны аргыг түлхүү ашиглах;
- Бодит тохиолдлууд дээр ажиллах;
- Зарим багш нарын хичээл хэт нуршуу байна;
- Зарим багшийн хичээлээ бусдад хүргэх ур чадвар дутмаг байна;

Сургалтын анги танхим, техник хэрэгсэл, зохион байгуулалттай холбоотой:

- Техник хэрэгсэл, зохион байгуулалт маш сайн;
- Багаар ажиллахад бага зэрэг тохиромжгүй байсныг цаашид анхаарах;
- Сургалтад оролцож буй хүний тоонд тохирсон танхим сонгох;

- Сургалтад цахимаар оролцогчдын оролцоог сайжруулахад цаашид анхаарах.
- Онол, практикийг хослуулсан үр өгөөжтэй сургалт болж чадсан;
- Хүсэн хүлээснээс илүү мэдлэг, мэдээлэлтэй болсон;
- Сургалтын зарим агуулга давхацсан;
- Зөвхөн багш ярих биш асуулт, хариултын гэх мэт хэлбэрээр оролцоог хангах
- Зарим багш хурдан ярьсан. Янз бүрийн түвшний хүмүүс байгаа гэдгийг харгалзан үзэх хэрэгтэй зэрэг саналыг өгсөн.

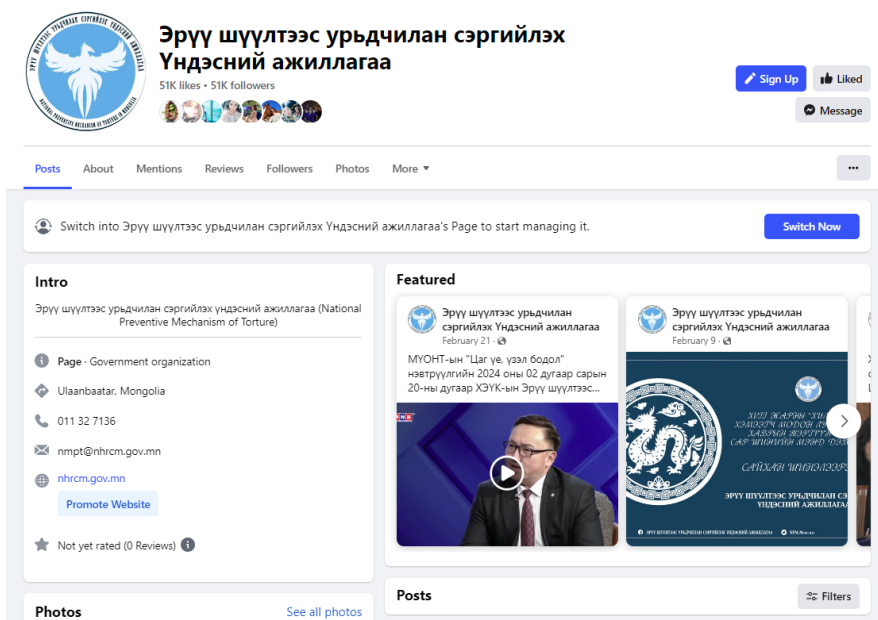
“Уг сургалтыг илүү үр дүнтэй болгохын тулд хэрэв Та сургагч багш байсан бол юуг өөрчлөх, юуг хэрхэн сайжруулах байсан бэ? гэсэн асуултад асуумжид оролцогчид дараах хариултыг нийтлэг байдлаар өгчээ. Үүнд:

- Багаар ажиллахад тохиромжтой орчин бүрдүүлнэ;
- Сургалтын зохион байгуулалт маш сайн байсан учир саналгүй байна;
- Цахимаар оролцогчдын оролцоог илүү хангана;
- Хэрэгцээ, шаардлагын судалгааг урьдчилан авч, сэдвийг сонгоно;
- Бүх оролцогчдыг танхимд суулгахыг чухалчлах байсан;
- Зарим слайдыг сайжруулах;
- Танхимын гэрэлтүүлэг арай хурц байсан тул гэрэлтүүлэгт анхаарна.

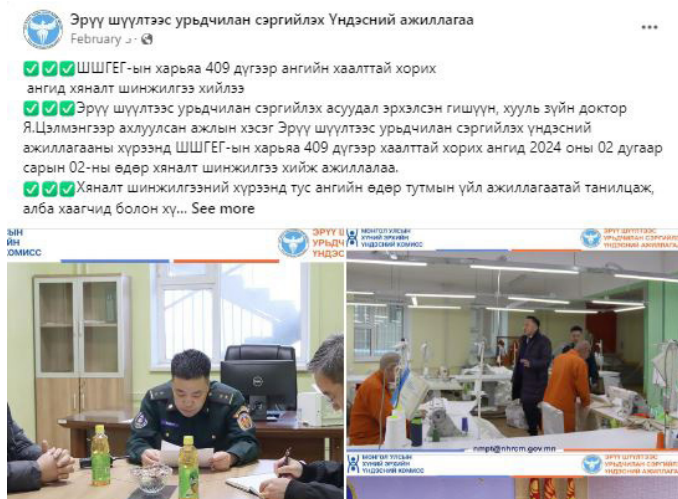
3.2. ЭРҮҮ ШҮҮЛТЭЭС УРЬДЧИЛАН СЭРГИЙЛЭХ СУРТАЛЧИЛГАА

Монгол Улсын ХЭҮКтХ-ийн хуулийн 33 дугаар зүйлийн 33.1.2-т “Олон нийтэд эрүү шүүлтийн хор аюулыг тайлбарлан таниулах, эрүү шүүлтээс ангид байх эрхийг төрийн албан тушаалтан, иргэдэд сурталчлах,” 33.1.3-т “Эрүү шүүлтээс урьдчилан сэргийлэх асуудлаар судалгаа хийх, ном, сургалт, сурталчилгааны хэрэглэгдэхүүн, сургалтын хөтөлбөр, гарын авлага боловсруулах зэрэг ажлыг эрхлэн явуулах, ашгийн төлөө бус хуулийн этгээдийг оролцуулах,” 33.1.4-т “Хэвлэл мэдээллийн хэрэгслээр эрүү шүүлтээс урьдчилан сэргийлэх чиглэлээр мэдээлэл, сурталчилгаа тогтмол явуулах”, ЭШУС асуудал эрхэлсэн гишүүний баталсан “ЭШУС нэгжийн 2023-2026 оны үйл ажиллагааны стратеги төлөвлөгөө”-ний 3.1.-д “Эрүү шүүлт тулгах, хүнлэг бус харьцаа ялгаварлан гадуурхалтаас ангид байх эрхийн талаар холбогдох байгууллага, албан тушаалтан, олон нийтэд сургалт, сурталчилгаа хийх”, 3.2.-т “Иргэний нийгмийн болон хэвлэл мэдээллийн байгууллагатай хамтын ажиллагааны үр дүнтэй түншлэлийг бэхжүүлэх” гэж тус тус заасны дагуу ЭШУС үндэсний ажиллагааг төрийн албан тушаалтан, олон нийтэд сурталчлах хүрээнд дараах үйл ажиллагааг хэрэгжүүлжээ. Үүнд:

ЭШУС үндэсний ажиллагааны талаарх мэдээ, мэдээлэл, Эрүүдэн шүүхийн эсрэг конвенцын танилцуулга, эрүү шүүлт тулгах, бусад хэлбэрээр хэрцгий, хүнлэг бусаар буюу хүний нэр төрийг доромжлон харьцаж шийтгэх, ялгаварлан гадуурхалтаас ангид байх хүний эрхийн талаар болон эрүү шүүлтийн хор аюулыг төрийн албан тушаалтан, олон нийтэд таниулан сурталчлах зорилгоор “Эрүү шүүлтээс урьдчилан сэргийлэх үндэсний ажиллагаа” цахим хуудсыг бий болгон, 2023 оны 02 дугаар сарын 15-ны өдрөөс эхлэн ажиллуулж байгаа бөгөөд одоогоор 51000 гаруй байнгын дагагчтай болсон байна;

Үндэсний ажиллагааны хүрээнд хэрэгжүүлсэн үйл ажиллагаа буюу хүний эрх, эрх чөлөөг хязгаарласан, эсхүл хүн өөрийн хүсэлтээр гарч явах боломжгүй газруудад хийсэн хяналт шинжилгээ, сургалт, уулзалт, хэлэлцүүлэг болон бусад үйл ажиллагааны талаарх нийт 90 удаагийн мэдээ, мэдээллийг бэлтгэн ХЭҮК-ын албан ёсны цахим хуудас, ЭШУС үндэсний ажиллагааны фейсбүүк дэх цахим хуудас, твиттер зэрэг олон нийтийн сүлжээгээр болон хандалт ихтэй мэдээ, мэдээллийн сайтуудаар олон нийтэд түгээсэн;

Төрийн албан тушаалтан, олон нийтэд эрүү шүүлт тулгах, бусад хэлбэрээр хэрцгий, хүнлэг бусаар буюу хүний нэр төрийг доромжлон харьцаж шийтгэх, ялгаварлан гадуурхалтаас ангид байх хүний эрх, эрх чөлөөний талаар таниулах сурталчилгааны 40 ширхэг зурагт хуудас, үүний дотор “Конвенцыг кодольтё” сэдэвт Эрүүдэн шүүхийн эсрэг конвенцын танилцуулгын 36 зурагт хуудас боловсруулан олон нийтэд түгээсэн;

#КОНВЕНЦИЙГ КОДОЛТЁ

ЭРҮҮДЭН ШҮҮХ БОЛОН БУСАД ХЭЛБЭРЭЭР ХЭРЦГИЙ, ХҮНЛЭГ БУСААР БУЮУ ХҮНИЙ НЭР ТӨРИЙГ ДОРОМЖЛОН ХАРЬЦАЖ ШИЙТГЭХИЙН ЭСРЭГ КОНВЕНЦ

6 ДУГААР ЗҮЙЛ

1. 4 дүгээр зүйлд заасан гэмт хэрэгт сэжиглэгдэж буй этгээд нутаг дэвсгэрт нь байгаа оролцогч улс өөрт байгаа мэдээллийг шаалган судалж, ноцлох байдлаа шаардвал уг этгээдийг цагдан хорих буюу хэмжээг авна. Цагдан хорих болон бусад арга хэмжээг тухайн улсын хуулийн дагуу авах бөгөөд энэ нь эрүүгийн байцаан шийтгэх буюу шалгуулан өгөх ажлалаага эхлэх хуртла үргэлжилнэ.

2. Тухайн улс хэргийн талаархи урьдчилсан байцаалтыг нэн даруй явуулна.

3. Энэ зүйлийн 1 дэх хэсгийн заалтын дагуу цагдан хоригдсон этгээд харьяа улсынхаа буюу иргэний харьяалагчгүй бол нутаг дэвсгэрт нь байгаа оршин суудаг улсынхаа хамгийн ойр байгаа төлөөлөгчтэй нэн даруй холбоо тогтооход туслахааа үзүүлнэ.

4. Энэ зүйлийн дагуу аливаа этгээдийг цагдан хоривол цагдан хорьсон аливаа улс цагдан хорьсон тухай болон чингэхэд хүргэсэн ноцлох байдлыг 5 дугаар зүйлийн 1 дэх хэсэгт заасан улсад нэн даруй мэдэгдэнэ. Энэ зүйлийн 2 дахь хэсгийн дагуу урьдчилсан байцаалт хийж буй улс тогтоосон баримт сэлтээ дээр дурьдсан улсад даруй тайлагнаж, тухайн хэргийг шүүн таслах эсхээ мэдэгдэнэ.

ЭРҮҮ ШҮҮЛТЭЭС УРЬДЧИЛАН СЭРГИЙЛЭХ ҮНДЭСНИЙ АЖИЛЛАГАА

МОНГОЛ УЛСЫН ОЛОН УЛСЫН ГЭРЭЭ ЭРҮҮДЭН ШҮҮХ БОЛОН БУСАД ХЭЛБЭРЭЭР ХЭРЦГИЙ, ХҮНЛЭГ БУСААР БУЮУ ХҮНИЙ НЭР ТӨРИЙГ ДОРОМЖЛОН ХАРЬЦАЖ ШИЙТГЭХИЙН ЭСРЭГ КОНВЕНЦ

#КОНВЕНЦИЙГ КОДОЛТЁ

МОНГОЛ УЛСЫН ОЛОН УЛСЫН ГЭРЭЭ ЭРҮҮДЭН ШҮҮХ БОЛОН БУСАД ХЭЛБЭРЭЭР ХЭРЦГИЙ, ХҮНЛЭГ БУСААР БУЮУ ХҮНИЙ НЭР ТӨРИЙГ ДОРОМЖЛОН ХАРЬЦАЖ ШИЙТГЭХИЙН ЭСРЭГ КОНВЕНЦ

14 ДУГААР ЗҮЙЛ

1. Оролцогч улс өөрийн эрх зүйн тогтолцоогоороо эрүүдэн шүүгдсэн этгээд хохирлоо арилгуулах, шударга, хангалттай нөхөн төлбөр авах эрх, түүний дотор эрүүл мэндээ бүрэн сэргээхэд шаардлагатай төлбөр гаргуулах эрхийг хүлээн зөвшөөрнө. Эрүүдэн шүүгдсэний улмаас хохирогч нас барвал асран халамжлагч нөхөн төлбөр авах эрхтэй.

2. Энэхүү зүйл нь хохирогч буюу бусад этгээд дотоодын хууль тогтоомжийн дагуу нөхөн төлбөр авах эрхийг хөндөхгүй.

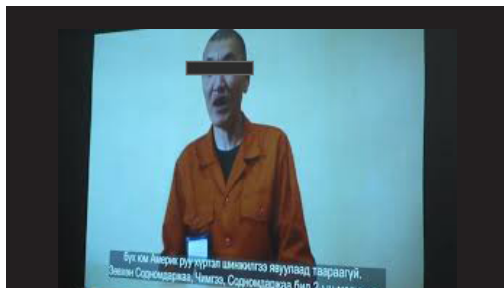
ЭРҮҮ ШҮҮЛТЭЭС УРЬДЧИЛАН СЭРГИЙЛЭХ ҮНДЭСНИЙ АЖИЛЛАГАА

МОНГОЛ УЛСЫН ОЛОН УЛСЫН ГЭРЭЭ ЭРҮҮДЭН ШҮҮХ БОЛОН БУСАД ХЭЛБЭРЭЭР ХЭРЦГИЙ, ХҮНЛЭГ БУСААР БУЮУ ХҮНИЙ НЭР ТӨРИЙГ ДОРОМЖЛОН ХАРЬЦАЖ ШИЙТГЭХИЙН ЭСРЭГ КОНВЕНЦ

Эрүү шүүлт тулгах, бусад хэлбэрээр хэрцгий, хүнлэг бусаар буюу хүний нэр төрийг доромжлон харьцаж шийтгэх, ялгаварлан гадуурхалтаас ангид байх хүний эрх, эрх чөлөөний талаар болон эрүү шүүлтээс урьдчилан сэргийлэх чиглэлээр олон нийтэд мэдээлэл өгөх ажлыг зохион байгуулж, Ийгл телевизийн “Зочны цаг”, Говь телевизийн “Тодруулга”, “Увс аймгийн цаг” нэвтрүүлэг, Тэнгэр телевизийн “Defacto” нэвтрүүлэг, Монголын Үндэсний Олон Нийтийн телевизийн “Цаг үе, үзэл бодол” шууд нэвтрүүлэгт ЭШУС асуудал эрхэлсэн гишүүн өөрийн биеэр оролцон, 10-60 минутын ярилцлагуудыг тус тус хийсэн байна;

ШШГЕГ-ын харьяа 427 дугаар нээлттэй, хаалттай хорих ангид хоригдож буй иргэн Ц.А-гийн хүсэлтийн дагуу түүний дүрс бүхий 12 минутын ярилцлагыг бэлтгэн, хуулиар хүлээсэн чиг үүргийн хүрээнд хэвлэлийн хурал зарлан олон нийтэд түгээсэн. Энэхүү хэвлэлийн хурлын талаар 21 телевиз, 36 хэвлэл мэдээллийн сайт, 4 сониноос ирж сурвалжлан, олон нийтэд түгээсэн;

Эрүүдэн шүүх болон бусад хэлбэрээр хэрцгий, хүнлэг бусаар буюу хүний нэр төрийг доромжлон харьцаж шийтгэхийн эсрэг дэлхийн улс орнууд нэгдэж, НҮБ-ын Ерөнхий Ассамблейн 1997 оны 12 дугаар сарын 12-ны өдрийн 52/149 дүгээр тогтоолоор Эрүүдэн шүүхийн эсрэг конвенцыг үр дүнтэй хэрэгжүүлж, эрүү шүүлтийг үндсээр нь таслан зогсоох зорилгоор жил бүрийн 06 дугаар сарын 26-ны өдрийг “Эрүү шүүлтийн хохирогчдод дэмжлэг үзүүлэх олон улсын өдөр” болгосон байдаг. Эрүү шүүлтийн хохирогчдод дэмжлэг үзүүлэх олон улсын өдрийг тохиолдуулан “Эрүү шүүлтгүй Монголын төлөө” зөвлөлдөх уулзалтыг НҮБ, ХЭҮК, Хүний эрхийг хангах үндэсний хороо, ШЕЗ, ЗХЖШ, ХХЕГ, АТГ, ТЕГ, МУЕПГ, ЦЕГ, ШШГЕГ, ГИХГ, ШШЕГ, ХНХЯ, АНУТ, СЭМУТ, МУИС, ДХИС, Монголын Хуульчдын холбоо, Монголын Өмгөөлөгчдийн холбоо, “Эмнести интернэшнл” олон улсын байгууллагын төлөөлөл 50 хүн болон эрх чөлөөгөө хязгаарлуулж, хорих ял эдэлж байсан хоёр иргэнийг хамруулан зохион байгуулж, тус зөвлөлдөх уулзалтын талаарх мэдээг нийт 6 телевиз, 12 хэвлэл мэдээллийн сайт, 2 сониноор дамжуулан олон нийтэд түгээсэн;

ГУРАВДУГААР
БҮЛЭГ

 Uloombator News LLC

 2024-09-25 13:37:937
 Даваа АНУ доллар

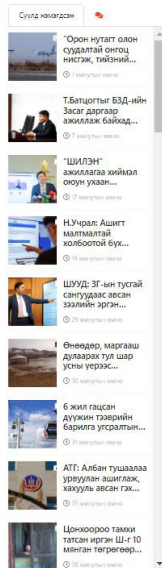
[ЭХЛЭГ](#)
[УЛС ТӨР](#)
[ГОЛ ДҮР](#)
[VISUAL TOIM](#)
[UBN STORY](#)
[ЭДИЙН ЗАСАГ](#)
[НИЙГЭМ](#)
[ХУҮЛЬ ЭРХ ЗҮЙ](#)
[ЯРИЛЦЛАГА](#)
[СУРВАЛЖЛАГА](#)
[АТГААС АСУУЯ](#)
[БҮСАД](#)

Ангилал
Хууль зэрэг
Ярицлага

Огноо
2023-06-20 08:10:00

Уншилж
9 минут 38 секунд

[illegible]

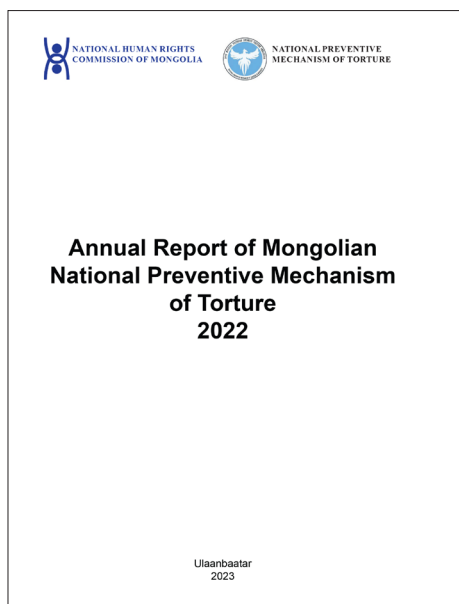
ЭШУС үндэсний ажиллагааны үр дүнгээс олон нийтэд мэдээлэх “Нээлттэй мэдээллийн өдөр” арга хэмжээг зохион байгуулж эхэлсэн. ЭШУС үндэсний ажиллагааны нээлттэй мэдээллийн өдөр арга хэмжээг 2024 оны 03 дугаар сарын 22-ны өдөр анхлан зохион байгуулж, ЭШУС үндэсний ажиллагааны хүрээнд ЭМЯ-ны харьяа СЭМҮТ-д хийсэн хяналт шинжилгээ, ЭШУС асуудал эрхэлсэн гишүүний холбогдох албан тушаалтнуудад хүргүүлсэн Зөвлөмжүүд, тэдгээрийн биелэлтийн талаар Хэвлэлийн бага хурал хийн олон нийтэд мэдээллийг шууд дамжуулсан. Уг арга хэмжээнд ЭМЯ-ны Нийтийн эрүүл мэндийн газрын дарга Д.Баярболд болон холбогдох бусад албан хаагчид, СЭМҮТ-ийн удирдлагын баг бүрэн бүрэлдэхүүнээрээ, СЭМҮТ-ийн Үйлдвэрчний эвлэлийн дарга, гишүүд, эмч, эмнэлгийн мэргэжилтнүүд, иргэдийн төлөөлөл оролцсон. Тус Хэвлэлийн бага хурлыг нийт 10 телевиз, мэдээллийн 12 сайт, 3 сонины редакцияас ирж сурвалжилсан.

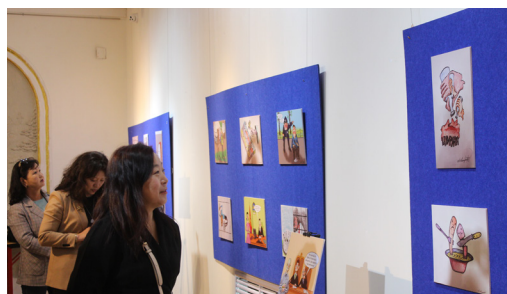
3.2.1. Эрүү шүүлтээс урьдчилан сэргийлэх үндэсний ажиллагааны сурталчилгааны хэрэглэгдэхүүн

Монгол Улсын ХЭҮКтХ-ийн 31 дүгээр зүйлийн 31.4. дэх хэсэгт “Эрүү шүүлтээс урьдчилан сэргийлэх асуудал эрхэлсэн гишүүн Эрүү шүүлтээс урьдчилан сэргийлэх үйл ажиллагааны тайланг жил бүрийн эхний улиралд Хууль зүйн байнгын хороонд танилцуулж, хэвлэн нийтэлнэ.”, 33 дугаар зүйлийн 33.1.2-т “Олон нийтэд эрүү шүүлтийн хор аюулыг тайлбарлан таниулах, эрүү шүүлтээс ангид байх эрхийг төрийн албан тушаалтан, иргэдэд сурталчлах.”, 33 дугаар зүйлийн 33.1.3-т “Эрүү шүүлтээс урьдчилан сэргийлэх асуудлаар судалгаа хийх, ном, сургалт, сурталчилгааны хэрэглэгдэхүүн, сургалтын хөтөлбөр, гарын авлага боловсруулах зэрэг ажлыг эрхлэн явуулах, ашгийн төлөө бус хуулийн этгээдийг оролцуулах.”, ЭШУС асуудал эрхэлсэн гишүүний баталсан “ЭШУС нэгжийн 2023-2026 оны үйл ажиллагааны стратеги төлөвлөгөө”-ний 3.1.-д “Эрүү шүүлт тулгах, хүнлэг бус харьцаа ялгаварлан гадуурхалтаас ангид байх эрхийн талаар холбогдох байгууллага, албан тушаалтан, олон нийтэд сургалт, сурталчилгаа хийх” гэж тус тус заасны дагуу эрүү шүүлт тулгах, бусад хэлбэрээр хэрцгий, хүнлэг бусаар буюу хүний нэр төрийг доромжлон харьцаж шийтгэх, ялгаварлан гадуурхалтаас ангид байх хүний эрхийг сурталчилж, урьдчилан сэргийлэх хүрээнд дараах үйл ажиллагааг хэрэгжүүлсэн байна. Үүнд:

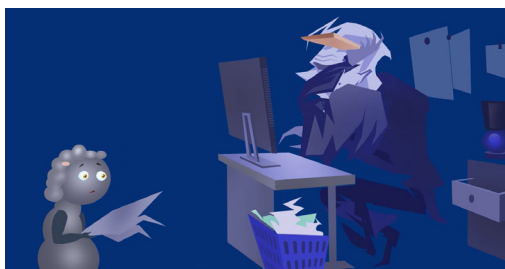
- ЭШУС үндэсний ажиллагааны 2022 оны буюу анхдугаар тайланг монгол хэлнээс англи хэл рүү хөрвүүлсэн. Уг тайлангийн монгол, англи хэл дээрх хувилбарыг тус тус хэвлүүлэх зөвлөх үйлчилгээний зарыг олон нийтэд түгээн, сонгон шалгаруулалтыг хийж, 2023 оны 06 дугаар сарын 02-ны өдөр “Гэрэлт судар” ХХК-тай Ажил гүйцэтгэх гэрээ байгуулан хамтран ажиллаж, ЭШУС үндэсний ажиллагааны 2022 оны тайланг нийт 500 хувь хэвлүүлэн, холбогдох олон улсын байгууллага, төрийн албан тушаалтан, иргэдэд хүргүүлсэн;

- Эрүү шүүлт тулгах, бусад хэлбэрээр хэрцгий, хүнлэг бусаар буюу хүний нэр төрийг доромжлон харьцаж шийтгэх, ялгаварлан гадуурхалтаас ангид байх хүний эрхийн зөрчлүүд, тэдгээрийн хор аюулыг олон нийтэд таниулсан бүтээл туурвих зөвлөх үйлчилгээний зарыг олон нийтэд түгээн, сонгон шалгаруулалтыг хийж, “Шогч бийр” шог зураачдын холбоотой 2023 оны 06 дугаар сарын 02-ны өдөр Ажил гүйцэтгэх гэрээ байгуулан хамтран ажиллаж, нийт 74 зургийг олон нийтийн хүртээл болгосон;

- “Соёмбо”, “Хаш тамга” ХХК-ийн төлөөлөлтэй гэрээ байгуулан хамтран ажиллаж, ЭШУС үндэсний ажиллагааны танилцуулгын багцад оруулах сургалтын хэрэглэгдэхүүн (тэмдэглэлийн дэвтэр, бал)-ийг хэвлүүлэн, үйл ажиллагаанд ашиглаж байна;
- Эрүү шүүлт тулгах, бусад хэлбэрээр хэрцгий, хүнлэг бусаар буюу хүний нэр төрийг доромжлон харьцаж шийтгэх, ялгаварлан гадуурхалтаас ангид байх хүний эрхийг сурталчлах, урьдчилан сэргийлэх, эрүү шүүлтийн хор аюулыг төрийн албан тушаалтан, иргэд, олон нийтэд таниулах анимейшн бүтээх зөвлөх үйлчилгээний зарыг тавьж сонгон шалгаруулалтыг хийн, иргэн Ч.Нямсүрэнтэй Ажил гүйцэтгэх гэрээ байгуулан хамтран ажилласан бөгөөд нийт 20 ширхэг бүтээлийг олон нийтэд түгээхэд бэлэн болгосон;

- ЭШУС үндэсний ажиллагааны танилцуулга нугалбар хуудсыг 2,000 хувь хэвлүүлэн олон нийтэд түгээсэн;

Хяналт шинжилгээний үеэр эрх чөлөөгөө хязгаарлуулсан хүмүүст ЭШУС үндэсний ажиллагааны танилцуулга-нугалбар хуудсыг түгээх үеэр зарим хүмүүс уг танилцуулга-нугалбар хуудсыг машид нандигнан энгэрийнхээ уутанд хийж байв...

- “Хуульчийн про боно өдөр-2023” өдөрлөг болон 33 дахь жилдээ зохион байгуулагдсан “Үндэсний номын баяр” арга хэмжээнд оролцож, ЭШУС үндэсний ажиллагаа болон эрүү шүүлт тулгах, бусад хэлбэрээр хэрцгий, хүнлэг бусаар буюу хүний нэр төрийг доромжлон харьцаж шийтгэх, ялгаварлан гадуурхалтаас ангид байх хүний эрхийн талаар олон нийт, иргэдэд мэдээлэл өгсөн.

3.3. ДҮГНЭЛТ

Монгол Улс нь Эрүүдэн шүүхийн эсрэг конвенцод нэгдэн орсноор “эрүү шүүлт тулгах” үйлдлийг эрүүгийн гэмт хэрэгт тооцон, холбогдох хуулиудад зүйлчлэн тусгах үүрэг хүлээсний дагуу 2002, 2015, 2017 онуудад ЭХ болон ЭХХШТХ-иудыг тус тус шинэчлэн найруулж баталсан. Ингэснээр зөвхөн шүүх эрх мэдлийн болон мөрдөн шалгах, хууль сахиулах байгууллагын төдийгүй төрийн бүх албан хаагч нар иргэнээс аливаа тайлбар мэдүүлэг авахдаа өөрөө эсвэл гуравдагч этгээдийн оролцоотойгоор албадах, хүч хэрэглэх, сэтгэл санааны хохирол учруулах, дарамт шаналгаа үүсгэх үйлдэл гаргаснаар эрүү шүүлт тулгах гэмт хэргийн субъект болох боломжтой болсон.

ЭШУС үндэсний ажиллагаанаас олон улсын гэрээ, конвенц болон хуулиар хүлээсэн чиг үүргийнхээ дагуу эрүү шүүлт тулгах, бусад хэлбэрээр хэрцгий, хүнлэг бусаар буюу хүний нэр төрийг доромжлон харьцаж шийтгэх, ялгаварлан гадуурхалтаас ангид байх хүний эрхийн чиглэлээр 30 удаагийн сургалтыг 12 аймаг, 4 сум, алслагдсан 1 дүүрэг, нийслэлийн 3 дүүргийн төрийн албан хаагч нар, шүүх эрх мэдлийн болон хууль сахиулах, шүүхийн шийдвэр гүйцэтгэх байгууллагуудын удирдлага, алба хаагч нар, холбогдох мэргэжилтнүүд, ахмад настан, хөгжлийн бэрхшээлтэй хүмүүсийн асрамжийн газрын болон Түр хамгаалах байрны ажилтнууд, СЭМҮТ-ийн удирдлага, эмч, эмнэлгийн мэргэжилтэн, ажилтнууд, иргэний нийгмийн байгууллагын ажилтнууд, иргэд, нийт 3,554 хүнийг хамруулан зохион байгуулсан.

Түүнчлэн хүний эрх, эрх чөлөөг хязгаарласан болон тухайн хүн өөрийн дураар орхин гарч явах боломжгүй газруудад байгаа эдлэх эрхээ мэдэхгүйгээс эрх нь зөрчигдөж байж болзошгүй иргэдийн эрүү шүүлт тулгах, бусад хэлбэрээр хэрцгий, хүнлэг бусаар буюу хүний нэр төрийг доромжлон харьцаж шийтгэх, ялгаварлан гадуурхалтаас ангид байх хүний эрхийн ойлголт, мэдлэгийг дээшлүүлэх зорилгоор мэдээлэл, зөвлөгөө өгөх, ЭШУС үндэсний ажиллагааг танилцуулах уулзалт, ярилцлага, бусад арга хэмжээг зохион байгуулж ажиллалаа.

УЕПГ-ын дэргэдэх Сургалт, судалгааны хүрээлэнтэй хамтран эрүү шүүлт тулгах, бусад хэлбэрээр хэрцгий, хүнлэг бусаар буюу хүний нэр төрийг доромжлон харьцаж шийтгэх, ялгаварлан гадуурхалтаас ангид байх хүний эрх, эрх чөлөөг дэмжих, хамгаалах 73 сургагч багшийг анхлан бэлтгэсэн бөгөөд сургагч багш нар тус тус сургалт зохион байгуулж 1,304 хүнийг хамруулснаар тайлант хугацаанд ЭШУС үндэсний ажиллагааны хүрээнд нийт 4,858 хүнийг сургалтад хамруулжээ.

Эрүү шүүлт тулгах, бусад хэлбэрээр хэрцгий, хүнлэг бусаар буюу хүний нэр төрийг доромжлон харьцаж шийтгэх, ялгаварлан гадуурхалтаас ангид байх хүний эрх, эрх чөлөөг дэмжиж, хамгаалахад холбогдох байгууллага, албан тушаалтан, сургагч багш нар, мэргэжилтнүүд нэгдэж “нэг цонхоор харан” нэгдсэн мэдлэг, ойлголт өгөх, хандлага төлөвшүүлэх сургалтыг зохион байгуулсан нь энэхүү сургалтын гол онцлог байсан.

Түүнчлэн насанд хүрэгчдэд зориулсан сургалтын өвөрмөц онцлог, насанд хүрэгчдэд сургалт зохион байгуулахын давуутай тал, тулгардаг бэрхшээл болон сургалтыг хэрхэн яаж зохион байгуулах, насанд хүрэгчдэд хэрхэн боловсрол олгох арга зүйн хичээлийг уг сургалтын хөтөлбөрт тусгасан нь сургагч багш бэлтгэх уг сургалтын нэгэн онцлох ач холбогдол болж чадсан.

ЭШУС сургалтуудыг зохион байгуулснаар эрх чөлөөгөө хязгаарлуулсан иргэд болон төрийн албан хаагчдаас 2023 онд эрүү шүүлтээс ангид байх хүний эрх зөрчигдсөн талаар нийт 66 гомдол, мэдээлэл ирүүлснийг хүлээн авч танилцан, шаардлагатай тохиолдолд уулзаж ярилцан, зөвлөгөө өгч, зарим санал, хүсэлтийг эрх бүхий албан тушаалтнаар даруй шийдвэрлүүлэн, шалган шийдвэрлэх эрх бүхий байгууллага, албан тушаалтнуудад албан бичгээр шилжүүлж ажилласан.

✚ Эрүү шүүлтээс ангид байх хүний эрх зөрчигдсөн талаар иргэн, албан тушаалтнаас 2022 онд 6 гомдол ирүүлж байсан бол 2023 онд энэ тоо 94,6 хувиар буюу 11 дахин өссөн байгаа нь ЭШУС сургалт, сурталчилгааны ажил үр дүнгээ өгч байна гэж дүгнэж байна.

Цаашид ЭШУС үйл ажиллагаатай холбоотой олон улсын гэрээ, конвенц, үндэсний хууль тогтоомжийг эмхэтгэн, хэвлүүлэх, ЭШУС сэдвээр сургалтын хөтөлбөр боловсруулах чиглэлээр холбогдох Олон улсын байгууллагатай хамтран ажиллах, эрүү шүүлт тулгах, бусад хэлбэрээр хэрцгий, хүнлэг бусаар буюу хүний нэр төрийг доромжлон харьцаж шийтгэх, ялгаварлан гадуурхалтаас ангид байх хүний эрх, эрх чөлөөг дэмжих, хамгаалах хүний эрхийн сургагч багш нарыг тогтмол мэргэжил, арга зүйн удирдлагаар хангаж ажиллана.

Эрүү шүүлт тулгах, бусад хэлбэрээр хэрцгий, хүнлэг бусаар буюу хүний нэр төрийг доромжлон харьцаж шийтгэх, ялгаварлан гадуурхалтаас ангид байх хүний эрх зөрчигдөхөөс урьдчилан сэргийлэх чиглэлээр хүүхэд, ахмад настан, хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэдийн асрамжийн газар болон боловсролын сургалтын байгууллагын дотуур байрны удирдлага, эмч, мэргэжилтнүүд, сэтгэл зүйч, нийгмийн ажилтан болон бусад ажилтан, үйлчлүүлэгч, суралцагчдад сургалт зохион байгуулах ажлыг эрчимжүүлэх нь зүйтэй.

Түүнчлэн эрүү шүүлт тулгах, бусад хэлбэрээр хэрцгий, хүнлэг бусаар буюу хүний нэр төрийг доромжлон харьцаж шийтгэх, ялгаварлан гадуурхалтаас ангид байх хүний эрх зөрчигдөхөөс урьдчилан сэргийлэх сургалтын чанар, үр өгөөж, агуулга, зохион байгуулалтыг илүү сайжруулахад дээр дурдсан асуумжид дурдсан санал зөвлөмжүүдийг цаашдын үйл ажиллагаандаа харгалзан үзэж, хэрэгжүүлэх, холбогдох байгууллага, мэргэжилтнүүдтэй хамтын ажиллагааг өргөжүүлэх нь зүйтэй.

✚ ЭШУС сурталчилгааны хүрээнд тайлант хугацаанд “Эрүү шүүлтээс урьдчилан сэргийлэх үндэсний ажиллагаа” цахим хуудсыг үүсгэн, ЭШУС үндэсний ажиллагааны талаарх мэдээ, мэдээлэл болон Эрүүдэн шүүхийн эсрэг конвенцын танилцуулга, эрүү шүүлт тулгах, бусад хэлбэрээр хэрцгий, хүнлэг бусаар буюу хүний нэр төрийг доромжлон харьцаж шийтгэх, ялгаварлан гадуурхалтаас ангид байх хүний эрх, эрх чөлөөг төрийн албан тушаалтан, олон нийтэд таниулан сурталчилсан нийт 90 удаагийн мэдээ, мэдээлэл, 40 ширхэг зурагт хуудас, “Конвенцыг кодольт” сэдэвт Эрүүдэн шүүхийн эсрэг конвенцын танилцуулгын 36 зурагт хуудас бэлтгэн ЭШУС үндэсний ажиллагааны цахим хуудас, ХЭҮК-ын албан ёсны цахим хуудас, твиттер зэрэг олон нийтийн мэдээллийн сүлжээгээр түгээсэн бөгөөд энэхүү тоон мэдээллийг ЭШУС үндэсний ажиллагааны 2022 оны тоон мэдээлэлтэй харьцуулахад даруй дөрөв дахин нэмэгдсэн үзүүлэлттэй байна.

ЭШУС асуудал эрхэлсэн гишүүн олон нийтийн 5 телевизэд өөрийн биеэр хүрэлцэн очиж, эрүү шүүлт тулгах, бусад хэлбэрээр хэрцгий, хүнлэг бусаар буюу хүний нэр төрийг доромжлон харьцаж шийтгэх, ялгаварлан гадуурхалтаас ангид байх хүний эрх, эрх

чөлөөний талаар болон эрүү шүүлтээс ангид байх хүний эрх, эрх чөлөө зөрчигдөхөөс урьдчилан сэргийлэх чиглэлээр ярилцлагад оролцжээ.

Түүнчлэн ЭШУС үндэсний ажиллагааны хүрээнд холбогдох төрийн албан тушаалтан, иргэдийг хамруулан зохион байгуулсан сургалт, уулзалт, хэлэлцүүлэг, бусад арга хэмжээг олон нийтэд түгээн сурталчлахад хэвлэл мэдээллийн байгууллагуудыг урьж ирүүлэх ажлыг зохион байгуулж, иргэд, олон нийтэд түгээж ажилласан байна.

ЭШУС үндэсний ажиллагааны нээлттэй мэдээллийн өдөр арга хэмжээг 2024 оны 03 дугаар сарын 22-ны өдөр анхлан зохион байгуулж, ЭШУС үндэсний ажиллагааны хүрээнд ЭМЯ-ны харьяа СЭМҮТ-д хийсэн хяналт шинжилгээ, ЭШУС асуудал эрхэлсэн гишүүний холбогдох албан тушаалтнуудад хүргүүлсэн Зөвлөмжүүд, тэдгээрийн биелэлтийн талаар Хэвлэлийн бага хурал хийн олон нийтэд мэдээллийг шууд дамжуулсан. Уг арга хэмжээнд ЭМЯ-ны холбогдох удирдах албан тушаалтнууд, СЭМҮТ-ийн удирдлагын баг болон Үйлдвэрчний эвлэлийн дарга, гишүүд, эмч, эмнэлгийн мэргэжилтнүүд, иргэдийн төлөөлөл оролцсон. Тус Хэвлэлийн бага хурлыг нийт 10 телевиз, мэдээллийн 12 сайт, 3 сонины редакцияас ирж сурвалжилсан.

Эрүүдэн шүүхийн эсрэг конвенцыг үр дүнтэй хэрэгжүүлж, эрүү шүүлтийг үндсээр нь таслан зогсоох зорилгоор НҮБ-ын Ерөнхий Ассамблейн 1997 оны 52/149 дүгээр тогтоолоор баталгаажуулсан Эрүү шүүлтийн хохирогчдод дэмжлэг үзүүлэх олон улсын өдрийг тохиолдуулан “Шогч бийр” шог зураачдын холбоотой хамтран эрүү шүүлт тулгах, бусад хэлбэрээр хэрцгий, хүнлэг бусаар буюу хүний нэр төрийг доромжлон харьцаж шийтгэх, ялгаварлан гадуурхалтаас ангид байх хүний эрхийн зөрчлүүд, тэдгээрийн хор аюулыг олон нийтэд таниулан сурталчилсан гар зургийн үзэсгэлэн дэлгэж, олон нийтийн хүртээл болгосон бөгөөд хүний эрх, эрх чөлөөг хязгаарласан, эсхүл хүн өөрийн хүсэлтээр гарч явах боломжгүй газруудад ажиллах үеэр уг гар зургуудыг мөн дэлгэж, төрийн албан хаагч нар, иргэдэд сурталчилж байна.

ЭШУС үндэсний ажиллагааны 2022 оны тайланг англи хэл рүү хөрвүүлэн, тайланг монгол, англи хэл дээр тус тус хэвлүүлж, дотоод, гадаадын холбогдох талуудад хүргүүлсэн.

ЭШУС үндэсний ажиллагааны танилцуулгын багц болон ЭШУС үндэсний ажиллагааны танилцуулга нугалбар хуудсыг бэлтгэн, мөн холбогдох албан тушаалтан, олон нийтэд түгээж ажиллажээ.

Эрүү шүүлт тулгах, бусад хэлбэрээр хэрцгий, хүнлэг бусаар буюу хүний нэр төрийг доромжлон харьцаж шийтгэх, ялгаварлан гадуурхалтаас ангид байх хүний эрхийг сурталчлах, эрүү шүүлтийн хор аюулыг таниулах анимейшн буюу хөдөлгөөнт дүрс бүхий бүтээлүүдийг анхлан бүтээсэн зэрэг нь төрийн албан хаагч нар, олон нийтэд нэгдсэн мэдээлэл, ойлголтыг өгч, эерэг хандлагыг төлөвшүүлэхэд томоохон үүрэг гүйцэтгэсэн гэж дүгнэж байна.

Цаашид Монгол Улсын Үндсэн хууль, олон улсын гэрээ, конвенцоор баталгаажуулсан эрүү шүүлт тулгах, бусад хэлбэрээр хэрцгий, хүнлэг бусаар буюу хүний нэр төрийг доромжлон харьцаж шийтгэх, ялгаварлан гадуурхалтаас ангид байх хүний эрхийг сурталчлан таниулах, ЭШУС үйл ажиллагаа, түүний үр дүнг төрийн албан тушаалтан, олон нийтэд илүү түргэн шуурхай, хүртээмжтэй хүргэж түгээн дэлгэрүүлэхэд орчин үеийн дэвшилтэт технологи, арга зүйг ашиглах, шаардлагатай төсөв санхүүгийн асуудлыг шийдвэрлэх хэрэгцээ шаардлага тулгарч байна.

ЭРҮҮ ШҮҮЛТЭЭС УРЬДЧИЛАН СЭРГИЙЛЭХ
ҮНДЭСНИЙ АЖИЛЛАГААГ БЭХЖҮҮЛЭХ
ЧИГЛЭЛЭЭР ХИЙСЭН АЖИЛ

ЭРҮҮ ШҮҮЛТЭЭС УРЬДЧИЛАН СЭРГИЙЛЭХ ҮНДЭСНИЙ АЖИЛЛАГААГ БЭХЖҮҮЛЭХ ЧИГЛЭЛЭЭР ХИЙСЭН АЖИЛ

4.1. ЭРҮҮ ШҮҮЛТЭЭС УРЬДЧИЛАН СЭРГИЙЛЭХ ҮНДЭСНИЙ АЖИЛЛАГААНЫ ЧАДАВХЫГ БЭХЖҮҮЛЭХ ЧИГЛЭЛЭЭР ХИЙСЭН АЖИЛ

ЭШУС асуудал эрхэлсэн гишүүний баталсан “ЭШУС нэгжийн 2023-2026 оны үйл ажиллагааны стратеги төлөвлөгөө”-ний 1.3. буюу “НҮБ-ын Эрүүдэн шүүхийн эсрэг хороо, ЭШУС дэд хорооноос өгсөн зөвлөмжийн хэрэгжилтэд хяналт тавих, нөлөөллийн үйл ажиллагааг үргэлжлүүлэх, хамтран ажиллах, туршлагыг практикт нэвтрүүлэх, бүс нутгийн болон олон улсын сүлжээ байгууллагуудтай олон талт түншлэлийг хөгжүүлэх үйл ажиллагаанд идэвхтэй оролцох” заалтын хүрээнд Эрүүдэн шүүхийн эсрэг конвенцын Нэмэлт протоколын зарчим болон хүний эрхийн олон улсын стандартад нийцүүлэн ЭШУС үндэсний ажиллагааг бэхжүүлэх, нэгжийн албан хаагчдыг чадавхжуулах олон талт үйл ажиллагааг явуулж байна.

4.1.1. Нэгдсэн Үндэстний Байгууллагын хүний эрхийн механизмтай олон талт түншлэлийг хөгжүүлэх хүрээнд

Эрүүдэн шүүхийн эсрэг конвенцын Нэмэлт протоколын 4 дүгээр зүйлийн нэмэлт тайлбарт санал хүргүүлэх

НҮБ-ын ЭШУС Дэд хорооноос гаргасан Эрүүдэн шүүхийн эсрэг конвенцын Нэмэлт протоколын 4 дүгээр зүйлийн Ерөнхий тайлбарт санал хүргүүлэх эрхийн хүрээнд Эрүүдэн шүүхийн эсрэг конвенцын Нэмэлт протоколын Оролцогч улсуудын үндэсний ажиллагаа болон Монгол Улсын ЭШУС үйл ажиллагааны туршлагад үндэслэн ЭШУС асуудал эрхэлсэн гишүүний саналыг хүргүүлсэн¹⁸⁴.

Энэхүү Ерөнхий тайлбар нь ЭШУС чиг үүргийнхээ хүрээнд Дэд хороо болон урьдчилан сэргийлэх үндэсний байгууллагуудын хүрэлцэн очиж, хяналт шинжилгээ хийх газруудын талаар Эрүүдэн шүүхийн эсрэг конвенцын Нэмэлт протоколд Оролцогч улсуудын хүлээх үүргийн цар хүрээг тодруулах зорилготой.

Эрүүдэн шүүхийн эсрэг конвенцын Нэмэлт протоколын 4 дүгээр зүйлийн 1 дэх хэсэг нь ЭШУС Дэд хороо болон урьдчилан сэргийлэх үндэсний байгууллагууд зайлшгүй очиж хяналт хийх ёстой газруудын, тухайлбал төрийн эрх бүхий байгууллагаас гаргасан тушаалаар, эсхүл түүний санаачилгаар, эсхүл ил далд зөвшөөрлөөр эрх чөлөөгөө хасуулсан, эсхүл хасуулж болзошгүй Оролцогч улсын харьяалал, хяналтад байгаа аливаа газруудын тодорхойлолтыг агуулсан. Энэхүү тодорхойлолт нь хүнийг зөвхөн баривчлах, цагдан хорих төдийгүй төрийн эрх баригчид хүний эрх чөлөөг хасахад өдөөн турхирах, түүнийг зөвшөөрөх, өөр этгээдээр хүлээн зөвшөөрүүлэх боломжтой газруудыг багтаасан өргөн хүрээний тодорхойлолт юм.

Мөн зүйлийн 2 дахь хэсэгт “эрх чөлөөг хасуулах” гэсэн нэр томьёог “аливаа шүүх, захиргааны болон бусад эрх мэдэлтний шийдвэрээр хүнийг гадагш гарахыг зөвшөөрөөгүй аливаа хэлбэрээр хорих, тусгаарлах, эсхүл нийтийн болон хувийн

¹⁸⁴ 8th June 2023: Day of general discussion on the draft general comment of the Subcommittee on Prevention of Torture (SPT) on the article 4 of the OPCAT (optional protocol to the convention against torture) | OHCHR

хорих газарт байрлуулахыг хэлнэ” гэж тодорхойлсон. Энэ тодорхойлолтоор “эрх чөлөөгөө хасуулах” нь төрийн болон хувийн хэвшлийн байгууллагуудын алинд ч тохиолдож болно гэдгийг ойлгуулсан.

ЭШУС үйл ажиллагаанд зарим үед хүндрэл бэрхшээл тулгарах, үйл ажиллагаа хязгаарлагдах нөхцөл байдал үүсдэг. Энэ нь ЭШУС үндэсний ажиллагааг бүрдүүлэхдээ Оролцогч улс холбогдох хууль тогтоомжоо олон улсын өмнө хүлээсэн үүрэг хариуцлагад нийцүүлээгүйтэй холбоотой байдаг. Тухайлбал үндэсний хууль тогтоомждоо ЭШУС үндэсний ажиллагаа нь зөвхөн захиргааны болон шүүхийн байгууллагын тушаалаар эрх чөлөөгөө хасуулах газарт очиж болохоор зохицуулсан, эсхүл төрийн эрх мэдэлтний өдөөн хатгалга, ил далд зөвшөөрлийн талаар огт дурдаагүй тохиолдолд дээр дурдсан хүндрэл бэрхшээл, үйл ажиллагаа хязгаарлагдах нөхцөл байдал тулгардаг.

Оролцогч улс нь хүний эрх, эрх чөлөөг хасуулсан газрын тодорхойлолтыг буруу, эсхүл хязгаарлагдмал хүрээнд ойлгосноос үүдэн эрх чөлөөгөө хасуулах тодорхой газруудад нэвтрэхэд хүндрэл гарч байгаа талаар хэд хэдэн улсын ЭШУС үндэсний ажиллагаа НҮБ-ын ЭШУС Дэд хороонд мэдээлсэн байдаг.

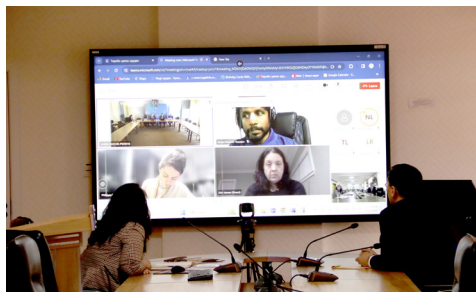
Мөн Эрүүдэн шүүхийн эсрэг конвенцын Нэмэлт протоколд Оролцогч улсуудын ЭШУС үндэсний ажиллагаа болон НҮБ-ын ЭШУС Дэд хорооны эрх, үүргийг адил тэнцүү хэмээн тодорхой зааж өгсөн боловч тэдний хүрэлцэн очиж, хяналт шинжилгээ хийх газруудад зөрүүтэй байдал ажиглагдах зэргээр ЭШУС үндэсний ажиллагаанд илүү их хязгаарлалт тавьсан байгааг Дэд хороо ажиглажээ. Энэхүү нөхцөл байдал нь ЭШУС үндэсний ажиллагааг хязгаарлаж, улс орнуудын Эрүүдэн шүүхийн эсрэг конвенцын Нэмэлт протоколоор хүлээсэн үүрэгт харшилдаж байгаа тул эрх чөлөөг хасуулах газрууд ЭШУС үндэсний ажиллагааны урьдчилан сэргийлэх чиг үүргийн үр дүнг хүртэх боломжгүй байдалд хүргэж байна.

Монгол Улсын ЭШУС асуудал эрхэлсэн гишүүн Эрүүдэн шүүхийн эсрэг конвенцын Нэмэлт протоколын 4 дүгээр зүйлийн Ерөнхий тайлбарын төсөлд санал хүргүүлэхдээ “угаасаа ямар нэгэн бүрэн жагсаалт гаргах шаардлагагүй” гэснийг дэмжиж онцлон тэмдэглэсэн бөгөөд “эмнэлэг, хорио цээрийн дэглэм, тусгаарлах газар, хил, гаалийн хяналтын бүс, цагдаагийн хэсэг, цагаачдыг саатуулах төв, цэргийн анги нэгтгэл, тээврийн хэрэгсэл, усан онгоц, агаарын хөлөг, албадан хорио цээр, тусгаарлах байр, эсхүл зочид буудал, хөл хорих газар, мансууруулах бодис, сэтгэцэд нөлөөт эм бэлдмэлийн хамааралтай хүмүүсийн нөхөн сэргээх төв, цагдаа, цэргийн бэлтгэл сургууль, шашны сургуулиудыг хамруулан хяналт шинжилгээ хийхийг зөвлөсөн”-ийг дэмжиж буйгаа илэрхийллээ.

Түүнчлэн НҮБ-ын ЭШУС Дэд хорооны Эрүүдэн шүүхийн эсрэг конвенцын Нэмэлт протоколын 4 дүгээр зүйлийн Ерөнхий тайлбарын төсөлд “Эрүүдэн шүүхийн эсрэг конвенцын Нэмэлт протоколд Оролцогч улсуудын үндэсний хууль тогтоомжид хяналт шинжилгээ хийгдэх газруудын жагсаалт, тайлбараар хязгаарлагдахгүйгээр энэхүү тайлбарыг Оролцогч улсууд үйл ажиллагаандаа мөрдлөг болгохын зэрэгцээ үндэсний хууль, тогтоомжоо нийцүүлэхийг тусгайлан зөвлөх” гэсэн агуулгыг тусгуулах саналыг хүргүүлсэн юм.

Нэгдсэн Үндэстний Байгууллагын Эрүү шүүлтээс урьдчилан сэргийлэх Дэд хорооны Ази Номхон далайн бүсийн үндэсний ажиллагааны ээлжит цахим уулзалтад оролцов

НҮБ-ын ЭШУС Дэд хорооны Ази Номхон далайн бүсийн үндэсний ажиллагааны ээлжит цахим уулзалт 2023 оны 06 дугаар сарын 07-ны өдөр зохион байгуулагдаж, уг уулзалтад Монгол Улсын ЭШУС үндэсний ажиллагааны төлөөлөл оролцож, бүс нутгийн үндэсний ажиллагаануудтай ололт амжилт, тулгарч буй бэрхшээл, түүнийг даван туулж буй арга барилын талаар харилцан туршлага, мэдээлэл солилцов.

Ээлжит цахим уулзалтад оролцсон зарим улсын ЭШУС үндэсний ажиллагааны зүгээс хүний эрх чөлөөг хязгаарласан газруудад шөнийн цагаар гэнэтийн хяналт шинжилгээ хийх, орчны чийгшил, шөнийн гэрэлтүүлэг зэргийг хэрхэн хянаж шалгахтай холбоотой тэргүүн туршлага болохуйц арга зүй, арга барилыг бусад оролцогчидтой хуваалцсан. ЭШУС үйл ажиллагааг үндэсний хэмжээнд хэрэгжүүлэн ажиллаж буй ердөө 5 ажилтантай, холбогдох төсөв, санхүүжилт нь шийдэгдээгүй, албан өрөө тасалгаагүй, хяналт шинжилгээ хийх нөхцөл боломж туйлын хангалтгүй байдалтай байгаа талаар зарим оролцогч мөн танилцуулсан.

Уг ээлжит цахим уулзалтад Монгол Улсаас оролцогчийн танилцуулсан тайланг НҮБ-ын ЭШУС Дэд хорооны Ази Номхон далайн бүсийг хариуцсан гишүүд өндрөөр үнэлж, богино хугацаанд ердөө 5 хүний бүрэлдэхүүнтэйгээр ажиллан, хүний эрх, эрх чөлөөг хязгаарласан 843 газар, байршилд хүрэлцэн очиж, хяналт шинжилгээ хийн ажиллаж буй туршлагаа бусад оролцогчдод танилцуулахыг хүссэний дагуу Монгол Улсын ЭШУС үйл ажиллагааны хяналт шинжилгээ хийх арга зүй, ЭШУС асуудал эрхэлсэн гишүүний Зөвлөмж, түүний биелэлтүүд болон албан хаагчдын ур чадвар зэргийн талаар уулзалтад оролцогчдод танилцуулга хийсэн.

Хүний эрхийн үндэсний байгууллагуудын Дэлхийн холбооны 14 дэх удаагийн олон улсын бага хуралд оролцлоо

“Эрүүдэн шүүх болон бусад хэлбэрээр хүнлэг бусаар буюу хүний нэр төрийг доромжлон харьцаж, шийтгэх үйлдэлтэй тэмцэхэд ХЭҮБ-уудын гүйцэтгэх үүрэг” сэдвийн дор Дани улсын нийслэл Копенхаген хотноо 2023 оны 11 дүгээр сарын 06-08-ны өдрүүдэд зохион байгуулагдсан ХЭҮБ-уудын 14 дэх удаагийн олон улсын бага хуралд¹⁸⁵ ЭШУС асуудал эрхэлсэн гишүүн Я.Цэлмэн, ХЭҮК-ын гишүүн Б.Энхболд нар биечлэн оролцож, Монгол Улсын ЭШУС үндэсний ажиллагааны чиг үүргийн хэрэгжилтийн өнөөгийн байдал, ололт амжилт, цаашдын зорилтын талаарх мэдээллийг тус бага хуралд оролцсон дэлхийн 100 гаруй улсын ХЭҮБ, ЭШУС үндэсний ажиллагаа болон зохион байгуулагч талуудад хүргэв.

¹⁸⁵ NHRI's gather in Copenhagen to set global plan to counter torture - GANHRI

Мөн Дани улсын Хүний эрхийн хүрээлэнгийн удирдлагатай уулзаж, хамтын ажиллагааны талаар харилцан санал солилцлоо.

Ээлжит 14 дүгээр олон улсын бага хурал нь эрүүдэн шүүх болон бусад хэлбэрээр хэрцгий, хүнлэг бусаар буюу хүний нэр төрийг доромжлон харьцаж шийтгэх үйлдлийн шалтгаан нөхцөлийг арилгах, урьдчилан сэргийлэхэд тулгарч буй сорилтуудын талаар оролцогч улс орнууд харилцан мэдээлэл хуваалцаж, цаашид ХЭҮБ-ууд, ЭШУС үндэсний ажиллагаа нь өөрт олгогдсон бүрэн эрх, нөлөөллийн чиг үүргээр дамжуулан эрүүдэн шүүхийн эрсдэл, тохиолдлыг бууруулах, арилгах арга замаа тодорхойлж, улс орнуудын холбогдох талууд тус тусын харьяалал, бүс нутагт хэрхэн үр дүнтэй, шинэлэг арга замыг эрэлхийлэн хамтран ажиллаж байгаа сайн туршлагыг хуваалцсан юм.

[Дэлхийн Хүний эрхийн үндэсний байгууллагууд эрүү шүүлт тулгах, бусад хэлбэрээр зүй бус харьцахаас урьдчилан сэргийлэх дэлхий нийтийн төлөвлөгөө-Тунхаглалыг баталлаа¹⁸⁶](#)

Дани улсын Копенхаген хотноо 2023 оны 11 дүгээр сарын 6-8-ны өдрүүдэд зохион байгуулагдсан ХЭҮБ-уудын олон улсын 14 дүгээр бага хуралд НҮБ-ын агентлагууд болон эрүү шүүлтийн эсрэг тэргүүлэгч төрийн бус байгууллагууд, улс орнуудын ХЭҮБ-ууд, олон улсын шинжээчид зэрэг нийт 300 орчим төлөөлөгчид оролцсон бөгөөд эрүү шүүлт тулгах болон бусад хэлбэрээр зүй бус харьцахаас урьдчилан сэргийлэх ажлыг сурталчлах хүрээнд ХЭҮБ-уудын хийж гүйцэтгэх олон талт арга хэмжээг тодорхойлсон Киев-Копенхагены тунхаглалыг¹⁸⁷ баталсан.

¹⁸⁶ NHRIs adopt global plan to prevent and address torture and other ill-treatment - GANHRI

¹⁸⁷ Тунхаглалын албан бус орчуулгыг хавсралтаас үзнэ үү.

Уг тунхаглалаар улс үндэстнүүдийн ХЭҮБ-ууд эрүү шүүлт тулгах, бусад хэлбэрээр зүй бус харьцах явдлын эрсдэл дэлхий даяар нэмэгдэж байгаатай холбогдуулан түүнээс урьдчилан сэргийлэх, таслан зогсоох хүчин чармайлтаа хоёр дахин нэмэгдүүлэх үүрэг хүлээсэн.

Киев-Копенхагены тунхаглалаар ХЭҮБ-ууд Парисын зарчмын дагуу бүрэн эрхээ хэрэгжүүлэхдээ дараах арга хэмжээнүүдийг хэрэгжүүлэх амлалтыг авсан. Үүнд:

- Олон улсын хүний эрхийн хууль эрх зүйн дагуу эрүү шүүлт тулгах болон бусад хэлбэрээр зүй бус харьцахыг хориглох, урьдчилан сэргийлэхэд чиглэсэн үндэсний эрх зүйн орчин, шинэчлэлийг сурталчлах;
- Эдгээр эрх зүйн орчныг үр дүнтэй хэрэгжүүлэхэд хувь нэмрээ оруулах, түүний дотор ял шийтгүүлэхгүй байхын эсрэг тэмцэх, шударга ёсны хүртээмжийг хангах замаар хууль ба практик хоорондын ялгааг арилгах;
- Олон улсын болон бүс нутгийн байгууллагуудтай хамтран ажиллах, эрх чөлөөгөө хязгаарлуулсан газруудад хяналт шинжилгээ хийх, Зөвлөмжийг тайлагнах, дагаж мөрдөх, олон нийтэд таниулах үйл ажиллагаа явуулах зэргээр эрүү шүүлтийн эсрэг хяналтын механизмын үүргийг гүйцэтгэх.

Эрх чөлөөг хязгаарлах үеийн сэтгэцийн эрүүл мэндийн асуудлаарх Үндэсний урьдчилан сэргийлэх механизм болон Иргэний нийгмийн нийгмийн байгууллагуудын бүсийн уулзалтад оролцлоо

Дани улсын Копенхаген хотноо 2023 оны 11 дүгээр сарын 09-10-ны өдрүүдэд зохион байгуулагдсан “Эрх чөлөөг хязгаарлах үеийн сэтгэцийн эрүүл мэндийн асуудлаарх Европын Аюулгүй Байдлын Хамтын Ажиллагааны Байгууллагын бүс нутгийн Үндэсний урьдчилан сэргийлэх механизм болон Иргэний нийгмийн нийгмийн байгууллагуудын бүсийн уулзалтад¹⁸⁸ ЭШУС асуудал эрхэлсэн гишүүн Я.Цэлмэн биечлэн оролцлоо.

Уг арга хэмжээ нь хүний эрх чөлөөг хязгаарласан бүхий л газруудад эрхээ хязгаарлуулах үеийн сэтгэцийн эрүүл мэндийг хамгаалах үүднээс ЭШУС үндэсний ажиллагаа, Иргэний нийгмийн байгууллага, Олон улсын болон бүс нутгийн хяналтын байгууллага, эрүүл мэндийн салбарын мэргэжилтнүүдийн хооронд мэдлэг, туршлага солилцох орон зайг бий болгох, тэдний туршлага, ур чадварт тулгуурлан эрх чөлөөгөө хязгаарлуулсан хүний сэтгэцийн эрүүл мэндэд хяналт

¹⁸⁸ Mental health in detention: Monitoring bodies and civil society share insights | APT

тавихтай холбоотой сорилт бэрхшээл, сайн туршлагыг тодорхойлох, тулгарч буй бэрхшээл, тэдгээрт нөлөөлж буй эрсдэлт хүчин зүйл, шийдвэрлэх арга замыг судлах зорилгоор зохион байгуулагдсан.

Энэхүү ХЭҮБ-уудын олон улсын 14 дэх удаагийн бага хурлыг ХЭҮБ-уудын Дэлхийн Холбоо, Данийн Хүний эрхийн хүрээлэн, Украины Парламентын Хүний эрхийн Комиссар, НҮБ-ын Хүний эрхийн Дээд Комиссарын Газар хамтран зохион байгуулсан.

Хурлын дүгнэлт, үр дүнг бататгах зорилгоор эрх чөлөөг хязгаарлах үеийн сэтгэцийн эрүүл мэндийг хамгаалах асуудлаар тогтоол баталсан бөгөөд түүнд тусгасан арга хэмжээнүүдийн хэрэгжилтийг хангаж, Монгол Улсын ЭШУС асуудал эрхэлсэн гишүүн, түүнд туслах чиг үүрэг бүхий нэгжийн албан хаагчид ЭМЯ-ны харьяа СЭМУТ-д 2023 оны 11-12 дугаар сард хяналт шинжилгээ хийж ажилласан.

Нэгдсэн Үндэстний Байгууллагын Эрүү шүүлтээс урьдчилан сэргийлэх Дэд хорооны Ази Номхон далайн бүсийн үндэсний ажиллагааны ээлжит цахим уулзалтад оролцов

НҮБ-ын ЭШУС Дэд хорооны ээлжит 52 дугаар чуулган 2024 оны 01 дүгээр сарын 29-нөөс 02 дугаар сарын 09-ний өдрүүдэд зохион байгуулагдсан.

Чуулганы зохион байгуулалтын хүрээнд Оролцогч улсуудын ЭШУС үндэсний ажиллагааны эрх зүйн орчныг боловсронгуй болгох, статус, хараат бус, бие даасан байдлыг бэхжүүлэхэд анхаарал хандуулах, ололт амжилт, сорилт бэрхшээлээс харилцан туршлага солилцох зорилгоор Ази Номхон далайн бүсийн орнуудын цахим уулзалт болж, Монгол Улсын ЭШУС хэлтсийн дарга, албан хаагчид оролцсон.

Түүнчлэн цахим уулзалтаар эрх чөлөөгөө хасуулсан иргэдийн нөхцөл байдалтай холбоотой нэн тэргүүнд авч үзэх асуудлуудыг тодорхойлж, ЭШУС ажлыг үр дүнтэй хэрэгжүүлэх арга зүйн талаар НҮБ-ын ЭШУС Дэд хорооны гишүүд болон оролцогч найман улсын 20 гаруй төлөөлөгчид санал солилцлоо.

Нэгдсэн Үндэстний Байгууллагын Хүний эрхийн Дээд Комиссарын албаны Монгол Улсыг хариуцсан ажилтан Себастьян Гиёог хүлээн авч уулзлаа

ЭШУС асуудал эрхэлсэн гишүүн, хууль зүйн доктор Я.Цэлмэн НҮБ-ын Хүний эрхийн Дээд Комиссарын албаны Монгол Улсыг хариуцсан ажилтан Себастьян Гиёог 2023 оны 12 дугаар сарын 04-ний өдөр хүлээн авч уулзлаа.

Уулзалтаар Монгол Улсын ЭШУС үндэсний ажиллагааны хүрээнд хэрэгжүүлж буй үйл ажиллагаа болон хүний эрхийн нөхцөл байдал, ялангуяа эрүү шүүлт тулгах, бусад хэлбэрээр хэрцгий, хүнлэг бусаар буюу хүний нэр төрийг доромжлон харьцаж шийтгэх, ялгаварлан гадуурхалтаас ангид байх хүний эрхийн хэрэгжилт, шийдвэрлэвэл зохих зарим асуудлын талаар санал солилцсон бөгөөд НҮБ-

ын Хүний эрхийн Дээд Комиссарын албаны Монгол Улсыг хариуцсан ажилтан Себастьян Гиёо ЭШУС үндэсний ажиллагааг Эрүүдэн шүүхийн эсрэг конвенц, түүний Нэмэлт протоколд нийцүүлэн хараат бус, бие даасан хэлбэрээр байгуулахад цаашид хамтран ажиллахаа илэрхийлсэн.

4.1.2. Олон улсын байгууллага болон бусад улсын урьдчилан сэргийлэх үндэсний ажиллагаатай хамтран ажиллах хүрээнд

Эрүүдэн шүүхийн эсрэг конвенцын Нэмэлт протокол болон НҮБ-ын ЭШУС Дэд хорооноос Оролцогч улсуудын ЭШУС үндэсний ажиллагаанд зориулсан удирдамжид “Урьдчилан сэргийлэх байгууллага нь үйл ажиллагааны үр нөлөөгөө бэхжүүлэх, туршлага солилцох үүднээс бусад орны урьдчилан сэргийлэх байгууллагуудтай холбоо тогтоож, хамтран ажиллах¹⁸⁹”, Монгол Улсын ХЭҮКтХ-ийн 34 дүгээр зүйлийн 34.1.7-д “эрүү шүүлтээс урьдчилан сэргийлэх зорилгоор ашгийн төлөө бус хуулийн этгээд болон бусад байгууллагатай хамтран ажиллах, харилцан мэдээлэл солилцох, олон нийтэд тогтмол мэдээлэх” гэж заасны дагуу Монгол Улсын ЭШУС үндэсний ажиллагаанаас хамтран ажиллах боломжтой олон улсын байгууллагуудын мэдээллийн санг үүсгэн, хамтын ажиллагааны чиглэлээ тодорхойлсон бөгөөд харилцан туршлага солилцох, ЭШУС цогц арга хэмжээг үр дүнтэй хэрэгжүүлэх шинэлэг арга барилаас судлах, нутагшуулах зорилгоор Бүгд Найрамдах Польш Улс, Бүгд Найрамдах Словени Улс, Бүгд Найрамдах Хорват Улсуудын ЭШУС үндэсний ажиллагаатай хамтын ажиллагаа тогтоон ажиллаж байна.

Энэ хүрээнд Бүгд Найрамдах Словени Улсын ЭШУС үндэсний ажиллагааны Нэмэлт протоколоор хүлээсэн үүргээ хэрэгжүүлж буй амжилт, ололтоос туршлага судлан ЭШУС хэлтсийн албан хаагчид 2024 оны 03 дугаар сарын 04-07-ны өдрүүдэд тус улсын Любляна хотод ажиллалаа.

¹⁸⁹ docstore.ohchr.org/SelfServices/FilesHandler.ashx?enc=60kG1d%2FPPRiCAqhKb7yhsquBIBCPFD%2BXLNadyD9hiZ4S-Gqsp7QTjY12aNwfqi3CFkvYEqp%2BUSHT%2FCEAk5saRSeK0Q8FOnukzOhJM0206T%2FrttROW5qBoyJYZCbh7io7

Бүгд Найрамдах Словени Улс нь НҮБ-ын Эрүүдэн шүүхийн эсрэг конвенцод 1993 оны 07 дугаар сарын 16-ны өдөр нэгдэн орж, 2007 оны 01 дүгээр сарын 23-ны өдөр тус конвенцын Нэмэлт протоколыг соёрхон баталжээ. Словени улс нь ЭШУС байгууллагыг Хүний эрхийн Омбудсменд нэмэлт бүрэн эрх олгох замаар 2008 онд байгуулсан бөгөөд урьдчилан сэргийлэх үйл ажиллагааг Төрийн бус байгууллагын хамтын оролцоотой хэрэгжүүлэх холимог тогтолцоотой байна.

Тус улсын Хүний эрхийн Омбудсмен болон түүний орлогч нар нь Үндсэн хууль, бусад хуульд санал өгөх, хүний эрхийг зөрчсөн, тэгш бус байдлыг хязгаарлах, зогсоох үндсэн чиг үүрэгтэй. Хүний эрхийн Омбудсмен нь тус улсын парламентаас 6 жилийн хугацаатайгаар сонгогддог бол орлогчид нь Омбудсмений санал болгосноор мөн парламентаас сонгогддог.

Монгол Улсын ЭШУС асуудал эрхэлсэн гишүүн Я.Цэлмэнгээр ахлуулсан албан хаагчдыг Бүгд Найрамдах Словени Улсын Хүний эрхийн Омбудсмен, ноён Петр Светина хүлээн авч уулзсан. Тэрээр тус улсын ЭШУС үндэсний ажиллагаа бусад улсад туршлага болохуйц хэмжээнд тогтворжсон гэж үздэг тул биднийг багагүй туршлага судалсан гэдэгт найдаж буйгаа дурдсан. Мөн тус улсын Хүний эрхийн Омбудсмений газар болон ЭШУС үндэсний байгууллага нь олон улсын түвшинд гишүүнчлэлтэй бөгөөд хүний эрхийг хамгаалах чиглэлээр олон улсын хурал, уулзалт, бусад арга хэмжээнд тогтмол оролцдог тухайгаа хэлж байв.

Хоёр улсын урьдчилан сэргийлэх үндэсний ажиллагааны бүрэлдэхүүн тус тусын үйл ажиллагааныхаа танилцуулга, мэдээллийг хуваалцсан бөгөөд Монгол Улсын ЭШУС үндэсний ажиллагааны албан хаагчид нь өөрсдийн албан тушаалын чиг үүргээ хэрэгжүүлэхийн зэрэгцээ хяналт шинжилгээний ажлын хэсгийн бүрэлдэхүүнд орж, хүний эрх, эрх чөлөөг хязгаарласан газруудад ажиллаж байгаа нь өндөр ур чадвар, сэтгэл зүйн бэлтгэл шаардах нь зүй ёсны асуудал болохыг тус улсын ЭШУС үндэсний ажиллагааны дарга, ноён Иван Селих онцолж байлаа.

Түүнчлэн хоёр улсын Эрүү шүүлтээс урьдчилан сэргийлэх үндэсний ажиллагааны албан хаагчид цаашдын хамтын ажиллагааны төлөвийг тодорхойлон, урьдчилан сэргийлэх чиг үүргийн хэрэгжилтэд тулгарч буй хүндрэл бэрхшээл, түүнийг хэрхэн шийдвэрлэж буй арга замын талаар харилцан мэдээлэл солилцон, зөвлөлдсөн.

Туршлага судлах хүрээнд Бүгд Найрамдах Словени Улсын “Копер” эрэгтэйчүүдийн хорих анги, Пиран хотын Цагдаагийн хэлтэс, “Дом Лукавчи” нийгмийн халамж, үйлчилгээний төв болон “Верзей” хүүхэд, өсвөр үеийнхний сургалтын төвд хийсэн урьдчилан сэргийлэх хяналт шинжилгээний явцад ажиглалт хийн, өөрийн улсын хүний эрх, эрх чөлөөг хязгаарласан газруудын орчин нөхцөл болон ЭШУС үндэсний ажиллагааны урьдчилан сэргийлэх хяналт шинжилгээний арга зүйд тусган хэрэгжүүлбэл зохих шинэлэг санаа, туршлагатай танилцсан.

“Дом Лукавчи” төв нь ахмад настан, хөгжлийн бэрхшээлтэй сэтгэцийн эмгэгтэй иргэдийг өөрийнх нь хүсэлтээр болон шүүхийн шийдвэрийн дагуу хүлээн авч, эрүүл мэнд, нийгмийн халамжийн тусламж, үйлчилгээг үзүүлж байна. Тус төв нь ахмад настан болон хөгжлийн бэрхшээлтэй сэтгэцийн эмгэгтэй иргэдийг өвчнийх нь онцлог, шинж байдлаар тусгаарлан байрлуулж, өдөр тутмын амьдралын дадал хэвшил, идэвхтэй амьдралын хэв маягт сургах зорилгоор

сургагч багшийн удирдлага доор бүтээл туурвих, гар урлал хийх, талх нарийн боов үйлдвэрлэх зэрэгт өөрийнх нь оролцоог ханган сургаж, дадлагажуулах үйл ажиллагааг тогтмол явуулдгаараа онцлогтой байв.

“Верзей” хүүхэд, өсвөр үеийнхний сургалтын төв нь халамж анхаарал шаардлагатай хүүхэд, өсвөр үеийнхнийг хүлээн авч, цэцэрлэгийн, дунд сургуулийн, насан туршийн боловсрол олгохын зэрэгцээ нийгэмшүүлэх, зан үйлийн, сэтгэл заслын, хүмүүжлийн болон халамжийн үйлчилгээг үзүүлдэг бол шүүхийн шийдвэрийн дагуу хүлээн авсан хүүхдүүдэд урьдчилан сэргийлэх, засан хүмүүжүүлэх, нийгэмшүүлэх чиглэлээр сургалт, хүмүүжлийн арга хэмжээг түлхүү явуулж байна. Тус төв нь хүүхэд, өсвөр үеийнхнийг гэр бүлтэй дүйцэхүйц боломжит халуун дулаан орчинд амьдруулж, тэдэнд бие даан амьдрах, нийгэмших чадварыг суулгахад чиглэн үйл ажиллагаа явуулдаг.

Туршлага судлах албан томилолтоос Монгол Улсын ЭШУС үйл ажиллагаанд тусган хэрэгжүүлбэл зохих дараах шинэлэг санаа, туршлагыг дурдаж болно. Тухайлбал:

- ЭШУС үндэсний ажиллагааны Гишүүнчлэлийг өргөжүүлэх. Гадаадын улс орнуудын ЭШУС үндэсний ажиллагаанд хөндлөнгийн ажиглагчаар ажиллах;
- Хорих газруудын хорих өрөөнүүдийн үүдэнд хоригдогчийн хувийн мэдээлэл болох овог, нэр зэргийг бичихгүйгээр кодлох;
- Өмгөөлөгчдийн утас, холбогдох бусад мэдээллийг хоригдогчдод болон тэдгээрийн гэр бүлийнхэнд харагдахуйц, хүртээмжтэй газарт байршуулах;
- ЭШУС үндэсний ажиллагааны албан хаагчдыг биеэ хамгаалахад болон холбогдох бусад ур чадварт сурган чадавхжуулах;
- Ахмад настан, хөгжлийн бэрхшээлтэй хүмүүсийн асрамжийн газарт сэтгэцийн эмгэг нь хурцадсан үед тодорхой хугацаанд байлгаж тайвшруулах зориулалтын өрөө тохижуулах;
- Хууль сахиулах чиглэлээр мэргэжил олгодог их, дээд сургуулийн оюутнуудтай уулзалт зохион байгуулах ажлыг тогтмолжуулах;
- “Верзей” төв шиг хүүхэд, өсвөр үеийнхнийг хүлээн авч нийгэмшүүлэх, зан үйлийг засан хүмүүжүүлэх, сэтгэл заслын үйлчилгээ үзүүлэх, мэргэжлийн чиг баримжаа олгох чиглэлээр сургалт, арга хэмжээ явуулдаг төвтэй болох зэрэг болно.

Түүнчлэн ЭШУС Нийгэмлэг, Данийн Хүний Эрхийн Үндэсний Хүрээлэн, Европын Аюулгүй Байдлын Хамтын Ажиллагааны Байгууллагын Ардчилсан институт, Хүний эрхийн алба, Японы Олон Улсын Хамтын Ажиллагааны Байгууллага, Бүгд Найрамдах Солонгос Улсын Олон Улсын Хамтын Ажиллагааны Байгууллагатай хамтын ажиллагаагаа эхлүүлээд байна.

4.1.3. Эрүү шүүлтээс урьдчилан сэргийлэх үндэсний ажиллагааны албан хаагчдыг чадавхжуулах ажлын хүрээнд

Дотоодын сургалт:

- ХЭҮК-ын Тамгын газрын албан хаагчдыг чиглүүлэх дотоодын сургалтад нэгжийн албан хаагчид хамрагдсан. Уг сургалтад ХЭҮК-ын дарга Д.Сүнжид "Хууль тогтоомжийн төсөлд хүний эрхийн шалгуураар дүн шинжилгээ хийх журмын төсөл боловсруулах аргачлал", ХЭҮК-ын гишүүн Б.Энхболд "Халдашгүй чөлөөтэй байх эрх" сэдвээр тус тус мэдээлэл өгсөн;
- ЗГХЭГ-ын Хүний эрхийг хангах Үндэсний хорооны Ажлын албанаас зохион байгуулсан "Хүний эрхийн боловсрол, сургалтын арга зүйн семинар"-т нэгжийн албан хаагчид хамрагдсан;
- Азийн хөгжлийн сангаас зохион байгуулсан "Хүн худалдаалах гэмт хэргийн ойлголт" сэдэвт сургалтад хэлтсийн төлөөлөл хамрагдсан;
- "Чанарын менежментийн тогтолцоо нэвтрүүлэх" арга хэмжээний хүрээнд нэгжийн албан хаагчид сургалтад хамрагдсан;
- ЭШУС хэлтсээс УЕПГ-ын дэргэдэх Сургалт, судалгааны хүрээлэнтэй хамтран зохион байгуулсан эрүү шүүлт тулгах, бусад хэлбэрээр хэрцгий, хүнлэг бусаар буюу хүний нэр төрийг доромжлон харьцаж шийтгэх, ялгаварлан гадуурхалтаас ангид байх хүний эрх, эрх чөлөөг дэмжих, хамгаалах хүний эрхийн сургагч багшаар нэгжийн нийт албан хаагчид бэлтгэгдэн Гэрчилгээ авсан;
- "Монгол Улсын нэгдэн орсон Хүний эрхийн олон улсын гэрээ, конвенц" сэдэвт сургалтад хамрагдсан;
- ЗГХЭГ-ын дэргэдэх Удирдлагын академийн Төрийн албан хаагчийг мэргэшүүлэх дунд хугацааны сургалтад нэгжийн төлөөлөл хамрагдсан.

Олон улсын сургалт:

- Японы Олон улсын хамтын ажиллагааны байгууллагаас Япон Улсад зохион байгуулсан "Жендерт суурилсан хүчирхийллийг устгах нь" сэдэвт мэдлэгийг хамтран бүтээх хөтөлбөр¹⁹⁰;

¹⁹⁰ FY2022 Knowledge Co-Creation Program "Eradicating Sexual and Gender-Based Violence (SGBV)" | National Women's Education Center of Japan (nwec.go.jp)

- Ази Номхон далайн форум болон ЭШУС нийгэмлэг байгууллагуудын хамтран зохион байгуулсан “ЭШУС нь” сэдэвт 4 бүлэг бүхий цахим сургалт;
- НҮБ-ын Хүний эрхийн дээд комиссарын газраас 2023 оны 06 дугаар сарын 23-ны өдөр цахимаар зохион байгуулсан “Хүний эрхийн олон улсын гэрээний хэрэгжилт, тайлагналт, хяналтын үндэсний механизм”-ын талаарх нэг өдрийн семинар;
- НҮБ-ын ЭШУС Дэд хорооноос цахим хэлбэрээр зохион байгуулсан Ази Номхон далайн бүсийн урьдчилан сэргийлэх уулзалтад хэлтсийн төлөөлөл тус тус хамрагдсан.

4.1.4. Эрүү шүүлтээс урьдчилан сэргийлэх үндэсний ажиллагааг бэхжүүлэх, албан хаагчдыг чадавхжуулах төсөл хөтөлбөрийн хүрээнд

Эрүүдэн шүүхийн эсрэг конвенцын Нэмэлт протоколд нэгдэн орсон Оролцогч улсуудын ЭШУС үндэсний ажиллагааг дэмжих зорилгоор байгуулагдсан Нэмэлт протоколын Тусгай санд “Монгол Улсын ЭШУС үндэсний ажиллагааг чадавхжуулах, нийт хүн амын дундах эрүү шүүлтээс ангид байх эрх, хүний эрхийн тухай боловсролыг дээшлүүлэх” төслийг хүргүүлсэн.

Төслийн үндсэн 3 зорилгыг дараах байдлаар тодорхойлсон:

- ЭШУС үндэсний ажиллагааг олон улсын хүний эрхийн стандартад нийцүүлэн чадавхжуулах;
- Нийт хүн амын дундах эрүү шүүлтээс ангид байх эрх, хүний эрхийн тухай боловсролыг дээшлүүлэх;
- Үүрэг хүлээгчид, төрийн болон бусад холбогдох байгууллага, төрийн албан хаагчдын хүний эрх, тэр дундаа эрүү шүүлтээс ангид байх эрхийг дээдлэх ёс зүй, харилцаа, хандлагыг дээшлүүлэх.

Мөн БНСУ-ын Олон улсын хамтын ажиллагааны байгууллагатай хамтын ажиллагааны хүрээнд 2025 онд 2 үе шаттайгаар хэрэгжих “ЭШУС үндэсний ажиллагааг бэхжүүлэх, албан хаагчдыг чадавхжуулах” төслийн саналыг боловсруулж БНСУ дахь Олон улсын хамтын ажиллагааны байгууллагад хүргүүлээд байна.

4.2. ИРГЭНИЙ НИЙГМИЙН, АШГИЙН ТӨЛӨӨ БУС ТӨРИЙН БУС БАЙГУУЛЛАГА БОЛОН ТӨРИЙН БУСАД БАЙГУУЛЛАГА, АЛБАН ТУШААЛТАН, ИРГЭНТЭЙ ХАМТРАН АЖИЛЛАСАН ТАЛААР

Монгол Улсын ХЭҮКтХ-ийн 34 дүгээр зүйлийн 34.1.7-д заасны дагуу ЭШУС асуудал эрхэлсэн гишүүн нь эрүүдэн шүүх болон бусад хэлбэрээр хэрцгий, хүнлэг бусаар буюу хүний нэр төрийг доромжлон харьцаж шийтгэхээс урьдчилан сэргийлэх зорилгоор ашгийн төлөө бус хуулийн этгээд болон бусад байгууллагатай хамтран ажиллах бүрэн эрхтэй. Энэ хүрээнд:

- Дээр дурдагдсан Эрүү шүүлтийн хохирогчдод дэмжлэг үзүүлэх олон улсын өдрийг тохиолдуулан “Эрүү шүүлтгүй Монголын төлөө” сэдэвт зөвлөлдөх уулзалт, хэлэлцүүлгийг НҮБ, ХЭҮК, ХЭХҮХ, ШЕЗ, ЗХЖШ, ХХЕГ, АТГ, ТЕГ, УЕПГ, ЦЕГ, ШШГЕГ, ГИХГ, ШШЕГ, ХНХЯ, АНҮТ, СЭМУТ, Монгол Улсын Их сургууль, Дотоод хэргийн их сургууль, Монголын Хуульчдын холбоо, Монголын Өмгөөлөгчдийн холбоо, “Эмнести интернэшнл” олон улсын байгууллагын төлөөллийг хамруулан зохион байгуулсан бөгөөд уг арга хэмжээнд ЭШУС асуудал эрхэлсэн гишүүн Я.Цэлмэн “ЭШУС үндэсний ажиллагааны 2022 оны тайлан”-г танилцуулж, “Эрүү шүүлт, хэрцгий, хүнлэг бус, хүний нэр төрийг доромжилсон харьцаа: Эрх зүй, нөхцөл байдал, шийдэл” сэдвээр ХЭҮК-ын гишүүн Г.Нарантуяа илтгэл хэлэлцүүлсэн;

- “Шогч бийр” шог зураачдын холбоотой хамтран ажиллаж эрүү шүүлт тулгах, бусад хэлбэрээр хэрцгий, хүнлэг бусаар буюу хүний нэр төрийг доромжлон харьцаж шийтгэх, ялгаварлан гадуурхалтаас ангид байх хүний эрхийн зөрчлүүд, тэдгээрийн хор аюулыг олон нийтэд таниулсан 74 гар зургийн үзэсгэлэнг гаргаж, Хүүхдийн урлан бүтээх төвийн үзэсгэлэнгийн танхимд 14 хоногийн турш олон нийтэд дэлгэж танилцуулсан;
- Монгол Улсын Ерөнхийлөгчийн санаачилсан “Нэг тэрбум мод” хөтөлбөрийн хүрээнд мод тарих дэлхийн өдөр ЭШУС асуудал эрхэлсэн гишүүн Я.Цэлмэн, ЭШУС хэлтсийн хамт олон мод тарьж, байгаль дэлхийгээ нөхөн сэргээх үйлсэд хувь нэмрээ оруулав;

- ЭШУС асуудал эрхэлсэн гишүүн Я.Цэлмэн ЦЕГ-ын Мөрдөн байцаах албаны дарга, цагдаагийн хурандаа Н.Мишигдорж болон даргын зөвлөлийн гишүүдтэй уулзаж, цагдаагийн байгууллагад шалгагдсан зарим хэргүүдэд хүний эрх, эрх чөлөө зөрчигдсөн эсэх асуудлаар холбогдох мэдээллийг авч, эрүү шүүлттэй холбоотой гэмт хэрэг, зөрчлийн өнөөгийн нөхцөл байдал, эрүү шүүлт тулгах гэмт хэрэгтэй тэмцэхэд тус албаны удирдлага, алба хаагчдын манлайлал, үүрэг, хариуцлага, олны анхаарал татаж буй зарим хэргийн талаарх мэдээллийг хууль, журмын хүрээнд иргэд, олон нийтэд хүргэх, олон улсын гэрээ, үндэсний хууль тогтоомжид заасан эрүү шүүлт тулгах, бусад хэлбэрээр хэрцгий, хүнлэг бусаар буюу хүний нэр төрийг доромжлон харьцаж шийтгэх, ялгаварлан гадуурхалтаас ангид байх хүний эрхийн хэрэгжилтийг хангахад мөрдөгчдийн мэдлэг, мэргэшлийн ур чадвар, харилцааны соёлыг дээшлүүлэх хэрэгцээ, шаардлагын талаар санал солилцсон;
- “Хуульчийн про боно өдөр-2023” өдөрлөг болон 33 дахь жилдээ зохион байгуулагдсан “Үндэсний номын баяр” арга хэмжээнд оролцож, ЭШУС үндэсний ажиллагаа болон эрүү шүүлт тулгах, бусад хэлбэрээр хэрцгий, хүнлэг бусаар буюу хүний нэр төрийг доромжлон харьцаж шийтгэх, ялгаварлан гадуурхалтаас ангид байх хүний эрхийн талаар олон нийт, иргэдэд мэдээлэл өгсөн;
- Баянгол дүүргийн Прокурорын газраас зохион байгуулсан “Эрүү шүүлт болон эрүү шүүлт тулгах аливаа хэлбэрээс урьдчилан сэргийлэх, ангид байх” сэдэвт уулзалтад ЭШУС хэлтсийн албан хаагчид ЭШУС үндэсний ажиллагааны талаар танилцуулга хийж, “Хүний халдашгүй, чөлөөтэй байх эрхийн хэрэгжилт” сэдвээр сургалт явуулсан. Сургалтад Баянгол дүүргийн Прокурорын газрын прокурор, ажилтнууд, тус дүүргийн Цагдаагийн газрын Эрүүгийн цагдаагийн болон Мөрдөн байцаах тасгийн мөрдөгчид оролцсон;
- ЭШУС асуудал эрхэлсэн гишүүний санаачилгаар Олон улсын ахмадын өдрийг тохиолдуулан Төв аймгийн Батсүмбэр сум дахь АНУТ-өөр үйлчлүүлэгч ахмад настан, хөгжлийн бэрхшээлтэй хүмүүст хүндэтгэл үзүүлэн, өдөрлөг зохион байгуулсан бөгөөд уг өдөрлөгт ЭШУС үндэсний ажиллагааны албан хаагчид оролцсон;
- НҮБ-ын Хүний эрхийн Түгээмэл Тунхаглалын 75 жилийн ойг тохиолдуулан ЭШУС асуудал эрхэлсэн гишүүн, хууль зүйн доктор Я.Цэлмэн Их засаг Чингис Соосэ олон улсын харилцааны сургуулийн удирдлага, багш, оюутнуудын урилгаар тус сургуульд зочилж “Эрүү шүүлтээс урьдчилан сэргийлэх үндэсний ажиллагаа”, “Эрүүгийн хуулийн тусгай ангийн 21.12 дугаар зүйл. Эрүү шүүлт тулгах” сэдвүүдийн хүрээнд ЭШУС үндэсний ажиллагааг танилцуулан, эрүү шүүлт тулгах гэмт хэргийн ойлголт, урьдчилан сэргийлэх асуудлаар сургалт явуулсан.

4.3. ДҮГНЭЛТ

Эрүүдэн шүүхийн эсрэг конвенцын Нэмэлт протоколын зарчмууд болон хүний эрхийн олон улсын стандартад нийцүүлэн ЭШУС үндэсний ажиллагааг бэхжүүлэх, нэгжийн албан хаагчдыг чадавхжуулах олон талт үйл ажиллагааны хүрээнд НҮБ-ын ЭШУС Дэд хорооноос гаргасан Эрүүдэн шүүхийн эсрэг конвенцын Нэмэлт протоколын 4 дүгээр зүйлийн Ерөнхий тайлбарт ЭШУС асуудал эрхэлсэн гишүүний саналыг хүргүүлсэн.

ЭШУС асуудал эрхэлсэн гишүүн Дани Улсын Копенхаген хотноо Энэхүү ХЭҮБ-уудын Дэлхийн Холбоо, Данийн Хүний эрхийн хүрээлэн, Украины Парламентын Хүний эрхийн Комиссар, НҮБ-ын Хүний эрхийн Дээд Комиссарын Газар хамтран зохион байгуулсан “Эрүүдэн шүүх болон бусад хэлбэрээр хүнлэг бусаар буюу хүний нэр төрийг доромжлон харьцаж, шийтгэхтэй үйлдэлтэй тэмцэхэд ХЭҮБ-уудын гүйцэтгэх үүрэг” сэдэвт ХЭҮБ-уудын 14 дэх удаагийн олон улсын бага хурал, “Эрх чөлөөг хязгаарлах үеийн сэтгэцийн эрүүл мэндийн асуудлаарх Европын Аюулгүй Байдлын Хамтын Ажиллагааны Байгууллагын бүс нутгийн Үндэсний урьдчилан сэргийлэх механизм болон Иргэний нийгмийн нийгмийн байгууллагуудын бүсийн уулзалт¹⁹¹”-д өөрийн биеэр оролцлоо.

Уг арга хэмжээнд НҮБ-ын агентлагууд болон эрүү шүүлтийн эсрэг тэргүүлэгч төрийн бус байгууллагууд, улс орнуудын ХЭҮБ-ууд, олон улсын шинжээчид зэрэг нийт 300 орчим төлөөлөгчид оролцсон бөгөөд эрүү шүүлт тулгах болон бусад хэлбэрээр зүй бус харьцахаас урьдчилан сэргийлэх ажлыг сурталчлах хүрээнд ХЭҮБ-уудын хийж гүйцэтгэх олон талт арга хэмжээг тодорхойлсон Киев-Копенхагены тунхаглалыг¹⁹² баталсан.

Киев-Копенхагены тунхаглалд тусгасан арга хэмжээнүүдийг хэрэгжүүлэх зорилгоор ЭШУС асуудал эрхэлсэн гишүүн, түүнд туслах чиг үүрэг бүхий нэгжийн албан хаагчид ЭМЯ-ны харьяа СЭМҮТ-д 2023 оны 11-12 дугаар сард хяналт шинжилгээ хийж ажилласан.

Түүнчлэн ЭШУС хэлтсийн төлөөлөл НҮБ-ын ЭШУС Дэд хорооны Ази Номхон далайн бүсийн үндэсний ажиллагааны ээлжит цахим уулзалтад оролцсон.

ЭШУС асуудал эрхэлсэн гишүүн, хууль зүйн доктор Я.Цэлмэн НҮБ-ын Хүний эрхийн Дээд Комиссарын албаны Монгол Улсыг хариуцсан ажилтан Себастьян Гиёог хүлээн авч уулзан, уг уулзалтаар Монгол Улсын ЭШУС үндэсний ажиллагааны хүрээнд хэрэгжүүлж буй үйл ажиллагаа болон хүний эрхийн нөхцөл байдал, ялангуяа эрүү шүүлт тулгах, бусад хэлбэрээр хэрцгий, хүнлэг бусаар буюу хүний нэр төрийг доромжлон харьцаж шийтгэх, ялгаварлан гадуурхалтаас ангид байх хүний эрхийн хэрэгжилт, шийдвэрлэвэл зохих зарим асуудлын талаар санал солилцсон бөгөөд НҮБ-ын Хүний эрхийн Дээд Комиссарын албаны Монгол Улсыг хариуцсан ажилтан Себастьян Гиёо ЭШУС үндэсний ажиллагааг Эрүүдэн шүүхийн эсрэг конвенц, түүний Нэмэлт протоколд нийцүүлэн хараат бус, бие даасан хэлбэрээр байгуулахад цаашид хамтран ажиллахаа илэрхийлсэн.

¹⁹¹ Mental health in detention: Monitoring bodies and civil society share insights | APT

¹⁹² Тунхаглалын албан бус орчуулгыг хавсралтаас үзнэ үү.

ЭШУС үндэсний ажиллагааны хүрээнд хамтран ажиллах боломжтой олон улсын байгууллагуудын мэдээллийн санг үүсгэн, хамтын ажиллагааны чиглэлээ тодорхойлсон бөгөөд харилцан туршлага солилцох, ЭШУС цогц арга хэмжээг үр дүнтэй хэрэгжүүлэх шинэлэг арга барилаас судлах, нутагшуулах зорилгоор Бүгд Найрамдах Польш Улс, Бүгд Найрамдах Словени Улс, Бүгд Найрамдах Хорват Улсуудын ЭШУС үндэсний ажиллагаатай хамтын ажиллагааг эхлүүлсэн.

✚ Энэ хүрээнд **Бүгд Найрамдах Словени Улсын ЭШУС үндэсний ажиллагааны Нэмэлт протоколоор хүлээсэн үүргээ хэрэгжүүлж буй амжилт, ололтоос туршлага судлан ЭШУС хэлтсийн албан хаагчид тус улсад ажиллалаа.**

Түүнчлэн ЭШУС Нийгэмлэг, Данийн Хүний Эрхийн Үндэсний Хүрээлэн, Европын Аюулгүй Байдлын Хамтын Ажиллагааны Байгууллагын Ардчилсан институт, Хүний эрхийн алба, Японы Олон Улсын Хамтын Ажиллагааны Байгууллага, Бүгд Найрамдах Солонгос Улсын Олон Улсын Хамтын Ажиллагааны Байгууллагатай хамтын ажиллагаагаа эхлүүлээд байна.

✚ ЭШУС үндэсний ажиллагааны албан хаагчид дотоодын долоо, олон улсын нийт дөрвөн сургалтад тус тус хамрагдсан бөгөөд **“Монгол Улсын ЭШУС үндэсний ажиллагааг чадавхжуулах, нийт хүн амын дундах эрүү шүүлтээс ангид байх эрх, хүний эрхийн тухай боловсролыг дээшлүүлэх” төсөл боловсруулан Эрүүдэн шүүхийн эсрэг конвенцын Нэмэлт протоколын Оролцогч улсуудын ЭШУС үндэсний ажиллагааг дэмжих чиг үүрэг бүхий Нэмэлт протоколын Тусгай санд хүргүүлсэн.**

Мөн БНСУ-ын Олон Улсын Хамтын Ажиллагааны Байгууллагатай хамтын ажиллагааны хүрээнд 2025 онд хоёр үе шаттай хэрэгжүүлэх “ЭШУС үндэсний ажиллагааг бэхжүүлэх, албан хаагчдыг чадавхжуулах” төслийн саналыг боловсруулж тус байгууллагад хүргүүлээд байна.

МОНГОЛЫН ХҮҮРГҮҮЛСЭН ТАЛААР
ИРГЭН, АЛБАН ТУШААЛТНААС
ИРҮҮЛСЭН ЭРҮҮ ШҮҮЛТЭЭС АНГИД
БАЙХ ЭРХ ЗӨРЧИГДСӨН ТАЛААРХ
ГОМДОЛ, МЭДЭЭЛЛИЙГ ХОЛБОГДОХ
НЭГЖ, АЛБАН ТУШААЛТАНД
ХҮРГҮҮЛСЭН ТАЛААР

ТАВДУГААР БҮЛЭГ

ИРГЭН, АЛБАН ТУШААЛТНААС
ИРҮҮЛСЭН ЭРҮҮ ШҮҮЛТЭЭС АНГИД
БАЙХ ЭРХ ЗӨРЧИГДСӨН ТАЛААРХ
ГОМДОЛ, МЭДЭЭЛЛИЙГ ХОЛБОГДОХ
НЭГЖ, АЛБАН ТУШААЛТАНД
ХҮРГҮҮЛСЭН ТАЛААР

ИРГЭН, АЛБАН ТУШААЛТНААС ИРҮҮЛСЭН ЭРҮҮ ШҮҮЛТЭЭС АНГИД БАЙХ ЭРХ ЗӨРЧИГДСӨН ТАЛААРХ ГОМДОЛ, МЭДЭЭЛЛИЙГ ХОЛБОГДОХ НЭГЖ, АЛБАН ТУШААЛТАНД ХҮРГҮҮЛСЭН ТАЛААР

5.1. ИРГЭН, АЛБАН ТУШААЛТНААС ИРҮҮЛСЭН ГОМДОЛ, МЭДЭЭЛЛИЙГ ХОЛБОГДОХ НЭГЖ, АЛБАН ТУШААЛТАНД ШИЛЖҮҮЛСЭН ТАЛААР

ЭШУС үндэсний ажиллагааны хүрээнд ЭШУС асуудал эрхэлсэн гишүүнд хандаж иргэд, хуулийн этгээдээс эрүү шүүлтээс ангид байх хүний эрх зөрчигдсөн талаарх нийт 66 гомдол, мэдээлэл ирүүлснийг өнгөрсөн жилтэй харьцуулахад 94,6 хувиар буюу 11 дахин өсжээ.

Иргэд, хуулийн этгээдээс ирүүлсэн тэдгээр гомдол, мэдээллийг хүлээн авч танилцан, эрх нь зөрчигдсөн гэх 19 иргэнтэй биечлэн уулзаж эрх зүйн туслалцаа үзүүлэн, зарим санал, хүсэлтийг эрх бүхий албан тушаалтнаар даруй шийдвэрлүүлэн, Монгол Улсын ХЭҮКтХ-ийн 34 дүгээр зүйлийн 34.1.6-д заасны дагуу шалган шийдвэрлэх эрх бүхий байгууллага, албан тушаалтнуудад зохих хугацаанд нь албан бичгээр шилжүүлсэн байна.¹⁹³ Тухайлбал:

- УЕПГ-т болон холбогдох албан тушаалтанд 15;
- ШШГЕГ-т болон харьяа газрын холбогдох албан тушаалтанд 13;
- АТГ-ын холбогдох албан тушаалтанд 12;
- ЦЕГ болон харьяа хэлтэст 2;
- Шүүхийн сахилгын хороонд 1;
- ХЗДХЯ-ны харьяа Хууль зүйн туслалцааны төвд 1 гомдол, мэдээллийг тус тус шилжүүлжээ.

Иргэд, хуулийн этгээдээс ирүүлсэн гомдол, хүсэлтийг эрхийн төрлөөр ангилбал:

№	Эрхийн төрөл		Өргөдөл, гомдлын тоо
1	2	3	4
1.	Халдашгүй, чөлөөтэй байх эрх	Хорих ангийн алба хаагч эрүү шүүлт тулгасан	10
		Прокурорын алба хаагч эрүү шүүлт тулгасан	8
		ШШГ газрын алба хаагч эрүү шүүлт тулгасан	7
		Бусад (хорих ангийн нөхцөл г.м.)	2
2.	Шударга шүүхээр шүүлгэх эрх	Хилс хэрэгт холбогдсон	5
		Хууль зүйн туслалцаа авах талаар	10
		Нотлох баримт шалгуулах, шүүхэд нэхэмжлэл гаргах	11
3.	Ялгаварлан гадуурхалтаас ангид байх	Үндэс, угсаа, хэл, арьс өнгө, нас, хүйс, нийгмийн гарал, нийгмийн байдал, хөрөнгө чинээ, эрхэлсэн ажил, албан тушаал, шашин шүтлэг, үзэл бодол, боловсрол, бэлгийн чиг баримжаа, хөгжлийн бэрхшээл, эрүүл мэндийн байдал, холбогдсон зүйл ангиар ялгаварлан гадуурхагдсан	5
4.	Бусад	Биечлэн уулзаж хууль зүйн зөвлөгөө авах	8

¹⁹³ ХЭҮК-ын ЭШУС хэлтсийн 2023 оны үйл ажиллагааны Гүйцэтгэлийн тайлан.

5.2. ЭРҮҮ ШҮҮЛТ ТУЛГАХ, ХУУЛЬ БУСААР БАРИВЧЛАХ, ЯЛГАВАРЛАН ГАДУУРХАХ ГЭМТ ХЭРГҮҮДИЙН ТУХАЙ ГОМДОЛ МЭДЭЭЛЭЛ, ТҮҮНИЙ ШИЙДВЭРЛЭЛТ

ЭХ-ийн тусгай ангийн 13.9 зүгээр зүйл буюу “хууль бусаар баривчлах”, 14.1 дүгээр зүйл буюу “ялгаварлан гадуурхах”, 21.12 дугаар зүйл буюу “эрүү шүүлт тулгах” гэмт хэргүүдийн тухай гомдол, мэдээлэл, түүний шийдвэрлэлтийн талаар УЕПГ, ШЕЗ-өөс ирүүлсэн мэдээгээр 2017 оны сүүлийн хагас жил, 2018-2022 онд нийт 385 гомдол, мэдээлэл бүртгэгдэн, 471 хүн шалгагдсанаас 359 гомдол, мэдээлэлд буюу 93,2 хувьд нь цагдаагийн алба хаагч холбогджээ.¹⁹⁴

2023 онд Эрүүгийн хуулийн тусгай ангийн 13.9 буюу “хууль бусаар баривчлах”, 14.1 буюу “ялгаварлан гадуурхах”, 21.12 буюу “эрүү шүүлт тулгах” гэмт хэргийн шинжтэй бүртгэгдсэн 87 гомдол, мэдээллийн 64 гомдол, мэдээлэлд хэрэг бүртгэлтийн хэрэг нээхээс татгалзсан, 20 гомдол, мэдээлэлд хэрэг бүртгэлтийн хэрэг нээсэн, 3 гомдол, мэдээлэлд Эрүүгийн хэрэг үүсгэн яллагдагчаар татсан байна.¹⁹⁵

Дээр дурдсан нийт 87 гомдол, мэдээлэлд дараах алба хаагчид холбогдон, шалгагдсан байна. Үүнд:

- ЭХ-ийн тусгай ангийн 13.9 дүгээр зүйл буюу “хууль бусаар баривчлах, саатуулах” гэмт хэрэгт цагдаагийн алба хаагч холбогдсон 5 гомдол, мэдээлэл шалгагдсанаас 4 гомдол, мэдээлэлд хэрэг бүртгэлтийн хэрэг нээхээс татгалзаж, 1 хэрэг бүртгэлтийн хэрэг нээж, мөрдөн шалгах ажиллагаа явуулж байна;
- ЭХ-ийн тусгай ангийн 14.1 дүгээр зүйл буюу “ялгаварлан гадуурхах” гэмт хэрэгт алба хаагч холбогдсон талаарх гомдол, мэдээлэл 2023 онд ирээгүй байна;
- ЭХ-ийн тусгай ангийн 21.12 дугаар зүйл буюу “эрүү шүүлт тулгах” гэмт хэрэгт 16 цагдаагийн алба хаагч, төрийн 2 албан хаагч холбогдсон нийт 82 гомдол, мэдээлэл шалгагдсанаас 15 цагдаагийн алба хаагчид холбогдох 64 гомдол, мэдээлэлд хэрэг бүртгэлтийн хэрэг нээхээс татгалзаж, 15 хэрэг бүртгэлтийн хэрэг нээж, 3 алба хаагчид эрүүгийн хэрэг үүсгэн яллагдагчаар татаж, 2 алба хаагчид холбогдох хэргийг шүүхэд шилжүүлэн, 1 алба хаагчид холбогдох эрүүгийн хэрэгт мөрдөн шалгах ажиллагаа явуулж байна.¹⁹⁶

¹⁹⁴ УЕП-ын туслах прокурор, Хэрэг бүртгэх, мөрдөн байцаах ажиллагаанд хяналт тавих хэлтсийн даргын 2023 оны 02 дугаар сарын 06-ны өдрийн 4/1751 дугаартай албан бичиг.

¹⁹⁵ УЕП-ын орлогч прокурор, төрийн хууль цаазын шадар зөвлөх Хэрэг бүртгэх, мөрдөн байцаах ажиллагаанд хяналт тавих хэлтсийн даргын 2024 оны 02 дугаар сарын 28-ны өдрийн 1/1783 дугаартай албан бичиг.

¹⁹⁶ Мөн тэнд.

- Иргэд, хуулийн этгээдээс 2017 оны эхний хагас жилд 5 гомдол, мэдээлэлд 5; 2018 онд 33 гомдол, мэдээлэлд 47; 2019 онд 74 гомдол, мэдээлэлд 96; 2020 онд 86 гомдол, мэдээлэлд 115; 2021 онд 86 гомдол, мэдээлэлд 99; 2022 онд 75 гомдол, мэдээлэлд 87¹⁹⁷, 2023 онд 87 гомдол, мэдээлэлд 23 цагдаагийн алба хаагчийг тус тус холбогдуулан гомдол, мэдээлэл ирүүлсэн байна.¹⁹⁸
- ШЕЗ-ийн Шүүхийн судалгаа, мэдээлэл, сургалтын хүрээлэнгээс ирүүлсэн мэдээлэлд 2017, 2018 онд 2002 оны ЭХ-ийн 251 дүгээр зүйл, 2015 оны ЭХ-ийн 21.12 дугаар зүйл (эрүү шүүлт тулгах)-ээр хэрэг хянан шийдвэрлэгдээгүй¹⁹⁹, харин 2019 онд 2, 2020 онд 2, 2021 онд 3, 2022 онд 3²⁰⁰, 2023 онд 2 хэрэг шийдвэрлэгдсэн талаар дурджээ.²⁰¹

¹⁹⁷ УЕП-ын туслах прокурор, Хэрэг бүртгэх, мөрдөн байцаах ажиллагаанд хяналт тавих хэлтсийн даргын 2023 оны 02 дугаар сарын 06-ны өдрийн 4/1751 дугаартай албан бичиг.

¹⁹⁸ УЕП-ын орлогч, төрийн хууль цаазын шадар зөвлөх Хэрэг бүртгэх, мөрдөн байцаах ажиллагаанд хяналт тавих хэлтсийн даргын 2024 оны 02 дугаар сарын 28-ны өдрийн 1/1783 дугаартай албан бичиг.

¹⁹⁹ ШЕЗ-ийн Шүүхийн судалгаа, мэдээлэл, сургалтын хүрээлэнгийн 2019 оны 03 дугаар сарын 19-ний өдрийн 04/259 дугаартай албан бичиг.

²⁰⁰ ШЕЗ-ийн Захиргаа, удирдлагын газрын даргын 2023 оны 04 дүгээр сарын 04-ний өдрийн 04/622 дугаартай албан бичиг.

²⁰¹ ШЕЗ-ийн Мэдээлэл технологийн газрын даргын 2024 оны 02 дугаар сарын 06-ны өдрийн 04/215 дугаартай албан бичиг.

5.3. ДҮГНЭЛТ

ЭШУС үндэсний ажиллагааны хүрээнд зохион байгуулсан эрүү шүүлт тулгах, бусад хэлбэрээр хэрцгий, хүнлэг бусаар буюу хүний нэр төрийг доромжлон харьцаж шийтгэх, ялгаварлан гадуурхалтаас ангид байх хүний эрхийг дэмжих, хамгаалах, урьдчилан сэргийлэх сургалт, сурталчилгааны ажлын үр дүнд төрийн албан хаагч нар болон хүний эрх чөлөөг хязгаарласан, эсхүл тухайн хүн өөрийн дураар орхин гарч явах боломжгүй газруудад байгаа иргэдийн ойлголт, мэдлэг дээшилж, тайлант хугацаанд эрүү шүүлтээс ангид байх хүний эрх зөрчигдсөн талаарх нийт 66 гомдол, мэдээлэл ирүүлснийг өнгөрсөн жилтэй харьцуулахад 94,6 хувиар буюу 11 дахин өссөн байгаа нь ЭШУС сургалт, сурталчилгааны ажил үр дүнгээ өгч байгаагийн илрэл юм.

ЭХ-ийн тусгай ангийн 13.9 дүгээр зүйл буюу "хууль бусаар баривчлах", 14.1 дүгээр зүйл буюу "ялгаварлан гадуурхах", 21.12 дугаар зүйл буюу "эрүү шүүлт тулгах" гэмт хэргийн тухай гомдол, мэдээлэл, түүний шийдвэрлэлтийн талаар холбогдох байгууллагуудаас ирүүлсэн мэдээллийн дийлэнхэд цагдаагийн алба хаагч нар холбогдсон байна. Иймд эрүү шүүлт тулгах, хүнлэг бус харьцаа, ялгаварлан гадуурхалтаас ангид байх хүний эрхийн чиглэлээр сургалтыг үе шаттайгаар зохион байгуулах ажлыг эрчимжүүлэх нь зүйтэй.

המסע שלנו לא יסתיים ביום אחד, אלא ימשיך להיות חלק מהחיים שלנו.

ДУГНЭЛТ

Эрүү шүүлтээс урьдчилан сэргийлэх үндэсний ажиллагааны хүрээнд тайлант хугацаанд аливаа хэлбэрээр хүний эрх, эрх чөлөөг хязгаарласан, эсхүл тухайн хүн өөрийн хүсэлтээр гарч явах боломжгүй нийт 48 газар, байршилд 17,810 километр замыг туулан хүрэлцэн очиж хяналт шинжилгээ, сургалт сурталчилгаа хийн, эрүү шүүлт тулгах, бусад хэлбэрээр хэрцгий, хүнлэг бусаар буюу хүний нэр төрийг доромжлон харьцаж шийтгэх, ялгаварлан гадуурхалтаас ангид байх хүний эрхийн зөрчлийг арилгуулан, засаж залруулж, урьдчилан сэргийлж ажиллажээ.

Монгол Улс нь Эрүүдэн шүүхийн эсрэг конвенцод нэгдэн орж, "эрүү шүүлт тулгах" үйлдлийг эрүүгийн гэмт хэрэгт тооцон, холбогдох хуулиудад зүйлчлэн тусгах үүрэг хүлээсний дагуу 2002, 2015, 2017 онуудад Эрүүгийн хууль болон Эрүүгийн хэрэг хянан шийдвэрлэх тухай хуулийг тус тус шинэчлэн найруулж баталсан бөгөөд ингэснээр зөвхөн шүүх эрх мэдлийн болон мөрдөн шалгах, хууль сахиулах байгууллагын төдийгүй төрийн албан хаагч нар иргэнээс аливаа тайлбар мэдүүлэг авахдаа өөрөө, эсхүл гуравдагч этгээдийн оролцоотой албадах, хүч хэрэглэх, сэтгэл санааны хохирол учруулах, дарамт шаналгаа үүсгэх үйлдэл гаргаснаар эрүү шүүлт тулгах гэмт хэргийн субъект болох боломжтой болсон.

Тиймээс Монгол Улсын Хүний эрхийн Үндэсний Комиссын тухай хуулийн шинэчилсэн найруулга болон Эрүүдэн шүүхийн эсрэг конвенцын Нэмэлт протоколд заасан эрүү шүүлт тулгах, бусад хэлбэрээр хэрцгий, хүнлэг бусаар буюу хүний нэр төрийг доромжлон харьцаж шийтгэх, ялгаварлан гадуурхалтаас ангид байх хүний эрхийн нэгдсэн мэдлэг, мэдээлэл өгөх, Эрүү шүүлтээс урьдчилан сэргийлэх үндэсний ажиллагааг сурталчлах, хүний эрхийг хүндэтгэх, хамгаалах хандлага төлөвшүүлэх, хүний эрх зөрчигдөхөөс урьдчилан сэргийлэх 37 удаагийн сургалтыг нийт 19 аймаг, 4 сум, алслагдсан нэг дүүрэг, нийслэлийн 3 дүүргийн төрийн албан хаагч нар, шүүх эрх мэдлийн болон хууль сахиулах, шүүхийн шийдвэр гүйцэтгэх байгууллагуудын удирдлага, алба хаагч нар, холбогдох мэргэжилтнүүд, ахмад настны асрамжийн газрын болон Түр хамгаалах байрны ажилтнууд, Сэтгэцийн эрүүл мэндийн үндэсний төвийн удирдлага, эмч, ажилтнууд, хууль зүйн сургуулийн оюутнууд, иргэний нийгмийн байгууллагын төлөөлөл 3,554 хүнийг хамруулан зохион байгуулсан.

Түүнчлэн Улсын Ерөнхий Прокурорын газрын дэргэдэх Сургалт, судалгааны хүрээлэнтэй хамтран **эрүү шүүлт тулгах, бусад хэлбэрээр хэрцгий, хүнлэг бусаар буюу хүний нэр төрийг доромжлон харьцаж шийтгэх, ялгаварлан гадуурхалтаас ангид байх хүний эрх, эрх чөлөөг дэмжих, хамгаалах хүний эрхийн 73 сургагч багшийг анхлан бэлтгэсэн.** Эрүү шүүлт тулгах, бусад хэлбэрээр хэрцгий, хүнлэг бусаар буюу хүний нэр төрийг доромжлон харьцаж шийтгэх, ялгаварлан гадуурхалтаас ангид байх хүний эрхийн чиглэлээр холбогдох байгууллага, албан тушаалтан, сургагч багш нар, мэргэжилтнүүд нэгдэж "нэг цонхоор харан" нэгдсэн мэдлэг ойлголт өгч, хандлага төлөвшүүлэх сургалтыг зохион байгуулсан нь энэхүү сургалтын гол онцлог нь байсан. Мөн насанд хүрэгчдэд зориулсан сургалтын онцлог ялгаа, насанд хүрэгчдэд сургалт зохион байгуулахын давуутай тал, тулгардаг бэрхшээл болон сургалтыг хэрхэн яаж зохион байгуулах, насанд хүрэгчдэд хэрхэн боловсрол олгох арга зүйн хичээлийг уг сургалтын хөтөлбөрт тусгасан нь сургагч багш бэлтгэх сургалтын бас нэгэн онцлог ач холбогдол болсон.

Сургагч багш нар эрүү шүүлт тулгах, бусад хэлбэрээр хэрцгий, хүнлэг бусаар буюу хүний нэр төрийг доромжлон харьцаж шийтгэх, ялгаварлан гадуурхалтаас ангид байх хүний эрхийг дэмжих, хамгаалах, хүний эрх зөрчигдөхөөс урьдчилан сэргийлэх

чиглэлээр тайлант хугацаанд 1,304 хүнд сургалт явуулан нийт 4,858 хүнийг хамруулан сургалт зохион байгуулжээ.

Эрүү шүүлтээс ангид байх хүний эрхийн чиглэлээр төрийн албан хаагч нар, шүүх эрх мэдлийн болон хууль сахиулах, шүүхийн шийдвэр гүйцэтгэх байгууллагуудын алба хаагч нар, холбогдох мэргэжилтнүүд, ахмад настны асрамжийн газраар үйлчлүүлэгч, ажилтнууд, дотуур байрны хүүхдүүд болон эрх чөлөөгөө хязгаарлуулсан иргэд, иргэний нийгмийн байгууллагын төлөөлөл нийт 675 иргэн, хуулийн этгээдтэй ганцаарчилсан уулзалт ярилцлага хийж, хууль зүйн зөвлөгөө, мэдээлэл өгсөн. Эрүү шүүлтээс урьдчилан сэргийлэх хэлтсийн албан өрөөнд 28 (давхардсан тоогоор) иргэн өөрийн биеэр хүрэлцэн ирж уулзалт хийн, зөвлөгөө авсан тухай уулзалтын бүртгэлд тэмдэглэгдсэн байна.

Эрүү шүүлтээс урьдчилан сэргийлэх сурталчилгааны хүрээнд тайлант хугацаанд “Эрүү шүүлтээс урьдчилан сэргийлэх үндэсний ажиллагаа” цахим хуудсыг үүсгэн, эрүү шүүлтээс урьдчилан сэргийлэх үндэсний ажиллагааны талаарх мэдээ, мэдээлэл болон Эрүүдэн шүүхийн эсрэг конвенцын танилцуулга, эрүү шүүлт тулгах, бусад хэлбэрээр хэрцгий, хүнлэг бусаар буюу хүний нэр төрийг доромжлон харьцаж шийтгэх, ялгаварлан гадуурхалтаас ангид байх хүний эрхийн талаар болон эрүү шүүлтийн хор аюулыг төрийн албан тушаалтан, олон нийтэд таниулан сурталчилсан нийт 90 удаагийн мэдээ, мэдээлэл, 40 ширхэг зурагт хуудас, “Конвенцыг кодольт” сэдэвт Эрүүдэн шүүхийн эсрэг конвенцын танилцуулгын 36 зурагт хуудас бэлтгэн Эрүү шүүлтээс урьдчилан сэргийлэх үндэсний ажиллагааны цахим хуудас, Хүний эрхийн Үндэсний Комиссын албан ёсны цахим хуудас, твиттер зэрэг олон нийтийн мэдээллийн сүлжээгээр түгээсэн нь давхардсан тоогоор 211,000 иргэдэд хүрсэн бөгөөд энэхүү тоон мэдээллийг Эрүү шүүлтээс урьдчилан сэргийлэх үндэсний ажиллагааны 2022 оны тоон мэдээлэлтэй харьцуулахад даруй дөрөв дахин нэмэгдсэн үзүүлэлттэй байна.

Эрүү шүүлтээс урьдчилан сэргийлэх асуудал эрхэлсэн гишүүн олон нийтийн таван телевизэд өөрийн биеэр хүрэлцэн очиж, эрүү шүүлт тулгах, бусад хэлбэрээр хэрцгий, хүнлэг бусаар буюу хүний нэр төрийг доромжлон харьцаж шийтгэх, ялгаварлан гадуурхалтаас ангид байх хүний эрх, эрх чөлөө болон хүний эрх зөрчигдөхөөс урьдчилан сэргийлэх чиглэлээр ярилцлагад оролцжээ.

Эрүү шүүлтээс урьдчилан сэргийлэх үндэсний ажиллагааны үр дүнгээс олон нийтэд мэдээлэх “Нээлттэй мэдээллийн өдөр”-тэй болж, Эрүүл мэндийн яамны харьяа Сэтгэцийн эрүүл мэндийн үндэсний төвд хийсэн хяналт шинжилгээ, эрүү шүүлтээс урьдчилан сэргийлэх асуудал эрхэлсэн гишүүний холбогдох албан тушаалтнуудад хүргүүлсэн Зөвлөмжүүд, тэдгээрийн биелэлтийн талаар Хэвлэлийн бага хурал хийж, мэдээллийг олон нийтэд шууд дамжууллаа. Уг арга хэмжээнд Эрүүл мэндийн яамны холбогдох удирдах албан тушаалтнууд, Сэтгэцийн эрүүл мэндийн үндэсний төвийн удирдлагын баг болон Үйлдвэрчний эвлэлийн дарга, гишүүд, эмч, эмнэлгийн мэргэжилтнүүд, иргэдийн төлөөлөл оролцсон бөгөөд тус Хэвлэлийн бага хурлыг нийт 10 телевиз, мэдээллийн 12 сайт, 3 сонины редакцияас ирж сурвалжилсан.

Эрүү шүүлтээс урьдчилан сэргийлэх үндэсний ажиллагааны хүрээнд зохион байгуулсан эрүү шүүлт тулгах, бусад хэлбэрээр хэрцгий, хүнлэг бусаар буюу хүний нэр төрийг доромжлон харьцаж шийтгэх, ялгаварлан гадуурхалтаас ангид байх хүний эрхийн сургалт, сурталчилгааны ажлын үр дүнд төрийн албан хаагч нар болон хүний эрх чөлөөг хязгаарласан, эсхүл тухайн хүн өөрийн дураар орхин гарч явах боломжгүй газруудад байгаа иргэдийн ойлголт, мэдлэг дээшилж, тайлант хугацаанд эрүү шүүлтээс ангид байх хүний эрх зөрчигдсөн талаарх нийт 66 гомдол, мэдээлэл ирүүлснийг өнгөрсөн жилтэй харьцуулахад 94,6 хувиар буюу 11 дахин өссөн байгаа

нь эрүү шүүлтээс урьдчилан сэргийлэх хяналт шинжилгээ, сургалт, сурталчилгааны ажил үр дүнгээ өгч байгааг илтгэж байна.

Аливаа хэлбэрээр хүний эрх, эрх чөлөөг хязгаарласан, эсхүл тухайн хүн өөрийн хүсэлтээр гарч явах боломжгүй газруудад хийсэн хяналт шинжилгээний хүрээнд эрх чөлөөгөө хязгаарлуулсан 2,739 хүнээс болон 337 алба хаагчаас асуумж авсан.

Хяналт шинжилгээ, урьдчилан сэргийлэх үйл ажиллагаагаар тогтоогдсон нөхцөл байдалд үндэслэн тэдгээрийн шалтгаан, нөхцөлийг арилгуулах, засаж залруулах, цаашид эрүү шүүлт тулгах, бусад хэлбэрээр хэрцгий, хүнлэг бусаар буюу хүний нэр төрийг доромжлон харьцаж шийтгэх, ялгаварлан гадуурхалтаас ангид байх хүний эрх, эрх чөлөө зөрчигдөхөөс урьдчилан сэргийлэх зорилгоор Эрүү шүүлтээс урьдчилан сэргийлэх асуудал эрхэлсэн гишүүний 1-16 заалт бүхий нийт 35 Зөвлөмжийг холбогдох байгууллага, албан тушаалтан, хуулийн этгээдэд хүргүүлсэн. Үүнээс Хөдөлмөр, нийгмийн хамгааллын сайд, Эрүүл мэндийн сайд, Сангийн сайд тус бүрд нэг, аймгийн Прокурорын газарт нэг, Цагдаагийн ерөнхий газрын даргад нэг, Шүүхийн шийдвэр гүйцэтгэх ерөнхий газрын харьяа хорих ангиудын дарга нарт 14, Эрүүл мэндийн яамны харьяа Сэтгэцийн эрүүл мэндийн үндэсний төвийн захиралд нэг, Шүүхийн шийдвэр гүйцэтгэх ерөнхий газрын Баривчлах төвийн даргад нэг, Увс, Төв аймаг дахь Шүүхийн шийдвэр гүйцэтгэх газрын дарга, Сэлэнгэ аймгийн Мандал сум дахь сум дундын Цагдаагийн хэлтсийн даргад Зөвлөмжийг тус тус хүргүүлжээ.

Шүүхийн шийдвэр гүйцэтгэх байгууллагуудын алба хаагчдын болон эрх чөлөөгөө хязгаарлуулсан иргэдийн Монгол Улсын Үндсэн хууль, Олон улсын гэрээ, конвенц, холбогдох бусад хуулиар баталгаажуулсан эрүү шүүлт тулгах, хүнлэг бус харьцаа, ялгаварлан гадуурхалтаас ангид байх хүний эрх, эрх чөлөөг хангах, хамгаалах, хүндэтгэх, урьдчилан сэргийлэх нөхцөл боломжийг сайжруулах дараах үр дүнд хүрсэн гэж дүгнэж дараах үр дүнд хүрсэн гэж дүгнэж байна. Үүнд:

- Монгол Улсын Засгийн газрын 2023 оны 241 дүгээр тогтоолоор төрийн албан хаагчдын цалинг нэмэгдүүлсэнтэй холбогдуулан алба хаагчдын албан тушаалын ангилал, цолны зэрэглэлийг шинэчилснээр офицер бүрэлдэхүүний үндсэн цалин 44 хувь, ахлагч бүрэлдэхүүний үндсэн цалинг 48 хувиар тус тус нэмэгдүүлж төрийн цэргийн болон хууль сахиулах байгууллагуудын алба хаагчдын цалинтай дүйцүүлсэн;
- Шүүхийн шийдвэр гүйцэтгэх ерөнхий газрын даргын 2023 оны А/10 дугаар тушаалаар “Ахлагч бүрэлдэхүүний томилгоо, шилжилт хөдөлгөөнийг зохицуулах журам”-ыг баталж, Шүүхийн шийдвэр гүйцэтгэх байгууллагын хүний нөөцийн удирдлагын үйл ажиллагааг оновчтой болгох, алба хаагчдын ажлын ачааллыг тэнцвэржүүлэх, хүний нөөцийн нөхөн хангалтыг шуурхай, үр дүнтэй зохион байгуулах зорилгоор Шүүхийн шийдвэр гүйцэтгэх байгууллагын ахлагч бүрэлдэхүүнийг албан тушаалд томилох, чөлөөлөх, түр чөлөөлөх, халах, хууль тогтоомжид заасан үндэслэл, журмын дагуу цэргийн цол олгох, сэргээх, бууруулах, хураан авах эрхийг харьяа алба, хорих анги, шүүхийн шийдвэр гүйцэтгэх газар, хэлтэс, салбар нэгжийн дарга нарт шилжүүлэх үйл ажиллагааг зохицуулж байна;
- Шүүхийн шийдвэр гүйцэтгэх ерөнхий газрын даргын 2023 оны А/85 дугаар тушаалаар “Шүүхийн шийдвэр гүйцэтгэх байгууллагын хөдөлмөрийн дотоод журам”-д нэмэлт, өөрчлөлт оруулж, шинээр томилогдсон алба хаагч б сар ажилласны дараа ээлжийн амралт авах, ээлжийн амралт хоорондын хугацаа б сараас багагүй байх, ажлын зайлшгүй шаардлагаар ээлжийн амралтаа биеэр эдэлж чадаагүй алба хаагчид ээлжийн амралтын цалинг нэг аравны тав дахин нэмэгдүүлж олгох, алба хаагчийг ээлжийн амралттай байх хугацаанд ажлын

зайлшгүй шаардлагаар ажиллуулсан бол нөхөн амрах, алба хаагч өөрийн хүсэлтээр ээлжийн амралтыг тухайн ажлын жилдээ багтаан хэсэгчлэн эдлэх, алба хаагч гадаад улсад хувийн зорилгоор аялах тохиолдолд ажил байдлын тодорхойлолтыг тус байгууллагад нэгээс дээш жил ажилласан алба хаагчид олгох, алба хаагчдын албан тушаалын цалингийн шатлал, бусад нэмэгдлийг тухайн байгууллагын даргын тушаалаар сард нэг удаа тогтмол шийдвэрлэх, ээлжээр ажилладаг алба хаагчдаас бусад алба хаагчийг ажлын зайлшгүй шаардлагаар нийтээр амрах баярын өдөр амруулаагүй бол түүний дундаж цалин хөлсийг хоёр дахин, түүнээс дээш хэмжээгээр нэмэгдүүлж олгох, тэднийг шөнийн цагт ажиллуулсан тохиолдолд шөнийн цагийн нэмэгдэл хөлсийг нэмж олгох, салбар нэгжийн даргын тушаалаар алба хаагч, ахмад настны нийгмийн баталгааг хангах, ажиллах урам зоригийг нэмэгдүүлэх зорилгоор тухайн байгууллагын мал аж ахуй, газар тариалан, дотоод орлогын бүтээгдэхүүн болон дотоод орлогоос тэдэнд урамшуулал, тусламж хэлбэрээр олгож болох тухай зэрэг зохицуулалтуудыг тусгаж, Хөдөлмөрийн хуульд нийцүүлэн алба хаагчдын нийгмийн баталгааг хангах эрх зүйн орчныг бүрдүүлсэн;

- Шүүхийн шийдвэр гүйцэтгэх тухай хуулийг дагаж мөрдөх журмын тухай хуульд “Баривчлах шийдвэр оногдуулсан шүүхийн шийдвэрийг 2025 оны 01 дүгээр сарын 01-ний өдрийг хүртэлх хугацаанд нийслэлд шүүхийн шийдвэр гүйцэтгэх байгууллага, аймаг, суманд цагдаагийн байгууллага гүйцэтгэнэ. Цагдаагийн байгууллага баривчлах шийтгэл оногдуулсан шүүхийн шийдвэрийг биелүүлэх чиг үүргийг энэ зүйлд заасан хугацааны дотор үе шаттайгаар шүүхийн шийдвэр биелүүлэх байгууллагад шилжүүлнэ” гэж заасны дагуу орон нутаг дахь цагдан хорих, баривчлах байрыг үе шаттайгаар шинэчлэх ажлын хүрээнд тайлант хугацаанд Хэнтий, Төв аймгуудад **Цагдан хорих байрны барилга барих ажлыг эхлүүлэн, барилгын ажлын гүйцэтгэл 80-88 хувьтай явагдаж байна;**
- “Дохионы хэлний хэлмэрч, орчуулагчдын холбоо” төрийн бус байгууллагатай хамтран ажиллаж дохионы хэлний хэлмэрч, хөтчийн сургалтад Шүүхийн шийдвэр гүйцэтгэх байгууллагын хэмжээнд 12 алба хаагчийг хамруулсан;
- Шүүхийн шийдвэр гүйцэтгэх ерөнхий газрын **даргын 2023 оны 11 дүгээр сарын 29-ний өдрийн А/218 дугаар тушаалаар “Цахим уулзалт зохион байгуулах журам”-ыг баталж,** хорих ангид ял эдэлж байгаа хоригдлын эргэлт уулзалтыг цаг хугацаа, орон зайнаас үл хамаарч цахим хэлбэрээр зохион байгуулах үйл ажиллагааг зохицуулсан;
- 407 дугаар нээлттэй, хаалттай хорих ангийн алба хаагчид болон хүмүүжигчдийн орчин нөхцөлийг сайжруулах зорилгоор Швейцарын хамтын ажиллагааны газрын санхүүжилтээр эрүүл ахуй, ариун цэврийн шаардлагад нийцүүлэн эмэгтэй хүмүүжигчдийн хувцас угаалга, хатаалга, халуун усны өрөө зэргийг шинэчлэн засварлаж, хэрэгцээт техник, тоног төхөөрөмжийг суурилуулснаас гадна нярай хүүхэдтэй хүмүүжигчдийн байр, удаан хугацааны эргэлт, уулзалтын байрыг шинэчлэн засварлаж тохижуулсан;
- **Хорих ангид хорих ял эдэлж буй хоригдлуудыг удаан хугацааны турш нэг газар (улаан шугамд)-т суулгах зөрчлийг таслан зогсоосон байна.**

Харин Нэгдсэн Үндэстний Байгууллагын Ерөнхий Ассамблейн 1948 онд баталсан Хүний эрхийн түгээмэл тунхаглалын 23 дугаар зүйлд заасан “Хүн бүр хөдөлмөрлөх, ажлаа чөлөөтэй сонгох, хөдөлмөрийн шударга, аятай нөхцөлөөр хангуулах ...”, Монгол Улсын Үндсэн хуулийн арван зургадугаар зүйлд заасан “ажил мэргэжлээ чөлөөтэй

✗ сонгох, ... цалин хөлс авах, амрах..." иргэний үндсэн эрх, эрх чөлөө бүрэн эдлэгдэхгүй, Хөдөлмөрийн тухай хуулийн хэрэгжилт бүрэн хангагдахгүй байна.

Ахмад настан, хөгжлийн бэрхшээлтэй хүмүүсийн асрамжийн газруудад Монгол Улсын Үндсэн хууль, Олон улсын гэрээ, конвенц, холбогдох бусад хуулиар баталгаажуулсан эрүү шүүлт тулгах, бусад хэлбэрээр хэрцгий, хүнлэг бусаар буюу хүний нэр төрийг доромжлон харьцаж шийтгэх, ялгаварлан гадуурхалтаас ангид байх хүний эрх, эрх чөлөөг хангах, хамгаалах, хүндэтгэх, урьдчилан сэргийлэх нөхцөл боломж бодитойгоор бий болох дараах үр дүнд хүрсэн гэж дүгнэж байна. Үүнд:

- Зөвлөмжийн дагуу Хөдөлмөр, нийгмийн хамгааллын яамнаас Нийгмийн халамжийн тухай хуулийн шинэчилсэн найруулгын төслийг дагалдах хуулиудын төслийн хамт боловсруулан, холбогдох яамдын саналыг авч, Улсын Их Хуралд өргөн барихад бэлэн болжээ. Уг хуулийн шинэчлэлд асрамжийн үйлчилгээг үйлчлүүлэгчийн онцлог хэрэгцээ, нас, бие даах чадвар, хэрэгцээ шаардлага, эрүүл мэндийн байдлыг харгалзан төрөлжүүлэн зохион байгуулахаар тусгасан байна. Мөн асрамжийн төлбөртэй үйлчилгээг бий болгон түр эсхүл урт хугацаагаар үзүүлэх эрх зүйн орчныг бүрдүүлэхээр тусгажээ. Түүнчлэн төрөлжсөн асрамжийн үйлчилгээнээс гадна ахмад настан, хөгжлийн бэрхшээлтэй хүмүүс гэрийн асрамжийн үйлчилгээ, явуулын үйлчилгээ, асаргаа, сувилгааг мэргэжлийн байгууллагаар дамжуулан авах зэрэг асрамжийн олон хувилбарт үйлчилгээг нэвтрүүлэх, эдгээр үйлчилгээг хэрэгжүүлэх иргэн болон төрийн бус байгууллагад төрөөс дэмжлэг үзүүлэх, хувьсах зардал, үйлчилгээний зардлыг санхүүжүүлэх зохицуулалтуудыг хуулийн шинэчилсэн найруулгын төсөлд тусгасан;
- Хөдөлмөр, нийгмийн хамгааллын сайдын "Журам шинэчлэн батлах тухай" 2023 оны 12 дугаар сарын 15-ны өдрийн А/188 дугаар тушаалаар "Төрөлжсөн асрамжийн газарт ахмад настан, хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэнийг хүлээн авах, шилжүүлэх, гаргах журам"-ыг шинэчлэн баталж, 2024 оны 01 дүгээр сарын 01-ний өдрөөс эхлэн дагаж мөрдөж байна;
- Хөдөлмөр, нийгмийн хамгааллын сайдын "Журам шинэчлэн батлах тухай" 2023 оны 12 дугаар сарын 15-ны өдрийн А/191 дүгээр тушаалаар "Төрөлжсөн асрамжийн газрыг магадлан итгэмжлэх журам"-ыг батлан, 2024 оны 01 дүгээр сарын 01-ний өдрөөс эхлэн дагаж мөрдөж байна;
- Асрамжийн үйлчилгээнд хамрагдаж байгаа ахмад настан, хөгжлийн бэрхшээлтэй хүмүүсийн хоол хүнс, хувцас, ариун цэврийн хэрэгсэл, эмийн зардлын норм, нормативын хэмжээг инфляцын түвшин, зах зээлийн бодит үнэ ханш, асрамжийн газруудын саналд нийцүүлэн шинэчлэн боловсруулж Хөдөлмөр, нийгмийн хамгааллын сайдын 2023 оны А/130 дугаар тушаалаар баталсан бөгөөд уг тушаалыг 2024 оны 01 дүгээр сарын 01-ний өдрөөс эхлэн дагаж мөрдөж байна;
- Ахмад настан, хөгжлийн бэрхшээлтэй хүмүүсийн нийгмийн даатгал, нийгмийн халамжийн тэтгэвэр тэтгэмж, "насны хишиг"-ийн мөнгийг өөрөө захиран зарцуулах эрхийг бодитоор хангах хүрээнд Нийгмийн халамжийн тухай хуулийн 19 дүгээр зүйлийн 19.8 дахь хэсэгт заасан "Асрамжийн үйлчилгээнд хамрагдаж байгаа ахмад настан, 18 ба түүнээс дээш насны хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэнд тэтгэвэр олгох журам"-ыг шинэчлэн боловсруулсан. Уг журмын төсөлд үйлчлүүлэгчийн асрамжийн газарт өгөх тэтгэврийн 30 хувийн зарцуулалттай холбоотой нарийвчилсан зохицуулалтыг тусгахаас гадна ахмад настны өөрийнх нь зөвшөөрөлгүйгээр тэтгэврийн мөнгийг барьцаалах, өөр этгээдэд шилжүүлэх, түүний өмнөөс захиран зарцуулахыг

хориглосон зохицуулалтыг мөн нэмсэн байна. Түүнчлэн асрамжийн газраар үйлчлүүлэгч гомдол санал гаргасан тохиолдолд холбогдох хяналт шалгалт хийх, хариуцлага хүлээлгэх асуудлыг мөн тусгасан;

- Хөдөлмөр, нийгмийн хамгааллын яамны зүгээс асрамжийн газруудын нийт ажилтан, албан хаагчдын цалин хөлсний судалгааг хийж, уг судалгаагаар Ховд, Баян-Өлгий, Хөвсгөл, Увс аймаг дахь асрамжийн газрууд Засгийн газрын 2021 оны 140 дүгээр тогтоолоор батлагдсан “Хөгжлийн бэрхшээлтэй хүн, ахмад настанд тусламж, үйлчилгээ үзүүлж байгаа төрийн үйлчилгээний зарим албан хаагчид хөдөлмөрийн нөхцөлийн нэмэгдэл олгох журам”-ын дагуу асрагч нарт 20 хувийн нэмэгдлийг олгоогүй байсныг тогтоосон. Улмаар Засгийн газрын 2023 оны 6 дугаар сарын 21-ний өдрийн “Төрийн албаны зарим албан тушаалын цалингийн хэмжээ, доод хэмжээг шинэчлэн тогтоох тухай” 241 дүгээр тогтоол батлагдсантай уялдуулан 2023 оны төсвийн тодотгол хийснээр уг нэмэгдлийг байгууллагуудын цалингийн санд багтаан олгох боломжийг бүрдүүлжээ;
- Хөдөлмөр, нийгмийн хамгааллын сайдын “Журам шинэчлэн батлах тухай” 2023 оны 11 дүгээр сарын 10-ны өдрийн А/155 дугаар тушаалаар “Ажлын байрны үнэлгээ хийх журам”, “Үнэлгээ хийх жишиг үнэ”-ийг баталсан. “Ажлын байрны үнэлгээ хийх журам”-д “Шаардлагатай тохиолдолд ... ажил олгогч, ажилтны хүсэлт, эрх бүхий байгууллагын шийдвэрээр хөдөлмөрийн нөхцөлийн үнэлгээ хийлгэж болно” гэж зааснаар Монгол Улсад үйл ажиллагаа явуулж буй бүх асрамжийн газруудад ажлын байрны үнэлгээ хийлгэхэд шаардагдах төсвийг 2024 оны төсөвт тусгасан байна.

Эрүү шүүлтээс урьдчилан сэргийлэх асуудал эрхэлсэн гишүүний Монгол Улсын Их Хурал, Засгийн газрын гишүүн, Эрүүл мэндийн сайд С.Чинзоригт хүргүүлсэн Зөвлөмжийн биелэлтийг Монгол Улсын Засгийн газрын “Журам шинэчлэн батлах тухай” 2020 оны 206 дугаар тогтоолоор баталсан “Бодлогын баримт бичгийн хэрэгжилт, захиргааны байгууллагын үйл ажиллагаанд хяналт-шинжилгээ, үнэлгээ хийх нийтлэг журам”-ын 6 дугаар зүйлд заасны дагуу 57,5 хувийн биелэлттэй гэж тооцсон.

Эрүүл мэндийн яам нь нийгмийн даатгал, нийгмийн халамжийн тогтоогдсон тэтгэвэр, тэтгэмжийн 70 хувийг Сэтгэцийн эрүүл мэндийн үндэсний төвөөр үйлчлүүлж буй сэтгэцийн эмгэгтэй иргэнд өөрт нь зориулан зарцуулах эрх зүйн зохицуулалтыг бий болгоход хуульчдын багийг ажиллуулахаар болжээ.

Мөн “Сэтгэцийн архаг, урт хугацааны эмчлүүлэгчдийн сүрьеэ болон бусад өвчнөөр өвчилсөн тохиолдолд эрүүл мэндийн тусламж, үйлчилгээний зардал дээр нэмэлтээр, сэтгэцийн ба зан төрхийн эмгэгийн үзлэг, оношилгоо, өдрийн эмийн эмчилгээний зардлыг Эрүүл мэндийн даатгалын сангаас олгох боломжтой эсэхийг судлан ажиллаж байна.

“Эмнэлгийн чанартай албадлагын арга хэмжээ хэрэглэх тухай шүүхийн шийдвэрийг гүйцэтгэх, түүнд хяналт тавих журам”-д заасны дагуу Сэтгэцийн эрүүл мэндийн үндэсний төвийн Шүүхийн сэтгэцийн эмгэг судлалын клиникт хамгаалалтын алба хаагчийн тоог нэмэгдүүлэн, тус клиникийн эрхлэгчийн албан тушаалд олон жилийн туршлагатай, тэргүүлэх зэрэгтэй эмчийг томилон ажиллуулж байна. Мөн тус клиникийн хяналтын камерын тоо, нягтаршил үзүүлэлтийг сайжруулж, Шүүхийн шийдвэр гүйцэтгэх ерөнхий газрын Хорихоос өөр төрлийн ял эдлүүлэх албанаас шууд хяналт тавин ажиллаж байна. Шүүхийн сэтгэцийн эмгэг судлалын клиникийн эмч, эмнэлгийн ажилтан, хамгаалалтын алба хаагчдад “Нийгэмд аюултай үйлдэл хийж болзошгүй сэтгэцийн эмгэгтэй хүнд хэрэглэх тусгаарлах болон номхотгох аргын жагсаалт, тэдгээрийг хэрэглэх журам”-ыг танилцуулж, сургалт явуулжээ.

Сэтгэцийн эрүүл мэндийн үндэсний төвийн захирал В.Баярмаад хүргүүлсэн Зөвлөмжийн биелэлтийг Монгол Улсын Засгийн газрын “Журам шинэчлэн батлах тухай” 2020 оны 206 дугаар тогтоолоор баталсан “Бодлогын баримт бичгийн хэрэгжилт, захиргааны байгууллагын үйл ажиллагаанд хяналт-шинжилгээ, үнэлгээ хийх нийтлэг журам”-ын дагуу үнэлэн 67,5 хувийн биелэлттэй гэж тооцсон бөгөөд Монгол Улсын Үндсэн хууль, Олон улсын гэрээ, конвенц, холбогдох бусад хуулиар баталгаажуулсан эрүү шүүлт тулгах, бусад хэлбэрээр хэрцгий, хүнлэг бусаар буюу хүний нэр төрийг доромжлон харьцаж шийтгэх, ялгаварлан гадуурхалтаас ангид байх хүний эрх, эрх чөлөөг хангах, хамгаалах, хүндэтгэх, урьдчилан сэргийлэх нөхцөл боломж бодитойгоор бий болох дараах үр дүнд хүрсэн гэж дүгнэсэн. Үүнд:

- Зөвлөмжийн дагуу Сэтгэцийн эрүүл мэндийн үндэсний төвийн Хөдөлмөрийн дотоод журмыг шинэчлэн боловсруулахдаа Хөдөлмөрийн тухай хуулийн 7 дугаар зүйл, Жендэрийн эрх, тэгш байдлыг хангах тухай хуулийн 11 дүгээр зүйлийн 11.4.1-д заасны дагуу ажил эрхлэлт, хөдөлмөрийн харилцаанд дарамт, хүчирхийлэл, сэтгэл зүйн болон бэлгийн дарамтаас урьдчилан сэргийлэх, таслан зогсоох, гарсан гомдлыг шийдвэрлэх, дарамт үзүүлсэн албан хаагчдад хүлээлгэх хариуцлага, авах арга хэмжээг нарийвчлан тусгаж, **төвийн захирлын 2023 оны 12 дугаар сарын 08-ны өдрийн А/258 дугаар тушаалаар батлан, мөрдөж байна;**
- Хөдөлмөрийн харилцаан дахь ялгаварлан гадуурхалт, хүнлэг бус харьцаанаас ангид байх хүний эрхийг хангах хүрээнд шинээр томилогдсон ажилтнуудад зориулсан танилцуулах сургалтын хөтөлбөрт эрүү шүүлт тулгах, хүнлэг бус харьцаанаас ангид байх хүний эрхийн талаар болон эрүү шүүлт, ялгаварлан гадуурхалтаас урьдчилан сэргийлэхтэй холбоотой агуулгыг тусгаж, Хүний эрхийн Үндэсний Комисс болон Баянзүрх дүүргийн Нийгмийн даатгалын хэлтэстэй хамтран “Хүний эрхийн ерөнхий ойлголт”, “Ажлын байрны дарамт, хүчирхийллээс урьдчилан сэргийлэх нь” сэдвээр сургалт явуулж Нийгмийн даатгалын багц хуулиудыг танилцуулсан байна. Мөн 2024 оныг “Туслах сувилагчийг дэмжих жил” болгон зарлаж, энэ хүрээнд төвийн клиник, тасгуудын туслах сувилагч нарыг хүлээн авч, ажиллах нөхцөл болон тулгамдаж буй асуудлын талаар хэлэлцүүлэг зохион байгуулан, уг хэлэлцүүлгээс гарсан асуудлуудыг эрэмбэлэн, туслах сувилагчийг дэмжих жилийн ажлын төлөвлөгөөнд тусгасан;
- Эмнэлгийн мэргэжилтний ёс зүйн зөрчлөөс урьдчилан сэргийлэх, соён гэгээрүүлэх, ёс зүйн хэм хэмжээг сурталчлах арга хэмжээг байгууллагын 2024 оны гүйцэтгэлийн төлөвлөгөө болон Ёс зүйн салбар хорооны үйл ажиллагааны төлөвлөгөөнд тусган, Эрүүл мэндийн яам, Засгийн газрын хэрэг эрхлэх газрын дэргэдэх Удирдлагын академи, Баянзүрх дүүргийн Цагдаагийн III хэлтсээс зохион байгуулсан авлига, ашиг сонирхлын зөрчлөөс урьдчилан сэргийлэх болон төрийн албан хаагчийн ёс зүйн сургалтуудад эмч, эрүүл мэндийн ажилтнуудыг хамруулсан;
- Эмч, эмнэлгийн мэргэжилтэн, ажилтан, ажилтны төлөөлөгч болон төвд байнга байрлан эмчлүүлж буй **сэтгэцийн эмгэгтэй хүмүүсийн санал, хүсэлт, гомдлыг хүлээн авах албан тушаалтныг томилон, түүний нэр, харилцах утас, цахим шуудангийн хаягийг нийт ажилтанд харагдахуйц газар буюу цаг бүртгэлийн хэсгүүдэд байршуулсан;**
- Сэтгэгц нөлөөт эм зүйн тасаг, Донтох эмгэг судлалын клиникийн өдрийн эмчилгээний хэсэг, Сэтгэцийн эмгэг судлалын 2, 3 дугаар клиник, Яаралтай тусламжийн клиникт “Ази-фарма” ХХК-ны хандивласан хөрөнгө

болон байгууллагын төсвөөр засвар хийж, эмч, эмнэлгийн мэргэжилтэн, ажилтнуудын хөдөлмөрлөх хэвийн үйл ажиллагааг хангасан түр амрах, хооллох зориулалтын өрөөг тус тус тохижуулсан бөгөөд 2024 онд багтаан бусад клиник, тасаг, нэгжид түр амрах, хооллох зориулалтын өрөөг тохижуулахаар төлөвлөж байна;

- Цалин хөлс хариуцсан нягтлан бодогчийн албан тушаалд өөр хүнийг томилон ажиллуулж, эмч, эмнэлгийн мэргэжилтэн, ажилтнуудын цалин хөлсийг хөдөлмөрийн дотоод хэм хэмжээнд тусгасны дагуу сар бүр тогтсон өдөр олгож хэвшсэн;
- Төвийн дэргэдэх Үйлдвэрчний эвлэлийн даргыг сонгох хурлаас шинээр сонгогдсон Үйлдвэрчний эвлэлийн даргыг Удирдлагын зөвлөлийн хурлаар батламжилсан;
- Сэтгэцийн эрүүл мэндийн үндэсний төвд “Байгууллагын сэтгэл зүйч”-ийн албан тушаалыг бий болгон, уг албан тушаалд мэргэжлийн сэтгэл зүйчийг томилон ажиллуулж эхэлсэн;
- Сэтгэцийн эрүүл мэндийн тусламж, үйлчилгээг чанартай, үр дүнтэй явуулахад цэвэрлэгээний бараа материал, хог хаягдлын уут, аюулгүйн хайрцаг худалдан авах тендерийн хөрөнгө 2023 онд 20 сая төгрөг байсныг 2024 онд 85 сая төгрөг болгон нэмэгдүүлсэн;
- Төвийн эмч, эмнэлгийн мэргэжилтэн, ажилтнуудын нормын хувцас, зөөлөн эдлэл худалдан авах тендерийн төсөв 2023 онд 69 сая төгрөг байсныг 2024 онд 90 сая төгрөг болгон нэмэгдүүлсэн. Түүнчлэн тендерийн ажлын даалгаварт эмч, ажилтнуудын эрхэлж буй ажлын нөхцөл, ажил үүргийн болон улирлын онцлогт тохирсон ажлын гадуур хувцсаар хангах талаар оруулсан байна.

Харин Сэтгэцийн эрүүл мэндийн үндэсний төвийн захирал В.Баярмаагийн ирүүлсэн Зөвлөмжийн биелэлтэд Эрүүл мэндийн сайдын 2013 оны 446 дугаар тушаалаар баталсан “Эмнэлгийн мэргэжилтний ёс зүйн хэм хэмжээ”-г бүрэн эхээр нь оруулсан “Шинэ ажилтны гарын авлага” гарган эмч, эрүүл мэндийн ажилтнуудад түгээн ажиллаж байгаа тухай дурджээ. Гэвч Эрүүл мэндийн сайдын “Эмнэлгийн мэргэжилтний ёс зүйн дүрэм батлах тухай” 2019 оны 09 дүгээр сарын 04-ний өдрийн 406 дугаар тушаалаар дээр дурдсан Эрүүл мэндийн сайдын 2013 оны 11 дүгээр сарын 25-ны өдрийн “Эмнэлгийн мэргэжилтний ёс зүйн хэм хэмжээг шинэчлэн батлах тухай” 446 дугаар тушаалыг хүчингүйд тооцсон байна. Энэ нь тус төвийн удирдлага хүчин төгөлдөр бус баримт бичгийг эх сурвалж болгон үйл ажиллагаандаа мөрдөж буйг илэрхийлж байна.

Монгол Улсын Их хурлаас “Монгол Улс дахь хүний эрх, эрх чөлөөний байдлын талаарх 22 дахь илтгэл, Эрүү шүүлтээс урьдчилан сэргийлэх асуудал эрхэлсэн гишүүний тайланг хэлэлцсэнтэй холбогдуулан авах зарим арга хэмжээний тухай” 2023 оны 05 дугаар сарын 04-ний өдрийн 35 дугаар тогтоол болон “Монгол Улсын Хүний эрхийн Үндэсний Комиссын тухай хуулийн хэрэгжилтийг хангах, Хүний эрхийн түгээмэл тунхаглал батлагдсаны 75 жилийн ойд зориулсан Улсын Их Хурлын хүндэтгэлийн хуралдаантай холбогдуулан авах арга хэмжээний тухай” 2023 оны 12 дугаар сарын 22-ны өдрийн 114 дүгээр тогтоолыг баталж, Монгол Улсын Хүний эрхийн Үндэсний Комиссын тухай хуулийн Эрүү шүүлтээс урьдчилан сэргийлэх үндэсний ажиллагаатай холбоотой зохицуулалт нь Эрүүдэн шүүхийн эсрэг конвенцод нийцэж байгаа эсэх талаар болон хуулийн холбогдох зүйлийн хэрэгжилтийн үр дагаварт үнэлгээ хийж, танилцуулахыг Улсын Их Хурлын ХЗБХ болон Хүний эрхийн дэд хороонд даалгасан нь Монгол Улсын Үндсэн хууль болон бусад хууль, Монгол Улсын нэгдэн орсон олон улсын гэрээ, конвенцоор баталгаажуулсан эрүү шүүлт тулгах,

бусад хэлбэрээр хэрцгий, хүнлэг бусаар буюу хүний нэр төрийг доромжлон харьцаж шийтгэх, ялгаварлан гадуурхалтаас ангид байх хүний эрх, эрх чөлөө зөрчигдөхөөс урьдчилан сэргийлэх үйл ажиллагааг бэхжүүлэхэд дэмжлэг үзүүлсэн томоохон арга хэмжээ болсон.

Энэ хүрээнд Эрүү шүүлтээс урьдчилан сэргийлэх хэлтсээс судлаачдын багтай хамтран хийсэн үнэлгээ, дүн шинжилгээний үр дүнд **Хүний эрхийн Үндэсний Комиссын тухай хуулийн эрх зүйн зохицуулалтын хэм хэмжээ нь холбогдох конвенц болон Нэмэлт протоколын шаардлагад бүрэн нийцээгүй төдийгүй Эрүү шүүлтээс урьдчилан сэргийлэх үндэсний ажиллагаа чиг үүргээ олон улсын эрх зүйн актад тусгагдсаны дагуу хараат бусаар, үр дүнтэй хэрэгжүүлэхэд хүндрэл, үл ойлгогдох байдал үүсгэхүйц байгаа нь тогтоогдсон.**

Эрүүдэн шүүх болон бусад хэлбэрээр хэрцгий, хүнлэг бусаар буюу хүний нэр төрийг доромжлон харьцаж шийтгэхээс ангид байх эрхийг хамгаалах, эрүү шүүлтээс урьдчилан сэргийлэх үйл ажиллагаатай холбоотой тулгамдаж буй болон яаралтай шийдвэрлэх шаардлагатай асуудлууд, тэдгээрийг шийдвэрлэх арга замыг “Монгол Улс дахь хүний эрх, эрх чөлөөний төлөв байдлын талаарх илтгэл”-үүд, “Эрүүдэн шүүхийн эсрэг конвенцын хэрэгжилтийн талаарх Монгол Улсын хоёрдугаар илтгэлийг хэлэлцээд Нэгдсэн Үндэстний Байгууллагын Эрүүдэн шүүхийн эсрэг хорооноос Монгол Улсад өгсөн зөвлөмж” (2016), “Эрүүдэн шүүхээс урьдчилан сэргийлэх асуудал хариуцсан дэд хороо Монгол Улсад 2017 оны 09 сарын 11-ээс 20-ны өдрүүдэд хийсэн айлчлал: ажиглалт болон оролцогч улсад хандсан зөвлөмжүүд” (2017) -д тус тус онцлон тусгасан байна.

Хамгийн сүүлд буюу 2022 оны 10 дугаар сарын 03-14-ний өдрүүдэд Нэгдсэн Үндэстний Байгууллагын Дур зоргоор саатуулах асуудал хариуцсан Ажлын хэсэг Монгол Улсад албан ёсны айлчлал хийн, айлчлалын **урьдчилсан дүгнэлтийг Монгол Улсад мөн онд багтаан хүргүүлсэн бөгөөд уг дүгнэлтэд дурдсан сайжруулах, шийдвэрлэвэл зохих асуудлууд шийдэгдээгүй, тухайн үеийн нөхцөл байдал хэвээр байгааг 2023 оны 09 дүгээр сарын 11-ээс 10 дугаар сарын 06-ны өдрүүдэд зохион байгуулагдсан Нэгдсэн Үндэстний Байгууллагын Ерөнхий ассамблейн Хүний эрхийн Зөвлөлийн 54 дүгээр хуралдаанаар хэлэлцэн, Монгол Улсад ирүүлсэн Зөвлөмжөөс харж болно.**

Иймд Эрүүдэн шүүхийн эсрэг конвенц, түүний нэмэлт протоколд нийцүүлэн Монгол Улсын Хүний эрхийн Үндэсний Комиссын тухай хуулийн Эрүү шүүлтээс урьдчилан сэргийлэх үндэсний ажиллагаатай холбогдох зохицуулалтад нэмэлт, өөрчлөлт оруулах, Эрүү шүүлтээс урьдчилан сэргийлэх үндэсний ажиллагааны хараат бус байдлыг бүрэн баталгаажуулах, эрх зүйн орчныг нэг мөр бүрдүүлэх асуудлыг шийдвэрлэх шаардлагатай байна.

Эрүү шүүлтээс урьдчилан сэргийлэх үндэсний ажиллагааг Монгол Улс нэгдэн орсон Олон улсын гэрээнд заасны дагуу хэлбэрэлтгүй хэрэгжүүлэх нөхцөл бололцоог хангах арга хэмжээ даруй авч, Нэгдсэн Үндэстний Байгууллагын гэрээний хороодоос удаа дараа Монгол Улсад ирүүлж байгаа Зөвлөмжүүдийг хэрэгжүүлэн, иргэний нийгмийн байгууллагуудын анхааруулгыг судлан, Монгол Улсын иргэн болон Монгол Улсад оршин суугаа гадаадын иргэн, харьяалалгүй хүн, хуулийн этгээд бүрийн эрүү шүүлт тулгах, бусад хэлбэрээр хэрцгий, хүнлэг бусаар буюу хүний нэр төрийг доромжлон харьцаж шийтгэх, ялгаварлан гадуурхалтаас ангид байх эрх, эрх чөлөөг хангах, хамгаалах, хүндэтгэх, урьдчилан сэргийлэх, төрийн аль ч шатанд үл зөрчигдөх, хязгаарлагдахгүй байх нөхцөлийг бүрдүүлж, цаашлаад Олон улсын гэрээний үүргээ шударгаар сахин биелүүлэх амлалтаа санан, хүн төрөлхтний эрүү шүүлтийг устгах, үндсээр нь таслан зогсоох туйлын зорилгод нийцүүлэх нь зүйтэй.

ЭРҮҮ ШҮҮЛТЭЭС УРЬДЧИЛАН СЭРГИЙЛЭХ ҮНДЭСНИЙ АЖИЛЛАГААНД ТУЛГАМДАЖ БУЙ АСУУДАЛ

Монгол Улсын Хүний эрхийн Үндэсний Комиссын тухай хуульд “Монгол Улсын Хүний эрхийн Үндэсний Комисс гэж Монгол Улсын Үндсэн хууль, хууль, олон улсын гэрээнд заасан хүний эрх, эрх чөлөөний хэрэгжилтэд хяналт тавьж, хүний эрхийг хамгаалах, дэмжих чиг үүрэг бүхий хараат бус, бие даасан үндэсний байгууллагыг, Эрүү шүүлтээс урьдчилан сэргийлэх гэж эрүү шүүлт тулгах болон бусад хэлбэрээр хэрцгий, хүнлэг бусаар шийтгэх буюу хүний нэр төрийг доромжлон харьцахаас урьдчилан сэргийлэх хараат бус, бие даасан, цогц үйл ажиллагааг ойлгоно” гэж хоёр бие даасан, өөр өөр чиг үүрэг бүхий, хараат бус механизм байдлаар тодорхойлсон.

Хүний эрхийн Үндэсний Комисс болон Эрүү шүүлтээс урьдчилан сэргийлэх асуудал эрхэлсэн гишүүн нь бие даасан хоёр институт болох ч төсөв, санхүүгийн хараат бус байдал нь бодитой, тодорхой хэрэгжих боломжгүй байна. Тодруулбал Хүний эрхийн Үндэсний Комиссын дарга төсвийг ерөнхийлөн захирч, Тамгын газрын дарга төсвийг шууд захирч байгаагаас Эрүү шүүлтээс урьдчилан сэргийлэх асуудал эрхэлсэн гишүүн нь Эрүү шүүлтээс урьдчилан сэргийлэх үйл ажиллагаанд зориулагдсан төсвийг захиран зарцуулах боломжгүй болж **үндэсний ажиллагааны санхүүгийн хараат бус, бие даасан байдалд сөргөөр нөлөөлж байна.**

Хяналт шинжилгээ хийхэд холбогдох төсөв, томилолтын мөнгийг Комиссын удирдлага, **тамгын газрын дарга зэрэгт танилцуулж, баталгаажуулдаг практик тогтож, энэ нь хүний эрх, эрх чөлөөг хязгаарласан, эсхүл тухайн хүн өөрийн хүсэлтээр гарах боломжгүй газруудад хийх хяналт шинжилгээний талаарх мэдээлэл түгэн тарах зэргээр урьдчилж мэдэгдэхгүйгээр гэнэтийн хяналт шинжилгээ хийх үйл ажиллагаа зорилгоо бүрэн биелүүлж чадахгүй байх эрсдэлийг үүсгэсэн.**

Эрүү шүүлтээс урьдчилан сэргийлэх асуудал эрхэлсэн гишүүний Улсын Их Хурал, холбогдох байгууллага, албан тушаалтан, иргэдтэй харилцах **албан бичигт зарим тохиолдолд Хүний эрхийн Үндэсний Комиссын тамгыг хэрэглүүлэхээс татгалздаг зохисгүй үйлдлийг гаргах болсон бөгөөд яаралтай хийх шаардлагатай хяналт шинжилгээний Удирдамжийн төсөлтэй заавал танилцах, зарим албан бичгийн утгыг өөрчлөх шаардлага тавьж, хөдөө орон нутагт ажиллах тээврийн хэрэгслийн болон томилолт, шатахууны зардал, сургалт, сурталчилгаа хийх, холбогдох дүн шинжилгээ хийлгэх, гарын авлага хэвлүүлэх зардал зэрэг төсвийн зарцуулалтад хязгаарлалт тогтоон үйл ажиллагаанд хөндлөнгөөс нөлөөлөх үйлдэл, эс үйлдлээр хүндрэл бэрхшээл учруулж байна.**

Эрүү шүүлтээс урьдчилан сэргийлэх чиглэлээр холбогдох олон улсын байгууллагатай олон талт түншлэлийг хөгжүүлэх, харилцаа холбоо тогтоох ажлын хүрээнд Женев дэх ЭШУС нийгэмлэг Олон улсын байгууллагын **2024 оны 01 дүгээр сараас 02 дугаар сарын 29-ний өдрийг хүртэлх хугацаанд ирүүлсэн хамтын ажиллагааны захидал харилцаа тодорхойгүй шалтгаанаар саатсан тохиолдол гарлаа.**

Эрүү шүүлтээс урьдчилан сэргийлэх үндэсний ажиллагаа нь тусгайлсан төсөвгүй, ХЭҮК-ын төсвөөс шууд хамааралтай ажиллаж байна. Сангийн яамны Төрийн санд Эрүү шүүлтээс урьдчилан сэргийлэх үйл ажиллагааны тусгай данс нээсэн байдаг ч одоогоор төсөв хуваарилагдаагүй байна.

Хүний эрхийн Үндэсний Комиссын төсвийг өргөн барихад Эрүү шүүлтээс урьдчилан сэргийлэх асуудал эрхэлсэн гишүүн үндэсний урьдчилан сэргийлэх үйл ажиллагааны төсвийг өөрөө өргөн мэдүүлэх конвенцод заасан эрхтэй ч **дотоодын хууль тогтоомжид тодорхойгүй гэсэн үндэслэлээр саналыг үл хүлээн авч, төсөөлсөн хэмжээнд батлуулалгүй, төсөв батлагдсаны дараа анхны төсөөллөөс өөрчлөн, бууруулж хуваарилдаг нь үндсэн чиг үүргээ хэрэгжүүлэхэд хүрэлцэхгүй байна. Дээрх нөхцөлөөс шалтгаалан Монгол Улсын ХЭҮК-ын тухай хуулийн “31.3 дахь хэсэгт Эрүү шүүлтээс урьдчилан сэргийлэх ажиллагааны төсөв нь чиг үүргээ бүрэн, тасралтгүй, үр нөлөөтэй, хараат бусаар эрхлэн явуулахад хүрэлцэхүйц байна.” гэсэн зохицуулалт хэрэгжихгүй байна** гэж дүгнэж болно.

Хуулиар хүлээсэн үүргээ биелүүлж Монгол Улсын нийт иргэн, гадаадын иргэн, харьяалалгүй хүн, хуулийн этгээд, төрийн нийт албан хаагчдын хүрээнд үндэсний урьдчилан сэргийлэх ажиллагааг хэрэгжүүлэх, хуулиар хяналт тавих үүрэгтэй өөрийн хүсэлтээр гарч явах боломжгүй орон даяар тархан байрласан 843 газарт байгаа 144,942 хүнд хүрч, тэдний эрүү шүүлт тулгах, бусад хэлбэрээр хэрцгий, хүнлэг бусаар буюу хүний нэр төрийг доромжлон харьцаж шийтгэх, ялгаварлан гадуурхалтаас ангид байх хүний эрх, эрх чөлөө зөрчигдөхөөс сэргийлэх, эрхийн зөрчлийг арилгуулах, сургалт, сурталчилгаа явуулах, эрүү шүүлт гарч болзошгүй тогтолцооны шалтгаан, нөхцөлийг судлах зорилгоор тогтмол хяналт шинжилгээ хийх үйл ажиллагааг хэрэгжүүлэхэд хүрэлцдэггүй.

Энэ нь хуулиар хүлээсэн үйл ажиллагаагаа явуулахад Эрүү шүүлтээс урьдчилан сэргийлэх үндэсний ажиллагааны хүрээнд зарцуулах төсвийг тусгайлан хуваарилсан гэх эрх зүйн баримт бичиг гардаггүйгээс шалтгаалан Хүний эрхийн Үндэсний Комиссын дарга буюу Төсвийн ерөнхийлөн болон шууд захирагч нараас бүрэн хараат байдалтай, чиг үүргээ тасралтгүй, үр нөлөөтэй, хараат бусаар ажиллах зарчим шууд алдагдахад хүргэж байна.

Эрүү шүүлтээс урьдчилан сэргийлэх үндэсний ажиллагаа чиг үүргээ хэрэгжүүлэн ажиллахад нэгжийн албан хаагчдын өрөө, тасалгаа, техник хэрэгсэл хангалтгүй, иргэд, төрийн албан тушаалтнуудыг хүлээн авч уулзалт, ярилцлага хийх тусгайлсан өрөөгүй зэргээс улбаалан иргэдийн гомдол, мэдээллийн аюулгүй байдал, хувь хүний нууц алдагдах эрсдэл үүссэн.

Монгол Улсад шинэ тутам байгуулагдсан Эрүү шүүлтээс урьдчилан сэргийлэх үндэсний үйл ажиллагааг бэхжүүлэх, хүний нөөцийг Монгол Улсын Засгийн газраас Нэгдсэн Үндэстний Байгууллагад тайлагнасны дагуу 10 албан хаагчийн төсвийг бүрэн олгох, цаашид нэмэгдүүлэх, мэргэшүүлэн сургах нөхцөлийг бүрдүүлэх шаардлага тулгамдаж байна. Тухайлбал гадаад улсын ижил төстэй байгууллагуудын туршлага судлах, мэргэшил арга зүйн дэмжлэг авах экспертүүдийг урьж ирүүлэх зэрэг арга хэмжээний зардлуудыг улсын төсөвт тусгах зэрэг тулгамдсан асуудлуудыг даруй шийдвэрлэх шаардлагатай юм.

Монгол Улсын Их Хурлын хяналт шалгалтын тухай хуулийн 16 дугаар зүйлд

заасны дагуу Улсын Их Хурлын Тамгын газраас “Эрүү шүүлтээс урьдчилан сэргийлэх үйл ажиллагааны 2022 оны тайлан”-д хяналт шинжилгээ хийж, Улсын Их Хурлын Ерөнхий нарийн бичгийн даргын 2023 оны 4 дүгээр сарын 20-ны өдрийн ТГ-01/528 дугаар албан бичгээр Хууль зүйн байнгын хорооны даргад хяналт шинжилгээний дүнг хүргүүлсэн²⁰².

Тус хяналт шинжилгээгээр Хууль зүйн байнгын хорооны даргад хүргүүлсэн зөвлөмж, дүгнэлтийн дагуу Эрүү шүүлтээс урьдчилан сэргийлэх чиг үүргийг Монгол Улсын нэгдэн орсон олон улсын гэрээ, конвенц, тэдгээрийг хэрэгжүүлэгч байгууллагуудаас гаргасан санал, зөвлөмжид нийцүүлэх нь зүйтэй гэж үзэж байна.

Мөн тус хяналт шинжилгээний үр дүнд тулгуурлан Эрүү шүүлтээс урьдчилан сэргийлэх асуудал эрхэлсэн гишүүний хуульд заасан чиг үүргийн хэрэгжилт, түүний үр дүнг дээшлүүлэхэд чиглэсэн арга хэмжээг авч хэрэгжүүлэх шаардлагатай. Тухайлбал, тус хяналт шинжилгээний зөвлөмжийн 1 дэх хэсэгт заасан “Эрүү шүүлтээс урьдчилан сэргийлэх үйл ажиллагааг үр дүнтэй хэрэгжүүлэхэд шаардлагатай хүний нөөцийн болон төсвийн тооцоо судалгааг нарийвчлан гаргаж, саналыг эрх бүхий байгууллагад танилцуулж, шийдвэрлүүлэх талаар зохих арга хэмжээг авч ажиллах”, “...хүний нөөц болон эдийн засгийн хувьд хараат бусаар хэрэгжүүлэх нөхцлийг бүрдүүлэхэд анхаарч ажиллах шаардлагатай” гэсэн зөвлөмжийг бүх түвшинд хэрэгжүүлэх нь чухал юм.

Иймд хууль эрх зүйн зохицуулалтыг боловсронгуй болгож, цаашид хүний эрхийг хангах механизмуудын хооронд эрхийн болон чиг үүргийн үл ойлгогдох нөхцөл байдал үүсгэлгүйгээр зохицуулж, иргэд, хуулийн этгээдийн эрхийг хангах нөхцөлийг олон улсын сайн жишигт нийцүүлэн, дотоодын хууль тогтоомжоо улам боловсронгуй болгож, Үндсэн хуулиар хамгаалсан хүний эрх, эрх чөлөөг хамгаалах тогтолцоог хэлбэрэлтгүй бэхжүүлэхийг уриалж байна.

²⁰² Улсын Их Хурлын Тамгын газраас 2023 оны 4 дүгээр сард “Эрүү шүүлтээс урьдчилан сэргийлэх үйл ажиллагааны 2022 оны тайлан”-д хяналт шинжилгээ хийсэн. Улсын Их Хурлын Ерөнхий нарийн бичгийн даргын 2023 оны 4 дүгээр сарын 20-ны өдрийн ТГ-01/528 дугаар албан бичгээр Хууль зүйн байнгын хорооны даргад хяналт шинжилгээний дүнг хүргүүлсэн. <https://www.parliament.mn>

МОНГОЛ УЛСЫН ИХ ХУРЛААР ШИЙДВЭР
ГАРГУУЛАХААР ЭРҮҮ ШҮҮЛТЭЭС
УРЬДЧИЛАН СЭРГИЙЛЭХ ҮНДЭСНИЙ
АЖИЛЛАГААНААС ӨГЧ БУЙ САНАЛ

ᠮᠣᠩᠭᠣᠯ ᠤᠯᠤᠰ ᠶ᠋ᠢᠬᠡ ᠬᠣᠷᠯᠠᠭ ᠰᠢᠶᠢᠳᠦ᠋ᠷ
ᠭᠠᠷᠭᠤᠭᠤᠯᠠᠬᠠᠭᠠᠷ ᠡᠷᠦᠭᠦ ᠰᠡᠭᠦᠯᠲᠡᠭᠦᠰ
ᠤᠷᠦᠳᠴᠢᠯᠠᠨ ᠰᠡᠷᠭᠢᠶᠢᠯᠡᠬᠡ ᠤᠨᠳᠡᠰᠨᠢᠶ
ᠠᠵᠢᠯᠯᠠᠭᠠᠨᠠᠭᠠᠰ ᠥᠭᠴᠢ ᠪᠤᠶᠢ ᠰᠠᠨᠠᠯ

MECHANISM OF TORTURE IN MONGOLIA

МОНГОЛ УЛСЫН ИХ ХУРЛААР ШИЙДВЭР ГАРГУУЛАХААР ЭРҮҮ ШҮҮЛТЭЭС УРЬДЧИЛАН СЭРГИЙЛЭХ ҮНДЭСНИЙ АЖИЛЛАГААНААС ӨГЧ БУЙ САНАЛ

Монгол Улсын Эрүү шүүлтээс урьдчилан сэргийлэх үндэсний ажиллагааны бие даасан, хараат бус байдал:

1. Монгол Улсын Эрүү шүүлтээс урьдчилан сэргийлэх үндэсний ажиллагааны эрх зүйн зохицуулалтыг Монгол Улсын нэгдэн орсон олон улсын гэрээ, конвенц, Нэгдсэн Үндэстний Байгууллагын Эрүүдэн шүүхийн эсрэг Дэд хорооноос Монгол Улсад өгсөн зөвлөмж” (2016), “Эрүү шүүлтээс урьдчилан сэргийлэх Дэд хороо Монгол Улсад хийсэн айлчлал: ажиглалт болон оролцогч улсад хандсан тайлан, зөвлөмжүүд” (2017), Нэгдсэн Үндэстний Байгууллагын Дур зоргоор саатуулах асуудал хариуцсан Ажлын хэсгийн Монгол Улсад 2022 онд хийсэн айлчлалын тайланг Ерөнхий ассамблейн Хүний эрхийн Зөвлөлийн 2023 оны 54 дүгээр хуралдаанаар хэлэлцэн батлаад Монгол Улсад мөн онд ирүүлсэн Зөвлөмжид нийцүүлэн Хүний эрхийн Үндэсний Комиссын тухай хуулийн Эрүү шүүлтээс урьдчилан сэргийлэх үндэсний ажиллагааг зохицуулсан холбогдох зүйл, заалтад нэмэлт, өөрчлөлт оруулан, боловсронгуй болгох;
2. Үндэсний урьдчилан сэргийлэх механизмын үйл ажиллагаа явуулах төсөв санхүү, хүний нөөцийн бие даасан, хараат бус байдлыг Эрүүдэн шүүхийн эсрэг конвенцын Нэмэлт протоколд нийцүүлэн Монгол Улсын Төрийн албаны тухай хууль, Төсвийн тухай хууль тогтоомжид тусгах замаар эрх зүйн зохицуулалтыг боловсронгуй болгох;

Ахмад настан, хөгжлийн бэрхшээлтэй, сэтгэцийн эмгэгтэй хүмүүсийн эрхийг хамгаалах чиглэлээр:

1. Монгол Улсын Үндсэн хууль, олон улсын гэрээ, конвенцоор баталгаажуулсан эрүү шүүлт тулгах, бусад хэлбэрээр хэрцгий, хүнлэг бусаар буюу хүний нэр төрийг доромжлон харьцаж шийтгэх, ялгаварлан гадуурхалтаас ангид байх хүний эрх, эрх чөлөөг хангах нөхцөл боломжийг бодитоор бий болгоход төрөлжсөн асрамжийн үйлчилгээг үйлчлүүлэгчийн онцлог хэрэгцээ, нас, бие даах чадвар, хэрэгцээ шаардлага, эрүүл мэндийн байдлыг харгалзан ангилж, төрөлжүүлэн үзүүлэх, удирдлага, зохион байгуулалт, санхүүжилтийн тогтолцоог боловсронгуй болгох, үйлчилгээний нэр төрөл, хамрах хүрээг нэмэгдүүлэх, төрөлжүүлэх, цаашид салбар хоорондын уялдааг хангах зохицуулалтыг нарийвчлан Нийгмийн халамжийн тухай хуулийн шинэчилсэн найруулгын төсөлд тусгах;
2. Монгол Улсын Сэтгэцийн эрүүл мэндийн тухай хуульд заасан “Сэтгэцийн эмгэгтэй хүний асрамжийн үйлчилгээ”-г хэрэгжүүлэх нөхцөл бололцоог бүрдүүлж, төрөлжсөн асрамжийн бүтэц бий болгох.

Хүний халдашгүй, чөлөөтэй байх эрхийг хамгаалах чиглэлээр:

1. Шүүхийн шийтгэх тогтоолд заасан нийт хугацаанд хорих ангид ял эдэлж байхдаа өөр гэмт хэрэгт шалгагдаж, цагдан хоригдсон хугацааг ялтны эдлэх ялд оруулан тооцохгүй байгаа нь хүний халдашгүй, чөлөөтэй байх Үндсэн хуулиар хамгаалсан эрхийг зөрчиж байж болзошгүй байх тул Эрүүгийн хуулийн 6.10 дугаар зүйлийн 1 дэх хэсэгт заасан “Шүүх баривчлагдсан, цагдан хоригдсон хугацааг ялтны эдлэх ялд оруулан тооцно.” гэсэн зохицуулалтыг Монгол Улсын Үндсэн хууль, Монгол Улсын Олон улсын гэрээ, конвенцод нийцүүлэн боловсронгуй болгох.
2. Эрүүдэн шүүх болон бусад хэлбэрээр хэрцгий, хүнлэг бусаар буюу хүний нэр төрийг доромжлон харьцаж шийтгэхийн эсрэг конвенцын 22 дугаар зүйлийг хүлээн зөвшөөрсөн мэдэгдэл хийж Нэгдсэн Үндэстний Байгууллагын Эрүү шүүлтийн эсрэг хороонд хийх асуудлыг холбогдох журмын дагуу судлан шийдвэрлэх.

1999-2000-2001-2002-2003-2004-2005-2006-2007-2008-2009-2010-2011-2012-2013-2014-2015-2016-2017-2018-2019-2020-2021-2022-2023-2024-2025-2026-2027-2028-2029-2030-2031-2032-2033-2034-2035-2036-2037-2038-2039-2040-2041-2042-2043-2044-2045-2046-2047-2048-2049-2050-2051-2052-2053-2054-2055-2056-2057-2058-2059-2060-2061-2062-2063-2064-2065-2066-2067-2068-2069-2070-2071-2072-2073-2074-2075-2076-2077-2078-2079-2080-2081-2082-2083-2084-2085-2086-2087-2088-2089-2090-2091-2092-2093-2094-2095-2096-2097-2098-2099-2100-2101-2102-2103-2104-2105-2106-2107-2108-2109-2110-2111-2112-2113-2114-2115-2116-2117-2118-2119-2120-2121-2122-2123-2124-2125-2126-2127-2128-2129-2130-2131-2132-2133-2134-2135-2136-2137-2138-2139-2140-2141-2142-2143-2144-2145-2146-2147-2148-2149-2150-2151-2152-2153-2154-2155-2156-2157-2158-2159-2160-2161-2162-2163-2164-2165-2166-2167-2168-2169-2170-2171-2172-2173-2174-2175-2176-2177-2178-2179-2180-2181-2182-2183-2184-2185-2186-2187-2188-2189-2190-2191-2192-2193-2194-2195-2196-2197-2198-2199-2200-2201-2202-2203-2204-2205-2206-2207-2208-2209-2210-2211-2212-2213-2214-2215-2216-2217-2218-2219-2220-2221-2222-2223-2224-2225-2226-2227-2228-2229-2230-2231-2232-2233-2234-2235-2236-2237-2238-2239-2240-2241-2242-2243-2244-2245-2246-2247-2248-2249-2250-2251-2252-2253-2254-2255-2256-2257-2258-2259-2260-2261-2262-2263-2264-2265-2266-2267-2268-2269-2270-2271-2272-2273-2274-2275-2276-2277-2278-2279-2280-2281-2282-2283-2284-2285-2286-2287-2288-2289-2290-2291-2292-2293-2294-2295-2296-2297-2298-2299-2300-2301-2302-2303-2304-2305-2306-2307-2308-2309-2310-2311-2312-2313-2314-2315-2316-2317-2318-2319-2320-2321-2322-2323-2324-2325-2326-2327-2328-2329-2330-2331-2332-2333-2334-2335-2336-2337-2338-2339-2340-2341-2342-2343-2344-2345-2346-2347-2348-2349-2350-2351-2352-2353-2354-2355-2356-2357-2358-2359-2360-2361-2362-2363-2364-2365-2366-2367-2368-2369-2370-2371-2372-2373-2374-2375-2376-2377-2378-2379-2380-2381-2382-2383-2384-2385-2386-2387-2388-2389-2390-2391-2392-2393-2394-2395-2396-2397-2398-2399-2400-2401-2402-2403-2404-2405-2406-2407-2408-2409-2410-2411-2412-2413-2414-2415-2416-2417-2418-2419-2420-2421-2422-2423-2424-2425-2426-2427-2428-2429-2430-2431-2432-2433-2434-2435-2436-2437-2438-2439-2440-2441-2442-2443-2444-2445-2446-2447-2448-2449-2450-2451-2452-2453-2454-2455-2456-2457-2458-2459-2460-2461-2462-2463-2464-2465-2466-2467-2468-2469-2470-2471-2472-2473-2474-2475-2476-2477-2478-2479-2480-2481-2482-2483-2484-2485-2486-2487-2488-2489-2490-2491-2492-2493-2494-2495-2496-2497-2498-2499-2500-2501-2502-2503-2504-2505-2506-2507-2508-2509-2510-2511-2512-2513-2514-2515-2516-2517-2518-2519-2520-2521-2522-2523-2524-2525-2526-2527-2528-2529-2530-2531-2532-2533-2534-2535-2536-2537-2538-2539-2540-2541-2542-2543-2544-2545-2546-2547-2548-2549-2550-2551-2552-2553-2554-2555-2556-2557-2558-2559-2560-2561-2562-2563-2564-2565-2566-2567-2568-2569-2570-2571-2572-2573-2574-2575-2576-2577-2578-2579-2580-2581-2582-2583-2584-2585-2586-2587-2588-2589-2590-2591-2592-2593-2594-2595-2596-2597-2598-2599-2600-2601-2602-2603-2604-2605-2606-2607-2608-2609-2610-2611-2612-2613-2614-2615-2616-2617-2618-2619-2620-2621-2622-2623-2624-2625-2626-2627-2628-2629-2630-2631-2632-2633-2634-2635-2636-2637-2638-2639-2640-2641-2642-2643-2644-2645-2646-2647-2648-2649-2650-2651-2652-2653-2654-2655-2656-2657-2658-2659-2660-2661-2662-2663-2664-2665-2666-2667-2668-2669-2670-2671-2672-2673-2674-2675-2676-2677-2678-2679-2680-2681-2682-2683-2684-2685-2686-2687-2688-2689-2690-2691-2692-2693-2694-2695-2696-2697-2698-2699-2700-2701-2702-2703-2704-2705-2706-2707-2708-2709-2710-2711-2712-2713-2714-2715-2716-2717-2718-2719-2720-2721-2722-2723-2724-2725-2726-2727-2728-2729-2730-2731-2732-2733-2734-2735-2736-2737-2738-2739-2740-2741-2742-2743-2744-2745-2746-2747-2748-2749-2750-2751-2752-2753-2754-2755-2756-2757-2758-2759-2760-2761-2762-2763-2764-2765-2766-2767-2768-2769-2770-2771-2772-2773-2774-2775-2776-2777-2778-2779-2780-2781-2782-2783-2784-2785-2786-2787-2788-2789-2790-2791-2792-2793-2794-2795-2796-2797-2798-2799-2800-2801-2802-2803-2804-2805-2806-2807-2808-2809-2810-2811-2812-2813-2814-2815-2816-2817

I ХЭСЭГ

2023 ОНД ЭРҮҮ ШҮҮЛТЭЭС УРЬДЧИЛАН СЭРГИЙЛЭХ ХҮРЭЭНД ХИЙГДСЭН ХЯНАЛТ ШИНЖИЛГЭЭ, СУРГАЛТ, ХЭЛЭЛЦҮҮЛЭГ, ЗӨВЛӨМЖҮҮД

ЭРҮҮ ШҮҮЛТЭЭС УРЬДЧИЛАН СЭРГИЙЛЭХ ХЯНАЛТ ШИНЖИЛГЭЭ 2023 ОНД

2023 оны 04 сар

Дорнод аймгийн ШШГ газрын цагдан хорих, баривчлах байр, цагдаагийн газрын эрүүлжүүлэх, саатуулах байр, Хөдөлмөр, халамжийн үйлчилгээний газрын харьяа Зүүн бүсийн ахмад настны асрамж, үйлчилгээний төв, “Анна хоум” хүүхдийн асрамж, халамжийн төв

Дорноговь аймгийн ШШГ газрын цагдан хорих байр, цагдаагийн газрын эрүүлжүүлэх, саатуулах, баривчлах байр, Хөдөлмөр, халамжийн үйлчилгээний газрын харьяа Говийн бүсийн ахмад настны төрөлжсөн асрамжийн газар

Дундговь аймгийн ШШГ газрын цагдан хорих, баривчлах байр, цагдаагийн газрын эрүүлжүүлэх, саатуулах байр

Төв аймгийн Мөнгөнморьт сум дахь ШШГ газрын 417 дугаар нээлттэй хорих анги

Багануур дүүрэг дэх ШШГ газрын 427 дугаар нээлттэй, хаалттай хорих анги

2023 оны 05 сар

Хэнтий аймаг дахь ШШГ газрын 419 дүгээр хорих анги, ШШГ газрын цагдан хорих, баривчлах байр, цагдаагийн газрын эрүүлжүүлэх, саатуулах байр

Сүхбаатар аймаг дахь ШШГ газрын цагдан хорих байр, цагдаагийн газрын эрүүлжүүлэх, саатуулах, баривчлах байр

2023 оны 06 сар

Хөвсгөл аймаг дахь ШШГ газрын цагдан хорих байр, цагдаагийн газрын эрүүлжүүлэх, саатуулах, баривчлах байр

Булган аймаг дахь ШШГ газрын цагдан хорих, баривчлах байр, цагдаагийн газрын эрүүлжүүлэх, саатуулах байр

Орхон аймаг дахь ШШГ газрын 437 дугаар нээлттэй хорих анги, цагдан хорих байр, баривчлах байр

2023 оны 07 сар

Дархан-Уул аймаг дахь Цагдаагийн газрын эрүүлжүүлэх, саатуулах, баривчлах байр, ШШГ газрын 445 дугаар нээлттэй хорих анги, Цагдан хорих байр

Сэлэнгэ аймгийн Сайхан сум дахь ШШГ хэлтсийн 435 дугаар хаалттай хорих анги

Сэлэнгэ аймаг дахь ШШГ газрын цагдан хорих, байр, цагдаагийн газрын эрүүлжүүлэх, саатуулах, баривчлах байр

2023 оны 08 сар

Ховд аймаг дахь ШШГ газрын 457 дугаар нээлттэй, хаалттай хорих анги цагдан хорих, цагдаагийн газрын эрүүлжүүлэх, саатуулах, баривчлах байр, Хөдөлмөр, халамжийн үйлчилгээний газрын харьяа Баруун бүсийн хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэдийн нөхөн сэргээх төв, Түр хамгаалах байр

Баян-Өлгий аймаг дахь ШШГ газрын цагдан хорих байр, цагдаагийн газрын эрүүлжүүлэх, саатуулах, баривчлах байр, Хөдөлмөр, халамжийн үйлчилгээний газрын харьяа Ахмад настны асрамжийн төв, Түр хамгаалах байр

Увс аймгийн ШШГ газрын цагдан хорих, баривчлах байр, цагдаагийн газрын эрүүлжүүлэх, саатуулах байр, Хөдөлмөр, халамжийн үйлчилгээний газрын харьяа Баруун бүсийн ахмадын асрамж, үйлчилгээний төв, Түр хамгаалах байр, Зэвсэгт хүчний дугаар анги

2023 оны 09 сар

Сэлэнгэ аймгийн Мандал сум дахь ШШГ хэлтсийн 413 дугаар нээлттэй, хаалттай хорих анги, Цагдан хорих байр

Сэлэнгэ аймгийн Мандал сум дахь ШШГ хэлтсийн 433 дугаар хаалттай анги

Төв аймгийн Батсүмбэр сум дахь Ахмад настны үндэсний төв

2023 оны 11-12 сар

ШШГЕГ-ын 421 дүгээр нээлттэй хорих анги

Сэтгэцийн эрүүл мэндийн үндэсний төв

2024 оны 01 сар

ШШГЕГ-ын 409 дүгээр хаалттай хорих анги

Төв аймаг дахь ШШГ газрын цагдан хорих, цагдаагийн газрын эрүүлжүүлэх, саатуулах байр

2024 оны 02 сар

ШШГЕГ-ын 405 дугаар хаалттай (тусгай нэгж) хорих анги

ЭРҮҮ ШҮҮЛТЭЭС УРЬДЧИЛАН СЭРГИЙЛЭХ СУРГАЛТ, ХЭЛЭЛЦҮҮЛЭГ 2023 ОНД

2023 оны 04 сар

Дорнод аймгийн шүүх эрх мэдлийн болон хууль сахиулах байгууллагын алба хаагчид, төрийн албан хаагч нар, ТББ-ын төлөөлөл

Дорноговь аймгийн шүүх эрх мэдлийн болон хууль сахиулах байгууллагын алба хаагчид, төрийн албан хаагч нар, Зэвсэгт хүчний дугаар ангийн бие бүрэлдэхүүн, ТББ-ын төлөөлөл

Дундговь аймгийн шүүх эрх мэдлийн болон хууль сахиулах байгууллагын алба хаагчид, төрийн албан хаагч нар, ТББ-ын төлөөлөл

Төв аймгийн Мөнгөнморьт сум дахь ШШГ газрын 417 дугаар нээлттэй хорих ангийн албан хаагч нар

Багануур дүүрэг дэх ШШГ газрын нээлттэй, хаалттай 427 дугаар хорих ангийн болон цагдаагийн алба хаагчид, прокурорууд, ХЭҮК-ын Тамгын газарт шинээр томилогдсон албан хаагчид

2023 оны 05 сар

ЦЕГ-тай хамтран зохион байгуулсан цагдаагийн алба хаагчдыг хүний эрхийн сургагч багшаар чадавхжуулах сургалтын оролцогчид, Нийслэлийн цагдаагийн удирдах газрын газар, хэлтсийн дарга нар

Хэнтий аймгийн шүүх эрх мэдлийн болон хууль сахиулах байгууллагын алба хаагчид, төрийн албан хаагч нар, ТББ-ын төлөөлөл

Сүхбаатар аймгийн Цагдаагийн газрын алба хаагчид, ШШГГ-ын алба хаагчид

Баянгол дүүргийн Прокурорын газраас зохион байгуулсан “Эрүү шүүлт болон эрүү шүүлт тулгах, аливаа хэлбэрээс урьдчилан сэргийлэх, ангид байх” сэдэвт уулзалт

2023 оны 06 сар

Хөвсгөл шүүх эрх мэдлийн болон хууль сахиулах байгууллагын алба хаагчид

Булган аймгийн шүүх эрх мэдлийн болон хууль сахиулах байгууллагын алба хаагчид

“Сүлд” нийгэмлэгийн ажилтнууд

Эрүү шүүлтийн хохирогчдод дэмжлэг үзүүлэх олон улсын өдрийг тохиолдуулан зохион байгуулсан **“Эрүү шүүлтгүй Монголын төлөө” зөвлөлдөх уулзалт**: НҮБ, ХЭҮК, ХЭХҮХ, ШЕЗ, ЭХЖШ, ХХЕГ, АТГ, ТЕГ, УЕПГ, ЦЕГ, ШШГЕГ, ГИХГ, ШШЕГ, ХНХЯ, АНҮТ, СЭМҮТ, Монгол Улсын Их сургууль, Дотоод хэргийн их сургууль, Монголын Хуульчдын холбоо, Монголын Өмгөөлөгчдийн холбоо, “Эмнести интернэшнл” олон улсын байгууллагын төлөөлөл, хорих ял эдэлж байсан иргэд

2023 оны 07 сар

Дархан-Уул аймаг дахь ШШГ газрын 445 дугаар нээлттэй хорих ангийн алба хаагч нар

Сэлэнгэ аймаг дахь Цагдаагийн газрын Цагдан хорих байрны алба хаагч нар

2023 оны 08 сар

Ховд аймгийн шүүх эрх мэдлийн болон хууль сахиулах байгууллагын алба хаагчид, Онцгой байдлын албаны алба хаагчид, Булган сум дахь Сум дундын цагдаагийн хэлтсийн алба хаагч нар

Баян-Өлгий аймгийн шүүх эрх мэдлийн болон хууль сахиулах байгууллагын алба хаагчид

Увс аймгийн шүүх эрх мэдлийн болон хууль сахиулах байгууллагын алба хаагчид, Ахмадын асрамжийн газар, Түр хамгаалах байрны ажилтнууд, Зэвсэгт хүчний дугаар ангийн удирдлага, цэргүүд

2023 оны 09 сар

Сэлэнгэ аймгийн Мандал сум дахь ШШГ хэлтсийн 413 дугаар нээлттэй, хаалттай хорих ангийн удирдлага, алба хаагч нар

Сэлэнгэ аймгийн Мандал сум дахь ШШГ хэлтсийн 433 дугаар нээлттэй, хаалттай ангийн удирдлага, алба хаагч нар

2023 оны 10 сар

Комиссын дэргэдэх Иргэний нийгмийн зөвлөл, Хүний эрх хамгаалагчийн хорооны гишүүдийг сургагч багшаар бэлтгэх сургалт

2023 оны 11 сар

УЕПГ-ын дэргэдэх Сургалт, судалгааны хүрээлэнтэй хамтран зохион байгуулсан эрүү шүүлт тулгах, бусад хэлбэрээр хэрцгий, хүнлэг бусаар буюу хүний нэр төрийг доромжлон харьцаж шийтгэх, ялгаварлан гадуурхалтаас ангид байх хүний эрх, эрх чөлөөг дэмжих, хамгаалах чиглэлээр хүний эрхийн сургагч багш бэлтгэх сургалт: ХЭҮК-ын орон нутгийн ажилтнууд, АТГ, ТЕГ, ЦЕГ, ШШГЕГ-ын алба хаагч нар, Дотоод хэргийн их сургууль болон Их засаг Чингис Соосэ олон улсын харилцааны дээд сургуулийн эрдэмтэн, багш нар

СЭМҮТ-ийн удирдлага, эмч, эмнэлгийн мэргэжилтэн, ажилтнууд

2023 оны 12 сар

Эрүү шүүлт тулгах, бусад хэлбэрээр хэрцгий, хүнлэг бусаар буюу хүний нэр төрийг доромжлон харьцаж шийтгэх, ялгаварлан гадуурхалтаас ангид байх хүний эрх, эрх чөлөөг дэмжих, хамгаалах чиг үүрэг бүхий сургагч багш нар: АТГ-ын Мөрдөн шалгах хэлтэс, ШШГЕГ-ын харьяа 401, 415, 427, 429 дүгээр хорих анги-Төрөлжсөн мэргэшлийн эмнэлэг, Сургалт-хүмүүжлийн тусгай байгууллага, Орхон, Увс, Баянхонгор, Дорноговь аймаг дахь ШШГ газар, Өмнөговь аймгийн Ханбогд сум дахь ШШГ хэлтэс, “Хэрэмт цамхаг” улсын төсөвт үйлдвэрийн газрын ажилтан, алба хаагч нар болон орон нутаг дахь ШШГ газар, хэлтсийн ахлах шийдвэр гүйцэтгэгч, шийдвэр гүйцэтгэгч нар, Дотоод хэргийн их сургуулийн Сургалт сурталчилгаа 403 дугаар анги-ШШГ албан сургуулийн багш, албан хаагчид болон Сургалт сурталчилгаа 403 дугаар анги-ШШГ албан сургуулийн 5331, 5511, 5512 дугаар дамжааны суралцагчид, Увс аймгийн Улаангом сумын ЗДТГ-ын албан хаагчид, 12 багийн төрийн албан хаагчид, Эрүүл мэндийн газрын албан хаагчид, Нийгмийн даатгалын хэлтсийн албан хаагчид, ЕБС-ийн ахлах ангийн сурагчид болон тус аймгийн Тэс, Зүүнговь, Хяргас, Малчин, Улаангом сумын ЕБС-ийн ахлах ангийн сурагчид

2024 оны 02 сар

ШШГЕГ-ын 409 дүгээр хаалттай хорих ангийн алба хаагчид, 405 дугаар хаалттай (тусгай нэгж) хорих анги

ЭРҮҮ ШҮҮЛТЭЭС УРЬДЧИЛАН СЭРГИЙЛЭХ ЗӨВЛӨМЖ 2023 ОНД

2023 оны 05 сар

ЭШУС асуудал эрхэлсэн гишүүний ШШГЕГ-ын 417 дугаар нээлттэй хорих ангийн дарга, хурандаа П.Ууганбаярт хүргүүлсэн 2023 оны 05 дугаар сарын 19-ний өдрийн **13 заалт бүхий** 08/02 дугаартай Зөвлөмж

ЭШУС асуудал эрхэлсэн гишүүний ШШГЕГ-ын 427 дугаар нээлттэй, хаалттай хорих ангийн дарга, хурандаа С.Батсайханд хүргүүлсэн 2023 оны 05 дугаар сарын 19-ний өдрийн **13 заалт бүхий** 08/03 дугаартай Зөвлөмж

2023 оны 06 сар

ЭШУС асуудал эрхэлсэн гишүүний Монгол Улсын Их Хурал, Засгийн газрын гишүүн, Сангийн сайд Б.Жавхланд хүргүүлсэн 2023 оны 06 дугаар сарын 02-ны өдрийн **1 заалт бүхий** 08/04 дугаартай Зөвлөмж

ЭШУС асуудал эрхэлсэн гишүүний ШШГЕГ-ын 419 дүгээр нээлттэй хорих ангийн дарга, хурандаа Д.Хатанбаатарт хүргүүлсэн 2023 оны 06 дугаар сарын 22-ны өдрийн **11 заалт бүхий** 08/05 дугаартай Зөвлөмж

2023 оны 07 сар

ЭШУС асуудал эрхэлсэн гишүүний ШШГЕГ-ын 407 дугаар нээлттэй, хаалттай хорих ангийн дарга, хурандаа Ц.Очгэрэлд хүргүүлсэн 2023 оны 07 дугаар сарын 03-ны өдрийн **12 заалт бүхий** 08/06 дугаартай Зөвлөмж

ЭШУС асуудал эрхэлсэн гишүүний ШШГЕГ-ын 439 дүгээр хаалттай хорих ангийн дарга, хурандаа Д.Батгэрэлд хүргүүлсэн 2023 оны 07 дугаар сарын 03-ны өдрийн **12 заалт бүхий** 08/07 дугаартай Зөвлөмж

ЭШУС асуудал эрхэлсэн гишүүний ШШГЕГ-ын 437 дугаар нээлттэй хорих ангийн дарга, хошууч Р.Ууганбаярт хүргүүлсэн 2023 оны 07 дугаар сарын 03-ны өдрийн **14 заалт бүхий** 08/08 дугаартай Зөвлөмж

2023 оны 08 сар

ЭШУС асуудал эрхэлсэн гишүүний ШШГЕГ-ын 445 дугаар нээлттэй хорих ангийн дарга, дэд хурандаа С.Лхагвасүрэнд хүргүүлсэн 2023 оны 08 дугаар сарын 16-ны өдрийн **13 заалт бүхий** 08/09 дугаартай Зөвлөмж

ЭШУС асуудал эрхэлсэн гишүүний ШШГЕГ-ын 435 дугаар хаалттай хорих ангийн дарга, хурандаа Д.Өлзийбатад хүргүүлсэн 2023 оны 08 дугаар сарын 16-ны өдрийн **13 заалт бүхий** 08/10 дугаартай Зөвлөмж

2023 оны 09 сар

ЭШУС асуудал эрхэлсэн гишүүний Ховд аймгийн Прокурорын газрын Ерөнхий прокурор, хууль цаазын шадар зөвлөх Д.Энхбаярт хүргүүлсэн 2023 оны 09 дүгээр сарын 18-ны өдрийн **2 заалт бүхий** 08/11 дугаартай Зөвлөмж

ЭШУС асуудал эрхэлсэн гишүүний Увс аймаг дахь ШШГ газрын дарга, хошууч З.Ариунбаярт хүргүүлсэн 2023 оны 09 дүгээр сарын 18-ны өдрийн **7 заалт бүхий** 08/12 дугаартай Зөвлөмж

ЭШУС асуудал эрхэлсэн гишүүний Сэлэнгэ аймгийн Мандал сум дахь сум дундын Цагдаагийн хэлтсийн дарга, цагдаагийн хурандаа Ч.Атарбаярт хүргүүлсэн 2023 оны 09 дүгээр сарын 29-ний өдрийн **5 заалт бүхий** 08/13 дугаартай Зөвлөмж

2023 оны 10 сар

ЭШУС асуудал эрхэлсэн гишүүний ШШГЕГ-ын 413 дугаар нээлттэй, хаалттай хорих ангийн дарга, хурандаа А.Батхуягт хүргүүлсэн 2023 оны 10 дугаар сарын 04-ний өдрийн **22 заалт бүхий** 08/14 дугаартай Зөвлөмж

ЭШУС асуудал эрхэлсэн гишүүний ШШГЕГ-ын 433 дугаар хаалттай хорих ангийн дарга, хурандаа Л.Эрдэнэбатад хүргүүлсэн 2023 оны 10 дугаар сарын 12-ны өдрийн **16 заалт бүхий** 08/15 дугаартай Зөвлөмж

ЭШУС асуудал эрхэлсэн гишүүний ШШГЕГ-ын 423 дугаар нээлттэй, хаалттай хорих ангийн дарга, хурандаа Б.Түвшинтөгсөд хүргүүлсэн 2023 оны 10 дугаар сарын 12-ны өдрийн **14 заалт бүхий** 08/16 дугаартай Зөвлөмж

ЭШУС асуудал эрхэлсэн гишүүний Монгол Улсын Их Хурал, Засгийн газрын гишүүн, Хөдөлмөр, нийгмийн хамгааллын сайд Х.Булгантуяад хүргүүлсэн 2023 оны 10 дугаар сарын 23-ны өдрийн **7 заалт бүхий** 08/17 дугаартай Зөвлөмж

2023 оны 11 сар

ЭШУС асуудал эрхэлсэн гишүүний ШШГЕГ-ын Баривчлах төвийн дарга, хурандаа Д.Чинзоригт хүргүүлсэн 2023 оны 11 дүгээр сарын 30-ны өдрийн **10 заалт бүхий** гишүүний 08/18 дугаартай Зөвлөмж

2023 оны 12 сар

ЭШУС асуудал эрхэлсэн гишүүний ШШГЕГ-ын 421 дүгээр нээлттэй хорих ангийн дарга, хурандаа Б.Юмчинбаганад хүргүүлсэн 2023 оны 12 дугаар сарын 04-ний өдрийн **22 заалт бүхий** 08/19 дугаартай Зөвлөмж

ЭШУС асуудал эрхэлсэн гишүүний ШШГЕГ-ын 441 дүгээр нээлттэй хорих ангийн дарга, хурандаа Ч.Мөнх-Эрдэнэд хүргүүлсэн 2023 оны 12 дугаар сарын 04-ний өдрийн **15 заалт бүхий** 08/20 дугаартай Зөвлөмж

2024 оны 1 сар

ЭШУС асуудал эрхэлсэн гишүүний Монгол Улсын Их Хурал, Засгийн газрын гишүүн, Эрүүл мэндийн сайд С.Чинзоригт хүргүүлсэн 2024 оны 01 дүгээр сарын 04-ний өдрийн **4 заалт бүхий** 08/01 дүгээр зөвлөмж

ЭШУС асуудал эрхэлсэн гишүүний Эрүүл мэндийн яамны харьяа СЭМҮТ-ийн захирал В.Баярмаад хүргүүлсэн 2024 оны 01 дүгээр сарын 15-ны өдрийн **13 заалт бүхий** 08/02 дугаартай Зөвлөмж

2024 оны 2 сар

ЭШУС асуудал эрхэлсэн гишүүний Төв аймаг дахь ШШГ газрын дарга, хурандаа С.Өлзийбатад хүргүүлсэн 2024 оны 02 дугаар сарын 05-ны өдрийн **13 заалт бүхий** 08/03 дугаартай Зөвлөмж

ЭШУС асуудал эрхэлсэн гишүүний ШШГЕГ-ын 409 дүгээр хаалттай хорих ангийн дарга, хурандаа Б.Батбаярт хүргүүлсэн 2024 оны 02 дугаар сарын 16-ны өдрийн **16 заалт бүхий** 08/04 дугаартай Зөвлөмж

ЭШУС асуудал эрхэлсэн гишүүний ШШГЕГ-ын 405 дугаар хаалттай (тусгай нэгж) хорих ангийн дарга, дэд хурандаа Г.Амгаланбаатарт хүргүүлсэн 2024 оны 02 дугаар сарын 28-ны өдрийн **15 заалт бүхий** 08/05 дугаартай Зөвлөмж

2024 оны 3 сар

ЭШУС асуудал эрхэлсэн гишүүний ЦЕГ-ын дарга, дотоодын цэргийн командлагч, цагдаагийн хурандаа Т.Сүхболдод хүргүүлсэн 2024 оны 03 дугаар сарын 21-ний өдрийн **1 заалт бүхий** Зөвлөмж

СТАТИСТИК МЭДЭЭ

ЭРҮҮ ШҮҮЛТЭЭС УРЬДЧИЛАН СЭРГИЙЛЭХ ҮНДЭСНИЙ АЖИЛЛАГАА

2022-2023 ОН

СУРГАЛТ
8281
ОРОЛЦОГЧ

4
СУРГАЛТЫН
ГАРЫН АВЛАГА

9542
АСУУМЖ АВСАН

ХЯНАЛТ, ШИНЖИЛГЭЭНИЙ ХҮРЭЭНД
1440 ХҮНТЭЙ
125 АЛБА
ХААГЧТАЙ

ГАНЦААРЧИЛСАН ЯРИЛЦЛАГА ХИЙСЭН

35
ГИШҮҮНИЙ
ЗӨВЛӨМЖ
ХҮРГҮҮЛЖ

71
ГАЗАР ОРОН,
БАЙРШИЛД
ХЯНАЛТ,
ШИНЖИЛГЭЭ
ХИЙСЭН

59
УДАА
МЭДЭЭЛЭЛ
ХИЙСЭН

979
ХҮНД
ЗӨВЛӨГӨӨ
ӨГСӨН

81
ӨРГӨДӨЛ,
ГОМДЛЫГ
ШИЙДВЭРЛЭСЭН

228
МЭДЭЭ,
МЭДЭЭЛЭЛ
НИЙТЭЛСЭН

II ХЭСЭГ

ЭРҮҮДЭН ШҮҮХ БОЛОН БУСАД ХЭЛБЭРЭЭР ХЭРЦГИЙ, ХҮНЛЭГ БУСААР БУЮУ ХҮНИЙ НЭР ТӨРИЙГ ДОРОМЖЛОН ХАРЬЦАЖ ШИЙТГЭХИЙН ЭСРЭГ КОНВЕНЦ БОЛОН ТҮҮНИЙ НЭМЭЛТ ПРОТОКОЛ, ОРОЛЦОГЧ УЛСУУДЫН УРЬДЧИЛАН СЭРГИЙЛЭХ МЕХАНИЗМУУДЫН ТАЛААРХ МЭДЭЭЛЭЛ

Хавсралт 2.1

ЭРҮҮДЭН ШҮҮХ БОЛОН БУСАД ХЭЛБЭРЭЭР ХЭРЦГИЙ, ХҮНЛЭГ БУСААР БУЮУ ХҮНИЙ НЭР ТӨРИЙГ ДОРОМЖЛОН ХАРЬЦАЖ ШИЙТГЭХИЙН ЭСРЭГ КОНВЕНЦЫН ТУХАЙ²⁰³

*Эрүүдэн шүүхийн эсрэг конвенцын
хялбарчилсан тайлбар дэд*

Эрүүдэн шүүхийн эсрэг конвенц нь дэлхий даяар эрүүдэн шүүх болон бусад хэлбэрээр хэрцгий, хүнлэг бусаар буюу хүний нэр төрийг доромжлон харьцаж шийтгэхээс урьдчилан сэргийлэх зорилготой НҮБ-ын хяналтад байдаг хүний эрхийн олон улсын гэрээ юм. Энэхүү конвенц нь Оролцогч улсуудаас харьяаллынхаа бүхий л нутаг дэвсгэрт ЭШУС үр дүнтэй арга хэмжээ авахыг шаарддаг бөгөөд хэн нэгэн этгээдийг эрүү шүүлтэд өртөх эрсдэлтэй гэж үзэх хангалттай үндэслэл байвал уг этгээдийг өөр улсад шилжүүлэхийг Оролцогч улсуудад хориглодог.

Уг конвенцын эх бичвэрийг 1984 оны 12 дугаар сарын 10-ны өдөр НҮБ-ын Ерөнхий Ассамблейгаас баталж, 20 дахь Оролцогч улс соёрхон баталсны дараа буюу 1987 оны 06 дугаар сарын 26-ны өдөр хүчин төгөлдөр болсон. Улмаар энэ өдрийг “Эрүү шүүлтийн хохирогчдод дэмжлэг үзүүлэх олон улсын өдөр” болгон тэмдэглэсээр иржээ.

1985 оны 02 дугаар сарын 04-ний өдөр уг конвенцод Афганистан, Аргентин, Бельги, Болив, Коста Рика, Дани, Доминикан, Эквадор, Финланд, Франц, Грек, Исланд, Итали, Голланд, Норвег, Панам, Португал, Сенегал, Испани, Швед, Швейцар, Уругвай гэсэн 22 улс нэгэн зэрэг нэгдэн орсон байна.

Харин 2022 оны 04 дүгээр сард конвенцод 173 улс нэгдэн орсон бол 4 улс хараахан батлаагүй ч гарын үсэг зурсан төлөвтэй байгаа ба 20 улс одоогоор нэгдэж ороогүй байна.

Монгол Улс Эрүүдэн шүүхийн эсрэг конвенцод нэгдэн орох тухай хуулийг 2000 оны 11 дүгээр сарын 02-ны өдөр баталсан бөгөөд Монгол Улсад 2002 оны 02 дугаар сарын 23-ны өдрөөс хүчин төгөлдөр болсон.

²⁰³ Хүний эрхийн олон улсын билл. Монгол Улсын нэгдэн орсон хүний эрхийн олон улсын гэрээний эмхэтгэл. Эрүүдэн шүүх болон бусад хэлбэрээр хэрцгий, хүнлэг бусаар буюу хүний нэр төрийг доромжлон харьцаж шийтгэхийн эсрэг конвенц. 384-410 дахь тал.

Эрүүдэн шүүхийн эсрэг конвенц нь оршил болон үндсэн 3 хэсэг, 33 зүйлээс бүрддэг.

I хэсэг (1-16 дугаар зүйл) нь эрүүдэн шүүх үйлдлийн тодорхойлолтыг агуулсан (1 дүгээр зүйл) бөгөөд Оролцогч улсууд өөрсдийн харьяаллын бүхий л нутаг дэвсгэрт ЭШУС үр дүнтэй арга хэмжээ авахыг үүрэг болгосон (2 дугаар зүйл). Тухайлбал эрүүдэн шүүх бүх үйлдлийг эрүүгийн хуулийн дагуу гэмт хэрэг хэмээн үзнэ (4 дүгээр зүйл), хэрэгт сэжиглэгдэж буй этгээд харьяа нутаг дэвсгэрт нь байгаа бол уг гэмт хэргийг шүүн таслах шаардлагатай арга хэмжээг авах (5 дугаар зүйл). Түүнчлэн Оролцогч улс эрүү шүүлт тулгасан аливаа гомдлыг нэн даруй шалгах ёстой (12, 13 дугаар зүйл), эрүү шүүлтийн хохирогч, эсхүл эрүү шүүлтийн улмаас нас барсан тохиолдолд тэдний асран хамгаалагчид нөхөн төлбөр авах бүрэн эрхтэй байх ёстой (14 дүгээр зүйл). Оролцогч улс эрүү шүүлтийн улмаас хийсэн гэж тогтоогдсон мэдэгдлийг шүүн таслах ажиллагаанд нотлох баримт болгохгүй (15 дугаар зүйл), мөн эрүүдэн шүүнэ гэж үзэх үндэслэлтэй хүмүүсийг харьяа нутаг дэвсгэрээсээ албадан гаргах, шилжүүлэн өгөх, буцаан илгээхийг хориглоно (3 дугаар зүйл). Оролцогч улс ЭШУС-ийн тулд өөрийн харьяаллын аль ч нутаг дэвсгэрт баривчлагдсан, саатуулагдсан, хоригдсон хүмүүсийг байцаахтай холбогдсон журам, заавар, арга хэрэгсэл, тэдэнтэй харьцах арга хэмжээнд системтэй хяналт тавина (11 дүгээр зүйл). Оролцогч улс өөрийн харьяаллын аль ч нутаг дэвсгэрт хэрцгий, хүнлэг бусаар буюу хүний нэр төрийг доромжлон харьцаж шийтгэх бүх үйлдлээс урьдчилан сэргийлэх, ийнхүү харьцсан тухай аливаа мэдэгдлийг шалгах үүрэгтэй. (16 дугаар зүйл).

II хэсэг (17-24 дугаар зүйл) конвенцыг тайлагнах, хянах, түүнийг хэрэгжүүлэхийн тулд талуудын авч буй арга хэмжээг зохицуулдаг. Эрүүдэн шүүхийн эсрэг хороог (17 дугаар зүйл) байгуулж, түүнд эрүү шүүлтийн талаарх гомдлыг шалгах эрх олгосон (20 дугаар зүйл). Мөн оролцогч улс хооронд маргаан шийдвэрлэх нэмэлт механизмыг бий болгосон (21 дүгээр зүйл).

III хэсэг (25-33 дугаар зүйл) нь конвенцыг соёрхон батлах, хүчин төгөлдөр болгох, нэмэлт өөрчлөлт оруулах асуудлыг зохицуулдаг. Түүнчлэн талуудын хооронд маргааныг шийдвэрлэх арбитрын нэмэлт механизмыг багтаасан болно (30 дугаар зүйл).

**ЭРҮҮДЭН ШҮҮХ БОЛОН БУСАД ХЭЛБЭРЭЭР ХЭРЦГИЙ, ХҮНЛЭГ БУСААР
БУЮУ ХҮНИЙ НЭР ТӨРИЙГ ДОРОМЖЛОН ХАРЬЦАЖ ШИЙТГЭХИЙН ЭСРЭГ
КОНВЕНЦЫН НЭМЭЛТ ПРОТОКОЛЫН ТУХАЙ²⁰⁴**

*Эрүүдэн шүүхийн эсрэг конвенцын Нэмэлт
протоколын хялбарчилсан тайлбар*

Эрүүдэн шүүхийн эсрэг конвенцын Нэмэлт протокол нь 1984 оны Эрүүдэн шүүхийн эсрэг НҮБ-ын конвенцын нэмэлт гэрээ юм. Эрүүдэн шүүхийн эсрэг конвенцын Нэмэлт протокол нь хүний эрх чөлөөг хязгаарласан газруудад Эрүү шүүлтээс урьдчилан сэргийлэх /ЭШУС/ зорилгоор олон улсын болон үндэсний бие даасан байгууллагууд тогтмол хяналт шинжилгээ хийх тогтолцоог бий болгодог.

Эрүүдэн шүүхийн эсрэг конвенцын Нэмэлт протоколд 2023 оны 03 дугаар сарын байдлаар 91 улс нэгдэж орсон бөгөөд, 76 улс гарын үсэг зурсан төлөвтэй байна.

ЭШУС энэхүү тогтолцооны санаа нь Швейцарын иргэн Жан Жак Готьегийн 1977 онд үүсгэн байгуулсан ЭШУС Швейцарын хороо (одоогийн нэршил нь “ЭШУС нийгэмлэг”²⁰⁵)-ноос эхтэй. Жан Жак Готье нь эрүүдэн шүүх гэмт хэрэгт хариу үйлдэл үзүүлэхийн оронд урьдчилан сэргийлэх, үүний тулд дэлхийн хэмжээнд хүний эрх чөлөөг хязгаарласан газруудад хяналт шинжилгээ хийх тогтолцоог бий болгох ёстой гэсэн санааг анх боловсруулсан бөгөөд 1976 оны 10 дугаар сард Женевийн нэгэн сэтгүүлд “Эрүү шүүлтийн эсрэг шинэ зэвсэг” нийтлэлдээ энэхүү санаагаа тусгажээ.

Үүнээс өмнө НҮБ-ын Эрүүдэн шүүхийн эсрэг хороо харьцангуй сул хэрэгслүүдтэй байсан бөгөөд зөвхөн Оролцогч улсын тайланд дүн шинжилгээ хийн, хэлэлцэж, эрүү шүүлтийн асуудлаар тусгай илтгэгчийг томилж байв. Тухайн үед Эрүүдэн шүүхийн эсрэг хороо болон түүний тусгай илтгэгчийн аль нь ч Оролцогч улсын зөвшөөрөлгүйгээр хорих ангиудыг шалгах нь бүү хэл улс орнуудад айлчлах эрхгүй байжээ.

Харин 1987 оноос Европын Зөвлөл ЭШУС тухай Европын конвенцоор бүс нутгийн түвшинд хорих ангиудад тогтмол хяналт шинжилгээ хийх энэхүү санааг хэрэгжүүлж эхэлснээр ЭШУС Европын Хорооноос Оролцогч улсуудад тогтмол айлчлах, тайлагнах, зөвлөмж өгөх, түүнчлэн Оролцогч улсуудад өгсөн тайлангаа нийтлэх, Засгийн газруудын үзүүлж буй хариу үйлдэл зэрэг нь тогтмол хяналт шинжилгээ хийх энэхүү загвар хэрэгжих боломжтой гэдгийг батлан харуулсан юм. Энэ нь эргээд НҮБ-ын хувьд шинэ “нээлт” болсон бөгөөд улмаар Эрүүдэн шүүхийн эсрэг конвенцын Нэмэлт протоколыг 2002 оны 12 дугаар сарын 18-ны өдөр НҮБ-ын Ерөнхий Ассамблейн 57 дугаар чуулганаар баталжээ.

²⁰⁴ Хүний эрхийн олон улсын билл, Монгол Улсын нэгдэн орсон хүний эрхийн олон улсын гэрээний эмхэтгэл. Эрүүдэн шүүх болон бусад хэлбэрээр хэрцгий, хүнлэг бусаар буюу хүний нэр төрийг доромжлон харьцаж шийтгэхийн эсрэг конвенцын Нэмэлт протокол. 411-440 дахь тал.

²⁰⁵ About us | APT

Дээр дурдсанчлан Жан Жак Готье нь 1977 онд Эрүүдэн шүүхийн эсрэг Швейцарын хороог үүсгэн байгуулсан бөгөөд одоогийн нэршил нь ЭШУС нийгэмлэг болсон. Тус байгууллага нь эрүү шүүлт тулгах, бусад хэлбэрээр хэрцгий, хүнлэг бусаар буюу хүний нэр төрийг доромжлон харьцаж шийтгэхээс урьдчилан сэргийлэх чиглэлээр ажилладаг олон улсын төрийн бус байгууллага юм.

Тэрээр 1912 онд Женев хотноо нөлөө бүхий гэр бүлд төрж, өсжээ. 1973 онд Эмнести Интернэшнл олон улсын байгууллага эрүү шүүлттэй тэмцэх кампанит ажлыг эхлүүлсэн нь Готьед хүчтэй нөлөөлсөн байна.

Жан Жак Готье эрүүдэн шүүхийг “МАНАЙ ЗУУНЫ ИЧГҮҮР” гэж үзэж байв. Тэрээр гавьяаны амралтаа эрт гарч, үлдсэн бүх амьдралаа гэм зэмгүй хүмүүсийн амь насанд аюул учруулж байгаа эрүүдэн шүүх гэмт хэргийг таслан зогсоох үйлсэд зориулсан байдаг.

Эрүүдэн шүүхийн эсрэг конвенцын Нэмэлт протоколын гол зорилго нь олон улсын болон үндэсний бие даасан байгууллагыг байгуулах, эдгээр байгууллага нь эрх чөлөөгөө хязгаарлуулсан хүмүүсийн байгаа бүхий л газарт эрүүдэн шүүх болон бусад хэлбэрээр хэрцгий, хүнлэг бусаар буюу хүний нэр төрийг доромжлон харьцаж шийтгэхээс урьдчилан сэргийлэх зорилгоор тогтмол хяналт шинжилгээ хийх тогтолцоог бий болгох юм.

Энэ зорилгын хүрээнд НҮБ-ын ЭШУС Дэд хороо²⁰⁶ байгуулагдсан. Дэд хороо нь нийт 25 гишүүний бүрэлдэхүүнтэй бөгөөд эрх чөлөөг хассан бүх газруудад очих, эрх чөлөөгөө хасуулсан хүмүүсийг эрүүдэн шүүх болон бусад хэлбэрээр хэрцгий, хүнлэг бусаар буюу хүний нэр төрийг доромжлон харьцаж шийтгэхээс хамгаалахтай холбоотой зөвлөмжийг Оролцогч улсуудад өгөх бүрэн эрх олгогдсон байдаг.

ЭШУС Дэд хороо нь уг бүрэн эрхийнхээ хүрээнд Монгол Улсад 2017 оны 09 дүгээр сарын 11-20-ны өдрүүдэд албан ёсны анхны айлчлалаа хийж, дагалдан гаргасан тайлан, зөвлөмжөө²⁰⁷ Монгол Улсын Засгийн газарт хүргүүлсэн.

Дэд хорооноос Монгол Улсын Засгийн газарт Эрүүдэн шүүхийн эсрэг конвенцын Нэмэлт протоколоор хүлээсэн үүргээ зохих ёсоор харгалзан үзэж, үндэсний урьдчилан сэргийлэх механизмын үйл ажиллагааны бие даасан байдлыг хангасан хуулийг нэн даруй батлах замаар байгуулах, ингэхдээ дараах шалгуурыг хангахыг зөвлөсөн байна. Үүнд:

(а) Эрүүдэн шүүхийн эсрэг конвенцын Нэмэлт протокол болон Парисын зарчмуудын холбогдох заалтын дагуу үндэсний урьдчилан сэргийлэх механизмыг байгуулах;

²⁰⁶ Subcommittee on prevention of torture | OHCHR

²⁰⁷ Хүний эрхийн олон улсын гэрээ ба Монгол Улс. Хүний эрхийн олон улсын гэрээний хэрэгжилтийн талаарх Монгол Улсын ээлжит илтгэлүүд, НҮБ-ын гэрээний хороод, хүний эрхийн төлөв байдлын ээлжит нэгдсэн хэлэлцүүлгээс Монгол Улсад өгсөн зөвлөмжийн эмхэтгэл /1971-2020/. Хоёрдугаар боть. Улаанбаатар хот, 2021 он. 434-438 дахь тал.

(б) Үндэсний урьдчилан сэргийлэх механизмын бүрэн эрх, эрх мэдлийг үндсэн хууль болон хууль тогтоомжид тодорхой тусгаж, механизмын үйл ажиллагааны бие даасан байдлыг баталгаажуулах;

(в) Үндэсний урьдчилан сэргийлэх механизмын гишүүн бие даасан, хараат бус байх ёстой;

(г) Үндэсний урьдчилан сэргийлэх механизм нь Эрүүдэн шүүхийн эсрэг конвенцын Нэмэлт протоколд заасан чиг үүргээ биелүүлэх, бүрэн эрхийнхээ хүрээнд эрх чөлөөг хасах бүх л газруудын тоонд тохирсон үйл ажиллагааг явуулахад хангалттай боловсон хүчинтэй байх;

(д) Үндэсний урьдчилан сэргийлэх механизмыг үр дүнтэй ажиллуулахын тулд шаардлагатай нөөцөөр хангах. Үндэсний урьдчилан сэргийлэх механизм нь Эрүүдэн шүүхийн эсрэг конвенцын Нэмэлт протоколын дагуу чиг үүргээ хэрэгжүүлэхдээ санхүүгийн болон үйл ажиллагааны бүрэн бие даасан байдлыг хангах;

(е) Үндэсний урьдчилан сэргийлэх механизм нь Монгол Улсад одоо байгаа хяналтын тогтолцоог орлох бус харин түүнийг нөхөж байх ёстой;

(ё) Үндэсний урьдчилан сэргийлэх механизм нь давтамжтайгаар айлчлал хийх боломжтой байх ёстой. Үүнд Эрүүдэн шүүхийн эсрэг конвенцын Нэмэлт протоколын заалтын дагуу эрх чөлөөгөө хасуулсан хүмүүстэй ганцаарчлан ярилцлага хийх, хүний эрх чөлөөг хассан бүх газарт гэнэтийн айлчлал хийх эрх орно;

(ж) Үндэсний урьдчилан сэргийлэх механизм нь тус улсын эрүү шүүлт тулгах, зүй бусаар харьцахаас урьдчилан сэргийлэх тогтолцоонд чухал үүрэг гүйцэтгэх ёстой бөгөөд олон нийтэд ил тод байх ёстой. Үүнтэй холбогдуулан тус механизмын бүрэн эрх, үйл ажиллагааны талаарх олон нийтийн мэдлэгийг нэмэгдүүлэхийн чухлыг Дэд хороо онцолсон.

НҮБ-ын ЭШУС Дэд хороо нь Монгол Улсад хийх 2 дахь айлчлалаа 2024 онд хэрэгжүүлэхээр товллоод байна.

ЭРҮҮДЭН ШҮҮХ БОЛОН БУСАД ХЭЛБЭРЭЭР ХЭРЦГИЙ, ХҮНЛЭГ БУСААР БУЮУ ХҮНИЙ НЭР ТӨРИЙГ ДОРМЖЛОН ХАРЬЦАЖ ШИЙТГЭХИЙН ЭСРЭГ КОНВЕНЦ, ТҮҮНИЙ НЭМЭЛТ ПРОТОКОЛД ОРОЛЦОГЧ УЛСУУДЫН ҮНДЭСНИЙ УРЬДЧИЛАН СЭРГИЙЛЭХ МЕХАНИЗМУУДЫН ТАЛААРХ МЭДЭЭЛЭЛ

*Эрүүдэн шүүхийн эсрэг конвенц,
түүний Нэмэлт протоколд оролцогч
улсуудын талаар товч мэдээлэл*

Эрүүдэн шүүхийн эсрэг конвенцын Нэмэлт протоколд нэгдэж орсноос хойш нэг жилийн дотор Оролцогч улс бүр үндэсний түвшинд эрүүдэн шүүхээс урьдчилан сэргийлэх байгууллагыг томилох үүрэг хүлээдэг.

Эрүүдэн шүүхийн эсрэг конвенцын Нэмэлт протоколд нэгдэн орсон 91 улсаас 72 улс нь 2023 оны 03 дугаар сарын байдлаар Эрүү шүүлтээс урьдчилан сэргийлэх үндэсний ажиллагаагаа байгуулж, урьдчилан сэргийлэх чиг үүргээ хэрэгжүүлэн ажиллаж байна²⁰⁸.

Дэлхийд хамгийн анхны ЭШУС үндэсний ажиллагаа Чех улсад 2006 оны 01 дүгээр сарын 01-ний өдөр байгуулагдсан бөгөөд эдүгээ ЭШУС 17 жилийн туршлагыг хуримтлуулаад байгаа бол хамгийн сүүлд Монгол Улсын ЭШУС үндэсний ажиллагаа байгуулагдсан дүн мэдээтэй байна.

Монгол Улсын ЭШУС үндэсний ажиллагаа нь ХЭҮК-ын дэргэд байгуулагдсан. Ийм бүтцээр байгуулагдахад ХЭҮК нь цагдан хорих газруудад хяналт тавих хуулиар олгогдсон эрхийнхээ хүрээнд тодорхой туршлага хуримтлуулсан байдал нь давуу тал болдог боловч олон олон сорилтыг мөн бий болгодог.

Тиймээс зарим Оролцогч улс ЭШУС үндэсний ажиллагааныхаа хууль, эрх зүйн орчныг шинэчилж, ХЭҮБ-ын дэргэд байгуулагдсан хуучин бүтцийг бие даасан байгууллагын хэлбэрт шилжүүлэн байгуулсан байна.

Тухайлбал Мавритус улс нь ХЭҮБ-ын хууль, эрх зүйн үндэслэлээ дахин хянаж үзээд 2007 онд ХЭҮБ-ын дэргэд байгуулсан үндэсний ажиллагааныхаа статусыг өөрчилж, 2014 онд бие даасан шинэ байгууллага хэлбэрээр шинэчлэн байгуулсан.

Мексик улс нь 2007 онд ХЭҮБ-ын дэргэд үндэсний ажиллагаагаа байгуулсан боловч 2017 онд бие даасан шинэ байгууллага болгон шинэчлэн байгуулжээ.

Эрүүдэн шүүхийн эсрэг конвенцын Нэмэлт протоколын 15 оролцогч улс бие даасан хэлбэрээр ЭШУС үндэсний ажиллагаагаа байгуулах, хуучин бүтцээ энэ хэлбэрт хувиргах зэргээр үндэсний ажиллагааныхаа бие даасан, хараат бус байдлыг бүрэн хангаж, ЭШУС чиг үүргээ илүү үр дүнтэй, хүртээмжтэй явуулах аргыг сонгожээ.

Эрүүдэн шүүхийн эсрэг конвенцын Нэмэлт протокол нь ЭШУС үндэсний ажиллагааг бүрэн бие даасан хэлбэрээр өөрсдийн онцлог, эрх зүйн тогтолцоондоо нийцүүлэн байгуулахыг уриалдаг бөгөөд улс орнуудын олонх нь

²⁰⁸ National Preventive Mechanisms | OHCHR <https://www.ohchr.org/en/treaty-bodies/spt>

дараах үндсэн хэлбэрүүдээр ЭШУС үндэсний ажиллагааг байгуулсан байна. Үүнд:

- Парламентын дэргэд Омбудсмен хэлбэрээр байгуулсан – 4 улс
- Бие даасан хэлбэрээр шинээр байгуулсан – 15 улс
- Хамтарсан бүтэцтэйгээр байгуулсан – 12 улс
- ХЭҮБ-ын дэргэд байгуулсан – 41 улс байна.

Эрүү шүүлтээс урьдчилан сэргийлэх үндэсний ажиллагааны зохион байгуулалтын хэлбэрүүд, тэдгээрийн давуутай болон сул талууд

Давуу тал	Сорилт
Бие даасан шинэ байгууллага	
✓ Урьдчилан сэргийлэх тодорхой чиг үүрэг нь ЭШУС, түүний үр нөлөөг нэмэгдүүлэхэд тэргүүлэх ач холбогдол өгөх боломжийг олгодог; ✓ Шинэ хууль тогтоомж нь Нэмэлт протоколын шаардлагад илүү нийцэх боломжтой (бие даасан байдал, бүрэн эрх, эрх мэдэл, бүрэлдэхүүн, мэргэшсэн байдал)	✓ Эрх баригчид болон олон нийтэд хууль, эрх зүйн хувьд хүлээн зөвшөөрөгдөх, итгэлийг бий болгоход тодорхой цаг хугацаа шаардагдаж болно; ✓ Хүний нөөц, санхүү, логиستيкийн нөөц тогтвортой бус байж болно.
Парламентын Омбудсмен	
✓ Хариуцсан асуудлаарх мэдээлэл Парламентад шууд хүрч, бодлогын шийдвэр даруй гарах боломж бүрдэнэ; ✓ Омбудсмен нь удирдлагын эрх мэдлийг нэг хүнд төвлөрүүлдэг учир шууд удирдлагаар хангах давуу талыг үүсгэдэг; ✓ Хүний нөөц, санхүү, логиستيкийн нөөц тогтвортой байж, хараат бус байдал бүрэн хангагдана; ✓ Урьдчилан сэргийлэх тодорхой чиг үүрэг нь ЭШУС, түүний үр нөлөөг нэмэгдүүлэхэд тэргүүлэх ач холбогдол өгөх боломжийг олгодог.	✓ Эрх баригчид болон олон нийтэд хууль, эрх зүйн хувьд хүлээн зөвшөөрөгдөх, итгэлийг бий болгоход цаг хугацаа хэрэгтэй байж болно; ✓ Комиссар болон Үндэсний урьдчилан сэргийлэх механизмын албан хаагчдын хараат бус байдлыг бүрэн хүлээн зөвшөөрөх.

Хүний эрхийн Үндэсний байгууллагын дэргэд	
✓ Цагдан хорих газруудад хяналт тавих хуулиар олгогдсон эрх, хуримтлуулсан туршлагатай байж болно; ✓ Чиг үүрэг хэрэгжүүлэх байгууллагын давхардлаас зайлсхийх боломжтой.	✓ Хүний болон санхүүгийн нэмэлт нөөц шаардлагатай; ✓ Үндэсний ажиллагааны тусгай бүрэн эрх болон ХЭҮБ-ын өргөн хүрээний бүрэн эрхийн хооронд төөрөгдөл үүсэж болзошгүй; ✓ Бүтэц, ажлын арга барил, журамд дасан зохицох эсвэл өөрчлөлт хийх шаардлагатай; ✓ ХЭҮБ-ыг олон гишүүнтэй зөвлөл удирддаг учир чиг үүргийн хэрэгжилтийг удирдлагаар хангахад давхардал үүсэж, шийдвэр гаргалтад шат дамжлага нэмэгддэг.
Хамтарсан бүтэцтэй	
✓ Томоохон газар нутагтай эсвэл засаглалын холимог бүтэцтэй орнуудын хувьд сайн шийдэл байж болно; ✓ Хүний эрх чөлөөг хязгаарласан газруудын сэдэвчилсэн болон газарзүйн хамрах хүрээг сайжруулах.	✓ Үндэсний ажиллагааны чиг үүргийн цоорхой байдал, давхардлаас зайлсхийхийн тулд тодорхой, сайн зохицуулалт шаардана; ✓ Нэмэлт протоколын шаардлагыг хангах шаардлагатай (бие даасан байдал, нөөц, эрх мэдэл) ✓ Хүний болон санхүүгийн нөөц хомс.

НЭГДСЭН ҮНДЭСНИЙ БАЙГУУЛЛАГААС ЭРҮҮ ШҮҮЛТЭЭС УРЬДЧИЛАН СЭРГИЙЛЭХ ҮНДЭСНИЙ АЖИЛЛАГААТАЙ ХОЛБООТОЙ МОНГОЛ УЛСАД ИРҮҮЛСЭН ЗӨВЛӨМЖҮҮД

НҮБ-ын гэрээний хороодоос Монгол Улсад ирүүлж буй Зөвлөмжүүдийн товч мэдээлэл

Эрүүдэн шүүхийн эсрэг конвенцын Эрүүдэн шүүхийн эсрэг конвенцын хэрэгжилтийн талаарх Монгол Улсын хоёрдугаар илтгэлийг хэлэлцээд НҮБ-ын Эрүүдэн шүүхийн эсрэг хорооноос 2016 онд, Эрүүдэн шүүхээс урьдчилан сэргийлэх Дэд хороо Монгол Улсад 2017 онд айлчлал хийсний үндсэн дээр Монгол Улсад тус тус Зөвлөмж ирүүлсэн байдаг.

НҮБ-ын Дур зоргоор саатуулах асуудал хариуцсан Ажлын хэсэг Монгол Улсад 2022 онд хийсэн айлчлалын урьдчилсан тайланг Монгол Улсад мөн ирүүлсэн. Уг тайланг НҮБ-ын Ерөнхий ассамблейн Хүний эрхийн Зөвлөлийн 2023 оны 54 дүгээр хуралдаанаар хэлэлцүүлэн батлуулаад Монгол Улсад мөн тайлан, Зөвлөмжийг ирүүлсэн.

Тайлан, Зөвлөмжид ЭШУС үндэсний ажиллагааны нөхцөл байдлыг дараах байдлаар дүгнэсэн. Үүнд:

“Б. Эрүү шүүлтээс урьдчилан сэргийлэх Үндэсний урьдчилан сэргийлэх механизм

17. Эрүүдэн шүүхийн эсрэг конвенцын Нэмэлт протоколыг 2015 онд соёрхон баталсны дагуу Монгол Улсад Үндэсний урьдчилан сэргийлэх механизм томилсныг Ажлын хэсэг сайшааж байна. Энэхүү механизмыг Хүний эрхийн Үндэсний Комисс хариуцах ба, түүний ажлыг хариуцсан Гишүүнийг томилсон. Энэ нь Комиссын гишүүний бүрэн эрхийн хугацаанд түүний бүрэн эрхэд хамаарах байнгын албан тушаал юм; шинээр байгуулагдсан Үндэсний урьдчилан сэргийлэх механизмын нэгж Гишүүний ажлыг дэмжин ажиллана.

18. Гэсэн хэдий ч Үндэсний урьдчилан сэргийлэх механизмын нэгжийг төрөл бүрийн салбарын 10 мэргэжилтний бүрэлдэхүүнтэй байгуулахаар шийдвэрлэсэн ч төсөвт шаардлагатай хэмнэлтийн улмаас эхний хоёр жилийн хугацаанд ердөө 5 орон тоотой ажиллахаар болсонд Ажлын хэсэг санаа зовж байна. Мөн тус нэгжийн боловсон хүчнийг сонгон шалгаруулахад Төрийн албаны зөвлөл ямар үүрэг гүйцэтгэж байгаа, асуудал эрхэлсэн Гишүүн сонгон шалгаруулалтад хамгийн бага үүрэг гүйцэтгэдэг байдалд Ажлын хэсэг санаа зовж байна. Ажлын хэсэг тус механизмын бие даан ажиллах чадамжийн чухлыг онцолж, боловсон хүчнийг сонгохдоо бие даасан байдлыг нь хангахыг Засгийн газраас шаардаж байна. Мөн Монгол Улсын газар зүйн байршил, зарим хорих ангиуд маш алслагдсан бүс нутагт оршдог тул тус нэгж аль болох түргэн хугацаанд 10 хүний бүрэлдэхүүнтэй ажиллаж эхлэх нь чухал юм.

19. Үндэсний урьдчилан сэргийлэх механизмын төсвийг Хүний эрхийн Үндэсний Комиссын нэгдсэн төсөвт тусгаж өгсөн нь нааштай ажил болсон тухай Ажлын хэсэгт танилцуулсан. Гэвч тус механизмыг хариуцсан Гишүүн нь Комиссын дарга болон Тамгын газрын даргын зөвшөөрөлгүйгээр механизмын үйл ажиллагаанд зориулагдсан санхүүжилтийг бие даан хуваарилах боломжгүй байгаа тул механизм нь санхүүгийн хувьд бүрэн бие даасан байдал хангагдаагүй байгаад Ажлын хэсэг ихээхэн санаа зовж байна. Энэ нь тус механизмын бүрэн эрхэд зайлшгүй шаардлагатай эрх чөлөөгөө хасуулсан газруудад гэнэтийн айлчлал хийх чадварт сөргөөр нөлөөлж байна. Тус механизмын санхүүгийн хараат бус байдлыг хангах, ялангуяа гэнэтийн айлчлал хийх боломжийг Засгийн газраас баталгаажуулахыг Ажлын хэсэг уриалж байна.

20. Ажлын хэсэг Хүний эрхийн Үндэсний Комисс болон Үндэсний урьдчилан сэргийлэх механизмуудын хийсэн айлчлалуудын талаар мэдээлэл авсан бөгөөд сайшаалтай хандаж байна. Ажлын хэсэг дур зоргоор саатуулахаас урьдчилан сэргийлэхэд байнгын хараат бус хяналт чухал үүрэг гүйцэтгэдэг болохыг дурдаж, Хүний эрхийн Үндэсний Комисс болон Үндэсний урьдчилан сэргийлэх механизм чиг үүргээ бие даан, үр дүнтэй хэрэгжүүлэх чадварыг цаашид бэхжүүлэхийг Засгийн газраас уриалж байна. Үүний тулд механизмын бүрэн эрхээ үр дүнтэй, бие даан хэрэгжүүлэх боломжийг бүрдүүлэх санхүүгийн эх үүсвэрийг цаашид нэмэгдүүлэхийг Ажлын хэсэг уриалж байна”

гэсэн бөгөөд дараах арга хэмжээг авч хэрэгжүүлэхийг Монгол Улсад зөвлөсөн байна.

VI. Зөвлөмж:

88. Ажлын хэсгээс эрх чөлөөг нь дур зоргоор саатуулах асуудлыг шийдвэрлэхийн тулд дараах арга хэмжээг авч хэрэгжүүлэхийг Засгийн газарт зөвлөж байна.

(б) Боловсон хүчнийг сонгох асуудалд Үндэсний урьдчилан сэргийлэх механизмын бие даасан байдлыг хангах; Үндэсний урьдчилан сэргийлэх механизмын нэгжийг 10 хүний бүрэлдэхүүнтэй болгож, чиг үүргийг нь хангалттай нөөцийн хуваарилалттайгаар аль болох хурдан эхлүүлэх; Комиссын гишүүнд өөрийн үйл ажиллагаанд зориулагдсан санхүүжилтийг бие даан хуваарилах боломжийг олгох замаар Үндэсний урьдчилан сэргийлэх механизмын санхүүгийн бие даасан байдлыг хангах;” гэжээ.

UNITED NATIONS

United Nations

A/HRC/54/51/Add.2

НҮБ-ын Ерөнхий ассамблей

Ерөнхий

2023 оны 07 сарын 5

Эх: Англи хэл

НЭГДСЭН ҮНДЭСТНИЙ БАЙГУУЛЛАГЫН ХҮНИЙ ЭРХИЙН ЗӨВЛӨЛ

Тавин дөрөв дэх хуралдаан

2023 оны 09 сарын 11-ээс 10 сарын 6

Хэлэлцэх асуудал 3

**Хүний бүх эрх, иргэний, улс төр, эдийн засаг,
нийгэм, соёлын эрх, түүний дотор хөгжих
эрхийг дэмжих, хамгаалах**

ДУР ЗОРГООР СААТУУЛАХ АСУУДАЛ ХАРИУЦСАН АЖЛЫН ХЭСГИЙН МОНГОЛ УЛСАД ХИЙСЭН АЙЛЧЛАЛЫН ТАЙЛАН

Дүгнэлт

Дур зоргоор саатуулах асуудал хариуцсан Ажлын хэсэг Монгол Улсын Засгийн газрын урилгаар 2022 оны аравдугаар сарын 3-14-ний өдрүүдэд тус улсад ажиллалаа. Монгол Улсын Хүний эрхийн Үндэсний Комиссын тухай хуулийг 2020 онд шинэчлэн найруулснаар Хүний эрхийн Үндэсний Комиссын бүрэн эрхийг дээшлүүлсэн, Үндэсний урьдчилан сэргийлэх механизмыг байгуулсан; Хүний эрх хамгаалагчийн эрх зүйн байдлын тухай Монгол Улсын хуулийг баталсан; Өршөөлийн тухай хэд хэдэн хууль, түүний дотор 2021 оны Өршөөлийн тухай хууль

баталсан; тус улсад цагаачлалын хүрээнд системчилсэн баривчлах ажиллагаа байхгүй байгаа болон; тусламж шаардлагатай хүмүүсийг Улсын асрамжийн газруудад сайн дурын үндсэн дээр хүлээн авах зэрэг эерэг өөрчлөлтүүдийг Ажлын хэсэг тодорхойлсон. Гэсэн хэдий ч шинэчлэн батлагдсан Эрүүгийн хэрэг хянан шийдвэрлэх тухай хуулийн хэрэгжилт, цагдаагийн байгууллагад цагдан хорих таслан сэргийлэх арга хэмжээ авахад учир дутагдалтай байгаа зэрэг эрүүгийн эрх зүйн тогтолцоонд тулгамдаж буй бэрхшээлүүд илэрсэн. Мөн ажлын хэсгийнхэн хэрэг хянах ажиллагааны баталгаа, шударга шүүхээр шүүлгэх эрх, хорих ангиудын зан үйлийн дэглэм, хугацаанаас нь өмнө болзолтойгоор суллах механизм ил тод бус байгаа зэрэгт санаа зовж байгаагаа илэрхийлэв. Зарим хууль тогтоомжийн заалтууд эрх чөлөөг нь дур зоргоор саатуулахыг хориглох чиглэлээрх олон улсын эрх зүйн шаардлагад бүрэн нийцэхгүй байгаа нь тогтоогдсон. Цаашлаад, ажлын хэсгийнхэн хүүхэд дагнасан шүүх байхгүй байгааг ажиглаж, урьдчилан хорих ангид хоригдож буй хүүхдүүдэд сургалтын үйл ажиллагаа явуулахгүй байгаад санаа зовж байгаагаа илэрхийлэв. Эцэст нь хэлэхэд, сэтгэц, хөгжлийн бэрхшээлтэй хүмүүст зориулсан нийгэм, хамт олонд түшиглэсэн үйлчилгээ байхгүйгээс ийм хүмүүс Сэтгэцийн эрүүл мэндийн үндэсний төвд тодорхойгүй хугацаагаар үлдэхэд хүргэж байна. Ажлын хэсэг бусад зөвлөмжийн дотор Монгол Улсыг дур зоргоор саатуулагдахаас илүүтэй хамгаалсан тодорхой практик хэрэгжүүлэхийг уриалж байна.

UNITED NATIONS

ДУР ЗОРГООР СААТУУЛАХ АСУУДАЛ ХАРИУЦСАН АЖЛЫН ХЭСГИЙН МОНГОЛ УЛСАД ХИЙСЭН АЙЛЧЛАЛЫН ТАЙЛАН²⁰⁹

Агуулга

Оршил

II. Байгууллагын болон хууль эрх зүйн орчны тойм

А. Олон улсын хүний эрхийн үүрэг

Б. Үндэсний эрх зүйн орчин

III. Сайн туршлага, эерэг өөрчлөлтүүд

А. Хүний эрхийн Үндэсний Комисс

Б. Үндэсний урьдчилан сэргийлэх механизм

В. Хүний эрх хамгаалагчдыг хамгаалах нь

Г. Өршөөлийн хуулиуд

Д. Цагаачлалын хүрээнд цагдан хорих

Е. Ахмад настнуудын асрамжийн төв

IV. Хувь хүний эрх чөлөөний эрхийн талаарх гол дүгнэлтүүд

Эрүүгийн эрх зүйн тогтолцооны хүрээнд цагдан хорих

Б.Зөрчлийн улмаас цагдан хорих

В. Хүүхдэд холбоотой хэрэг хянан шийдвэрлэх ажиллагаа

Г. Сэтгэц-нийгмийн хөгжлийн бэрхшээлтэй хүнийг саатуулах

V. Дүгнэлт

VI. Зөвлөмж

Хавсралт

²⁰⁹ Монгол Улсын Засгийн газрын урилгаар НҮБ-ын Дур зоргоор саатуулах асуудал хариуцсан Ажлын хэсгийн 2022 оны 10 дугаар сарын 3-14-ний өдрүүдэд Монгол Улсад хийсэн албан ёсны айлчлалын урьдчилсан тайлан, Зөвлөмж.

I. Оршил

1. Засгийн газрын урилгаар Дур зоргоор саатуулах асуудал хариуцсан Ажлын хэсэг 2022 оны 10 дугаар сарын 3-14-ний өдрүүдэд Монгол Улсад албан ёсны айлчлал хийсэн бөгөөд тус ажлын хэсгийг Латви улсын иргэн Элина Штайнерте, Шинэ Зеланд улсын иргэн Мэттью Жиллетт нар төлөөлөн, НҮБ-ын Хүний эрхийн дээд комиссарын газрын ажилтнууд дагалдан ажиллав.
2. Ажлын хэсэг тус улсын Засгийн газрын урилгыг хүлээн авч анх удаа албан ёсны айлчлал хийсэн бөгөөд хамтран ажилласанд талархал илэрхийлэв. Ажлын хэсэг Гадаад харилцааны яам, Эрүүл мэндийн яам, Хууль зүй, дотоод хэргийн яам, Хөдөлмөр, нийгмийн хамгааллын яам, Улсын ерөнхий прокурорын газар, Батлан хамгаалах яам, Улсын дээд шүүх, УИХ-ын Хүний эрхийн дэд хороо, Тагнуулын ерөнхий газар, Хүний эрхийн Үндэсний Комисс, Шүүхийн ерөнхий зөвлөл, Монголын хуульчдын холбоо, Монголын Өмгөөлөгчдийн холбооны албаны төлөөлөлтэй уулзлаа.
3. Ажлын хэсэг Улаанбаатар хотын болон Төв аймагт байрлах хорих анги, цагдаагийн газар, эрүүлжүүлэх байр, түр саатуулах байр, Сэтгэцийн эрүүл мэндийн үндэсний төв, донтох эмгэг судлалын клиник, ахмад настны асрамжийн газар, гадаадын иргэнийг саатуулах байр зэрэг нийт 21 байгууллагад гэнэтийн болон урьдчилан мэдэгдэх байдлаар хяналт шинжилгээ хийж ажиллав. Эдгээр байгууллагын хоёр нь буюу Хүүхэд хамгаалал, түр хамгаалах байр, Батсүмбэр дэх ахмад настны үндэсний төв нь саатуулах байр биш болохыг Ажлын хэсэг дүгнэв (хавсралтыг үзнэ үү). Ажлын хэсэг эрх чөлөөгөө хасуулсан 65 орчим хүнтэй ганцаарчилсан ярилцсан ба, нэвтрэхийг хүссэн бүх газарт шууд, саадгүй нэвтрэх боломжийг олгож үлгэр жишээ хамтран ажилласанд тус улсын Засгийн газарт талархлаа илэрхийлэв.
4. Ажлын хэсэг айлчлалын үеэр дэмжлэг үзүүлсэн НҮБ-ын Суурин зохицуулагч, НҮБ-ын орон нутгийн баг болон ажилтнуудад талархал илэрхийлэв. Мөн тус улсын иргэний нийгмийн төлөөлөл, тухайлбал эрх чөлөөг нь дур зоргоор саатуулах гэмт хэргийн талаар санал бодлоо хуваалцаж, мэдээлэл, туслалцаа үзүүлсэн хуульч, оролцогч талуудад талархаж байна.
5. Ажлын хэсэг 2022 оны 10 дугаар сарын 14-ний өдөр урьдчилсан дүгнэлтээ танилцуулсан. Энэ тайланд хэлэлцсэн асуудлаар Засгийн газартай бүтээлч яриа хэлэлцээгээ үргэлжлүүлэх болно.

II. Байгууллагын болон хууль эрх зүйн орчны тойм

A. Олон улсын хүний эрхийн үүрэг

6. Монгол Улс нь Иргэний болон улс төрийн эрхийн тухай олон улсын пакт, түүний нэмэлт хоёрдугаар протокол зэрэг доорх хүний эрхийн олон улсын томоохон баримт бичгүүдэд нэгдэн орсон байдаг. Үүнд; Эрүүдэн шүүх болон бусад хэлбэрээр хэрцгий, хүнлэг бусаар буюу хүний нэр төрийг доромжлон харьцаж шийтгэхийн эсрэг конвенц, түүний нэмэлт протокол; Хүчээр алга болгохоос бүх хүнийг хамгаалах тухай олон улсын конвенц; Эмэгтэйчүүдийг алагчилах бүх хэлбэрийг устгах тухай конвенц; Арьс үзлээр алагчилах үзлийн бүх хэлбэрийг устгах тухай олон улсын конвенц; Эдийн засаг, нийгэм, соёлын эрхийн тухай олон улсын пакт; Хүүхдийн эрхийн тухай конвенц болон түүний нэмэлт хоёр протокол; Хөгжлийн бэрхшээлтэй хүмүүсийн эрхийн тухай конвенц.

7. Монгол Улс нь бүх цагаач ажилчид болон тэдний гэр бүлийн гишүүдийн эрхийг хамгаалах тухай олон улсын конвенцод нэгдээгүй.

8. Монгол Улс нь 2010, 2015, 2020 онуудын Хүний эрхийн төлөв байдлын 3 удаагийн хэлэлцүүлэгт хамрагдсан.

Б. Үндэсний эрх зүйн орчин

1. Үндсэн хуулийн хамгаалалт

9. Өнөөгийн ардчилсан Монгол Улсын Үндсэн хууль 1992 онд батлагдсан. Үндсэн хуулийн “Хүний эрх, эрх чөлөө” гэсэн хоёрдугаар бүлэгт 16 дугаар зүйлийн 1, 13 дахь хэсэгт хүний амьд явах эрх, хувь хүний эрх чөлөө, аюулгүй байдлын эрхийг тус тус дээдэлсэн байна. Тодруулбал, 16 дугаар зүйлийн 13-т “Хуульд заасан үндэслэл, журмаас гадуур дур мэдэн хэнийг ч нэгжих, баривчлах, хорих, мөрдөн мөшгөх, эрх чөлөөг нь хязгаарлахыг хориглоно.” гэж заасан.

10. Цаашилбал, шударга шүүхээр шүүлгэх, өөрийнхөө эсрэг мэдүүлэг өгөхгүй байх, хууль зүйн туслалцаа авах, нотлох баримтыг шалгуулах, өөрийнхөө хэргийг шүүх ажиллагаанд биеэр оролцох, өршөөл хүсэх, гэм буруутай нь нотлогдох хүртэл гэм буруугүйд тооцогдох зэрэг эрх зүйн зохицуулалтыг Үндсэн хуулиар баталгаажуулсан. (16 дугаар зүйлийн 14). Үндсэн хуульд мөн бусад үндсэн эрх, эрх чөлөөг тусгасан.

11. Үндсэн хуулийн 18 дугаар зүйлийн 5 дахь хэсэгт 16 дугаар зүйлд: үндсэн эрх, эрх чөлөөг гадаадын иргэн, харьяалалгүй хүнд эдлүүлэхдээ хүний салшгүй эрхээс бусад эрхийн хувьд үндэсний болон хүн амын аюулгүй байдлыг хангах, нийгмийн хэв журмыг хамгаалахын тулд хуулиар зохих хязгаарлалт тогтоож болно гэж заажээ. 19-р зүйлийн 1-д: төр нь хүний эрх, эрх чөлөөг хамгаалах баталгааг хангах үүрэгтэй бөгөөд зөрчигдсөн тохиолдолд уг эрхийг сэргээнэ гэж заасан.

2. Эрүүгийн хууль, Эрүүгийн хэрэг хянан шийдвэрлэх тухай хууль

12. УИХ-аас 2015 оны 12 дугаар сарын 3-ны өдөр нэмэлт, өөрчлөлт оруулан баталсан Монгол Улсын Эрүүгийн хуулийн 1.4 дүгээр зүйлд хууль ёсны байх зарчмыг тодруулбал, хэнийг ч үзэл бодол, итгэл үнэмшлийнхээ төлөө эрүүгийн хариуцлага хүлээлгэхгүй гэж заасан. Шударга ёс, хуулийн өмнө тэгш байх зарчмыг 1.3-т заасан. Эрх бүхий албан тушаалтан хууль бусаар баривчилсан, саатуулсан бол 13.9-д заасны дагуу торгох, олон нийтэд тустай ажил хийлгэх, нэг жил хүртэл хугацаагаар зорчих эрхийг хязгаарлах зэрэг шийтгэл ногдуулж болно.

13. УИХ-аас 2017 оны 5 дугаар сарын 18-ны өдөр баталсан Эрүүгийн хэрэг хянан шийдвэрлэх тухай хуулийн шинэчилсэн найруулгад Монгол Улсын баривчлах, саатуулах тогтолцоог олон улсын хүний эрхийн хуулиар хүлээсэн үүрэг хариуцлагатай уялдуулах зорилгоор хэд хэдэн нэмэлт, өөрчлөлт оруулсан. Шинэчлэгдсэн хуулийн дагуу цагдаагийн байгууллагад цагдан хорих хугацаа 6 цагаас хэтрэхгүй байхаар заасан бөгөөд шүүхийн хяналтгүйгээр цагдан хорих дээд хугацааг 72 цаг байсныг 48 цаг болгон бууруулсан нь сайшаалтай. Цаашилбал, баривчлах ажиллагаа явагдсан даруйд цагдан хорих байгууллага нь прокурорт нэн даруй мэдэгдэх ёстой бөгөөд прокурор баривчлагдсан этгээдийг үргэлжлүүлэн хорих талаар шүүхээс зөвшөөрөл авах ёстой. Шүүхийн зөвшөөрөлгүйгээр 48 цаг өнгөрвөл цагдан хорих төв холбогдох байгууллагад мэдэгдэж, баривчлагдсан этгээдийг суллах ёстой. Шүүгчийн цагдан хорих шийдвэр нь зугтах эрсдэл, нотлох баримтыг хуурамчаар үйлдэх, хүнд хохирол учруулах болон бусад жагсаасан шалтгаанаар бодитой үндэслэгдсэн байх ёстой. Шинэчилсэн найруулгаас өмнө шүүгчид үргэлжлүүлэн хорих шийдвэрийг шүүх хурал хийхгүйгээр гаргадаг байсан бол одоо баривчлагдсан этгээд, өмгөөлөгч, прокурорыг байлцуулан шүүх хуралдааныг явуулах шаардлагатай болсон нь сайшаалтай хэрэг.

III. Сайн туршлага, эерэг өөрчлөлтүүд

А. Хүний эрхийн Үндэсний Комисс

14. Монгол Улсын Хүний эрхийн Үндэсний Комисс нь 2000 онд гурван Комиссын гишүүний бүрэлдэхүүнтэй байгуулагдсан бөгөөд хүний эрхийг хамгаалах, хөхиүлэн дэмжих өргөн чиг үүрэгтэй. Ажлын хэсэг Монгол Улсын Хүний эрхийн Үндэсний Комиссын тухай хуулийг 2020 онд шинэчлэн найруулсныг онцлон тэмдэглэж, уг шинэчилсэн хуулиар: Парисын зарчмуудын хэрэгжилтийг хангах; ил тод байдлыг хангах үүднээс Комиссын гишүүдийг томилох үйл явцад өөрчлөлт оруулах; Комиссын жилийн тайланг УИХ-д сонсгодог байх зэргээр Комиссын бүрэн эрхийг ахиулжээ.

15. Ажлын хэсэг ялангуяа шинэчилсэн хуулийн 26, 27 дугаар зүйлд заасны дагуу заавал биелүүлэх үүрэг чиглэл, зөвлөмж гаргах замаар өөрчлөлтийг албадан гүйцэтгүүлэх Комиссын бүрэн эрхийг бэхжүүлж байгааг сайшааж байна. Эдгээр арга хэмжээг тогтоосон хугацаанд биелүүлээгүй нь холбогдох эрх бүхий албан тушаалтныг огцруулах хууль

зүйн үндэслэл болно. Айлчлалын үеэр Комисс ийм төрлийн 17 заавар, 27 зөвлөмж хүргүүлсэн байв. 2020 оны шинэчилсэн найруулга, мөн 2021 оны 4 дүгээр сард Монгол Улсын Хүний эрх хамгаалагчийн эрх зүйн байдлын тухай хууль, 2021 оны 12 дугаар сард Хүний хувийн мэдээлэл хамгаалах тухай хуулийг тус тус баталсан нь Комиссын гишүүний тоог долоо хүртэл нэмэгдүүлэхэд нөлөөлсөн бөгөөд гурван гишүүн тодорхой сэдэвчилсэн багцуудыг хариуцаж байна.

16. Мөн Хүний эрхийн Үндэсний Комиссын төсөв нь бүрэн эрхээ бие даан, үр дүнтэй хэрэгжүүлэх боломжийг бүрдүүлэхэд чухал ач холбогдолтой гэдгийг Ажлын хэсэг тодотгож байна. Тийм ч учраас Комиссын төсвийг улсын нэгдсэн төсөвт тусгах замаар санхүүгийн бие даасан байдлаа бэхжүүлэх хуулийн заалтуудыг оруулж ирснийг сайшааж байна. Комиссын 2023 оны төсвийг үе шаттайгаар нэмэгдүүлж 4.5 тэрбум төгрөгөөр санхүүжүүлэх нь цаашдын ажлыг хангахад тустай. Ялангуяа шинэ бий болсон чиг үүргүүдийг бүрэн, үр дүнтэй хэрэгжүүлэх боломжийг олгохуйц шаардлагатай хүний болон санхүүгийн эх үүсвэрийг хуваарилахыг уриалж байна.

Б. Үндэсний урьдчилан сэргийлэх механизм

17. Эрүүдэн шүүхийн эсрэг конвенцын Нэмэлт протоколыг 2015 онд соёрхон баталсны дагуу Монгол Улсад Үндэсний урьдчилан сэргийлэх механизм томилсныг Ажлын хэсэг сайшааж байна. Энэхүү механизмыг Хүний эрхийн Үндэсний Комисс хариуцах ба, түүний ажлыг хариуцсан Гишүүнийг томилсон. Энэ нь Комиссын гишүүний бүрэн эрхийн хугацаанд түүний бүрэн эрхэд хамаарах байнгын албан тушаал юм; шинээр байгуулагдсан Үндэсний урьдчилан сэргийлэх механизмын нэгж Гишүүний ажлыг дэмжин ажиллана.

18. Гэсэн хэдий ч Үндэсний урьдчилан сэргийлэх механизмын нэгжийг төрөл бүрийн салбарын 10 мэргэжилтний бүрэлдэхүүнтэй байгуулахаар шийдвэрлэсэн ч төсөвт шаардлагатай хэмнэлтийн улмаас эхний хоёр жилийн хугацаанд ердөө 5 орон тоотой ажиллахаар болсонд Ажлын хэсэг санаа зовж байна. Мөн тус нэгжийн боловсон хүчнийг сонгон шалгаруулахад Төрийн албаны зөвлөл ямар үүрэг гүйцэтгэж байгаа, асуудал эрхэлсэн Гишүүн сонгон шалгаруулалтад хамгийн бага үүрэг гүйцэтгэдэг байдалд Ажлын хэсэг санаа зовж байна. Ажлын хэсэг тус механизмын бие даан ажиллах чадамжийн чухлыг онцолж, боловсон хүчнийг сонгохдоо бие даасан байдлыг нь хангахыг Засгийн газраас шаардаж байна. Мөн Монгол Улсын газар зүйн байршил, зарим хорих ангиуд маш алслагдсан бүс нутагт оршдог тул тус нэгж аль болох түргэн хугацаанд 10 хүний бүрэлдэхүүнтэй ажиллаж эхлэх нь чухал юм.

19. Үндэсний урьдчилан сэргийлэх механизмын төсвийг Хүний эрхийн Үндэсний Комиссын нэгдсэн төсөвт тусгаж өгсөн нь нааштай ажил болсон тухай Ажлын хэсэгт танилцуулсан. Гэвч тус механизмыг хариуцсан Гишүүн нь Комиссын дарга болон Тамгын газрын даргын зөвшөөрөлгүйгээр механизмын үйл ажиллагаанд зориулагдсан

санхүүжилтийг бие даан хуваарилах боломжгүй байгаа тул механизм нь санхүүгийн хувьд бүрэн бие даасан байдал хангагдаагүй байгаад Ажлын хэсэг ихээхэн санаа зовж байна. Энэ нь тус механизмын бүрэн эрхэд зайлшгүй шаардлагатай эрх чөлөөгөө хасуулсан газруудад гэнэтийн айлчлал хийх чадварт сөргөөр нөлөөлж байна. Тус механизмын санхүүгийн хараат бус байдлыг хангах, ялангуяа гэнэтийн айлчлал хийх боломжийг Засгийн газраас баталгаажуулахыг Ажлын хэсэг уриалж байна.

20. Ажлын хэсэг Хүний эрхийн Үндэсний Комисс болон Үндэсний урьдчилан сэргийлэх механизмуудын хийсэн айлчлалуудын талаар мэдээлэл авсан бөгөөд сайшаалтай хандаж байна. Ажлын хэсэг дур зоргоор саатуулахаас урьдчилан сэргийлэхэд байнгын хараат бус хяналт чухал үүрэг гүйцэтгэдэг болохыг дурдаж, Хүний эрхийн Үндэсний Комисс болон Үндэсний урьдчилан сэргийлэх механизм чиг үүргээ бие даан, үр дүнтэй хэрэгжүүлэх чадварыг цаашид бэхжүүлэхийг Засгийн газраас уриалж байна. Үүний тулд механизмын бүрэн эрхээ үр дүнтэй, бие даан хэрэгжүүлэх боломжийг бүрдүүлэх санхүүгийн эх үүсвэрийг цаашид нэмэгдүүлэхийг Ажлын хэсэг уриалж байна.

В. Хүний эрх хамгаалагчдыг хамгаалах нь

21. Монгол Улсын Хүний эрх хамгаалагчийн эрх зүйн байдлын тухай хуулийг саяхан баталж, 2021 оны 7 дугаар сарын 1-ний өдрөөс эхлэн мөрдөж эхэлснийг Ажлын хэсэг сайшааж байна. Харин хуулийн төслийг боловсруулахад иргэний нийгмийн оролцоо их байсан нь сайшаалтай боловч хуулийн дараагийн шинэчилсэн найруулгыг УИХ-ын Ажлын хэсэг хийж, иргэний нийгмийн санал авах боломж хомс болсон нь анзаарагдлаа.

22. Тус хуульд хүний эрхийг хамгаалагчдын үйл ажиллагааг чанд хамгаалах арга хэмжээг тусгасан бөгөөд Монгол Улс Ази тивээс ийм тодорхой эрх зүйн зохицуулалтыг баталсан анхны орон болсныг Ажлын хэсэг тэмдэглэв. Мөн уг хуулиар хамгаалах механизмыг бий болгож, Хүний эрхийн үндэсний комиссын гишүүн механизмын чиг үүргийг зохицуулахаар томилогдсон. Ажлын хэсэг эдгээр алхмуудыг сайшааж, хуулийг практикт үр дүнтэй хэрэгжүүлэхийг уриалж байна.

23. Дээр дурдсан эерэг өөрчлөлтүүдийг үл харгалзан тус хуулийн 5.1.5-д хүний эрх хамгаалагчид “бусдын нэр төр, алдар хүнд, эрх, хууль ёсны ашиг сонирхлыг хүндэтгэх” гэж заасан, болон үүнтэй адилтгах 8.1.3 заалтад дурдсан хүний эрх хамгаалагчид хүний эрх, эрх чөлөө, бусдын нэр төр, алдар хүнд, ажил хэргийн нэр хүндийг гутаахыг хориглоно гэсэн заалтуудад Ажлын хэсэг санаа зовж байна. Хүний эрх хамгаалагчдын хууль ёсны ажил нь одоо байгаа бодлого, үйл ажиллагааг шүүмжлэх, эсэргүүцэх явдал байдгийг дурдахад ийм бүдэг бадаг, өргөн хүрээтэй үг хэллэг, ялангуяа «нэр хүнд» гэсэн нэр томьёог буруугаар ашиглаж, тэдний ажлыг “дуугүй” болгож, гэмт хэрэгт тооцоход хүргэж болох. Түүнчлэн, 7-р зүйлд хүний эрх хамгаалагчдын авч болох эх үүсвэрийг хязгаарлаж, террорист, хэт даврагч, үндэсний эв нэгдэлд халтай үйл ажиллагаа

явуулж буй хуулийн этгээд, байгууллага, хүнээс санхүүжүүлэхийг хориглосон байдаг. Энэ заалтыг маш өргөн утгаар нь авч үзвэл хүний эрх хамгаалагчдын амин чухал үйл ажиллагааг санхүүжүүлэх эх үүсвэрийг хязгаарлаж, чиг үүргээ хэрэгжүүлэх чадварыг үндсээр нь сулруулж болох юм.

24. Тодорхой бус, өргөн утгаар томьёолсон хуулийн заалтууд нь lex certa зарчмыг зөрчихөд хүргэж болзошгүй бөгөөд энэ нь Хүний эрхийн түгээмэл тунхаглалын 11 дүгээр зүйлийн 2-т заасан хууль ёсны зарчмаар тогтоогдсон хуулийн зохих процессыг зөрчиж болно. Хууль ёсны зарчмын урьдчилсан нөхцөлийг хангасан хууль зүйн үндэслэлгүйгээр хүний эрх чөлөөг хасахад тодорхой бус үг хэллэг бүхий заалтыг ашиглаж болно.

25. Хүний эрх хамгаалагчийг тэдний хийж байгаа ажиллагааны үндэслэлээр цагдан хорих нь Хүний эрхийн түгээмэл тунхаглалын 7 дугаар зүйлд заасан хуулийн өмнө эрх тэгш байх, хуулиар тэгш хамгаалагдах эрхийг, мөн Иргэний болон улс төрийн эрхийн тухай олон улсын пактын 26 дугаар зүйлд заасан хамгаалагдах баталгааг зөрчиж байгааг Ажлын хэсэг санууллаа.

Г. Өршөөлийн хуулиуд

26. Тулгар төрийн 2230 жил, Их Монгол Улс байгуулагдсаны 815 жил, Ардын хувьсгалын 100 жилийн ойгоор батлагдсан 2021 оны Өршөөлийн тухай хууль зэрэг сүүлийн 10 жилд батлагдсан Өршөөлийн тухай хэд хэдэн хуулийн талаар Ажлын хэсэг мэдээлэл авав. Хуулийн дагуу 2000 орчим хоригдлыг сулласан, ялыг хөнгөлсөн нь эерэг үзүүлэлт гэж Ажлын хэсэг үзэж байна. Мөн Хүний эрхийн Үндэсний Комисс өршөөлд хамрагдаагүй хэд хэдэн иргэнийг уг өршөөлд хамрагдаагүй байдлаа амжилттай даван туулахад тусалсан явдлыг Ажлын хэсэг сайшааж байна. 2021 онд батлагдсан хуульд онц хүнд гэмт хэрэгт ял шийтгүүлсэн хүмүүсийг өршөөлийн хуульд хамруулахгүй байгаа тул бүх хоригдлуудыг өршөөлийн хуульд хамруулахыг Ажлын хэсэг Засгийн газарт уриалж байна.

Д. Цагаачлалын хүрээнд цагдан хорих

27. Ажлын хэсэг Монгол Улсад цагаачлалын хүрээнд цагдан хорих бүтцийн практик байдаггүйг мэдээд таатай байлаа. 2022 онд визний нөхцөлөө зөрчсөн гадаадын долоон иргэн л саатуулагдсан бол айлчлалын үеэр цагаачлалын саатуулах байранд нэг ч хүн саатуулагдаагүй байсан талаар Ажлын хэсгийнхэн мэдээллээ. Түүнчлэн саатуулах, тэр дундаа гэр бүл, эмэгтэйчүүд, хүүхдүүдийг саатуулахгүй байх таамаг байгаа нь маш сайшаалтай байгааг дуулгав.

28. Ажлын хэсэг мөн цагаачлалын нөхцөлд баривчлах дээд хязгаарыг хуульд заасан Гадаадын иргэдийн эрх зүйн байдлын тухай хуулийн одоогийн заалтуудыг анхааралдаа авч байна. 36.6-д зааснаар шүүгчийн захирамжаар баривчлах хугацааг 14 хүртэл хоногоор, гадаадын иргэний асуудал эрхэлсэн төрийн захиргааны байгууллагын саналыг үндэслэн

нэг удаа 30 хүртэл хоногоор сунгахыг хуулиар зөвшөөрдөг. Цагаачдын баривчлах байрыг эрүүгийн шүүхээс өөр байранд байрлуулах нь чухал гэдгийг Ажлын хэсэг сануулж байна.

29. 2022 оны есдүгээр сарын 21-нд ОХУ-д хэсэгчилсэн дайчилгаа зарласнаас хойш тус улсын иргэд Монгол руу шилжин суурьших болсон. ОХУ-ын иргэд Монгол Улсад 30 хүртэлх хоногийн хугацаатай зорчиход визний шаардлага тавьдаггүй, иргэд чөлөөтэй зорчих боломжтой байсан ба, эхний 30 хоногоос хойш статусыг нь хуульчлахад туслах бусад төрлийн виз, тэр байтугай түр оршин суух зөвшөөрөл олгох зэрэг зохицуулалтын арга хэмжээ авч байгааг дурдав. Сүүлийн үед үүссэн нөхцөл байдлын улмаас ОХУ-ын нэг ч иргэнийг саатуулаагүй байна. Энэ талаар Засгийн газраас баримталж буй арга барилыг Ажлын хэсэг сайшааж байна.

Е. Ахмад настнуудын асрамжийн төв

30. Ажлын хэсэг Төв аймгийн Батсүмбэр сумын Ахмад настны үндэсний төвийн үйл ажиллагаатай танилцав. Хөдөлмөр, нийгмийн хамгааллын сайдын 2013 оны А-157 журмаар ахмад настан, хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэн зэрэг асаргаа шаардлагатай иргэдийг улсын асрамжийн газарт хүлээн авах журмаар зохицуулдаг гэсэн мэдээлэл авсан. Ахмад настны үндэсний төвд сайн дурын үндсэн дээр үйлчлүүлэх хүсэлтийг асран хамгаалагч гаргасан бол өндөр настны зөвшөөрөл зайлшгүй шаардлагатай; үйлчлүүлэгчид өөрсдийн хүсэлтээр тус төвөөс явж болно. Ажлын хэсэг уг төвийг хүний эрх чөлөөг хязгаарлах газар биш гэж дүгнэж байгаа бөгөөд, сайн дурын үндсэн дээр үйлчилгээнд хамрагдах аргачлалыг хэрэгжүүлснийг сайшааж байна.

31. Монгол Улс хууль тогтоомж, бодлогын нааштай арга хэмжээ авч байгаа хэдий ч ахмад настнуудын халамжийн асуудалд цаашид анхаарах шаардлагатай байгааг Ажлын хэсэг тэмдэглэв. Алслагдсан бүс нутагт ажиллах хүсэлтэй боловсон хүчин дутмаг, ийм хүсэл эрмэлзлийг дэмжих санхүү, нийгмийн хамгааллын урамшуулал дутмаг байгаа мэдээлэл бий. Ийм байгууламжийн хэмжээ том учраас ажилтнууд нь бусад орчинд ажиллагсадтай харьцуулахад илүү их ачаалалтай тулгардаг. Ажилтны идэвх зүтгэл сайшаалтай ч нөхцөл байдал тогтворгүй, иймд системтэй, стратегийн арга барил шаардлагатай байна. 2021 оны Хөдөлмөрийн тухай хуульд заасан ажлын байрны хөдөлмөрийн нөхцөлийг үнэлэх үнэлгээний дагуу энэ салбарын ажлын байрыг “хүнд” нөхцөлд тооцох, холбогдох стратегийн бодлого, удирдамжийн залгамж чанарыг хангах, Түүнчлэн асрамж, халамж шаардлагатай өндөр настнуудыг цөөн цөөнөөр цомхон жижиг хэмжээтэй байранд байрлуулж тусламж, халамж үзүүлэх бололцоог судлах санал дэвшүүлж байна.

IV. Хувь хүний эрх чөлөөний эрхийн талаарх гол дүгнэлтүүд

32. Ажлын хэсэг айлчлалын үеэр ярилцлага авсан хүмүүсээс өгсөн мэдээлэл зэрэг нь дур зоргоор эрх чөлөөгөө хасуулахтай холбоотой асуудлыг хөндсөн эсэхийг тодорхойлохдоо өөрийн ажлын аргачлалын 8 дахь хэсэгт заасан эрх чөлөөг дур зоргоор хасах таван ангиллыг авч үзсэн (А /HRC/36/38).

A. Эрүүгийн эрх зүйн тогтолцооны хүрээнд цагдан хорих

1. Эрүүгийн хууль, Эрүүгийн хэрэг хянан шийдвэрлэх тухай хуулийн шинэчилсэн найруулгын хэрэгжилт

33. Ажлын хэсэг 2017 оны 7 дугаар сарын 1-ний өдрөөс эхлэн мөрдөгдөж буй Эрүүгийн хууль, Эрүүгийн хэрэг хянан шийдвэрлэх тухай хуулийн шинэчилсэн найруулгад өөрчлөлт оруулж, өөрийг нь цагдан хорих үндэслэлийг үндэслэлтэй эсэргүүцэх, дур зоргоор саатуулагдахаас зайлсхийх боломжийг сэжигтнүүдэд нэмэгдүүлснийг сайшааж байна. Энэхүү шинэчлэлийн хамт олон тооны хоригдлуудад өршөөл үзүүлэх нь урьдчилан хорих ангид хоригдож буй хүмүүсийн нийт тоог цөөрүүлсэн гэх мэдээлэл байна.

34. 2017 онд Эрүүгийн хэрэг хянан шийдвэрлэх тухай хуульд оруулсан нэмэлт, өөрчлөлт эерэг байгаа хэдий ч тэдгээрийг хэрэгжүүлснээр эрүүгийн эрх зүйн тогтолцооны янз бүрийн хэсгүүдийн үйл ажиллагаанд учир дутагдалтай байгаа нь тус улсын хүний эрхийн олон улсын хуулийг дагаж мөрдөх байдалд сөргөөр нөлөөлж болзошгүй байна.

35. Хүмүүс цагдаагийн байгууллагад гэрчээр дуудагдаж очсон хойноо л тухайн газраас гарч явах эрхгүй болохоо олж мэддэг нь энгийн үзэгдэл байдаг тухай мэдээллийг Ажлын хэсэг удаа дараа хүлээн авсан. Олон хүн ийм нөхцөл байдалд цагдаагийн хэлтэст бүтэн өдрийг өнгөрөөсөн гэж мэдээлсэн. Түүнчлэн, энэ хугацаа нь цагдаад саатуулагдах зөвшөөрөгдсөн 6 цаг, мөн 48 цаг саатуулагдах дээд хязгаарт хугацаанд албан ёсоор тооцогддоггүй. Цагдаагийн байгууллагад гэрчээр дуудагдсан хүмүүс байцаалт өгөхдөө л сэжигтнээр тооцогдож байгааг олж мэддэг. Энэ байдал нь хувь хүний чухал хамгаалалт, тэр дундаа хуульчтай зөвлөлдөх, өөрийгөө буруутгахаас сэрэмжлүүлэх эрхийг хязгаарладаг. Түүгээр ч зогсохгүй, иргэн цагдаагийн байгууллагад зөвшөөрөгдсөн 6 цагийн хугацаанд албан ёсоор баривчлагдах үед энэ 6 цагийг 48 цагийн хугацаанд тооцдоггүй байна. Хүмүүсийг цагдаагийн байгууллагад саатуулсан хугацаа нь ердийн журмын дагуу зөвшөөрөгдсөн 48 цагийн дээд хязгаараас илт давж байгааг Ажлын хэсэг олонтоо ажигласан.

36. Эрүүгийн хэрэг хянан шийдвэрлэх тухай хуульд нэмэлт, өөрчлөлт оруулснаас хойш таван жил өнгөрчээ. Түүнээс хойш дээр дурдсан дутагдлууд хэдэнтээ давтагдсан гэж олон ярилцагчид дурдаж байсан. Ажлын хэсэг Засгийн газраас дор дурдсан чиглэлээр хэрэгжиж буй эрүүгийн хэрэг хянан шийдвэрлэх ажиллагааны хэрэгжилтийг нэн яаралтай шалгаж үзэхийг хүсэж байна.

2. Цагдаагийн байгууллагад хоригдох

37. Цагдаагийн газрын тусгайлан байгуулсан мэдүүлэг авах өрөөнд сэжигтнээс мэдүүлэг авч дууссаны дараа сэжигтэн ихэвчлэн гадагш гарах эрхгүй байдаг гэсэн мэдээллийг Ажлын хэсэг авав. Мэдүүлгийн дараа тэднийг ихэвчлэн албан ёсоор баривчилж, урьдчилан хорих ангид шилжүүлдэг. Олон улсын хүний эрхийн хуулийн дагуу эрх чөлөөгөө хасуулах нь тухайн хүнийг чөлөөтэй өгсөн зөвшөөрөлгүйгээр баривчлах явдал юм; Эрх чөлөөг хасах нь ямар ч төрлийн байршилд тохиолдож болох бөгөөд дур зоргоор саатуулахаас хамгаалахын тулд баривчлах, цагдан хорих гэж албан ёсоор нэрлэх шаардлагагүй байдаг. Үүний нэгэн адил ямар ч цаг хугацаа, тэр байтугай хэдэн цаг ч үргэлжилсэн бай энэ нь хорьж байгаа явдал.

38. Сэжигтнүүд мэдүүлэг өгснийхөө дараа орхин гарч явах эрхгүй гэдгээ мэддэг бол үнэн хэрэгтээ холбогдох байгууллагын хяналтад орсон цагаасаа эхлэн цагдан хоригдсон байдаг. Мэдүүлгийн өрөөнүүд заавал байх ёстой дүрс бичлэг, дуу бичлэгийн төхөөрөмжтэй байх нь хүний эрхийг ноцтойгоор зөрчих, тухайлбал, зүй бусаар харьцах, эрүү шүүлт тулгах зэрэг үйлдлээс урьдчилан сэргийлэх томоохон арга хэмжээ болдог ч хүмүүс олон улсын хүний эрхийн хуульд заасан эрхээ зохих журмын дагуу эдлэхэд хангалттай биш юм. Хамгийн гол нь хүмүүс ийм мэдүүлгийн өрөөг өөрийн дураар орхин гарах эрхгүйг байдаг учир ийм өрөөг эрх чөлөөгөө хасуулсан газар гэж үзэх ёстой.

39. Үүнээс гадна бодит байдал дээр видео бичлэгийг 14 хоногийн дараа устгадаг нь хяналтын байгууллагууд, тэр дундаа Хүний эрхийн Үндэсний Комисст хяналт шалгалтыг үр дүнтэй хэрэгжүүлэхэд мөн сэжигтнүүд гомдол гаргахад саад учруулж байгааг Ажлын хэсэгт мэдэгдлээ. Үүнтэй холбогдуулан НҮБ-ын Хоригдлуудтай харьцах наад захын жишиг дүрмийн дагуу (Нельсон Манделагийн дүрэм) байцаагчид холбогдох бүх мэдээлэлд хандах эрхтэй гэдгийг Ажлын хэсэг сануулж байна. Мөн Эрүүдэн шүүхийн эсрэг хорооны зөвлөмжид тусгагдсан Монгол Улсын бүх нутаг дэвсгэр дэх цагдан хорих төвүүдийн мэдүүлэг авах бүх өрөөг битүү хэлхээтэй телевизийн камер, хэрэглүүртэй байх, байцаалтын явцад дүрс бичлэг, дуу бичлэг хийх боломжийг бүрдүүлэхийг Монгол Улсад уриалсан байна. Бичлэгийг шүүгдэгч болон тэдний өмгөөлөгчид үнэ төлбөргүй авч байх.

40. Мэдүүлэг авах өрөөнөөс гадна Ажлын хэсэг өөр хоёр төрлийн саатуулах газартай танилцлаа. Энэ нь цагдаагийн хэсгийн дэргэдэх эрүүлжүүлэх байр ба зөрчлийн (жижиг) хэрэг үйлдэж “баривчлах” шийтгэл авсан этгээдүүдийг 30 хүртэл хоног саатуулах байр юм. Хэдийгээр эдгээр газрууд Монгол Улсын тодорхой хууль эрх зүйн хүрээнд зохицуулагддаг боловч аль аль нь хүний эрх чөлөөг хасах шинж чанартай тул дур зоргоор саатуулахтай холбоотой олон улсын хүний эрхийн хууль тэнд үйлчилнэ.

41. Хүний эрхийн хорооны үзэж байгаагаар баривчлагдсан этгээдийг баривчлагдсаны дараа шүүхэд “нэн даруй” авчрах шаардлагыг хангахад ихэвчлэн 48 цаг хангалттай байдаг бөгөөд цаашид хойшлуулах нь туйлын онцгой хэвээр байх ёстой бөгөөд нөхцөл байдлын дагуу үндэслэлтэй байх ёстой. Баривчлагдсанаас хойш 48 цагийн дотор шүүхээр хянуулах эрх нь эрх чөлөөгөө хасуулсан мөчөөс эхлэн хэрэгждэг ба хоригдогчийг нэг

төрлийн байрнаас нөгөө рүү шилжүүлсэн тохиолдолд уг хугацаа шинээр тоологдож эхлэхгүй. Хүнийг эхлээд эрүүлжүүлэх байранд 24 цаг хүртэл хугацаагаар байлгаад харин дараа нь 48 цаг хүртэл саатуулж болдог цагдаагийн хэлтсийн түр хорих байр руу шилжүүлж байгаа нь хүндрэлтэй асуудал үүсгэдэг гэдгийг Ажлын хэсэг тэмдэглэж байна. Ийм тохиолдолд тухайн хүнийг шилжүүлэхдээ хугацааг шинээр тооцож эхэлдэг нь хэвийн үзэгдэл болсон бөгөөд энэ нь бодит саатуулах хугацааг зөвшөөрөгдсөн 48 цагаас хэтрүүлж байгаа явдал юм. Үүнээс гадна, шүүгчид амралтын өдрүүдээр ажилладаггүй учир хэрэв тухайн этгээд Баасан гарагт саатуулагдсан бол 48 цагийн хязгаарлалтыг дагаж мөрдөхөд хүндрэл үүсдэг байна. Энэ байдлыг нэн тэргүүнд шийдвэрлэх шаардлагатай. Баривчлагдсан иргэдийг шүүх болон бусад байгууллагад нэн даруй хэргээ хянуулах боломжийг олгох нь дур зоргоор саатуулагдахаас урьдчилан сэргийлэх зайлшгүй чухал баталгаа гэдгийг Ажлын хэсэг сануулж, энэ асуудлыг нэн тэргүүнд шийдвэрлэхийг Засгийн газраас уриалж байна.

42. Эрүүлжүүлэх, саатуулах байранд цагдаагийн байгууллага хүмүүсийг дээд тал нь 24 цаг саатуулдаг тухай мэдээллийг Ажлын хэсэг авсан. Иргэн эрүүлжээд тухайн байрнаас явдаг бөгөөд энэ хугацаанд гарсан зардлын төлбөрт 4,150 төгрөгийн хураамж төлдөг.

43. Эрүүлжүүлэх байруудын нөхцөл байдал ерөнхийдөө энгийн бөгөөд эрүүл мэндийн үзлэг хийх зэрэг зарим таатай байдлыг хангасан байгааг тэмдэглэсэн. Саатуулагдсан этгээдүүдийг зөвшөөрөгдсөн дээд хязгаар болох 24 цагийн дотор суллаж, эрүүл мэндийн үзлэгт хамруулж, тэмдэглэл хөтөлдөг болох нь бүртгэлийн дэвтрээс харагдсан ба бүх эрүүлжүүлэх байранд хяналтын камерууд ажиллаж байсан. Зарим долоо хоног дараалан үргэлжилдэг үндэсний баяр ёслолын үеэр хүмүүсийг эрүүлжүүлэх байранд байх ёстой хугацаанаас нь илүү хугацаагаар орхидог, ижил хүйстэн, бисексуал, трансжендер, интерсекс хүмүүс хэл амаар доромжлуулах болон бие махбодын хүчирхийлэлд өртөх тохиолдол цөөнгүй гарч байгаад Ажлын хэсгийнхэн санаа зовниж байна. Тухайн этгээд эрүүлжүүлэх байранд саатуулагдах нь хэрэг хянан шийдвэрлэх ажиллагааны дагуу явагддаггүй тул эрүүлжүүлэх байрууд шийтгэх арга хэрэглэхээс зайлсхийх нь чухал. Мөн эрүүлжүүлэх байруудад хэл ам, бие махбодын хүчирхийлэл үйлдэхийг хориглож, буруутай албан хаагчид хариуцлага тооцдог байх шаардлагатай.

3. Хэрэг хянан шийдвэрлэх ажиллагаа ба шударга шүүхээр шүүлгэх эрх

44. Сэжигтнийг шүүхийн зөвшөөрөлгүй баривчлах тохиолдол нэн өндөр хувьтай байгаад Ажлын хэсэг туйлын ихээр санаа зовж байгаагаа тэмдэглэв. 2020 онд баривчлах ажиллагааны 99.3 хувь нь шүүхийн шийдвэргүйгээр хийгдсэн бол 2021 онд энэ үзүүлэлт 98.3 хувь болжээ. Баривчлах ажиллагаа шүүхийн урьдчилсан хяналтгүйгээр явагдаж байгаа нь олон улсын өмнө Монгол Улсын хүлээсэн хүний эрхийн талаарх үүрэг хариуцлагатай огт нийцэхгүй гэж Ажлын хэсэг үзэж байна. Хэдийгээр шинэчлэн найруулсан Эрүүгийн хэрэг хянан шийдвэрлэх тухай хуулийн дагуу ийм тохиолдолд 48 цагийн дотор шүүхээс заавал зөвшөөрөл авахыг

шаарддаг ч баривчлах зохих үндэслэл байгаагүй бол тухайн хүний эрх аль хэдийнээ хохирсон байх болно. Үүний эсрэгээр, аль болох шүүхийн урьдчилсан хяналт хийх нь хууль бус баривчлах эрсдэлээс хамгаална.

45. Тагнуулын ерөнхий газар, Авлигатай тэмцэх газар зэрэг мэргэжлийн байгууллагууд шүүхийн зөвшөөрөлгүйгээр баривчлах явдал газар авч байгаад Ажлын хэсэг онцгойлон санаа зовж байна. Эдгээр байгууллагуудын мөрдөн байцаалтын ажлын шинж чанарыг харгалзан, онцгой нөхцөл байдлаас бусад тохиолдолд баривчлахаас өмнө шүүхийн зөвшөөрөл авах шаардлагатай байна. Хүнийг өөрийнх нь чөлөөтэй өгсөн зөвшөөрөлгүйгээр баривчлахыг олон улсын хүний эрхийн хуулийн дагуу зөвхөн онцгой нөхцөлд, тухайлбал сэжигтэн илэрсэн гэмт хэрэг үйлдсэн тохиолдолд л зөвшөөрдөг боловч цагдан хорих үйл явцын таамаглалын хэм хэмжээ хэзээ ч байж болохгүй. Баривчлагдсан бүх хүмүүсийг олон улсын жишгийн дагуу эрх чөлөөгөө хасуулсан эхний мөчөөс эхлэн хууль ёсны бүх баталгаагаар хангах, түүнчлэн хууль ёсны баривчлах зөвшөөрөлгүйгээр баривчлах ажиллагааг зогсоох зэрэг үр дүнтэй арга хэмжээ авах ёстой гэсэн Эрүүдэн шүүхийн эсрэг хорооноос Засгийн газарт өгсөн зөвлөмжийг Ажлын хэсэг дахин дурдаж байна.

46. Мөрдөн шалгалтын, хяналтын прокурорын, шүүхийн зэрэг бүх шатанд яллагдагч гэм буруугаа хүлээн зөвшөөрөх явдал чухал үүрэг гүйцэтгэдэг болохыг Ажлын хэсэг анзаарсан. Жилд 12,000-13,000 хэрэг шийдвэрлэгдэж байгаагийн 40 орчим хувьд нь яллагдагч хэргээ хүлээсэн байна. Ихэнх орны эрх зүйн тогтолцооны Эрүүгийн хэргийг хянан шийдвэрлэх ажиллагаанд гэм буруугаа хүлээсэн мэдүүлгийг ашиглах нь түгээмэл явдал ба энэ нь асуудал биш юм. Гэхдээ бодитой баримтыг тогтоох зорилгоор зохих мөрдөн шалгах ажиллагаа явуулахын оронд ялтнаар хэргийг хүлээлгэх аргыг байнга ашиглаж болохгүй. Сэжигтнүүдийн хүсэл зоригийг мохоож, дарамт шахалт үзүүлэн, заналхийлэх, айлган сүрдүүлэх замаар хэрэг хүлээлгүүлэх тохиолдол олонтоо гарч байгаад Ажлын хэсэг санаа зовж байна. Ийм үйл ажиллагаа нь олон улсын хүний эрхийн хуулийг зөрчиж байгаа бөгөөд 2021 онд Ажлын хэсгийн баталсан Хууль сахиулах байгууллагын мөрдөн шалгах үйл ажиллагаандаа баримталбал зохих “Мендезийн зарчим”-д нийцэхгүй.

47. Түүнчлэн хүндэвтэр гэмт хэрэгт “хялбаршуулсан журам” ашиглаж байгааг Ажлын хэсэг тэмдэглэж байна. Хэрэв гэмт хэрэг нь 8 ба түүнээс дээш жилийн хорих ялтай бол эрүүгийн хэрэг үүсгэж, хэргийг шүүхээр хэлэлцүүлэх ёстой. Эсрэгээр, хэрэв гэмт хэргийн ялын дээд хэмжээ 8-с доош жил байвал, мөн сэжигтэн гэм буруугаа хүлээн зөвшөөрсөн нөхцөлд хэргийг “хялбаршуулсан журмаар” хянан шийдвэрлэж болно. Ийм хялбаршуулсан журам байгаа нь хүний эрхийн хэм хэмжээнд харшлахгүй бөгөөд эрүүгийн эрх зүйн тогтолцооны үр ашгийг нэмэгдүүлэх, шүүхийн ачааллыг бууруулах хэрэгсэл болж чадна. Хэдий тийм ч тогтолцоонд үр өгөөжтэй гээд хувь хүмүүсийн хууль зүйн туслалцаа авах, өөрийнхөө эсрэг мэдүүлэг өгөхгүй байх эрхийг хохироож болохгүй. Ялангуяа, хэргийг “хялбаршуулсан журмаар” хянан шийдвэрлэх боломжийг сэжигтний хүсэл зоригийн эсрэг хэрэг хүлээлгэх, албадах зорилгоор ашиглахгүй байхыг Засгийн газар баталгаажуулах ёстой.

48. Монгол Улсын хуулиар сэжигтэн гэм буруугаа хүлээхээс өмнө хууль зүйн туслалцаа авах эрхтэй ба, баривчлах ажиллагаа явуулсан албан тушаалтнууд баривчлагдсан хүмүүст хэрэг хянан шийдвэрлэх ажиллагааны явцад эдлэх бүрэн эрхийг нь мэдэгдэх үүрэгтэй ч мөрдөгчид сэжигтнүүдийг тогтмол дарамталж, айлган сүрдүүлж, гэрчээр өгсөн мэдүүлгийг ашиглан хэрэг хүлээлгэх арга хэрэглэдэг тухай өмгөөлөгчид болон хоригдлууд Ажлын хэсэгт мэдэгдсэн. Тиймээс олон хүн өмгөөлөгчтэй уулзахаасаа өмнө хэрэг хүлээдэг байна. Хууль сахиулах байгууллагын ажилтнууд сэжигтнийг баривчилсны дараа тэдэнд хууль зүйн туслалцаа авах эрхийг тайлбарлаж, энэ эрхийг нь зохих ёсоор хүндэтгэн, өмгөөлөгч авахад нь туслалцаа үзүүлэх ёстой. Мөрдөгч өмгөөлөгчийг байлцуулахгүйгээр сэжигтнээр хэргийг нь хүлээлгэсэн тохиолдолд шүүх үүнийг хэрэг хянан шийдвэрлэх ажиллагаанд ашиглах ёсгүй. Сэжигтнүүд эрх чөлөөгөө хасуулсан цагаасаа эхлэн, тэр дундаа мөрдөн байцаалтын явцад ярилцлага хийх үед өмгөөлөгч байлцуулах боломжтой байх ёстой.

49. Хэргийг мөрдөн шалгах, шүүхээр хянан шийдвэрлэх тодорхой хугацааг хууль эрхзүй, зохицуулалтын хүрээгээр тогтоосон байдаг. Гэсэн хэдий ч мөрдөгчид, прокурорууд, шүүгчдийн ажлын ачаалал хэт их байгаагаас тэд хуулиар тогтоосон хугацаанд тэр бүр амждаггүй, хэрэг тус бүрийг нарийвчлан авч үзэх боломж хязгаарлагдмал байдаг байна.

50. Үүнээс гадна, өмгөөлөгч нар үйлчлүүлэгчийнхээ урьдчилан хорих үндэслэлийг эсэргүүцэж мэтгэлцэхээс өмнө хавтаст хэрэгтэй бүрэн танилцах боломжгүй байгаад Ажлын хэсэг санаа зовж байна. Эрүүгийн хэрэг хянан шийдвэрлэх тухай хуульд мөрдөн байцаалтын ажиллагаа дууссаны дараа өмгөөлөгч хавтаст хэрэгтэй бүрэн танилцах боломжтой гэж заасан байдаг. Бодит амьдрал дээр урьдчилан хорих тухай шийдвэрийг ихэвчлэн мөрдөн шалгах ажиллагаа үргэлжилж байх үед гаргадаг бөгөөд энэ заалтыг өмгөөлөгч хавтаст хэрэгтэй танилцахыг хориглох зорилгоор ашиглаж байгаа нь тэдний үйлчлүүлэгчдийнхээ урьдчилан хорих үндэслэлийг эсэргүүцэхэд ихээхэн саад учруулж байна. Урьдчилан хорих үндэслэлийн нотлох баримттай танилцах боломжгүйн улмаас өмгөөлөгчид “таамаглал дэвшүүлж”, “харанхуйгаар” эсэргүүцэх ёстой болдог тухай Ажлын хэсгийнхэн мэдсэн.

51. Ихэвчлэн хэрэг прокурорт шилжих өдөр л өмгөөлөгчид хавтаст хэрэгтэй танилцах зөвшөөрлийг өгдөг ба энэ тухай цагийг нь нэлээд тулгаж мэдэгддэг. Өмгөөлөгч нь мөрдөн байцаагчийн өрөөнд цаг алдалгүй очсон байсан ч материалыг хуулбарлах, тэр ч байтугай зургийг нь авахыг хориглодог тул өмгөөлөгчид боломжийнхоо хэрээр хавтаст хэргийн агуулгыг гараар тэмдэглэн авах ёстой болдог байна.

52. Өмгөөлөгчдөд хэргийн материалтай шударга танилцах боломж олгохгүй байх нь Хүний эрхийн түгээмэл тунхаглалын 10 дугаар зүйл, Иргэний болон улс төрийн эрхийн тухай олон улсын пактын 14 дүгээр зүйлийн 1, 14 дүгээр зүйлийн 3/(б)-д заасан шударгаар шүүлгэх, өмгөөлүүлэх ажлаа бэлтгэх хүрэлцээтэй хугацаа, бололцоотой байх эрхийг ноцтой зөрчсөн үйлдэл болохыг Ажлын хэсэг дахин мэдэгдэж байна.

53. Тухайлбал, Эрүүгийн хэрэг хянан шийдвэрлэх тухай хуулийн 9.1-д заасны дагуу шинжээчийн дүгнэлтийг зөвхөн мөрдөгч, прокурор гаргах боломжтой тул шүүх хуралдааны явцад ийм тэгш бус байдал үргэлжилсээр байна. Тиймээс бодит байдал дээр өмгөөлөгчид шүүх ажиллагааны хүрээнд шинжээчийн дүгнэлтийг шаардах боломжгүй байдаг нь өмгөөллийг сул тал болгож байна.

54. Өмгөөлөх ажиллагаанд бэлтгэх эрхэд халдаж буй байдлаас үзэхэд шүүх хуралдаанууд нь ихэвчлэн богино хугацаанд болж өнгөрдөг, 20 хүртэлх жилийн ялтай онц хүнд гэмт хэргийн шүүх хурал ч нэг цаг хүрэхгүй хугацаанд явагддаг. Энэ бүхэн нь талуудын тэгш байдлын зарчмыг ноцтой зөрчсөн, Иргэний болон улс төрийн эрхийн тухай олон улсын пактын 9, 14 дүгээр зүйлд заасны дагуу Монгол Улсын хүлээсэн үүрэгт нийцэхгүй байгаагийн жишээ юм.

55. Ажлын хэсэг өмгөөллийн эрхийг зохих ёсоор хангуулах, өмгөөлөгч нар үйлчлүүлэгчээ бодитой төлөөлөхөд нь хангалттай цаг хугацаа, нөөц бололцоо, ялын үндэслэл болсон материалыг олж авах боломжийг бүрдүүлэхийг Засгийн газраас хүсэж байна.

4. Хорих байгууллагууд

56. Ял шийтгүүлсэн хоригдлууд нээлттэй, хаалттай хорих анги, эсвэл улсад ганц байдаг хаалттай (тусгай нэгж) гэсэн гурван төрлийн хорих ангийн нэгд ял эдэлдэг. Ялтнуудыг зөвхөн ял оногдуулсан шүүхийн шийдвэрт үндэслэн хорих анги руу шилжүүлдэг бөгөөд хяналт шалгалтын явцад үндсэн хорих ангиудад урьдчилан саатуулагдсан хүн байгаагүйг Ажлын хэсэг сайшаан тэмдэглэж байна.

57. Нээлттэй дэглэмтэй хорих ангид ял эдэлж байгаа хоригдлууд ажлын байраар хангагдаж, цалин хөлс авч байгаа явдлыг Ажлын хэсэг сайшааж байна. Хорих ангийн дэг журмыг чанд сахиж, хөдөлмөрлөх үүргээ амжилттай биелүүлсэн, өөрийн зан үйл, хувийн байдлаараа эерэг үнэлгээ авсан хоригдлыг урамшуулдаг буюу ял эдлэх 30 хоног тутам 40 хоногийг ял эдэлсэнд тооцдог “шагналын хоног” гэж нэрлэгддэг тогтолцоо нь бүр ч сайшаалтай юм. Улмаар хоригдол нэг жилд 120 хүртэлх “шагнал”-ын хоног хуримтлуулах боломжтой бөгөөд ингэснээр түүний биеэр эдлэх ялын хэмжээ нь багасна гэсэн үг юм. Гэсэн хэдий ч, шагналын хоногийг сахилгын зөрчил гаргасан тохиолдолд хасаж болох бөгөөд энэ талаар албан ёсны журам байдаггүй тул шагналын хоногийг дур мэдэн хасаж байгаад Ажлын хэсэг ихээхэн санаа зовж байна.

58. Түүгээр ч барахгүй хоригдлууд маш хатуу дэглэмд захирагддаг ба зарим шаардлагыг нь доромжлол, хүнлэг бус хандлага гэж ойлгож байна. Тухайлбал, бүх хорих ангиудад хоригдлууд болон хянагч нарын хоорондын зайг зааглахын тулд ялтны өрөө тус бүрээс нэг метрийн зайтай улаан зураас зурсан байдаг. Хоригдлуудад энэхүү улаан шугам дээр гишгэхийг хориглодог тул тэд үргэлж хана даган алхах ёстой гэсэн үг юм. Хоригдлуудад шугам давах бүрд нь шийтгэл ногдуулна гэж байнга сануулдаг ба ихэвчлэн хуурамчаар улаан шугам дээр гишгэсэн хэмээн

шийтгэх арга болгож ашигладаг гэж олон хоригдол ярьж байсан. Ажлын хэсгийн гишүүдтэй уулзсаныхаа төлөө “шагналын хоног”-оо хасуулах зэргээр хэлмэгдэхээс болгоомжилж, хоригдлууд бидэнтэй уулзахаас татгалзаж байсанд Ажлын хэсэг онцгойлон санаа зовниж байна.

59. Шагналын хоногийг хасаж байгаа өнөөгийн хандлагыг эргэн харж, албажуулж, урвуулан ашиглах боломжийг арилгахыг Ажлын хэсэг Засгийн газраас шаардаж байна. Хоригдлуудад улаан шугамыг давж гарахыг хориглодог практикийг нэн даруй зогсоох ёстой. Ажлын хэсэгтэй ярилцсан хоригдлуудаас хэнийг ч хэлмэгдүүлэхгүй байхад хяналт тавихыг Засгийн газарт уриалж байна.

60. Эрүүгийн хуулийн 6 дугаар зүйлийн 6.12-т заасан Хорих ялаас хугацаанаас өмнө суллаж, хяналт тогтоох механизмтай Ажлын хэсэг танилцсан. Ажлын хэсгийн очиж танилцсан бүх хорих ангиудад ялтнуудыг хугацаанаас нь өмнө суллах санал гаргадаг Арга зүйн зөвлөл байдгийг эерэгээр тэмдэглэж байна. Дээр дурдсан “шагналын хоногийн” тогтолцоо нь зарчмын хувьд биеэр эдлэх ялын хугацааг мэдэгдэхүйц багасгах боломжийг хоригдлуудад олгож байна. Гэсэн ч ямар нэгэн тайлбар өгөлгүйгээр хугацаанаас нь өмнө суллах асуудлаар хоригдлыг Арга зүйн зөвлөлийн хурлаар оруулахаас татгалзсан тохиолдол гарч байсан байна. Арга зүйн зөвлөлүүд ийм шийдвэр гаргадаг албан ёсны, ил тод журам байхгүй байгаад Ажлын хэсэг дахин санаа зовж байгаагаа илэрхийлж байна.

61. Цаашид санаа зовоож буй зүйл бол амиа хорлох эрсдэлтэй хоригдлын гарыг гавлах хорих ангиудад амиа хорлохыг хянах протокол юм. Ийм хүмүүсийн биеийн байдлыг 15-20 минутын зайтай шалгаж байх ёстой боловч гавтай байлгах дээд хязгаар байдаггүй. Үүний нэгэн адил хоригдлуудыг хорих ангиудын хооронд шилжүүлэхэд гав хэрэглэдэг хоригдлыг тээвэрлэхэд Монголын газарзүйн байршлаас харахад бүтэн өдөр ба түүнээс дээш хугацаа зарцуулдаг. Хоригдлууд, тэр дундаа насанд хүрээгүй хүүхдүүдийг гавлаж, хамгаалалтын бүс зүүлэхгүйгээр микро автобусаар тээвэрлэх явцад тэд гэмтэх эрсдэл өндөр байдаг. Ажлын хэсэг эдгээр практикийг нэн даруй хянаж үзэхийг уриалж байна. Ажлын хэсэг Засгийн газраас эдгээр асуудлыг нэн тэргүүнд шийдвэрлэж, ялангуяа Хоригдолтой харьцах тухай Нельсон Манделагийн дүрмийн 22 дугаар заалтын хэрэгжилтийг хангах ажиллахыг уриалж байна.

5. 405 дугаар тусгай хаалттай хорих анги

63. Ажлын хэсэг бүх насаараа хорих ял эдэлж байгаа, тэр дундаа сахилгын зөрчил гаргаж нэг жилийн хорих ял авсан хүмүүсийн хорих ангид (405 дугаар хорих анги) ажиллалаа. Бүх насаараа хорих ял эдэлж байгаа хүмүүс дор хаяж 10 жил хорих ял эдлэх ёстой тул хаалттай хорих ангийн дэглэм онцгой чанга бөгөөд хоригдлуудыг ганцаарчлан хорьдог. Хүний эрхийн зөвлөлөөс 2017 онд Монгол Улсад өгсөн зөвлөмжийг эргэн санаж, Засгийн газар энэ дэглэмийг яаралтай шинэчлэн боловсруулж, тус байгууламжид ганцаарчлан хорих арга хэмжээг пактын заалтууд

болон Нельсон Манделагийн дүрмүүд, тухайлбал Дүрмийн 43(1) (б) ба 44-р заалтуудад нийцүүлэх ёстой.

64. Хэдийгээр олон тооны харуул, төмөр тор, хяналтын камертай ч хоригдлууд гар, хөлийн гавгүйгээр хаашаа ч хөдлөх боломжгүй байгаа байдлыг хараад Ажлын хэсгийнхэнд бухимдал төрсөн. Хоригдлууд гэр бүлтэйгээ цахимаар уулзалт хийх өрөө болон номын санд хөлийн гавыг шалан дээр бэхэлсэн байгаа нь сэтгэл их түгшээж байна. Ажлын хэсэг эдгээр зохицуулалтыг яаралтай зогсоохыг шаардаж байна.

65. Эцэст нь, хаалттай тусгай ангид сахилгын шийтгэл авсны улмаас хоригдож байгаа хүмүүс ажиллах боломжгүй, улмаар "шагналын хоног" тооцуулж, хугацаанаас өмнө чөлөөлөгдөх эрхээ эдлэх боломжгүй байгаа тул Засгийн газар Нельсон Манделагийн дүрмийн 4 дүгээр зарчимд нийцүүлэн энэ журмыг дагуу цаг алдалгүй шинэчлэх нь зүйтэй.

66. 405-р хаалттай тусгай хорих ангид хоригдож буй ялтнуудад дарамт шахалт үзүүлж, шийтгэлийн чанартай харьцаж байгаад Ажлын хэсэг бухимдаж байна. Манделагийн дүрмийн 5 дугаарт заасны дагуу хорих ангийн дэглэм нь шоронгийн амьдрал ба эрх чөлөөний амьдралын хоорондох аливаа ялгааг багасгахыг хичээх ёстой. Засгийн газар 405 дугаар хаалттай тусгай хорих ангид хоригдож буй хүмүүсийн дэглэм, тэдэнд хандаж буй хандлагыг яаралтай өөрчлөх хэрэгтэй.

6. Тухайлсан зарим үйлдлийг гэмт хэрэгт тооцох

67. Үндэсний хууль тогтоомжийн хэд хэдэн зүйл заалтад хүний эрх чөлөөг дур зоргоороо хязгаарлаж байгаа нь олон улсын эрх зүйн шаардлагад бүрэн нийцэхгүй байгаад Ажлын хэсэг анхаарал хандуулж байна.

68. Эрүүгийн хуулийн 13 дугаар зүйлийн 13.4 дүгээр заалтад хүнийг хүчээр алга болгох бие даасан гэмт хэргийг оруулсан нь сайшаалтай. Гэсэн хэдий ч уг гэмт хэргийн тухай ойлголт, тодорхойлолт нь зөвхөн "хууль бусаар саатуулах" гэсэн утгыг агуулж байгаа тул хүний эрх чөлөөг дур зоргоороо хязгаарлах бүх хэлбэрийг агуулаагүй ба хүчээр алга болгох гэмт хэрэг нь хүний эрх чөлөөг хууль ёсны дагуу хязгаарлаж, улмаар гэмт хэргийн бусад шинж тэмдэг илэрсний улмаас хууль бус болж болно гэдгийг 2021 онд НҮБ-ын Хүчээр алга болгохоос бүх хүнийг хамгаалах тухай хорооноос тэмдэглэсэн.

69. Эрүүгийн хуулийн 19 дүгээр зүйлийн 19.4-т гадаадын тагнуулын байгууллага, төлөөлөгчтэй хууль бусаар хамтран ажилласан, 19.6-д "хорлон сүйтгэх" гэмт хэргийг, 13.14-т эрүүгийн гүтгэх гэмт хэргийг тус тус тусгажээ. Эдгээр гэмт хэргүүдийг өргөн утгаар нь тайлбарласан бөгөөд эдгээр нь хүний эрх хамгаалагчдын хууль ёсны ажил болон/эсвэл хувь хүмүүсийн хууль ёсны үзэл бодлоо илэрхийлэхэд хөндлөнгөөс оролцох вий гэж Ажлын хэсэг болгоомжилж байна. Үүнтэй холбогдуулан стратегийн бүтээн байгуулалтын төслүүдийг эсэргүүцэж, хүчирхийлэл үйлдээгүй, эд хөрөнгийн онц ноцтой хохирол учруулаагүй иргэдийг цагдан хорьсон талаарх мэдээллийг Ажлын хэсэгт авчээ. Үүний нэгэн адил 1994 онд батлагдаж, 2017 онд шинэчлэгдсэн "Жагсаал цуглаан хийх

журмын тухай” хуулиар олон нийтийн цугларалт хийхийн тулд урьдчилан зөвшөөрөл авах шаардлагатай бөгөөд энэ нь үзэл бодлоо илэрхийлэх, эвлэлдэн нэгдэх, жагсаал цуглаан хийх эрх чөлөөг хууль ёсны дагуу хэрэгжүүлэхийг хязгаарлахад ашиглаж болно.

70. Ойлгомжгүй, өргөн агуулгатай хуулиуд нь итгэл үнэмшилтэй байх, шашин шүтэх, үзэл бодлоо чөлөөтэй илэрхийлэх, тайван жагсаал цуглаан хийх, эвлэлдэн нэгдэх, улс төр, олон нийтийн үйл хэрэгт оролцох эрх чөлөөг хэрэгжүүлэхэд саад учруулж, дур зоргоор саатуулах зэрэг хүчирхийлэлд өртөх магадлалтай болгодог. Эдгээр заалтыг шинэчлэхийг Ажлын хэсэг Засгийн газарт уриалж байна.

71. Мөн Ажлын хэсэг коронавирусын (Ковид-19) цар тахлын тархалттай тэмцэхэд чиглэсэн хууль эрх зүйн хязгаарлалтуудтай танилцсан. Эдгээр заалтууд үйлчлэхээ больсон ч хууль ёсны үзэл бодлоо илэрхийлэх, эвлэлдэн нэгдэх, тайван жагсаал цуглаан хийх эрх чөлөөг хязгаарлахад эдгээрийг ашиглаж байгаа талаар олон тооны мэдүүлгийг Ажлын хэсэг хүлээн авсан. Хязгаарлалтын эсрэг жагсаал хийж саатуулагдсан хүмүүсийн өмгөөлөгчдийг ч дарамталж, зарим тохиолдолд баривчилсан гэх мэдээлэл байна.

72. Нийгмийн эрүүл мэндийн онцгой байдлын үед авч хэрэгжүүлж буй яаралтай арга хэмжээг үндсэн эрх, эрх чөлөө, тэр дундаа үзэл бодлоо илэрхийлэх эрх чөлөө, тайван жагсаал цуглаан хийх, эвлэлдэн нэгдэх эрхийг хязгаарлахад ашиглах ёсгүй. Эдгээр эрх мэдлийг хүний эрх хамгаалагчид, сэтгүүлчид, улс төрийн сөрөг хүчний намын гишүүд, шашны удирдагчид, эрүүл мэндийн мэргэжилтнүүд гэх мэт тодорхой бүлэг, хувь хүмүүсийг эрх чөлөөг нь хасах зорилгоор ашиглаж болохгүй.

73. Эцэст нь, Монгол Улсад одоогоор хар тамхи, мансууруулах бодисыг хувийн хэрэгцээнд ашиглах, хадгалах, хэрэглэхийг гэмт хэрэгт тооцдог ба Засгийн газраас энэ хандлагыг эргэн харж, хар тамхи, мансууруулах бодистой холбоотой бодлогод зохих мэргэжлийн эмнэлгийн үйлчилгээ үзүүлэх хандлага баримтлахыг зөвлөж байна.

Б. Зөрчлийн улмаас цагдан хорих

74. 2017 оны Зөрчлийн тухай хуульд зааснаар замын хөдөлгөөний аюулгүй байдлын зөрчил гэх мэт хөнгөн хэрэг үйлдсэн хүнд 7-оос 30 хоног хүртэл хугацаагаар баривчлах шийтгэл оногдуулдаг. Саатуулагдсан хүмүүсийг баривчлагдсан этгээд хэмээн нэрлэж, ШШГ газрын харьяа зориулалтын баривчлах байруудад шийтгэлийг эдлүүлдэг. Ажлын хэсэг хэд хэдэн саатуулах байруудаар орж танилцахад харьцангуй дэглэм султай болох нь ажиглагдсан хэдий ч ихэнх саатуулах байранд Монгол Улсын хорих ангиудад хэрэглэдэг улаан шугамыг баривчлагдсан этгээдэд хэрэглэж байна. Энэхүү улаан шугамыг Монгол Улсын бүх саатуулах байруудаар ашиглахыг хориглох нь зүйтэй гэж Ажлын хэсэг дахин давтан хэллэ.

75. Түүнчлэн зөрчлийн хэрэг хянан шийдвэрлэх дагнасан шүүх байхгүйн улмаас зөрчлийн хэрэгт холбогдогч нь эрүүгийн шүүхээр хэргээ

шийдвэрлүүлж байна. Бодит байдал дээр эрүүгийн шүүх нь эрүүгийн хэргээ эхэлж шийдвэрлэдэг учраас зөрчилд холбогдогч нь шүүх хурал нь болтол хүлээх шаардлагатай болж байна. Хүмүүсийг өглөө шүүх хуралдаантай гэж дуудчихаад, хүлээж суух газар ч гаргаж өгөхгүйгээр үдээс хойш хүртэл шүүх хуралдаан хийхгүй хүлээлгэх нь бараг хэвийн үзэгдэл болсон байна. Гэтэл зөрчлийн хэрэг шийдвэрлэх шүүх хуралдаан нь маш богино буюу 15-20 минутын хугацаанд л үргэлжилдэг. Холбогдогч хууль зүйн туслалцаа авах эрхтэй хэдий ч энэ нь үнэ төлбөртэй учраас шүүх хуралдаанд ихэвчлэн хууль зүйн туслалцаа авалгүйгээр оролцож байна. Анхан шатны шүүхийн шийдвэр гарснаас хойш 14 хоногийн дотор давж заалдах гомдол гаргах боломжтой ч оногдуулсан ялын хугацаа богино, баривчлагсдыг ял сонссон даруйдаа богино хугацаанд хорих ангид аваачдаг тул бодит байдал дээр давж заалдах нь ховор тохиолддог. Мөн баривчлагдсан этгээд эдгээр баривчлах байранд саатуулагдах хугацаандаа өдрийн 3800 төгрөгийн төлбөр төлөх үүрэг хүлээж байна. Зарим баривчлагдсан этгээд баривчлах байранд засвар үйлчилгээний ажил хийгээд, ажил хийсэн хугацаандаа баривчлах байрны төлбөрөөс чөлөөлөгдөж байна.

76. Ажлын хэсэг 2017 оны Зөрчлийн тухай хуулийн дагуу шийтгэл оноож буй үйл ажиллагаанд санаа зовниж, эрх чөлөөг нь хасах нь ямагт эцсийн арга хэмжээ байх ёстойг санууллаа. Засгийн газар Иргэний болон улс төрийн эрхийн тухай олон улсын пактын 9 дүгээр зүйлд заасны дагуу хувь хүний эрх чөлөөний зарчмыг баримтлахын тулд баривчлах шийтгэл ногдуулах үйлдлүүдийн хүрээг нягталж үзэх ёстой. Цаашилбал, баривчлагдсан хүмүүс богино хугацаанд хоригдохдоо төлбөр төлөх ёсгүй. Эцэст нь, цагдан хорих хугацаа богино байсан ч дур зоргоор саатуулахаас урьдчилан сэргийлэх арга хэмжээнүүд хэрэгждэг гэдгийг сануулж, зохих журмын баталгаа, ялангуяа хууль зүйн туслалцаа авах эрхийг үр дүнтэй хэрэгжүүлэхийг Ажлын хэсэг уриалж байна.

В. Хүүхдэд холбоотой хэрэг хянан шийдвэрлэх ажиллагаа

77. Эрүүгийн хуулийн 8 дугаар бүлгийн 6.2 дугаар зүйлд эрүүгийн хариуцлага хүлээлгэх насны доод хязгаарыг 16, хүнд гэмт хэрэг үйлдсэн бол Эрүүгийн хуулийн 6 дугаар зүйлийн 6.2.2-т зааснаар эрүүгийн хариуцлага хүлээлгэх насны хязгаарыг 14 гэж заасан. Монгол Улсад хууль зөрчсөн хүүхдэд саатуулахаас бусад хэд хэдэн төрлийн арга хэмжээг өргөнөөр авч хэрэгжүүлдэг талаар Ажлын хэсэгт мэдээлсэн бөгөөд 16-аас доош насны хүүхдийг цагдаагийн байгууллага саатуулж байсан тохиолдол байхгүй, хүүхдүүдийг цагдан хорих нь ховор байдаг нь тун сайшаалтай байна.

78. Гэсэн хэдий ч шүүхийн тогтолцоонд өсвөр насныхныг дагнасан шүүх байдаггүй бөгөөд "Хүүхдийн эрхийн хууль зүйн хороо" нь хүүхдийн шүүхийн үр дүнд хяналт тавих үүрэг гүйцэтгэдэг. Ажлын хэсэг Монгол Улсад насанд хүрээгүй хүмүүсийн хэргийг хянан шийдвэрлэх иж бүрэн тогтолцоо байхгүй, тэр дундаа насанд хүрээгүйчүүдийн дагнасан шүүх байхгүй байгаад санаа зовж байна. Хүүхдийн эрхийн хороо, Эрүүдэн шүүхийн эсрэг хорооноос өмнө гаргаж байсан олон улсын жишигт нийцсэн, тэр дундаа

Нэгдсэн Үндэстний Байгууллагын Насанд хүрээгүй хүмүүсийн шүүн таслах ажиллагааны наад захын стандарт дүрэм (Бээжингийн дүрэм)-д нийцсэн, үр дүнтэй, мэргэшсэн, сайн үйл ажиллагаатай хүүхдийн шүүхийн тогтолцоог бий болгох зөвлөмжийг хэрэгжүүлэхийг Монгол Улсаас уриалж байна.

79. Урьдчилан хорих ангид саатуулагдсан хүүхдүүдэд боловсрол олгох үйл ажиллагаа явагддаггүй, харин хорих ял эдэлж байгаа хүүхдүүд Улаанбаатар хот дахь сургалт-хүмүүжлийн тусгай байгууллагад хоригдон сургалт, боловсролын үйл ажиллагаанд хамрагдаж байна. Хүүхдүүд сургуулийн дүрэмт хувцас өмсөж, сурч боловсрох хүсэл эрмэлзлээ харуулдаг. Тус байгууламжийн засвар маш муу, ариун цэврийн өрөөний суултуур, шүршүүр эвдэрсэн, сургалтын танхимын зай талбай хязгаарлагдмал байсан. Ажлын хэсэг Эрх чөлөөгөө хасуулсан насанд хүрээгүй хүүхдийг хамгаалах НҮБ-ын дүрэмд тусгагдсан холбогдох стандартуудыг эргэн сануулж, цагдан хорих газрын дээрх нөхцөл байдалд нэн даруй анхаарал хандуулахыг уриалж байна.

Г. Сэтгэц-нийгмийн хөгжлийн бэрхшээлтэй хүнийг саатуулах

80. 2013 онд шинэчлэн найруулж, баталсан Сэтгэцийн эрүүл мэндийн тухай хуулиар сэтгэцийн эмгэгтэй хүнийг Сэтгэцийн эрүүл мэндийн үндэсний төвд сайн дурын үндсэн дээр болон албадан эмчлэхтэй холбоотой асуудлуудыг зохицуулсан байна. Ажлын хэсэг очиж танилцах үед 550 эмчлүүлэгчийн багтаамжтайгаас нийт 552 эмчлүүлэгч хэвтэн эмчлүүлж байсан бөгөөд амбулаториор үйлчлүүлж буй эмчлүүлэгчдийн тоо ч их байсан. Ихэнх эмчлүүлэгчид нь тус төвд 1 сар орчим эмчлүүлээд гардаг бол 20-25 жил эмчлүүлж буй эмчлүүлэгчид мөн байлаа. Тэдэн дундаас эмнэлгээс гаргах боломжтой 120 хүн байгаа боловч нийгэмд түшиглэсэн тусламж үйлчилгээ байхгүй, мөн тэдгээр хүмүүсийг харж хандах, тусламж, дэмжлэг үзүүлэх гэр бүл, төрөл садан байхгүй учраас тус төвөөс хэзээ гарах нь тодорхойгүй байсаар байгаад Ажлын хэсэг санаа зовж байна. Сэтгэцийн эрүүл мэндийн үндэсний төвийн санаачилгаар 20 гаруй жилийн өмнө ийм нөхцөлд байгаа хүмүүсийг эмнэлгээс гаргаж, тусад нь амьдруулах зорилгоор эмнэлгийн хашаан дотроо гэр барин зарим эмчлүүлэгчдийг тусад нь гарган, тусгайлсан асрамжийн үйлчилгээ үзүүлсэн нь тун сайшаалтай байна. Цаашид үүнтэй адил асрамжийн үйлчилгээ болон нийгэмд түшиглэсэн тусламж үйлчилгээг илүү өргөжүүлж, Монгол Улсын 21 аймагт нэвтрүүлэхийг Ажлын хэсэг зөвлөж байна.

81. Гэмт хэрэг үйлдсэн боловч сэтгэц, нийгмийн хөгжлийн бэрхшээлийн улмаас эрүүгийн хэрэг хариуцах чадваргүй хүнийг тус төвийн хаалттай тасагт байрлуулдаг. Төвийн нөхцөл байдал энгийн, барилга байгууламж нь цэвэрхэн, олон нийтийн цугларах хэсэг, мөн гадаа дасгал хийх талбайтай байв. Ийм хүмүүсийг тус төвд байрлуулах ажиллагаа шүүгчийн шийдвэрээр явагддаг бөгөөд тэдний байрлах хугацаанд шүүхээс үе үе хяналт тавьдаг. Хяналт тавих, тухайн эмчлүүлэгчийг эмнэлгээс гаргах асуудал нь шүүхийн шийдвэрт хамаарах боловч энэхүү шийдвэрийг тус төвийн эмнэлгийн ажилтнуудын өгсөн үнэлгээ, мэдээлэл дээр үндэслэн гаргадаг байна.

V. Дүгнэлт

82. Монгол Улсын Засгийн газар Ажлын хэсгийг өөрийн оронд урьж ажиллуулсныг бид талархалтай хүлээн авсан бөгөөд энэхүү тайланд дурдсан дүгнэлтүүд нь эрх чөлөөг дур зоргоор саатуулах нөхцөл байдлыг шийдвэрлэх Засгийн газрын хүчин чармайлтыг дэмжинэ гэж үзэж байна.

83. Хүний эрхийн Үндэсний Комиссын тухай хуулийг 2020 онд шинэчлэн найруулах замаар Хүний эрхийн Үндэсний Комиссын бүрэн эрхийг чангатгах зэргээр эрх чөлөөгөө хязгаарлуулах асуудалтай холбоотой эерэг өөрчлөлтүүд Монгол Улсын хэмжээнд гарч байна; Үндэсний урьдчилан сэргийлэх механизмыг байгуулсан; Хүний эрх хамгаалагчийн эрх зүйн байдлын тухай Монгол Улсын хуулийг баталсан; Тулгар төрийн 2230 жил, Их Монгол Улс байгуулагдсаны 815 жил, Ардын хувьсгалын 100 жилийн ойг тохиолдуулан 2021 онд Өршөөл үзүүлэх тухай хууль зэрэг хэд хэдэн өршөөлийн хуулийг баталсан; тус улсад цагаачлалын хүрээнд системчилсэн баривчлах ажиллагаа байхгүй байгаа; эрүүгийн хариуцлага хүлээлгэх насны доод хязгаарыг 16 насаар тогтоосон; хүүхдийг саатуулахгүй байх ерөнхий хандлага; мөн тусламж шаардлагатай хүмүүст зориулсан Улсын асрамжийн газруудад сайн дурын үндсэн дээр хүлээн авах зэрэг эерэг өөрчлөлтүүдийг Ажлын хэсэг тодорхойлсон.

84. Гэсэн хэдий ч Ажлын хэсэг эрүүгийн эрх зүйн тогтолцооны хүрээнд шүүгдэгчдийг дур зоргоор саатуулагдах эрсдэлтэй хэд хэдэн сорилт байгааг ажигласан, тухайлбал:

(а) Эрүүгийн хууль, Эрүүгийн хэрэг хянан шийдвэрлэх тухай хуулийн шинэчилсэн найруулгын хэрэгжилт дутагдалтай байна, тэр дундаа цагдаагийн байгууллагад саатуулагдах хугацаа 48 цагаас хэтэрдэг, иргэдийг цагдаагийн байгууллага дээр гэрчээр дуудчихаад сэжигтнээр татдаг, ингэснээр хэрэг хянан шийдвэрлүүлэх чухал хамгаалалтаас нь хязгаарлаж байна.

(б) Мэдүүлэг авах өрөөнд хийсэн дүрс, аудио бичлэгийг ихэвчлэн 14 хоногийн дараа устгадаг бөгөөд энэ нь Хүний эрхийн Үндэсний Комисс зэрэг хяналтын байгууллагуудад хяналтаа үр дүнтэй хэрэгжүүлэхэд саад учруулдаг, мөн сэжигтэн хэрэг хянан шийдвэрлэх ажиллагааны явцад эрхээ бүрэн эдлэхэд нь саад болдог;

(в) Баривчлах, цагдан хорих зэргээр эрх чөлөөгөө хасуулсан хүмүүсийг шүүхэд шилжүүлэх хугацаа нь ихэвчлэн 48 цагийн хязгаараас хэтэрч байгаа нь Иргэний болон улс төрийн эрхийн тухай олон улсын пактын 9 дүгээр зүйлийн 3 дахь хэсэгт заасан шүүхийн өмнө нэн даруй авчрах эрхийг зөрчиж байна; тус пактын 9 дүгээр зүйлийн 4 дэх хэсэгт заасны дагуу эрх чөлөөгөө хасуулсан хүмүүсийн шүүхэд хандаж ийнхүү цагдан хорьсон нь хууль ёсны эсэхийг шүүхээр даруй тогтоолгох эрхэд сөргөөр нөлөөлж байна;

(г) Үндэсний баяр ёслолын үеэр хүмүүсийг удаан хугацаагаар, заримдаа долоо хоногоор эрүүлжүүлэх байранд байх ёстой хугацаанаас нь илүү хугацаагаар орхидог, ижил хүйстэн, бисексуал, трансжендер, интерсексуал хүмүүс хэл амаар доромжлуулах болон бие махбодын хүчирхийлэлд өртөх тохиолдлууд бүртгэгдсэн байна; мөн шүүх

хуралдаанууд нь ихэвчлэн богино хугацаанд болж өнгөрдөг, 20 хүртэлх жилийн ялтай онц хүнд гэмт хэргийн шүүх хурал ч нэг цаг хүрэхгүй хугацаанд явагддаг нь Иргэний болон улс төрийн эрхийн тухай олон улсын пактын 9, 14 дүгээр зүйлийг зөрчиж байна.

(д) Нээлттэй дэглэмтэй хорих ангиудад эерэг зан үйлийг урамшуулах зорилгоор ялын хугацааг богиносгох замаар шагналын хоног олгодог тогтолцоо нь сайшаалтай боловч тогтолцоо нь албан ёсоор батлагдаагүй бөгөөд сахилгын зөрчил гаргасан тохиолдолд урамшууллын хоногийг дур мэдэн хасдаг; үүнтэй адил Эрүүгийн хуулийн 6.12-т заасан хугацаанаас нь өмнө болзолтойгоор суллах механизм ил тод бус;

(е) Хоригдлууд маш хатуу дэглэмд захирагддаг, үүнд: (i) хорих ангийн шалан дээр хоригдлуудыг хөндлөн гарахыг хориглож будсан улаан шугам ашиглах; (ii) хүнсний хангамж муу; мөн (iii) амиа хорлох эрсдэлтэй хоригдлын гарыг гавтай байх дээд хязгааргүйгээр гавлаж амиа хорлохыг хянадаг протокол;

(ё) Тусгай хаалттай хорих анги (405-р хорих) - д хоригдлуудыг ганцаарчлан хорьдог, өрөөнөөсөө гарахдаа гар, хөлдөө гав зүүж байгаа нь ялангуяа дарангуйлал, шийтгэлийн шинж чанартай; мөн гэр бүлийнхэнтэйгээ цахим уулзалт хийдэг өрөө, номын санд хөлийн гав шалан дээр нь бэхэлсэн; сахилгын шийтгэл авсны улмаас хоригдож байгаа хүмүүс ажиллах боломжгүй, улмаар «шагналын хоног» тооцуулж, хугацаанаас өмнө чөлөөлөгдөх эрхгүй байдаг;

(ж) Үндэсний хууль тогтоомжийн хэд хэдэн зүйл заалтад хүний эрх чөлөөг дур зоргоороо хязгаарлаж байгаа нь олон улсын эрх зүйн шаардлагад бүрэн нийцэхгүй байна. Тухайлбал, Эрүүгийн хуулийн хэд хэдэн өргөн агуулгатай 13.14; 19.4; 19.6 заалтуудыг хувь хүн үзэл бодлоо хууль ёсны дагуу илэрхийлэхэд саад учруулах, мөн хар тамхи, мансууруулах бодисыг хувийн хэрэгцээнд зориулж эзэмшсэн тохиолдолд эрүүгийн хариуцлага хүлээлгэх зорилгоор ашиглаж болохоор байна.

85. Зөрчлийн хүрээнд цагдан хорихтой холбоотой тулгамдсан асуудалд дараах зүйлс орно.

а) 2017 оны Зөрчлийн тухай хуулийн олон төрлийн үйлдэлд шийтгэл оногдуулах тухай заалтууд болон 7-оос 30 хоног хүртэлх хугацаагаар баривчлах шийтгэл нь Иргэний болон улс төрийн эрхийн тухай олон улсын пактын 9 дүгээр зүйлд заасан хувь хүний эрх чөлөөний зарчимд харшилж байна; хуульд заасны дагуу саатуулагдсан хүмүүс түр саатуулах болон эрүүлжүүлэх байранд өнгөрөөсөн хоног тутамд тогтмол төлбөр төлөх ёстой болдог;

(б) Зөрчилтэй холбоотой хэргийг хянан шийдвэрлэх тусгай шүүх байхгүй: тийм учир эрүүгийн хэргийн шүүх хуралдааны дараа болохоор хойшлогддог, маш богино хугацаанд үргэлжилдэг; сэжигтний өмгөөлөл үнэ төлбөртэй байдаг учир шүүх хуралдааныг ихэвчлэн өмгөөлөгчгүйгээр явуулдаг нь Иргэний болон улс төрийн эрхийн тухай олон улсын пактын 14 дүгээр зүйлийн 3/d/д заасныг зөрчиж байна; мөн ийм тохиолдолд давж заалдах эрх нь ховор хэрэгждэг.

86. Хүүхдэд холбоотой хэрэг хянан шийдвэрлэх ажиллагаанд дараах дутагдалтай тал байна.

(а) Монгол Улсад насанд хүрээгүйчүүдийн хэргийг хянан шийдвэрлэх олон улсын жишигт нийцсэн тогтолцоо, түүний дотор насанд хүрээгүйчүүдийн дагнасан шүүх байхгүй;

(б) Ажлын хэсгийнхний очсон Улаанбаатар хот дахь хорих ял эдэлж буй хүүхдийн сургалт-хүмүүжлийн тусгай байгууллагад олон улсын холбогдох стандарт, тэр дундаа эрх чөлөөгөө хасуулсан насанд хүрээгүй хүүхдийг хамгаалах НҮБ-ын дүрэмд нийцсэн хорих нөхцөл хангалтгүй байв.

87. Сэтгэц, хөгжлийн бэрхшээлтэй хүмүүст зориулсан нийгэмд түшиглэсэн үйлчилгээ байхгүйн улмаас маш олон хүн Сэтгэцийн эрүүл мэндийн үндэсний төвд тодорхойгүй хугацаагаар үлдэхэд хүргэж байна. Төвийн хашаан дотроо гэр барин зарим эмчлүүлэгчдийг тусад нь гарган, тусгайлсан асрамжийн үйлчилгээ үзүүлж байгаад Ажлын хэсэг сайшаалтай хандаж байна.

VI. Зөвлөмж

88. Ажлын хэсгээс эрх чөлөөг нь дур зоргоор саатуулах асуудлыг шийдвэрлэхийн тулд дараах арга хэмжээг авч хэрэгжүүлэхийг Засгийн газарт зөвлөж байна.

(а) Хүний эрхийн Үндэсний Комисст оногдуулсан шинэ сэдэвчилсэн чиг үүргүүдийг хэрэгжүүлэхэд чиглэсэн хүний болон санхүүгийн нөөцийг цаашид үргэлжлүүлэн хуваарилах, энэ нь түүнд чиг үүргээ бүрэн дүүрэн, үр дүнтэй хэрэгжүүлэх боломжийг олгосон байх, эдгээр зөвлөмжүүдийг хэрэгжүүлэхэд бүтээлчээр хамтран ажиллах;

(б) Боловсон хүчнийг сонгох асуудалд Үндэсний урьдчилан сэргийлэх механизмын бие даасан байдлыг хангах; Үндэсний урьдчилан сэргийлэх механизмын нэгжийг 10 хүний бүрэлдэхүүнтэй болгож, чиг үүргийг нь хангалттай нөөцийн хуваарилалттайгаар аль болох хурдан эхлүүлэх; Комиссын гишүүнд өөрийн үйл ажиллагаанд зориулагдсан санхүүжилтийг бие даан хуваарилах боломжийг олгох замаар Үндэсний урьдчилан сэргийлэх механизмын санхүүгийн бие даасан байдлыг хангах;

(в) Монгол Улсын Хүний эрх хамгаалагчийн эрх зүйн байдлын тухай хуулийн өргөн найруулга бүхий заалтад өөрчлөлт оруулж, иргэдийг одоо байгаа бодлого, үйл ажиллагааг шүүмжилсэн, эсхүл эсэргүүцсэн хэргээр баривчлан саатуулах боломжийг арилгах, Хүний эрхийн түгээмэл тунхаглалын 11 дүгээр зүйлийн 2 дахь хэсэгт заасан хууль ёсны зарчмыг хангах;

(г) Цаашид гарах өршөөлийн хуульд бүх хоригдлуудыг хамруулах;

(д) Цагаачдыг саатуулах байрыг эрүүгийн шүүхээс өөр байранд байрлуулах;

(е) 2021 оны Хөдөлмөрийн тухай хуулийн ажлын байрны хөдөлмөрийн нөхцөлийг үнэлэх тогтолцооны дагуу тусламж дэмжлэг шаардлагатай хүмүүст зориулсан улсын асрамжийн байгууллагуудад гүйцэтгэж буй ажлыг “хүнд” нөхцөлд тооцох, өндөр настнуудыг цөөн цөөнөөр, цомхон хэмжээтэй байранд байрлуулж тусламж, халамж үзүүлэх;

ж) Сэтгэц, нийгмийн хөгжлийн бэрхшээлийн улмаас хаалттай тасагт байршуулах асуудлын хүрээнд нийгэмд түшиглэсэн тусгайлсан тусламж үйлчилгээний хүрээг Монгол Улсын 21 аймаг даяар өргөжүүлэхийг Засгийн газраас дэмжлэг үзүүлж ажиллахыг Ажлын хэсэг зөвлөж байна.

89. Ажлын хэсгээс эрүүгийн эрх зүйн тогтолцоотой холбогдуулан дараах арга хэмжээг авч хэрэгжүүлэхийг Засгийн газарт зөвлөж байна.

(а) Цагдаагийн албадан саатуулах хугацааг дээд тал нь 48 цагаас хэтрүүлэхгүй байх; 48 цагийн хугацаанд эрх чөлөөгөө хасуулсан хүмүүсийн зарцуулсан нийт хугацааг багтаасан байх; цагдаагийн байгууллагад гэрчээр дуудагдсан хүмүүсийг сэжигтнээр биш гэрч гэж үздэг байх үүднээс эрүүгийн хэрэг хянан шийдвэрлэх ажиллагааны хэрэгжилтийг хянан үзэх;

(б) мэдүүлгийн өрөөнүүд битүү хэлхээтэй телевизийн камер, хэрэглүүртэй байх, мэдүүлгийн явцад дүрс, дуу бичлэг хийх төхөөрөмжтэй байлгах; бичлэгийг дор хаяж зургаан сар хадгалдаг байх; мөн бичлэгийг шүүгдэгчид болон тэдний өмгөөлөгчид ямар ч үнэ төлбөргүй авах боломжтой байх;

(в) Тагнуулын ерөнхий газар, Авлигатай тэмцэх газар зэрэг тусгайлсан чиг үүрэг бүхий байгууллагуудын шүүхийн зөвшөөрөлгүй баривчлах явдлыг зөвхөн онц хүнд гэмт хэрэг гэх мэт онцгой тохиолдолд л зөвшөөрөх;

(г) Баривчлагдсан хүмүүсийг баривчилснаас хойш 48 цагийн дотор шүүхэд авчрах, цаашид хойшлуулах нь онцгой хэвээр байх ёстой бөгөөд нөхцөл байдлын дагуу үндэслэлтэй байх ёстой;

(д) Эрүүлжүүлэх байранд саатуулагдсан хүмүүст шийтгэл ногдуулах арга хэмжээ авахаас зайлсхийх, тэднийг хэл амаар болон бие махбодоор доромжлохыг хориглож, энэ тохиолдолд хариуцлага тооцох; эрүүлжүүлэх байраар үйлчлүүлсний төлөө төлбөр авдаг байдлыг зогсоох;

(е) Баривчлагдсан бүх хүмүүсийг олон улсын жишгийн дагуу эрх чөлөөгөө хасуулсан эхний мөчөөс эхлэн хууль ёсны бүх баталгаагаар хангах үр дүнтэй арга хэмжээ авах;

(ё) Хүчээр хэрэг хүлээлгэдэг байдлыг халах зорилгоор Мөрдөн шалгах, мэдээлэл цуглуулах ажиллагаанд үр дүнтэй ярилцлага хийх “Мендезийн зарчмууд”-ыг хэрэгжүүлснээр хууль сахиулах байгууллагуудын ажилд дэмжлэг үзүүлж, сэжигтэн мэдүүлэг өгөх явцад хууль ёсны төлөөллийг авах боломжоор хангаж, мэдүүлэг авах ажиллагааны тулгийн чулуу гэгддэг хэрэг албадан хүлээлгэсэн, хүч хэрэглэсэн гэх бүх гомдлыг үр дүнтэй шалгах;

(ж) Хүний эрхийн түгээмэл тунхаглалын 10 дугаар зүйл, Иргэний болон улс төрийн эрхийн тухай олон улсын пакт 14 дүгээр зүйлийн 1, 14 дүгээр зүйлийн (3) (б)-д заасны дагуу өмгөөлөгчид шүүх ажиллагааны бүх шатанд хэргийн материалтай шударга танилцах, мөн өмгөөлөгчдөд хэргийн материалыг хуулбарлах боломжийг олгох;

(з) Өмгөөлөгчдийг шүүхийн үйл ажиллагааны нэг хэсэг болгон шинжээчийн дүгнэлт шаардах боломжийг олгох;

(и) Шүүх хуралдаанд хэрэг тус бүрийг бүрэн шалгах хангалттай хугацаа олгох;

(к) Шагналын хоногийг хасаж байгаа өнөөгийн хандлагыг эргэн харж, албажуулж, урвуулан ашиглах боломжийг арилгах; хугацаанаас нь өмнө болзолтойгоор чөлөөлөх холбогдох журмыг албажуулах үүднээс Арга зүйн зөвлөлийн үйл ажиллагааг цаг алдалгүй хянаж үзэх; шийдвэр гаргах үйл явцын ил тод байдлыг хангах;

л) хорих ангийн шалан дээрх хоригдлуудыг хөндлөн гарвал сахилгын шийтгэл оногдуулдаг бүх улаан шугамыг арилгах;

(м) Шоронгийн амиа хорлолтод хяналт тавих протоколыг хянан үзэж, эдгээр хүмүүсийн гар гавтай байх хугацааны дээд хязгаарыг тогтоох;

(н) Тусгай хаалттай ангийн (405-р хорих анги) ганцаарчлан хорих дэглэмийг яаралтай хянан үзэж, тус хорих ангид ганцаарчлан хорих арга хэмжээг Иргэний болон улс төрийн эрхийн тухай олон улсын пакт болон Нельсон Манделагийн дүрмийн 43 (1) (б) болон 44 дүгээр заалтуудад нийцүүлэх; гар, хөлийн гав, ялангуяа уулзалтын танхимын шалан дээр бэхлэгдсэн гавыг нэн даруй халах;

(о) Эрүүгийн хуулийн тодорхой бус, өргөн агуулгатай заалтуудыг шинэчлэн боловсруулж, хүний эрх хамгаалагчдын хууль ёсны ажлыг баталгаажуулах, мөн хувь хүмүүсийн үзэл бодлоо хууль ёсны дагуу илэрхийлэх баталгааг хангах, хар тамхи, мансууруулах бодисыг хувийн хэрэгцээнд зориулан эзэмшихийг эрүүгийн хэрэгт тооцохгүй байх.

90. Зөрчлийн хүрээнд эрх чөлөөгөө хасуулахтай холбогдуулан дараах арга хэмжээг авч хэрэгжүүлэхийг Ажлын хэсгээс Засгийн газарт санал болгож байна.

(а) Зөрчлийн хэргийг хянан шийдвэрлэх тусгайлсан шүүх байгуулах асуудлыг авч үзэх; шүүх ажиллагааны өмгөөллийн төлөөллийг үнэ төлбөргүй авах, түр саатуулах байранд саатуулагдсаны төлбөр авахгүй байх;

(б) Иргэний болон улс төрийн эрхийн тухай олон улсын пактын 9 дүгээр зүйлд заасны дагуу хувийн эрх чөлөөний зарчмыг баримтлахын тулд Зөрчлийн тухай хуулийн дагуу баривчлах ял оногдуулах үйлдлүүдийн хамрах хүрээг шинэчлэн тогтоох.

91. Ажлын хэсгээс Засгийн газарт хүүхэдтэй холбоотой хэрэг хянан шийдвэрлэх ажиллагаатай холбоотой дараах арга хэмжээг авч хэрэгжүүлэхийг зөвлөж байна.

(а) Олон улсын жишигт нийцсэн, тэр дундаа НҮБ-ын Насанд хүрээгүй хүмүүсийн шүүн таслах ажиллагааны наад захын стандарт дүрэм (Бээжингийн дүрэм)-д нийцсэн, үр дүнтэй, мэргэшсэн, сайн үйл ажиллагаатай хүүхдийн шүүхийн тогтолцоог бий болгох;

(б) Урьдчилан хорих ангид хоригдож буй хүүхдүүдэд сургалт хүмүүжлийн үйл ажиллагаа явуулах;

(в) Улаанбаатар хотод ял эдэлж буй хүүхдүүдийн сургалт-хүмүүжлийн тусгай байгууллагын нөхцөлийг олон улсын холбогдох стандартад нийцүүлэх.

Ажлын хэсгийнхний очсон эрх чөлөөг хязгаарлах газрууд

Ажлын хэсэг дараах 21 байгууллагад ажиллав.

- Сэтгэцийн эрүүл мэндийн үндэсний төв
- Баянзүрх дүүргийн Цагдаагийн газрын 1 дүгээр хэлтэс
- Баянзүрх дүүргийн Цагдаагийн 1 дүгээр хэлтсийн эрүүлжүүлэх, саатуулах байр
- Баянгол дүүргийн Цагдаагийн газар, 1 дүгээр хэлтэс
- Баянгол дүүргийн Цагдаагийн газрын эрүүлжүүлэх, саатуулах байр
- Төмөр замын Цагдаагийн газар
- Төмөр замын Цагдаагийн газрын эрүүлжүүлэх, саатуулах байр
- Нээлттэй, хаалттай хорих 415 дугаар анги
- Согтуурах, мансуурах донтой өвчтэй этгээдийг албадан эмчлэх, албадан хөдөлмөр хийлгэх газар
- Төв аймаг дахь түр хамгаалах байр
- Төв аймгийн Зуунмод сумын Цагдаагийн хэлтэс
- Зуунмод сумын Цагдаагийн хэлтсийн эрүүлжүүлэх, саатуулах байр
- Нээлттэй, хаалттай хорих 407 дугаар анги
- Хүүхэд хамгааллын хариу үйлчилгээ, түр хамгаалах байр
- Хаалттай хорих 409 дүгээр анги
- Цагдан хорих 461 дүгээр хаалттай хорих анги
- Сургалт-хүмүүжлийн тусгай байгууллага
- Батсүмбэр дэх Ахмад настны үндэсний төв
- Тусгай хаалттай хорих 405 дугаар анги
- Шүүхийн шийдвэр гүйцэтгэх ерөнхий газар
- Гадаад иргэнийг саатуулах байр

НҮБ-ын Дур зоргоор саатуулах асуудал
хариуцсан ажлын хэсгийн Монгол Улсад
хийсэн айлчлалын тайлан, Зөвлөмжийн
англи хэл дээрх хувилбар

United Nations

A/HRC/54/51/Add.2

General Assembly

Distr.: General
5 July 2023

Original: English

Human Rights Council

Fifty-fourth session

11 September–6 October 2023

Agenda item 3

Promotion and protection of all human rights, civil, political, economic, social and cultural rights, including the right to development

Visit to Mongolia

Report of the Working Group on Arbitrary Detention*

Summary

The Working Group on Arbitrary Detention visited Mongolia from 3 to 14 October 2022 at the invitation of the Government. The Working Group identified positive developments, including the 2020 revision of the Law on the National Human Rights Commission of Mongolia and the corresponding advancement of the mandate of the Commission; the designation of the national preventive mechanism; the adoption of the Law of Mongolia on the Legal Status of Human Rights Defenders; the adoption of several amnesty laws, including the 2021 Amnesty Law; the absence of systemic detention in the context of migration in the country; and the approach of voluntary admission to State-run care institutions for persons in need of assisted living. Challenges were identified, however, in the criminal justice system, including shortcomings in the implementation of the revised Criminal Procedure Code and the detention of persons in police custody. The Working Group also expressed concern regarding procedural guarantees and fair trial rights, certain behavioural regimes in prisons and a lack of transparency in the early conditional release mechanism. Some legislative provisions were found to be not fully aligned with the requirements of international law in the area of the prohibition of the arbitrary deprivation of liberty. The Working Group further observed that there are no specialized courts for youth and expressed concern that children detained in general pretrial detention facilities are not provided with educational activities. Finally, the lack of community-based services for persons with psychosocial disabilities have resulted in such persons remaining indefinitely at the National Centre for Mental Health. Among other recommendations, the Working Group encourages Mongolia to adopt specific practices that offer greater protections against arbitrary detention.

* The summary of the present report is being circulated in all official languages. The report itself, which is annexed to the summary, is being circulated in the language of submission only.

Annex

Report of the Working Group on Arbitrary Detention on its visit to Mongolia

Contents

I. Introduction

II. Overview of the institutional and legal framework

- A. International human rights obligations
- B. National legal framework

III. Good practices and positive developments

- A. National Human Rights Commission
- B. National preventive mechanism
- C. Protection of human rights defenders
- D. Amnesty laws
- E. Detention in the context of migration
- F. Care for older persons

IV. Main findings concerning the right to personal liberty

- A. Detention in the context of the criminal justice system
- B. Detention due to infringements
- C. Child justice
- D. Detention in the context of psychosocial disability

V. Conclusions

VI. Recommendations

Appendix

I. Introduction

1. At the invitation of the Government, the Working Group on Arbitrary Detention conducted an official visit to Mongolia from 3 to 14 October 2022. The Working Group was represented by Elina Steinerte (Latvia) and Matthew Gillett (New Zealand), who were accompanied by staff from the Office of the United Nations High Commissioner for Human Rights.
2. The Working Group on Arbitrary Detention extends its gratitude to the Government of Mongolia for the invitation and for its cooperation during its first official visit to the country. The Working Group met with officials of the Ministry of Foreign Affairs, the Ministry of Health, the Ministry of Justice and Home Affairs, the Ministry of Labour and Social Protection, the Office of the Prosecutor General, the Ministry of Defence, the Supreme Court, the Subcommittee on Human Rights of the State Great Hural, the General Intelligence Agency, the National Human Rights Commission, the General Judicial Council, the Mongolian Bar Association and the Advocates Association of Mongolia.
3. The Working Group made both announced and unannounced visits to 21 facilities in Ulaanbaatar and to various facilities in Tüv province, including prisons, police stations, sobering-up centres, temporary protection shelters, the National Centre for Mental Health, substance addiction treatment centres, residential care centres for older people and a detention facility for foreign nationals. The Working Group concluded that two of those facilities, namely the Child Protection Response and Temporary Protection Shelter and the Batsumber State Residential Care Centre for Older People, are not places of detention (see appendix). The Working Group was able to confidentially interview around 65 persons deprived of their liberty, received immediate and unimpeded access to all places it wished to visit and is grateful to the Government for its exemplary cooperation in this regard.
4. The Working Group would like to thank the Resident Coordinator, the United Nations country team and staff for their support during its visit. The Working Group is also grateful to stakeholders, including representatives of civil society and lawyers in the country, who shared their perspectives on the arbitrary deprivation of liberty, and thanks them for the information and assistance provided.
5. The Working Group shared its preliminary findings on 14 October 2022. It intends to continue its constructive dialogue with the Government on the issues discussed in the present report.

II. Overview of the institutional and legal framework

A. International human rights obligations

6. Mongolia is party to major international human rights instruments, including the International Covenant on Civil and Political Rights and its Second Optional Protocol; the Convention against Torture and Other Cruel, Inhuman or Degrading Treatment or Punishment and its Optional Protocol; the International Convention for the Protection of All Persons from Enforced Disappearance and its inquiry procedure; the Convention on the Elimination of All Forms of Discrimination against Women; the International Convention on the Elimination of All Forms of Racial Discrimina-

tion; the International Covenant on Economic, Social and Cultural Rights; the Convention on the Rights of the Child and two of its Optional Protocols;²¹⁰ and the Convention on the Rights of Persons with Disabilities.

7. Mongolia is not party to the International Convention on the Protection of the Rights of All Migrant Workers and Members of Their Families.

8. Mongolia has participated in three cycles of the universal periodic review, in 2010, 2015 and 2020.

B. National legal framework

1. Constitutional protections

9. The current democratic Constitution of Mongolia was adopted in 1992. Chapter two of the Constitution, entitled “Fundamental Rights and Freedoms”, upholds the right to life and the right to personal liberty and safety in articles 16 (1) and 16 (13), respectively. In particular, article 16 (13) provides that no one may be searched, arrested, detained, persecuted or restricted of liberty except on grounds and procedures prescribed by law.

10. Furthermore, the Constitution guarantees due process rights, including the right to fair trial, the right not to testify against oneself, the right to receive legal assistance, to have evidence examined, to be tried in one’s presence, to seek pardon and to be presumed innocent until proven guilty (article 16 (14)). The Constitution also enshrines other fundamental rights and freedoms.

11. Article 18 (5) of the Constitution states that in allowing foreign citizens and stateless persons to exercise the basic rights and freedoms provided for in article 16, the State may legislate to restrict other than inalienable rights of foreign citizens and stateless persons on the basis of national security, the security of the population, and public order. Article 19 (1) sets out that the State is accountable for guaranteeing the protection of human rights and freedoms and shall restore such rights if they are infringed.

2. Criminal Code and Criminal Procedure Code

12. Revisions to the Criminal Code of Mongolia, enacted by Parliament on 3 December 2015, set out, inter alia, the principle of legality in article 1.4, which states that no one may be subjected to criminal liability for his or her opinion or beliefs. The principle of justice and equality before law is stipulated in article 1.3. In cases of wrongful arrest or detention, officials themselves may be prosecuted under article 13.9 and may face fines, community work and travel restrictions for a period of up to one year.

13. The revisions to the Criminal Procedure Code, enacted by Parliament on 18 May 2017, introduced several amendments to align the arrest and detention system of Mongolia with its obligations under international human rights law. According to the revised code, initial detention in police custody cannot exceed 6 hours and the max-

²¹⁰ Optional Protocol on the involvement of children in armed conflict and Optional Protocol on the sale of children child prostitution and child pornography.

imum period of detention without judicial oversight was reduced from 72 hours to 48 hours, which is commendable.²¹¹ Furthermore, the detaining authority must immediately inform the Prosecutor once an arrest is made²¹² and the Prosecutor must seek judicial authorization for the ongoing detention of the arrestee.²¹³ If 48 hours expire without the court's authorization being delivered, the detention centre must inform the relevant authorities and release the arrestee. The judge's decision on detention must be objectively justified owing to flight risk, evidence tampering, harm to persons or other enumerated reasons.²¹⁴ Whereas, previous to the revisions, judges could rule on continued detention without a hearing, they are now required to hold a hearing on the matter in the presence of the arrestee, the defence lawyer and the prosecutor, which is also commendable.

III. Good practices and positive developments

A. National Human Rights Commission

14. The National Human Rights Commission of Mongolia, which was established in 2000 with a composition of three Commissioners, has a broad mandate to protect and promote human rights. The Working Group notes the 2020 revision of the Law on the National Human Rights Commission of Mongolia and praises the advancement of the mandate of the Commission through the revised law, notably by: ensuring compliance with the Paris Principles; introducing changes in the appointment process of the Commissioners in order to ensure more transparency; and ensuring that the Commission's annual report will be heard in Parliament.

15. The Working Group welcomes, in particular, the strengthening of the Commission's mandate to compel change by issuing binding directives and recommendations, in accordance with articles 26 and 27 of the revised law. Failure to comply with those measures within a set period may serve as a legal basis for dismissal of the relevant authority. At the time of its visit, the Commission delivered 17 such directives and 27 recommendations. The 2020 revisions, as well as the adoption of the Law of Mongolia on the Legal Status of Human Rights Defenders, in April 2021, and the Law on the Protection of Personal Data, in December 2021, have led to an increase in number of Commissioners to seven, with three Commissioners now being vested with specific thematic portfolios.

16. The Working Group also recalls that the budget of the National Human Rights Commission is vital, enabling it to carry out its mandate independently and effectively. It therefore commends the introduction of legal provisions to strengthen its financial independence by including the Commission's budget in the consolidated budget of the State. The incremental increase in the budget of the Commission, with 4.5 billion tugriks allocated for 2023, will further enable its work. The Working Group urges the allocation of the requisite human and financial resources to the Commission, especially for the new thematic functions that have been vested in it to enable it to fully and effectively discharge all of its different functions.

²¹¹ CCPR/C/GC/35, paras. 32–33.

²¹² Mongolian Criminal Procedure Code, articles 31.4.1 and 31.5.2.

²¹³ *Ibid.*

²¹⁴ *Ibid.*, article 31.4.

B. National preventive mechanism

17. The Working Group strongly welcomes the designation of the national preventive mechanism in Mongolia, in accordance with its ratification of the Optional Protocol to the Convention against Torture in 2015. The mandate of the mechanism has been vested with the National Human Rights Commission, with a designated Commissioner in charge of its work. This is a permanent role, which will remain in the portfolio of the Commissioner for the duration of his/her mandate; the work of the Commissioner will be supported by a newly established National Preventive Mechanism Unit.

18. The Working Group is concerned, however, that, while it was decided to establish a National Preventive Mechanism Unit composed of 10 experts from various disciplines, owing to required budgetary savings it will operate with only 5 staff for an initial period of two years. The Working Group is also concerned about the role of the Civil Service Council in the selection of the staff of the Unit and the minimal role allocated in staff selection to the Commissioner in charge. The Working Group underlines the importance of the ability of the mechanism to function independently and urges the Government to ensure its autonomy in selecting staff. It is also crucial, given the geographical size of Mongolia and the fact that some places of deprivation of liberty are located in very remote regions of the country, that the Unit commence work with a full complement of 10 staff as soon as possible.

19. The Working Group was informed that the budget of the national preventive mechanism has been earmarked in the overall budget of the National Human Rights Commission, which is positive. However, the Working Group is seriously concerned that the mechanism does not have full financial independence since the Commissioner in charge is unable to independently allocate the funding designated for the mechanism's work without the authorization of both the Chief Commissioner and the Head of Administration of the National Human Rights Commission. This has an adverse effect on the ability of the mechanism to carry out unannounced visits to places of deprivation of liberty, which is essential to its mandate. The Working Group urges the Government to safeguard the financial independence of the mechanism, in particular as it relates to its ability to carry out unannounced visits.

20. The Working Group received testimony regarding visits carried out by the National Human Rights Commission and the national preventive mechanism, which is highly commendable. The Working Group recalls the vital role that regular independent oversight has in preventing arbitrary deprivation of liberty and urges the Government to further strengthen the ability of both the Commission and the mechanism to carry out their functions independently and effectively. To that end, the Working Group urges a further increase in the financial resources at the disposal of the mechanism to enable it to implement its mandate effectively and independently.

C. Protection of human rights defenders

21. The Working Group welcomes the recent adoption of the Law of Mongolia on the Legal Status of Human Rights Defenders, which came into force on 1 July 2021. While the strong involvement of civil society in the drafting process is highly commendable, the Working Group observes that the subsequent revision of the law was conducted by a Parliamentary working group with few opportunities provided for civil society input.

22. The Working Group notes that the law sets out strong protections for the work of human rights defenders and that Mongolia is the first country in Asia to have adopted such a specific legal framework. The law also establishes a protection mechanism and a Commissioner from the National Human Rights Commission has been designated to coordinate its work. The Working Group commends these steps and encourages the effective implementation of the law in practice.

23. Notwithstanding the above-mentioned positive developments, the Working Group is concerned about specific provisions of the law, including article 5.1.5, which requires human rights defenders to “respect honour, reputation, rights and legal interests of others” and, similarly, article 8.1.3, which prohibits human rights defenders from damaging the human rights, freedom, dignity, reputation and business reputation of others. Noting that the legitimate work of human rights defenders often involves criticizing and challenging existing policies and practices, such vague and broad wording, especially the terms “reputation” and “business reputation”, may be misused in order to silence and criminalize their work. Further, article 7 restricts the resources that human rights defenders may receive by prohibiting funding from entities, organizations or persons carrying out activities that are considered to be terrorist or extremist or that harm national unity. Framed in very broad terms, this provision may be used to restrict funding sources for the vital work of human rights defenders, fundamentally undermining their ability to carry out their functions.

24. Legal provisions formulated in vague and broad terms may give rise to a breach of the principle of *lex certa* and violate the due process of law, which is undergirded by the principle of legality in article 11 (2) of the Universal Declaration of Human Rights. Vaguely worded provisions may be used to deprive individuals of their liberty without a legal basis that conforms with the essential prerequisite of the principle of legality.

25. The Working Group recalls that detaining individuals on the basis of their activities as human rights defenders violates their right to equality before the law, to equal protection of the law under article 7 of the Universal Declaration of Human Rights and their protected status under article 26 of the International Covenant on Civil and Political Rights.

D. Amnesty laws

26. The Working Group was informed of several amnesty laws passed in the last decade, including the 2021 Amnesty Law, which was adopted on the 2230th anniversary of Foundation of the first Mongolian Statehood, the 815th anniversary of the Great Mongol Empire and the 100th anniversary of People’s Revolution of Mongolia. In accordance with the law, some 2,000 prisoners were released or had their sentences reduced, which the Working Group views as a positive development. The Working Group also commends the work of the National Human Rights Commission in assisting a number of individuals who had been excluded from the amnesty in successfully challenging that exclusion. The Working Group urges the Government to include all prisoners within the scope of any further amnesty laws, since the 2021 law excluded individuals sentenced for serious crimes.

E. Detention in the context of migration

27. The Working Group was pleased to learn that there is no practice of systemic detention in the context of migration in Mongolia. The Working Group was informed that only seven foreign nationals had been detained in 2022 because of breaching their visa conditions and that no one was being held at the immigration detention facility during its visit. It was also informed that there is a presumption against detention, especially against the detention of families, women and children, which is highly commendable.

28. The Working Group also notes the current provisions of the Law on the Legal Status of Foreign Nationals, specifying a maximum upper limit for detention in the immigration context in law. Under article 36.6, the law permits detention ordered by a judge for a period of up to 14 days, which can be extended, once, by a period of up to 30 days based on the proposal by the State administrative body in charge of foreign nationals. The Working Group recalls the importance of ensuring that immigration detention facilities are located in different premises from criminal justice facilities.

29. Since the announcement of partial mobilization in the Russian Federation on 21 September 2022, there has been a large influx of Russian citizens to Mongolia. Noting that there are no visa requirements for Russian citizens to enter Mongolia for periods up to 30 days, people have been able to arrive freely and some special arrangements have been put in place to assist them with the legalization of their status after the initial 30-day period, including arrangements for different types of visas and even temporary residence permits. No Russian citizens have been detained in the context of this recent situation. The Working Group lauds the approach adopted by the Government in this regard.

F. Care for older persons

30. The Working Group visited the Batsumber State Residential Care Centre for Older People in Tüv province. It was informed that admission to State-run care institutions of persons in need of assisted living, such as older persons and persons with disabilities, is regulated by Order A-157 (2013) issued by the Ministry of Labour and Social Protection. Admission to the State Residential Care Centre is voluntary and, if the application for admission is submitted by a caretaker, the consent of the older person is essential; residents can be discharged at their own request. The Working Group concludes that it is not a place of deprivation of liberty and commends the adoption of the voluntary admission approach.

31. The Working Group notes, however, that despite positive legislative and policy measures undertaken by Mongolia, the provision of care for older persons requires further attention. It was informed that there is a shortage of staff willing to work in remote areas and a lack of financial and social security incentives to encourage such a commitment. Given the large size of such facilities, staff are often faced with a heavier workload compared to that of their colleagues in other settings. While the commitment of the staff is laudable, the situation is not sustainable and a systemic and strategic approach is required. The Government is invited to address these challenges, inter alia, by considering an assessment of the jobs performed in such

settings as “hard” according to the job qualification system set out in the 2021 Labour Law, by ensuring the continuity of applicable strategic policies and guidelines and by considering the provision of care for older persons in assisted living facilities on a smaller scale.

IV. Main findings concerning the right to personal liberty

32. In determining whether the information provided, including from persons interviewed during its visit, raised issues regarding the arbitrary deprivation of liberty, the Working Group referred to the five categories of arbitrary deprivation of liberty, outlined in paragraph 8 of its methods of work (A/HRC/36/38).

A. Detention in the context of the criminal justice system

1. Implementation of the revised Criminal Code and the Criminal Procedure Code

33. The Working Group welcomes the adjustments the regulatory framework and the entry into force of the new Criminal Code and Criminal Procedure Code, effective as of 1 July 2017, which have increased opportunities for suspects to meaningfully challenge the basis of their detention and avoid arbitrary detention. The reforms, together with the granting of amnesty to large numbers of prisoners, have reportedly led to a decrease in the overall number of persons in pretrial detention.

34. While the 2017 amendments to the Criminal Procedure Code are positive, their implementation has revealed shortcomings in the functioning of various parts of the criminal justice system, which may undermine the country’s adherence to international human rights law.

35. The Working Group received consistent testimony that it is a commonplace occurrence for people to be summoned to police stations as witnesses and to find, de facto, that they are not free to leave. Many people reported having spent the whole day at the police station under such circumstances. Further, such periods of time are not officially counted as part of the permitted 6 hours of police detention nor as part of the maximum allowed 48-hour period of detention. People summoned to be interviewed by the police as witnesses may discover, when questioned, that they are being considered as suspects. Such treatment deprives individuals of important protections, including the opportunity to consult with a lawyer and the right to be cautioned against self-incrimination. Moreover, once a person is officially held in police custody for the permitted 6-hour period, the 6 hours are not customarily counted as part of the 48-hour period. The Working Group consistently observed that the length of time people were held in police custody significantly exceeded the permitted maximum allowed 48-hour period on a routine basis.

36. Five years have passed since the amendments of the Criminal Procedure Code took effect. Since that time, multiple interlocutors have referred to occurrences of the abovementioned shortcomings on repeated occasions. The Working Group requests that the Government review the implementation of its criminal procedures in the areas set out below, as a matter of urgency.

2. Police custody

37. In relation to the questioning of suspects in specifically designated interrogation rooms at police stations, the Working Group was informed that, once interrogations are finished, suspects are typically not at liberty to leave. Following interrogations, they are usually formally arrested and transferred to pretrial detention. Under international human rights law, deprivation of liberty occurs when persons are held without their free consent; deprivation of liberty can occur in any type of location and does not need to be officially labelled as an arrest or detention to engage protection against arbitrary detention.²¹⁵ Equally, any period of time, even for a few hours, qualifies as detention.

38. Suspects who find that are not at liberty to leave after being interrogated are, in fact, being detained from the moment they come under the control of the relevant authorities. Interrogation rooms, set up with video and audio recording equipment, which is mandatory, are a significant deterrent against serious violations of human rights, such as mistreatment and torture, but are not sufficient in and of themselves to ensure that people enjoy their full due process rights as required under international human rights law. Above all, noting that people are not free to leave such interrogation rooms, such rooms must be considered to be places of deprivation of liberty.

39. In addition, the Working Group has been informed that, in practice, video recordings are deleted after 14 days, which impedes the ability of monitoring bodies, including the National Human Rights Commission, to effectively exercise oversight, as well as the ability of suspects to file complaints. In this regard, the Working Group recalls that, according to the United Nations Standard Minimum Rules for the Treatment of Prisoners (the Nelson Mandela Rules), inspectors shall have the authority to access all relevant information.²¹⁶ It also echoes the recommendations of the Committee against Torture, which called on Mongolia to ensure that all interrogation rooms in detention centres in all parts of the country have closedcircuit television cameras and equipment to ensure the video and audio recording of interrogations and to make such recordings available to defendants and their counsel, at no cost to the defendants.²¹⁷

40. In addition to interrogation rooms, the Working Group viewed two other types of detention spaces at some police stations: (a) sobering-up rooms; and (b) locations where those sentenced to arrest as a sanction for infringements (petty crime) may be held for up to 30 days. Although both types of locations are regulated by specific legal frameworks, both represent places of detention and thus international human rights law relevant to arbitrary detention is applicable.

41. As stated by the Human Rights Committee, 48 hours is ordinarily sufficient to satisfy the requirement of bringing a detainee “promptly” before a judge following his or her arrest, any longer delay must remain absolutely exceptional and be justified under the circumstances.²¹⁸ The right to judicial review within 48 hours of being

²¹⁵ A/HRC/30/37, para. 9, and annex, guideline 1.

²¹⁶ General Assembly resolution 70/175, annex, rule 84.

²¹⁷ CAT/C/MNG/CO/1, para. 9; and CAT/C/MNG/CO/2, para. 16 (c).

²¹⁸ Human Rights Committee, general comment No. 35 (2014), para. 33.

taken into custody applies from the moment a person is deprived of liberty, and the clock should not be reset if a detainee is moved from one type of space to another. The Working Group noted that this is a particular problem if a person is first taken to a sobering-up facility, where the maximum permitted period of detention is 24 hours, and then transferred to police custody, where the maximum permitted period of detention is 48 hours. Under such circumstances, it appears that it is common for the clock to be reset at the time of the transfer, meaning that the actual detention period would exceed the permitted 48-hour period. Moreover, because judges do not normally work over the weekend, if people are detained on a Friday there are further difficulties in adhering to the 48-hour limit. The Working Group recalls that affording detainees the opportunity to be heard promptly by a judicial or other authority is an essential safeguard against arbitrary detention²¹⁹ and calls upon the Government to address this as a matter of priority.

42. With regard to detention in sobering-up facilities, the Working Group was informed that they are used by the police to hold people for a maximum period of 24 hours. Individuals are released when they are sober, after paying a fee of 4,150 tugriks for expenses incurred during their stay.

43. The Working Group found that, although conditions at sobering-up facilities were basic, they had some amenities, including for medical examinations. Registers indicated that detainees were generally released within the 24-hour limit, that medical checks were conducted and recorded and that closed-circuit television cameras were operational. The Working Group was concerned to learn that during some national holidays, sometimes amounting to seven consecutive days, people are left in sobering-up cells, and that lesbian, gay, bisexual, transgender and intersex persons are often verbally and physically abused. It is important that the staff of sobering-up facilities avoid perpetuating a punitive approach, particularly given that the individuals in question have not been subjected to any due process when brought to such facilities; any verbal or physical abuse of those placed in sobering-up facilities is prohibited and sanctioned.

3. Procedural guarantees and fair trial rights

44. The Working Group noted with grave concern the high percentage of arrests without the use of warrants issued in advance. According to data provided by the Office of the Prosecutor General to the Working Group, in 2020, 99.3 per cent of arrests were performed without ex ante court warrants, and in 2021, this figure was 98.3 per cent. The Working Group considers that such an extremely high percentage of arrests without ex ante judicial vetting is incompatible with the country's international human rights obligations. Although the revised Criminal Procedure Code requires ex post facto judicial authorization within 48 hours in such cases, people's rights may have already been prejudiced if there is no proper basis for the arrest. Conversely, judicial vetting in advance, whenever possible, would insulate against the risk of wrongful arrests.

²¹⁹ General Assembly resolution 43/173, annex, principle 11 (1); see also A/HRC/30/37, annex, guideline 7.

45. The Working Group is particularly concerned by the prevalence of arrests without advance warrants by specialized agencies such as the General Intelligence Agency and the Anti-Corruption Agency. Given the specifics of the investigative work of the agencies, it is crucial they seek judicial warrants in advance of arrests, barring exceptional circumstances. Arrests without warrant are only permitted in specific exceptional circumstances under international human rights law, for example, when a suspect is found in flagrante delicto, but must never be the presumptive norm for detention processes. The Working Group reiterates the recommendations of the Committee against Torture that the Government should take effective measures to guarantee that all detained persons are afforded in practice all the fundamental legal safeguards from the outset of their deprivation of liberty, in accordance with international standards, including ceasing the practice of carrying out arrests without a legal arrest warrant.²²⁰

46. The Working Group is also concerned by the significant role that confessions have in investigative practices and subsequent legal proceedings. Of the 12,000 to 13,000 cases decided annually, around 40 per cent reportedly involve confessions. While the use of confessions in criminal justice is a feature of most legal systems and is not problematic per se, this should not be resorted to as a substitute for proper investigations designed to establish objective facts. Instances were reported in which confessions were coerced from suspects through pressure, threats and intimidation. Such practices violate international human rights law and are not conducive to effective fact-finding, as reaffirmed in the Principles on Effective Interviewing for Investigations and Information Gathering (the Méndez Principles), which the Working Group endorsed in 2021.¹²

47. In addition, the Working Group notes the use of an “expedited procedure” for less serious criminal offences. If an offence carries a maximum sentence of eight years or more in prison, a criminal case must be filed and a trial must be held before a criminal court. Conversely, if an offence carries a maximum sentence of under eight years in prison, suspects may choose to undergo an expedited procedure, conditional upon acceptance of responsibility for the crime. The existence of such a procedure is not, per se, contrary to human rights norms and can be a means of maintaining efficiency in the criminal justice system and reducing the caseload of courts. However, the systemic benefits must not come at the expense of the right of individuals to legal assistance nor their right against selfincrimination, that is, being forced to testify against themselves. In particular, the Government must ensure that the expedited procedure is not used to induce or coerce confessions against the will of suspects.

48. Further, although Mongolian law recognizes the right of suspects to have access to a lawyer before making any confession of guilt and officials conducting arrests are obliged to inform arrestees of their due process rights (“Miranda” rights), defence lawyers and detainees informed the Working Group that suspects are frequently pressured to confess and statements they had previously provided as witnesses are often used to as a means of coercion. Thus, many suspects confess responsibility prior to seeing a lawyer. The right to legal assistance must be conveyed to suspects upon their arrest by law enforcement officials and must be duly

²²⁰ CAT/C/MNG/CO/2, para. 12. 12 A/HRC/51/29, paras. 53–55.

respected and facilitated. No confessions without the presence of a lawyer should be admitted in legal proceedings. Suspects must have prompt access to a lawyer from the very outset of deprivation of liberty in order to guarantee the presence of a lawyer in person, including during investigation interviews.²²¹

49. Specific time frames for the investigative and judicial processing of cases are set by the regulatory framework. However, the heavy caseloads faced by the investigators, prosecutors and judges alike mean that the set time limits are not always adhered to and the ability of investigators, prosecutors and judges to give each case on their docket detailed consideration is adversely impacted.

50. In addition, the Working Group is concerned that defence lawyers do not have full access to their clients' files, especially to contest the necessity of pretrial detention. The Criminal Procedure Code stipulates that full access to case files must be provided to the defence upon completion of an investigation. In practice, since the imposition of pretrial detention is usually decided while investigations are still ongoing, this provision is used to deny defence lawyers access to case files, significantly impeding their ability to contest pretrial detention. The Working Group learned that defence lawyers must piece together evidence supporting requests for pretrial detention from hearsay and thus must contest the imposition of such detention without access to the facts.

51. Furthermore, if access to case files is granted, defence lawyers are often given only very short notice that the files are available, most commonly on the day that the files are due to be transferred to the prosecutor. If defence lawyers have time to get to investigators' offices, they are prohibited from taking photocopies or even photographs of the materials in the files and have to copy the contents by hand, insofar as they are able, in the short time provided.

52. The Working Group reiterates that any failure to allow defence lawyers fair access to case files is a serious violation of the rights under article 10 of the Universal Declaration of Human Rights and under article 14 (1) and 14 (3) (b) of the International Covenant on Civil and Political Rights to a fair hearing and to have adequate time and facilities for the preparation of defence in full equality.

53. Such a lack of equality continues into trial proceedings since, for example, pursuant to article 9.1 of the Criminal Procedure Code, only investigators or prosecutors can request an expert conclusion. In practice, therefore, defence lawyers are unable to request expert conclusions as part of legal proceedings, which puts the defence at a disadvantage.

54. Compounding this encroachment of the right to prepare the defence, court hearings themselves are often brief, often even less than an hour for serious crimes, with sentences of up to 20 years imposed. These significant breaches of the principle of equality of arms are incompatible with the obligations of Mongolia under articles 9 and 14 of the International Covenant on Civil and Political Rights.

55. The Working Group urges the Government to uphold the rights of the defence, including that defence lawyers have adequate time, resources and access to materials underlying charges in order to meaningfully represent their clients.

²²¹ CAT/C/MNG/CO/2, para. 12.

4. Prisons

56. Sentenced individuals generally serve their sentences in one of the three types of prisons: open prisons; closed prisons; or a closed special unit, of which there is only one. The Working Group takes positive note of the fact that convicted persons are only sent to prisons once their sentences are finalized and that there were no pretrial detainees in prisons during its visit.

57. Moreover, the Working Group notes as positive the fact that prisoners held in open prisons are employed and receive a salary. Moreover, they are also rewarded for good behaviour and work through a system of so-called bonus days, whereby every 30 days that prisoners work and good behaviour is reported are counted as 40 days served. This means that prisoners can accumulate up to 120 bonus days annually, thus reducing their overall sentences. However, bonus days can be deducted for breach of discipline and the Working Group is concerned about the arbitrary fashion in which this is decided as the process is not formalized.

58. Moreover, prisoners are subjected to a strict behavioural regime, which at times is dehumanizing. For example, all prisons have red lines painted on the floor, approximately a meter from each cell, to maintain a distance between prisoners and guards. Prisoners are not permitted to step across the red lines, meaning that, to cross the courtyard, they must walk around the perimeter. The Working Group received consistent testimony that prisoners are falsely penalized for stepping on the red line. The Working Group is also particularly concerned by the reluctance of prisoners to engage with the delegation owing to fear of reprisals, in the form of the deduction of bonus days, for having spoken to the Working Group.

59. The Working Group urges the Government to revise the current approach to the deduction of bonus days, to formalize the process and to eliminate possibilities for its abuse. Moreover, the practice of prisoners not being permitted to step over the red lines must cease immediately. It calls upon the Government to ensure that no reprisals are taken against individuals, including prisoners, who spoke to the Working Group.

60. The Working Group also learned about an early conditional release mechanism, stipulated in article 6.12 of the Criminal Code. It notes as positive that all prisons it visited had methodological councils, which propose prisoners for early conditional release. Together with the system of bonus days described above, this allows, in principle, for a significant reduction in the actual time served. However, there were cases when methodological councils refused early conditional release without providing an explanation to the prisoner. The Working Group again expresses its concern over the lack of a formalized and transparent process through which the methodological councils make such decisions. The Government should review the practice of the methodological councils with a view to formalizing the applicable procedures and ensuring transparency in the decision-making process.

61. Of further concern is the suicide watch protocol in prisons, which involves the handcuffing of individuals who are considered to be at risk of committing suicide. While there is an obligation to check on the condition of such individuals at 15 to 20 minute intervals, there is no upper limit for the time they can spend in handcuffs. Similarly, handcuffs are used when prisoners are transferred between facilities,

which, noting the geography of Mongolia, can take an entire day or more. Prisoners, including juveniles, are transported in vans, handcuffed and without seatbelts, at significant risk of injury. The Working Group urges an immediate review of these practices.

62. In terms of the conditions of detention, the efforts to improve conditions in some prisons are notable. However, across all prisons it visited, the Working Group was disturbed about the food provided to prisoners. Prisoners receive palatable meat with their meals only once per week; during the rest of the week prisoners are served animal intestines. The Working Group invites the Government to address this situation as matter of priority in order to ensure compliance, in particular, with rule 22 of the Nelson Mandela Rules.

5. Special closed unit (Prison No. 405)

63. The Working Group visited the special closed unit (Prison No. 405) for people serving life sentences, including people who have received a sentence of one year for disciplinary breaches. The applicable regime in the closed unit is particularly strict as prisoners are held in solitary confinement and those on life sentences must serve at least 10 years under such a regime. Recalling the recommendation of the Human Rights Committee in 2017,²²² the Government should urgently revise this regime and ensure that solitary confinement measures applied in the closed unit respect the provisions of the International Covenant on Civil and Political Rights and the Nelson Mandela Rules, in particular rules 43 (1) (b) and 44.

64. The Working Group was also disturbed to learn that prisoners cannot move anywhere in the closed unit without hand and leg cuffs, despite the large number of guards, the prison bars and the closed-circuit television system. It was particularly disturbed to find leg cuffs affixed to the floor in the room where prisoners have on-line family meetings, as well as in the prison library. The Working Group urges the immediate cessation of these arrangements.

65. Finally, those held in the closed special unit as a means of disciplinary action are not able to work, are not eligible for conditional early release and cannot earn bonus days, a practice the Government should revise without delay to satisfy the purpose of the sentence of imprisonment, as stipulated in rule 4 of the Nelson Mandela Rules.

66. The Working Group is disturbed by the oppressive and punitive manner in which individuals in the closed special unit are treated. As specified in rule 5 of the Nelson Mandela Rules, the prison regime should seek to minimize any differences between prison life and life at liberty. The Government should urgently revise the regime and treatment of individuals held in the closed special unit (Prison No. 405).

²²² CCPR/C/MNG/CO/6, para. 20.

6. Criminalization of certain acts

67. The Working Group notes with concern several provisions in national legislation that are not fully aligned with the requirements of international law on the prohibition of arbitrary deprivation of liberty.

68. Article 13.4 of the Criminal Code introduces the autonomous crime of forced disappearance, which is welcome. However, the definition of the crime does not encompass all types of deprivation of liberty as it refers only to “unlawful detention”, while an offence of enforced disappearance may be initiated as lawful deprivation of liberty and subsequently become unlawful owing to the occurrence of other elements of the offence, as noted by the Committee on Enforced Disappearances in 2021.²²³

69. Article 19.4 of the Criminal Code penalizes illegal cooperation with foreign intelligence agencies and agents, article 19.6 prescribes the crime of “sabotage” and article 13.14 introduces the crime of criminal libel. These crimes are broadly worded, and the Working Group is concerned that they could be used to interfere, inter alia, with the legitimate work of human rights defenders and/or legitimate expressions of opinion of individuals. In this regard, the Working Group received accounts of individuals being detained for protesting against strategic development projects, without having committed any violent crime or causing serious property damage. Similarly, the 1994 Law on Procedures for Organizing Peaceful Assemblies and Demonstrations, amended in 2017, which requires prior authorization of all public gatherings, can be used to curb the legitimate exercise of freedoms of expression, association and assembly.

70. Vaguely and broadly worded laws can have a deterrent effect on the exercise, inter alia, of the rights to freedom of thought, conscience and religion, freedom of opinion and expression, freedom of peaceful assembly and association and participation in political and public affairs as they have the potential for abuse, including the arbitrary deprivation of liberty. The Working Group calls upon the Government to revise these provisions.

71. Further, the Working Group learned of the introduction of legal restrictions to combat the spread of the coronavirus disease (COVID-19) pandemic. While these provisions no longer apply, the Working Group heard testimony of the regulations being used to curb the legitimate expressions of opinion and freedom of association and assembly. Lawyers for those detained for protesting against restrictions were also reportedly harassed and, in some cases, detained.

72. The emergency measures introduced to address public health emergencies should not be used to limit fundamental rights and freedoms, including the rights to freedom of expression and peaceful assembly and association. These powers must not be used to deprive particular groups or individuals, such as human rights defenders, journalists, members of political opposition parties, religious leaders or health-care professionals, of their liberty.²²⁴

73. Finally, the possession of drugs for personal use is currently criminalized in Mongolia. The Working Group urges the Government is urged to review its policy on drugs and stresses that drug policies should be anchored in a medical approach.¹⁷

²²³ CED/C/MNG/CO/1, paras. 16–17.

²²⁴ A/HRC/45/16, annex II, para. 22. 17 A/HRC/47/40, para. 38.

B. Detention due to infringements

74. Pursuant to the 2017 Law on Infringements, individuals can be sentenced to arrest, ranging from 7 days to 30 days, for petty crimes such as traffic offences. Detainees, called arrestees, serve their sentences in dedicated short-term detention facilities under the authority of the General Executive Agency of Court Decision. The Working Group visited such facilities and observed a generally more relaxed regime, although the red lines noted in prisons were also used in the majority of facilities. The Working Group reiterates that the use of such red lines should cease at all detention facilities in Mongolia.

75. Further, owing to the lack of dedicated courts, suspects in infringement cases appear before regular criminal courts. In practice, since criminal matters take precedence, suspects usually have to wait until their hearing can be fitted in. It is not uncommon for people to be called to court in the morning and to wait for their hearing until late afternoon, without any waiting facilities being provided. Hearings themselves are usually exceptionally short, lasting 15 to 20 minutes. While individuals are entitled to legal representation, it is not provided free of charge and hearings are usually conducted without the presence of a lawyer. While appeals are possible within 14 days of the decision of the court of first instance, in practice this is rare, given the short duration of the sentences imposed and the fact that arrestees are usually taken to a short-term detention facility immediately after sentencing. In addition, arrestees are liable to a fee of 3,800 tugriks for each day spent in a short-term detention facility. Some arrestees are engaged in maintenance work and are not obliged to pay for the days they worked.

76. The Working Group is concerned over the range of conduct that is penalized under the 2017 Law on Infringements and recalls that the deprivation of liberty should always be a measure of last resort. The Government should revise the range of acts punishable by arrest, ensuring that the principle of personal liberty is upheld in accordance with article 9 of the International Covenant on Civil and Political Rights. Further, arrestees should not be liable for payment in connection with their detention in short-term detention facilities. Finally, recalling that safeguards against arbitrary detention are applicable even when detention is of brief duration, the Working Group urges the effective implementation of due process guarantees, in particular the right to legal assistance.

C. Child justice

77. Child justice, which is regulated under article 6.2 and chapter eight of the Criminal Code, sets the minimum age of criminal responsibility at 16. For serious crimes, in accordance with article 6.2.2 of the Criminal Code, responsibility is set at age 14. The Working Group was informed of numerous alternative measures to custody that are widely employed in relation to children in conflict with law; it also observed that individuals under age 16 are practically never detained by the police and that the pretrial detention of children is rare, which is highly commendable.

78. However, the justice system has no specialized courts for youth and that “Juvenile Committees” play a role in overseeing judicial outcomes for children. The Working Group is concerned about the absence of a comprehensive juvenile justice system in Mongolia, including the lack of specialized courts for juveniles. It urges

Mongolia to implement earlier recommendations of the Committee on the Rights of the Child and the Committee against Torture to establish an effective, specialized and well-functioning juvenile justice system in compliance with international standards, including the United Nations Standard Minimum Rules for the Administration of Juvenile Justice (the Beijing Rules).²²⁵

79. It is of further concern that children detained in general pretrial detention facilities are not provided with educational activities whereas children who have been sentenced have access to schooling in the special educational-disciplinary facility in Ulaanbaatar. Children wear school uniforms and show great enthusiasm for their education. The facility was in a poor state of repair, however, with broken toilets and shower facilities and limited classroom space. The Working Group recalls the relevant standards contained in the United Nations Rules for the Protection of Juveniles Deprived of their Liberty and urges immediate attention to the above conditions of detention.¹⁹

D. Detention in the context of psychosocial disability

80. The 2013 revised law on mental health provides the legal framework for both voluntary and involuntary admission to the National Centre for Mental Health, the main facility for persons with psychosocial disabilities. At the time of the Working Group's visit, the facility had 552 patients with an official capacity of 550; it was also serving a large number of outpatients. While most patients spend about a month in the centre, some have been there for 20 to 25 years. Of that population, the Working Group was concerned that while 120 individuals could be medically discharged they remain at the Centre indefinitely owing to the lack of community-based services. The initiative by the centre, dating back over 20 years, to establish assisted living arrangements for some patients in traditional Mongolian gers, situated within the compound of the centre, is highly commendable. The Working Group urges further expansion of similar assisted living arrangements and community-based services in all 21 provinces of Mongolia.

81. Persons who commit criminal acts but are not competent to undergo criminal proceedings due to psychosocial disabilities are placed in a closed facility at the Centre. While conditions are basic, the facility is clean and communal gathering spaces, including an outdoor exercise yard, are available. The placement of such persons in the Centre is subject to the authorization of a judge and the length of their stay is periodically reviewed by the court. While the review process and the decision to release individuals rests with the judiciary, the decision is also informed by assessments provided by medical staff.

²²⁵ CRC/C/MNG/CO/3-4, para. 76; CRC/C/MNG/CO/5, para. 43; and CAT/C/MNG/CO/2, para. 24. 19 General Assembly resolution 45/113, annex, paras. 32–34.

V. Conclusions

82. The Working Group commends the Government of Mongolia for its invitation and for its willingness to submit itself to scrutiny. It believes that the findings in the present report will support the efforts of the Government to address situations of arbitrary deprivation of liberty.

83. Positive changes are being made across Mongolia in relation to the deprivation of liberty, including the strengthening of the mandate of the National Human Rights Commission through the 2020 revision of the Law on the National Human Rights Commission; the designation of the national preventive mechanism; the adoption of the Law of Mongolia on the Legal Status of Human Rights Defenders; the adoption of several amnesty laws, including the 2021 Amnesty Law marking the 2230th anniversary of foundation of the first Mongolian Statehood, the 815th anniversary of the Great Mongol Empire and 100th anniversary of People's Revolution of Mongolia; the absence of systemic detention in the context of migration; the establishment of the minimum age of criminal responsibility at age 16; a general approach not to detain children; and the voluntary admission of persons in need of assisted living to State-run care institutions.

84. However, the Working Group also observed a number of challenges within the criminal justice system that place defendants at risk of arbitrary detention, namely:

a) Shortcomings in the implementation of the revised Criminal Code and the Criminal Procedure Code, as reflected, inter alia, in periods of police custody significantly exceeding 48 hours and in the summoning of individuals to police stations as witnesses and their subsequent treatment as suspects, thus depriving them of important procedural guarantees;

b) Video and audio recordings made in interrogation rooms are often deleted after 14 days, which poses obstacles for oversight bodies such as the National Human Rights Commission to effectively exercise its control as well as for suspects to the enjoyment of their full due process rights;

c) The time period for presenting individuals deprived of liberty by arrest or detention before judicial authorities often surpasses the 48-hour limit, thus violating their right to be brought promptly before a judge under article 9 (3) of the International Covenant on Civil and Political Rights; this adversely impacts the right of those deprived of liberty to bring proceedings before a court so that a decision may be made without delay on the lawfulness of detention, in accordance with article 9 (4) of the Covenant;

d) There are reported instances of people being left in sobering-up cells for extended periods of time during national holidays, sometimes for as many as seven consecutive days, and of lesbian, gay, bisexual, transgender and intersex persons being verbally and physically abused in such settings;

e) Breaches of procedural and fair trial guarantees, including a high percentage of arrests without warrants being obtained in advance; data reveal that confessions play a significant role in investigative practices and subsequent legal proceedings, with around 40 per cent of cases decided annually involving confessions; instances were also reported in which confessions were coerced

from suspects against their will, often without the presence of legal counsel; defence lawyers are frequently denied full access to their clients' files to contest the necessity of pretrial detention, contrary to article 10 of the Universal Declaration of Human Rights and articles 14 (1) and 14 (3) (b) of the International Covenant on Civil and Political Rights; and court hearings are often brief, lasting less than an hour even for serious crimes, with sentences of up to 20 years imposed, in breach of articles 9 and 14 of the Covenant;

f) The system of bonus days employed in open regime prisons to reward good behaviour by reducing the length of sentences is commendable, however, the system is not formalized and such bonus days can be deducted for breaches of discipline in an arbitrary fashion; similarly, the early conditional release mechanism, stipulated in article 6.12 of the Criminal Code, lacks transparency;

g) Prisoners are subjected to a very strict behavioural regime, including: (i) the use of painted red lines delineating space on the floors of prisons that prisoners are barred from stepping across; (ii) poor provision of food; and (iii) a suicide watch protocol consisting of the handcuffing of suicidal individuals without an upper time limit being prescribed;

h) The regime in the special closed unit (Prison No. 405), where prisoners are held in solitary confinement and have to move outside their cells in hand and leg cuffs, is particularly oppressive and punitive; in addition, leg cuffs are affixed to the floor in the room where prisoners have online family meetings and in the library; individuals held in the special closed unit as means of disciplinary action are not able to work, are not eligible for conditional early release and cannot earn bonus days;

i) Some provisions in national legislation are not fully aligned with the requirements of international law on the prohibition of the arbitrary deprivation of liberty, including several broadly worded provisions in the Criminal Code, in particular articles 13.14, 19.4 and 19.6, which could be used to interfere with the legitimate expression of individual opinions as well as the criminalization of the possession of drugs for personal use.

85. Challenges regarding detention in the context of infringements include:

a) Provisions of the 2017 Law on Infringements, which penalize a broad range of conduct, and its sentencing regime, which includes arrest from 7 days to 30 days, are at odds with the principle of personal liberty stipulated in article 9 of the International Covenant on Civil and Political Rights; individuals arrested under the law are liable to a fixed fee for each day spent in short-term detention and/or soberingup facilities;

b) The lack of dedicated courts to hear cases pertaining to infringements: hearings in ordinary criminal courts are subject to delays and are exceptionally short; legal representation of suspects is not free of charge so that hearings are usually conducted without a lawyer, in contravention to article 14 (3) (d) of the International Covenant on Civil and Political Rights; and the right of appeal is rarely exercised in such cases.

86. In relation to child justice, the Working Group notes the following shortcomings: (a) The absence of a comprehensive framework on juvenile justice in conformity with international standards in Mongolia, including of specialized courts for juveniles;

b) The special educational-disciplinary facility for sentenced children in Ulaanbaatar visited by the Working Group lacked the requisite conditions of detention compliant with relevant international standards, including the United Nations Rules for the Protection of Juveniles Deprived of their Liberty.

87. The lack of community-based services for persons with psychosocial disabilities has resulted in a significant number of individuals having to remain at the National Centre for Mental Health indefinitely. The Working Group commends the introduction of assisted living arrangements for some individuals in the traditional Mongolian gers situated within the compound of the National Centre.

VI. Recommendations

88. The Working Group recommends that the Government take the following measures, building on its positive initiatives, to address the arbitrary deprivation of liberty:

a) Support the further allocation of human and financial resources to the National Human Rights Commission, in particular for the new thematic functions that have been vested in it, enabling it to fully and effectively discharge all its functions, and engage with it constructively in implementing the present recommendations;

b) Ensure the autonomy of the national preventive mechanism in selecting its staff; enable the National Preventive Mechanism Unit to commence work with a full complement of 10 staff as soon as possible by allocating sufficient resources; and ensure financial independence of the national preventive mechanism by enabling the Commissioner to allocate the funding designated for its work independently;

c) Amend broadly worded legal provisions of the Law of Mongolia on the Legal Status of Human Rights Defenders in order to obviate the possibility of individuals being detained for being critical of or for challenging existing policies and practices and to ensure the principle of legality stipulated in article 11 (2) of the Universal Declaration of Human Rights;

d) Include all prisoners in the scope of any future amnesty laws;

e) Ensure that immigration detention facilities are located in different premises from the criminal justice facilities;

f) Consider assessing the jobs performed in State-run care institutions for persons in need of assisted living as “hard”, according to the job qualification system of the 2021 Labour Law, and providing care for older persons in assisted living facilities on a smaller scale;

g) In relation to detention in the context of psychosocial disability, the Working Group recommends that the Government support the expansion of assisted

living arrangements and community-based services across all 21 provinces of Mongolia.

89. The Working Group recommends that the Government take the following measures in relation to the criminal justice system:

a) Review the implementation of criminal procedures to ensure, inter alia:

that the period of time spent in police custody does not exceed the maximum of 48 hours; that the 48-hour period includes the total amount of time individuals spent deprived of liberty; and that individuals summoned to police stations as witnesses are treated witnesses not suspects;

b) Ensure that interrogation rooms throughout the country have closed-circuit televisions and video and audio equipment to ensure that interrogations are recorded; that recordings are kept for at least six months; and that recordings are made available, at no cost, to defendants and their counsel;

c) Ensure that detention without a warrant, in particular as practiced by specialized agencies such as the General Intelligence Agency and the Anti-Corruption Agency, is only permissible under exceptional circumstances, such as cases in flagrante delicto;

d) Ensure that detainees are brought before a judge within 48 hours following their arrest and that any longer delay remains exceptional and is justified under the circumstances;

e) Ensure that sobering-up centres avoid perpetuating a punitive approach to individuals in their custody and that any verbal or physical abuse of individuals in sobering-up centres is prohibited and sanctioned; the practice of charging for staying in sobering-up facilities must stop;

f) Take effective measures to guarantee that all detained persons are afforded, in practice, all fundamental legal safeguards from the outset of their deprivation of liberty, in accordance with international standards;

g) Eliminate the use of forced confessions by implementing the Principles on Effective Interviewing for Investigations and Information Gathering (the Méndez Principles) to assist the work of law enforcement agencies, allowing access to legal representation during questioning, eliminating confessions as a cornerstone of the investigative process and effectively investigating all allegations of forced confessions and the use of excessive force;

h) Guarantee defence lawyers equal access to case files to at all stages of legal proceedings, including the pretrial stage, and allow lawyers to make copies of case files, in compliance with article 10 of the Universal Declaration of Human Rights and articles 14 (1) and 14 (3) (b) of the International Covenant on Civil and Political Rights;

i) Enable defence lawyers to request expert conclusions as part of legal proceedings;

j) Ensure that court hearings allow sufficient time for meaningful scrutiny of each case;

k) Revise the current approach to the deduction of so-called bonus days in prison settings by formalizing the bonus-day process and eliminating possibilities for abuse; review the practice of the methodological councils without delay in order to formalize the applicable procedures for early conditional release; and ensure transparency in decision-making processes;

l) Erase all red lines on prison floors that prisoners are not allowed to overstep without a threat of disciplinary action;

m) Review the suicide-watch protocol in prisons to ensure an upper limit for the length of time that such individuals spend handcuffed;

n) Urgently revise the solitary confinement regime in the special closed unit (Prison No. 405) and ensure that solitary confinement measures applied in that facility respect the provisions of the International Covenant on Civil and Political Rights and the Nelson Mandela Rules, in particular rules 43 (1) (b) and 44; the use of hand and leg cuffs, especially those fixed to the floor in meeting rooms, must cease immediately;

o) Revise vaguely and broadly worded provisions of the Criminal Code to guarantee the legitimate work of human rights defenders and legitimate expressions of the opinions of individuals and decriminalize the possession of drugs for personal use.

90. The Working Group recommends that the Government take the following measures in relation to the deprivation of liberty in the context of infringements:

a) Consider establishing dedicated infringement courts; ensure that legal representation during hearings is available free of charge and that arrestees are not charged for detention in short-term detention facilities;

b) Revise the range of acts punishable by arrest under the Law on Infringements to ensure that the principle of personal liberty is upheld, in accordance with article 9 of the International Covenant on Civil and Political Rights.

91. The Working Group recommends that the Government take the following measures in relation to child justice:

a) Establish an effective, specialized and well-functioning juvenile justice system, in compliance with international standards, including the United Nations Standard Minimum Rules for the Administration of Juvenile Justice (the Beijing Rules);

b) Ensure that children detained in general pretrial detention facilities are provided with educational activities;

c) Ensure the requisite conditions of detention in the special educational-disciplinary facility for sentenced children in Ulaanbaatar in compliance with relevant international standards.

Appendix

Detention facilities visited by the Working Group

The Working Group visited the following 21 facilities:

- National Mental Health Centre of Mongolia
- First Division of the Police Department in Bayanzürkh District
- Sobering-up facility at the First Division of the Police Department in Bayanzürkh District
- Bayangal District Police Department, Police Division No. 1
- Sobering-up facility at the Bayangal District Police Department
- Railway Police Agency
- Sobering-up facility at the Railway Police Agency
- Open and Closed Prison (Prison No. 415)
- Centre for Treatment and Employment of People with Alcohol and Substance Addiction
- Temporary Protection Shelter in Tüv Province
- Dzuunmod Police Station in Tüv Province
- Sobering-up facility at Dzuunmod Police Station
- Open and Closed Prison (Prison No. 407)
- Child Protection Response and Temporary Protection Shelter
- (not a place of deprivation of liberty)
- Closed Prison No. 409
- Pretrial Detention Facility (Prison No. 461)
- Special educational-disciplinary facility for children in conflict with the law
- Batsumber State Residential Care Centre for Older People
- (not a place of deprivation of liberty)
- Special closed unit (Prison No. 405)
- General Executive Agency of Court Decision
- Detention unit for foreign nationa

Киев-Копенхагены үр дүнгийн тунхаглалын
албан бус орчуулга

КИЕВ-КОПЕНХАГЕНЫ ҮР ДҮНГИЙН ТУНХАГЛАЛ

Эрүүдэн шүүх болон бусад хэлбэрээр зүй бус харьцахаас урьдчилан сэргийлэх, хориглох: Хүний эрхийн Үндэсний Байгууллагуудын үүрэг

1. 2023 оны 11 дүгээр сарын 6-8-ны өдрүүдэд Дани Улсын нийслэл Копенхаген хотноо Хүний эрхийн Үндэсний Байгууллагуудын Дэлхийн Холбооны 14 дүгээр олон улсын бага хурал боллоо. Тус бага хурлыг Хүний эрхийн Үндэсний Байгууллагуудын Дэлхийн Холбоо, Данийн Хүний эрхийн хүрээлэн, Украйны Парламентын Хүний эрхийн комиссар, НҮБ-ын Хүний эрхийн Дээд Комиссарын Газар хамтран зохион байгуулсан ба “Эрүүдэн шүүх болон бусад хэлбэрээр зүй бус харьцах явдлаас урьдчилан сэргийлэхэд Хүний эрхийн Үндэсний Байгууллагуудын үүрэг” сэдвийн дор явагдлаа.
2. Тус бага хурал Үндэсний байгууллагуудын статустай холбоотой зарчмууд (Парисын зарчим) батлагдсаны 30 жил, Хүний эрхийн түгээмэл тунхаглал батлагдсаны 75 жил, Эрүүдэн шүүх болон бусад хэлбэрээр хэрцгий, хүнлэг бусаар буюу хүний нэр төрийг доромжлон харьцаж шийтгэхийн эсрэг НҮБ-ын конвенц батлагдсаны 40 жилийн ойг тохиолдуулан зохион байгуулагдсанаараа онцлог юм.
3. Оролцогчид бага хурлыг маш амжилттай зохион байгуулж, найрсаг, зочломтгой хүлээн авсанд нь Хүний эрхийн Үндэсний Байгууллагуудын Дэлхийн Холбоо, Данийн Хүний эрхийн хүрээлэн, Украйны Парламентын Хүний эрхийн комиссар болон НҮБ-ын Хүний эрхийн Дээд Комиссарын Газарт, мөн бага хурлыг UN City-д зохион байгуулах боломжийг олгосон НҮБ-ын Хөгжлийн Хөтөлбөрт, дэмжлэг үзүүлж ажилласан Европын Холбоо болон Эрүү шүүлтээс урьдчилан сэргийлэх нийгэмлэгт талархлаа илэрхийлэв. Хүний эрхийн Үндэсний Байгууллагууд (ХЭҮБ), Урьдчилан сэргийлэх үндэсний механизмууд (УСҮМ), Иргэний нийгмийн байгууллагууд (ИНБ), Олон улсын болон Бүс нутгийн байгууллагууд, бие даасан шинжээчдийн төлөөлөл нартай харилцан хэлэлцүүлэг өрнүүлж, олон янзын туршлага, хэтийн төлөвийн талаар харилцан санал солилцсондоо оролцогчид талархалтай байна.

Олон улсын 14 дүгээр бага хуралд оролцсон ХЭҮБ-ууд дараах тунхаглалыг батлав:

4. Эрүүдэн шүүх болон бусад хэлбэрээр хэрцгий, хүнлэг бусаар буюу хүний нэр төрийг доромжлон харьцаж шийтгэх (цаашид «эрүүдэн шүүх болон бусад хэлбэрээр зүй бус харьцах» гэх) үйлдлийг туйлын хориглож, энэ хориг нь заавал биелэгдэх ба олон улсын заншил, хүний эрх, хүмүүнлэгийн эрх зүйн дагуу үгүйсгэгдэх шинжгүй хэм хэмжээ болохыг эргэн сануулж байна.
5. Олон улсын болон олон улсын бус зэвсэгт мөргөлдөөн болон бусад олон нийтийн онцгой байдал зэрэг бүх нөхцөл байдалд эрүүдэн шүүх болон бусад хэлбэрээр зүй бус харьцахыг хориглоно.
6. Эрүүдэн шүүх болон бусад хэлбэрээр зүй бус харьцах аливаа үйлдэл нь хүний нэр төрд халддаг бөгөөд үүнийг хэзээ ч зөвтгөж болохгүй. Энэ нь хохирогчийн мөн чанарыг доройтуулж, гэр бүл, хамт олон, нийгэмд маш их хор хөнөөлтэй үр дагаварт хүргэдэг.
7. Улс орнууд бүх хүний эрүүдэн шүүх болон бусад хэлбэрээр зүй бус харьцахаас ангид байх эрхийг хүндэтгэх, хамгаалах, биелүүлэх үндсэн үүрэгтэй. Эрүүдэн шүүх болон бусад хэлбэрээр хэрцгий, хүнлэг бусаар буюу хүний нэр төрийг доромжлон харьцаж шийтгэхийн эсрэг конвенцын дагуу улс орнууд Эрүүдэн шүүх болон бусад хэлбэрээр хэрцгий, хүнлэг бусаар буюу хүний нэр төрийг доромжлон харьцаж шийтгэхийн эсрэг конвенцын Нэмэлт протоколыг соёрхон батлах зэрэг хууль тогтоох, шүүх, захиргааны, боловсролын болон бусад зохих арга хэмжээг авах замаар ийм аливаа үйлдлээс урьдчилан сэргийлэх үүрэгтэй.
8. Олон улсын болон бүс нутгийн стандарт, удирдамж, зарчмууд, тухайлбал, Хоригдлуудтай харьцах наад захын жишиг дүрэм (Нельсон Манделагийн дүрэм), НҮБ-ын эмэгтэй хоригдлуудтай харьцах дүрэм, гэмт хэрэгтэн эмэгтэйчүүдийг хорихоос бусад тохиолдолд авах арга хэмжээ (Бангкокийн дүрэм), Стамбулын протокол буюу “Эрүүдэн шүүх болон бусад хэлбэрээр хэрцгий, хүнлэг бусаар буюу хүний нэр төрийг доромжлон харьцаж шийтгэх хэргийг үр дүнтэй мөрдөн шалгах, баримтжуулах» гарын авлага, Мөрдөн шалгах, мэдээлэл цуглуулах ажиллагаанд үр дүнтэй ярилцлага хийх “Мендезийн зарчмууд” нь улс орнуудад хүлээсэн үүргээ хэрэгжүүлэхэд гол удирдамж болдог.
9. Парисын зарчмуудыг дагаж мөрддөг ХЭҮБ нь бүх хүмүүсийн эрүүдэн шүүх болон бусад хэлбэрээр зүй бус харьцахаас ангид байх эрхийг хамгаалах, дэмжихэд чухал үүрэг гүйцэтгэдэг.
10. Дэлхийн бүх бүс нутагт эрүүдэн шүүх болон бусад хэлбэрээр зүй бус харьцах явдал үргэлжилсээр байгаад, түүнчлэн шударга ёс, хууль дээдлэх ёсыг үр дүнтэй хэрэгжүүлэх, иргэний орон зайд хүртээмжтэй байхад ийм үйлдлийн үзүүлж буй үр дагаварт бид маш их санаа зовниж байна.
11. Эрүүдэн шүүх болон бусад хэлбэрээр зүй бус харьцах хэргийн эрсдэлийг нэмэгдүүлж, хурцадмал байдалд хүргэх шалтгаан болсон нийгэм, эдийн засгийн тэгш бус байдал, хүндрэл, дэлхийн хэмжээнд тохиолдож буй COVID-19 тахлын нөлөө, цаг уурын онцгой байдал, нүүлгэн шилжүүлэлт, шилжилт хөдөлгөөнийг үр дүнтэй шийдвэрлэхгүй байгаа байдал, онцгой

байдлын эрх мэдлийг зүй бусаар ашиглах явдал, зэвсэгт мөргөлдөөний тархалт зэрэг дэлхийг хамарсан хямралын нөлөөнд бид анхаарлаа хандуулж байна.

12. Бид Үндэсний байгууллагуудын статустай холбоотой зарчмууд (Парисын зарчим) батлагдсаны 30 жил, Хүний эрхийн түгээмэл тунхаглал батлагдсаны 75 жил, удахгүй тохиох Эрүүдэн шүүх болон бусад хэлбэрээр хэрцгий, хүнлэг бусаар буюу хүний нэр төрийг доромжлон харьцаж шийтгэхийн эсрэг НҮБ-ын конвенц батлагдсаны 40 жилийн ойг тэмдэглэн өнгөрүүлж, өнгөрсөн түүхээ эргэцүүлэн харж байгаагийн хувьд энэ хугацаа нь эрүүдэн шүүх болон бусад хэлбэрээр зүй бус харьцах явдал, түүний эрсдэл, үндсэн шалтгааныг цогцоор нь шийдвэрлэх амлалтаа ахиц дэвшилд тулгуурлан хоёр дахин нэмэгдүүлэх онцгой чухал цаг үе гэдгийг хүлээн зөвшөөрч байна.
13. Ялгаварлан гадуурхалтаас ангид байх нь хүний үндсэн эрх гэдгийг бид дахин нотолж, эмзэг байдалд орсон хүмүүс эрүүдэн шүүх болон бусад хэлбэрээр зүй бус харьцах үйлдэлд өртөх өндөр эрсдэлтэй тулгардгийг хүлээн зөвшөөрч байна. Ийм эрсдэлт бүлэгт эрх чөлөөгөө хасуулсан хүмүүс, эмэгтэйчүүд, охид, хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэд, уугуул иргэд, өндөр настан, насанд хүрээгүй хүүхдүүд, дүрвэгсэд, дотоодын шилжин суурьшигчид, гадаадын иргэд, ЛГБТ хүмүүс, угсаатны болон шашны цөөнх, амьжиргааны доогуур түвшинд амьдарч буй иргэд, хүний эрх, байгаль орчны хамгаалагчид багтана. Эдгээр шинж чанар, хүчин зүйлүүд нь эрүүдэн шүүх болон бусад хэлбэрээр зүй бус харьцах эрсдэлийг цаашид нэмэгдүүлэх замаар огтлолцож болохыг бид хүлээн зөвшөөрч байна.
14. Байнгын өөрчлөлтийг бий болгохын тулд хүний эрх, жендерийн мэдрэмжтэй хандлагыг баримталж, эрх эзэмшигчдийг ажлынхаа гол цөмд оруулах хэрэгтэй гэдгийг бид ойлгож байна. Бид хохирогч, даван гарсан хүмүүсийн туршлага, учирсан хохирлыг харгалзан үзэж, тэдний хэрэгцээг хангахуйцаар хохирол барагдуулахыг эрэлхийлдэг хохирогч төвтэй хандлагыг баримталдаг.
15. Бид эрүүдэн шүүх болон бусад хэлбэрээр зүй бус харьцах явдлын бүх хохирогчидтой нэгдмэл эв санаатай байдгаа илэрхийлэхийн ялдамд жил бүрийн зургаадугаар сарын 26-ны өдрийг НҮБ-ын Эрүү шүүлтийн хохирогчдод дэмжлэг үзүүлэх олон улсын өдөр болгон тэмдэглэн өнгөрүүлэхийн чухлыг эргэн сануулж байна. Ерөнхий Ассамблейн 2023 оны 01 дүгээр сарын тогтоол (A/RES/77/209) нь гадуурхагдсан, эмзэг нөхцөлд байгаа хүмүүсийн эрхийг эрүү шүүлтээс урьдчилан сэргийлэх, хамгаалах стратеги, үйл ажиллагаанд бүрэн тусгах талаар уриалсныг бид талархан хүлээн авч байна.
16. НҮБ-ын Эрүүдэн шүүхийн эсрэг хороо, Эрүүдэн шүүх болон бусад хэлбэрээр хэрцгий, хүнлэг бусаар буюу хүний нэр төрийг доромжлон харьцаж шийтгэхээс урьдчилан сэргийлэх Дэд хороо, бусад гэрээний байгууллагууд зэрэг олон улсын болон бүс нутгийн түвшинд хүний эрхийн холбогдох байгууллага, механизмуудын хийсэн чухал ажлыг бид хүлээн зөвшөөрч, НҮБ-ын Эрүүдэн шүүх болон бусад хэлбэрээр хэрцгий, хүнлэг бусаар буюу хүний нэр төрийг доромжлон харьцаж шийтгэх асуудлаарх тусгай илтгэгчийг оролцуулан Хүний эрхийн зөвлөлийн журмыг дагаж

мөрдөж, түншлэл, хамтын ажиллагаагаа бэхжүүлэхийн төлөө буйгаа дахин нотолж байна.

Дээр дурдсан зүйлсийг харгалзан, Копенхагенд хуваалцсан сургамж, сайн туршлагаас санаа авч, Хүний эрхийн Үндэсний Байгууллагууд Парисын зарчмуудын дагуу бүрэн эрхээ хэрэгжүүлэхдээ дараах арга хэмжээг авахаар шийдвэрлэв:

17. Олон улсын хүний эрхийн хууль тогтоомжид нийцүүлэн эрүүдэн шүүх болон бусад хэлбэрээр зүй бус харьцахыг хориглох, урьдчилан сэргийлэхийг дэмжсэн үндэсний эрх зүйн орчин, шинэчлэлийг сурталчилна.
18. Эдгээр эрх зүйн орчныг үр дүнтэй хэрэгжүүлэхэд хувь нэмрээ оруулах, түүний дотор ял шийтгүүлэхгүй байхын эсрэг тэмцэх, шударга ёсны хүртээмжийг хангах замаар хууль ба практик хоорондын ялгааг арилгана.
19. Олон улсын болон бүс нутгийн байгууллагуудтай хамтран ажиллах, эрх чөлөөгөө хязгаарлуулсан газруудад хяналт шинжилгээ хийх, Зөвлөмжийг тайлагнах, дагаж мөрдөх, олон нийтэд таниулах үйл ажиллагаа явуулах зэргээр эрүү шүүлтийн эсрэг хяналтын механизмын үүргийг гүйцэтгэнэ.

А. Дэмжих

- a. Хүний эрхийн олон улсын гэрээ, тухайлбал НҮБ-ын Эрүүдэн шүүх болон бусад хэлбэрээр хэрцгий, хүнлэг бусаар буюу хүний нэр төрийг доромжлон харьцаж шийтгэхийн эсрэг конвенц болон түүний Нэмэлт протоколыг соёрхон батлах, хэрэгжүүлэхийг дэмжинэ.
- b. Шийдвэрлэх эрх мэдэл бүхий ХЭҮБ, үндэсний болон олон улсын, бүс нутгийн холбогдох механизмуудад эрүүдэн шүүх болон бусад хэлбэрээр зүй бус харьцаанд өртсөн тухай гомдол гаргах эрхийнх нь талаарх иргэдийн мэдлэгийг дээшлүүлнэ.
- c. Эрүүдэн шүүхийг олон улсын хууль тогтоомжийн дагуу хөөн хэлэлцэх хугацаа болон өршөөлд хамруулахгүй байх, хохирогчдод нөхөн төлбөр олгох боломжтой байхаар дотоодын хууль тогтоомжид иж бүрэн тодорхойлж, эрүүгийн гэмт хэрэг болохыг баталгаажуулна.
- d. Эрүү шүүлт тулгаж олж авсан нотлох баримтыг шүүхийн бүх хэрэг хянан шийдвэрлэх ажиллагаанд ашиглахыг хориглох онцгой заалтыг хуульд зохих ёсоор тусгана.
- e. Цагдан хорих үед эрүүдэн шүүх болон бусад хэлбэрээр зүй бус харьцахаас урьдчилан сэргийлэхэд зайлшгүй шаардлагатай хууль эрх зүйн болон процедурын баталгааг дотоодын хууль тогтоомжид тусгана.
- f. Албадан буцаахгүй байх зарчмыг хуулийн хүрээнд хэрэгжүүлж, батлахыг дэмжинэ.
- g. Эрх чөлөөгөө хасуулах, цагдан хорих журмыг хянаж, шинэчлэх ажлыг дэмжинэ.
- h. Эрүүдэн шүүх болон бусад хэлбэрээр зүй бус харьцахтай холбоотой асуудлаар НҮБ-ын болон бүс нутгийн хүний эрхийн байгууллага, механизм, тухайлбал Гэрээний байгууллагууд, Тусгай журам, Хүний эрхийн төлөв

байдлын ээлжит дүгнэлт, хэлэлцүүлэгтэй хамтран ажиллаж, тэдний зөвлөмжийн хэрэгжилтэд хяналт тавих, хийсэн ахиц дэвшил, тулгамдсан асуудлын талаар тайлагнана.

- i. Хохирогч, тэдний гэр бүл, олон нийт, нийгэмд үзүүлэх нөлөөллийг онцлон, эрүүдэн шүүх болон бусад хэлбэрээр зүй бус харьцахтай холбоотой хүртээмжтэй боловсролын кампанит ажлыг боловсруулж, хэрэгжүүлэх, түүнчлэн эрсдэлт бүлгийн хүмүүст тохирох мэдээллийг хүргэнэ.
- j. Эрх чөлөөг нь хасахтай холбоотой чиг үүрэг бүхий хүчнийхэн болон бусад холбогдох этгээдэд зориулсан сургалтын хөтөлбөр боловсруулж, хэрэгжүүлэхэд дэмжлэг үзүүлнэ. Сургалтын хөтөлбөр нь практик, удирдлага, бодлогоор дэмжигдсэн, эмзэг нөхцөлд байгаа хүмүүсийн хэрэгцээ шаардлагад нийцсэн байх ёстой.
- k. Эрүүдэн шүүх болон бусад хэлбэрээр зүй бус харьцах явдлыг хууль ёсны болгох эрсдэлтэй байгууллагын соёл, сэтгэлгээ, олон нийтийн санаа бодлыг өөрчлөхийг хичээнэ.
- l. Эрүүдэн шүүх болон бусад хэлбэрээр зүй бус харьцах үйлдэлд өртсөн эрх эзэмшигч болон хохирогч, даван туулсан хүмүүст өөрсдийн эрхийг ойлгож, шаардахад дэмжлэг үзүүлнэ.
- m. Эрүүдэн шүүх болон бусад хэлбэрээр зүй бус харьцахаас урьдчилан сэргийлэх, шийдвэрлэхтэй холбоотой бүхий л асуудлаар ХЭҮБ болон УСҮМ-ын гишүүд, ажилтнуудыг сургалтад тогтмол хамруулна. Түүнчлэн ХЭҮБ, УСҮМ-ын гишүүд, ажилтнуудын сайн сайхан байдлыг хангах, тэр дундаа сэтгэл зүйн дэмжлэг үзүүлнэ.

В. Урьдчилан сэргийлэх

- a. Эрүүдэн шүүх болон бусад хэлбэрээр хэрцгий, хүнлэг бусаар буюу хүний нэр төрийг доромжлон харьцаж шийтгэхийн эсрэг конвенц болон түүний Нэмэлт протоколыг соёрхон батлах, бие даасан, хангалттай нөөцтэй УСҮМ-ыг томилохыг дэмжинэ.
- b. Парисын зарчмуудыг зохих ёсоор харгалзан эрх баригчид, иргэний нийгэм болон бусад холбогдох талуудыг оролцуулан УСҮМ-ын томилгооны асуудлаар ил тод, өргөн, хүртээмжтэй дотоодын зөвлөлдөх үйл явцыг санаачилж, дэмжиж, хувь нэмэр оруулна.
- c. ХЭҮБ нь УСҮМ-аар томилогдсон тохиолдолд хууль эрх зүйн орчиндоо шаардлагатай шинэчлэлийг хийж, зохих нөөцийг хуваарилахыг дэмжиж, энэхүү урьдчилан сэргийлэх чиг үүргийг хэрэгжүүлэх үйл ажиллагааны бие даасан байдлыг хангахын тулд бүтцийн шинэчлэл хийж, мөн ХЭҮБ-ын бусад бүрэн эрхүүдтэй харилцан уялдаатай байдлыг хангана.
- d. ХЭҮБ нь УСҮМ-аар томилогдоогүй тохиолдолд эрх чөлөөгөө хасуулсан газруудад зочлох зэрэг нөхцөл байдалд байгууллагуудын хооронд үр дүнтэй хамтын ажиллагаа, харилцан бие биеэ нөхөх байдлыг бий болгож, дэмжинэ.
- e. ХЭҮБ-д тухайн бүрэн эрх бий бол эрх чөлөөгөө хасуулсан, эсхүл хасагдсан байж болзошгүй, өөрийн улсын харьяалал, хяналтад байгаа бүх газарт урьдчилан сэргийлэх тогтмол, гэнэтийн хяналт шинжилгээг явуулна.

- f. Айлчлалын дараа тайлан, зөвлөмжийг хэвлэн нийтэлж, тэдгээрийн хэрэгжилтийн талаар холбогдох эрх бүхий байгууллагуудтай харилцан яриа өрнүүлнэ.
- g. Эрүүдэн шүүх болон бусад хэлбэрээр зүй бус харьцахаас урьдчилан сэргийлэхтэй холбоотой хууль тогтоомж, бодлогын шинэчлэлийг сурталчлах зорилгоор хууль тогтоогчид болон холбогдох төрийн байгууллагуудтай хамтран ажиллана. Үүнд цагдан хорихоос өөр хувилбарыг сурталчлах, хөнгөн гэмт хэргийг гэмт хэрэгт тооцохгүй байх, нууцын зэрэглэлээс хасах, шаардлагатай бөгөөд тохиромжтой үед урьдчилан хорих ялыг хэтрүүлэн ашиглахыг багасгах зэрэг багтаж болох бөгөөд үүнтэй холбоотой авах арга хэмжээ зөвхөн үүгээр хязгаарлагдахгүй.
- h. Эрүүдэн шүүх болон бусад хэлбэрээр зүй бус харьцах үйлдэлд өртөх эрсдэл өндөртэй, эмзэг бүлгийн болон гадуурхагдсан бүлэгт хамаарах хүмүүсийн хэрэгцээ шаардлагад нийцсэн бодлого, хөтөлбөр, протокол боловсруулна.

С. Хамгаалалт

- a. Эрүүдэн шүүсэн болон бусад хэлбэрээр зүй бус харьцсан, тэр дундаа жендерт суурилсан хүчирхийллийн талаарх гомдолд хариу өгөх, шалгах. ХЭҮБ-ууд хэрвээ шалгаж шийдвэрлэх эрх мэдэлтэй бол түүнийг бүрэн, үр дүнтэй хэрэгжүүлэх арга хэмжээ авах.
- b. Шаардлагатай тохиолдолд эрүүдэн шүүсэн болон бусад хэлбэрээр зүй бус харьцсан байж болзошгүй бүх тохиолдлыг холбогдох мөрдөн шалгах байгууллага, эрх бүхий байгууллагад мэдээлэх үр дүнтэй механизм, протоколыг бий болгож, мөрдөн шалгах ажиллагааг шуурхай, хараат бус байлгахын тулд дагаж мөрдөх.
- c. Эрүүдэн шүүх болон бусад хэлбэрээр зүй бус харьцах гэмт хэргийн жендерийн хэмжигдэхүүнийг харгалзан, тогтолцооны шалтгааныг илрүүлэхийн тулд мөрдөн шалгах, хэрэг бүртгэлтийн ажиллагаа явуулах, үндсэн шалтгааныг арилгах зохих арга хэмжээ авах, ял шийтгэлгүй үлдэхтэй тэмцэх, хохирлыг барагдуулах.
- d. Эрүүдэн шүүсэн болон бусад хэлбэрээр зүй бус харьцсан тухай гомдлыг шалгах чиг үүргээ хэрэгжүүлэхдээ Станбулын протоколыг дагаж мөрдөх, хохирогч төвтэй, гэмтлийн мэдээлэлд суурилсан хандлагыг баримтлах.
- e. Мөрдөн шалгах ажиллагааны бүх үе шатанд болон Дэд хороо, УСҮМ, ХЭҮБ-ын хийсэн аливаа ярилцлага, хяналт шинжилгээний дараа эрх чөлөөгөө хасуулсан хүмүүс, гэрчүүд болон бусад хүмүүсийг хэлмэгдүүлэлтийн бүх хэлбэрээс хамгаалах, мөн хэлмэгдүүлэлтийн тухай мэдээлэлд хариу арга хэмжээ авах.
- f. Нийтийн ашиг сонирхолд нийцсэн стратегийн маргааныг тодорхойлж, дэмжих замаар шүүхийн тогтолцоотой хамтран ажиллаж, шударга ёсны хүртээмжийг сайжруулах, системийн өөрчлөлтийг дэмжих.
- g. Хохирогчид, даван туулсан хүмүүс болон тэдний гэр бүлийнхэнд нөхөн олговор олгох, нөхөн сэргээх, сэтгэл ханамжийг хангах, дахин

давтагдахгүй байх баталгаа зэрэг олон салбарыг хамарсан түргэн шуурхай, үр дүнтэй нөхөн төлбөрийг хууль, практикт тусгахыг улс орнуудад сурталчлах.

- h. Хохирогчид, даван туулсан хүмүүс болон тэдний гэр бүлд гомдол гаргах явцад нь туслах ба/эсвэл үр дүнтэй албан ёсны мөрдөн шалгах ажиллагаа явуулаагүй үед эрүүдэн шүүсэн нотлох баримтыг цуглуулах, хадгалах замаар бүрэн бөгөөд үр дүнтэй байдлаар хохирлыг барагдуулах.
- i. Эрүү шүүлтийн хохирогч, даван туулсан хүмүүс болон тэдний ар гэрийнхэнд шаардлагатай сэтгэлзүйн болон бусад дэмжлэг үзүүлэх, нөхөн сэргээх үйлчилгээгээр хангахыг сурталчлах.
- j. Шинэ болон шинээр гарч ирж буй технологийн хэрэглээ нь эрх чөлөөг нь хязгаарлах, хууль дээдлэх ёс, шударга ёсны хүртээмж, эрүүдэн шүүх болон бусад хэлбэрээр зүй бус харьцахаас урьдчилан сэргийлэхэд үзүүлэх нөлөөг үнэлэх.

D. Хамтын ажиллагаа ба түншлэл

- a. Олон улсын жишигт нийцүүлэн шаардлагатай шинэчлэлийг сурталчлах, дэмжих зорилгоор дотоодын эрх баригчидтай бүтээлч яриа хэлэлцээг бий болгох.
- b. Эрүү шүүлтээс урьдчилан сэргийлэх олон улсын болон бүс нутгийн хүний эрхийн холбогдох механизмуудтай мэдээлэх, сурталчлах, санал гаргах, мэдлэг дээшлүүлэх, Оролцогч улсад өгсөн зөвлөмжийн хэрэгжилтэд хяналт тавих зэргээр идэвхтэй хамтран ажиллах.
- c. Эрүүдэн шүүх болон бусад хэлбэрээр зүй бус харьцахыг хориглох, урьдчилан сэргийлэх чиг үүрэг бүхий ХЭҮБ, УСҮМ, УСҮМ-ын бүс нутгийн сүлжээ, төрөлжсөн байгууллагууд, төрийн холбогдох байгууллага, иргэний нийгэм зэрэг байгууллагуудын хоорондын уялдаа холбоо, хамтын ажиллагааг эрчимжүүлэх.
- d. Эрүүдэн шүүхийн эсрэг конвенц, Дэд хороо, Эрүүдэн шүүхийн асуудал хариуцсан тусгай илтгэгч, иргэний нийгэм болон бусад ХЭҮК болон УСҮМ-уудтай тогтмол харилцаа холбоотой байж, хамтарсан сургалт, харилцан солилцоо, чадавх бэхжүүлэх санаачилга, хамтарсан судалгаа, мэдээлэл болон тэргүүн туршлага солилцоо зэргээр хамтын ажиллагаагаа сайжруулах.
- e. Хөгжлийн бэрхшээлтэй хүмүүсийн эрхийн тухай конвенцыг соёрхон батлах, гэрээний дагуу үндэсний үр дүнтэй хяналтын механизм (ХМХ) бий болгохыг дэмжих. ХЭҮК нь УСҮМ болон ҮХМ-ын бүрэн эрхийг хоёуланг нь эзэмшиж байгаа тохиолдолд эрх чөлөөгөө хасуулсан хөгжлийн бэрхшээлтэй хүмүүсийг иж бүрэн хамгаалах зорилгоор хоёр бүрэн эрхийн хооронд уялдаа холбоог хангах.
- f. Эрүүдэн шүүсэн болон бусад хэлбэрээр зүй бус харьцсантай холбоотой мэдээллийг цуглуулах, хадгалах, олон нийтэд нээлттэй болгохын тулд сонирхогч талууд, тэр дундаа холбогдох эрх бүхий байгууллага, иргэний нийгэмтэй хамтран ажиллах.

Бид ХЭҮБ-уудын Дэлхийн Холбоо, түүний бүс нутгийн сүлжээнүүд болон бүх ХЭҮБ-уудыг Парисын зарчмыг ханган, өөрсдийн бүрэн эрхийнхээ дагуу харилцан чадавхжих, туршлага, мэдлэгээ хуваалцахад хамтран ажиллахад дараах арга хэмжээг авч хэрэгжүүлэхийг уриалж байна:

- a. НҮБ-ын Хүний эрхийн Дээд Комиссарын Газартай нягт хамтран ажиллаж, Парисын зарчмуудыг бүрэн даган мөрдөж, дэлхий даяар үр дүнтэй, бие даасан ХЭҮБ-уудыг байгуулж, бэхжүүлэхийг үргэлжлүүлэн дэмжих. Улс орнууд болон ХЭҮБ-ууд нь ХЭҮБ-ыг хууль болон практикийн хувьд бие даасан, олон ургалч үзэлч, хангалттай нөөцөөр хангах.
- b. Эрүүдэн шүүх болон бусад хэлбэрээр зүй бус харьцахыг хориглох, урьдчилан сэргийлэх ажлынхаа төлөө заналхийлэл, хэлмэгдүүлэлтэд өртсөн ХЭҮБ-уудыг дэмжин туслах.
- c. Эрүүдэн шүүх болон бусад хэлбэрээр зүй бус харьцах явдлаас урьдчилан сэргийлэх, хариу арга хэмжээ авах талаар, тэр дундаа эрсдэлт нөхцөлд байгаа хүмүүсийн эрхийг хангах, харилцан чадавхаа бэхжүүлэхээр ХЭҮБ-уудтай мэдлэг, туршлага, сайн туршлага солилцох. Үүнд харилцан нэгэндээ мэдээлэл, сайн туршлагаасаа тогтмол хуваалцах цахим болон бусад практик хэрэгслүүдийг бий болгох зэрэг багтаж болно.
- d. НҮБ-ын хүний эрхийн механизмууд, тухайлбал Эрүүдэн шүүх болон бусад хэлбэрээр хэрцгий, хүнлэг бусаар буюу хүний нэр төрийг доромжлон харьцаж шийтгэхийн эсрэг конвенц, Эрүү шүүлтээс урьдчилан сэргийлэх Дэд хороо, Эрүүдэн шүүхийн тусгай илтгэгчтэй тогтмол яриа хэлэлцээр үүсгэж, харилцаа холбоогоо бэхжүүлэх.
- e. ХЭҮБ-ын Дэлхийн Холбоогоор дамжуулан энэхүү тунхаглалыг удирдлага болгон эрүүдэн шүүх болон бусад зүй бусаар харьцах явдалд хариу арга хэмжээ авах, түүнээс урьдчилан сэргийлэх хамтын хандлагыг хэрэгжүүлэхэд хамтран ажиллах.
- f. Бүс нутгийн ХЭҮБ-ын сүлжээгээр дамжуулан мэдлэг солилцох хөтөлбөр, туршлага судлах айлчлал, сургалт, техникийн туслалцаа үзүүлэх зэргээр харилцан нэгнийхээ чадавхыг бэхжүүлэхэд хамтран ажиллах.
- g. Энэхүү тунхаглалыг хэрэгжүүлэх замаар эрүүдэн шүүх болон бусад хэлбэрээр зүй бус харьцах асуудлыг шийдвэрлэхэд ХЭҮБ-уудад үзүүлэх дэмжлэгийг нэмэгдүүлэхийг НҮБ болон түүний агентлаг, хөтөлбөрүүд, тухайлбал НҮБ-ын Хүний эрхийн Дээд Комиссарын Газар, НҮБ-ын Хөгжлийн хөтөлбөр, НҮБ-ын Дүрвэгсдийн асуудал эрхэлсэн хороо зэрэг байгууллагуудад уриалж, ХЭҮБ-уудын Дэлхийн Холбоо болон бүс нутгийн ХЭҮБ-ын сүлжээнүүдтэй хамтран ажиллахыг уриалж байна.

2023 оны 11 дүгээр сарын 8-ны өдөр Дани Улсын Копенхаген хотод батлав

Киев-Копенхагены үр дүнгийн тунхаглалын
англи хэл дээрх хувилбар

KYIV-COPENHAGEN OUTCOME DECLARATION

Torture and Other Ill-treatment: The role of National Human Rights Institutions

1. The 14th International Conference of the Global Alliance of National Human Rights Institutions (GANHRI) took place in Copenhagen, Denmark, from 6 to 8 November 2023. It was co-hosted by GANHRI, the Danish Institute for Human Rights (DIHR), the Ukrainian Parliament Commissioner for Human Rights (UPCHR), and the Office of the United Nations High Commissioner for Human Rights (OHCHR). The theme of the Conference was "Torture and Other Ill-Treatment: The Role of National Human Rights Institutions".
2. The Conference marked the 30th anniversary of the adoption of the Principles relating to the Status of National Institutions (Paris Principles), the 75th anniversary of the Universal Declaration of Human Rights (UDHR) and the forthcoming 40th anniversary of the adoption of the United Nations Convention against Torture and Other Cruel, Inhuman or Degrading Treatment or Punishment (UNCAT).
3. Participants expressed their gratitude to the DIHR, the UPCHR, GANHRI, and OHCHR for the excellent organisation of the Conference and the warm hospitality, and to the United Nations Development Programme (UNDP) for generously providing United Nations (UN) City as the venue for the conference, the European Union, and to the Association for the Prevention of Torture (APT) for their support to the Conference. Participants welcomed the enriching interactive discussions and the wealth of diverse experiences and perspectives exchanged by representatives from National Human Rights Institutions (NHRIs), National Preventive Mechanisms (NPMs), civil society organisations, international and regional organisations, and independent experts.

NHRIs participating in the 14th International Conference adopted the following Declaration:

4. We recall the absolute prohibition of torture and other acts of cruel, inhuman, or degrading treatment or punishment (hereinafter referred to as torture and other ill-treatment), recalling its status as a peremptory, non-derogable norm under international customary, human rights, and humanitarian law.

5. Torture and other ill-treatment is prohibited under all circumstances, and without exception, including during times of international or non-international armed conflict or any other public emergency.
6. Any act of torture and other ill-treatment violates human dignity and can never be justified. It dehumanizes the victim and has devastating consequences for families, communities and societies.
7. States have the primary obligation to respect, protect and fulfil the rights of all persons to be free from torture and other ill-treatment. Under the UNCAT, States have a duty to prevent any and all such acts, including by adopting legislative, judicial, administrative, educational, and other appropriate measures such as ratifying the Optional Protocol to the Convention against Torture and other Cruel, Inhuman or Degrading Treatment or Punishment (OPCAT).
8. International and regional standards, guidelines, and principles provide key guidance to states in implementing their obligations such as the United Nations Standard Minimum Rules for the Treatment of Prisoners (Nelson Mandela Rules), the United Nations Rules for the Treatment of Women Prisoners and Non-Custodial Measures for Women Offenders (Bangkok Rule), the Manual on the Effective Investigation and Documentation of Torture and Other Cruel, Inhuman or Degrading Treatment or Punishment (Istanbul Protocol), the Mendez Principles on Effective Interviewing for Investigations and Information Gathering.
9. Paris Principles-compliant NHRIs play a pivotal part in safeguarding and promoting the right of all persons to be free from torture and other ill-treatment.
10. We are gravely concerned by the ongoing practice of torture and other ill-treatment across all regions of the world, as well as the repercussions that such practices have on access to, and the effective administration of justice, the rule of law, and civic space.
11. We draw attention to the impacts of intersecting global crises—including the aggravation of socio-economic inequalities and hardships, the impact of the global COVID-19 pandemic, climate emergencies, failure to effectively address displacement and migration, the inappropriate use of emergency powers, and the proliferation of armed conflicts—which have resulted in heightened risks and an escalation in cases of, torture and other ill-treatment worldwide.
12. As we mark the 30th anniversary of the Paris Principles, the 75th anniversary of the UDHR and the forthcoming 40th anniversary of the UNCAT, and reflect on our past, we recognise this is an especially critical time to build on the progress made, and to redouble our commitment to comprehensively address torture and other ill-treatment, its risks and root causes.
13. We reaffirm that freedom from discrimination is a fundamental human right, and recognise that persons experiencing situations of vulnerability face heightened risks of torture and other ill-treatment. Such persons include, but are not limited to, persons deprived of their liberty, women and girls, persons with disabilities, Indigenous peoples, older persons, children, refugees, internally displaced persons, persons on the move, foreign nationals, LGBTQI+ persons, ethnic and religious minorities, persons living in poverty, and human rights and

environmental defenders. We recognise that these identities and factors can intersect in a way that further increases the risks of torture and other ill-treatment.

14. We recognise that, to foster lasting change, we need to take a human rights and gender sensitive approach that puts rights-holders at the heart of our work. We commit to a victim-centered approach that acknowledges the experiences of victims and survivors and the harm suffered, and which seeks redress that is responsive to their needs.
15. We express our solidarity with all victims of torture and other ill-treatment, and recall the importance of commemorating the annual UN International Day in Support of Victims of Torture on 26 June. We welcome General Assembly Resolution (A/RES/77/209) of January 2023, and its call to ensure that the rights of persons who are marginalized and in vulnerable situations are fully integrated into torture prevention and protection strategies and actions.
16. We recognise the important work undertaken by relevant human rights bodies and mechanisms at the international and regional levels, including the UN Committee against Torture, the UN Subcommittee on the Prevention of Torture and other Cruel, Inhuman and Degrading Treatment (SPT) and other treaty bodies, the special procedures of the Human Rights Council, including the UN Special Rapporteur on Torture and Other Cruel, Inhuman or Degrading Treatment or Punishment and we reaffirm our commitment to strengthening our partnerships and cooperation.

Considering the above, and taking inspiration from the lessons and good practices exchanged in Copenhagen, NHRIs resolve to apply their mandates, in compliance with the Paris Principles, to undertake the following:

17. Advocate for national legal frameworks and reforms that support the prohibition and the prevention of torture and other ill-treatment, in line with international human rights law.
18. Contribute to the effective implementation of these legal frameworks, to bridge the gap between law and practice, including through the fight against impunity and ensuring access to justice.
19. Act as control mechanisms against torture, through functions related to cooperation with international and regional bodies, monitoring places of deprivation of liberty, reporting and follow-up on recommendations and public awareness-raising activities.

A. Promotion

- a. Promote the ratification and implementation of all international human rights treaties, particularly the UNCAT and the OPCAT.
- b. Raise awareness about the rights of individuals to submit complaints of torture and other ill-treatment to NHRIs with a quasi-judicial mandate or other national mechanisms, and to relevant international and regional mechanisms.
- c. Ensure that, under domestic legislation, torture is comprehensively defined and

constitutes a specific, punishable criminal offense, which is not subject to statutes of limitations or amnesties, and for which redress is available to victims, in line with international law.

- d. Ensure that the exclusionary rule prohibiting the use of torture-tainted evidence in all legal proceedings, is adequately reflected in the law.
- e. Ensure the inclusion in domestic legislation of legal and procedural safeguards as essential to preventing torture and other ill-treatment during custody.
- f. Advocate for the principle of non-refoulement to be given effect and upheld in law.
- g. Promote reviews and reforms of deprivation of liberty and custody procedures.
- h. Engage with UN and regional human rights bodies and mechanisms, including the Treaty Bodies, the Special Procedures, and the Universal Periodic Review (UPR), in relation to issues related to torture and other ill-treatment, and monitor the implementation of their recommendations by reporting on progress made and remaining challenges.
- i. Develop and implement inclusive and accessible education campaigns in relation to torture and other ill-treatment, emphasizing the impact on victims, their families, communities, and societies, and tailor messages for persons particularly at risk.
- j. Support the development and implementation of training curricula for security forces and all other actors who have a role in relation to the deprivation of liberty. Training curricula should be practical, supported at the leadership and policy levels, and responsive to the needs of persons in situations of vulnerability.
- k. Mobilize for changes in institutional cultures, mindsets, and public narratives that risk legitimizing the use of torture and other ill-treatment.
- l. Take steps to empower and support rights holders and victims and survivors of torture and other ill-treatment in understanding and claiming their rights.
- m. Ensure availability of regular training to NHRI and NPM members and staff on all issues related to preventing and addressing torture. Furthermore, ensure that members and staff of NHRIs and NPMs are provided with measures to ensure their wellbeing, including psychosocial support.

B. Prevention

- a. Advocate for the ratification of the UNCAT and OPCAT and for the designation of independent and adequately resourced NPMs.
- b. Initiate, facilitate, and contribute to a transparent, broad, and inclusive domestic consultation process on the issue of NPM designation, involving authorities, civil society and other relevant stakeholders, giving due consideration to the Paris Principles.
- c. Where the NHRI is designated as the NPM, advocate for any necessary reforms to its legal framework and the allocation of adequate resources, and undertake

reform of its structure to ensure its functional autonomy to carry out this preventive mandate, while also ensuring complementarity with other NHRI mandates.

- d. Where the NHRI is not designated as the NPM, establish and maintain effective collaboration and complementarity between the institutions, including with respect to visits to places of deprivation of liberty.
- e. Where NHRIs have the mandate to do so, conduct regular, unannounced, preventive monitoring visits to all places under the State's jurisdiction or control where persons are or may be deprived of liberty.
- f. Following visits, publish reports and recommendations and engage in dialogue for change with relevant authorities on their implementation.
- g. Engage with lawmakers and relevant government authorities to advocate for legislative and policy reforms in relation to the prevention of torture and other ill treatment. This may include, among others, advocating for alternatives to detention, decriminalization and declassification of petty offenses, and reduction in the overuse of pretrial detention, where relevant and appropriate.
- h. Develop strategies, programmes and protocols that respond to the needs of persons in situations of heightened vulnerability and persons belonging to marginalized groups, who face increased risks of torture and other ill-treatment.

C. Protection

- a. Respond to and investigate allegations of torture and other ill-treatment, including allegations of gender-based violence. Where NHRIs have quasi-judicial powers, take steps to ensure that these are fully and effectively exercised.
- b. Where relevant, establish effective mechanisms and protocols for reporting all potential cases of torture and other ill-treatment to the relevant investigative bodies and authorities and follow-up to ensure investigations are prompt and impartial.
- c. Initiate investigations or conduct inquiries to identify systemic issues, and take appropriate steps to address the root causes, taking into consideration gender dimensions of torture and illtreatment, combat impunity, and provide redress.
- d. In exercising its functions to investigate allegations of torture and ill-treatment, ensure compliance with the Istanbul Protocol, and take a victim-centered and trauma-informed approach.
- e. Take measures to protect persons deprived of liberty, witnesses and other individuals from all forms of reprisals at all stages of an investigation, including after interviews, visits, or any engagements with NPMs, NHRIs, or the SPT, and take steps to address any reports of reprisals.
- f. Work with the judiciary to promote access to justice and foster systemic change by identifying and supporting strategic litigation in the public interest.
- g. Advocate for states to provide in law and practice prompt and effective multi-sectoral redress for victims, survivors and their families, including restitu-

tion, compensation, rehabilitation, satisfaction and guarantees of non-repetition.

- h. Assist victims, survivors and their families in accessing complaints procedures and/or obtaining full and effective redress, including by collecting and preserving evidence of torture in the absence of effective official investigations.
- i. Advocate for necessary psychosocial and other support and rehabilitation services to be made available for victims and survivors of torture and their families.
- j. Assess the impacts of the use of new and emerging technologies in relation to deprivation of liberty, the rule of law, access to justice and the prevention of torture and other ill-treatment. This includes the use of artificial intelligence in decision-making and facial recognition technologies by police and security services, as well as the proliferation of online hate and disinformation.

D. Cooperation and partnerships

- a. Establish constructive dialogue with domestic authorities to advocate for and support necessary reforms, in line with international standards.
- b. Proactively engage with relevant international and regional human rights mechanisms for the prevention of torture, including through reporting, advocacy, petitions, awareness-raising, and monitoring of the State's implementation of recommendations.
- c. Strengthen coordination and cooperation between bodies with a mandate relevant to the prohibition and prevention of torture and ill-treatment including NHRIs, NPMs, regional networks of NPMs, specialized institutions, relevant government authorities, and civil society.
- d. Enhance cooperation with the CAT, SPT, the Special Rapporteur on Torture, civil society, and other NHRIs and NPMs, including through regular communication, joint training, peer-to-peer exchanges, capacity-building initiatives, research collaboration, and sharing information and best practices.
- e. Advocate for the ratification of the Convention on the Rights of Persons with Disabilities (CRPD) and the establishment of effective national monitoring mechanisms (NMMs) under the treaty. In cases where the NHRI has both the NMM and NPM mandate, ensure that there are synergies between the two mandates with the objective of ensuring comprehensive protection for persons with disabilities deprived of liberty.
- f. Work with stakeholders, including relevant authorities and civil society, to collect, maintain and make publicly available disaggregated data in relation to torture and other ill-treatment.

We encourage GANHRI, its regional networks, and all NHRIs, in line with their mandates under the Paris Principles, to collaborate in mutual capacity building and sharing of experiences and knowledge, including but not limited to the following:

- a. In close collaboration with OHCHR, continue to promote the establishment and strengthening of effective and independent NHRIs worldwide, in full compliance with the Paris Principles. States and NHRIs must ensure that NHRIs are inde-

pendent in law and practice, pluralistic and adequately resourced.

- b. Support NHRIs under threat and those experiencing reprisals, including as a result of their work related to the prohibition and prevention of torture and other ill-treatment.
- c. Share knowledge exchanges, experiences, good practices, and undertake capacity building between and among NHRIs, on preventing and responding to torture and other ill-treatment, with particular consideration on the rights of persons in situations of vulnerability. This may include establishing online and other practical tools to allow for regular peer-to-peer exchange of information and good practices.
- d. Establish regular dialogues with the UN human rights mechanisms, including CAT, the SPT and the Special Rapporteur on Torture, in order to strengthen relationships.
- e. Through GANHRI, collaborate to implement a shared approach for responding to and preventing torture and other ill-treatment, guided by this Declaration.
- f. Through regional NHRI networks, cooperate and collaborate in peer capacity building and information sharing efforts, such as, knowledge exchange programmes, study visits, training, and technical assistance.
- g. Call on the United Nations and its agencies and programmes, including the OHCHR, UNDP, and UNHCR and in collaboration with GANHRI and the regional NHRI networks, to increase support to NHRIs to address torture and other ill-treatment including through the implementation of this Declaration.

Adopted in Copenhagen, Denmark, on 8 November 2023

III ХЭСЭГ

“ЭРҮҮ ШҮҮЛТЭЭС УРЬДЧИЛАН СЭРГИЙЛЭХ ҮНДЭСНИЙ АЖИЛЛАГАА” БИЕ ДААСАН ИНСТИТУТИЙН ТӨСӨВ, САНХҮҮГИЙН ХАРААТ БУС БАЙДАЛД НЭЭЛТТЭЙ НИЙГЭМ ФОРУМААС ХИЙСЭН ДҮН ШИНЖИЛГЭЭ

Хавсралт 3.1.

“ЭРҮҮ ШҮҮЛТЭЭС УРЬДЧИЛАН СЭРГИЙЛЭХ ҮНДЭСНИЙ АЖИЛЛАГАА” БИЕ ДААСАН ИНСТИТУТИЙН ТӨСӨВ, САНХҮҮГИЙН ХАРААТ БУС БАЙДАЛД ХИЙСЭН ДҮН ШИНЖИЛГЭЭ²²⁶

2022 оны 12 дугаар
сарын 10-ны өдөр

Улаанбаатар
хот

НЭГ. ОРШИЛ

Монгол Улсын Их Хурлаас 2021 оны 01 дүгээр сарын 23-ны өдөр баталсан Монгол Улсын Хүний эрхийн Үндэсний Комиссын тухай хуулийн шинэчилсэн найруулгаар эрүүдэн шүүх болон бусад хэлбэрээр хэрцгий, хүнлэг бусаар шийтгэх буюу хүний нэр төрийг доромжлон харьцахаас урьдчилан сэргийлэх чиг үүргийг Эрүү шүүлтээс урьдчилан сэргийлэх (цаашид “ЭШУС” гэх) асуудал эрхэлсэн гишүүн хэрэгжүүлэхээр хуульчилсан.

Мөн хуулийн 31 дүгээр зүйлийн 31.3 дахь хэсэгт “Эрүү шүүлтээс урьдчилан сэргийлэх ажиллагааны төсөв нь чиг үүргээ бүрэн, тасралтгүй, үр нөлөөтэй, хараат бусаар эрхлэн явуулахад хүрэлцэхүйц байна” гэж зохицуулсан нь Төсвийн тухай хуулийн холбогдох зохицуулалттай хэрхэн уялдаж буйг авч үзэх шаардлагатай байна.

Эрүүдэн шүүх болон бусад хэлбэрээр хэрцгий, хүнлэг бусаар буюу хүний нэр төрийг доромжлон харьцаж шийтгэхийн эсрэг конвенц (цаашид “ЭШЭКНП” гэх)-ын нэмэлт протоколын 3 дугаар зүйлд оролцогч улс бүр Үндэсний урьдчилан сэргийлэх байгууллага (цаашид “ҮУСБ” гэх)-тай байхаар зохицуулагдсан байдаг.

Хуульд зааснаар Хүний эрхийн Үндэсний Комисс (цаашид “ХЭҮК” гэх) болон ЭШУС асуудал эрхэлсэн гишүүн нь хэн алинаасаа хараат бус, бие даасан хоёр институт байхаар хуульчлагдсан ч санхүү, төсвийн хувьд нэгдмэл нэг төрийн сантай байдаг. Нэг төрийн сантай учраас санхүүгийн гүйлгээ хийхэд нэг болон хоёрдугаар гарын үсэг зурах эрх бүхий албан тушаалтнууд нь ҮУСБ-ын үйл ажиллагаанд оролцох, нөлөөлөх зэрэг нөхцөл байдал үүсгэх боломжтой байна.

Иймд энэхүү дүн шинжилгээгээр хараат бус 2 институт үйл ажиллагаагаа явуулахад дээрх тулгамдсан асуудал ямар эрх зүйн орчноос үүссэн эсэх, хэрхэн

²²⁶ “ЭШУС үндэсний ажиллагаа” бие даасан институтийн төсөв, санхүүгийн хараат бус байдалд хийсэн дүн шинжилгээ, “Нээлттэй нийгэм форум” төрийн бус байгууллагын судлаач Б.Хишигсайхан.

шийдвэрлэгдэх боломжтой эсэх талаар санал, дүгнэлт өгнө.

Түлхүүр үг: ЭШУС гишүүн, төсөв, төсвийн ерөнхий захирагч, төсвийн шууд захирагч, нягтлан бодогч, 1, 2 дугаар гарын үсэг.

ХОЁР СУДАЛГААНЫ ТАЙЛАН

2.1. ХЭҮК-ын төсвийн захирагч²²⁷ нарт олгогдсон эрх хэмжээг шинжилбэл:

Төсвийн байгууллагын²²⁸ төсвийн харилцааг зөвхөн Төсвийн тухай хуулиар зохицуулдаг²²⁹. Төсвийн тухай хуулийн 14 дүгээр зүйлийн 14.1.3-т “Улсын Их Хуралд ажлаа шууд хариуцан тайлагнадаг байгууллагын дарга тухайн байгууллагын” төсвийн ерөнхийлөн захирагч байхаар заасан тул ХЭҮК-ын дарга нь тухайн байгууллагын төсвийн ерөнхийлөн захирагч болно. Мөн хуулийн 14 дүгээр зүйлийн 14.3 дахь хэсэгт “Төсвийн ерөнхийлөн захирагч өөрийн эрхлэх асуудлын төсвийн орлого, зарлагын зүй зохистой, үр ашигтай байдал, үр дүнгийн гүйцэтгэлийг хангаж, өөрт хамаарах төсвийн гүйцэтгэлийн биелэлтийг санхүү, төсвийн асуудал эрхэлсэн төрийн захиргааны төв байгууллага, ... Засгийн газар, Улсын Их Хурлын өмнө бүрэн хариуцна” гэж заасан тул жил бүрийн төсөв нь ерөнхийлөн захирагчтай шууд хамааралтай байдаг.

Төсвийн тухай хуулийн 14 дүгээр зүйлийн 14.4 дэх хэсэгт “Төсвийн ерөнхийлөн захирагч нь төсөв хуваарилах, зарцуулахтай холбогдсон бүрэн эрхээ төсвийн төвлөрүүлэн захирагч, эсхүл харьяалах төсвийн шууд захирагчид шилжүүлж болох бөгөөд ийнхүү шилжүүлсэн нь түүнийг хариуцлагаас чөлөөлөх үндэслэл болохгүй” гэж, 14.5 дахь хэсэгт “Төсвийн ерөнхийлөн захирагч нь түүнд хамаарах төсвийн асуудлыг хариуцан гүйцэтгэх санхүүгийн нэгж, нягтлан бодогч, ажилтантай байна” гэж тус тус зохицуулсан. Үүний дагуу ХЭҮК-ын дарга нь төсвийн ерөнхийлөн захирагч болохын хувьд Төсвийн тухай хуулийн 16 дугаар зүйлийн 16.2-д “Улсын Их Хуралд ажлаа шууд хариуцан тайлагнадаг байгууллагын төсвийн шууд захирагчийг харьяалах төсвийн ерөнхийлөн захирагч тогтооно” гэж, 16.4.18-д “төсвийн бусад байгууллагын дарга (захирал, эрхлэгч) тухайн байгууллагын төсвийн” шууд захирагч байх зохицуулалтыг баримтлан ХЭҮК-ын Тамгын газрын дарга нь тухайн байгууллагын төсвийн шууд захирагч болно.

Төсвийн тухай хуулийн 16 дугаар зүйлийн 16.5.1, 16.5.5 дахь заалтаар төсвийн шууд захирагч нь төсвийн байгууллагын өдөр тутмын үйл ажиллагааг удирдах, батлагдсан төсвийг зориулалтын дагуу зарцуулах бүрэн эрхийг хэрэгжүүлж, мөн хуулийн 40 дүгээр зүйлийн 40.1 дэх хэсэгт зааснаар үр дүнгийн гэрээний дагуу төсвийн зарцуулалт, бүрдүүлэлтийн талаар харьяалагдах дээд шатныхаа төсвийн захирагчийн өмнө хариуцлага хүлээдэг.

Нэгэнт ҮҮСБ-ыг ХЭҮК-ын дэргэд байгуулахдаа үйл ажиллагаа нь хараат бусаар байгуулсан ч Төсвийн тухай хуульд зааснаар төсвийг төлөвлөх, батлагдсан төсвийг

²²⁷ Төсвийн тухай хуулийн 4 дүгээр зүйлийн 4.1.35-т зааснаар «төсвийн захирагч» гэж төсвийн ерөнхийлөн захирагч, төсвийн төвлөрүүлэн захирагч болон төсвийн шууд захирагчийг ойлгоно.

²²⁸ Төсвийн тухай хуулийн 4 дүгээр зүйлийн 4.1.34-т “төсвийн байгууллага” гэж баталсан төсвийн дагуу төрийн чиг үүрэгт хамаарах ажил, үйлчилгээг хэрэгжүүлдэг, Хуулийн этгээдийн улсын бүртгэлийн тухай хуульд заасны дагуу улсын бүртгэлийн асуудал эрхэлсэн төрийн захиргааны байгууллагад бүргүүлсэн төрийн болон орон нутгийн өмчит, ашгийн төлөө бус хуулийн этгээдийг ойлгохоор хуульчилсан байдаг.

²²⁹ Төсвийн тухай хуулийн 3 дугаар зүйлийн 3.4 дэх хэсэг.

зориулалтын дагуу зарцуулахад Төсвийн тухай хуульд заасан төсвийн ерөнхийлөн захирагч, шууд захирагч, ерөнхий болон ахлах нягтлан бодогч нарын хуульд заасан бүрэн эрх, чиг үүргийг өөрчлөх боломжгүй юм. Мөн ЭШУС асуудал эрхэлсэн гишүүнийг төсвийн шууд захирагч болгох боломжгүй буюу төсвийн шууд захирагч нь төсвийн ерөнхийлөн захирагчийн өмнө ажлаа хариуцаж, үүрэг хүлээдэг тул хараат бусаар үйл ажиллагаа явуулах бүрэн эрхтэй нь зөрчилдөхөөр байна.

2.2. Төсвийн зарлага, Төрийн сангийн үйл ажиллагааны тухайд:

Төсвийн тухай хуулийн 24 дүгээр зүйлийн 24.1 дэх хэсэгт “Төсвийн зарлага нь урсгал болон хөрөнгийн зардал, эргэн төлөгдөх төлбөрийг хассан цэвэр зээлийн нийлбэрээс бүрдэнэ” гэж зохицуулсан байдаг. Сүүлийн хоёр жилүүд²³⁰-ийн төсвийн тухай хуулиудаас авч үзвэл ХЭҮК-ын даргын буюу тухайн байгууллагын төсвийн ерөнхийлөн захирагчийн батлагдсан төсөв нь урсгал болон хөрөнгийн зардлаас бүрдэж байна. Харин 2021 оноос өмнөх онуудын төсвийн тухай хуульд зөвхөн урсгал зардал батлагдсан байдаг.

Төсвийн тухай хуулийн 36 дугаар зүйлийн 36.1 дэх хэсэгт “Төрийн сангийн тогтолцоо нь төв төрийн сан, аймаг, нийслэлийн төрийн сан, сум, дүүргийн төрийн сан, төрийн захиргааны төв байгууллагын төрийн сангийн нэгж, төсвийн нягтлан бодогч (цаашид «төрийн сан» гэх)-оос бүрдэх”-ээр зохицуулсан. Төрийн сан нь Төсвийн тухай хуулийн 37 дугаар зүйлийн 37.1.2-т зааснаар төсвийн орлого, зарлагын өдөр тутмын гүйлгээг хийх нийтлэг чиг үүрэгтэй.

Төсвийн тухай хуулийн 37 дугаар зүйлийн 37.2 дахь хэсэгт зааснаар Монгол Улсын Засгийн газрын 2015 оны 01 дүгээр сарын 26-ны өдрийн 24 дүгээр тогтоолын хавсралтаар батлагдсан “Төрийн сангийн үйл ажиллагааны журам”-ын 4.1-д заасан “...Төрийн сан нь төсвийн байгууллагын батлагдсан төсвийн хуваарийн дагуу орлого, зарлагын гүйлгээ, төлбөр тооцоог ТСНД²³¹-аар хийж гүйцэтгэнэ” гэх зохицуулалт бүх төсвийн байгууллагад нийтлэг үйлчилдэг.

Төрийн сангийн үйл ажиллагааны журмын 7.1-д “Төсвийн байгууллагын бүртгэлийн дансанд хяналт тавих, зарлагын гүйлгээ хийх эрхийг **хоёр гарын үсэгтэйгээр баталгаажуулна**. 1 дүгээр гарын үсгийг хууль болон төсвийн ерөнхийлөн захирагчийн тушаалаар эрх олгосон албан тушаалтан, 2 дугаар гарын үсгийг Нягтлан бодох бүртгэлийн тухай хууль, Төсвийн хуульд заасны дагуу төсвийн ерөнхий, ахлах нягтлан бодогч нар зурна” гэж зохицуулсан байдаг.

Энэ нь төсвийн байгууллагаас аливаа санхүүгийн гүйлгээг хийхэд нийтлэг үйлчилдэг зохицуулалт бөгөөд гарын үсэг зурсан эрх бүхий албан тушаалтнууд тухайн төрийн сангийн гүйлгээний хариуцлагыг хүлээдэг. Ийнхүү гарын үсэг зурагдсаны дараа тухайн байгууллагын тамга, тэмдгээр баталгааждаг²³². Түүнчлэн тухайн санхүүгийн гүйлгээ нь эдийн засгийн ямар ангилалд багтахаас хамаарч Төрийн сангийн үйл ажиллагааны журмын 7.8-д заасан баримтуудыг эх хувиар нь буюу төлбөрийн болон бэлэн мөнгөний хүсэлтийг үндэслэх баримтын эх хувь, хяналтын хуудасны хамт хүргүүлдэг²³³.

²³⁰ 2022, 2023 онуудын төсвийн тухай хуулиас.

²³¹ Төрийн сангийн нэгдсэн данс.

²³² Төрийн сангийн үйл ажиллагааны журмын 7.5-д зааснаар.

²³³ Үндэслэх баримтад: урсгал зардалтай холбоотой гүйлгээ хийх тохиолдолд төсвийн захирагчийн тушаал,

Төрийн сангийн үйл ажиллагааны журмын 7.13.2, 7.13.5-д тус тус зааснаар ерөнхий нягтлан бодогч, тооцооны нягтлан бодогчоор дамжуулан бүртгэлийн данснаас гүйлгээ хийх, бүрдэл хангаагүй гарын үсгээр гүйлгээ хийж, зардал гаргахыг хориглосон байдаг. Мөн төсвийн бүх байгууллага төрийн сангаар дамжуулан аливаа санхүүгийн гүйлгээг хийж, хууль тогтоомжид заасан 2 гарын үсгээр баталгааждаг тул хараат бус гишүүний төсөв, санхүүгийн бие даасан байдлыг процессын хувьд хангах боломжгүй эрх зүйн орчинтой байна.

ХЭҮК-ын 2023 оны төсвийн санал, төсвийн хэмжээг дүгнэвэл:

ХЭҮК-ын 2022 оны 6 дугаар сарын 10-ны өдрийн 02/601 дугаартай албан бичгээр ХЭҮК-ын 2023 оны урсгал зардлыг 7,156.2 сая төгрөгөөр тооцоолж, төсвийн санал гаргасан. Хүний эрхийн Үндэсний Комиссын тухай хуулийн 6 дугаар зүйлийн 6.1 дэх хэсэгт зааснаар Монгол Улсын Их Хурлын Хууль зүйн байнгын хорооны 2022 оны 7 дугаар сарын 22-ны өдрийн УИХ-13/7378 дугаартай албан бичгээр дээрх төсвийг хянан 2,596.0 сая төгрөгөөр багасгаж, 4,560.2 сая төгрөгөөр зөвшөөрсөн байна.

Төсвийн тухай хуулийн 8 дугаар зүйлийн 8.3.3 дахь заалтын дагуу Монгол Улсын Засгийн газрын 2022 оны 6 дугаар сарын 29-ний өдрийн “Төсвийн ерөнхийлөн захирагч нарын 2023 оны төсвийн хязгаарыг батлах тухай” 258 дугаар тогтоолын хавсралтын XXVI-д ХЭҮК-ын даргын 2023 оны төсвийн урсгал зардал 2,597.9 сая төгрөг, хөрөнгийн зардал 142.0 сая төгрөг, нийт 2,739.9 сая төгрөгийн суурь зарлагын дүнтэй байхаар тооцоолсон байдаг.

Харин Монгол Улсын 2023 оны төсвийн тухай хуулийн 6 дугаар зүйлийн 6.1.6-д зааснаар ХЭҮК-ын даргын зардлыг 4,480.5 сая төгрөгөөр баталж, анхны төсвийн саналыг 37 хувиар буюу 2,675.7 сая төгрөгөөр багасгаж баталсан байна. Ийнхүү багасгаж төсөвлөхдөө ЭШУС асуудал эрхэлсэн гишүүний төсөвт өөрчлөлт оруулсан эсэх нь нийтэд ил тод биш байна. Хэрэв ҮУСБ-ын төсвийн саналыг төсвийн төсөл боловсруулагч, эрх бүхий төрийн захиргааны төв байгууллагаас багасгаж төсөвлөсөн бол Монгол Улсын Хүний эрхийн Үндэсний Комиссын тухай хуулийн 31 дүгээр зүйлийн 31.3 дахь хэсэг, 38 дугаар зүйлийн 38.1 дэх хэсэгт заасан зохицуулалттай зөрчилдөхөд хүргэнэ.

Хэдийгээр Хүний эрхийн Үндэсний Комиссын тухай хуулийн 6 дугаар зүйлийн 6.2 дахь хэсэгт “Комиссын төсөв үйл ажиллагаагаа хараат бусаар хэрэгжүүлэх шаардлагыг хангасан байх бөгөөд ... эрүү шүүлтээс урьдчилан сэргийлэх ажиллагааг хэрэгжүүлэх, шинжээч томилон ажиллуулахад шаардагдах зардал болон бусад зардлыг санхүүжүүлэхэд зарцуулагдана” гэж хуульчлагдсан ч ЭШУС асуудал эрхэлсэн гишүүн нь бие даасан төсөвтэй байх талаар зохицуулаагүй тул ХЭҮК-ын төсөвт нэгтгэгдэн төсөвлөгдөж буйг буруутгах эрх зүйн үндэслэлгүй байна.

төсвийн задаргааг баталсан хавсралт, баталгаажуулсан цалингийн жагсаалт, товчоо, ажил, үйлчилгээ гүйцэтгэх, бүтээгдэхүүн худалдан авахтай холбоотой үнэлгээний хорооны шийдвэр, гүйцэтгэгчтэй байгуулсан гэрээ, бараа, ажил, үйлчилгээ хүлээн авсан акт, нэхэмжлэх, бараа материалын орлого, зарлагын баримт, өр төлбөр байгааг нотолсон тооцоо нийлсэн акт, жижиг мөнгөн сангийн тайлан, банк дахь бэлэн мөнгөний дансны хуулга, хөрөнгийн зардалтай холбоотой гүйлгээ хийх тохиолдолд хөрөнгө оруулалтын санхүүжилт хийгдсэн дансны хуулга болон бусад бичиг баримт хамаарна. Үндэслэх баримтын мэдээллийн үнэн зөв байдлыг тухайн байгууллага хариуцна.

2.3. Төсөв, төлөвлөлтийн харилцан хамаарлын тухайд:

Жил бүр УИХ-аас батлагддаг төсвийн тухай хууль нь Хөгжлийн бодлого, төлөвлөлт, түүний удирдлагын тухай хуулийн 6 дугаар зүйлийн 6.9 дэх хэсэгт зааснаар богино хугацааны хөгжлийн төлөвлөлт байдаг. Мөн хуулийн 5 дугаар зүйлийн 5.1.17 дахь заалтаар “төлөвлөлтөд суурилсан төсөвлөлтийн зарчим”-ыг хуульчилсан.

Төсвийн төслийг хуульд заасан хугацаанд төсвийн ерөнхийлөн захирагч эцэслэн холбогдох эрх бүхий байгууллага, албан тушаалтанд хүргүүлэхдээ Төсвийн тухай хуулийн 5 дугаар зүйлд заасан төсвийн зарчмыг баримтлан Төсвийн тухай хуулийн 31 дүгээр зүйлийн 31.1 дэх хэсэг²³⁴-т заасан шаардлагыг хангах ёстой. Хэрэв ЭШУС гишүүний төсвийн санал нь Төсвийн тухай хуулийн 31 дүгээр зүйлийн 31.1.3 дахь заалтад заасан төсвийн хязгаарт багтаасан байх шаардлагыг хангах боломжгүйд хүрвэл Төсвийн тухай хуулийн 31 дүгээр зүйлийн 31.2 дахь хэсэгт зааснаар үндэслэл, тайлбартайгаар хүргүүлж болно. Ийнхүү хүргүүлэхдээ УИХ-ын Хууль зүйн байнгын хороо болон санхүү, төсвийн асуудал эрхэлсэн төрийн захиргааны төв байгууллагатай нягт уялдаатай хамтран ажиллах нь чухал.

Мөн Төсвийн тухай хуулийн 22 дугаар зүйлийн 22.6.5 дахь заалтад “төсвийн ерөнхийлөн захирагч нь өөрийн батлагдсан төсвийг төсвийн төвлөрүүлэн захирагч бүрээр, төсвийн төвлөрүүлэн захирагчид харьяалагдахгүй төсвийг төсвийн шууд захирагч бүрээр, энэ хуулийн 22.2.3-22.2.6-д заасан ангиллаар, хүрэх үр дүнгийн хамт батлах”-даа төсвийг төлөвлөх, батлах, хэрэгжүүлэх, тайлагнах үе шат бүрд хэрэглэдэг.

Хөгжлийн төлөвлөлт бус тухайн байгууллагын хууль тогтоомжид заасан чиг үүргийг хэрэгжүүлэхдээ байгууллагын стратеги төлөвлөгөө, гүйцэтгэлийн жилийн төлөвлөгөөг боловсруулж батлах үедээ сайтар хэлэлцэх нь тэргүүлэх ач холбогдолтой. Учир нь байгууллагын төлөвлөгөө нь төсөв батлагдсаны дараа хэлэлцэн батлах хууль зүйн цагалбартай байдаг. Тодруулбал, Төсвийн тухай хуулийн 8 дугаар зүйлийн 8.4.8-д зааснаар УИХ жилийн төсвийн төслийг хэлэлцэн жил бүрийн 11 дүгээр сарын 15-ны дотор батлах шаардлагатай байдаг. Харин байгууллагын гүйцэтгэлийн төлөвлөгөөг Төрийн албаны тухай хуулийн 54 дүгээр зүйлийн 54.1 дэх хэсэгт зааснаар төсвийн шууд захирагч тухайн жилийн Төсвийн тухай хуульд заасан өөрийн эрхлэх асуудлын хүрээнд хэрэгжүүлэх хөтөлбөр, арга хэмжээний биелэлтийг зохион байгуулах зорилгоор гүйцэтгэлийн төлөвлөгөө боловсруулан баталж, хэрэгжүүлдэг.

Байгууллагын гүйцэтгэлийн төлөвлөгөөг Монгол Улсын Засгийн газрын 2020 оны 217 дугаар тогтоолын хавсралтаар батлагдсан “Байгууллагын гүйцэтгэлийн төлөвлөгөө боловсруулах, гүйцэтгэлийн зорилт, шалгуур үзүүлэлтийг тогтоох, тайлан гаргах журам”-ын 2.6-д зааснаар 1 дүгээр сарын 05-ны өдрийн дотор

²³⁴ 31.1.1.санхүүжилтийг үндсэн чиг үүрэгт хамаарах хөтөлбөр, арга хэмжээний хүрээгээр тодорхойлсон байх;

31.1.2.хөтөлбөрийн зорилго, зорилт, хүрэх үр дүнгийн үзүүлэлтийг тодорхойлсон байх;

31.1.3.жилийн төсвийн хязгаарт багтаасан байх;

31.1.4.эрхлэх асуудлын хүрээнд хөрөнгө оруулалтын арга хэмжээ, түүнд шаардагдах хөрөнгийн хэмжээг холбогдох хөтөлбөрт тусгасан байх;

31.1.5.эрхлэх асуудлын хүрээнд төсвөөс санхүүжүүлэх тэтгэвэр, тэтгэмж, бусад санхүүгийн дэмжлэгийн төрөл, хэмжээг холбогдох хөтөлбөрт тусгасан байх;

31.1.6.худалдан авах бараа, ажил, үйлчилгээний төлөвлөгөөний төслийг хавсаргасан байх.

буюу төсвийн жил эхэлснээс хойш 5 хоногийн дотор төсвийн шууд захирагч батлах хууль зүйн шаардлагатай. Ийнхүү жилийн гүйцэтгэлийн төлөвлөгөөг боловсруулахад тухайн байгууллагын дөрвөн жилийн стратеги төлөвлөгөө болон журамд заасан шаардлага, шалгуурыг хангаж, боловсруулдаг.

Төрийн албаны тухай хуулийн 53 дугаар зүйлийн 53.1 дэх хэсэгт зааснаар төсвийн ерөнхийлөн захирагч хууль тогтоомжид нийцүүлэн харьяа байгууллагын дөрвөн жилийн стратеги төлөвлөгөөг боловсруулан баталж, хэрэгжилтийг хариуцан зохион байгуулдаг. Уг стратеги төлөвлөгөө нь үйл ажиллагааны стратеги, бүтцийн өөрчлөлтийн хөтөлбөрөөс тусдаа батлагддаг, үндэслэл-үр дагаврын хувьд ялгаатай төлөвлөлтүүд юм.

Журамд зааснаар “хуулиар олгосон чиг үүргийг хэрэгжүүлэх арга хэмжээ”, “төрийн албан хаагчийн сургалтын хөтөлбөр”, “төрийн албан хаагчийн ажиллах нөхцөл, нийгмийн баталгааг хангах хөтөлбөр”, “өмнөх оны төлөвлөгөөнөөс биелээгүй, цаашид үргэлжлүүлэн хэрэгжүүлэх шаардлагатай арга хэмжээ” болон стратеги төлөвлөгөөнд тус тус үндэслэн гүйцэтгэлийн төлөвлөгөөг боловсруулж, баталдаг. Байгууллагын гүйцэтгэлийн төлөвлөгөө батлагдсаны дараа нэгжийн дарга болон төрийн жинхэнэ албан хаагчийн гүйцэтгэлийн төлөвлөгөө боловсруулагдан батлагддаг.

ХЭҮК нь нийтэд ил тод мэдээллээр 2021 оны гүйцэтгэлийн төлөвлөгөөгөөр нийт 15 зорилтын хүрээнд 105 арга хэмжээ төлөвлөсний 35 захиргаа, удирдлагын шинжтэй төлөвлөлт байна²³⁵. Харин 2022 оны гүйцэтгэлийн төлөвлөгөөнд Комиссын стратегийг хэрэгжүүлэх 6 стратегийн зорилго, 19 зорилтын хүрээнд 84 арга хэмжээ, төслийн зардлаар хэрэгжүүлэх 7 хөтөлбөр, арга хэмжээ, төрийн захиргааны 8 арга хэмжээ нийт 99 арга хэмжээг төлөвлөжээ²³⁶. ЭШУС асуудал эрхэлсэн гишүүн Монгол Улсын Хүний эрхийн Үндэсний Комиссын тухай хуулийн 16 дугаар зүйлд заасан Комиссын хуралдаанд оролцохгүй бөгөөд Комиссын дарга гагцхүү тус хуулийн 19 дүгээр зүйлийн 19.1.10-т заасны дагуу ЭШУС асуудал эрхэлсэн гишүүний үйл ажиллагаанд дэмжлэг үзүүлэх бүрэн эрхийг хэрэгжүүлдэг.

Судлан буй асуудлын хувьд ЭШУС асуудал эрхэлсэн гишүүн, түүнд дэмжлэг үзүүлэх нэгж нь ХЭҮК-ийн хуралдаанд оролцдоггүй, Тамгын газрын бүтцэд хамаардаггүй. Тодруулбал, Монгол Улсын Хүний эрхийн Үндэсний Комиссын тухай хуулийн 7 дугаар зүйлд Комиссын чиг үүрэгт эрүү шүүлтээс урьдчилан сэргийлэх үндэсний ажиллагааг хэрэгжүүлэх талаар дурдаагүй буюу уг чиг үүргийг бие даасан 7 дугаар бүлэгт хуульчилсан. Мөн хуулийн 34 дүгээр зүйлийн 34.1.9, 34.1.10, 34.1.11-т тус тус зааснаар ЭШУС нэгжийн даргыг томилох, чөлөөлөх, нэгжийн дотоод зохион байгуулалтын асуудлыг шийдвэрлэх, дотоод үйл ажиллагаатай холбогдсон дүрэм, журам баталж мөрдүүлэх зэрэг бүрэн эрхийг ЭШУС асуудал эрхэлсэн гишүүн хэрэгжүүлэхээр хуульчлагдсан.

Комиссын хуралдаанд ЭШУС асуудал эрхэлсэн гишүүн оролцдоггүй учраас тухайн жилийн батлагдсан төсвийг хэрхэн захиран зарцуулахтай шууд хамааралтай жилийн гүйцэтгэлийн төлөвлөгөө боловсруулах, хэлэлцэх, батлах процесст оролцох боломжгүй байна. Түүнчлэн ЭШУС нэгжийн албан хаагчдын гүйцэтгэлийн төлөвлөгөө нь комиссын төлөвлөлтөд хамаардаггүй. Энэ нь

²³⁵ <https://bit.ly/3Ps0ZHD>

²³⁶ <https://bit.ly/3FSw3x8>

Төсвийн тухай хууль, Төрийн албаны тухай хууль, тэдгээрт нийцүүлэн гаргасан хууль тогтоомж нь Монгол Улсын Хүний эрхийн Үндэсний Комиссын дурдсан зохицуулалттай зөрчилдөж байгаатай шууд хамааралтай гэж үзэж байна.

2.4. Гадаадын зээл, тусламж, хандивын хөрөнгийг захиран зарцуулахад анхаарах асуудал

Төсвийн тухай хуулийн 11 дүгээр зүйлийн 11.1.8-д заасан “зээл, тусламжийн санхүүжилт, зээл, тусламжийн нэгдсэн бодлого, зохицуулалтын удирдлагыг хэрэгжүүлэх, үйлчилгээ, бүртгэлийн үйл ажиллагаа эрхлэх” бүрэн эрхийг санхүү, төсвийн асуудал эрхэлсэн Засгийн газрын гишүүн хэрэгжүүлдэг. Мөн хуулийн 14 дүгээр зүйлийн 14.2.7-д зааснаар гадаадын зээл, тусламжаар хэрэгжсэн төслийн биелэлтийг төсвийн удирдлагаар хангаж ажиллах бүрэн эрхийг төсвийн ерөнхийлөн захирагчид олгосон байдаг.

Мөн төсвийн жилийн явцад шинээр бий болсон аливаа орлого, эх үүсвэр, зээл, хандив, тусламж, тэдгээрээр санхүүжүүлсэн үйл ажиллагааны зарлага нь төсвийн бүрэлдэхүүн байдаг нь Төсвийн тухай хуулийн 5 дугаар зүйлийн 5.1.2-т заасан төсвийн иж бүрэн, үнэн зөв байдлыг хангасан байх зарчмын хэрэгжилт болдог.

ЭШЭКНП-ын 26 дугаар зүйлийн 1 дэх хэсэгт “Нэгдсэн Үндэстний Байгууллагын Ерөнхий Ассамблейн зохих журмын дагуу Тусгай санг байгуулна. Энэ санг Нэгдсэн Үндэстний Байгууллагын санхүүгийн дүрэм, журмын дагуу захиран зарцуулж, Урьдчилан сэргийлэх дэд хороо оролцогч улсад очсоны дараа гаргасан зөвлөмжийг хэрэгжүүлэх, үндэсний урьдчилан сэргийлэх байгууллагыг дэмжих, сургалтын хөтөлбөрт санхүүгийн дэмжлэг үзүүлэхэд зарцуулна” гэж заасан.

Тус зохицуулалтын хүрээнд ЭШУС асуудал эрхэлсэн гишүүн хандив, тусламж авахад дараах хүндрэлтэй нөхцөл байдлууд үүснэ. Тухайлбал, Төсвийн тухай хуулийн 25 дугаар зүйлийн 25.2 дахь хэсэгт зааснаар хуульд өөрөөр заагаагүй бол “эмнэлгийн үйлчилгээ, бүх шатны боловсролын үйлчилгээ, соёлын үйлчилгээ болон хууль зүйн туслалцааг үнэ төлбөргүй үзүүлэх”-д хандив, тусламж авч болохоор хязгаарлагдмал зохицуулалт үйлчилдэг. Мөн зүйлийн 25.12 дахь хэсэгт “Монгол Улсын олон улсын гэрээнд өөрөөр заагаагүй бол тусламжийн орлогыг төрийн сангийн нэгдсэн дансанд байршуулна” гэж заасан байдаг.

Монгол Улсын Засгийн газрын 2016 оны 176 дугаар тогтоолын хавсралтаар батлагдсан “Гадаадын тусламж авах, зарцуулах, удирдах, бүртгэх, тайлагнах журам”-д зааснаар ТСНД-д тухайн орлого байршдаг нь Төлбөр тооцоог үндэсний мөнгөн тэмдэгтээр гүйцэтгэх тухай хуулийн үйлчлэлтэй шууд хамааралтай бөгөөд журамд зааснаар хандив, тусламжийн төрөл, хэлбэрээс хамаарч нийтлэг, тусгай шаардлага тавигддаг болно.

Иймд хуульд өөрөөр заагаагүй бол гадаадын болон дотоод төрийн өмчит бус хуулийн этгээдээс оруулах тусламж, хандивын орлогыг гагцхүү ТСНД-аар дамжуулж, төсвийн ерөнхийлөн захирагчийн тухайн жилийн батлагдсан төсвийн 50 хувиас хэтрэхгүй байх зэрэг журамд заасан шаардлагуудыг хангах эрх зүйн шаардлагатай. Мөн тухайн хандив, тусламжийн орлогыг захиран зарцуулахад төрийн сангийн үйл ажиллагааны журам үйлчлэх тул ХЭҮК болон ЭШУС асуудал эрхэлсэн гишүүний харилцан уялдаатай төсөвлөлт, төлөвлөгөө болон

зарцуулалтын хэлбэр, төрлийг нарийвчлан тогтоох шаардлага үүсэхээр байна.

2.5. Төрийн хэмнэлтийн тухай хууль Төсвийн тухай хуулийн хэрэгжилтэд нөлөөлөх тухайд:

Монгол Улсын Их Хурлаас 2022 оны 4 дүгээр сарын 29-ний өдөр баталсан Төрийн хэмнэлтийн тухай хууль нь Төсвийн тухай хуульд нөлөөлдөг. Учир нь Монгол Улсын 2023 оны төсвийн тухай хуулийн үзэл баримтлал, судалгаанаас авч үзвэл төсвийн сахилга бат, зарцуулалтын хязгаарыг тухайлан төлөвлөн, төсөвлөх шаардлагатай болсон. Төрийн хэмнэлтийн тухай хуулийн 3 дугаар зүйлийн 3.1.2, 3.1.11-т тус тус зааснаар ХЭҮК, албан тушаалтан, санхүүжилт нь уг хуулийн үйлчлэлд хамаарна. Гагцхүү ХЭҮК нь Төрийн хэмнэлтийн тухай хуулийн 6 дугаар зүйлийн 6.5.18 дахь заалтаар “орон нутагт албан томилолтоор, хуульд заасан эрх бүхий этгээд газар дээрх хяналт шалгалтаар ажиллахад хувийн хэвшлийн аж ахуйн нэгж, эсхүл төрийн болон орон нутгийн өмчийн авто тээврийн байгууллагаар үйлчлүүлэхээс бусад тохиолдолд автомашин ашиглахыг хориглосон” зохицуулалт үйлчлэхгүй.

Хэдийгээр ЭШУС асуудал эрхэлсэн гишүүн ХЭҮК-ийн бүрэлдэхүүнд хамаарахгүй ч төсөв, санхүүгийн удирдлага, зохицуулалтын хувьд Төрийн хэмнэлтийн тухай хуулийн үйлчлэлд мөн адил хамаарна. Ингэхдээ орон нутгийн албан томилолт, газар дээрх хяналт шалгалтаар ажиллахад автомашин ашиглаж болох бөгөөд төсвийн бусад эрх зүйн хязгаарлалтууд нь нэгэн адил хамаарч байна.

ГУРАВ. СУДАЛГААНЫ ДҮГНЭЛТ

Хүний эрхийн Үндэсний Комисс болон ЭШУС асуудал эрхэлсэн гишүүн нь бие даасан хоёр институт болох ч Төсвийн тухай хуульд зааснаар төсөв, санхүүгийн хараат бус байдал нь бодитой, тодорхой хэрэгжих боломжгүй байна. Тодруулбал, Төсвийн тухай хуульд зааснаар ХЭҮК-ын дарга нь төсвийн ерөнхийлөн захирагч болж, ХЭҮК-ын Тамгын газрын дарга нь төсвийн шууд захирагч болдог. Аливаа төсвийн байгууллага нь төрийн сангийн гүйлгээгээр тухайн жилийн батлагдсан төсвөө зориулалтын дагуу зарцуулахдаа нэг болон хоёр дугаар гарын үсгээр баталгаажуулан зарлага гаргадаг.

ЭШУС асуудал эрхэлсэн гишүүний үйл ажиллагааны хараат бус байдлыг хуульчилсан ч төсөв, санхүүгийн хувьд зайлшгүй бусад этгээдийн оролцоо шаардлагатай байна. Төрийн сангийн үйл ажиллагааны журамд зааснаар ерөнхий болон ахлах нягтлан бодогчийг Сангийн яамны Төрийн нарийн бичгийн даргатай зөвшилцөж томилдог. Тухайн томилгоо нь хууль зүйн шаардлага хангаагүй тохиолдолд хоёр дугаар гарын үсэг зурж, санхүүгийн гүйлгээ хийх боломжгүй байна.

ХЭҮК-ын төсвийг санхүү, төсвийн асуудал эрхэлсэн төрийн захиргааны төв байгууллага болон УИХ-ын Хууль зүйн байнгын хороо хянан зөвшөөрөл өгөхдөө ЭШУС асуудал эрхэлсэн гишүүний төсвийг үйл ажиллагаа явуулахад хүрэлцэхүйц, чиг үүргээ бүрэн хэрэгжүүлэхүйц байх шаардлагыг харгалзах шаардлагатай. Мөн тухайн жилийн батлагдсан төсөвт нийцүүлэн ХЭҮК-ын гүйцэтгэлийн төлөвлөгөөг боловсруулахад ЭШУС асуудал эрхэлсэн гишүүний үйл ажиллагааны төлөвлөгөөг харгалзан батлагдсан төсвийг зориулалтын дагуу зарцуулахад төсвийн ерөнхийлөн захирагч дэмжлэг үзүүлэн хамтран ажилласнаар тулгамдсан

асуудлыг даван туулах боломжтой гэж үзэж байна.

ДӨРӨВ. САНАЛ, ЗӨВЛӨМЖ

Бие даасан институтийн төсөв, санхүүгийн хараат бус байдалд хийсэн дүн шинжилгээгээр дараах санал, зөвлөмжийг гаргаж байна. Үүнд:

Санхүү, төсвийн асуудал эрхэлсэн төрийн захиргааны төв байгууллага болон УИХ тухайн жилийн төсвийн төслийг өргөн мэдүүлж, батлахдаа ЭШУС асуудал эрхэлсэн гишүүний төсвийг төлөвлөсөн үйл ажиллагаагаа хэрэгжүүлэх бүрэн боломжтой байхаар хянан зөвшөөрөх;

Төсвийн төсөл боловсруулах, батлагдсан төсвийг зориулалтын дагуу захиран зарцуулахад ХЭҮК-ын дарга буюу төсвийн ерөнхийлөн захирагч хуульд зааснаар ЭШУС асуудал эрхэлсэн гишүүнд дэмжлэг үзүүлэн нягт хамтран ажиллах;

Төсвийн ерөнхийлөн захирагч буюу ХЭҮК-ын дарга хуульд зааснаар дэмжлэг үзүүлэхдээ төсвийн шууд захирагч буюу ХЭҮК-ын Тамгын газрын даргад ЭШУС үйл ажиллагааны төсөв хангалттай, чиг үүргээ бүрэн хэрэгжүүлэхүйц байдлаар зарцуулахаар тодорхой чиглэл өгөх;

Байгууллагын гүйцэтгэлийн төлөвлөгөөг боловсруулахад ЭШУС асуудал эрхэлсэн гишүүний үйл ажиллагааны төлөвлөлтийг харгалзан үзэж, төсвийн хуваарилалт, дэлгэрэнгүй задаргаагаа боловсруулахдаа дэмжлэг үзүүлэх.

Гадаадын хандив, тусламжийн орлогыг зориулалтын дагуу захиран зарцуулахад ХЭҮК-ын нэг болон хоёрдугаар гарын үсэг зурах албан тушаалтнууд ЭШУС асуудал эрхэлсэн гишүүнд мэргэжил, арга зүйн дэмжлэг үзүүлэх, энэ талаарх ажлыг төсвийн ерөнхийлөн захирагч удирдан зохион байгуулах.

IV ХЭСЭГ

МОНГОЛ УЛСЫН ХҮНИЙ ЭРХИЙН ҮНДЭСНИЙ КОМИССЫН ТУХАЙ ХУУЛЬД НЭМЭЛТ, ӨӨРЧЛӨЛТ ОРУУЛАХ ТУХАЙ ХУУЛИЙН ТӨСӨЛ, ДАГАЛДАХ ХУУЛИЙН ТӨСӨЛ, ТАНИЛЦУУЛГА, ҮЗЭЛ БАРИМТЛАЛЫН ТӨСӨЛ

Хавсралт 4.1.

МОНГОЛ УЛСЫН ХҮНИЙ ЭРХИЙН ҮНДЭСНИЙ КОМИССЫН ТУХАЙ ХУУЛЬД НЭМЭЛТ, ӨӨРЧЛӨЛТ ОРУУЛАХ ТУХАЙ ХУУЛИЙН ТӨСӨЛ

УИХ-ын 2023 оны 114 дүгээр тогтоолын 1 дэх хэсэгт заасны дагуу Монгол Улсын Хүний эрхийн үндэсний комиссын тухай хуулийн Эрүү шүүлтээс урьдчилан сэргийлэх үндэсний үйл ажиллагааны зохицуулалтын боловсронгуй болгохоор боловсруулсан хуулийн төслийн тухай

1. Хүн төрөлхтөн нийтээр хүлээн зөвшөөрсөн анхны баримт бичиг бол Хүний эрхийн түгээмэл тунхаглал юм. Хүний эрхийн түгээмэл тунхаглалыг баталснаас хойш эрүүдэн шүүхийг олон улсад хориглосон зохицуулалттай. Тодруулбал, Хүний эрхийн түгээмэл тунхаглалын 5 дугаар зүйлд “Хэнд ч эрүү шүүлт тулган эсхүл хэнтэй ч хэрцгийгээр, хүний ёсноос гадуур буюу нэр төрийг нь доромжлон харьцах, шийтгэх ёсгүй²³⁷” гэж заасан байдаг. Энэ үүднээс “Эрүү шүүлтээс ангид байх эрх” нь хүний жам ёсны эрх бөгөөд ямар ч үед үл хязгаарлагдах, онцгой эрх юм.

Хүнийг эрүүдэн шүүх болон бусад хэлбэрээр хэрцгий, хүнлэг бусаар буюу нэр төрийг нь доромжлон харьцаж шийтгэхээс хамгаалах тухай тунхаглалыг Нэгдсэн Үндэстний Байгууллагын Ерөнхий Ассамблейгаас 1975 оны 12 дугаар сарын 09-ний өдөр баталснаар эрүү шүүлт болон хүнлэг бус, хэрцгий, доромжлох хандлагаас ангид байх эрхийг олон улсын түвшинд баталгаажуулах суурийг тавьсан.

Нэгдсэн Үндэстний Байгууллагын Ерөнхий Ассамблейгаас 1984 оны 12 дугаар сарын 10-ны өдрийн 39/46 дугаар тогтоолоор Эрүүдэн шүүх болон бусад хэлбэрээр хэрцгий, хүнлэг бусаар буюу хүний нэр төрийг доромжлон харьцаж шийтгэхийн эсрэг конвенцыг баталж, 2001 оны 11 дүгээр сарын 2-ны өдөр Улсын Их Хурал соёрхон баталсан. Түүнчлэн Нэгдсэн Үндэстний Байгууллагын Ерөнхий Ассамблейн тавин долдугаар чуулганы 2002 оны 12 дугаар сарын 18-ны өдрийн A/Res/57/199 дүгээр тогтоолоор Эрүүдэн шүүх болон бусад хэлбэрээр хэрцгий, хүнлэг бусаар буюу хүний нэр төрийг доромжлон харьцаж шийтгэхийн эсрэг конвенцын Нэмэлт Протоколыг баталж, 2014 оны 12 дугаар сарын 11-ний өдөр Улсын Их Хурал соёрхон баталсан байна.

²³⁷ ХҮНИЙ ЭРХИЙН ТҮГЭЭМЭЛ ТУНХАГЛАЛ (legalinfo.mn)

Энэхүү протоколын зорилго нь Олон улсын болон Эрүү шүүлтээс урьдчилан сэргийлэх үндэсний бие даасан байгууллага хараат бусаар ажиллах боломжийг олгох буюу Эрүүдэн шүүх болон бусад хэлбэрээр хэрцгий, хүнлэг бусаар буюу хүний нэр төрийг доромжлон харьцаж шийтгэх явдлаас урьдчилан сэргийлэх үндэсний тогтолцоог бий болгоход оршино.

Протоколын 3 дугаар зүйлд зааснаар оролцогч улс бүр үндэсний түвшинд Эрүүдэн шүүх болон бусад хэлбэрээр хэрцгий, хүнлэг бусаар буюу хүний нэр төрийг доромжлон харьцаж шийтгэх явдлаас урьдчилан сэргийлэх зорилгоор эрх хязгаарласан газар тогтмол очиж байх нэг буюу хэд хэдэн байгууллага байгуулах, томилох, эсхүл ийм байгууллагад дэмжлэг үзүүлэх үүргийг хуулиараа хүлээхээр зохицуулсан байна.

Монгол Улс НҮБ-ын Эрүүдэн шүүхийн эсрэг конвенц, түүний Нэмэлт протоколд нэгдэж орсноос хойш багагүй хугацаа өнгөрч байгаа ба НҮБ-ын Хүний эрхийн холбогдох хороодоос Монгол Улсын Эрүүдэн шүүхийн эсрэг Үндэсний урьдчилан сэргийлэх хараат бус бие даасан механизмыг байгуулах асуудлаар удаа дараа зөвлөмж өгч ирсэн²³⁸.

Улсын Их Хурлаас Эрүүдэн шүүх болон бусад хэлбэрээр хэрцгий, хүнлэг бусаар буюу хүний нэр төрийг доромжлон харьцаж шийтгэхийн эсрэг конвенцын Нэмэлт протоколыг соёрхон батлах тухай хуулийг 2014 оны 12 дугаар сарын 11-ний өдөр баталснаар 2015 оны 03 дугаар сарын 14-ний өдрөөс эхлэн Монгол Улсад хүчин төгөлдөр үйлчилж байна.

Монгол Улсын Үндсэн хуулийн Аравдугаар зүйлийн 3 дахь хэсэгт “Монгол Улсын олон улсын гэрээ нь соёрхон баталсан буюу нэгдэн орсон тухай хууль хүчин төгөлдөр болмогц дотоодын хууль тогтоомжийн нэгэн адил үйлчилнэ.” гэж заасан билээ.

Улсын Их Хурлын 2020 оны 24 дүгээр тогтоолын хавсралтаар баталсан “Монгол Улсын Засгийн газрын 2020-2024 оны үйл ажиллагааны хөтөлбөр”-ийн 4.4.12-т “Хууль сахиулах байгууллагын үйл ажиллагаанд хүний эрхэд суурилсан хандлагыг төлөвшүүлж, хүний эрхийн зөрчлийг таслан зогсоох эрх зүйн орчныг боловсронгуй болгох, эрүү шүүлтээс урьдчилан сэргийлэх ажлыг үр дүнтэй хэрэгжүүлнэ.” гэж заасан.

Улсын Их Хурлаас 2020 оны 01 дүгээр сарын 23-ны өдөр Монгол Улсын Хүний эрхийн Үндэсний Комиссын тухай хуулийн шинэчилсэн найруулгыг баталж, тус хуулийн Долоодугаар бүлэгт Эрүү шүүлтээс урьдчилан сэргийлэх үндэсний ажиллагааг тусгайлан зохицуулахаар хуульчилсан. Тус хуулийн зохицуулалтын хүрээнд Эрүүдэн шүүх болон бусад хэлбэрээр хэрцгий, хүнлэг бусаар буюу хүний нэр төрийг доромжлон харьцаж шийтгэх явдлаас урьдчилан сэргийлэх чиг үүргийг Эрүү шүүлтээс урьдчилан сэргийлэх асуудал эрхэлсэн

²³⁸ “Өөрийн харьяаллын нутаг дэвсгэрт байгаа аливаа иргэний эрүүдэн шүүх болон бусад хэлбэрээр хэрцгий, хүнлэг бусаар буюу нэр төрийг доромжлон харьцаж шийтгэхээс ангид байх эрхийг хамгаалах, мөн эрүү шүүлтээс урьдчилан сэргийлэх үйл ажиллагаатай холбоотой олон тулгамдсан асуудал, тэдгээрийг шийдвэрлэх арга замыг “Монгол Улс дахь хүний эрх, эрх чөлөөний төлөв байдлын талаарх илтгэл”-үүд, “Эрүүдэн шүүхийн эсрэг конвенцын хэрэгжилтийн талаарх Монгол Улсын хоёрдугаар илтгэлийг хэлэлцээд НҮБ-ын Эрүүдэн шүүхийн эсрэг хорооноос Монгол Улсад өгсөн зөвлөмж” (2016), “НҮБ-ын Эрүү шүүлтээс урьдчилан сэргийлэх асуудал хариуцсан Дэд хороо Монгол Улсад 2017 оны 09 сарын 11-ээс 20-ны өдрүүдэд хийсэн айлчлал: ажиглалт болон оролцогч улсад хандсан зөвлөмжүүд” (2017), НҮБ-ын Хүний эрхийн зөвлөлийн Хүний эрхийн төлөв байдлыг хянан хэлэлцэх ээлжит нэгдсэн хэлэлцүүлгийн Ажлын хэсгийн 36 дугаар чуулганаар Монгол Улс дахь хүний эрхийн төлөв байдлын талаарх үндэсний гуравдугаар илтгэлийг хэлэлцүүлэх үеэр бусад улсаас өгсөн зөвлөмжүүд” зэрэг болно.

гишүүн хэрэгжүүлэхээр зааж, гишүүний бүрэн эрх, хараат бусаар ажиллах хууль зүйн болон эдийн засгийн баталгааг хангах, чиг үүргийг хэрэгжүүлэх нэгж, алба хаагчдын хараат бусаар ажиллах асуудлыг хуульчлан зохицуулсан.

Улсын Их Хурлаас 2023 оны 12 дугаар сарын 22-ны өдөр баталсан “Монгол Улсын Хүний эрхийн Үндэсний Комиссын тухай хуулийн хэрэгжилтийг хангах, Хүний эрхийн түгээмэл тунхаглал батлагдсаны 75 жилийн ойд зориулсан Улсын Их Хурлын хүндэтгэлийн хуралдаантай холбогдуулан авах арга хэмжээний тухай” 114 дүгээр тогтоолоор Монгол Улсын Их Хурлаас 2020 оны 01 дүгээр сарын 23-ны өдөр баталсан Монгол Улсын Хүний эрхийн Үндэсний Комиссын тухай хуулийн Эрүү шүүлтээс урьдчилан сэргийлэх үндэсний ажиллагаатай холбоотой зохицуулалт нь Эрүүдэн шүүх болон бусад хэлбэрээр хэрцгий, хүнлэг бусаар буюу хүний нэр төрийг доромжлон харьцаж шийтгэхийн эсрэг конвенцод нийцэж байгаа эсэх талаар болон хуулийн холбогдох зүйлийн хэрэгжилтийн үр дагаварт үнэлгээ хийж, танилцуулахыг Улсын Их Хурлын Хууль зүйн байнгын хороо (Д.Цогтбаатар), Хүний эрхийн дэд хороо (Ц.Мөнхцэцэг)-нд даалгасан.

Эрүү шүүлтээс урьдчилан сэргийлэх үндэсний ажиллагааны талаар хараат бус судлаачдын багийн хуулийн хэрэгжилтийн үр дагаварт хийсэн судалгаагаар эрх зүйн зохицуулалтын хэм хэмжээ нь холбогдох конвенц болон Нэмэлт протоколын шаардлагад бүрэн нийцээгүй, ЭШУС үндэсний ажиллагааны чиг үүргээ олон улсын эрх зүйн актад тусгагдсаны дагуу хараат бусаар, бие даасан үр дүнтэй хэрэгжүүлэхэд хүндрэлтэй, үл ойлгогдох байдал үүсгэхүйц, Эрүү шүүлтээс урьдчилан сэргийлэх үндэсний үйл ажиллагаа нь конвенцод заасан хяналт шинжилгээ хийх газрыг хязгаарласан, хүний нөөц, санхүү болон үйл ажиллагааны бие даасан хараат бусаар ажиллах нөхцөл боломжийг олгохгүй, үйл ойлгогдох нөхцөл байдлыг үүсгэхүйц, хуулийг нэг мөр хэрэгжүүлэхэд хүндрэл учирч байгаа нь тогтоогджээ.

Монгол Улсын Хүний эрхийн Үндэсний Комиссын тухай хуулийг 1, 3, 6, 7, 8 дугаар бүлгийн 22 заалтаар үнэлбэл Зорилгод хүрсэн байдал нь 50 хувь, Практикт нийцэж буй байдал нь 22.7 хувь байна.

2. Монгол Улсын Их Хурлын 2020 оны 24 дүгээр тогтоолоор баталсан “Монгол Улсын Засгийн газрын 2020-2024 оны үйл ажиллагааны хөтөлбөр”-ийн 4.4.7-д “Эрүүгийн хууль тогтоомжийн эрх зүйн шинэчлэлийг гүнзгийрүүлж, гэмт хэрэг, зөрчилтэй тэмцэх, урьдчилан сэргийлэх тогтолцоо, бодлого, арга барилыг боловсронгуй болгоно.” гэж; Монгол Улсын Их Хурлын 2021 оны 12 дугаар тогтоолоор баталсан “Монгол Улсын хууль тогтоомжийг 2024 он хүртэл боловсронгуй болгох үндсэн чиглэл”-ийн 77-д “Эрүүгийн хуульд нэмэлт, өөрчлөлт оруулах тухай хуулийн төслийг Засгийн газраас санаачлан боловсруулж, Улсын Их Хуралд өргөн мэдүүлнэ.” гэж; Монгол Улсын Их Хурлын 2020 оны 24 дүгээр тогтоолоор баталсан “Монгол Улсын Засгийн газрын 2020-2024 оны үйл ажиллагааны хөтөлбөр”-ийн дөрөв дэх хэсгийн “Хараат бус бие даасан шүүх, хүний эрхийг дээдэлсэн эрх зүйн шинэчлэл”-ийн 4.4.12-д “Хууль сахиулах байгууллагын үйл ажиллагаанд хүний эрхэд суурилсан хандлагыг төлөвшүүлж, хүний эрхийн зөрчлийг таслан зогсоох эрх зүйн орчныг боловсронгуй болгох, эрүү шүүлтээс урьдчилан сэргийлэх ажлыг үр дүнтэй хэрэгжүүлнэ.” гэж тус тус тусгасан.

Хүний Эрхийн Үндэсний Комиссын “Монгол Улс дахь хүний эрх, эрх чөлөөний байдлын талаарх 22 дахь илтгэл”, Эрүү шүүлтээс урьдчилан сэргийлэх асуудал

эрхэлсэн гишүүний тайланд дурдсанаар сэжигтнийг шүүхийн зөвшөөрөлгүй баривчлах ажиллагаа, цагдан хорих таслан сэргийлэх арга хэмжээ, эмнэлгийн чанартай албадлагын арга хэмжээнд эрүү шүүлт тулган мэдүүлэг авах, түүнийг нотлох баримтын хэмжээнд үнэлэх, хүний эрхийг зөрчих асуудал гарсаар байгааг тодорхойлсон байна. Ялангуяа цагдан хорих таслан сэргийлэх арга хэмжээний хугацааг сунган эрүү шүүлтэд өртөх эрсдэлийг нэмэгдүүлдэг байна.

“Эрүүдэн шүүх” үйлдлийг Эрүүгийн хуульд 4 төрлийн гэмт хэргийн хүндрүүлэх нөхцөлд оруулсан нь гэмт хэргийн зүйлчлэлд тодорхойгүй байдлыг үүсгэж байгаа тул Конвенцын дагуу “эрүүдэн шүүх” гэмт хэргийг оновчтой тодорхойлж, ялыг чангатгах саналыг судлаачид гаргасан байна.²³⁹

Түүнчлэн 2015 оны Эрүүгийн хуулийн 21.12 дугаар зүйлийн агуулга нь Эрүүдэн шүүхийн эсрэг конвенцын 1 дүгээр зүйлд “эрүү шүүлт гэж ил, далд зөвшөөрлөөр тухайн хүн буюу гурав дахь этгээдийн бие махбод, сэтгэл санааг хүчтэй шаналган зовоох аливаа санаатай үйлдэл” гэснийг бүрэн агуулаагүй байна.

Иймд эрүү шүүлт тулгах эсхүл гутаан доромжлох, шахалт дарамт үзүүлэх сэдэлт, зорилго нь гуравдагч этгээд ч эрүүгийн хариуцлага хүлээхээр Эрүүгийн хуульд нэмэлт өөрчлөлт оруулах нь зүйтэй.

Мөн түүнчлэн практик нөхцөл байдлыг тодруулбал Монгол Улсын хэмжээнд мөрдөн шалгах ажиллагааны явцад эрүү шүүлт тулгах гомдол, мэдээлэл буурахгүй байсаар байна.

Прокурорын мэдээлэлд²⁴⁰ 2017 оны сүүлийн хагас жил, 2018-2022 оны байдлаар улсын хэмжээнд Эрүүгийн хуулийн тусгай ангид заасан 13.9 (Хууль бусаар баривчлах), 14.1 (Ялгаварлан гадуурхах), 21.12 (Эрүү шүүлт тулгах) гэмт хэргүүдэд нийт 385 гомдол, мэдээлэл бүртгэгдэн 471 хүн шалгагдсанаас 359 гомдол, мэдээлэл буюу 93,2 %, 449 хүн буюу 95,3 % нь тус тус цагдаагийн алба хаагчтай холбоотой байна.

Цагдаагийн алба хаагчдад холбогдуулан 2017 оны хагас жилийн байдлаар 5 гомдол, мэдээлэлд 5, 2018 онд 33 гомдол, мэдээлэлд 47, 2019 онд 74 гомдол, мэдээлэлд 96, 2020 онд 86 гомдол, мэдээлэлд 115, 2021 онд 86 гомдол, мэдээлэлд 99, 2022 онд 75 гомдол, мэдээлэлд 87 алба хаагч тус бүрд дээрх гэмт хэргийн талаарх гомдол, мэдээллийг иргэн, албан тушаалтнаас гаргажээ.

2017 оны сүүлийн хагас жилийн байдлаар 6 хэрэг бүртгэлтийн хэрэгт 9, 2018 онд 28 хэрэг бүртгэлтийн хэрэгт 33, 2019 онд 46 хэрэг бүртгэлтийн хэрэгт 55, 2020 онд 51 хэрэг бүртгэлтийн хэрэгт 67, 2021 онд 26 хэрэг бүртгэлтийн хэрэгт 35, 2022 онд 22 хэрэг бүртгэлтийн хэрэгт 27 цагдаагийн алба хаагч шалгагджээ.

Прокурорын байгууллагаас 2018 онд 1 хүнтэй 1, 2020 онд 1 хүнтэй 1, 2021 онд 3 хүнтэй 2, 2022 онд 2 хүнтэй 1 эрүүгийн хэргийг тус тус хэрэгсэхгүй болгосны зэрэгцээ 2018, 2019 онд тус бүр 1 хүнтэй 1, 2020 онд 7 хүнтэй 4, 2021 онд 4 хүнтэй 2, 2022 онд 7 хүнтэй 5 эрүүгийн хэргүүдэд яллах дүгнэлт үйлдэн шүүхэд шилжүүлсэн байх бөгөөд 2022 онд өмнөх оноос 2,5 дахин өсжээ²⁴¹.

²³⁹ “Эрүүдэн шүүх болон бусад хүнлэг бус харьцаанаас ангид байх эрхийн хэрэгжилт” (Монгол Улсын Хүний эрхийн ТББ-уудын форум, 2019.10.03).

²⁴⁰ УЕП-ын туслах прокурор, Хэрэг бүртгэх, мөрдөн байцаах ажиллагаанд хяналт тавих хэлтсийн даргын 2023 оны 02 дугаар сарын 06-ны өдрийн 4/1751,

²⁴¹ Эрүү шүүлтээс урьдчилан сэргийлэх асуудал эрхэлсэн гишүүний тайлан. 2023 он. Уб.

Иймд Монгол Улсын Үндсэн хууль, Эрүүдэн шүүх болон бусад хэлбэрээр хэрцгий, хүнлэг бусаар буюу хүний нэр төрийг доромжлон харьцаж шийтгэхийн эсрэг конвенц, түүний нэмэлт протокол, Монгол Улсын Олон улсын гэрээгээр хүлээсэн үүргээ биелүүлэхийн чухлыг эргэн санаж, НҮБ-ын хүний эрхийн механизм, тэдгээрийн хараат бус шинжээч, ажлын хэсгийн зөвлөмжийг гарцаагүй хэрэгжүүлэх шаардлагатайг анхаарч, Эрүү шүүлтээс урьдчилан сэргийлэх үндэсний ажиллагаа Монгол Улсад шинээр бүрэлдэн бий болж байгаа эмзэг цаг үе гэдгийг мэдэрч, маш олон хаалттай хаалганы цаана байгаа хүмүүсийн эрхийг хамгаалахыг чухалчлан, хууль тогтоогч, ОУБ, ТББ, хүний эрхийн болон нийгмийн зүтгэлтэн, судлаач, иргэдийн оролцоо, дэмжлэг нэн хэрэгтэй байгааг тодотгон, Эрүү шүүлтээс урьдчилан сэргийлэх үндэсний ажиллагааг хууль, Монгол Улсын Олон улсын гэрээнд заасны дагуу хараат бусаар хэрэгжүүлэх нөхцөл бололцоог хангах арга хэмжээг Монгол Улсын ХЭҮК-ын тухай хууль, Эрүүгийн хууль, бусад хууль, тогтоомжид нэмэлт, өөрчлөлт оруулах замаар нэг мөр шийдвэрлэх нь зүйтэй.

Монгол Улсын ХЭҮКтХ 2020 оны 01 дүгээр сарын 23-ны өдөр батлагдсан 8 бүлэг 41 зүйлтэй. Хуульд нэмэлт өөрчлөлт оруулах тухай хуулийн төсөлд Эрүүдэн шүүхийн эсрэг конвенцын Нэмэлт протоколд нийцүүлэн нэмэлт оруулах, зарим зүйл, хэсэг, заалтыг өөрчлөн найруулах, уг нэмэлт, өөрчлөлтийн төсөлтэй холбогдуулан Эрүүгийн хууль болон зарим хуульд нэмэлт, өөрчлөлт оруулахаар тооцож байгаа тул Хууль тогтоомжийн тухай хуулийн 22 дугаар зүйлийн 22.1.2 дахь заалтад заасны дагуу хуульд нэмэлт, өөрчлөлт оруулах тухай хуулийн төслийг боловсрууллаа.

Хуулийн төсөлд зарчмын шинжтэй дараах өөрчлөлтийг тусгалаа. Үүнд:

1. Монгол Улсын Хүний эрхийг хамгаалах үндэсний тогтолцоо нь иргэн бүрийн жам ёсны болоод бусад эрхийг хангах, хамгаалах үйл ажиллагааг хамтран хэрэгжүүлэх, хоорондоо харилцан уялдаатай. Энэ тогтолцоонд хүний эрүү шүүлт, хүнлэг бус харьцаа, доромжлон харьцаж шийтгэхээс ангид байх жам ёсны, ямар ч үед үл хязгаарлагдах, онцгой эрхийг хамгаалах, хангах зорилгоор урьдчилан сэргийлэх үйл ажиллагаа эрхэлдэг тогтолцоо буюу Эрүү шүүлтээс урьдчилан сэргийлэх үндэсний ажиллагааг Эрүү шүүлтээс урьдчилан сэргийлэх асуудал эрхэлсэн гишүүнээр төлөөлүүлэн багтааж Монгол Улсын Хүний эрхийг хамгаалах тогтолцоог бүрэн бэхжүүлэхээр тусгалаа.

2. Монгол Улсын ХЭҮК-ын тухай хуулийн 3 дугаар зүйлийн 3.1.2.»эрүү шүүлтээс урьдчилан сэргийлэх» гэж эрүү шүүлт тулгах болон бусад хэлбэрээр хэрцгий, хүнлэг бусаар шийтгэх буюу хүний нэр төрийг доромжлон харьцахаас урьдчилан сэргийлэх хараат бус, бие даасан, цогц үйл ажиллагааг» гэж заасны дагуу ЭШУС үндэсний ажиллагааны төсвийг бүрэн хараат бус байхаар нэг мөр зохицуулах, чиг үүргээ хараат бусаар хэрэгжүүлэхэд бусад байгууллага, албан тушаалтан шууд нөлөөлөх эрсдэлтэй байдлыг хязгаарлан ЭШЭКНП-д нийцүүлэх шаардлагыг хангахаар зохицууллаа.

Мөн ЭШЭКНП-ын 18 дугаар зүйлийн 18.3 дахь хэсэгт “Оролцогч улсууд үндэсний урьдчилан сэргийлэх байгууллага чиг үүргээ хэрэгжүүлэхэд шаардлагатай нөөц, хөрөнгөөр хангах үүрэг хүлээнэ” гэж заасныг хэрэгжүүлж ЭШУС асуудал эрхэлсэн гишүүнийг эрүү шүүлтээс урьдчилан сэргийлэх үндэсний ажиллагааны төсвийг захиран зарцуулах төсвийн ерөнхийлөн захирагчаар Төсвийн тухай хуульд тодотгох нэмэлтийг тусгалаа.

3. Монгол Улсын ХЭҮК-ын тухай хуулийн 36 дугаар зүйлийн 36.1 дэх хэсэг “Эрүү шүүлтээс урьдчилан сэргийлэх асуудал эрхэлсэн гишүүнд туслах чиг үүрэг бүхий орон тооны нэгж ажиллана.”, энэ зүйлийн 36.3 дахь хэсэг “Эрүү шүүлтээс урьдчилан сэргийлэх нэгж нь ... зөвхөн энэ хуулийн 33.1-д заасан чиг үүргийг хэрэгжүүлнэ.” гэж тус тус заасан.

Монгол Улсын ХЭҮК-ын тухай хуулийн 31 дүгээр зүйлийн 31.2 дахь хэсэгт “Комиссын гишүүн болон бусад албан тушаалтан Эрүү шүүлтээс урьдчилан сэргийлэх асуудал эрхэлсэн гишүүний үйл ажиллагаанд хөндлөнгөөс нөлөөлөх, оролцохыг хориглоно.” гэж хуульчилсан баталгааг хангах зорилгоор ЭШУС нэгжийн даргыг томилж, чөлөөлж байгаа одоогийн зохицуулалтыг дэмжиж, нэгжийн албан хаагчдыг комиссын тамгын газарт харьяалуулахгүй байж, хараат бус байдлыг бүрэн хангахаар тусгалаа.

4. Монгол Улсын ХЭҮК-ын тухай хуулиар ЭШУС асуудал эрхэлсэн гишүүн тангараг өргөх, шаардлага бичих зэрэг эрх зүйн зохицуулалт хуульчлагдаагүй байгааг нэмэлтээр тусгав.

5. Эрүүдэн шүүх болон бусад хэлбэрээр хэрцгий, хүнлэг бусаар буюу хүний нэр төрийг доромжлон харьцаж шийтгэхийн эсрэг конвенц, түүний нэмэлт протоколд ЭШУС нэгжийн албан хаагчдад тавигдах шаардлага, шалгуурыг тогтоосны дагуу ЭШУС асуудал эрхэлсэн гишүүн нь Эрүүдэн шүүхийн эсрэг конвенц, түүний нэмэлт протоколын 18 дугаар зүйлийн 18.3 дахь хэсэгт заасан “Оролцогч улсууд үндэсний урьдчилан сэргийлэх байгууллагын шинжээчид шаардлагатай ур чадвар, “нэгжийн албан хаагчид тавигдах тусгай шаардлага бүхий журам гаргах эрх зүйн зохицуулалтыг шинээр тусгаж ЭШУС асуудал эрхэлсэн гишүүнийг бүрэн эрхээ хэрэгжүүлэхэд нь мэргэжил арга зүйн дэмжлэг үзүүлж ажиллах хэрэгцээ шаардлагыг төсөлд тусгав.

6. Комиссын болон ЭШУС асуудал эрхэлсэн гишүүний хууль зүйн баталгаанд тэдгээрийн ажлын онцгой нөхцөлтэй уялдуулан тээврийн хэрэгслийг нэмэлтээр оруулж үйл ажиллагааны хараат бус байдлыг хангах үндсийг бэхжүүлэхээр тусгав.

7. Эрүүгийн хуулийн нэмэлт, өөрчлөлтийн төсөлд дараах асуудлыг тусгана.

А). Эрүүгийн хуулийн тусгай ангийн 21.12 дугаар зүйл буюу Эрүү шүүлт тулгах гэмт хэргийн зохицуулалтыг Эрүүдэн шүүх болон бусад хэлбэрээр хэрцгий, хүнлэг бусаар буюу хүний нэр төрийг доромжлон харьцаж шийтгэхийн эсрэг конвенцод болон одоогийн үүсээд буй практик хэрэгцээ, шаардлагад нийцүүлэн хэрэг хянан шийдвэрлэх ажиллагаанд эрүү шүүлт тулгах хэлбэрийг өргөжүүлэн зохицуулах;

Монгол Улсын 2015 оны Эрүүгийн хуулийн 21.12 дугаар зүйлд эрүү шүүлт тулгах гэмт хэргийг “Төрийн албан хаагч тайлбар, мэдүүлэг авах, хэрэг хүлээлгэх, ял, шийтгэл оногдуулах, ялгаварлах зорилгоор өөрөө, эсхүл бусад этгээдийг хатгаж, зөвшөөрөл олгож, эсхүл бусад байдлаар тухайн үйлдлийг хийхийг зөвшөөрч байгаагаа илэрхийлж бусдын бие махбод, сэтгэл санааг шаналган зовоосон” гэх байдлаар тодорхойлсон нь өмнөх 2002 оны Эрүүгийн хуульд тодорхойлсноос сайжруулсан зохицуулалт болсон хэдий ч тайлбар, мэдүүлэг авахаас бусад нотлох ажиллагааны хүрээнд эрүү шүүлт тулгах аас хамгаалж чадаагүй байна.

Тухайн гэмт хэргийг зөвхөн тайлбар, мэдүүлэг авах, хэрэг хүлээлгэх, ял, шийтгэл оногдуулах, ялгаварлах зорилгоор гэж хязгаарласнаас үүдэн бусад эрүүгийн хэрэг хянан шийдвэрлэх ажиллагаанд эрүү шүүлтийн шинжтэй үйлдлүүд орхигдож байх үндэслэлтэй. Учир нь эрүү шүүлт гэдэг нь тодорхой мэдүүлэг буюу өөр бусад мэдээлэл авах зорилгоор албан тушаалтан болон түүний даалгаснаар сэжигтэн, яллагдагч, гэрч, хохирогч буюу шинжээчид зориуд бие махбодын болон ёс суртахууны зовлон шаналал учруулсан өргөн хэмжээний үйлдэл бөгөөд эрүүгийн хэрэг хянан шийдвэрлэх ажиллагааны бүх үе шатанд бий болж болохоор байна.

Б). Эрүүгийн хуулийн тусгай ангийн 21.12 дугаар зүйл буюу Эрүү шүүлт тулгах гэмт хэргийн зохицуулалтын хүндрүүлэх бүрэлдэхүүнд “бусдын эрүүл мэндэд хохирол учруулж үйлдсэн” болон “тухайн гэмт хэргийн улмаас хохирогч нас барсан” гэх үйлдлийг тусган бусад гэмт хэргээс эрүү шүүлт тулгах үйлдлүүдийг хассанаар хуулийн давхардлыг арилгах, цаашлаад ял завших боломжгүй болгох.

2015 оны Эрүүгийн хуулийн 21.12 дугаар зүйл буюу Эрүү шүүлт тулгах гэмт хэргийн хүндрүүлэх бүрэлдэхүүнд “бусдын эрүүл мэндэд хохирол учруулж үйлдсэн” болон “тухайн гэмт хэргийн улмаас хохирогч нас барсан” үйлдлийг хуульчлаагүй нь хуулийн давхардлыг бий болгож байна. Тус үйлдлүүд 10.1 дүгээр зүйл буюу Хүнийг алах, 11.1, 11.4, 11.6 дугаар зүйлүүд буюу хүний эрүүл мэндэд хөнгөн, хүндэвтэр, хүнд учруулах гэмт хэргийн бүрэлдэхүүнд “Эрүүдэн шүүж” гэх томьёоллоор хуульчлагдсан байна.

Энэхүү давхардлыг арилгаж 21.12 дугаар зүйл буюу Эрүү шүүлт тулгах гэмт хэргийн хүндрүүлэх бүрэлдэхүүнд хуульчлах нь тухайн гэмт хэргийн хамгаалж буй объект болон субъектив талтай нийцэх бөгөөд одоо үүсээд буй ял завших боломжийг үгүй хийж Эрүү шүүлт тулгах үйлдлийн эрх зүйн зохицуулалтыг сайжруулан хүний халдашгүй байх эрхийг хангах баталгаа болно. 2002 оны Эрүүгийн хуульд энэхүү үйлдлүүдийг хүндрүүлэх бүрэлдэхүүнд багтааж тухайн асуудлыг шийдвэрлэсэн байдаг.

8. Хууль тогтоомжийн тухай хуулийн 14 дүгээр зүйлийн 14.1 дэх хэсэгт заасныг баримтлан Монгол Улсын Хүний эрхийн Үндэсний Комиссын тухай хууль нь Эрүүдэн шүүхийн эсрэг конвенц, түүний нэмэлт протоколд нийцэж байгаа эсэх талаар хэрэгжилтийн үр дагаврын үнэлгээ, дүн шинжилгээг хараат бус шинжээчдийн багаар хийлгэсэн.

Үнэлгээгээр одоогийн хэрэгжиж буй хуулийн зүйл заалт нь Эрүүдэн шүүх болон бусад хэлбэрээр хэрцгий, хүнлэг бусаар буюу хүний нэр төрийг доромжлон харьцаж шийтгэхийн эсрэг конвенц болон түүний Нэмэлт Протоколтой уялдаа холбоо муутай, хүний эрхийн зөрчлийг таслан зогсоох, Эрүү шүүлтээс урьдчилан сэргийлэх үндэсний үйл ажиллагаа болон Асуудал хариуцсан гишүүний бүрэн эрх зөрчигдөх, үндэсний урьдчилан сэргийлэх нэгж, түүний нэгж чиг үүргийнхээ хувьд хүний нөөц болон санхүүгийн хараат бус байх нөхцөлөөр бүрэн хангагдаагүй, түүний хэрэгжүүлэх хуулийн хөшүүрэг хангалтгүй, процедур, хуульд заасан чиг үүргийг хэрэгжүүлэх үйл ажиллагаа тодорхойгүй зэрэг олон хүндрэлтэй асуудлууд байна гэж дүгнэсэн.

Монгол Улсын Хүний эрхийн Үндэсний Комиссын тухай хуульд Нэмэлт, өөрчлөлт оруулах тухай хуулийн төсөлтэй холбогдуулан гарах санхүүгийн нэмэлт зардал гарахгүй бөгөөд Хууль тогтоомжийн тухай хууль болон Засгийн газрын 2016 оны 59 дүгээр тогтоолоор баталсан холбогдох аргачлалын дагуу хийсэн болно.

Иймд Эрүүдэн шүүх болон бусад хэлбэрээр хэрцгий, хүнлэг бусаар буюу хүний нэр төрийг доромжлон харьцаж шийтгэхийн эсрэг конвенц болон түүний Нэмэлт Протоколын үзэл санаанд тулгуурлан Эрүү шүүлтээс урьдчилан сэргийлэх үндэсний үйл ажиллагааг бие даасан хараат бусаар ажиллах нөхцөл боломжийг бүрдүүлэх үүднээс боловсруулсан Монгол Улсын Хүний эрхийн Үндэсний Комиссын тухай хуульд болон бусад хуульд нэмэлт, өөрчлөлт оруулах тухай хуулийн төсөл, түүний үзэл баримтлалыг дэмжин шийдвэрлэж өгөхийг хүсье.

---o0o---

МОНГОЛ УЛСЫН ХҮНИЙ ЭРХИЙН ҮНДЭСНИЙ КОМИССЫН ТУХАЙ ХУУЛЬД НЭМЭЛТ, ӨӨРЧЛӨЛТ ОРУУЛАХ ТУХАЙ ХУУЛИЙН ТӨСЛИЙН ҮЗЭЛ БАРИМТЛАЛ

Нэг.Хуулийн төсөл боловсруулах үндэслэл, шаардлага

1. Улсын Их Хурлаас Эрүүдэн шүүх болон бусад хэлбэрээр хэрцгий, хүнлэг бусаар буюу хүний нэр төрийг доромжлон харьцаж шийтгэхийн эсрэг конвенц (цаашид “Эрүүдэн шүүхийн эсрэг конвенц” гэх)-ын Нэмэлт протоколыг соёрхон батлах тухай хуулийг 2014 оны 12 дугаар сарын 11-ний өдөр баталснаар 2015 оны 03 дугаар сарын 14-ний өдрөөс эхлэн Монгол Улсад хүчин төгөлдөр үйлчилж байна.

Тус нэмэлт протоколын 17 дугаар зүйлд “Оролцогч улс бүр үндэсний түвшинд эрүүдэн шүүх болон бусад хэлбэрээр хэрцгий, хүнлэг бусаар буюу хүний нэр төрийг доромжлон харьцаж, шийтгэх явдлаас урьдчилан сэргийлэх зорилгоор хорих газар тогтмол очиж байх нэг буюу хэд хэдэн байгууллага (цаашид “үндэсний урьдчилан сэргийлэх байгууллага”) байгуулах, томилох, эсхүл хэвээр ажиллуулах үүрэг хүлээнэ” гэж заасан бөгөөд оролцогч улсуудад эрүү шүүлтээс урьдчилан сэргийлэх үндэсний байгууллага байгуулах үүргийг хүлээлгэсэн.

НҮБ-ын ЭШУС Дэд хороо Монгол Улсад 2017 оны 09 дүгээр сарын 11-нээс 20-ны өдрүүдэд Эрүүдэн шүүх болон бусад хэлбэрээр хэрцгий, хүнлэг бусаар буюу хүний нэр төрийг доромжлон харьцаж шийтгэхийн эсрэг Конвенц, түүний Нэмэлт протоколын хүрээнд олгогдсон эрхийн дагуу айлчлал хийж зөвлөмжид (b) Үндэсний урьдчилан сэргийлэх механизмд олгох эрх хэмжээ, бүрэн эрхийг хуульд тусгах, эсхүл үндсэн хуулийн үг хэллэгээр тодорхой илэрхийлэх, үндэсний урьдчилан сэргийлэх механизмын үйл ажиллагаа явуулах бие даасан, хараат бус байдлыг хуулиар баталгаажуулах, практикт хэрэгжүүлэх;” талаар тусгагдсан билээ.

Монгол Улсын Их Хурлын 2020 оны 24 дүгээр тогтоолын хавсралтаар баталсан “Монгол Улсын Засгийн газрын 2020-2024 оны үйл ажиллагааны хөтөлбөр”-ийн 4.4.12-т “Хууль сахиулах байгууллагын үйл ажиллагаанд хүний эрхэд суурилсан хандлагыг төлөвшүүлж, хүний эрхийн зөрчлийг таслан зогсоох эрх зүйн орчныг боловсронгуй болгох, эрүү шүүлтээс урьдчилан сэргийлэх ажлыг үр дүнтэй хэрэгжүүлнэ.” гэж заасан.

Монгол Улсын Их Хурлаас 2020 оны 01 дүгээр сарын 23-ны өдөр Монгол Улсын Хүний эрхийн Үндэсний Комиссын тухай хуулийн шинэчлэн батлахдаа Эрүү шүүлтээс урьдчилан сэргийлэх асуудал эрхэлсэн гишүүн, түүний бүрэн эрх, чиг үүрэг, эрүү шүүлтээс урьдчилан сэргийлэх үндэсний ажиллагааны эрх зүйн зохицуулалтыг шинээр тусгасан.

Тухайлбал, Монгол Улсын ХЭҮК-ын тухай хуулийн 31 дүгээр зүйлийн 31.3 дахь хэсэгт “Эрүү шүүлтээс урьдчилан сэргийлэх ажиллагааны төсөв нь чиг үүргээ бүрэн, тасралтгүй, үр нөлөөтэй, хараат бусаар эрхлэн явуулахад хүрэлцэхүйц байна.” гэж хуульчилсан.

Энэ ч утгаар НҮБ-ын Эрүүдэн шүүхийн эсрэг хороонд Монгол Улсаас конвенцын хэрэгжилтийн талаар хүргүүлэх ээлжит гурав дахь удаагийн тайлан (2020)²⁴²-д 150. Хүний эрхийн Үндэсний Комиссын тухай хууль батлагдсанаар Парисын зарчмуудын дагуу үйл ажиллагааг хараат бусаар, үр дүнтэй явуулах эрх хэмжээ бүхий хангалттай хүний нөөцөөр хангагдах эрх зүйн үндэслэл бий болсон. ... " дурдагджээ.

НҮБ-ын Хүний эрхийн Зөвлөлийн Хүний эрхийн төлөв байдлыг хянан хэлэлцэх ээлжит нэгдсэн хэлэлцүүлэг (UPR)-ийн Ажлын хэсгийн 36 дугаар чуулган²⁴³-аар Монгол Улс дахь хүний эрхийн төлөв байдлын талаарх үндэсний гуравдугаар илтгэлийг хэлэлцүүлэх үеэр бусад улсаас "...Эрүүдэн шүүхийн эсрэг конвенцын Нэмэлт протоколд заасны дагуу ЭШУС үндэсний механизм бий болгох үйл явцыг хурдасгах, ... хүний эрх чөлөөг хязгаарладаг бүхий л газарт хараат бусаар тогтмол хийх хяналт, шинжилгээг бэхжүүлэх," зөвлөмжийг ирүүлсэн.

Монгол Улсын Засгийн газрын урилгаар НҮБ-ын Дур зоргоор саатуулах асуудал хариуцсан Ажлын хэсэг 2022 оны 10 дугаар сарын 3-аас 14-ний өдрүүдэд Монгол Улсад албан ёсны айлчлалын хүрээнд Эрүү шүүлтээс урьдчилан сэргийлэх үндэсний ажиллагааны талаарх урьдчилсан дүгнэлтэд "Гэвч ХЭҮК-ын Тэргүүн комиссар болон Тамгын газрын даргын зөвшөөрөлгүйгээр УСҮМ-ын ажилд зориулагдсан санхүүжилтийг ажил эрхэлсэн Комиссар бие даан захиран зарцуулах бололцоогүй байгаа нь УСҮМ-ыг санхүүгийн бүрэн бие даасан гэж үзэх боломжгүй байдалтай болгож байгаад Ажлын хэсэг ихээхэн санаа зовниж байна. Энэ нь эрх чөлөөгөө хасуулсан газруудад гэнэтийн шалгалт хийх УСҮМ-ын бүрэн эрхэд зайлшгүй шаардагдах ажилд онцгой сөрөг нөлөө үзүүлж байна. Ажлын хэсэг УСҮМ-ыг санхүүгийн хараат бус, ялангуяа гэнэтийн шалгалт хийх бүрэн бололцоо, чадвартай болгохыг Засгийн газарт уриалж байна." гэж зөвлөсөн байна.

НҮБ-ын Ерөнхий Ассамблейн Хүний эрхийн Зөвлөлийн ээлжит 54 дүгээр чуулганаар хэлэлцэн баталж Монгол Улсын Засгийн газарт ирүүлсэн "Дур зоргоор саатуулах асуудал хариуцсан ажлын хэсгийн Монгол Улсад хийсэн айлчлалын тайлан, зөвлөмж"²⁴⁴-ийн "(б) Хүний нөөцийг сонгох асуудалд Үндэсний урьдчилан сэргийлэх механизмын бие даасан байдлыг хангах; Үндэсний урьдчилан сэргийлэх механизмын нэгжийг 10-с дээш хүний бүрэлдэхүүнтэй болгож, чиг үүргийг нь хангалттай нөөцийн хуваарилалттайгаар аль болох хурдан эхлүүлэх; Эрүү шүүлтээс урьдчилан асуудал эрхэлсэн гишүүнд өөрийн үйл ажиллагаанд зориулагдсан санхүүжилтийг бие даан хуваарилах боломжийг олгох замаар Үндэсний урьдчилан сэргийлэх механизмын санхүүгийн бие даасан байдлыг хангах;" гэж заасан.

Дани улсын Копенхаген хотноо 2023 оны 11 дүгээр сарын 6-аас 8-ны өдрүүдэд болсон Хүний эрхийн Үндэсний Байгууллагуудын олон улсын 14 дүгээр хурлаар баталсан "Эрүү шүүлт тулгах, бусад хэлбэрээр зүй бус харьцахаас урьдчилан

²⁴² Хүний эрхийн Үндэсний Комисс, НҮБ-ын Монгол Улс дахь Суурин зохицуулагчийн газар "Хүний эрхийн олон улсын гэрээ ба Монгол Улс эмхэтгэл", 2021 он, УБ Хоёрдугаар боть, 457 дахь тал

²⁴³ <https://www.upr-mongolia.mn/?cmd=Content&menuid=41&id=227>. 2022 оны 12 дугаар сарын 14-ний өдөр Хүний эрхийн төлөв байдлын ээлжит түгээмэл хэлэлцүүлэг механизмаар 3 дахь удаа хэлэлцээд 170 зөвлөмж өглөө.

²⁴⁴ https://l.facebook.com/l.php?u=https%3A%2F%2Ffundocs.org%2FHome%2FMobile%3FFinalSymbol-%3DA%252FHRC%252F54%252F51%252FAdd.2%26Language%3DE%26DeviceType%3DDesktop%26LangRequested%3D-False%26fbclid%3DIwAR3f4kLONDWaNtkAw-Buiu6GlunZ9rWkj-yrxNpMTiH8t6auU_65hDCwtc&h=AT3wd9F8dvQfqJq_HrH-kj2rt6li6yQQHZsvks1DAIuL8oW0KLr2ZsJB8tKSCasi9n-7IR5_AGfa8NaYG0oKNWnBCUhsTeCzSw9-lfu05z1YN7zuG0A_T6BqyrlTYhhEZMU

сэргийлэх дэлхий нийтийн төлөвлөгөө – Тунхаглал”²⁴⁵ -ын В. Урьдчилан сэргийлэх. а) Эрүүдэн шүүх болон бусад хэлбэрээр хэрцгий, хүнлэг бусаар буюу хүний нэр төрийг доромжлон харьцаж шийтгэхийн эсрэг конвенц болон түүний Нэмэлт протоколыг соёрхон батлах, бие даасан, хангалттай нөөцтэй Үндэсний урьдчилан сэргийлэх механизмыг томилохыг дэмжинэ” гэж заасан.

Эрүү шүүлт тулгах, бусад хэлбэрээр зүй бус харьцах явдлын эрсдэл дэлхий даяар нэмэгдэж байгаатай холбогдуулан түүнээс урьдчилан сэргийлэх, таслан зогсоох хүчин чармайлтаа хоёр дахин нэмэгдүүлэх үүрэг улс үндэстнүүдэд хүлээлгэсэн.

2. Эрүүдэн шүүх болон бусад хэлбэрээр хэрцгий, хүнлэг бусаар буюу хүний нэр төрийг доромжлон харьцаж шийтгэхийн эсрэг конвенцын 1 дүгээр зүйлийн 1 дэх хэсэгт “Энэхүү Конвенцын зорилгын дагуу “эрүүдэн шүүх” гэж хэн нэг хүн буюу гурав дахь этгээдээс мэдээ сэлт, мэдүүлэг авах, тухайн хүн буюу гурав дахь этгээдийн үйлдсэн буюу сэрдэгдсэн хэрэгт шийтгэх, айлган сүрдүүлэх, шахалт үзүүлэх, аливаа байдлаар алагчлах зорилгоор төрийн албан тушаалтан, албан үүрэг гүйцэтгэж буй бусад хүний өдөөн хатгалт, ил, далд зөвшөөрлөөр тухайн хүн буюу гурав дахь этгээдийн бие махбод, сэтгэл санааг хүчтэй шаналган зовоох аливаа санаатай үйлдлийг хэлнэ. Энэхүү тодорхойлолт нь хуулийн дагуу авах шийтгэл, арга хэмжээ, түүнээс үүдэн буюу холбогдон үүсэх зовлон, шаналалд хамаарахгүй.” гэж заасан бөгөөд 2 дахь хэсэгт “Хэрэв олон улсын болон бусад дотоодын хуульд уг ойлголтыг илүү өргөн утгаар хэрэглэдэг бол энэ зүйл нь тэдгээрт хохирол учруулахгүй.” гэж эрүү шүүлт тулгахаас өргөн хүрээнд хамгаалах боломжийг бусад улсуудад бүрдүүлжээ.

Мөн тус конвенцын 4 дүгээр зүйлийн 1 дэх хэсэгт “Оролцогч улсууд эрүүдэн шүүх бүх үйлдлийг эрүүгийн хуулийн дагуу гэмт хэрэг хэмээн үзнэ. Энэ нь эрүүдэн шүүхийг завдах, түүнд оролцох, хамтран оролцоход хамаарна.”, 2 дахь хэсэгт “Оролцогч улс бүр ийм гэмт хэрэг үйлдэгчид хэргийн нөхцөл байдлыг нь харгалзан зохих шийтгэл ноогдуулна.” гэж тодорхой заажээ.

Монгол Улс эрүү шүүлт тулгахыг гэмт хэрэгт тооцон Эрүүгийн хуулийн 21.12 дугаар зүйлд “1.Төрийн албан хаагч тайлбар, мэдүүлэг авах, хэрэг хүлээлгэх, ял, шийтгэл оногдуулах, ялгаварлах зорилгоор өөрөө, эсхүл бусад этгээдийг хатгаж, зөвшөөрөл олгож, эсхүл бусад байдлаар тухайн үйлдлийг хийхийг зөвшөөрч байгаагаа илэрхийлж бусдын бие махбод, сэтгэл санааг шаналган зовоосон бол таван мянга дөрвөн зуун нэгжээс хорин долоон мянган нэгжтэй тэнцэх хэмжээний төгрөгөөр торгох, эсхүл нэг жилээс таван жил хүртэл хугацаагаар хорих ял шийтгэнэ.” гэж 2017 оны 5 дугаар сарын 11-ний өдрийн хуулиар өөрчлөн найруулсан.

Эрүүгийн хэрэг хянан шийдвэрлэх тухай хуулийн 1.9 дүгээр зүйлд “Эрүү шүүлт, хүнлэг бус харьцаанаас ангид байх” зарчмыг хуульчилсан бөгөөд 1 дэх хэсэгт “Эрүүгийн хэрэг хянан шийдвэрлэх ажиллагаанд оролцогчид эрүү шүүлт тулгаж, хүнлэг бус, хэрцгий хандаж, нэр төрийг нь доромжлохыг хориглоно.”, 16.12 дугаар зүйлд “Эрүү шүүлт тулгаж авсан нотлох баримтыг нотлох баримтаар тооцохгүй байх” зарчмыг хуульчилсан бөгөөд 1 дэх хэсэгт “Эрүү шүүлт тулгаж, бусад хэлбэрээр хүнлэг бус, хэрцгий харьцаж мэдүүлэг авсан нь тогтоогдвол авсан мэдүүлгийг энэ хуулийн 16.11 дүгээр зүйлд заасан журмаар нотлох баримтаар тооцохгүй гэж тус тус заасан.

²⁴⁵ Тунхаглалын албан бус орчуулгыг хавсралт №...-аас үзнэ үү.

Гэвч эрүүгийн хуульд заасан зарим гэмт хэргийн зүйлчлэлд эрүү шүүлт тулгах гэмт хэрэг үйлдсэн нь хүндрүүлэх нөхцөл байдалд тооцохоор зааж тодорхойгүй байдал үүсгэж, эрүү шүүлт тулгаж авсан, тайлбар мэдүүлгээс бусад нотлох баримтыг нотлох баримтын хэмжээнд үнэлэх агуулга хэвээр байгааг залруулах шаардлагатай байна.

Монгол Улсын Их Хурлын 2023 оны 35 дугаар “Монгол Улс дахь Хүний эрх, эрх чөлөөний байдлын талаарх 22 дахь илтгэл, Эрүү шүүлтээс урьдчилан сэргийлэх асуудал эрхэлсэн гишүүний тайланг хэлэлцсэнтэй холбогдуулан авах зарим арга хэмжээний тухай” тогтоол²⁴⁶-ын:

4/Эрүү шүүлтээс урьдчилан сэргийлэх асуудлаар:

а/Эрүүгийн хуульд заасан зарим гэмт хэргийн зүйлчлэлд эрүү шүүлт тулгах гэмт хэрэг үйлдсэн нь хүндрүүлэх нөхцөл байдалд тооцохоор зааж тодорхойгүй байдал үүсгэж байгаа зохицуулалтыг өөрчлөх талаар болон эрүү шүүлт тулгаж авсан мэдүүлгээс бусад нотлох баримтыг нотлох баримтын хэмжээнд үнэлэх агуулга хэвээр байгааг залруулах талаар хуулийн төсөл боловсруулах,” гэж заасан.

Монгол Улсын Их Хурлын 2020 оны 24 дүгээр тогтоолын хавсралтаар баталсан “Монгол Улсын Засгийн газрын 2020-2024 оны үйл ажиллагааны хөтөлбөр”-ийн 4.4.12-т “Хууль сахиулах байгууллагын үйл ажиллагаанд хүний эрхэд суурилсан хандлагыг төлөвшүүлж, хүний эрхийн зөрчлийг таслан зогсоох эрх зүйн орчныг боловсронгуй болгох, эрүү шүүлтээс урьдчилан сэргийлэх ажлыг үр дүнтэй хэрэгжүүлнэ.” гэж заасан.

Цаашид Монгол Улсын Үндсэн хууль, Эрүүдэн шүүх болон бусад хэлбэрээр хэрцгий, хүнлэг бусаар буюу хүний нэр төрийг доромжлон харьцаж шийтгэхийн эсрэг конвенц, түүний нэмэлт протокол, Монгол Улсын Олон улсын гэрээгээр хүлээсэн үүргээ биелүүлэхийн чухлыг эргэн санаж, НҮБ-ын хүний эрхийн механизм, тэдгээрийн хараат бус шинжээч, ажлын хэсгийн зөвлөмжийг гарцаагүй хэрэгжүүлэх шаардлагатайг анхаарч, Эрүү шүүлтээс урьдчилан сэргийлэх үндэсний ажиллагаа Монгол Улсад шинээр бүрэлдэн бий болж байгаа эмзэг цаг үе гэдгийг мэдэрч, маш олон хаалттай хаалганы цаана байгаа хүмүүсийн эрхийг хамгаалахыг чухалчлан, хууль тогтоогч, ОУБ, ТББ, хүний эрхийн болон нийгмийн зүтгэлтэн, судлаач, иргэдийн оролцоо, дэмжлэг нэн хэрэгтэй байгааг тодотгон, Эрүү шүүлтээс урьдчилан сэргийлэх үндэсний ажиллагааг хууль, Монгол Улсын Олон улсын гэрээнд заасны дагуу хараат бусаар хэрэгжүүлэх нөхцөл бололцоог хангах арга хэмжээг Монгол Улсын ХЭҮКтХ, Эрүүгийн хууль, бусад хууль, тогтоомжид нэмэлт, өөрчлөлт оруулах замаар нэг мөр шийдвэрлэх шаардлагатай байна.

²⁴⁶ <https://legalinfo.mn/mn/detail?lawId=16759532085661>

Хоёр. Хуулийн төслийн бүтэц, зохицуулах харилцаа, хамрах хүрээ

Хуулийн зохицуулах харилцааны онцлогийг харгалзан Хууль тогтоомжийн тухай хуулийн 24 дүгээр зүйлд заасны дагуу хуульд нэмэлт, өөрчлөлт оруулах тухай хуулийн төслийн хэлбэрээр боловсруулах бөгөөд дараах зохицуулалтыг тусгана:

- Хүний эрхийг хамгаалах үндэсний тогтолцоонд ЭШУС асуудал эрхэлсэн гишүүнээр төлөөлүүлж ЭШУС үндэсний механизмыг оруулж, түүний тангараг өргөх эрх зүйн зохицуулалтыг тодорхой болгох;
- Эрүүдэн шүүхийн эсрэг конвенц, түүний нэмэлт протоколд нийцүүлж ЭШУС үндэсний механизмын хяналт шинжилгээ хийх хүн өөрийн хүслээр гарч болохгүй бүх газруудад цэргийн ангиудыг болон хүн өөрийн дураар гарах боломжгүй бүх газрыг хамруулах;
- Эрүү шүүлтээс урьдчилан сэргийлэх үндэсний ажиллагааны хүрээнд гишүүн, нэгжийн албан хаагчид хүүхдийн эрх, гэр бүлийн хүчирхийллээс ангид байх эрхийг хамгаалах, урьдчилан сэргийлэх хүрээнд хяналт шалгалт хийх, гаргасан байгууллага, албан тушаалтанд шаардлага хүргүүлэх;
- ЭШУС нэгжийн албан хаагчдын хараат бус байдлыг хангах, эрх зүйн зохицуулалтыг Монгол Улсын Олон улсын гэрээ, Монгол Улсын Төрийн албаны тухай хуульд нийцүүлэх;
- ЭШУС нэгжийн албан хаагчид тавигдах тусгай шаардлагын эрх зүйн зохицуулалтыг Монгол Улсын Олон улсын гэрээнд зааснаар тусгах;
- Комиссын болон ЭШУС асуудал эрхэлсэн гишүүний халдашгүй байдлын баталгааг хангах;
- Эрүү шүүлт тулгах гэмт хэргийг эрүүгийн хуулийн нэг бүлэг болгож эрх зүйн зохицуулалтыг тодорхой болгох;
- Эрүүгийн хуульд заасан зарим гэмт хэргийн зүйлчлэлд эрүү шүүлт тулгах гэмт хэрэг үйлдсэн нь хүндрүүлэх нөхцөл байдалд тооцохоор зааж тодорхойгүй байдал үүсгэж байгаа зохицуулалтыг өөрчлөх;
- Эрүү шүүлт тулгаж авсан мэдүүлгээс бусад нотлох баримтыг нотлох баримтын хэмжээнд үнэлэх агуулга хэвээр байгааг залруулах;
- Эрүү шүүлтээс урьдчилан сэргийлэх үндэсний ажиллагаанд зориуд саад учруулах үйлдэл, эс үйлдэхүйг гэмт хэрэгт тооцох.

Гурав. Хуулийн төсөл батлагдсаны дараа үүсэж болох нийгэм, эдийн засгийн үр дагавар

Хуулийн төсөл батлагдсанаар хуулийн хэрэгжилт, үр нөлөө сайжирч, дараах эерэг үр дүн гарна гэж үзэж байна:

- 1/ Монгол Улсын Олон улсын гэрээгээр хүлээсэн үүргийн биелэлт хангагдана;
- 2/ Үндсэн хуульд заасан эрүү шүүлт, хүнлэг бус, хэрцгийн хандах, ялгаварлан гадуурхалтаас ангид байх эрхийг хангах үндэсний урьдчилан сэргийлэх механизм бэхэжнэ;
- 3/ Олон улсад жишиг сайн туршлага болж үнэлэгдэнэ;
- 4/ Хууль хоорондын давхардал, хийдэл, зөрчлийг арилгана;
- 5/ Үг, үсэг, утга найруулга, нэр томьёоны алдааг арилгана.

Дөрөв. Хуулийн төсөл нь бусад холбогдох хуультай хэрхэн уялдах, уг хуулийг хэрэгжүүлэхтэй холбогдон цаашид шинээр боловсруулах, нэмэлт, өөрчлөлт оруулах, хүчингүй болгох хуулийн талаар

Энэхүү хуулийн төсөл нь Монгол Улсын Үндсэн хууль, Монгол Улсын Олон улсын гэрээ, Хууль тогтоомжийн тухай болон холбогдох бусад хууль тогтоомжтой нийцсэн болно.

---o0o---

МОНГОЛ УЛСЫН ХУУЛЬ

2024 оны сарын ... -ны өдөр

МОНГОЛ УЛСЫН ХҮНИЙ ЭРХИЙН ҮНДЭСНИЙ КОМИССЫН ТУХАЙ ХУУЛЬД НЭМЭЛТ, ӨӨРЧЛӨЛТ ОРУУЛАХ ТУХАЙ

1 дүгээр зүйл. Монгол Улсын Хүний эрхийн Үндэсний Комиссын тухай хуульд доор дурдсан агуулгатай дараах хэсгийг нэмсүгэй:

3 дугаар зүйлийн 3.1.2 дахь хэсэг:

“3.1.2.”Эрүү шүүлтээс урьдчилан сэргийлэх Үндэсний ажиллагаа” гэж.

14 дүгээр зүйл:

14 дүгээр зүйл.“... болон Эрүү шүүлтээс урьдчилан сэргийлэх асуудал эрхэлсэн” гэж;

14 дүгээр зүйлийн 14.1 дэх хэсэг:

“14.1.”...болон Эрүү шүүлтээс урьдчилан сэргийлэх асуудал эрхэлсэн” гэж;

“14.2.”...болон Эрүү шүүлтээс урьдчилан сэргийлэх асуудал эрхэлсэн” гэж.

31 дүгээр зүйл:

31 дүгээр зүйл.“...сэргийлэх” гэсний дараа “үндэсний” гэж.

“31.3.”...сэргийлэх” гэсний дараа “үндэсний” гэж, мөн зүйлийн “...төсөв нь” гэсний дараа “улсын төсвөөс санхүүжих бөгөөд” гэж, мөн зүйлийн “Эрүү шүүлтээс урьдчилан сэргийлэх асуудал эрхэлсэн гишүүн нь Эрүү шүүлтээс урьдчилан сэргийлэх үндэсний ажиллагааны Төсвийн ерөнхийлөн захирагч байна.” гэж;

“31.3.¹ Эрүү шүүлтээс урьдчилан сэргийлэх асуудал эрхэлсэн гишүүн жилийн төсвийн төслийг төлөвлөн Улсын Их Хурлын даргад хүргүүлэх бөгөөд төслийг Хууль зүйн байнгын хорооны хуралдаанаар хэлэлцүүлнэ. Эрүү шүүлтээс урьдчилан сэргийлэх асуудал эрхэлсэн гишүүн Байнгын хороогоор зөвшөөрөгдсөн төсвийн төслийг улсын нэгдсэн төсвийн төсөлд нэгтгүүлэхээр төсвийн асуудал эрхэлсэн төрийн захиргааны төв байгууллагад хуульд заасан хугацаанд хүргүүлнэ.” гэж;

“31.4.”...хэвлэн нийтэлнэ.” гэсний дараа “...Улсын Их Хурлын хаврын ээлжит чуулганы нэгдсэн хуралдаанаар хэлэлцэж, тайлангаар өгсөн санал, зөвлөмжийг хэрэгжүүлэх талаар Улсын Их Хурал тогтоол гаргана.” гэж;

“31.5.Эрүү шүүлтээс урьдчилан сэргийлэх асуудал эрхэлсэн гишүүн, түүний ажлын алба хууль тогтоомжид заасан журмын дагуу тамга, тэмдэг, хэвлэмэл хуудас хэрэглэнэ.” гэж;

32 дугаар зүйлийн 32.1 дэх хэсэг:

“32.1.”...томилно.” гэсний дараа “Гишүүнийг нэг удаа улируулан томилж болно.” гэж;

33 дугаар зүйл:

“33.1.5.энэ хуулийн 33.1.8-аас 33.1.10-д заасан асуудлаар гомдол, мэдээлэл хүлээн авах, хууль зүйн зөвлөгөө өгөх” гэж;

“33.1.6.хүүхдийн эсрэг бие махбодын шийтгэл, гэр бүлийн хүчирхийллийн асуудлаар хяналт-шалгалт хийх” гэж;

“33.1.7.энэ хуулийн 33.1.6-д заасан асуудлаар Эрүү шүүлтээс урьдчилан сэргийлэх асуудал эрхэлсэн гишүүний удирдамж, чиглэлийн дагуу хүний эрхийн хяналт шалгалт явуулах” гэж;

“33.1.8.бие махбодын шийтгэл, гэр бүлийн хүчирхийллийн хохирогчийн эмзэг байдлын талаар цагдаагийн болон бусад хууль сахиулах байгууллагын ажилтнууд, нийгмийн ажилтан, шүүгч, прокурор, эмнэлгийн ажилтнуудад сургалт явуулах” гэж;

“33.1.9.бие махбодын шийтгэлийн хор хөнөөлийн талаарх мэдлэгийг дээшлүүлэх, хүчирхийлэлгүй арга барилыг сурталчлах, боловсрол олгох, хүүхдүүдийг өсгөх, асран халамжлахад чиглэсэн мэдлэгийг дээшлүүлэх” гэж.

“33.1.10.Эрүү шүүлтээс урьдчилан сэргийлэх асуудал эрхэлсэн гишүүний шаардлага, зөвлөмжийн хэрэгжилтэд хяналт тавих” гэж;

Тайлбар: гэсэн хэсэгт “...зэвсэгт хүчин, хилийн болон дотоодын цэргийн анги”, дипломат төлөөлөгчийн газар” гэж.

35 дугаар зүйл:

35 дугаар зүйл.”...зөвлөмж” гэсний дараа “шаардлага” гэж;

“35.5.Эрүү шүүлтээс урьдчилан сэргийлэх асуудал эрхэлсэн гишүүн байгууллага, албан тушаалтан, хуулийн этгээд хүүхдийн эсрэг бие махбодын шийтгэл, гэр бүлийн хүчирхийллийн хохирогчийн эмзэг байдлыг зөрчсөн гэж үзвэл зөрчлийг арилгуулахаар шаардлага хүргүүлнэ.” гэж.

36 дугаар зүйл:

“36.1.”...гишүүнд” гэсний дараа “бүрэн эрхээ хэрэгжүүлэхэд нь мэргэжил арга зүйн дэмжлэг үзүүлэх” гэж, мөн зүйлийн “орон тооны” гэсний дараа “Ажлын алба” гэж;

“36.2.”...сэргийлэх” гэсний дараа “ажлын албаны” гэж, мөн зүйлийн “...албан хаагч байна.” гэсний дараа “Шаардлагатай тохиолдолд холбогдох хууль

тогтоомжид заасан журмын дагуу төрийн үйлчилгээний ажилтан, гэрээт ажилтныг ажиллуулж болно.” гэж;

“36.3.”...сэргийлэх” гэсний дараа “ажлын алба” гэж;

“36.4.Эрүү шүүлтээс урьдчилан сэргийлэх ажлын алба нь тогтолцооны хяналт шинжилгээ хийх, урьдчилан сэргийлэх сургалт, сурталчилгааны чиг үүргийг дагнан хэрэгжүүлэх бүтцээр ажиллана.” гэж;

“36.5.Эрүү шүүлтээс урьдчилан сэргийлэх нэгжийг чиг үүргээ бие даан хэрэгжүүлэх боломжоор хангаж, албан хаагчдын халдашгүй байдал, аюулгүй байдлыг хангана.” гэж.

39 дүгээр зүйл:

“39.1.”...албан өрөө” гэсний дараа “тээврийн хэрэгсэл” гэж.

40 дүгээр зүйл:

“40.4.Хуулиар бусад баталгааг тогтоож болно.” гэж тус тус нэмсүгэй.

2 дугаар зүйл. Монгол Улсын Хүний эрхийн Үндэсний Комиссын тухай хуулийн 5 дугаар зүйлийн 5.1 дэх хэсгийн”...Комиссоос” гэснийг “Комисс, Эрүү шүүлтээс урьдчилан сэргийлэх асуудал эрхэлсэн гишүүнээс” гэж, тус хуулийн 36 дугаар зүйлийн “...нэгж” гэснийг “Ажлын алба” гэж тус тус өөрчилсүгэй.

3 дугаар зүйл. Монгол Улсын Хүний эрхийн Үндэсний Комиссын тухай хуулийн 6 дугаар зүйлийн 6.2 дахь хэсгийн “...эрүү шүүлтээс урьдчилан сэргийлэх ажиллагааг хэрэгжүүлэх” гэснийг; тус хуулийн 19 дүгээр зүйлийн 19.1.10 дахь заалтын “Эрүү шүүлтээс урьдчилан сэргийлэх асуудал эрхэлсэн гишүүний үйл ажиллагаанд дэмжлэг үзүүлэх.” гэснийг; тус хуулийн 36 дугаар зүйлийн 36.1 дэх хэсгийн “туслах” болон “нэгж” гэснийг; мөн зүйлийн 36.2 дахь хэсгийн “нэгжийн” гэснийг; мөн зүйлийн 36.3 дахь хэсгийн “...нэгж нь Комиссын Тамгын газарт харьяалагдах ба” гэснийг тус тус хассугай.

4 дүгээр зүйл. Монгол Улсын Хүний эрхийн Үндэсний Комиссын тухай хуульд орсон нэмэлт, өөрчлөлтийг хууль хүчин төгөлдөр болсон өдрөөс эхлэн дагаж мөрдсүгэй.

ГАРЫН ҮСЭГ ...

ДАГАЛДАХ ХУУЛИЙН ТӨСӨЛ

Төсөл

МОНГОЛ УЛСЫН ХУУЛЬ

2024 оны сарын ... -ны өдөр

ТӨСВИЙН ТУХАЙ ХУУЛЬД НЭМЭЛТ ОРУУЛАХ ТУХАЙ

1 дүгээр зүйл. Төсвийн тухай хуульд доор дурдсан агуулгатай дараах хэсэг нэмсүгэй.

14 дүгээр зүйлийн 14.1 дэх хэсэг:

“14.1.22.Эрүү шүүлтээс урьдчилан сэргийлэх асуудал эрхэлсэн гишүүн Эрүү шүүлтээс урьдчилан сэргийлэх үндэсний ажиллагааны төсвийн,” гэж нэмсүгэй.

2 дугаар зүйл. Энэ хуулийг Монгол Улсын Хүний эрхийн Үндэсний Комиссын тухай хуульд орсон нэмэлт, өөрчлөлтийн тухай хууль хүчин төгөлдөр болсон өдрөөс эхлэн дагаж мөрдөнө.

ГАРЫН ҮСЭГ ...

МОНГОЛ УЛСЫН ЭРҮҮГИЙН ХУУЛЬД НЭМЭЛТ, ӨӨРЧЛӨЛТ ОРУУЛАХ ТУХАЙ ХУУЛИЙН ТӨСӨЛ

Эрүүгийн хуульд нэмэлт, өөрчлөлт оруулах
тухай хуулийн төслийн танилцуулга

Улсын Их Хурлын нэгдсэн чуулган, Хууль зүйн байнгын хорооны хуралдаанаар 2023 оны 4 дүгээр сарын 26, 27-ны өдрүүдэд Эрүү шүүлтээс урьдчилан сэргийлэх асуудал эрхэлсэн гишүүний 2022 оны тайланг тус тус хэлэлцүүлсэн.

Тус тайлан хэлэлцсэнтэй холбогдуулан Улсын Их Хурлын 2023 оны 05 дугаар сарын 04-ний өдрийн “Монгол Улс дахь хүний эрх, эрх чөлөөний байдлын талаарх 22 дахь илтгэл, Эрүү шүүлтээс урьдчилан сэргийлэх асуудал эрхэлсэн гишүүний тайланг хэлэлцсэнтэй холбогдуулан авах зарим арга хэмжээний тухай” 35 дугаар тогтоол батлагдаж, түүний мөрөөр холбогдох арга хэмжээ авч хэрэгжүүлж байна.

Улсын Их Хурлын 2023 оны 35 дугаар тогтоолын 4 дэх хэсэгт “Эрүүгийн хуульд заасан зарим гэмт хэргийн зүйлчлэлд эрүү шүүлт тулгах гэмт хэрэг үйлдсэн нь хүндрүүлэх нөхцөл байдалд тооцохоор зааж тодорхойгүй байдал үүсгэж байгаа зохицуулалтыг өөрчлөх талаар болон эрүү шүүлт тулгаж авсан мэдүүлгээс бусад нотлох баримтыг нотлох баримтын хэмжээнд үнэлэх агуулга хэвээр байгааг залруулах талаар хуулийн төсөл боловсруулж, эрх зүйн зохицуулалтыг боловсронгуй болгохоор заасан.

Улсын Их Хурлын 2020 оны 24 дүгээр тогтоолоор баталсан “Монгол Улсын Засгийн газрын 2020-2024 оны үйл ажиллагааны хөтөлбөр”-ийн 4.4.7-д “Эрүүгийн хууль тогтоомжийн эрх зүйн шинэчлэлийг гүнзгийрүүлж, гэмт хэрэг, зөрчилтэй тэмцэх, урьдчилан сэргийлэх тогтолцоо, бодлого, арга барилыг боловсронгуй болгоно.” гэж; Монгол Улсын Их Хурлын 2021 оны 12 дугаар тогтоолоор баталсан “Монгол Улсын хууль тогтоомжийг 2024 он хүртэл боловсронгуй болгох үндсэн чиглэл”-ийн 77-д “Эрүүгийн хуульд нэмэлт, өөрчлөлт оруулах тухай хуулийн төслийг Засгийн газраас санаачлан боловсруулж, Улсын Их Хуралд өргөн мэдүүлнэ.” гэж; Монгол Улсын Их Хурлын 2020 оны 24 дүгээр тогтоолоор баталсан “Монгол Улсын Засгийн газрын 2020-2024 оны үйл ажиллагааны хөтөлбөр”-ийн дөрөв дэх хэсгийн “Хараат бус бие даасан шүүх, хүний эрхийг дээдэлсэн эрх зүйн шинэчлэл”-ийн 4.4.12-д “Хууль сахиулах байгууллагын үйл ажиллагаанд хүний эрхэд суурилсан хандлагыг төлөвшүүлж, хүний эрхийн зөрчлийг таслан зогсоох эрх зүйн орчныг боловсронгуй болгох, эрүү шүүлтээс урьдчилан сэргийлэх ажлыг үр дүнтэй хэрэгжүүлнэ.” гэж тус тус тусгасан.

Хүний Эрхийн Үндэсний комиссын “Монгол Улс дахь хүний эрх, эрх чөлөөний байдлын талаарх 22 дахь илтгэл”, Эрүү шүүлтээс урьдчилан сэргийлэх асуудал эрхэлсэн гишүүний тайланд дурдсанаар сэжигтнийг шүүхийн зөвшөөрөлгүй баривчлах ажиллагаа, цагдан хорих таслан сэргийлэх арга хэмжээ, эмнэлгийн чанартай албадлагын арга хэмжээнд эрүү шүүлт тулган мэдүүлэг авах, түүнийг нотлох баримтын хэмжээнд үнэлэх, хүний эрхийг зөрчих асуудал гарсаар байгааг тодорхойлсон байна. Ялангуяа цагдан хорих таслан сэргийлэх арга хэмжээний хугацааг сунган эрүү шүүлтэд өртөх эрсдэлийг нэмэгдүүлдэг байна.

“Эрүүдэн шүүх” үйлдлийг Эрүүгийн хуульд 4 төрлийн гэмт хэргийн хүндрүүлэх нөхцөлд оруулсан нь гэмт хэргийн зүйлчлэлд тодорхойгүй байдлыг үүсгэж байгаа тул Конвенцын дагуу “эрүүдэн шүүх” гэмт хэргийг оновчтой тодорхойлж, ялыг чангатгах саналыг судлаачид гаргасан байна.²⁴⁷

Түүнчлэн 2015 оны Эрүүгийн хуулийн 21.12 дугаар зүйлийн агуулга нь ЭШЭК-ийн 1 дүгээр зүйлд “эрүү шүүлт гэж ил, далд зөвшөөрлөөр тухайн хүн буюу гурав дахь этгээдийн бие махбод, сэтгэл санааг хүчтэй шаналган зовоох аливаа санаатай үйлдэл” гэснийг бүрэн агуулаагүй байна.

Иймд эрүү шүүлт тулгах эсхүл гутаан доромжлох, шахалт дарамт үзүүлэх сэдэлт, зорилго нь гуравдагч хүн ч эрүүгийн хариуцлага хүлээхээр Эрүүгийн хуульд нэмэлт өөрчлөлт оруулах нь зүйтэй.

Мөн түүнчлэн практик нөхцөл байдлыг тодруулбал Монгол Улсын хэмжээнд мөрдөн шалгах ажиллагааны явцад эрүү шүүлт тулгах гомдол, мэдээлэл буурахгүй байсаар байна.

Прокурорын мэдээлэлд²⁴⁸ 2017 оны сүүлийн хагас жил, 2018-2022 оны байдлаар улсын хэмжээнд Эрүүгийн хуулийн тусгай ангид заасан 13.9 (Хууль бусаар баривчлах), 14.1 (Ялгаварлан гадуурхах), 21.12 (Эрүү шүүлт тулгах) гэмт хэргүүдэд нийт 385 гомдол, мэдээлэл бүртгэгдэн 471 хүн шалгагдсанаас 359 гомдол, мэдээлэл буюу 93,2 %, 449 хүн буюу 95,3 % нь тус тус цагдаагийн алба хаагчтай холбоотой байна.

Цагдаагийн алба хаагчдад холбогдуулан 2017 оны хагас жилийн байдлаар 5 гомдол, мэдээлэлд 5, 2018 онд 33 гомдол, мэдээлэлд 47, 2019 онд 74 гомдол, мэдээлэлд 96, 2020 онд 86 гомдол, мэдээлэлд 115, 2021 онд 86 гомдол, мэдээлэлд 99, 2022 онд 75 гомдол, мэдээлэлд 87 алба хаагч тус бүрд дээрх гэмт хэргийн талаарх гомдол, мэдээллийг иргэн, албан тушаалтнаас гаргажээ.

2017 оны сүүлийн хагас жилийн байдлаар 6 хэрэг бүртгэлтийн хэрэгт 9, 2018 онд 28 хэрэг бүртгэлтийн хэрэгт 33, 2019 онд 46 хэрэг бүртгэлтийн хэрэгт 55, 2020 онд 51 хэрэг бүртгэлтийн хэрэгт 67, 2021 онд 26 хэрэг бүртгэлтийн хэрэгт 35, 2022 онд 22 хэрэг бүртгэлтийн хэрэгт 27 цагдаагийн алба хаагч шалгагджээ.

Прокурорын байгууллагаас 2018 онд 1 хүнтэй 1, 2020 онд 1 хүнтэй 1, 2021 онд 3 хүнтэй 2, 2022 онд 2 хүнтэй 1 эрүүгийн хэргийг тус тус хэрэгсэхгүй болгосны зэрэгцээ 2018, 2019 онд тус бүр 1 хүнтэй 1, 2020 онд 7 хүнтэй 4, 2021 онд 4 хүнтэй 2, 2022 онд 7 хүнтэй 5 эрүүгийн хэргүүдэд яллах дүгнэлт үйлдэн шүүхэд шилжүүлсэн байх бөгөөд 2022 онд өмнөх оноос 2,5 дахин өсжээ²⁴⁹.

²⁴⁷ “Эрүүдэн шүүх болон бусад хүнлэг бус харьцаанаас ангид байх эрхийн хэрэгжилт” (Монгол Улсын Хүний эрхийн ТББ-уудын форум, 2019.10.03).

²⁴⁸ УЕП-ын туслах прокурор, Хэрэг бүртгэх, мөрдөн байцаах ажиллагаанд хяналт тавих хэлтсийн даргын 2023 оны 02 дугаар сарын 06-ны өдрийн 4/1751,

²⁴⁹ Эрүү шүүлтээс урьдчилан сэргийлэх асуудал эрхэлсэн гишүүний тайлан. 2023 он. УБ.

Хуулийн төсөлд дараах асуудлыг тусгана.

1. Эрүүгийн хуулийн тусгай ангийн 21.12 дугаар зүйл буюу Эрүү шүүлт тулгах гэмт хэргийн зохицуулалтыг Эрүүдэн шүүх болон бусад хэлбэрээр хэрцгий, хүнлэг бусаар буюу хүний нэр төрийг доромжлон харьцаж шийтгэхийн эсрэг конвенцод болон одоогийн үүсээд буй практик хэрэгцээ, шаардлагад нийцүүлэн хэрэг хянан шийдвэрлэх ажиллагаанд эрүү шүүлт тулгах хэлбэрийг өргөжүүлэн зохицуулах;

Монгол Улсын 2015 оны Эрүүгийн хуулийн 21.12 дугаар зүйлд эрүү шүүлт тулгах гэмт хэргийг “Төрийн албан хаагч тайлбар, мэдүүлэг авах, хэрэг хүлээлгэх, ял, шийтгэл оногдуулах, ялгаварлах зорилгоор өөрөө, эсхүл бусад этгээдийг хатгаж, зөвшөөрөл олгож, эсхүл бусад байдлаар тухайн үйлдлийг хийхийг зөвшөөрч байгаагаа илэрхийлж бусдын бие махбод, сэтгэл санааг шаналган зовоосон” гэх байдлаар тодорхойлсон нь өмнөх 2002 оны Эрүүгийн хуульд тодорхойлсноос сайжруулсан зохицуулалт болсон хэдий ч тайлбар, мэдүүлэг авахаас бусад нотлох ажиллагааны хүрээнд эрүү шүүлт тулгах аас хамгаалж чадаагүй байна.

Тухайн гэмт хэргийг зөвхөн тайлбар, мэдүүлэг авах, хэрэг хүлээлгэх, ял, шийтгэл оногдуулах, ялгаварлах зорилгоор гэж хязгаарласнаас үүдэн бусад эрүүгийн хэрэг хянан шийдвэрлэх ажиллагаанд эрүү шүүлтийн шинжтэй үйлдлүүд орхигдож байх үндэслэлтэй. Учир нь эрүү шүүлт гэдэг нь тодорхой мэдүүлэг буюу өөр бусад мэдээлэл авах зорилгоор албан тушаалтан болон түүний даалгаснаар сэжигтэн, яллагдагч, гэрч, хохирогч буюу шинжээчид зориуд бие махбодын болон ёс суртахууны зовлон шаналал учруулсан өргөн хэмжээний үйлдэл бөгөөд эрүүгийн хэрэг хянан шийдвэрлэх ажиллагааны бүх үе шатанд бий болж болохоор байна.

2. Эрүүгийн хуулийн тусгай ангийн 21.12 дугаар зүйл буюу Эрүү шүүлт тулгах гэмт хэргийн зохицуулалтын хүндрүүлэх бүрэлдэхүүнд “бусдын эрүүл мэндэд хохирол учруулж үйлдсэн” болон “тухайн гэмт хэргийн улмаас хохирогч нас барсан” гэх үйлдлийг тусган бусад гэмт хэргээс эрүү шүүлт тулгах үйлдлүүдийг хассанаар хуулийн давхардлыг арилгах, цаашлаад ял завших боломжгүй болгох.

2015 оны Эрүүгийн хуулийн 21.12 дугаар зүйл буюу Эрүү шүүлт тулгах гэмт хэргийн хүндрүүлэх бүрэлдэхүүнд “бусдын эрүүл мэндэд хохирол учруулж үйлдсэн” болон “тухайн гэмт хэргийн улмаас хохирогч нас барсан” үйлдлийг хуульчлаагүй нь хуулийн давхардлыг бий болгож байна. Тус үйлдлүүд 10.1 дүгээр зүйл буюу Хүнийг алах, 11.1, 11.4, 11.6 дугаар зүйлүүд буюу хүний эрүүл мэндэд хөнгөн, хүндэвтэр, хүнд учруулах гэмт хэргийн бүрэлдэхүүнд “Эрүүдэн шүүж” гэх томъёоллоор хуульчлагдсан байна.

Энэхүү давхардлыг арилгаж 21.12 дугаар зүйл буюу Эрүү шүүлт тулгах гэмт хэргийн хүндрүүлэх бүрэлдэхүүнд хуульчлах нь тухайн гэмт хэргийн хамгаалж буй объект болон субъектив талтай нийцэх бөгөөд одоо үүсээд буй ял завших боломжийг үгүй хийж Эрүү шүүлт тулгах үйлдлийн эрх зүйн зохицуулалтыг сайжруулан хүний халдашгүй байх эрхийг хангах баталгаа болно. 2002 оны Эрүүгийн хуульд энэхүү үйлдлүүдийг хүндрүүлэх бүрэлдэхүүнд багтааж тухайн асуудлыг шийдвэрлэсэн байдаг.

--- 000 ---

МОНГОЛ УЛСЫН ЭРҮҮГИЙН ХУУЛЬД НЭМЭЛТ, ӨӨРЧЛӨЛТ ОРУУЛАХ ТУХАЙ ХУУЛИЙН ТӨСЛИЙН ҮЗЭЛ БАРИМТЛАЛ

Нэг.Хуулийн төсөл боловсруулах үндэслэл, шаардлага

Улсын Их Хурлаас Эрүүдэн шүүх болон бусад хэлбэрээр хэрцгий, хүнлэг бусаар буюу хүний нэр төрийг доромжлон харьцаж шийтгэхийн эсрэг конвенц /цаашид “Эрүүдэн шүүхийн эсрэг конвенц” гэх/-ыг соёрхон батлах тухай хуулийг 2001 оны 11 дүгээр сарын 2-ны өдөр баталснаар 2002 оны 2 дугаар сарын 23-ны өдрөөс эхлэн Монгол Улсад хүчин төгөлдөр үйлчилж байна.

Тус конвенцын 1 дүгээр зүйлийн 1 дэх хэсэгт “Энэхүү Конвенцын зорилгын дагуу “эрүүдэн шүүх” гэж хэн нэг хүн буюу гурав дахь этгээдээс мэдээ сэлт, мэдүүлэг авах, тухайн хүн буюу гурав дахь этгээдийн үйлдсэн буюу сэрдэгдсэн хэрэгт шийтгэх, айлган сүрдүүлэх, шахалт үзүүлэх, аливаа байдлаар алагчлах зорилгоор төрийн албан тушаалтан, албан үүрэг гүйцэтгэж буй бусад хүний өдөөн хатгалт, ил, далд зөвшөөрлөөр тухайн хүн буюу гурав дахь этгээдийн бие махбод, сэтгэл санааг хүчтэй шаналган зовоох аливаа санаатай үйлдлийг хэлнэ. Энэхүү тодорхойлолт нь хуулийн дагуу авах шийтгэл, арга хэмжээ, түүнээс үүдэн буюу холбогдон үүсэх зовлон, шаналалд хамаарахгүй.” гэж заасан бөгөөд 2 дахь хэсэгт “Хэрэв олон улсын болон бусад дотоодын хуульд уг ойлголтыг илүү өргөн утгаар хэрэглэдэг бол энэ зүйл нь тэдгээрт хохирол учруулахгүй.” гэж эрүү шүүлт тулгахаас өргөн хүрээнд хамгаалах боломжийг бусад улсуудад бүрдүүлжээ.

Мөн тус конвенцын 4 дүгээр зүйлийн 1 дэх хэсэгт “Оролцогч улсууд эрүүдэн шүүх бүх үйлдлийг эрүүгийн хуулийн дагуу гэмт хэрэг хэмээн үзнэ. Энэ нь эрүүдэн шүүхийг завдах, түүнд оролцох, хамтран оролцоход хамаарна.”, 2 дахь хэсэгт “Оролцогч улс бүр ийм гэмт хэрэг үйлдэгчид хэргийн нөхцөл байдлыг нь харгалзан зохих шийтгэл ноогдуулна.” гэж тодорхой заажээ.

Монгол Улс эрүү шүүлт тулгахыг гэмт хэрэгт тооцон Эрүүгийн хуулийн 21.12 дугаар зүйлд “1.Төрийн албан хаагч тайлбар, мэдүүлэг авах, хэрэг хүлээлгэх, ял, шийтгэл оногдуулах, ялгаварлах зорилгоор өөрөө, эсхүл бусад этгээдийг хатгаж, зөвшөөрөл олгож, эсхүл бусад байдлаар тухайн үйлдлийг хийхийг зөвшөөрч байгаагаа илэрхийлж бусдын бие махбод, сэтгэл санааг шаналган зовоосон бол таван мянга дөрвөн зуун нэгжээс хорин долоон мянган нэгжтэй тэнцэх хэмжээний төгрөгөөр торгох, эсхүл нэг жилээс таван жил хүртэл хугацаагаар хорих ял шийтгэнэ.” гэж 2017 оны 5 дугаар сарын 11-ний өдрийн хуулиар өөрчлөн найруулсан.

Эрүүгийн хэрэг хянан шийдвэрлэх тухай хуулийн 1.9 дүгээр зүйлд “Эрүү шүүлт, хүнлэг бус харьцаанаас ангид байх” зарчмыг хуульчилсан бөгөөд 1 дэх хэсэгт “Эрүүгийн хэрэг хянан шийдвэрлэх ажиллагаанд оролцогчид эрүү шүүлт тулгаж, хүнлэг бус, хэрцгий хандаж, нэр төрийг нь доромжлохыг хориглоно.”, 16.12 дугаар зүйлд “Эрүү шүүлт тулгаж авсан нотлох баримтыг нотлох баримтаар тооцохгүй байх” зарчмыг хуульчилсан бөгөөд 1 дэх хэсэгт “Эрүү шүүлт тулгаж, бусад хэлбэрээр хүнлэг бус, хэрцгий харьцаж мэдүүлэг авсан нь тогтоогдвол авсан

мэдүүлгийг энэ хуулийн 16.11 дүгээр зүйлд заасан журмаар нотлох баримтаар тооцохгүй гэж тус тус заасан.

Гэвч эрүүгийн хуульд заасан зарим гэмт хэргийн зүйлчлэлд эрүү шүүлт тулгах гэмт хэрэг үйлдсэн нь хүндрүүлэх нөхцөл байдалд тооцохоор зааж тодорхойгүй байдал үүсгэж, эрүү шүүлт тулгаж авсан, тайлбар мэдүүлгээс бусад нотлох баримтыг нотлох баримтын хэмжээнд үнэлэх агуулга хэвээр байгааг залруулах шаардлагатай байна.

Монгол Улсын Их Хурлын 2023 оны 35 дугаар “Монгол Улс дахь Хүний эрх, эрх чөлөөний байдлын талаарх 22 дахь илтгэл, Эрүү шүүлтээс урьдчилан сэргийлэх асуудал эрхэлсэн гишүүний тайланг хэлэлцсэнтэй холбогдуулан авах зарим арга хэмжээний тухай” тогтоол²⁵⁰-ын:

4/Эрүү шүүлтээс урьдчилан сэргийлэх асуудлаар:

а/Эрүүгийн хуульд заасан зарим гэмт хэргийн зүйлчлэлд эрүү шүүлт тулгах гэмт хэрэг үйлдсэн нь хүндрүүлэх нөхцөл байдалд тооцохоор зааж тодорхойгүй байдал үүсгэж байгаа зохицуулалтыг өөрчлөх талаар болон эрүү шүүлт тулгаж авсан мэдүүлгээс бусад нотлох баримтыг нотлох баримтын хэмжээнд үнэлэх агуулга хэвээр байгааг залруулах талаар хуулийн төсөл боловсруулах,” гэж заасан.

Монгол Улсын Их Хурлын 2020 оны 24 дүгээр тогтоолын хавсралтаар баталсан “Монгол Улсын Засгийн газрын 2020-2024 оны үйл ажиллагааны хөтөлбөр”-ийн 4.4.12-т “Хууль сахиулах байгууллагын үйл ажиллагаанд хүний эрхэд суурилсан хандлагыг төлөвшүүлж, хүний эрхийн зөрчлийг таслан зогсоох эрх зүйн орчныг боловсронгуй болгох, эрүү шүүлтээс урьдчилан сэргийлэх ажлыг үр дүнтэй хэрэгжүүлнэ.” гэж заасан.

Цаашид Монгол Улсын Үндсэн хууль, Эрүүдэн шүүх болон бусад хэлбэрээр хэрцгий, хүнлэг бусаар буюу хүний нэр төрийг доромжлон харьцаж шийтгэхийн эсрэг конвенц, түүний нэмэлт протокол, Монгол Улсын Олон улсын гэрээгээр хүлээсэн үүргээ биелүүлэхийн чухлыг эргэн санаж, Монгол Улсын Их Хурлын тогтоолыг биелүүлэх, НҮБ-ын хүний эрхийн механизм, тэдгээрийн хараат бус шинжээч, ажлын хэсгийн зөвлөмжийг гарцаагүй хэрэгжүүлэх шаардлагатайг анхаарч, Монгол Улсын Эрүүгийн хууль, бусад хууль, тогтоомжид нэмэлт, өөрчлөлт оруулах замаар нэг мөр шийдвэрлэх шаардлагатай байна.

Хоёр.Хуулийн төслийн бүтэц, зохицуулах харилцаа, хамрах хүрээ

Хуулийн зохицуулах харилцааны онцлогийг харгалзан Хууль тогтоомжийн тухай хуулийн 24 дүгээр зүйлд заасны дагуу хуульд нэмэлт, өөрчлөлт оруулах тухай хуулийн төслийн хэлбэрээр боловсруулах бөгөөд дараах зохицуулалтыг тусгана:

Эрүү шүүлт тулгах гэмт хэргийг эрүүгийн хуулийн нэг бүлэг болгож эрх зүйн зохицуулалтыг тодорхой болгох;

Эрүүгийн хуульд заасан зарим гэмт хэргийн зүйлчлэлд эрүү шүүлт тулгах гэмт хэрэг үйлдсэн нь хүндрүүлэх нөхцөл байдалд тооцохоор зааж тодорхойгүй байдал үүсгэж байгаа зохицуулалтыг өөрчлөх;

²⁵⁰ <https://legalinfo.mn/mn/detail?lawId=16759532085661>

Эрүү шүүлт тулгаж авсан мэдүүлгээс бусад нотлох баримтыг нотлох баримтын хэмжээнд үнэлэх агуулга хэвээр байгааг залруулах;

Эрүү шүүлтээс урьдчилан сэргийлэх үндэсний ажиллагаанд зориуд саад учруулах үйлдэл, эс үйлдэхгүйг гэмт хэрэгт тооцох.

Гурав. Хуулийн төсөл батлагдсаны дараа үүсэж болох нийгэм, эдийн засгийн үр дагавар

Хуулийн төсөл батлагдсанаар хуулийн хэрэгжилт, үр нөлөө сайжирч, дараах эерэг үр дүн гарна гэж үзэж байна:

- 1/ Монгол Улсын Олон улсын гэрээгээр хүлээсэн үүргийн биелэлт хангагдана;
- 2/ Үндсэн хуульд заасан эрүү шүүлт, хүнлэг бус, хэрцгийн хандах, ялгаварлан гадуурхалтаас ангид байх эрхийг хангах эрх зүйн зохицуулалт боловсронгуй болно;
- 3/ Олон улсад жишиг сайн туршлага болж үнэлэгдэнэ;
- 4/ Хууль хоорондын давхардал, хийдэл, зөрчлийг арилгана;
- 5/ Үг, үсэг, утга найруулга, нэр томьёоны алдааг арилгана.

Дөрөв. Хуулийн төсөл нь бусад холбогдох хуультай хэрхэн уялдах, уг хуулийг хэрэгжүүлэхтэй холбогдон цаашид шинээр боловсруулах, нэмэлт, өөрчлөлт оруулах, хүчингүй болгох хуулийн талаар

Энэхүү хуулийн төсөл нь Монгол Улсын Үндсэн хууль, Монгол Улсын Олон улсын гэрээ, Хууль тогтоомжийн тухай болон холбогдох бусад хууль тогтоомжтой нийцсэн болно.

---o0o---

МОНГОЛ УЛСЫН ХУУЛЬ

2024 оны сарын ... -ны өдөр

ЭРҮҮГИЙН ХУУЛЬД НЭМЭЛТ, ӨӨРЧЛӨЛТ ОРУУЛАХ ТУХАЙ

1 дүгээр зүйл. Эрүүгийн хуульд доор дурдсан агуулгатай дараах хэсэг нэмсүгэй:

21.12 дугаар зүйл. Эрүү шүүлт тулгах:

“1.”...мэдүүлэг авах” гэсний дараа “нотлох баримт цуглуулах, бэхжүүлэх, шалгах, үнэлэх,” гэж, мөн зүйлийн “...ялгаварлах” гэсний дараа “болон бусад хэлбэрээр эрүүгийн хэрэг хянан шийдвэрлэх ажиллагаанд эрүү шүүлт тулгах” гэж, мөн зүйлийн “...шаналган зовоосон” гэсний дараа “доромжлон харьцсан, айлган сүрдүүлсэн, шахалт үзүүлсэн, аливаа хэлбэрээр алагчилсан, эрүүл мэндэд хохирол учруулсан” гэж;

“2.энэ гэмт хэргийн улмаас хүний эрүүл мэндэд хүнд хохирол учруулсан бол таван жилээс арван хоёр жил хүртэл хугацаагаар хорих ял шийтгэнэ.” гэж;

“3.энэ гэмт хэргийн улмаас хүний амь нас хохирсон бол арван хоёр жилээс хорин жил хүртэл хугацаагаар, эсхүл бүх насаар нь хорих ял шийтгэнэ.” гэж.

21.12²⁵¹ дугаар зүйл. Шүүхийн шийдвэр гүйцэтгэх ажиллагаанд тавигдах нийтлэг шаардлагыг зөрчих:

1.Шүүхийн шийдвэр гүйцэтгэх байгууллага, алба хаагч бусдад эрүү шүүлт тулгах, хүнлэг бус, хэрцгий хандах, нэр төрийг нь доромжлох, албан үүргээ гүйцэтгэх явцад олж мэдсэн байгууллагын нууц, хүний эмзэг мэдээллийг хууль бусаар ашиглах, зохих зөвшөөрөлгүйгээр бусдад дамжуулсан бол таван мянга дөрвөн зуун нэгжээс хорин долоон мянган нэгжтэй тэнцэх хэмжээний төгрөгөөр торгох, эсхүл нэг жилээс таван жил хүртэл хугацаагаар зорчих эрхийг хязгаарлах, эсхүл нэг жилээс таван жил хүртэл хугацаагаар хорих ял шийтгэнэ.

21.12²⁵² дугаар зүйл. Эрүү шүүлтээс урьдчилан сэргийлэх үндэсний ажиллагаанд саад учруулах:

1.Эрүү шүүлтээс урьдчилан сэргийлэх үндэсний ажиллагааны хууль, олон улсын гэрээгээр баталгаажсан чиг үүргийг хэрэгжүүлэхэд төрийн албан хаагч зориуд, санаатай саад учруулсан бол нэг жилээс гурван жил хүртэл хугацаагаар нийтийн албанд томилогдох эрх хасаж таван мянга дөрвөн зуун нэгжээс хорин

²⁵¹ Шүүхийн шийдвэр гүйцэтгэх тухай хуулийн 7 дугаар зүйл. Шүүхийн шийдвэр гүйцэтгэх ажиллагаанд тавигдах нийтлэг шаардлага.

²⁵² Хүний эрхийн үндэсний комиссын тухай хуулийн 33 дугаар зүйлийн тайлбарт заасан бүх газрыг ойлгоно.

долоон мянган нэгжтэй тэнцэх хэмжээний төгрөгөөр торгох, эсхүл нэг жил хүртэл хугацаагаар зорчих эрхийг хязгаарлах ял шийтгэнэ.

2.Эрүү шүүлтээс урьдчилан сэргийлэх асуудал эрхэлсэн гишүүнд мэдээлэл өгсөн хувь хүн, төрийн албан хаагч, байгууллагад эрх бүхий байгууллага, албан тушаалтан ямарваа шийтгэл ногдуулахыг тушаасан, хавчин гадуурхсан, ялгаварласан бол нэг жилээс таван жил хүртэл хугацаагаар нийтийн албанд томилогдох эрх хасаж арван мянга дөрвөн зуун нэгжээс хорин долоон мянган нэгжтэй тэнцэх хэмжээний төгрөгөөр торгох, эсхүл нэг жилээс 3 жил хүртэл хугацаагаар зорчих эрхийг хязгаарлах ял шийтгэнэ.

2 дугаар зүйл. Эрүүгийн хуулийн 10 дугаар зүйлийн 1 дэх хэсгийн 2.12 дахь заалтын “Эрүүдэн шүүж” гэснийг хассугай.

3 дугаар зүйл. Энэ хуулийг Монгол Улсын Хүний эрхийн Үндэсний Комиссын тухай хуульд орсон нэмэлт, өөрчлөлтийн тухай хүчин төгөлдөр болсон өдрөөс эхлэн дагаж мөрдөнө.

ГАРЫН ҮСЭГ ...

V ХЭСЭГ

ЭРҮҮ ШҮҮЛТЭЭС УРЬДЧИЛАН СЭРГИЙЛЭХ АСУУДАЛ ЭРХЭЛСЭН
ГИШҮҮНИЙ ЗӨВЛӨМЖҮҮД
(2022-2024.04.01)

Хавсралт 5

ЭРҮҮ ШҮҮЛТЭЭС УРЬДЧИЛАН СЭРГИЙЛЭХ АСУУДАЛ ЭРХЭЛСЭН ГИШҮҮНИЙ
ЗӨВЛӨМЖИЙН ХЭРЭГЖИЛТ
(2022-2024.04.01)

ЭШУС үндэсний ажиллагаа албан ёсоор эхэлснээс хойш хяналт шинжилгээ, урьдчилан сэргийлэх үйл ажиллагаагаар тогтоогдсон нөхцөл байдалд үндэслэн тэдгээрийн шалтгаан, нөхцөлийг арилгуулах, цаашид эрүү шүүлт тулгах болон бусад хэлбэрээр хэрцгий, хүнлэг бусаар шийтгэх буюу хүний нэр төрийг доромжлон харьцах, ялгаварлан гадуурхахаас урьдчилан сэргийлэх зорилгоор ЭШУС асуудал эрхэлсэн гишүүний 1-22 заалт бүхий нийт 36 Зөвлөмжийг холбогдох байгууллага, албан тушаалтанд хүргүүлэн, хэрэгжилтэд хяналт тавин ажилласан байна.

Үүнээс Хууль зүй, дотоод хэргийн сайдад 1, Хөдөлмөр, нийгмийн хамгааллын сайд, дэд сайдад 2, Эрүүл мэндийн сайдад 2, Зам, тээврийн хөгжлийн сайдад 1, Сангийн сайдад 1, аймгийн Прокурорын газарт нэг, ЦЕГ-ын даргад 2, ШШГЕГ-ын даргад 1, Ахмад настны үндэсний төвийн даргад 1, Төв аймаг дахь Цагдаагийн газрын даргад 1, ШШГЕГ-ын харьяа хорих ангиудын дарга нарт 14, ШШГЕГ-ын цагдан хорих 461 дүгээр ангийн даргад нэг, ЭМЯ-ны харьяа СЭМҮТ-ийн захиралд 2, ШШГЕГ-ын Баривчлах төвийн даргад 2, Увс, Төв аймаг дахь ШШГ газрын дарга нарт тус бүр 1, Сэлэнгэ аймгийн Мандал сум дахь сум дундын Цагдаагийн хэлтсийн даргад нэг Зөвлөмжийг тус тус хүргүүлжээ.

№	Зөвлөмж	Заалт	Биелэлтийг ирүүлсэн эсэх
2022 онд			
1	Төв аймаг дахь Цагдаагийн газрын дарга, цагдаагийн дэд хурандаа Ч.Алтанхуягт	4	Ирүүлсэн
2	СЭМҮТ-ийн захирал В.Баярмаад	7	Ирүүлсэн
3	АНҮТ-ийн дарга Л.Эрдэнэхүүд	6	Ирүүлсэн
4	Хөдөлмөр, нийгмийн хамгааллын дэд сайд С.Зулпхарт	9	Ирүүлсэн
5	Монгол Улсын Засгийн газрын гишүүн, Эрүүл мэндийн сайд С.Энхболдод	5	Ирүүлсэн
6	Монгол Улсын Их Хурал, Засгийн газрын гишүүн, Зам, тээврийн хөгжлийн сайд С.Бямбацогтод	1	Ирүүлсэн

7	Монгол Улсын Их Хурал, Засгийн газрын гишүүн, Хууль зүй, дотоод хэргийн сайд Х.Нямбаатарт	5	Ирүүлсэн
8	ШШГЕГ-ын дарга, хурандаа О.Амарсанаад	11	Ирүүлсэн
9	ШШГЕГ-ын Баривчлах байрны дарга, хурандаа Т.Зулзүсэмд	10	Ирүүлсэн
10	ШШГЕГ-ын Цагдан хорих 461 дүгээр ангийн дарга, хурандаа Б.Нямгомбод	11	Ирүүлсэн
2023 онд			
11	ЦЕГ-ын дарга, дотоодын цэргийн командлагч, хошууч генерал Ж.Болдод	1	Ирүүлсэн
12	ШШГЕГ-ын 417 дугаар нээлттэй хорих ангийн дарга, хурандаа П.Ууганбаярт	13	Ирүүлсэн
13	ШШГЕГ-ын 427 дугаар нээлттэй, хаалттай хорих ангийн дарга, хурандаа С.Батсайханд	13	Ирүүлсэн
14	Монгол Улсын Их Хурал, Засгийн газрын гишүүн, Сангийн сайд Б.Жавхланд	1	Ирүүлсэн
15	ШШГЕГ-ын 419 дүгээр нээлттэй хорих ангийн дарга, хурандаа Д.Хатанбаатарт	11	Ирүүлсэн
16	ШШГЕГ-ын 407 дугаар нээлттэй, хаалттай хорих ангийн дарга, хурандаа Ц.Очгэрэлд	12	Ирүүлсэн
17	ШШГЕГ-ын 439 дүгээр хаалттай хорих ангийн дарга, хурандаа Д.Батгэрэлд	12	Ирүүлсэн
18	ШШГЕГ-ын 437 дугаар нээлттэй хорих ангийн дарга, хошууч Р.Ууганбаярт	14	Ирүүлсэн
19	ШШГЕГ-ын 445 дугаар нээлттэй хорих ангийн дарга, дэд хурандаа С.Лхагвасүрэнд	13	Ирүүлсэн
20	ШШГЕГ-ын 435 дугаар хаалттай хорих ангийн дарга, хурандаа Д.Өлзийбатад	13	Ирүүлсэн
21	Ховд аймгийн Прокурорын газрын Ерөнхий прокурор, хууль цаазын шадар зөвлөх Д.Энхбаярт	2	Ирүүлсэн
22	Увс аймаг дахь ШШГ газрын дарга, хошууч З.Ариунбаярт	7	Ирүүлсэн
23	Сэлэнгэ аймгийн Мандал сум дахь сум дундын Цагдаагийн хэлтсийн дарга, цагдаагийн хурандаа Ч.Атарбаярт	5	Ирүүлсэн
24	ШШГЕГ-ын 413 дугаар нээлттэй, хаалттай хорих ангийн дарга, хурандаа А.Батхуягт	22	Ирүүлсэн
25	ШШГЕГ-ын 433 дугаар хаалттай хорих ангийн дарга, хурандаа Л.Эрдэнэбатад	16	Ирүүлсэн

26	ШШГЕГ-ын 423 дугаар нээлттэй, хаалттай хорих ангийн дарга, хурандаа Б.Түвшинтөгсөд	14	Ирүүлсэн
27	Монгол Улсын Их Хурал, Засгийн газрын гишүүн, Хөдөлмөр, нийгмийн хамгааллын сайд Х.Булгантуяад	7	Ирүүлсэн
28	ШШГЕГ-ын Баривчлах төвийн дарга, хурандаа Д.Чинзоригт	10	Ирүүлсэн
29	ШШГЕГ-ын 421 дүгээр нээлттэй хорих ангийн дарга, хурандаа Б.Юмчинбаганад	22	Ирүүлсэн
30	ШШГЕГ-ын 441 дүгээр нээлттэй хорих ангийн дарга, хурандаа Ч.Мөнх-Эрдэнэд	15	Ирүүлсэн
2024 онд			
31	Монгол Улсын Их Хурал, Засгийн газрын гишүүн, Эрүүл мэндийн сайд С.Чинзоригт	4	Ирүүлсэн
32	Эрүүл мэндийн яамны харьяа СЭМҮТ-ийн захирал В.Баярмаад	13	Ирүүлсэн
33	Төв аймаг дахь ШШГ газрын дарга, хурандаа С.Өлзийбатад	13	Ирүүлсэн
34	ШШГЕГ-ын 409 дүгээр хаалттай хорих ангийн дарга, хурандаа Б.Батбаярт	16	Ирүүлсэн
35	ШШГЕГ-ын 405 дугаар хаалттай (тусгай нэгж) хорих ангийн дарга, дэд хурандаа Г.Амгаланбаатарт	15	Ирүүлсэн
36	ЦЕГ-ын дарга, дотоодын цэргийн командлагч, цагдаагийн хурандаа Т.Сүхболдод	1	Ирүүлсэн

ТОВЧИЛСОН ҮГИЙН ЖАГСААЛТ

АНУТ	Ахмад настны үндэсний төв
АТГ	Авлигатай тэмцэх газар
БНСУ	Бүгд найрамдах Солонгос улс
ГИХГ	Гадаадын иргэн харьяатын газар
ЕБС	Ерөнхий боловсролын сургууль
ЗДТГ	Засаг даргын Тамгын газар
ЗГХЭГ	Засгийн газрын хэрэг эрхлэх газар
ЗХЖШ	Зэвсэгт хүчний жанжин штаб
ХЭҮКтХ	Монгол Улсын Хүний эрхийн Үндэсний Комиссын тухай хууль
НҮБ	Нэгдсэн Үндэстний Байгууллага
ОУБ	Олон улсын байгууллага
СЭМҮТ	Сэтгэцийн эрүүл мэндийн үндэсний төв
ТЕГ	Тагнуулын ерөнхий газар
ТАЗ	Төрийн албаны зөвлөл
ТББ	Төрийн бус байгууллага
УЕПГ	Улсын ерөнхий прокурорын газар
ҮУСБ	Үндэсний урьдчилан сэргийлэх байгууллага
ХХЕГ	Хил хамгаалах ерөнхий газар
ХНХЯ	Хөдөлмөр, нийгмийн хамгааллын яам
ХХҮЕГ	Хөдөлмөр, халамжийн үйлчилгээний ерөнхий газар
ХХҮГ	Хөдөлмөр, халамжийн үйлчилгээний газар
ХЗБХ	Хууль зүйн байнгын хороо
ХЗДХЯ	Хууль зүй, дотоод хэргийн яам
ХЭҮБ	Хүний эрхийн үндэсний байгууллага
ХЭҮК	Хүний эрхийн Үндэсний Комисс
ХЭХҮХ	Хүний эрхийг хангах үндэсний хороо
ЦЕГ	Цагдаагийн ерөнхий газар
ШЕЗ	Шүүхийн ерөнхий зөвлөл
ШШГЕГ	Шүүхийн шийдвэр гүйцэтгэх ерөнхий газар
ШШЕГ	Шүүхийн шинжилгээний ерөнхий газар

ШШГ байгууллага	Шүүхийн шийдвэр гүйцэтгэх байгууллага
ШШГ газар	Шүүхийн шийдвэр гүйцэтгэх газар
ШШГ хэлтэс	Шүүхийн шийдвэр гүйцэтгэх хэлтэс
ШСЭСК	Шүүхийн сэтгэцийн эмгэг судлалын клиник
ШШГтХ	Шүүхийн шийдвэр гүйцэтгэх тухай хууль
ЭМЯ	Эрүүл мэндийн яам
ЭХХШтХ	Эрүүгийн хэрэг хянан шийдвэрлэх тухай хууль
ЭШУС	Эрүү шүүлтээс урьдчилан сэргийлэх
Эрүүдэн шүүхийн эсрэг конвенц	Эрүүдэн шүүх болон бусад хэлбэрээр хэрцгий, хүнлэг бусаар буюу хүний нэр төрийг доромжлон харьцаж шийтгэхийн эсрэг конвенц
Эрүүдэн шүүхийн эсрэг конвенцын Нэмэлт протокол	Эрүүдэн шүүх болон бусад хэлбэрээр хэрцгий, хүнлэг бусаар буюу хүний нэр төрийг доромжлон харьцаж шийтгэхийн эсрэг конвенцын Нэмэлт протокол

ХОЛБОГДОХ ХУУЛЬ, ТОГТООМЖ, ОЛОН УЛСЫН ГЭРЭЭНИЙ ЗҮЙЛ ЗААЛТ

1) Монгол Улсын Үндсэн хуулийн 16 дугаар зүйлийн 16.13 дахь хэсэгт:

“...Хэнд боловч эрүү шүүлт тулгаж, хүнлэг бус, хэрцгий хандаж, нэр төрийг нь доромжилж болохгүй...”

19 дүгээр зүйлийн 19.2 дахь хэсэгт:

“Онц болон дайны байдал зарласан тохиолдолд Үндсэн хууль, бусад хуульд заасан хүний эрх, эрх чөлөөг гагцхүү хуулиар хязгаарлаж болно. Тийнхүү хязгаарласан хууль нь ... хэнд боловч эрүү шүүлт тулгаж, хүнлэг бус, хэрцгий хандахыг хориглосон хуулийн заалтыг үл хөндөнө.” гэж заасан.

2) Хүний эрхийн түгээмэл тунхаглалын 5 дугаар зүйлд:

“Хэнийг ч эрүүдэн шүүх, хэрцгий, хүнлэг бусаар буюу нэр төрийг нь доромжлон харьцаж шийтгэхгүй” гэж заасан.

3) Иргэний болон улс төрийн эрхийн тухай олон улсын пактын 7 дугаар зүйлд:

“Хэнийг ч эрүүдэн шүүх, хэрцгий, хүнлэг бусаар буюу нэр төрийг нь доромжлон харьцаж шийтгэхгүй ...” гэж заасан.

4) Хүнийг эрүүдэн шүүх болон бусад хэлбэрээр хэрцгий, хүнлэг бусаар буюу нэр төрийг нь доромжлон харьцаж шийтгэхээс хамгаалах тухай Тунхаглал

Нэгдсэн Үндэстний Байгууллагын Ерөнхий Ассамблейгаас 1975 оны 12 дугаар сарын 9-ний өдөр Хүнийг эрүүдэн шүүх болон бусад хэлбэрээр хэрцгий, хүнлэг бусаар буюу нэр төрийг нь доромжлон харьцаж шийтгэхээс хамгаалах тухай Тунхаглал баталсан.

5) Эрүүдэн шүүх болон бусад хэлбэрээр хэрцгий, хүнлэг бусаар буюу хүний нэр төрийг доромжлон харьцаж шийтгэхийн эсрэг конвенц

Нэгдсэн Үндэстний Байгууллагын Ерөнхий Ассамблейгаас 1984 оны 12 дугаар сарын 10-ны өдрийн 39/46 дугаар тогтоолоор Эрүүдэн шүүх болон бусад хэлбэрээр хэрцгий, хүнлэг бусаар буюу хүний нэр төрийг доромжлон харьцаж шийтгэхийн эсрэг конвенцыг баталж, Монгол Улс 2001 оны 11 дүгээр сарын 2-ны өдөр тус конвенцыг Улсын Их Хурал соёрхон баталсан.

6) Эрүүдэн шүүх болон бусад хэлбэрээр хэрцгий, хүнлэг бусаар буюу хүний нэр төрийг доромжлон харьцаж шийтгэхийн эсрэг конвенцын Нэмэлт протокол

Нэгдсэн Үндэстний Байгууллагын Ерөнхий Ассамблейн тавин долдугаар чуулганы 2002 оны 12 дугаар сарын 18-ны өдрийн A/Res/57/199 дүгээр тогтоолоор Эрүүдэн шүүх болон бусад хэлбэрээр хэрцгий, хүнлэг бусаар буюу хүний нэр төрийг доромжлон харьцаж шийтгэхийн эсрэг конвенцын Нэмэлт Протоколыг баталж, 2006 оны 6 дугаар сарын 22-ны өдөр хүчин төгөлдөр болсон ба Монгол Улс 2013 оны 9 дүгээр сарын 24-ний өдөр нэгдэн орохоор гарын үсэг зурж, 2014 оны 12 дугаар сарын 11-ний өдөр Улсын Их Хурал соёрхон баталсан.

Нэмэлт протоколын 3 дугаар зүйлд:

“Оролцогч улс бүр үндэсний түвшинд эрүүдэн шүүх болон бусад хэлбэрээр хэрцгий, хүнлэг бусаар буюу хүний нэр төрийг доромжлон харьцаж, шийтгэх явдлаас урьдчилан сэргийлэх зорилгоор хорих газар тогтмол очиж байх нэг буюу хэд хэдэн байгууллага (цаашид “үндэсний урьдчилан сэргийлэх байгууллага”) байгуулах, томилох, эсхүл хэвээр ажиллуулах үүрэг хүлээнэ” гэж заасан.

7) Монгол Улсын Хүний эрхийн Үндэсний Комиссын тухай хууль

Монгол Улсын Их Хурлаас 2020 оны 01 дүгээр сарын 23-ны өдөр Монгол Улсын Хүний эрхийн Үндэсний Комиссын тухай хуулийг шинэчлэн батлахдаа Эрүү шүүлтээс урьдчилан сэргийлэх асуудал эрхэлсэн гишүүний бүрэн эрх, баталгаа болон Эрүү шүүлтээс урьдчилан сэргийлэх асуудал эрхэлсэн гишүүнд эрүүдэн шүүх болон бусад хэлбэрээр хэрцгий, хүнлэг бусаар шийтгэх буюу хүний нэр төрийг доромжлон харьцахаас урьдчилан сэргийлэх зорилгоор хуулиар олгосон бүрэн эрхээ хэрэгжүүлэхэд нь дэмжлэг үзүүлэх чиг үүрэг бүхий нэгжийн үйл ажиллагааны эрх зүйн үндсийг хуульчилсан.

Үйлчлэх хүрээний хувьд аливаа хэлбэрээр хүний эрх, эрх чөлөөг хязгаарлах, эсхүл тухайн этгээд өөрийн хүсэлтээр гарч явах боломжгүй бүх газарт эрүү шүүлт гарч болзошгүй тогтолцооны шалтгаан, нөхцөлийг судлах зорилгоор тогтмол хяналт шинжилгээ хийж, олон нийтэд эрүү шүүлтийн хор аюулыг тайлбарлан таниулах, эрүү шүүлтээс ангид байх эрхийг төрийн албан тушаалтан, олон нийтэд сурталчлах үйл ажиллагаатай холбогдсон харилцааг зохицуулж байна. Хууль тогтоомж, төрийн байгууллагын шийдвэрийн төсөл эрүү шүүлтээс урьдчилан сэргийлэх зарчимд нийцэж байгаа эсэх талаар санал, зөвлөмж боловсруулж, Эрүү шүүлтээс урьдчилан сэргийлэх үйл ажиллагааны тайланг гаргаж, УИХ-ын Хууль зүйн байнгын хороонд танилцуулж, хэвлэн нийтэлнэ.

Эрүү шүүлтээс урьдчилан сэргийлэх асуудал эрхэлсэн гишүүн Эрүү шүүлтээс урьдчилан сэргийлэх үйл ажиллагааны тайланг жил бүрийн эхний улиралд Хууль зүйн байнгын хороонд танилцуулж, хэвлэн нийтэлнэ.

Монгол Улсын Хүний эрхийн Үндэсний Комиссын тухай хуулийн
31 дүгээр зүйлийн 31.4 дэх хэсгээс...

ЭРҮҮ ШҮҮЛТГҮЙ МОНГОЛЫН ТӨЛӨӨ...

